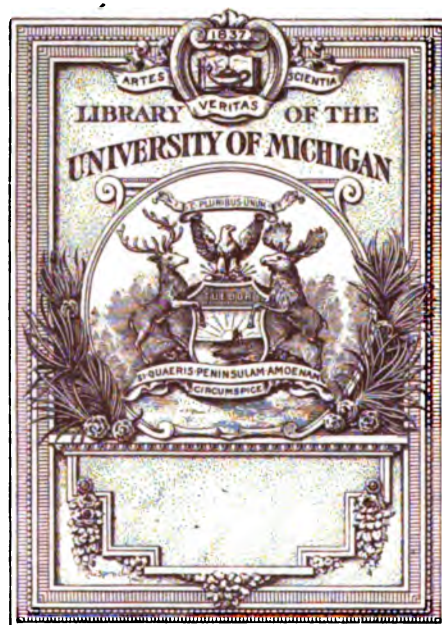

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

ILLUSTRERET NORSK

LITERATURHISTORIE

ILLUSTRERET NORSK

LITERATURHISTORIE

AF

HENRIK JÆGER

AFSLUTTET AF *OTTO ANDERSSEN*

BIND II

1ste halvbind (side 1—640)

KRISTIANIA

HJALMAR BIGLERS FORLAG

For videnskabernes vedkommende under medvirken af følgende:

Dr. *E. F. B. Horn*, universitetsstipendiat *A. Taranger*, dr. *Hjalmar Falk*, bureauchef *F. Beichmann*, overlærer dr. *Elling Holst*, dr. *Olav Johan-Olsen*, frk. *Kristine Bonnevie*, prof. *I. H. L. Vogt*, kemiker *Arnold Backe*, universitetsstipendiat *Kr. Birkeland*, observator *J. Fr. Schroeter*, assistent *N. J. Nielsen*, prof. *E. Schønberg*.

Aktie-Bogtrykkeriet.
(Forhen: Det Mallingske Bogtrykkeri.).
1896.

FØRSTE TIDSRUM.

1814—1830.

RATIONALISMENS EFTERDØNNINGER OG ROMANTIKENS FØRSTE FREMBRUD.

Eldsvoldsbygningen.

ORGES GRUNDLOV er det første og betydeligste literære aktstykke, som vort land frembringer i tidsrummet mellem adskillelsen fra Danmark og Wergelands og Welhavens fremtræden. Periodens literatur giver kun et høist ufuldkomment billede af, hvorledes datidens dannede nordmænd følte og tænkte. Grundloven derimod giver i alle fald paa enkelte punkter et levende og korrekt udtryk for deres ideer.

For at forstaa dette behøver man kun at studere de «foreløbige grundsætninger», som blev udarbeidede af konstitutionskomitéen og — paa to undtagelser nær — enstemmig vedtagne af rigsforsamlingen den 16de april 1814. Folket skal selv vedtage sine love og bestemme sine skatter gjennem sine repræsentanter; den dømmende magt skal være helt uafhængig; trykkefrihed bør finde sted, og det samme gjælder religionsfrihed undtagen for jødernes vedkommende; næringsfrihedens princip hævdes, idet det heder, at «nye indskrænkninger i næringsfriheden bør ikke tilstedes», og endelig fastslaaes det mest udstrakte demokrati: «personelle eller blandede arvelige forret-

tigheder bør ikke tilstaaes nogen for fremtiden»; alle skal have samme rettigheder og samme pligter «uden hensyn til stand, fødsel eller formue».

Der ligger, som man ser, et helt system af ideer i disse «foreløbige grundsætninger». Og systemet er den franske revolutions, «principerne fra 1789». Den verdenshistoriske flodbølge af nye, frisindede tanker, der, udgaaende fra England, strømmede over til Frankrig og der kastede hele den ærværdige gamle samfundsorden overende, havde altsaa hurtig skyllet op mod vore fjerne kyster og afleiret et helt lag af nye følelser og nye synsmaader i dannede nordmænds sind.

At gjøre rede for de forskjellige aarsager, der havde medvirket til dette resultat, er historiens, ikke literaturhistoriens sag. Her er det nok at fremhæve, at grundloven maa opfattes som det sidste og afsluttende led i den kjæde af kjendsgjerninger, der betegnes som Norges bidrag til det fælles aandsliv i det attende aarhundrede.

At nordmændene havde tilbøielighed for at tilegne sig resultaterne af Vesteuropas aandsudvikling, var, som vi ved, ikke nogen ny kjendsgjerning. Gjennem hele det attende aarhundrede havde de jo staaet i den livligste forbindelse med Vesteuropa — især med England —, og denne forbindelse havde gjort dem modtagelige for vesteuropæiske kulturpaavirkninger. Medens Danmark holdt paa at overvældes af allehaande indflydelser fra det stive og pedantiske Tyskland, dannede nordmændene med sine engelsk-franske sympathier et gavnligt korrektiv mod den overhaandtagende tyskhed. Dette var den opgave, de løste i det attende aarhundredes fælles-literatur, HOLBERG ved at stille sin tids fransk-engelske dannelse ligeoverfor det efter tysk mønster udviklede lærde pedanteri, TULLIN ved at omplante den engelske naturbeskrivende poesi i fællesliteraturen og det norske selskab ved at erklære tyskeriet aaben krig og bekjæmpe det ved sin bidende, af engelsk og fransk literaturstudium slebne kritik. I adskillelsens øieblik viste Eidsvoldsmændene sig kun som sine fædres arvtagere ved at knæsætte de vesteuropæiske ideer, som det tysktænkende Danmark hadede og forfulgte.

Men hvad der i det attende aarhundrede havde været nationens styrke, det blev i begyndelsen af det nittende dens svaghed paa literaturens omraade.

Den store aandelige strømning, der styrtede den gamle samfunds-

orden og frembragte en ny, formaaede ikke at frembringe en ny literatur. Baade i Frankrig og i England blev der gjort tilløb; men dels mislykkedes de fuldstændig, dels lykkedes de kun halvt.

Tidens demokratiske retning indvirkede vistnok paa romanen og dramaet, og der opstod en ny roman og et nyt drama, som behandlede emner af det borgerlige liv, medens det tidligere kun havde været heroer og fyrster, der var bleven fundet værdige til behandling i den alvorlige digtning. Forsøget var interessant og betydningsfuldt; men en ny frugtbar literaturbevægelse fremgik ikke af det. Den borgerlige roman henfaldt til føleri og kjedsommelighed, «det larmoyante drama» viste sig snart at være af den art, at ordet larmoyant blev fra en karakteriserende betegnelse til et skjældsord.

Paa den anden side førte den nyvakte begeistring for naturen og naturtilstanden til en poesi, der skildrede naturen og lovpriste dens skjønhed; men den naaede ikke længere end til det naturbeskrivende læredigt; at skabe en ny naturopfatning og en dybere naturfølelse formaaede den foreløbig ikke hverken i England eller Frankrig.

Den nye aandsretning ytrede sig da fornemmelig paa det filosofiske, politiske og sociale omraade, ikke paa det literære.

Medens man forkastede treenigheden, vedblev man at respektere de tre enheder i tragedien; medens man omstyrtede autoritetsprincipet paa alle andre omraader, vedblev det at staa uantastet i literaturen; Ludvig den fjortendes værk blev kuldkastet, Corneilles og Racines ikke. I alt væsentligt var revolutionsmændenes literære smag ligesaa klassisk, som deres bedstefædres havde været.

Men selv de literære autoriteters tid var i virkeligheden allerede omme, og det var hverken mere eller mindre end de loyale tyskere, som gjorde ende paa dem. I Tyskland var literaturen det eneste omraade, hvor den nye tids ideer kunde tumle sig frit, og derfor samledes ogsaa alle de bedste kræfter paa dette omraade. Hvad den engelske forfatning var for de franske konstituenter af 1789, det var Shakespeare for den tyske literaturs revolutionære; Lessing var deres Voltaire, Klopstock deres Rousseau, Goethe og Schiller deres konstituenter og den romantiske skole deres terrorisme. Det var menneskets poetiske frigjørelse, som blev denne revolutions store og epokegjørende bedrift. Medens man i Frankrig hævdede person-

lighedens ret til at tænke og handle selvstændig, erobrede de tyske digtere personligheden ret til at føle og digte selvstændig. Literaturens *l'ancien régime* havde været ligesaa snevert og snørklet og regelbundet som politikens; nu gjorde man oprør mod sneverheden og snørkleriet og hele det konventionelle regelkram. En tør, trangsynt forstandighed havde som enehersker sagt sit «literaturen, det er mig»; nu stødte man forstandigheden fra tronen og gjenindsatte den inderlige følelse og den frie fantasi i sine krænkede rettigheder. En snusfornuftig virkelighedstroskab havde lænkebundet literaturen, der paa samme tid havde maattet udføre trællearbeide i en spidsborgerlig morals tjeneste; nu brød man lænkerne i en høiere «poetisk virkeligheds» navn og proklamerede poesiens uafhængighed af det nyttige.

Den slagne kulturvei, der lige fra reformationstiden havde ført fra Tyskland til Danmark, gjorde det let for danskerne at tilegne sig den nye retning, og trods de gamles modstand ser vi den allerede i 1802 med ADAM OEHLENSCHLÄGER trænge seirrig igjennem, bemægtige sig alt, som var ungdom i landet, og fremkalde en storartet literær blomstring.

Men ligesaa let som det var for danskerne at komme med i bevægelsen, ligesaa vanskeligt var det for nordmændene. De havde altfor længe staaet i et fjernt og fiendtligt forhold til Tyskland til ikke at møde den tyske literaturs frembringelser med fordom, ja med uvilje. De havde kjæmpet saa ivrig mod KLOPSTOCK og Klopstockianismen paa dansk grund, at de straks stillede sig i angrebsstilling, da GOETHE og SCHILLER var traadt frem.

Det eneste af GOETHES ungdomsværker, der synes at have vakt WESSELS opmærksomhed, var «Stella», og grunden til opmærksomheden var ene og alene den eiendommelige maade, hvorpaa dette «skuespil for elskende» slutter, idet forfatteren lader de to kvinders kamp om samme mand ende med, at begge falder ham om halsen og saa at sige deler ham mellem sig. I sin komiske fortælling «Stella» refererer WESSEL stykkets indhold; referatet begynder med den betegnende linje: «Hvad gjør vildtysken ei for penge», — og fortsættelsen røber ikke mere forstaaelse end begyndelsen. Bekjendt er det jo ogsaa, at udgivelsen af GOETHES «Werther» i dansk oversættelse blev forbudt af regjeringen. Da SCHILLER's «Wallenstein»

engang kom paa tale, paastod den hidsige PRAM, at en underofficer kunde skrive et ligesaa godt arbeide, hvis man lukkede ham inde og truede ham til at skrive med udsigten til 24 stokkeprygl, saafremt han ikke fik noget istand. GOETHE ansaaes i den grad for farlig, at da OEHLENSCHLÄGER engang fik laane hans værker af en af de ældre — danske — digtere, blev de ham udleverede med en række bekymrede advarsler, som om det var en kasse dynamit, han fik laane, og selv OEHLENSCHLÄGERS samtidige LYDER SAGEN opbevarede mange aar senere GOETHES «Werther» under laas og lukke, forat ikke hans allerede voksne børn skulde faa fingre i det farlige værk.

Naar jeg har nævnt et par danske eksempler indimellem de norske, er det for at vise, i hvilket selskab de norske forfattere var kommen. De var kommen blandt de bornerte, blandt dem, som ikke kan forstaa og ikke vil forstaa, blandt dem, som ikke har andet at møde det ny med end forbud og politiforanstaltninger og skræmmebilleder og aflaasede chatolskuffer.

Da Norge blev overladt til sig selv, blev det selvfølgelig snarere værre end bedre. Begivenhederne i 1814 gav landet en selvstændig plads blandt de civiliserede stater; men de organer, som tilhører en modern civilisation, manglede saagodtsom aldeles. I det attende aarhundrede havde man havt den livlige forbindelse med England og Danmark som et slags erstatning for disse organer; men nu var det forbi. Den lange krig havde afbrudt forbindelsen med England, og den økonomiske krise, der lamslog den norske forretningsverden, hindrede den fra at knyttes paany; ingen frisk strøm fra det nye aarhundredes England, fra BYRONS og SHELLEYS land, kunde endnu naa Norge. Paa samme tid havde universitetets aabning i 1813 og grundlovens tilblivelse løst forbindelsen med Danmark og derigjennem besværliggjort fremkomsten paa den anden og sidste indmarschlinje for det nye aarhundredes aandsliv. Istedetfor det rigt udstyrede universitet i Kjøbenhavn maatte man nøie sig med vor egen tarvelige begyndelse til et universitet. Istedetfor de store kjøbenhavnske bogsamlinger maatte man tage tiltakke med den samling af doubletter, som Danmark sendte herop. Istedetfor det bevægede literære liv i Kjøbenhavn maatte man finde sig tilrette i ensomheden ude paa landsbygden eller, naar det kom høit, i smaacirklerne inde i den

Almanak

for det Aar efter

Christi Fødsel 1814,

som er det andet Aar efter Skud-Aar.

Beregnet og sammenskrevet

til Christianias Polhøide

59 Grader 54 Minuter 50 Secunder.

Efter

Hans Høihed Prinds Christian Frederiks

naadigste Befaling.

Sælges uheftet for 7½ Rbß., heftet for 8 Rbß. pr. Stk.

Christiania.

Trykt hos Jacob Lehmann.

Vanskeligheden i Samfærselen med Danmark har og hindret Tilførsel af de for Norge fornødne Almanakker. Til Afhjælpning af dette Savn har Hans Høihed Statholderen naadigst befalet nærværende Almanak at udgives. Af Mangel paa de sædvanlige Almanak-Tegn, hvilke savnes ved alle i Norge værende Bogtrykkerier, ere Himmeltegnene blevne nævnte med Abbreviatur. Aspecterne derimod maatte formedelst anførte Mangel aldeles udelades.

Titelside og forord til Norges almanak for 1814.

lille-provinsagtige by, som bar det stolte navn kongeriget Norges hovedstad. Ingen offentlig læsecirkel, intet ordentligt blad, intet orienterende tidsskrift fandtes i landet, ja man savnede endog et ordentligt bogtrykkeri.

Intet under, at de literære forhold under saadanne omstændigheder var smaa og tarvelige. De gamle digtere fra det norske selskabs dage — en JOHAN NORDAHL BRUN, en CLAUS FRIMANN, en ZETLITZ, en JONAS REIN — levede og digtede paa en svunden tids traditioner, uden at ane, end sige indrømme, at en ny morgenrøde var oprunden for poesien. De yngre vokste op i denne stagnation uden at faa tilstrækkelig anledning til at lære de nye literaturretninger at kjende.

Som følge heraf er det første indtryk, man faar af den norske literatur i tiden nærmest efter 1814, indtrykket af noget overligget og gammelmandsagtigt. Det forrige aarhundredes drikkevise og selskabssang dyrkes fremdeles med iver selv af de yngste forfattere. Odelsretten og odelsbonden er endnu et ligesaa yndet thema i den patriotiske lyrik, som de havde været i læredigtene fra sytten hundrede og den tid. RACINE bliver endnu oversat; selv AUGUST LAFONTAINE finder efterlignere. Neppe har GOETHE's «Werthers lidelser» fundet en oversætter, før en oversættelse af gamle boghandler NICOLAI's berygtede parodi «Werthers glæder» seiler frem i dens kjølvand. Saa lidet kjendskab har man til den tyske literatur, at selv universitetsbibliothekets funktionærer ikke kjender forskjellen mellem disse to værker. Paa universitetsbibliothekets eksemplar af den sidste oversættelse har man ladet bogbinderen betegne den som et arbeide af — GOETHE. BJERREGAARD udtaler sig i anledning af den nysnævnte oversættelse af RACINE, som om han var en samtidig af gamle PRAM, ikke tolv aar yngre end OEHLENSCHLÄGER og J. L. HEIBERG's jævnaldrende. For ham staar endnu i 1818 RACINE over alle andre digtere, medens SCHILLER's «Don Carlos» er en bagatel. Han erklærer, at urimede vers ikke er andet end prosa, og henviser til det franske akademi, til den svenske akademiker LEOPOLD og til selskabet for de skjønne og nyttige videnskabers forfremmelse som de høieste æsthetiske autoriteter.

Men dette er kun det ene ansigt paa periodens literære Janushoved, — den affældige oldings ansigt. Det andet er ungt, uud-

viklet, karakterløst, om man vil; men det vender blikket speidende ud mod den kant, hvorfra den nye literatur var rundet op.

Af de forfattere, som her skal nævnes, var kun de to yngste — S. O. Wolff og Maurits Hansen — studenter fra Kristiania universitet. Bjerregaard og Schwach var bleven studenter før 1813 og havde opholdt sig en tid i Kjøbenhavn, om end opholdet for den sidstes vedkommende havde været temmelig kort. De to ældste af periodens forfattere — Lyder Sagen og Johan Storm Munch — havde derimod taget examen artium allerede i slutningen af forrige aarhundrede, og begge var først i 1805 bleven udnævnt til sine stillinger hjemme i Norge efter allerede at have optraadt som forfattere under opholdet i Danmark. De havde begge paa nært hold oplevet Henrich Steffens's forelæsninger og Oehlenschläger's optræden. Ogsaa den som oversætter meget produktive «literatus» Bernhoft havde levet i Kjøbenhavn fra 1810 til 1815.

Ganske uden indtryk af den nye retning var altsaa disse mænd fra første færd ikke, og efter hjemkomsten mærker man en bestræbelse hos dem efter at tilegne sig den nye literatur og gjøre den tilgjængelig for sine landsmænd. Allerede i 1813 udgav Joh. St. Munch en oversættelse af Schiller's «Don Carlos», og aaret efter besørgede Bernhoft en oversættelse af Goethe's «Werthers lidelser», der imidlertid først udkom 1820. Samme aar udkom endvidere to andre oversættelser fra hans haand: Madame de Staël's bog om Tyskland — hvis velvillige forsøg paa at forstaa og forklare den tyske literatur var ligesaa skikket til at udrydde fordomme i Norge som i Frankrig — samt Novalis roman «Heinrich von Ofterdingen», som oversætteren i sit forord omtaler med megen varme — «denne skjønne romantiske blomst», «dette Venushoved, hvortil neppe nogen anden maler vil paatage sig at levere krop» (!) o. s. v.

Og samtidig med at man begyndte at tilegne sig den tyske literatur, begyndte man ogsaa at læse de yngre danske forfattere med stadig stigende opmærksomhed. Oehlenschläger omtales med varm anerkjendelse af flere af periodens norske forfattere, Grundtvig blev læst med interesse, og Ingemann blev efterlignet.

Men i noget dybere forhold til de nye literaturretninger kom man dog ikke — dertil var man altfor fast bunden til det gamle. Man turde ikke ro sig for langt ud, turde ikke tabe de gamle vel-

kjendte strande af s igte og sætte kursen mod den nye poesiseventyrand. Derfor blev det ikke rigtig hverken fugl eller fisk, hvad periodens digtere præsterede. Flere af dem manglede ingenlunde talent; hvad de savnede var holdning, præg, digterisk mod. De var famlende, vaklende, stilløse.

Denne indre splid mellem gammelt og nyt gjenfinder man som et fælles karaktertræk hos alle periodens forfattere, baade de ældre og de yngre.

Lyder Sagen.

Ældst af aar og ældst af præg som digter er **Lyder Christian Sagen**. Han var født i Bergen den 13de marts 1777. Moderen, der døde den dag, han blev døbt, nedstammede fra en skotsk familje, som under religionsstridighederne var indvandret til Norge. Faderen, der var, hvad SAGEN selv paa sit bergensk kalder «krambodhandler», sparede intet paa at lade ham undervise; men hele undervisningen dreiede sig rigtignok bare om regning og skrivning. «Jeg var eneste søn,» heder det i hans selvbiografi, «og var bestemt til at arve min faders hus og handel og gik ham derfor tilhaande. Men denne syssel maa have kjedet mig, og jeg anmodede ham om at lade mig studere, hvortil han straks var villig.» I 17 aars alderen kom han endelig ind paa Bergens lærde skole efter nogle aars privatundervisning, og 20 aar gammel blev han student. Efter andeneksamen begyndte han at gaa paa de theologiske professorers forelæsninger; men det gik med theologien, som det var gaaet med krambodhandelen: med andre ord det gik ikke.

Aaret 1800 blev et vigtigt aar i hans liv. Da fik han sit første digt optaget i RAHBEK's «Danske Tilskuer», og senere paa aaret blev han medlem af det bekjendte selskab «For Sandhed», hvor han kom i berørelse med mænd som RAHBEK, P. A. HEIBERG, PAVELS o. fl. Theologien blev nu lagt paa hylden, og aaret efter søgte og fik han en ansættelse som lærer ved den tyske hofpræst CHRISTIANI's bekjendte institut. Her var ogsaa RAHBEK lærer, og RAHBEK vilde ikke have været RAHBEK, hvis han ikke hurtig var bleven ven af sin unge kollega, «Nordskjalden», «vor trofaste SAGEN», som han kalder ham i femte del af sine «Erindringer». Fra nu af var SAGEN en

stadig gjæst paa Bakkehuset og levede med i det literære liv der, samtidig med at han optraadte som digter og oversætter i Kjøbenhavns tidsskrifter. Disse aar var glansperioden i LYDER SAGEN's liv, og specielt var indtrykkene fra Bakkehuset ham uforglemmelige; de indviede ham til den begeistrede skjønhedsdyrker og kunstelsker, han hele resten af sit liv vedblev at være. Mange aar efter — ved KAMMA RAHBEK's død — skriver han i et digt til RAHBEK:

«Et Tempel var din Bolig
For huuslig Fryd og Fred,
For Pieridens Sønner
Et hiemligt Opholdssted,
Hvor CAMMA, Huldgudinden,
Med rund og kierlig Haand
Udstrøede Musers Blomster
For Hierte og for Aand;
Hvor tidt om Arnens Lue
Ved Kunst og Poesi
Hun Hierterne forente
Til kierlig Harmonie.»

Denne «kierlige Harmonie» varede for SAGEN's vedkommende ikke længere end til 1805, da han blev udnævnt til adjunkt ved latinskolen i sin fødeby. Det var bytte paa maden at komme fra Kjøbenhavns literære kredse tilbage til den travle handelsby, hvor man ifølge JOHAN NORDAHL BRUN's udsagn ikke hørte tale om andet end «om Vexelcourser, om Lage, om Fragter, om Klipfisk og Rundfisk», og hvor man mindst af alt havde respekt for det slags unyttige ting, som SAGEN repræsenterede. I hans biografi af CLAUS FASTING forekommer der et sted, der uden tvivl er et personligt indtryk. Efter at have omtalt FASTING's tilbagekomst til Bergen skriver nemlig SAGEN: «FASTING kom fra Kjøbenhavn, fra Omgang med Mænd, som vi ovenfor have lært at kjende; hvad Under, at han i Bergen, blandt en hel Del Pygmæer, tænkte, ja stundom blev nødt til at sige med Nestor hos HOMER:

«Ja, tilvisse med stoltere Mænd, end nogen af Eder
Leved jeg fordum, og aldrig mig vragede Nogen af disse.
Mage til Mænd har aldrig jeg seet og seer dem vel aldrig.»

Imidlertid synes SAGEN forholdsvis hurtig at have taget sit parti: Den høiere dannelse, som han savnede hos sine bysbørn, stillede

han sig det til opgave at udvikle. Først og fremst stræbte han efter at vække skjønhedssansen hos sine elever. Men dernæst virkede han ogsaa udad, idet han dels «havde Del i, dels var Ophavsmand til enhver dannende Indretning», som kom istand i Bergen i hans lange levetid. Saaledes var han med paa at oprette byens real-

(Efter Gertners portræt.)

Sagen.

skole, tegneskolen, kunstforeningen, musæet, og han interesserede sig varmt for theatret og «Harmonien» — Bergens musikforening.

Men havde disse bestræbelser kun betydning for hans fødeby, saa fik hans lærervirksomhed betydning for det hele land. Som lærer i norsk skal han nemlig have havt en mærkelig evne til at vække elevernes interesse, og fra mere end en af hans disciple, der senere har spillet en rolle i vor literatur, foreligger der varmt aner-

kjendende udtalelser om hans lærervirksomhed. WELHAVEN tilskriver hans undervisning stor indflydelse paa sin kunstbetragtning, og P. A. JENSEN, der ogsaa havde været hans elev, omtaler hans undervisning paa følgende maade: «RAHBEK's lille Bog om den danske Stil er Hovedledetraaden ved hans Undervisning; men den benytter han saa selvstændigt og saa indtrængende, at han tilforladelig har aabnet sine Disciples Øine og ladet dem ikke blot ahne, men see ind i den uvurderlige Rigdom, Literaturen har at tilbyde sine Dyrkere. Dertil kommer hans utrættelige Iver i at lære «de lærde Drenge» den Kunst — at læse. Hvor rigtigt han dømmer og hvor sandt han taler, naar han idelig og altid indskjærper denne Kunst, som Grundlaget for al Dannelse! og dernæst, hvor han forstaaer at tale over det, der læses! — i lærde Foredrag? i timelange Forelæsninger, under hvilke Disciplene tryggeligen faae sig en aandelig Luur? nei Tak! man er med, Store og Smaa! der er Kvikhed i disse Timer, der gjør Skolen under ham til et aandeligt Forlystelsessted. Hans Methode er mangfoldig, ikke stiv og derfor kanske i Methodisters Øine ingen Methode; men Resultatet har vist sig.» Ved sin aandfulde undervisning øvede SAGEN en vækkende indflydelse paa adskillige unge mænd, der senere kom til at spille en fremragende rolle dels i vor literatur, dels i vort offentlige liv. Heri maa man søge hans væsentligste adkomst til at mindes.

Hvad han selv frembragte som digter, har derimod mindre betydning.

Under hans ophold i Kjøbenhavn faldt som allerede bemærket OEHLENSCHLÄGER's første optræden. SAGEN var ikke blind for skjønheden i denne nye poesi; han modtog den tvertimod med glæde og beundring; men nogen blind beundrer var han ikke, og paa hans egne frembringelser øvede den ingen mærkbar indflydelse. Skjøndt han dengang bare var 25 aar gammel, synes hans præg som digter allerede at have været færdigt.

Specielt beundrede han den forrige periodes norske digtere. I det norske selskab, hvoraf han naturligvis var medlem under sit Kjøbenhavnerophold, pleiede han, efter hvad han selv fortæller, ofte at stanse foran den tavle, hvorpaa de ældste medlemmers navne var optegnede, og med høiagtelse og nationalstolthed læste han hele rækken atter og atter. Det var for ham store navne — *magna*

nomina — allesammen, selv Ove Gjerløv Meyer, ja selv Bendix Prahl, hvis eneste «storhed» vistnok er, at han var medlem af selskabet og skive for dets vittigheder.

Men høiest af dem alle satte han dog sit bysbarn Claus Fasting paa grund af hans aandrighed, hans vid, hans fine og elegante stil. Af Fasting's skrifter besørgede han et omhyggeligt udvalg forsynet med en udførlig biografi, fuld af beundring, og til forherligelse af Fasting's minde skrev han et af sine smukkeste digte, for ikke at sige det smukkeste af dem alle, det bekjendte:

«Ak! først i Dødninghaven,
Naar Tindingen er Støv,
Man nærmer sig til Graven
Med Egekrandsens Løv.
Din Haand vi kunde trykket —
Hvi gjorde vi det ei?
Din Grav — blot den vi smykked',
Ak! ei din Livets Vei.»
o. s. v.

Indtrykket af denne beundrings oprigtighed og styrke svækkes ikke af den kjendsgjerning, at digtet først er skrevet 46 aar efter Fasting's død, og at dets forfatter var 60 aar gammel, da han skrev det.

De egenskaber, Sagen beundrede hos Claus Fasting, havde han ogsaa fundet i den antike poesi, specielt i den græske, og derfor var de klassiske digtere den anden hovedgjenstand for hans beundring. Han havde begyndt sin literære løbebane med at oversætte digte fra græsk og latin, og det betydeligste, han har leveret, leverede han paa dette omraade. Efter i 1803 at have udgivet en oversættelse af Lucian's «Samtaler i de Dødes Rige» udgav han 1805 nytaarsgaven «Polychorda», udelukkende bestaaende af «Digte efter det Græske og Latinske». De er udførte med megen smag, megen dygtighed og megen pietet til trods for, at originalernes versemaal er ombyttet med moderne, rimede vers. Hans interesse for oldtidens poesi gik endog saa vidt, at han oversatte ting, som «ikke engang i Originalen udmærke sig ved fortrinlig Skjønhed»; han fandt dem ikke desto mindre interessante; «thi», sagde han i fortalen til «Polychorda», «paa mere end en af de Gamle passer det, Quinctilian siger om Ennius: vi tilbede dem, som Alderdommens hellige

Lunde, hvor de store og gamle Ege have mindre Skjønhed nu, end Ærværdighed.»

Af alle oldtidens digtere synes dog ingen at have tiltalt ham saa meget som ANAKREON, kjærlighedens og vinens graciøse digter, en beundring, som han forøvrigt delte med en hel del af mændene fra forrige aarhundrede baade i Danmark og Tyskland. Han meddelte forskjellige oversættelser af ANAKREONS digte i danske tidsskrifter, og det var hans agt at udgive i et eget bind oversættelser af hele ANAKREON. Det kom aldrig ud; imidlertid belønnede «Selskabet for de skjønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse» ham med en præmie paa 100 daler som ANAKREONS oversætter. Det forekommer mig karakteristisk, at han modtog denne belønning af det samme selskab, der i sin tid havde belønnet TULLIN for hans læredigte og brødrene FRIMANN for deres naturbeskrivende poesier.

Med al sin anerkjendelse af OEHLENSCHLÄGER og den nyere poesi var da LYDER SAGEN en mand, der havde sine literære idealer i fortiden. Han kunde nok nyde den nye poesi og forklare dens skjønheder for sine elever, men selv stod han udenfor, og saasnart han greb pennen for at producere selvstændig, var han helt og holdent fortidens mand. Det mest bekjendte af hans digte, drikkevisen «Diogenes vranten og stolt» — der forresten er en bearbeidelse af en gammel, engelsk vise — kunde godt være skrevet til et af det norske selskabs sammenkomster i 1772. Hvilken duft fra hyrdepoesiens og anakreontikernes dage hviler der ikke over et lidet digt som hans «Dafnis til Vaaren»:

«Du vil fornøie mig, o Vaar,
Naar i Naturens Skjød jeg hviler,
Naar Nattergalen Triller slaaer
Og Maanen gjennem Linden smiler.
Din Ynde nyder kun den Barm,
Som hviler ved en Piges Arm.

[illegible] lig det haarde Field
Forladt jeg skal [illegible]
Nei — saa vil jeg [illegible]
Da skjænk mig, Vaar, en yndig Pige,
Men smil for [illegible]
Hvis ene jeg maa [illegible]

tionsdag» læser

Til

Marie Musæus

Tag denne lille Krands; Veninde!
O! torde jeg Dem kalde saa;
for Venskabs Skyld de skulde vinde
et Smiil af Dem de Blomster smaa.
Skjøndt mangen Blomst af dem, jeg sender,
henvisned, mens jeg plukked' den,
jeg veed, i en Charites Hænder
et Smiil vil snart oplive den!

Bergen i Junii 1807 Lyder Sagen

Lyder Sagens haandskrift.

(Tilegnelse i et eksemplar af hans «Digte efter det Græske og Latinske».)

er Sagen endnu

:t en mand med
han en ren mani
›mraade —, og
hans vilje var
: dog varig for-
ıan «opdagede»
Ioh. Chr. Dahl

væsen, med sin
skal han i sine
›riginal, hvorom
norsomme anek-
ıed de fortælles.
: og glæde om

aar gammel.

udkommet; de
biografi findes i
'sen) og i «Norsk
omarbeidelse af
n Foss er med-
I, side 550—53.
?oesis Historie»,

Lunde, hvor de store og gamle Ege have mindre Skjønhed nu, end Ærværdighed.»

Af alle oldtidens digtere synes dog ingen at have tiltalt ham saa meget som ANAKREON, kjærlighedens og vinens graciøse digter, en beundring, som han forøvrigt delte med en hel del af mændene fra forrige aarhundrede baade i Danmark og Tyskland. Han meddelte forskjellige oversættelser af ANAKREON's digte i danske tidsskrifter, og det var hans agt at udgive i et eget bind oversættelser af hele ANAKREON. Det kom aldrig ud; imidlertid belønnede «Selskabet for de skjønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse» ham med en præmie paa 100 daler som ANAKREON's oversætter. Det forekommer mig karakteristisk, at han modtog denne belønning af det samme selskab, der i sin tid havde belønnet TULLIN for hans læredigte og brødrene FRIMANN for deres naturbeskrivende poesier.

Med al sin anerkjendelse af OEHLENSCHLÄGER og den nyere poesi var da LYDER SAGEN en mand, der havde sine literære idealer i fortiden. Han kunde nok nyde den nye poesi og forklare dens skjønheder for sine elever, men selv stod han udenfor, og saasnart han greb pennen for at producere selvstændig, var han helt og holdent fortidens mand. Det mest bekjendte af hans digte, drikkevisen «Diogenes vranten og stolt» — der forresten er en bearbeidelse af en gammel, engelsk vise — kunde godt være skrevet til et af det norske selskabs sammenkomster i 1772. Hvilken duft fra hyrdepoesiens og anakreontikernes dage hviler der ikke over et lidet digt som hans «Dafnis til Vaaren»:

«Du vil fortrylle mig, o Vaar!
Naar i Naturens Skiød jeg hviler,
Naar Nattergalen Triller slaaer,
Og Maanen gjennem Lunden smiler;
Dit Ynde tryller kun den Barm,
Som bæver ved en Piges Arm.

Ufølsom lig det haarde Field,
Forladt jeg skuer Jorderige.
Nei — skal jeg føle Livets Held,
Da skjænk mig, Vaar! en yndig Pige!
Men smil for sidste Gang til mig,
Hvis ene jeg maa skue dig.»

; Konfirmationsdag» læser

len finde,
por!
/eninde,
.»

:gjorde LYDER SAGEN endnu

have været en mand med ndet havde han en ren mani :rkunstens omraade —, og . stor, som hans vilje var :de han sig dog varig for- var, da han «opdagede» professor JOH. CHR. DAHL ıkademi.
sit joviale væsen, med sin alt og alle skal han i sine bergensk original, hvorom ige ganske morsomme anek- smil, hvormed de fortælles. med velvilje og glæde om

ni 1850, 73 aar gammel.

e er aldrig udkommet; de er. Hans biografi findes i :af P. A. JENSEN) og i «Norsk kun en let omarbeidelse af :t til HERMAN FOSS er med- len Række», I, side 550—53. len norske Poesis Historie»,

Til

Marie Musæus

Paa denne lille Krands, Veninde!
O! torde jeg Dem række faa;
for Venskabs Skyld De skulde vinde
et Smiil af Dem de Blomster smaa.
Skjøndt mangen Blomst af dem, jeg sender,
henvisned', mens jeg plukked' den,
jeg veed, i en Charites Hænder
et Smiil vill snart oplive den!

Bergen i Junii 1807 Lyder Sagen

Lyder Sagens haandskrift.

(Tilegnelse i et eksemplar af hans «Digte efter det Græske og Latinske».)

Johan Storm Munch.

Johan Storm Munch var kun et aar yngre end SAGEN, og han blev endog student et aar tidligere. Alligevel ligger der mange aar mellem hans maade at digte paa og LYDER SAGEN's. MUNCH's digtning er ligesaa stærkt paavirket af den ny literatur, som SAGEN's er uberørt af den.

Enhver literaturhistorie, der nævner hans navn, iler med at fortælle, at EDVARD STORM var hans onkel og ANDREAS MUNCH hans søn. Historikeren P. A. MUNCH var hans brorsøn, og den som figur- og portrætmaler i sin tid bekjendte kaptein MUNCH var ogsaa i nær slægt med ham. Det er, som man vil se, en familje, hvori baade kunsten og videnskaben, men fremforalt literaturen har fundet ivrige dyrkere.

Noget slægtskabsforhold mellem hans og onkelens digtning lader sig vanskelig paavise. Saavidt jeg kan se, mødes de kun i varm interesse for sin fælles fødebygd Vaage og dens kraftige nordgudbrandsdalske maal. EDVARD STORM digter flere af sine bedste viser i dette maal; JOHAN STORM MUNCH optegner en del af dets ordforraad, sammenligner det med oldnorsken og paaviser derigjennem dets ærværdighed.

Med sin bekjendte søn har JOHAN STORM MUNCH tilfælles en aaben sans for versets melodiøse klang, levende interesse for Norges historiske minder og varm kjærlighed til den norske sommernatur. Naar det derimod er bleven sagt af en tidligere forfatter, at J. ST. MUNCH undertiden anslaar en tone, der ved sit elegiske præg «ligesom er forbud om den retning, hans som lyriker udmærkede søn skulde udvikle», da er det vanskeligt at forstaa, hvortil en saadan udtalelse støtter sig. J. ST. MUNCH var nemlig slet ikke nogen elegisk natur og adskiller sig heri bestemt fra sin søn, der snarere synes at have modtaget det elegiske drag fra moderen. Hvor stor afstanden mellem dem er i dette stykke, fremgaar bedst af deres forhold til sommernaturen. Som ægte elegiker dvæler ANDREAS MUNCH ved «Sommerens Vemod»; han giver sig ikke hen i glæde over dens skjønhed; han sukker kun over, at den varer saa kort. Faderens forhold til sommeren er langt friskere og lysere. Hør blot:

«Thi jeg veed ei, hvorledes det gaaer; men naar Sommeren vinker
Sangernes vingede Hær atter til løvklædte Lund,

Føler jeg dybt i min Barm en stærk og tvingende Længsel,
Trang til at hæve min Røst høit i den skjønne Natur;
Og naar de Lilier smaae, i Høitids Herlighed smykte,
Aabne den duftende Kalk under det hvælvede Blaa;
Da udfolder sig og en stille Blomst i mit Indre,
Stræbende frem udi Kraft op mod det evige Lys.» —

Her er der, som man ser, intet andet elegisk end — det saakaldte elegiske versemaal. En lignende forskjel kan ogsaa spores, naar det gjælder deres forhold til de historiske minder. Johan Storm Munch gjør indtryk af at have været en fin og modtagelig, men ingenlunde nogen kontemplativ natur. Han var mandig og aggressiv. Det forekommer mig karakteristisk, at det første digt, han offentliggjorde, var en krigssang, at hans to mest populære fædrelandssange var kampsange, ligesom flere af hans senere digte var fremkaldt af politiske begivenheder. Karakteristisk er det ogsaa, at helten i hans eneste større arbeide er en af disse ligesaa uforfærdede som kjæmpestærke præster fra det 16de og 17de aarhundrede, om hvem sagnet ved at fortælle, at de ikke blot brugte aandelige, men ogsaa korporlige argumenter ligeoverfor de gjenstridige bønder. Det er ogsaa et tilfælde, der ser ud som en tanke, at han fungerede som feltprovst i «krigens tid» (1808—1814).

Johan Storm Munch fødtes den 31te august 1778 i Vaage, hvor faderen dengang var sognepræst. Han blev student 1796 og theologisk kandidat 1799. Ligesom Lyder Sagen begyndte han omtrent ved aarhundredeskiftet at offentliggjøre enkelte smaadigte og metriske oversættelser af klassikerne (anden sang af Vergils Æneide). I 1805 blev han præst hjemme i Norge og døde den 26de januar 1832 som biskop over Kristianssands stift.

Under opholdet i Kjøbenhavn omgikkes han Oehlenschläger personlig og var altsaa fra nærmeste hold vidne til den nye poesis frembrud. Ligesom Lyder Sagen samtidig fik sin indvielse paa Bakkehuset, saaledes øvede omgangen med Oehlenschläger og indtrykket af den nye poesis frembrud en bestemmende indflydelse for livet paa Johan Storm Munch.

Det snev af den gamle rationalistiske tid, som ikke engang Oehlenschläger helt blev kvit, lykkedes det selvfølgelig endnu mindre Munch at streife af sig. Karakteristisk i saa henseende er

hans efterskrift til «Præsten i Hallingdal». Der forekommer i dette stykke en scene, hvori en af personerne synes at se et gjenfærd. Den skam at ville fremstille sligt irrationelt tøieri som et gjenfærd tør ikke MUNCH lade sidde paa sig, og han skriver derfor i efterskriften: «Da Aandescenen i anden Handling maaskee kunde forarge Enkelte, som om jeg havde bidraget til at bestyrke en skadelig Overtro, finder jeg det fornødent her at gjøre opmærksom paa: at jeg ikke har ladet den Afdødes Gjenfærd synlig fremtræde, men at det, fremmanet af Astrids onde Samvittighed, blot maler sig for hendes ophidsede Phantasie.» — Saa maatte da de enkelte forargede være beroliget!

Fuldstændig i stil med denne efterskrift er hans fædrelandssange, de fra alle anthologier kjendte «Norges Løve» og «De tre høie Ord». At den første minder lidt om ESAIAS TEGNÉR's «Det gamla Göta lejon» og den anden er paavirket af SCHILLER's «Worte des Glaubens», har mindre at sige. Hovedsagen er, at de er gammeldagse og uoriginale baade i sin følelse og i sin udtryksmaade. Som personlig følelse var MUNCH's fædrelandskjærlighed vistnok ægte og inderlig; men den naaede ikke frem til hans digtning. Al den nød og ulykke, der rammede Norge i krigsaarene, berørte ham ikke saaledes, at det gjennemstrømmede hans digtning med en personlig varme, der fandt sit eget selvstændige udtryk; selv ikke begivenhederne i 1814 formaaede at udrette denne gjerning. Ligesom de andre af periodens digtere tog han sin tilflugt til konventionelle stemninger og konventionelle udtryk, naar han skulde give sin patriotisme luft. Vi kjender disse stemninger og deres ytringsformer allerede fra forrige aarhundrede. Det var begeistring over det gamle Norges kraft og herlighed; det var stoltheden over, at denne kraft endnu levede i folket, og forsikringen om, at den vilde reise sig i al sin vælde, saasnart det krævedes. Det var de stolte klippers urokkelighed, Sarpens brusende kraft, «Stridens Larm paa Valen», «Oldtids Glød i Nordmands bryst», «Odel gjennem Seklers Alder», kampens «Leg» og sværdets «Klang» — kort hele den velkjendte terminologi. Den personligste og kraftigste af MUNCH's fædrelandssange er den mindst kjendte af dem; det er den «Nordmandssang», som findes i hans digtsamling og som slutter med de kjække linjer:

For gamle Norge kan vi dø!
For Norge vil vi leve!

Her har fædrelandets fare virkelig for en gangs skyld inspireret ham til et lyrisk udbrud, der er næsten frit for literær konveniens.

Det er da ikke ved sin patriotiske og politiske digtning, at Johan Storm Munch har erhvervet sig ret til at mindes i den norske literaturhistorie. Det er udelukkende ved sin personlige lyrik. Vistnok

Johan Storm Munch.

(Efter et af maleren kapt. Munch malet portræt, der nu eies af pastor Munch i Kristiania.)

naar han heller ikke her frem til fuld selvstændighed; men han har dog frembragt læseværdige ting, som havde fortjent en bedre skjæbne end den glemsel, der er bleven deres lod. Og for literaturhistorien har han desuden særlig interesse som tidsfænomen.

Han er den første norske digter, hvis kjærlighed til sagatiden var mere end platonisk, og han er paa samme tid den første, hvis digtning var inspireret af den nyere tyske og danske literatur. Med

disse ord er hans plads i vor literaturhistorie betegnet. Gjennem sin oversættelse af SCHILLER's «Don Carlos» og senere af RACINE's «Athalie» indfører han den rimfri femfodede jambe som dramatisk vers i vor literatur, et versemaal, hvori han senere ogsaa skrev sit eget drama «Præsten i Hallingdal». Han interesserer sig for den tyske literatur og gjør respektable forsøg paa at oversætte enkelte af dens frembringelser. Specielt er han en beundrer af SHHILLER; han har ikke blot leveret den før nævnte — temmelig klodsede — oversættelse af «Don Carlos»; men han har ogsaa oversat Jeanne d'Arc's store afskedsmonolog (fjerde scene af prologen til «Die Jungfrau von Orleans») og et par af SCHILLER's digte («Die Theilung der Erde», «Die Worte des Wahns»). Modstykket til det sidste digt, «Die Worte des Glaubens», har givet ham ideen til «De tre høie ord».* I hans høitstemte natur var der i det hele taget adskilligt, der maatte drage ham mod SCHILLER's pathetiske flugt, uden at det lykkedes ham at tilegne sig noget af den, trods de tilløb, han gjorde baade i flere af sine større digte og i «Præsten i Hallingdal».

Ganske anderledes befrugtende har OEHLENSCHLÄGER virket paa ham. Den lette, flydende versifikation, der i regelen udmærker hans digte, de korte, springende versformer, han med en vis forkjærlighed anvender, skyldes øiensynlig studiet af OEHLENSCHLÄGER. Den kamp mellem det poetiske og det nyttige, som OEHLENSCHLÄGER dvæler ved i digtet «Morgenvandring» — man husker kornblomsterne — og fremfor alt i «Sankt Hans Aftenspil», klinger igjen hos MUNCH paa flere steder, især i et digt, der ogsaa bærer titelen «Sanct Hans-Aften». Følgende to vers i dette digt er tilstrækkelige til at oplyse forholdet: Hver af modsætningerne har sit vers:

«Hvad kan de unge Birkeskud
Som Stads for Døren gavne?
De gav, hvis de fik voxe ud,
Af Brænde flere Favne.

* Naar DIETRICHSON — og efter ham UTHEIM — paastaar, at det er «Det eviga», TEGNÉR's efterligning af SCHILLER's digt, der her danner MUNCH's nærmeste forbillede, da er dette en paastand, som ikke kan bevises. Begge disse forfattere synes at have overseet, at MUNCH har oversat digtets sidestykke hos SCHILLER. UTHEIM har endog i den grad overseet det, at han antager MUNCH's oversættelse, der bærer titelen «Advarsel», for en original. (Se J. UTHEIM: «Otte forfattere», side 142.)

Det er for galt! — At melde sligt
Paa høie Steder er vor Pligt;
Den Misbrug maae jo hemmes.»

Hvor venligt dufter for hver Mands Dør
En Krands af grønne Qviste!
Den fletter hver Hosbond, som sig bør;
Den Pryd vil ingen miste;
Og naar den falmer i Slud og Vind,
Han tænker med Lyst og Haab i Sind
Paa Sanct-Hans-Aften ad Aare.»

Det er jo ikke meget originalt; men det viser, at den nye opfatning af poesien ogsaa i Norge holdt paa at bryde igjennem den rationalistiske spidsborgerbetragtning.

En hel cyklus af MUNCH's digte bærer fællesbenævnelsen «Sommerreise i Norge 1812». Den dvæler ved personlige stemninger, landskaber, bekjendte steder, personer, fortidslevninger, kort alt, hvad man dvæler ved, naar i «den gyngende Karm» man vugges

«Trygt ad den banede Vei, gjennem den hulde Natur
Alt gjennem Sommerens spraglede Pragt og de duftende Skove.»

Næsten hvert eneste blad i denne cyklus bringer OEHLENSCHLÄGER's «Langelandsreisen» frem i læserens erindring, og forfatteren er aabenhjertig nok til at vedkjende sig dette afstamningsforhold, idet han slutter sit digt med en hilsen til OEHLENSCHLÄGER, hvori han fortæller ham, at hans digtning har fulgt ham paa hele reisen som «en trofast Ven». Det er en varm og smuk hyldest til OEHLENSCHLÄGER, den første han modtog fra Norge:

«O ædle Skjald, som midt i Mulm og Nat
Paa Nordens Himmel straalte frem saa brat
Og spreder nu din skjønne Morgenrøde!
Ei værdigen kan tolke dig min Sang,
Hvor tidt mig kvæget har din Harpes Klang,
Men høit mit Hjerte banker dig imøde.
— — — — — — — — — —

O favned dig mit Norges Granelund!
O varst du her i denne Aftenstund,
Da skulde dig mit varme Haandtryk tyde:
Modtag mit Hjertes Tak indtil min Grav
For alt det herlige, som du os gav,
Og længe end din gyldne Harpe lyde!

Det var imidlertid ikke bare OEHLENSCHLÄGER, som havde ledsaget ham paa hans sommervandring. Han havde, ifølge det her oversprungne andet vers, ogsaa havt en anden kjær følgesvend paa sin vandring: SNORRE. OEHLENSCHLÄGER havde hævet og styrket hans aand; men SNORRE havde givet ham «Lys i mørken Oldtids Dage».

Her staar vi ved det andet af de ovenfor antydede træk i JOHAN STORM MUNCH's forfatterfysiognomi, som fortjener særlig at fremhæves: hans interesse for sagatiden. I hans digtning har den kun afsat sig svage spor — hovedsaglig i digtene «Tunsberg» og «Jarlsberg» i «Sommerreisen», hvor han dvæler ved de historiske minder, der knytter sig til disse steder. Til gjengjæld træder den saa meget stærkere frem paa andre punkter. Fjerdingaarsskriftet «Saga», hvoraf han udgav tre bind mellem aarene 1816 og 1820, havde som sin første og vigtigste opgave «at meddele Oversættelser af de interessanteste islandske Sagaer, som kun haves i latinsk Version», og han deltog selv med iver i dette oversætterarbeide. Derimod forsøgte han aldrig som sit forbillede OEHLENSCHLÄGER at gjengive sagaerne i fri digterisk gjenfremstilling.*

Han interesserede sig ogsaa levende for det oldnorske sprog og var specielt optaget af at paavise dets nære slægtskab med vore dialekter, hvad mange dengang nægtede. For at bevise dette slægtskab var det, han i «Saga» leverede en ordliste paa flere hundrede ord væsentlig fra nordre Gudbrandsdalen med de oldnorske stamord ved siden af. Ja, han gik endnu et skridt videre, idet han i sine sagaoversættelser optog ord fra oldsproget og fra det norske talesprog. Naar det nittende aarhundredes norske sproghistorie engang skal skrives, vil MUNCH utvivlsomt faa en hæderlig plads som en af de første, der slog ind paa den vei, sprogudviklingen senere har fulgt. Morsomt er det imidlertid for en nutidslæser at lægge mærke til, hvilke ord han finder det fornødent at forsvare og forklare. Han bruger verbet «hugse» og bemærker i den anledning: «Dette Ord, der forstaaes og bruges næsten overalt i Norge, det vil sige blandt

* UTHEIM fortæller rigtignok noget saadant i det før nævnte skrift side 141, idet han siger, at MUNCH forsøgte sig som sagafortæller efter OEHLENSCHLÄGER's eksempel; men dette maa bero paa en misforstaaelse af en uklar bemærkning i LANGE's «Forfatterlexikon». De «sagafortællinger», som anføres, er oversættelser slet og ret.

Bønderne, fortjener uden Tvivl som ægte nordisk igjen at optages i Skriftsproget.» Ved verbet «at like» tilføier han følgende anmærkning: «Dette Ord er gammelt nordisk og bruges endnu i daglig Tale overalt i Norge.» Lignende bemærkninger finder han det nødvendigt at gjøre ved ord som «leit» og «gild». Ja, selv ordet «Idrætsmand» ledsages med en forklarende anmærkning, ifølge hvilken man maa tro, at det er ham, som har indført dette ord i vort nyere sprog. Det heder nemlig i anmærkningen: «Idrætsmand er en Mand, som forstaar flere Legemsfærdigheder. Da vi bruge ordet Idræt, har jeg ikke taget i Betænkning at beholde Originalens: «Ithrottemenn».» Disse anmærkninger høres nu meget overflødige og pedantiske; men man skal erindre, at sprogforholdene dengang var anderledes end nu. I det selvsamme bind af «Saga» finder JACOB AALL det nødvendigt at forsyne ordet «Godveirsdag» med følgende anmærkning: «Denne Sammensætning høres endnu ofte i Bondesproget som Modsætning til Uveirsdag.»

JOHAN STORM MUNCH's eneste lille digtsamling «Fjeldblomster» udkom i 1813. Han havde tænkt at gjøre den næsten dobbelt saa stor; men subskriptionen havde havt et saa daarligt udfald, at han vilde lide et betydeligt tab paa udgivelsen; derfor udelod han anden del af sin «Sommerreise» og udgav det lille hefte, som blev tilbage. I slutningen af forordet bad han sine landsmænd «at betragte disse Forsøg blot som Indledning til større og vigtigere Arbeider, der i Tidens Fylde skulde komme.»

Men tidens fylde kom aldrig. En tid lang arbeidede han paa en samling fortællinger for ungdommen. Han meddelte et par prøver af bogen i «Nor» for 1815. Dermed blev det.

Først tolv aar senere optraadte han for anden og sidste gang med en bog, det før nævnte drama «Præsten i Hallingdal». Det maa helt igjennem stemples som et mislykket værk, mislykket som drama, mislykket som poetisk frembringelse og mislykket som historisk tidsbillede. Men midt inde mellem alt det mislykkede forekommer der et par monologer, der viser, at den norske literatur kunde have faaet en lyriker af rang i JOHAN STORM MUNCH, hvis forholdene ikke havde været saa ugunstige, som de var. Den ene af disse monologer begynder saaledes:

«O Barndomsalder, hulde Rosenskjær
Af Paradisets friske Morgenrøde!
Hist ile froe som Luftens lette Hær
De kjære Smaae den næste Stund imøde!
Ei ane de, at brat hin sorte Sky
Kan over Issen Dødens Lynild bringe;
Naar Himlen brager, trygt de søge Ly
Som Fuglen under moderlige Vinge;
Og perler Taaren end paa Rosenkind,
Den vælder ei af Smertens hede Kilde,
Men viftes hen som Dug af Sommervind
Og svaler huldt som Vaarens Regn, den milde.»

Der er her et fremskridt i foredragets inderlighed, som ikke kan miskjendes. Betydelig høiere baade fra tankens og formens side staar begyndelsen af den anden monolog, der uden sammenligning betegner det høieste punkt, MUNCH som lyriker naaede. Det er præsten, som taler, omgivet af sommernaturen:

«Aandens Udspring, Skaber, Evighøie!
I dit lyse Tempel staaer jeg her!
See til Støvet med dit Faderøie!
O, jeg føler, at Du est mig nær;
Dig fornemmer jeg i Bladets Susen,
Dig i Morgen-Aftenrødens Glands;
Dig jeg hører udi Stormens Brusen
Dig jeg ser i Nattens Stjernekrands.

I min Barm jeg hører klart din Stemme;
Dig jeg skuer i dit Sandheds Ord;
Udi Bønnen kan jeg grant fornemme,
At din Himmel stiger ned til Jord. —
O, jeg føler dybt udi mit Hjerte,
At Du elsker Støvets svage Søn,
Huldt ham fører gjennem Fryd og Smerte
Til en bedre Verden evig, skjøn.»

Den pantheistiske følelse, der trods det theologiske tilsnit glimter frem bag disse linjer, viser, at JOHAN STORM MUNCH ikke forgjæves havde læst GOETHE og SCHILLER og OEHLENSCHLÄGER'S «Aarets Evangelium».

Trods sin uselvstændighed er MUNCH periodens interessanteste forfatterpersonlighed, ligesom han uden sammenligning er den af periodens forfattere, der besad det største talent som lyriker. Men

han har ikke været tilstrækkelig paaagtet. I vore literaturhistorier har han været affeiet med nogle faa og ikke altid særdeles træffende ord. Den eneste, som har viet ham en noget udførligere omtale, er J. UTHEIM i den før nævnte bog «Otte forfattere» (Kbhv. 1890), side 130—144.

I begyndelsen af aaret 1815 udkom i Kristiania en samling digte, der bar den stolte titel: «Nor, en poetisk Nytaarsgave for 1815», og et aars tid efter blev den efterfulgt af en lignende samling for 1816. I disse to smaa uanselige bind holdes det første sangerstevne paa det nyfødte Norges Parnas. Det gjaldt naturligvis at godtgjøre, at det frie klippeland ogsaa paa literaturens omraade kunde hævde sin plads, og derfor var enhver, som i snevrere eller videre kredse havde ord for at kunne skrive et vers, indkaldt til denne hastværksmønstring af poesiens nationale troppestyrke. Af de mere kjendte forfattere synes kun en eneste ikke at have taget notis af indkaldelsen. Det var CLAUS FRIMANN, hvis navn man forgjæves søger i de to indholdsfortegnelser. Forøvrigt har veteranerne afgivet møde i saa god udrustning, som de i skyndingen har kunnet præstere. JOHAN NORDAHL BRUN offentliggjør et par versificerede gratulationsvisiter, han har aflagt hos høitstaaende bekjendte, en gemytlig fødselsdagsvise til en bergensk omgangsven og en skaalsang, der dreier sig om — veivæsenets udvikling i Norge. JONAS REIN leverer en brusende ode til vinden og en prolog, der handler om «det Skjønne og det Gode», disse «tvende Hulde». JENS ZETLITZ møder op med en drikkesang i den gode gamle stil og med to smaa ganske interessante rimbreve om «Aksel og Valborg» og «Correggio». Han udtaler sig med megen varme baade om OEHLENSCHLÄGER og om hans to tragedier, især om «Aksel og Valborg», hvis slutning han forresten dadler, idet han betegnende nok finder den altfor «tysk». Blandt de andre mere kjendte forfattere kan nævnes den danskfødte provst FR. SCHMIDT (Eidsvoldsmand og Eidsvoldsforsamlingens produktive leilighedspoet), daværende slotspræst CLAUS PAVELS, der i det første bind erklærer, at han nu erkjender ikke at være digter, hvorfor det skal være slut med versemageriet, men ikke desto mindre aaret efter atter er ude og rimer,

Nor, en poetisk nytaarsgave (1815—16).

samt begge de sidstnævntes «moderlige Veninde», den for 80—100 aar tilbage i Kristiania baade ved sin personlighed og ved sine rimerier populære «digterinde» CHRISTIANE KOREN, almindelig kjendt under navnet «Mor Koren». Blandt det nye aarhundredes mænd er det en selvfølge, at LYDER SAGEN og JOHAN STORM MUNCH er repræsenteret, og saa kommer endelig de rent unge mennesker. Blandt dem lægger man mærke til to juridiske studenter, der begge er stærkt repræsenterede, det er C. N. SCHWACH og H. A. BJERREGAARD. Ogsaa den tyveaarige, som geistlig og politiker senere saa bekjendte HANS RIDDERVOLD, optræder her som digter, og endelig lægger man mærke til en ung rus, der netop havde forladt eksamensbordet, og som bidrager med adskillige digte, der røber en for hans udviklingstrin usædvanlig modenhed — MAURITZ HANSEN. Ikke mindre end tyve forfattere har leveret bidrag til de to bind. Tænk hele tyve lyriske digtere i et lidet, fattigt og uudviklet land som datidens Norge. Der behøves ikke noget andet vidnesbyrd om, hvor nøisom man dengang var, naar det gjaldt digterværker, og hvor ødsel, naar det gjaldt digternavnet. Fædrelandet var stolt af sine tyve skaldeharper; dets literære ære var reddet. Og udgiveren var ikke mindre stolt over den patriotiske idé, han havde undfanget og gjennemført. Han siger i sin «Forerindring», der er skrevet en af de sidste dage i 1814: «Fast overalt, hvor Digtekunstens Have holdes i Flor, er — og var det længe — Skik, med Krandse af dens Blomster at smykke det henrundne Aars Bautasteen og pryde det Nyes aabnede Port. Fra Danmark fik vi hidtil — tilligemed fast al anden Litteratur — deslige poetiske Blomstersamlinger. Men ogsaa mellem Norges Klipper groe Blomster; og at levere mine Landsmænd en Samling af saadanne, blev, især efter de senere Begivenheder, mit Ønske.» Og i «Prologen» til anden samling heder det med endnu stærkere patriotisk selvfølelse:

«Jeg atter bundet har en Krands, og vil,
O Fædreland! den paa dit Alter lægge;
Dit Alter for Gud Bragi, det, som stod
Fra Hedenold imellem dine Fjelde,
Og stande skal ved Granens stærke Rod,
Til Ragnarokurs Storme Granen fælde.»

Man skulde tro, at den, der kunde faa et foretagende som «Nor» istand under saa almindelig tilslutning fra forfatternes side, maatte være en mand med ganske betydelig literær anseelse. Saa maatte i alle fald være tilfældet under mere udviklede literære forhold. Men dengang var fordringerne smaa ogsaa i denne henseende. Udgiveren var den netop nævnte stud. juris SCHWACH; han havde skrevet og offentliggjort et par smaadigte og en metrisk oversættelse; mere behøvedes der ikke for at skaffe ham en plads paa det norske Parnas og bringe de andre digtere til at anerkjende ham som en værdig «broder i Apollo» ved at yde bidrag til hans nytaarsgaver.

Conrad Nicolai Schwach fødtes den 28de marts 1793 i Ringsaker, hvor hans fader dengang var residerende kapellan. Bedstefaderen var en tysk bogtrykker, der omkring midten af forrige aarhundrede var indvandret til Kristiania. Her giftede han sig med en bogtrykkerenke og erhvervede sig en plads i det norske bogtrykkervæsens historie som udgiver af den ældste norske avis, «Nordske Intelligentz-Sedler». Fra ham har vistnok den produktive sønnesøn arvet sin forkjærlighed for trykkerisværten og sin stærke trang til at give sig ikast med literære foretagender. CONRAD SCHWACH er nemlig ikke blot periodens mest produktive lyriker, men ogsaa dens flittigste udgiver af andre forfatteres arbeider. Han samlede og udgav ZETLITZ' «Digte» og MAURITZ HANSENS «Noveller og Fortællinger» og besørgede udvalg baade af BJERREGAARD's og HENRIK WERGELAND's digteriske frembringelser. Conrad N. Schwach.

SCHWACH blev student ved Kjøbenhavns universitet i 1812 og tog aaret efter andeneksamen. Hjemkommen til Norge opgav han sin oprindelige plan at studere medicin og begyndte at lægge sig efter jurisprudensen ved det nye universitet, fordi — som det heder hos en ældre biograf, der synes at have sine oplysninger fra første haand — «alle Omstændigheder syntes at bebude Juristen den mest fordelagtige Embedsstilling hertillands.»

Kort efter sin hjemkomst i slutningen af 1813 debuterede han som forfatter i det blad, som hans bedstefader havde stiftet, med et mindedigt, der indbragte ham et anerkjendende og opmuntrende brev fra ZETLITZ. Hvis man turde tro hans nys citerede biograf, var dette mindedigt skrevet over en madame Nor; kort efter udgav han, ifølge LANGE's «Forfatterlexikon», en oversættelse af TEGNER's

«Nor», og endelig fulgte hans to poetiske nytaarsgaver, der ogsaa bar navnet «Nor». Det syntes, som om han helt og holdent vilde vie sin «harpe» til forherligelse af «Navnet af den Oldtidens Mand, efter hvem nævnedes Landet», som han selv udtrykker sig i forerindringen til den første nytaarsgave. Det er sandsynligvis dette komiske sammenstød mellem «madame Nor» og de andre «Nor'er», der har bragt L. Dietrichson paa den tanke, at det Schwach'ske digt, der vakte Zetlitz' opmærksomhed, var af humoristisk natur.

Mindedigtet var imidlertid langt fra humoristisk; det var meget begrædeligt. Og det komiske i sammenstødet falder bort, naar jeg oplyser, at ogsaa den ældre biograf har gjort sig skyldig i en liden feiltagelse, idet madamen slet ikke hed Nor, men Anne Rosine Norsz, hvad man erfarer af 1ste bind af Schwach's «Samlede Digte», hvor mindedigtet har faaet plads.

Men over herr «Nor» og madame Norsz glemte Schwach ingenlunde fru Justitia. I 1817 tog han embedseksamen og nedsatte sig aaret efter som sagfører, først i Kristiania, siden i Arendal,

hvorfra han i 1836 flyttede til Trondhjem som stiftsoverretsassessor. Ligesaa vel som han havde befundet sig i Arendal, ligesaa vanskeligt havde han for at finde sig rigtig tilrette i Trondhjem. Her mistede han sin hustru paa grund af «Aanden fra den nære Pol», som han paastaar i et mindedigt over hende, og i flere andre digte udtrykker han sin misfornøielse med sit opholdssted, hvorfra han endelig slap løs, da han i 1848 kunde flytte til Skien som sorenskriver i Nedre Telemarken. Her døde han i 1860 efter ikke blot at have seet hele den WERGELAND'ske og WELHAVEN'ske digtning udfolde sig, men endog oplevet det gjennembrud af en ny opfatning af «den Oldtidens Mand Nor», som skede med IBSEN's «Hærmændene paa Helgeland» og BJØRNSON's «Synnøve Solbakken».

Som SAGEN og MUNCH begyndte SCHWACH sin digterbane med at oversætte klassikerne. Hans «Samlede Digte» aabnes af fem af HORATS' oder og en af hans epoder; de er besørgede fra hans 14de til hans 16de aar — og er da ogsaa derefter. Et af hans ældste originale digte er et begeistret hyldningsdigt «Til Horatses Manes». Men ikke mange aar efter skrev han et ligesaa begeistret digt til — B. S. INGEMANN. Det synes at være en besynderlig og høist unaturlig sammenstilling; men den er ikke desto mindre særdeles betegnende for SCHWACH. I hans poesi indgik den klare praktiske forstandighed og den glade livsnydelse, der udmærker HORATS, en illegitim forbindelse med det grædefærdige, som vi kjender fra INGEMANN's ungdomspoesier.

Der er megen sorg, megen klage, megen jammer og elendighed i SCHWACH's digte; men der er ikke poetisk dybde i sorgen, ikke flugt i klagen, ikke høihed og inderlighed i jammeren. Den horatsiske forstandigheds gyldne middelvei *(aurea mediocritas)* forvandler sorgens ensomme stier til brede landeveie, hvor forfatteren styrer sin Pegasus trygt og magelig frem i de opkjørte hjulspor. Selv i mindedigtet over sin fader hæver han sig ikke høiere end til en rimet biografi, hvori han blandt andet oplyser, at faderen har været en dygtig lærer, en samvittighedsfuld sjælesørger, en trofast ven, at han har været to gange gift, først med digterens moder, dernæst med en anden «ædel Pige», der skjænkede ham to sønner og en datter. Det sidste sted i det lange digt fortjener at citeres som en karakteristisk prøve:

«Da Hun, som blev din elskte Ungdomsbrud,
Som bar mig under kjærligt Moderhjerte,
Forlod Dig paa sin strenge Nornes Bud,
Og lod Dig ene med din dybe Smerte;

Da følte Du saa haardt det tunge Savn
Af tilvant huuslig Fryd som Ægtemage,
Og søgte i en ædel Piges Favn,
Og fandt din Trøst i hine mørke Dage.

Een Datter, Sønner to hun skjænkde Dig.
O unge Søster! Du hans Alders Glæde!
O spæde Brødre! I, som nu med mig
Og Moder Afskeds bittre Taarer græde!»
o. s. v.

Det er, som man ser, en sorg, der ikke overspringer en eneste faktisk oplysning. Og naar hans mindedigte en enkelt gang tager en høiere flugt, er det ikke med egne vinger, han flyver. Ingen kan nægte, at der baade er en vis kraft og en vis fart i hans mindedigt over JOHAN NORDAHL BRUN, det bekjendte:

Hvis er den brede Kæmpegrav,
Omhvalt af høie Fjelde,
Hvor til ærværdig Bispestav
En Harpe op monn' helde;
o. s. v.

Men der vilde neppe have været slig kraft i det, hvis ikke GRUNDTVIG havde skrevet sit bekjendte digt om LUTHER — «I Wittenberg, i Saxenland» —, hvorom SCHWACH's digt uvilkaarlig minder. I SCHWACH's «Samlede Digte» findes der ikke mindre end ca. 40 sørgekvad. Det bedste af dem er uden sammenligning «Det uventede Fald», hvori han paa en temmelig respektstridig, men ganske morsom maade gjør nar af hele genren, idet han i den begrædeligste tone besynger en snedkermester, der paa grund af sin dumhed faldt ned fra sit hustag og slog sig ihjel.

I sammenligning med sørgekvadene betegner hans romancer et lidet trin opad mod lysere egne. Men heller ikke her findes der noget, som har blivende værd. Datidens forkjærlighed for romancen smittede ogsaa ham. Han oversatte BÜRGER's «Des Pfarrers Tochter von Taubenhain» og gjorde et uheldigt forsøg paa at levere et norsk sidestykke til SCHILLER's «Der Taucher». Men var han uheldig her,

saa var han endnu uheldigere, saasnart han vovede sig helt ud paa egen haand. De taaredryppende romancer om ulykkelig kjærlighed og al anden slags ulykkelighed, som tiden yndede, laa slet ikke for hans jævne naturel, og deres høiromantiske stil, en efterligning af stilen i middelalderens visedigtning, forligtes kun slet med den gyldne middelvei. Han gjør de ihærdigste anstrængelser for at svinge sig i høiden; men han har blylodder om benene. En af hans romancer — «Frithjof og Ella» — begynder saaledes:

«Den Vinterstorm farer ved Midjenat
Med vild og frygtelig Vælde;
Mod Skyerne taarnes de Bølger brat
Som jordskjælvrystede Fjelde.»

Det er da i al fald et forsøg paa at slaa den høie tone an. Saa følger da en sørgelig historie om, hvorledes den stakkels Frithjof finder sin grav i de fraadende bølger, og hvorledes hans ulykkelige Ella afsindig vandrer langs den steile klippebred, indtil hun tror at høre hans røst gjennem bølgernes larm og styrter sig i dybet for der at forenes med sin beiler. Digtet slutter saaledes:

«En eenlig Vandrer Faldet seer
Og iler flux derhen;
Omsonst man søgte; — aldrig meer
Man Ella fandt igjen.»

Hvem der her er styrtet dybest, Ella fra sin «steile Klippebred» eller Schwach fra sin steile begyndelse til sit flade slutningsvers, turde være et aabent spørgsmaal. Ikke synderlig høiere staar en anden romance af samme art, «Kirsten og Abildtræet», der forøvrigt i sin tid skal have nydt megen yndest. Ogsaa i den historiske og sagnhistoriske romance forsøgte Schwach sig uden held, ja han vovede sig endog i kast med en hel romancecyklus, «Aslaug paa Spangereid», et af hans omfangsrigeste arbeider. Det er en tynd efterdigtning i «Helges» og «Frithjofs sagas» maner.

Blandt Schwach's øvrige alvorlige digte er der en gruppe, hvortil hans navn særlig staar knyttet for efterslægten. Naar han nu nævnes, tænker de fleste nærmest paa ham som patriotisk lyriker. Det skyldes fornemmelig hans «Flagsang» — «Mens Nordhavet bruser» —, der virkelig er en af de bedre fædrelandssange fra hin

tid og derfor ogsaa endnu er kjendt af de fleste nordmænd og ingenlunde uddød paa folkets læber, selv om den end kun drages frem ved høitidelige anledninger som de andre gamle patriotiske arvestykker fra datiden. Ganske fri for disse arvestykkers sædvanlige pletter er den jo ikke; men den udmærker sig paa samme tid fordelagtig fremfor de fleste af dem. Medens disse brugte fortiden som folie for begeistret skryderi over samtiden, bruger «Flagsangen» den kun som overgang til et varmt ønske for fremtiden. Her er ingen hul bombast, her er et minimum af de vanlige forslidte slagord; sangen er kort, fyndig og enkel i sin bygning, et korrekt udtryk for en bevæget patriotisk stemning, som varmhjertede nordmænd maa have følt den i de nærmeste decennier efter grundlovens tilblivelse og adskillelsen fra Danmark. At bryde staven over den, som man virkelig har forsøgt, er uretfærdigt. Man har blandt andet fremhævet, at indledningen er for lang i forhold til det hele; men det har intet at sige, al den stund denne indledning virkelig anslaar den rette stemning. En fædrelandssang er nu engang ikke en udarbeidelse i modersmaalet. Her har SCHWACH virkelig gjort et heldigt greb — bare han havde ladet den velsignede «harpe» være i fred! Men det kunde han nu engang ikke.

Det er imidlertid neppe nogen tilfældighed, at det blev en fædrelandssang, der har bragt SCHWACH's navn ned til efterslægten; han var nemlig en ivrig frihedsmand og en varm fædrelandsven, der ikke var bange for at sige sin mening, selv om det havde været forsigtigst at beholde den for sig selv. Ved efterretningen om julirevolutionen skrev han saaledes en dundrende «Frihedssang», hvori det ryger baade af brand og blod, og hvori han i frihedens og retfærdighedens navn fryder sig over, at tronerne ramler og scepterne knækkes — et just ikke meget diplomatisk udbrud af en kongelig embedsmand. Og heller ikke, naar det gjaldt vore hjemlige forhold, var han bange for at tage bladet fra munden. Hans antisvenske stemning i høsten 1814 — efter konventionen paa Moss og før det overordentlige storthings sammentræden — kommer til orde i et langt digt «Dana til Nor», hvori han stiller løsenet: frihed eller død. Det er lidt for meget af Odin og Tor og Valhal og slige talemaader i digtet; men bortseet herfra er det vistnok det kraftigste

poetiske udtryk for den stemning, der raadede hos flertaller af nationen i hine kritiske maaneder. Digtet slutter saaledes:

»O! men vil Du heller Slavens Aag
Har Du rent forglemt din gamle Hæder,
Vil Du lade døe dit Fædresprog,
Miste dine Fædres Lov og Sæder
Taaler Du ei meer at skue Blod —
Vel, saa kast Dig spag for Sveas Fod!
Ha, men viid: at Haan dit Navn skal følge,
Til det skylles bort af Glemsels Bølge.»

Ovenpaa dette udbrud tager det sig rigtignok lidt besynderligt ud, at han et par maaneder efter, allerede inden udgangen af 1814, i et digt «Scandiens Træe» synger om «Norrig og Svithjod» som «Tvilling-Sødskende», som Lokes ondskab længe har optændt til fiendskab mod hinanden, men som nu endelig er bleven forsonede og arm i arm gaar den lyseste fremtid imøde. Men dels var han ikke alene om dette pludselige omslag — J. Storm Munch foretog et lignende fra digtet «Jarlsberg» i «Sommer-Reise 1812» til det lille særskilt udgivne digt, hvori han i 1814 besang «Nordens Forening». Og dels var det vel glæden over, at grundloven var bleven reddet, der i det ene som i det andet tilfælde fremkaldte omslaget i stemningen. Imidlertid har Schwach senere uden tvivl fundet, at omslaget for hans vedkommende var vel braadt; thi medens han har optaget «Dana til Nor» i sine «Samlede Digte», har han udeladt «Scandiens Træe» til trods for, at han ellers ikke pleiede at være synderlig nøieseende, naar det gjaldt gjenoptrykning af hans aandsfostre.

Ogsaa i anledning af stridighederne med Karl Johan om høitideligholdelsen af 17de mai gav han sit ord med i laget, og det var et ord, som baade havde neb og klør. Til den 17de mai 1831 skrev han et langt digt, hvori han fortæller, at han havde følt bitter smerte, dengang han troede at se

»Svaghed svøbt i Klogskabs Kaabe
Falde Fyrsten spag til Fod,
Da han lod Herolden raabe
Friheds Fest sit Mishag mod.»

Nu ved han imidlertid, at dette har været en misforstaaelse, at nordmændene endnu elsker sin grundlov og sin grundlovsdag, og skjøndt han ikke kan tolke sin glæde i en fest sammen med sine venner og medborgere, maa han dog hylde dagen og de mænd, der har skabt den, saavelsom dem, der har stridt for retten til at feire den:

«Hæder om hver Nordmands Minde,
Som paa Maiens Dag med Mod
Plantede paa Fjeldets Tinde
Frihedspalmens friske Rod.
Hæder om hver Nordmands Minde,
Som med Kraft ved Skranken stod,
Naar de barske Østenvinde
Stormed Palmen vildt imod!»

Og selv saa sent som i 1844, da der i sorgen over KARL JOHAN var tale om, at man burde indstille festligholdelsen af 17de mai af pietet mod den afdøde, tog SCHWACH energisk ordet for dens høitideligholdelse i et digt «Til mine Landsmænd», hvori det blandt andet heder:

«Min Landsmand! Er Du fri for Frygt, at Glæden
Fortørne skal den store Aand, som gik
Fra Livet nylig ind i Evigheden,
Og er maaske i dette Øieblik
Os nærmere end da fra Tvillingthronen
Den, klædt endda i Herskermagtens Skrud,
Forkyndte harmfuldt Mishag, naar Nationen
Ved Frihedstanken brast i Jubel ud?

O ja! Det kan Du være. Hvis den frie,
Forklarte Aand kan skue Livets Færd,
Da vil den see, at Minderne, vi vie
Vor Fryd, fordunkled' ingentid hans Værd.
Ublændet af de Taager, der omleire
Hvert jordisk Øie, om end klart som Hans,
Den skue vil, at Festen, som vi feire,
Bær kun Erkjendtlighedens Offerkrands.»
o. s. v.

Der glimter arv fra det forrige aarhundredes mænd frem gjennem alle disse djærve politiske udtalelser. Ogsaa de havde været patrioter paa sin hals og frihedsmænd med liv og sjæl. SCHWACH var her som i saa mange andre henseender et af den gamle stam-

mes sidste skud. Men ved siden af sin patriotisme og sit frisind havde han ogsaa faaet en anden af sine egenskaber i arv fra oplysningsperioden, nemlig sin humanitet, sin evne til at se og anerkjende det menneskelige, hvor det end fandtes. Den træder frem paa en overraskende maade i et af hans digte, der med urette er bleven skudt tilside og forglemt, og som jeg derfor anser det for min pligt her at drage frem af glemselen.

I «Departementstidenden» for 1835 læste han om en fattig og udsultet moder, der havde skaaret struben over paa sine børn og sig selv. Det var en meget sørgelig begivenhed og — et absolut ubrugeligt stof for en digter. Vistnok var barnemordersken en meget populær figur i datidens og den nærmest foregaaende periodes poesi; Gretchen i «Faust» havde mange søstre i literaturen; men alle disse barnemordersker var unge forførte og forladte kvinder, der dræbte sit barn af skam og fortvivlelse. Her var det derimod en fattig udtæret hustru med flere børn uden skjønhedens og lidenskabens nimbus; her havde hverken romancen eller sørgekvadet noget at bestille. Men SCHWACH følte sig grebet af emnet, og han skrev et varmt digt, der baade er et slags romance og et slags sørgekvad og uden sammenligning er det mærkeligste og interessanteste digt, han har efterladt. Det lyder saaledes:

Anne Margrethe Andersdatter.

«Hvorledes redder jeg de arme Spæde
For Kval af Vinterkuld og Hungersnød?
Hvorledes skaffer jeg dem kun et Klæde?
Ak! hvorfra faaer jeg blot et Stykke Brød?

Min Mand arbeider tro og ufortrøden,
Selv virker jeg hvad ringe Kraft formaaer;
Dog kan vi ei betvinge Armodsnøden,
Som med hver Dag meer truende fremstaaer.

Mit Liv var hidtil uden Plet af Brøde;
Jeg kan ei stjæle selv for mine Smaae.
Ak! hvormed, hvormed skal jeg dem vel føde?
Hvor skal jeg, naar de vaagne, Brødet faae?

Til Dør for Dør ad Betlerstie at vanke
Er de for smaae, og uden Klædebon;
Og Moderhjertet bløder ved den Tanke,
At Armod mødes tidt med Kuld og Haan.»

Saa efter Natten, lang af søvnløs Kummer,
En Moder sukker i sin dybe Kval,
Mens end de Smaae forglemme sødt i Slummer
Den Nød, hvortil dem Dagen vække skal.

Men see! af dunkle Morgendæmring triner
For hende frem en mægtig Mørkets Aand
Med sælsomt Smiil i underlige Miner,
Med blinkende, skarpslebet Staal i Haand.

«Din Mand er ude,» saadan Alfen taler,
«At skaffe Brød til Dig og Eders Smaae;
Hans Stræben er omsonst; naar Solen daler,
Han uden Brød skal hjem til Hytten gaae.

I Slummer nu de Smaae om Hungren tie,
Snart vaagne de, og Du har intet Brød;
Snart Moderbrystet selv skal mangle Die
Og ved din Barm Du see din Yngste død.

Tag dette Staal, og mens din Afkom sover
Mens Dagen end ei ind paa Leiet seer,
Skjær rask bestemt dem Strubens-Aarer over,
Da skal de aldrig føle Hunger meer.

Kun kort er Smerten, Livet snart forblødet
Og afvendt hver en Nød, der truer dem;
De raabe aldrig, aldrig meer om Brødet,
Men mættes glade i et bedre Hjem.»

Hun bæver, vakler, men hun griber Staalet,
Og for de Spædes Leie stiller sig;
Snart strømmer Blodet, og hun staaer ved Maalet
Imellem sine trende Spædes Liig.

Da føler hun, at Hjertet snart vil briste,
Men styrter glad imod den aabne Grav;
Hun gjør endnu et Snit, det allersidste,
Og skjærer flux den tynde Livstraad af.

Hvo maaler Dybden vel af hendes Smerte,
Hvo fatter Giftens Styrke i dens Braad?
Hvo kjender den Ulykkeliges Hjerte
Og vover at fordømme hendes Daad?

For at være skrevet i 1835 er dette, som sagt, et høist mærkeligt literært aktstykke, idet SCHWACH her er inde paa ideer og betragtningsmaader, der først mange aar senere kom til at gjøre sig gjældende i literaturen.

Men dette digt staar ogsaa aldeles alene i Schwachs omfangsrige produktion; det er paa ganske anderledes lette og flygtige felter, han helst bevæger sig. Skal man karakterisere ham efter hovedmassen af hans digtning, maa man karakterisere ham som leilighedsdigter. Over halvparten af hans digte er leilighedsdigte; ikke mindre end omtrent halvandet hundrede saadanne har han optaget i sine digtsamlinger, og der er grund til at tro, at han i alle fald efter 1837 ikke har taget alle sine frembringelser paa dette omraade med. Der er ikke den art af leilighedspoesi, han ikke har forsøgt sig i. Gravsange, mindedigte, kantater, festsange, konfirmationsdigte, frimurersange, fødselsdagsvers, selskabssange, drikkeviser o. s. v. o. s. v. Hvis han ikke havde været assessor i Trondhjem, kunde han have tjent en ganske vakker skilling som poet i Aabenraa.

Det gjælder om alle disse digte, hvad det gjælder om hele hans forfatterskab paa de faa, før nævnte eksempler nær: jo mere han kan komme ind paa det jævne og gemytlige, desto heldigere er han. Naar man betragter hans portræt, vil man se, at der igrunden lurer et stykke af en skjelm i øienkrogene bag de store hornbriller, og munden har let for at smile. Han siger ogsaa om sig selv, i digtet «Mit Portræt»:

«Dog var han gemeenlig i lystigt Humeur
Og sørged' ei stort for imorgen.»

Han var, hvad man kalder en jovial personlighed, der havde faaet en portion komisk sans i vuggegave. Portionen var ikke stor nok til at strække til, naar han indlod sig paa større opgaver — det beviste han paa det mest slaaende, da han gav sig ifærd med at fortsætte Holberg's «Peder Paars». Trods hans levende interesse for Holberg, der blandt andet har fundet et vellykket udtryk i en «Sang til Holbergs Minde» og et mindre vellykket i nogle linjer under Holberg's portræt, og trods hans fortrolige kjendskab til Holberg's værker, blev hans «Peder Paars i Aarhuus» et misgreb, som selv en taalmodig nutidslæser vil have vanskeligt for at pløie igjennem. Hans komiske evne havde her vovet sig for langt ud og taget sig mange favne vand over hovedet. Men paa grundere vand, med jævn fast bund under fødderne, klarte den sig ganske tappert.

Den kunde forme en spøg som sonetten «Paakaldelse til Sneen» og rimbrevet «Til Maanen» eller en skøieragtig parodi som «Det uventede Fald» eller et gemytligt stykke selvironi som det i alle anthologier citerede «Mit Portræt»; men dermed havde den ogsaa naaet grænsen af sit omraade. Stort mere end et selskabeligt talent var den igrunden ikke, og derfor var «et muntert Calas» ogsaa dens rette element; i selskabssangen og drikkevisen følte den sig hjemme. SCHWACH var en musikalsk natur; han komponerte selv melodier til flere af sine sange, og han foredrog gjerne baade sine egne og andres viser, naar han var ude i selskab, hvilket ikke hørte til sjeldenhederne. Ikke hjemme i sit arbeidsværelse ved «harpen» maa vi tænke os ham, men ude i et muntert gilde med guittaren eller maaske bare glasset i haanden. Han er f. eks. buden i selskab en vinterdag, da der raser en frygtelig snestorm. Til ære for vært og værtinde forbereder han sig paa en liden vise. Selskabet er samlet; der drikkes, og der passiares; der er bleven sunget, og der er holdt taler, medens sneen pidsker mod ruderne og stormen hyler udenfor og tager kjæmpetag i husvæggen, saa hele huset ryster. Netop som den har taget et rigtig voldsomt tag, reiser SCHWACH sig og synger om vinteren og vinterguden, som staar udenfor og gjør «et Fandens Huus», akkurat som om han vilde ind i stuen. Det klinger aldeles som en improvisation, og man morer sig over hver linje. Men slutningen er dog det artigste:

«Men vi sidde ganske trygge
I fortroligt Compagnie;
Og i Glædens Vingers Skygge
Lee vi ad hans Raserie.
Vintergud! Geneer Dig ikke!
Stem kun i dit vilde Skraal!
Mens du tuder, vil vi drikke
Værtens og Værtindens Skaal.
(«Uveirs-Sang».)

Almindelig jubel og stor begeistring. Eller han skal i et selskab, hvor kjøbmandsstanden er i majoriteten, netop samme dag, som Merkur passerer mellem solen og jorden. Det maa have en sang, og han synger, han tumler med themaet gjennem en syv-otte vers, saa alle morer sig, uden egentlig at skjønne, hvor han vil hen, indtil han endelig minder om, at Merkur er handelens gud, at han for

øieblikket nærer sig af solskin, hvilket selvfølgelig er et tegn paa lysende tider for handelen; han kan jo naturligvis tage feil som andre poeter og profeter;

«Men Ønsket: Commersen florere!
Ihr Herren, det drikke vi paa.»
(Sang den 5te Mai 1832.)

At skaalen bliver drukket under stormende munterhed, siger sig selv, og at sangeren og digteren feirer en stor triumf er ligesaa selvsagt. Af det slags øieblikstriumfer har SCHWACH havt mange i sit liv — for mange. Ulykken var, at han ikke skjønte, at det kun var øieblikstriumfer, da han skulde samle sine digte, men tog alt med, baade rub og stub. Naar en kritisk læser nu tærsker disse store bunker af digte igjennem, finder han en masse avner og svært liden kjærne.

I en gammeldags literaturhistorie, hvor synspunktet var udelukkende æsthetisk, vilde man kunne affærdige ham med et par sider. I en modern literaturhistorie, der ogsaa lægger vægt paa det historiske, maa man derimod indrømme ham en større plads; thi han var en typisk forfatter for sin tid. For samtiden stod han som en stor digter, ja, som en af de største, nationen eiede. SCHWACH, MAURITZ HANSEN, BJERREGAARD — det var det store trekløver paa det norske Parnas før WERGELAND's og WELHAVEN's fremtræden. Endnu saa sent som omkring 1850 mente hans før citerede biograf, at han var «en af Landets meest populaire Forfattere». Men der havde dog allerede længe før været rokket ganske betydelig ved hans autoritet. Da de første to bind af hans «Samlede Digte» udkom, gjorde P. J. COLLETT dem i «Den Constitutionelle» til gjenstand for en meget skarp kritik. Den ærgrede SCHWACH meget, han vender senere gang paa gang tilbage til den baade i fortaler og digte. I virkeligheden tilgav han aldrig mændene af den nye — WELHAVEN'ske — skole dette efter hans mening ligesaa ubeføiede som uopdragne forsøg paa at forringe hans digterry.

Hans «Samlede Digte» udkom i tre bind, første og andet bind Christiania 1837, tredie bind, Throndhjem 1846. Endelig udgav han «Digtninger gamle og nye» i udvalg, Chra. 1856. Hovedkilden til hans biografi er «Mærkelige Nordmænd», I, side 107—112. Smlg. artikelen SCHWACH i «Norsk Portræt-Galleri».

S. O. Wolff. I begyndelsen af tyveaarene optraadte der en ny lyrisk studiosus i den norske hovedstad, og efter de veksler, der blev trukket paa hans spæde muse, at dømme, kom han straks i skuddet som en velmeriteret poet. Han var ikke blot velbestaltet studenterdigter, hvis harpe maatte klinge baade ved de afdøde kammeraters grave og ved de gjenlevendes punschegilder, men han nød endog den sjeldne ære at blive betroet tolkningen af universitetets følelser i kantatens form, da dette i 1823 høitideligholdt kronprinsens og kronprinsessens formæling. Denne lykkelige unge mand, der gjorde en saa glimrende aabningsspurt paa literaturens vanskelige bane, hed **Simon Olaus Wolff.**

Som alle periodens forfattere — undtagen SAGEN og BJERREGAARD — var han præstesøn. Født 1796 i Snaasen blev han sat ind paa Bergens skole, hvorfra han blev student 1818. Et par aar efter var han, som vi alt har seet, anerkjendt som medlem af digterlauget. Under disse omstændigheder gik det ikke rask med det theologiske studium; men endelig tog han sig sammen og absolverede sin eksamen. Og neppe var han kommen fra eksamensbordet, før han blev udnævnt til sognepræst til Moe i Øvre Telemarken. En forflyttelse til Urskaug paa Nedre Romerike i 1833, nok en forflyttelse til Saude i Nedre Telemarken, hvor han døde den 10de december 1859 — dermed er hans saga ude. I literaturen havde den igrunden været slut allerede 26 aar før hans død. Hans adkomst til en plads i literaturhistorien er den i sin tid overmaade populære fædrelandssang «Hvor herligt er mit Fødeland» og den ikke synderlig mindre afholdte «Havet er skjønt, naar det roligen hvælver». Det er heldigt for WOLFF's literære eftermæle, at der ikke er flere af hans arbeider, som erindres; det vilde have været endnu heldigere, om man blot havde erindret det sidste i mange henseender virkelig vakre digt. Thi allerede fædrelandssangen er nok til at gjøre ham til *l'enfant terrible* mellem periodens forfattere.

(Tegnet af A. Bloch efter daguerreotypi.)

S. O. Wolff var den første af Lyder Sagen's elever, der optraadte som forfatter; det var den Sagen'ske «methodes» første frugt, og den talte ikke synderlig til fordel for methoden. En af Sagen's elever — Hartvig Lassen — har sagt, at «Sagen var en af de Lærere, af hvilke man enten lærer Alt eller Intet», og en anden elev — L. Dietrichson — har indrømmet, «at han hos en Del af sine Disciple udviklede en overfladisk Æsthetiseren». Wolff var en af de naturer, som trængte at lære meget, men fremfor alt ikke «en overfladisk Æsthetiseren»; den var han ifølge sine anlæg altfor tilbøielig til at besørge selv. Selvfølgelig blev det bare æsthetiseringen, han lærte. Efter hans poetiske frembringelser at dømme synes han at have været et menneske med en varm og letbevægelig følelse, men uden klarhed og stringens i sin tænkning. Han havde trængt en strengt systematisk undervisning, der stadig havde holdt ham ørene i sprogets, logikens og den sunde sans's navn. Som digter øver han voldtægt mod dem alle tre.

Og en ulykke kommer sjelden alene. Efterat have sluppet fra Sagen, faldt Esaias Tegnér i hænderne paa ham, hvoraf følgen igjen var, at han faldt i hænderne paa Tegnér. Tegnér's yppige, tildels overlæssede billedsprog forudsætter et klart hoved og en sikker smag hos sine efterlignere. Wolff eiede ingen af delene; men hans letvakte begeistring følte sig tiltalt af denne blomstrende stil — og saa gav han sig til at «tegnerisere» over stok og sten.

Med hvad her er sagt, har man de aandelige forudsætninger, hvorpaa hans forfatterskab er bygget, og den, som vil gjennemblade hans lille digtsamling, vil finde nok af slaaende og morsomme vidnesbyrd om karakteristikens rigtighed. Da jeg gaar ud fra, at de fleste af mine læsere ikke vil have den uleilighed, skal jeg paatage mig den.

At han staar i den formening, at heden (herfra, smlg. vandre heden, hedengangen) betyder hisset, vilde jeg ikke nævne engang, hvis det ikke tog sig noksaa pudsigt ud at høre en theolog tale om at være «salig hos sin Herre heden» og forsikre, at «det sande Liv er heden», hvilket vel nærmest maa sige, at det er borte, hvis man skal lægge nogen mening i ordene.

Et slaaende eksempel paa Wolff's mangel paa klarhed og stringens afgiver et digt, der heder «Axel og Valborg». Han har

seet OEHLENSCHLÄGER's tragedie, og saa gjenfortæller han dens indhold paa vers. Det er det mest forvirrede og ukorrekte referat, man kan tænke sig. Man faar blandt andet det indtryk, at Valborg dør to gange eller i alle fald gaar omkring en stund, inden hendes sjæl forlader det døde legeme. Først brister nemlig hendes hjerte, da de skjærer klædet over, og siden svinger hendes aand sig forklaret fra støvets dække paa sangens vinger.

Hvorledes det var bevendt med hans smag, finder man et drastisk eksempel paa i et digt, som heder «Menneskets Stræben». Kvinden har lettere for at finde fred end manden, mener forfatteren; thi

«ei jordiske Dæmoner hendes Hjerne fængsler,
en mere himmelsk hendes Hjerte: Kjærlighed.
Den fast og ømt til Manden hende binder.
Og Engle smaae i eget Skjød hun finder.»

Hvorledes det maatte gaa, naar en slig umoden forfatter gav sig til at «tegnerisere», kan man tænke sig. Han nærer ingen betænkelighed ved at lade en due plante et oljeblad paa en frisk grav, eller ved at lade en anden due tænde en lue i et hjerte. Den første due skal være bønnen og oljebladet freden, den anden aanden og luen haabet. Meningen er god, naar den bare ikke var maiet ud med de ulyksalige billeder. I «Kongsbergs Gruber» slaar hans Pegasus sig rent desperat paa grund af den mængde bjælder og ringlende ridetøi, han hænger paa den. Man læser blandt andet:

«Tys! Her rasle Kjæders Baand!
Er det de Fordømtes Sted?
Vrider Tityon den bundne Haand
under Blod og kolde Sved, —
martret af uhyre Kvaler,
som hans Rasen kun husvaler?
Hist med Hvin et Hjul sig svinger!
derpaa spændes Ixion;
ruller fort paa Tidens Vinger,
ruller evig med den kvalte Aand!
Her som Vand det bruser!
Gjennem Danaiders Sold det suser;
evig saa de bøde
maae for Lidenskabens Brøde.»

Hvad i alverden kan det være, som har været paafærde deroppe i Kongsbergs gruber under forfatterens besøg? Jo, oplyser han meget forekommende i en note under teksten: «Dette som de foregaaende mythologiske Hentydninger sigte til Pumpeværket, — Hjulet og Kjæderne, som drive samme.» Senere driver han det til at gjøre sølvværkets arbeidere til dverge, der smeder «hvassen

Sværd» og «sanke Guld saa rød». Sølv var vel for simpelt, kan jeg tænke mig.

Det uklare hoved, den letvakte begeistring, den uudviklede smag og det ulyksalige sværmeri for TEGNÉR — altsammen i forening udviklede hos WOLFF en bombast, der er interessant, fordi den er uden sidestykke. De andre datidsdigtere var ikke bange for at tage munden fuld, men i dette stykke blev de rene sinker sammenlignede med S. O. WOLFF. Naar han skal prise landskabsmaleren J. C. DAHL, fortæller han, at en af muserne har rakt den norske kunstner — «CORREGGIOS Pensel», og CLAUS FRIMANN's enkle og fordringsløse sange kalder han — «ossianske Toner». Det var ham ikke en trang at finde det mest rammende udtryk, men det stærkeste, det høieste, det mest spændte, han vidste.

Gjennemlæser man efter dette «Hvor herligt er mit Fødeland», saa vil man kunne forstaa, at sangen er bleven, som den er. Den varmhjertede forfatter var begeistret over Norge, dets fortid, dets natur, dets folk. Under en fodtur i Telemarken sommeren 1822 steg denne begeistring til kogepunktet — og sangen blev skrevet. Intet under, at han maatte tage munden saa fuld som muligt. Naar de gamle nordmænd drog i krig, saa gik de «i Stormgang fast, saa Jorden bæved». Mindre kunde ikke gjøre det. De norske fjelde var anderledes end andre fjelde; de andre forgik, men de norske holdt ud i evighed; de var «stolte Klippeborge, som evig trodsed Tidens Tand», de var de eneste, som havde overstaaet «Klodens Storme», ja selv om hele jorden forgik, saa vilde de staa igjen. Læseren kjender de berømte slutningslinjer:

«Om Kloden rokkes end, dets Fjelde
skal Stormen dog ei kunne fælde,
som Bauta end de skulle staae
og vise, hvor vort Norge laae!» —

Og de fleste kjender vistnok ogsaa den berygtede rettelse, som forfatteren senere foretog. Ved rolig overveielse fandt han, at hans begeistring havde løbet en smule løbsk med ham og forledet ham til at tage munden lidt for fuld, og saa var det, han begik den genistreg at rette første linje til:

«Om Kloden rokkes lidt, dets Fjelde»
o. s. v.

I 1833 udgav han sine «Samlede poetiske Forsøg. Første Hefte, indeholdende Ungdomsarbeider», ledsaget af et yderst naivt forord, hvori han indrømmer, at der vistnok kan være mangler ved adskilligt af det, han har skrevet; men noget absolut slet tror han ikke, der findes iblandt det, og derfor har han fritaget sig for «det ligesaa vanskelige som ubehagelige Arbeide: at bruge Filen» o. s. v. Men 1833 var ikke 1823; en ny ungdom var traadt frem i literaturen med skarpere kritisk sans og med høiere fordringer til poesien. I «Vidar» skrev Welhaven en knusende anmeldelse af den lille samling og blottede paa det ubarmhjertigste alle dens skrøbeligheder. Den stakkels troskyldige Wolff havde mindst af alt ventet en saadan behandling; efter sin heldige ungdomsspurt styrtede han, saa lang han var, over denne kritiske forhindring og gik ud af løbet. I sit forord havde han bebudet, at andet hefte af hans digte skulde udkomme inden aarets udgang, men den kom ikke, kom aldrig. Et lidet digt «Carnevalsmasker» (1836) og nogle poetiske og prosaiske bidrag til blade og tidsskrifter var det eneste, som senere kom fra hans pen. Marsyas var bleven flaaet levende af den unge Apollo.

Men det staar alligevel som et spørgsmaal, om ikke den stakkels Simon Olaus Marsyas havde fortjent en noget blidere skjæbne. Han havde dog i sin fædrelandssang skrevet et vers som dette:

«Jeg har de gamle Sagn saa kjær!
Naar Luren gjennem Dalen toner
vemodigt mellem Birkens Kroner,
da drømmer jeg om Blod paa Sværd.
Naar Fossen vildt fra Klippen skummer,
sin monotone Bas den brummer.
Da tykkes mig jeg hører Klang
af Vaabenstorm og Skjaldesang.»

Og at han kunde have udviklet sig, viser den senere skrevne «Nordhavet», der er

«herligt, naar Solen om Aftenen daler,
flammer som Ild over Havspeilets Rund,
yndigt, naar Maanen om Høstnatten maler
sitrende Søile paa mørkeblaa Grund.»

Saa stærkt de forfattere, der nu har passeret revu, end var bundet i en gammel literaturbetragtning, har vi dog allerede omkring 1814 begyndt at faa et slags svag landkjending af den nye poesis underland. Vi saa forfattere som BÜRGER, GOETHE og SCHILLER blive introduceret i den lille norske bogverden, vi saa OEHLENSCHLÄGER blive anerkjendt med forbehold af ZETLITZ og beundret uden forbehold af JOHAN STORM MUNCH, og endelig saa vi INGEMANN og TEGNÉR vinde beundrere og gjøre sin indflydelse gjældende. Indflydelse fra tysk romantik.

Paa INGEMANN nær var dette endnu de sunde og livskraftige foreteelser i den nye literatur. Man blev imidlertid ikke staaende ved disse foreteelser, men ilede med en gang lige ud i den nye retnings yderste konsekvenser, dens usunde overdrivelser, saaledes som de havde aabenbaret sig i den tyske romantiske skole. Det blev hverken GOETHE, SCHILLER eller OEHLENSCHLÄGER, det blev TIECK, NOVALIS og fremfor alt FOUQUÉ, der en tid lang kom til at øve indflydelse paa den norske literatur.

Mærkelig nok møder vi BJERREGAARD her som et eksempel paa, hvor hurtig man bevægede sig fra den ene yderlighed til den anden. Vi har seet, hvor gammeldagse de literære anskuelser var, som han nærede og udtalte i 1818 i anledning af JOHAN STORM MUNCH's oversættelse af RACINE's «Athalie». Den nye literatur var dengang ikke til for ham. Vistnok havde OEHLENSCHLÄGER's digt «Hjemve» allerede i studenterdagene i Kjøbenhavn — altsaa før 1814 — inspireret ham til et digt af samme navn; men her var det en rent almen følelse, det gjaldt; den kunde stemme ligesaa godt med den gamle som med den nye literaturbetragtning. I andre digte fra hans ungdom træder derimod den gamle opfatning tydelig frem. Før 1814 behandler han f. eks. det senere fra ASBJØRNSEN's «Huldre-eventyr» velkjendte sagn om Ekebergkongen; men sagnet som sagn har ingensomhelst interesse for ham. Spørger man, hvad Ekebergkongen var for BJERREGAARD, da han skrev dette digt, saa maa svaret lyde: intet andet end et magert symbol for et patriotisk begreb. Hans Ekebergkonge siger det selv med klare ord:

«Og vilst Du kjende vel mit Navn, —
Viid: Nordisk Kraft, saaledes man mig kalder;
Jeg lever fort udi min Fødestavn,

Til Norges Fjeld ned paa min Isse falder,
Dog ikke blot i Hallen her jeg lever,
Min Aand usynlig om hver Nordboe svæver.»

Af Ekebergkongen er der her intet andet end skelettet til et slags nationalheros, et magert, abstrakt sidestykke til Danmarks Holger danske. Et andet ungdomsdigt — «Aandernes Bjerg» — begynder meget romantisk; man faar indtryk af, at forfatteren er bleven greben af de tyske romantikeres bekjendte forkjærlighed for jordens hemmelighedsfulde indre med alle dets drømte herligheder af rubiner og smaragder og safirer o. s. v. Men snart mærker man, at det ikke er forfatterens alvor. Det er atter bare en moraliserende allegori, fremsat til nytte og belæring for læseren:

«Menneske, din Sjæl er Bjerget»

heder det pludselig midt i digtet — resten er en moralpræken i den gode gamle stil.

Men snart faar piben en anden lyd. I et digt, der fører titelen «Mit Digterliv», kaster han hele den gamle literaturbetragtning overbord og bekjender sig uforbeholdent til den nye:

«Jeg følte Dig, Du Danas Hæder;
Før fattede jeg ei din Sang,
O, Oehlenschläger! Rene Glæder
Mit Bryst du skjændte mangen Gang.
Teutonas Schiller, Goethe stod
Som Kæmper for mig ved din Side;
Og Barden hist i Vesterlide
Jeg øined kun — da faldt mit Mod.»

Og herfra farer han lige lukt ind i romantiken, oversætter FOUQUÉ, skriver romancer og romancecykluser, ja bekjender sig endog — i digtet «Kongsbergs Opdagelse» — til de romantisk-naturfilosofiske drømmerier om «Naturens evige Kilder i Jordens Skjød», saaledes som vi kjender dem fra HENRICH STEFFENS og NOVALIS.

For BJERREGAARD blev romantiken kun et gjennemgangsled, en station paa udviklingens vei. Fuldblods romantiker af den tyske skole blev han aldrig; han bevægede sig i nogle af romantikens grænseprovinser og forlod saa dens territorium. Helt ind i roman-

tikens mørke fastland trængte han aldrig. Dette var forbeholdt hans yngre ven MAURITS HANSEN.

Ogsaa han begyndte sin forfattervirksomhed tilstrækkelig gammelmandsagtig. I sommeren 1815 skrev han sin første fortælling «Emil»; den er helt og holdent i AUGUST LAFONTAINES sentimentale maner. Det samme er tilfældet med den kort efter skrevne, men først flere aar senere udgivne «Theodors Dagbog». En tredie fortælling fra samme tid er en bevidst efterligning af RAHBEK's og PRAM's fortællinger. Men et par aar senere gjør han bekjendtskab med TIECK's og FOUQUÉ's noveller, og fra nu af er han en tid lang de tyske romantikeres, særlig FOUQUÉ's, ivrige beundrer og efterligner.

Det skulde være interessant at vide, hvad mændene af den gamle skole, en FRIMANN, en REIN, en ZETLITZ, har sagt, hvis de har læst HANSEN's fortælling «Palmyra», da den saa lyset i den af ham og SCHWACH udgivne nytaarsgave «Morgana» for 1821. At de er bleven forargede og har kaldt det hele tysk charlataneri, turde være temmelig sikkert. Ja, selv mænd som LYDER SAGEN og JOHAN STORM MUNCH har rystet betænkelig paa hovedet. JOHAN STORM MUNCH, som værgede sig mod mistanken for at fremstille et spøgelse i et skuespil — hvad andet kunde han gjøre end ryste misbilligende paa hovedet over denne fortælling, der ikke er andet end spøgeri fra først til sidst? Den tyske romantiske skoles begeistring for Orienten, dens fantasteri og dens vilkaarlighed — altsammen gjenfindes her i fuldt udviklet skikkelse. I den frie fantasis navn sætter forfatteren sig ud over saadanne prosaiske skranker som tiden og rummet. En norsk kjøbmandssøn fra forfatterens egen tid reiser til Orienten og flyttes med en gang tilbage til keiser AURELIAN's dage. Palmyra staar endnu i sin blomstring, dronning ZENOBIA lever, og den unge norske kandidat bliver hendes privatsekretær og siden hendes gemal for efter Palmyras indtagelse ved romerne atter at vende tilbage til sin egen tid og leve som kandidat og søn af en norsk kjøbmand, paa samme tid som han gjennem en hemmelighedsfuld sten, ZENOBIA i adskillelsens øieblik har skjænket ham, vedbliver at være hendes samtidige og omgaaes med hende. «Jeg ved ikke ret, hvad Tid det er — jeg ved ikke ret, hvem jeg er — jeg er ikke altid her, hvor jeg synes at være,» siger helten om sig selv, og hans tilstand fremstilles ikke som almindelig sindssygdom, men

som en hemmelighedsfuld dobbelttilværelse, der ophører, saasnart han giver den mystiske sten fra sig, men indtræder paany, da han atter faar den i haanden. Billedet af det gamle Palmyra er givet med en fantasiens intensitet, som præger det fast i erindringen; men temmelig stilløst er det rigtignok i sin brogethed. Klædt i en halvt romersk, halvt orientalsk dragt, opvartes f. eks. fortællingens norske helt af to græskklædte slaver, der bringer ham en etruskisk vase fyldt med ungarsk vin. Men hvem forlanger ogsaa stil af en romantisk drøm som «Palmyra»? Paa ægte romantisk vis er det ikke sine triumfer, fantasien her feirer, men sine orgier.

«Palmyra» er skrevet 1820. «Hovedvandsægget» fra samme aar er en efterligning af FOUQUÉ's «Das Galgenmännlein», en af de absurdeste fortællinger, FOUQUÉ har lavet sammen. Hans Galgenmännlein er en hyldemarvsnisse, som har den egenskab at skjænke sin besidder al verdens herlighed og glæde, saalænge han lever, mod at han efter døden skal tilhøre helvedes fyrste med hud og haar, saafremt han ikke i tide har faaet skilt sig af med nissen. Men han kan kun blive den kvit mod at sælge den, og han maa altid sælge den for halvparten af den sum, som han selv har givet for den. Fortællingen dreier sig nu om alle de fataliteter, en af dens indehavere har for at blive af med den. Han sælger den gang efter gang, men bliver stadig nødt til at kjøbe den tilbage, indtil han endelig har faaet den for den mindste myntsort, som findes. Det er adskillige aar, siden jeg læste fortællingen, og jeg erindrer ikke dens enkeltheder længer; kun saa meget husker jeg, at indehaveren tilslut i en skov træffer en kjæmpe, der er villig til at kjøbe klenodiet, saafremt landets fyrste vil slaa en mynt, der ikke er mere værd end halvparten af det mindste gangbare pengestykke. Det sker, og handelen foregaar. Den lykkelige sælger spørger nu kjøberen, hvorledes han tænker at blive kvit nissen igjen; men kjæmpen svarer, at han agter at beholde den til sin død. Han har nemlig allerede paa forhaand solgt sig til fanden; men fanden har været en prakker, der har knebet paa betalingen. Nu har kjæmpen imidlertid faaet et middel til at tvinge hans infernalske majestæt til større rundhaandethed. Og hermed slutter fortællingen, som jeg har refereret for at give et indtryk af, hvad slags indflydelser det var, som gjorde sig

gjældende i MAURITS HANSEN's digtning. Det er denne tomme og intetsigende fantasileg, han har efterlignet i «Hovedvandsægget».

Men er dette tomt og intetsigende, saa er HANSEN's aaret i forveien udgivne «Othar af Bretagne, et Riddereventyr» literaturhistorisk betragtet interessant og betydningsfuldt. Her holder hele den tyske romantik sit indtog i norsk literatur med flyvende faner og klingende spil. GOETHE's berømte dannelses- og udviklingsroman «Wilhelm Meister» havde spillet en betydelig rolle for de tyske romantikere. Den har ogsaa spøgt for MAURITS HANSEN, da han skrev «Othar af Bretagne». Dette riddereventyr er ogsaa et slags dannelsesroman. Men hvilken afstand fra den lyse fremadskriden i aandsdannelse og humanitet, der udmærker GOETHE's værk, til Othars bigotte tilbagevenden fra livets fristelser og fra verdens falske lærdomme til den ene saliggjørende othodoxi! De falske lærdomme er det attende aarhundredes ideer, der uden videre lægges tilbage i middelalderen, og Hermann er en falsk profet, der taler som en tænker fra oplysningsperioden. Hele den forrige tidsalder, dens sande som dens falske ideer, dens store som dens smaa egenskaber, dens klarsyn som dens sneversynthed slaaes her i hartkorn og afvises som vildfarelser. Og hertil kommer saa fantasteriet, forkjærligheden for middelalderen, for ridderlivet, for troubadurvæsenet — kortsagt her er reaktion mod det attende aarhundrede over hele linjen. Har mændene af den gamle skole talt om tysk charlataneri, da de læste «Palmyra», saa har de uden tvivl talt om middelalderligt barbari og tysk obskurantisme, da de læste «Othar af Bretagne».

Othar af Bretagne (1819).

Men denne høie romantiske springflod blev kun af kort varighed; den sank ligesaa hurtig tilbage, som den var bruset op. Men den lod dog varige mærker igjen efter sig. Gjennem hele MAURITS HANSEN's produktion kan romantikens indflydelse spores. Mange af de pletter, der klæber ved hans arbeider, har sin oprindelse fra denne hans ungdomskjærlighed. Men paa samme tid havde romantiken udrettet noget godt baade for hans og for BJERREGAARD's vedkommende. Den bragte dem til at hæve sig et trin høiere end periodens øvrige forfattere. Medens de andre væsentlig indskrænkede sig til at skrive smaadigte, gav romantiken dem mod og lyst til at vove sig i kast med større og vanskeligere opgaver. Den bragte dem til at forsøge at bryde nye baner, medens de andre indskrænkede

Novellen og dramaet.

sig til at være epigoner. De andre nøiede sig med at være patriotiske digtere; de forsøgte at blive nationale.

Maurits Hansen blev Norges første novellist, Bjerregaard dets første dramatiske forfatter.

Maurits Hansen.

Maurits Christopher Hansen fødtes den 5te juli 1794 som det fjerde i rækken af residerende kapellan Carl Hansen's syv børn. Paa det for sin smilende natur berømte Modum, hvor hans vugge stod, boede han til sit tolvte aar, da faderen som sognepræst blev forflyttet til det i landskabelig henseende tarveligt udstyrede Skedsmo i Akershus amt. Det skyldes vistnok for endel Skedsmos kjedelige lerbakker, at Maurits Hansen's natursans aldrig blev saa udviklet, at han kunde skildre landskabelig skjønhed i ord. Han kan male et hus, en have, en interiør med levende farver, men ikke en udsigt, en solnedgang, en maaneskinsaften. Naturen spiller i det hele taget en paafaldende liden rolle i hans noveller.

I hjemmet modtog han undervisning af faderen, og at dømme efter de solide og mangesidige kundskaber, han senere viste sig i besiddelse af, maa den brave pastor have været en dygtig lærer, der forstod at lægge et godt grundlag. Ikke mindre betydningsfuld for hans fremtidige udvikling var den belærelse, han modtog af moderen og hendes søster, tante Bolette, der opholdt sig paa præstegaarden. Disse to var nemlig meget belæste og meget æsthetisk interesserede damer i datidens stil; der blev læst meget paa præstegaarden, og der blev talt meget om det læste mellem de to søstre. Snart var den unge Maurits trediemand i deres forbund; deres smag blev hans, deres yndlingsforfattere blev ogsaa hans, og deres vistnok meget opmuntrende dom blev den første kritik, han fik, da han allerede i guttedagene begyndte at smøre sammen baade tragedier og skuespil. Det var naturligvis i August Lafontaine's maner; thi August Lafontaine var dengang ligesaa populær blandt alle romanlæsende damer, som Emilie Carlén var det et halvt aarhundrede senere, og som de engelske miss-romaner er det i vor tid.

Saaledes forberedt kom han ind paa Kristiania lærde skole i 1809 og til universitetet i 1814. Inden russeaaret var ude, debuterede han, som før sagt, i «Nor» med en række digte, der viser en for

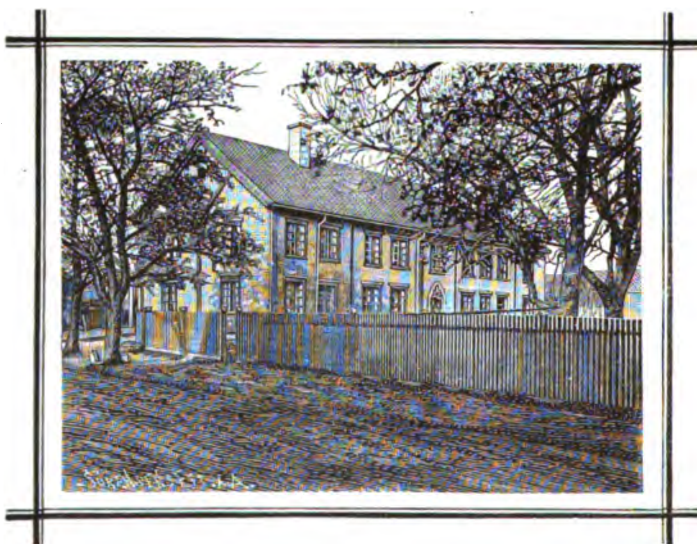
russestadiet usædvanlig modenhed. Et af disse digte i «Nor» — «Perlen» — har endnu den dag idag plads i anthologier og «lyriker» som en prøve paa Maurits Hansen's lyriske poesi — som bekjendt pleier der ikke være megen variation i det slags bøger. Maurits Hansen's vers røber et sikkert øre for den metriske form og god smag; men egentlig lyriker var han hverken dengang eller senere.

Ikke desto mindre hævdede han i «Nor» sin plads med glans. Efter denne debut var han allerede saa vel anskrevet, at han aaret efter kunde udgive en efter datidens forhold temmelig omfangsrig samling «Digtninger», hvori hans første fortællinger fik plads.

Denne tidlige modenhed og den opmærksomhed, den vakte under datidens smaa forhold, bevirkede, at han neppe havde forladt andeneksamensbordet, før han var indehaver af to lærerposter, en

ved borgerskolen og en ved Krigsskolen eller Det kongelige Landcadetacademie, som man dengang sagde. Og paa indtægterne af disse to poster satte den 23aarige MAURITS HANSEN og hans 28aarige forlovede fod under eget bord i 1817. Fra da af og hele resten af sit liv kjæmpede han den sørgeligste af alle kampe, kampen for brødet. Da han efter 25 aars ægteskab afgik ved døden i 1842, kunde han vistnok have høitideligholdt et dobbelt sølvbryllup: med sin hustru og med næringssorgen. Da «Morgenbladet» som «En daglig Avis af

Maurits Hansen's bolig paa Kongsberg.

alle Slags Indhold» begyndte at udkomme i 1819, overdrog udgiveren MAURITS HANSEN at redigere søndagsnummeret, der skulde have et specielt literært præg. I literær henseende var dette af betydning for den unge forfatter, idet det bragte ham til at skrive sine bekjendte «Nationale Fortællinger i Breve fra Carl Möhlmann»; men i økonomisk henseende viste den sig snart temmelig betydningsløs; thi trods sine lærerposter og trods sin redaktør- og forfattervirksomhed — der skal have været lønnet med 350 species aarlig — var han allerede i 1820 nødt til at forlade Kristiania for at overtage en noget fordelagtigere lærerpost i Trondhjem. Seks aar efter blev

Søndag d. 17de Jan.

Morgenbladet

No. 17. 1819.

En daglig Avis af alle Slags Indhold.

Første Aargang.

Forsendes efter Kongelig Tilladelse med Posterne.

Christiania, trykt i det Wulfsbergske Bogtrykkerie af Rasmus Hviid.

Luren, en Fortælling.

Braate i Gudsbrandsdalen.

Jeg kunde have Lyst til, kjære Ven, at ...tte dette Brev fra det egentlige Norge; ...saa ægte Nordisk har ingen anden Egn forekom-...et mig at være, saa stolt og dog saa mild. Hvorfor skal vi dog evig beundre hine Helvetiens ...specter, hvorfor aldrig prise vore Bægge ...ed fædrelandske Udsigter! Denne Egn forekom-...er mig at staae ved Siden af det skjønneste Schweitzerlandskab. Ikke frapperes man af ...gen vildt brusende Fos, eller af lodret steile ...lipper, eller af svimmeldybe Afgrunde,— men ...ensemblet, min Ven, Tonen som I Malere ...de det—er saa høi, saa ubeskrivelig deilig.

Istedenfor at beskrive Dig min Tilbagereise ...a Nordlandene vil jeg, medens jeg dvæler for ...ste Gang i denne yndige Dal, iblandt dens ...ærdige Beboere, fortælle Dig et lidet Even-...yr, som jeg her har oplevet, og som med al ...ets Simpelhed forekommer mig usigelig rørende. ...il den Ende maa jeg gaae tilbage i min Fortæl-...ing til den Aften, da jeg paa min Opreise for-...egang betraadte Dalen. Efter en temmelig be-...værlig Fodreise stod jeg ved Solens Nedgang ...aa Høiden, hvorfra med overraskende Ynde Dalen pludselig aabnede sin Favn for mit Blik. Jeg lod Bonden, der førte min kløvsadlede Hest, drage foran, og satte mig paa et Fjeldstykke for at beskue den blomstrende Dal. Bækkenes Rislen, Fuglenes Sang og de græssende Køers Klokker lode harmonisk i mit opladte Øre. Skyggerne bleve længere nedenfor mig, og mindede mig om at gaae ned. Medens jeg klavrede ned ad Fjeldet, lode fjernt enkelte dybe Toner fra Luren, den Arkadiske Luur. Efterhaanden bleve disse stærkere, og jeg kunde tydelig høre enkelte Ord igjennem Tonen. I en overraskende Nærhed svarede en anden Luur med et Par af disse simple Accorder, der saa klare strømme ud fra dette Instrument. Jeg var høitidelig stemt. Neppe stod jeg i Dalen før en midaldrende Dal i sin Nationaldragt kom mig imøde, og rakte mig sin Haand. "Velkommen til os, Landsmand! tag tiltakke med det jeg kan skaffe Dig!" sagde han i sin fyndige, trofaste Dialekt, og vi gik fremad med Gaarden, der laae midt i den smilende Dal. Da vi kom ind, blev jeg anviist Høisædet, og medens hans vakre Kone fremsatte en nydelig Aftensmad af Melk, Tyndbrød og Æg, fik jeg Tid til at betragte den reenlige Simpelhed og tækkelige Velstand, der

"Nu seer Du, hvordan vi har det, Vinteren stunder til, og Barnet," — "Hvor har Barnet været" — spurgte jeg. "Her, Du! jeg har bygget denne Barhytte, og Ragnhild og jeg skiftes daglig til at være hos det." "Hvorlangt er din Faders Gaard herfra, Ragnhild?" spurgte jeg. "En halv Miil, og Guttorm har en heel Miil fra sit Hjem." Taarerne flode ned over mine Kinder. Jeg greb Barnet, reiste mig og sagde: "Fatter Mod, Børn! det skal nok blive godt!" Under ængstelige Modsigelser bragte jeg det saavidt, at de lagde deres Skjæbne i mine Hænder. Da Dagen brød frem, vare vi ved Faderens Gaard. Jeg lod Guttorm skjule sig med Barnet i Laden; Ragnhild sneg sig ind, og jeg gik alene frem. Mine Trin vækkede Thor, og han tog med øiensynlig Glæde imod mig og førte mig ind i Røstuen. Som af en Hændelse førte jeg Samtalen paa Forældres Haardhed, og fortalte Thor og hans Kone om Philip af Spanien, om d'Agasseau og Flere. Da deres Deeltagelse var vækket, gik jeg nærmere, og sammensatte selv en Historie, som næsten i Eet og Alt lignede Ragnhilds. Thor blev høiligen opmærksom. Da tog jeg Snorro og Bibelen ned af Hylden, lagde dem paa Bordet og sagde: "Der, Thor, er Bogen, som lærer om din Kongeslægt; men her ligger Herrens Ord, som lærer, at vi ere alle lige for Gud. Den lærer Ydmyghed og Forsonlighed, Barmhjertighed og Kjærlighed, — og der, (jeg løb ud, og var som en Piil tilbage med Barnet), der ligger din Datters Barn paa en Fremmeds Arme, og beder ved mig, at Du ei vil forstøde dit Blod."

En dødelig Bleghed overtrak Thors Ansigt, og Konen sank halv afmægtig ned paa Bænken. Men jeg standsede ikke, jeg bad, jeg tordnede, velsignede og forbandede. L brast han i Graad og sagde: Gud forlade mi som jeg nu vil forlade! Hvor er Ragnhild? Og Ragnhild kom, nærmere Døden end Liv og hun savnede hans Knæe og strakte jamr de fine foldede Hænder imod ham, da h reiste hende, lagde hende i Moderens Arm og sagde: Du har baaret hende under d Livgjord, Du har lidt for hende: for Du h de til mig.

Da kaldte jeg paa Guttorm, og im min Forventning tilgav han ham strax. "D har jeg ikke saameget at forlade," sagde ha "men hun — hun vidste dog — tys!" lag han til, "lad det nu være godt!"

Jeg vilde reise; men Du kan let tænk at jeg maatte oppebie Bryllupet. Igaar bl Parret viet, og strax derpaa døbtes Barnet Ca line, efter mit Navn, ifølge Thors egen Vil Alle ere glade, og jeg—jeg syndige Menneske staaer her som en Engel imellem dem. F vel, min Ven! Imorgen reiser jeg fra de Fredens Tempel. Gud velsigne disse go Mennesker! Carl.

Idag, Søndag,

prædiker: i Vor Frelsers Kirke: (Høimesse) Kated Winsnes; (Aftensang) Dr. Garman; Slotskirke Candid. Theol. Aas; Aggers Kirke: Pastor Kjersch Tugthusets Kirke: Pastor Lieungh; —
gives fri Vaccination hos Overchirurg Schenck i Dr ningens Gade No. 192.
opfører det dramatiske Selskab i Christiania: Lystspil "Han har sin Næse allevegne," og Comedien: "S i Vizirens Slægtskab," til Bedste for de Fam Billetter faaes ved Indgangen, som aabnes Kl. 5.

Anmeldte Reisende.

Den 15de Jan.: Ritmester Knudsen med S fra Landet, hos Carstensen; Madame E. Hofgaa fra Drammen, hos Oberst Butenschøn. Den 16de Ja Forvalter Arnesen, fra Eidsvold, hos Mægler Hol

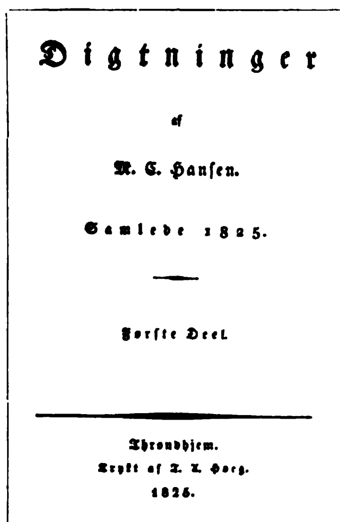
Vestrepost ankom den 16de Jan. Kl. 10 F. M.

«Morgenbladets» første æstetiske søndagsnummer for 1819,
bladets første aargang, indeholdende begyndelsen og slutningen af «Luren», national fortælling af Maurits Hansen, søndagsnumrenes redaktør.

han udnævnt til bestyrer af Kongsberg kommunale middelskole, og som saadan døde han den 16de mai 1842. Gang paa gang søgte han sig bort fra Kongsberg, men blev stadig forbigaaet. Et af sine sidste forsøg i den retning foretog han i 1840, da en lektorpost i filosofi skulde oprettes ved universitetet. WELHAVEN fik lektoratet, skjøndt han heller ikke havde andet end literære fortjenester at paaberaabe sig. «Følelsen af at være ufortjent tilsidesat tjente visseligen ikke lidet til at forbitre og forkorte den virksomme og duelige Mands Liv,» skrev hans biograf CHRISTIAN MONSEN nogle aar efter hans død. Men det har vel snarere været overanstrængelse, der har svækket hans modstandskraft saaledes, at han hurtig maatte bukke under, da sygdom angreb ham. Han synes nemlig at have arbeidet omtrent som to almindelige mennesker tilsammen. Først havde han den opslidende skolegjerning, der lagde beslag paa den bedste del af hans dag. Dernæst skrev og udgav han en hel mængde skolebøger af de mest forskjellige slags, latinske skoleleksika og lærebøger i historie og geografi, norske, franske og latinske grammatiker, fremmedordbøger og læsebøger, skoleudgaver af romerske forfattere med anmærkninger og «Veiledning til Brevstil for unge Fruentimmer». Og endelig udfoldede han som novelleforfatter en produktivitet, der ved sit omfang den dag idag er uden sidestykke i vor literatur. Til de fleste af datidens blade og tidsskrifter leverede han bidrag, til «Morgenbladet», «Hermoder», «Den norske Huusven», hvis udgiver han selv var, til «Bien», «Norske Læsefrugter», «Ny Hermoder», Skilling-Magazinet», «Den Constitutionelle» o. s. v. o. s. v. Han udgav ugeblade, børneblade og literære nytaarsgaver, snart alene, snart i fællesskab med andre; han besørgede oversættelser og leverede tekst til billeder, han forfattede digte og fabler, fortællinger og skuespil, østerlandske fantasier og tyske ridderromaner, historiske fortællinger og fortællinger af samtidens liv, pyntelige idyller og haarreisende forbryderhistorier. I meget af denne produktion er der ikke anden livsnerve end *nervus rerum*, pengene, som denne nerve heder uden romersk omskrivning.

For at kunne klare alt dette, og for saa hurtig som muligt at kunne faa de smaasummer, som forlæggerne dengang udbetalte i honorarer, var han nødt til at lade arbeidet gaa rask fra haanden. Han arbeidede altid let; men masseproduktionen tvang ham ofte til

at arbeide skjødesløst. Han lagde en plan, som han skitserede i faa ord, og saa gik han øieblikkelig ivei med den endelige udarbeidelse; kun yderst sjelden havde han tid til at renskrive manuskriptet, end sige til at skrive det om; ofte gik de første kapitler i trykkeriet, før de følgende var paabegyndt. Undertiden hændte det, at fortællingen holdt paa at blive større, end udgiveren ønskede det; et saadant hensyn maatte man bøie sig for — og han bøiede sig. Saaledes skulde fortællingen «Moderen» — der skildrer Kristiania-

Digtninger

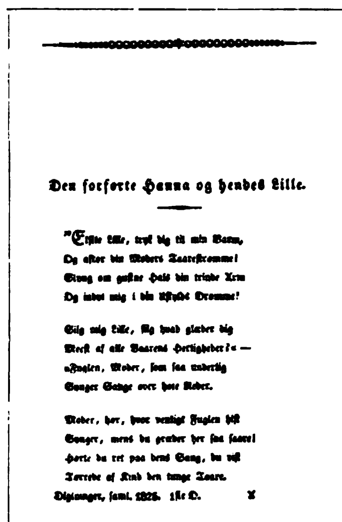
af

M. C. Hansen.

Samlede 1825.

Første Deel.

Throndhjem.
Trykt af T. A. Høeg.
1826.

Den forførte Hanna og hendes Lille.

Titelside og første tekstside af Maurits Hansens «Digtninger».

forhold i slutningen af forrige aarhundrede med Bernt Anker som hovedfigur — efter planen bestaa af tre dele. Men da «Biens» udgiver havde faaet første del, skrev han til forfatteren, at mer end dobbelt saa stor som det modtagne manuskript maatte fortællingen under ingen omstændigheder blive. Maurits Hansen strøg uden videre en streg over planen til anden del og skrev bare tredie. Anden del blev aldrig skrevet. Da Welhaven anmeldte fortællingen i «Vidar», fandt han, som rimeligt kunde være, at begyndelsen og slutningen ikke hang videre godt sammen.

Til hvilke sluskefeil dette hastværksarbeide kunde føre, er der

fuldt op af eksempler paa i hans noveller. Her blot et. I femte kapitel af «Eventyret ved Rigsgrændsen» fortælles der, at fra Ragnhild, der var kommen til Willers, havde Leiner af og til breve; to kapitler senere heder det derimod, at Ragnhild siden ankomsten hos Willer efter Leiners egen bestemmelse ikke havde skrevet ham til, da han slet ikke vilde lade nogen mærke det tidligere bekjendtskab. Man skulde næsten tro, at forfatteren ikke har kunnet afse tid til en omhyggelig gjennemlæsning af manuskriptet engang. Saadanne og lignende feil findes der fuldt op af i HANSEN's arbeider. Traade slynges, som han siden glemmer at løse, muligheder forberedes, som han bagefter ikke faar tid til at gjennemføre, knuder overhugges istedetfor at opløses, de samme motiver benyttes fra fortælling til fortælling, ofte endog flere gange i samme fortælling o. s. v., o. s. v. Altsammen er hastværkets mærker, feil, som kunde været undgaaet, hvis forfatteren bare havde havt lidt bedre tid og lidt mere mynt.

Smaastadsforholdene i forening med de trange kaar, hvorunder MAURITS HANSEN levede, foraarsagede, at det omraade, hvorfra han kunde hente virkelighedsindtryk til sine fortællinger, var temmelig snevert og under ingen omstændigheder stort og rigt nok til at kunne underholde en saa omfangsrig produktion. Følgen var, at hvor virkelighedsindtrykkene slap op, var han nødt til at tage sin tilflugt til sin læsning. Han skrev ikke bare fortællinger paa egne iagttagelser og oplevelser, han skrev ogsaa fortællinger paa andres fortællinger.

Her var hans gamle venner de tyske romantikere ham til stor nytte — eller skade, eftersom man tager det, enten fra et økonomisk eller fra et literært standpunkt.

I det daværende Tysklands fortællende literatur var der tre hovedretninger, som alle fandt en efterligner i MAURITS HANSEN. Den ene var udgaaet fra GOETHES ungdomsarbeide, skuespillet «Götz von Berlichingen», hvis friske og kraftige skildring af middelalderens tyske ridderliv fremkaldte en hel flom af fortællinger, der forherligede ridderliv og middelalder. Den anden retning udgik fra SCHILLER's sentimentalt revolutionære «Die «Räuber», der bragte en hel hærskare af poetiske røvere og romantiske forbrydere til at bryde ind i literaturen. Hvad GOETHE og SCHILLER i sin gjærende ungdomstid havde slynget ud, gik som ridder- og røverromantik igjen

hos romantikerne i overdrevne, fordreiede og karikerede skikkelser. — Endelig havde den vaagnende tyske nationalfølelse udviklet en begeistring for den germaniske oldtid, der fik luft i urgermaniske dramer og i romantiserede fremstillinger af den nordiske sagatid.

Ridderromantik, røverromantik, sagaromantik — med disse tre ord er trefjerdedele af MAURITS HANSEN's novellistiske forfatterskab betegnet.

Til disse kategorier hører først og fremst hans historiske romaner og noveller, der allesammen er lavede efter den tyske opskrift. Istedetfor at være førstehaandsarbeider, fremgaaede af personligt, paa studier bygget kjendskab til den skildrede tid, er de literære andenhaandsfrembringelser og intet videre.

Herhen hører ogsaa arbeider som «Cæcilias Saga», «Hildas Saga». Disse sagaer har intetsomhelst uden navnet tilfælles med de virkelige sagaer; de er ligesaa lidt efterkommere af SUHMS nordiske fortællinger fra forrige aarhundrede, skjøndt noget saadant virkelig har været paastaaet. Det er FOUQUÉ's sagafortællinger, som har været forbilledet. Fra Tyskland forskrev HANSEN de nødvendige kvantiteter affektation og svulst, naar han skulde være oldnorsk.

Til de samme kategorier hører dernæst alle de noveller, som behandler udenlandske emner — og deres tal er temmelig stort. Ligesom paa de tyske romantikere øvede Alperne med sine ridderborge en særegen tiltrækning paa MAURITS HANSEN; her færdes han ofte i fantasien. Fra dette centrum foretager han streiftog ind i alle de omliggende lande, Frankrig, Spanien, Italien, Østerrig, Tyskland. Ikke et eneste af disse lande kjendte han af selvsyn. Originale fortællinger byggede paa selvstændige iagttagelser kunde der selvfølgelig her slet ikke blive tale om. Det kunde umuligt blive andet end geografidigtning og reminiscensfrembringelser.

Med alle disse bunker af gammelt papir har literaturhistorien intet andet at gjøre end at føre dem tilbogs og saa lade dem synke tilbage igjen i den forglemmelse, hvori de allerede længe har hvilet.

Tilbage har vi saa de fortællinger af MAURITS HANSEN, der foregaar herhjemme i Norge i hans samtid eller i den nærmeste fortid. «Lad mig nu se, Du giver os mange originale Fortællinger og Noveller; for Tydsk kunne vi selv læse,» siger en af personerne i «Novellen» til forfatteren. Det har sandsynligvis været en lignende

tanke, der fra først af har bragt MAURITS HANSEN til at fatte det ligesaa kjække som fortjenstfulde forsæt at behandle emner fra sin egen samtid i fortællende form.

Det er ingen tvivl om, at MAURITS HANSEN besad adskillige betingelser for at kunne løse den opgave, han her havde stillet sig. Først og fremst besad han et skarpt, om ikke just saa særdeles dybttrængende blik for karaktereiendommeligheder og en utvivlsom evne for virkelig karakteristik, d. v. s. det slags karakteristik, som lader personerne ubevidst karakterisere sig selv gjennem sine ord og sine handlinger i modsætning til det slags udenpaahængt karakteristik, hvor forfatteren fortæller læseren, hvorledes personerne er, istedetfor at vise ham det. Dernæst besad han en ikke ringe evne til at kunne give et levende billede af omgivelserne; baade tidens og stedets kolorit forstod han at lægge over sine skildringer. Naar han havde tid til det, kunde han baade lægge og gjennemføre en fast plan, og han forstod den kunst at lade handlingen stige lidt efter lidt, saaledes at interessen vedligeholdtes. Og endelig kunde han, indenfor visse grænser, skrive en dialog, der baade var livlig og naturlig. I denne henseende staar han høit over dramatikeren BJERREGAARD, og der findes samtaler hist og her i hans fortællinger saa raske og naturlige i sin dagligdagshed, at man ikke finder noget sidestykke til dem i vor literatur, før man kommer til IBSEN's og BJØRNSON's moderne dramer.

Alt dette bragte han med over paa den hjemlige fortællings omraade.

Men ulykkeligvis tog han ogsaa en hel del romantisk og romanagtigt skrammel med, som efter hans og tidens smag hørte med til en interessant fortælling. Dette skrammel har vistnok bidraget meget til at gjøre hans fortællinger yndede i samtiden; men det har svækket deres levedygtighed, saa de temmelig hurtig kom til at virke gammeldags og usmagelig paa efterslægten.

Over en af sine bedste fortællinger satte han som motto JEAN PAUL's ord: «Es ist im Inneren des alltäglichen Lebens so alltäglich nicht». Naar han bare vilde have forstaaet dette motto rigtig og for alvor gjort det til sit literære program! Men ulykken var, at det gjorde han ikke. Istedetfor at søge de virkelige poetiske værdier i hverdagslivets indre nøiede han sig altfor ofte med forsøg

paa at gjøre dets ydre interessant og fængslende ved hjælp af udenpaahængt romantisk theaterflitter. Det hverdagslige liv, som JEAN PAUL havde talt om, var og blev ham igrunden altfor hverdagsligt; det var ham hverken «spændende» nok eller poetisk nok, før det fik pailletterne paa. Og saa stasede han da sine nationale fortællinger op med norske røverbander, med elegante bedaarende smuglere og sjørøvere, med røvede børn og forbyttede børn, med en mangfoldighed af ruiner og grotter og hemmelige skjulesteder, hvor underlige ting foregaar, med mystiske forsvindinger og ligesaa mystiske gjenfindelser, med interessante personligheder, der gik omkring og var gaadefulde og handlede gaadefuldt gjennem lange fortællinger, indtil den meget simple løsning af gaaden endelig meddeltes paa de sidste sider, og med en mængde andre rekvisiter fra romantikens theatermagazin — saaledes, at hvis halvparten af dette apparat virkelig havde tilhørt det norske hverdagsliv, da maatte Norge dengang have været et komplet romantisk pulterkammer.

Og dertil kommer endnu en egenskab, der gjør disse fortællinger fremmede for efterslægten. Jo kunstigere han kunde slynge handlingens traade i sine noveller, og jo flere traade han kunde flette i hinanden, desto bedre troede han, at novellen var. Naar han kunde begynde at spinde traadene fra fire-fem forskjellige kanter, knytte dem sammen om et midtpunkt og saa opløse det hele med en liden taskenspilleragtig knaldeffekt, saa var han fornøiet, og jo mere overraskende denne knaldeffekt kom, desto prægtigere var det. Kompositionens naturlighed og klarhed, den jævne uafbrudte stigning, ja selv sandsynligheden ofrede han for de kunstig slyngede traades skyld. Det er en forældet kompositionsmaade, der forlængst er opgivet; men i MAURITS HANSEN's tid havde den endnu adskillige tilhængere — dog ikke mange, der i dette stykke gik til den yderlighed som han. Selv i hans bedste fortællinger er dette til en vis grad tilfældet.

Man kan f. eks. tage «Cicisbeatet» for sig, en af de fortællinger, som fortjener at sættes høiest blandt hans arbeider. Den egentlige kjærne i denne fortælling er fortræffelig, og hvis man vilde lade den fremtræde uden appendix, vilde den virke som et stykke udmærket kunst, der den dag idag vilde staa sin prøve med glans. Heltinden er datter af en gjæstgiverske paa Kongsberg; hun forlover sig og

gifter sig med en ældre enkemand, der er funktionær ved sølvværket. En ung, lidt lapset tilreisende, fortællingens jeg, der er langt ude beslægtet med hendes forlovede, er hendes kavaller paa et bal, viser hende opmærksomhed efter hendes egen anmodning og gjør hende derigjennem «salonfähig» i bergstadens bureaukratiske cirkler, hvad hun, datteren af gjæstgivermadamen, tidligere ikke har været. De bliver venner og fortrolige; efter hendes giftermaal kommer han ofte i hendes hus, giver hende gode raad og søger at tale hende til fornuft, naar stridighederne mellem hende og hendes lille pleiesøn antager en altfor heftig karakter. Efter en voldsom scene med gutten har hun en kold vinteraften lukket ham inde i vedboden, da husvennen kommer for at hente hende til et bal. Ægtemanden er optaget af sine forretninger og drager fra kontoret direkte i selskabet. Hun er straalende deilig, som hun staar der balklædt og udøver værtindens pligter mod den forfrosne ven. Han fortæller hende, at han maa reise bort paa ubestemmelig tid, og saa gjennembryder den længe opdæmmede kjærlighed dæmningen. «Den foran Vinduerne fremkjørte Hest vakte mig først til Besindelse, og jeg slog Reisetøiet om min blussende Elskede og førte hende ud i Slæden». Næste morgen reiser han. Da han er paa tilbageveien, faar han en billet, hvori hun beder ham aldrig opsøge hende mere. Forklaringen faar han siden; den lille gut i vedskjulet havde hun glemt i sin elskovsrus; han tilbringer den kolde vinternat i sin arrest; om morgenen, da han savnes og hun erindrer scenen fra den foregaaende aften, finder man ham ihjelfrossen. — Alt dette er udmærket fortalt og kan den dag idag læses med næsten ublandet fornøielse. Livet i den gamle bergstad er skildret saaledes, at man ser det; den gamle godmodige ægtemand, den unge hustru, den elegante ven, alle er fortræffelig karakteriserede med smaa midler, og selve handlingen udvikler sig simpelt og naturlig bort mod den dobbelte katastrofe, baade den erotiske og den tragiske. En nyere novelleforfatter vilde have forberedt den sidste noget anderledes; men forøvrigt vilde han have lagt sin pen bort, idet han i det store og hele var tilfreds med sit arbeide. Men Maurits Hansen lægger ikke sin pen bort. Er der da mere? Jo, der er; ellers vilde det ikke være nogen novelle efter Maurits Hansen's mening. Først er der en lang indledning. Den forhenværende cicisbeo er bleven en gammel

ungkarl; han er reist til Drammen for at møde sin pleiesøn, fattigmandsbarn, som han har adopteret og givet en udmærket dannelse for derigjennem at lette sin betyngede samvittighed smule. Mens han paa et hotel venter pleiesønnens ankomst, tra han rent tilfældig to gamle skolekamerater, en mægler og en pr De gamle kamerater slaar sine pjalter sammen, spiser, drik vrøvler, siger mere eller mindre slette vittigheder, minder hinai om gamle skolehistorier o. s. v., o. s. v. Det er altsammen m livfuldt skildret, men sammenhængen mellem dette og cicisbe Ja, det er endnu MAURITS HANSEN's hemmelighed — og den sli han ikke saa let fra sig. Den ventede pleiesøn kommer og vise som et prægtigt ungt menneske i alle dele; men da de gamle h foreslaar ham at tilbringe aftenen i deres selskab, begynder han selig at rykke i sit uhrkjede og faa det travelt. Ombord er de syg ven, en englænder, som han absolut maa se til og vaage hc et antydet motiv, som forfatteren siden fuldstændig glemmer, og derfor bliver staaende ubenyttet. Den unge mand forsvinder. læser den forhenværende cicisbeo op et af ham forfattet manusk der indeholder hele den før refererede historie om cicisbeatet Kongsberg. Og saa kommer rosinen i pølsen. Næste morgen l mer præsten ind til sin gamle ven og fortæller ham, at han har staaet ved en gammel kvindes dødsleie, og hun har be ham, at hun i sin tid havde en gut til forpleining paa fattigvæs bekostning. Denne gut døde, men tjenestepigen hos en vis l værksfunktionær paa Kongsberg skaffede hende istedet en a liden gut, der var rømt hjemmefra. Denne gut er naturligvis formentlig ihjelfrosne, og selvfølgelig viser det sig ogsaa at den samme, som senere er bleven pleiesøn af hans pleiem cicisbeo. Besøg hos den ældede og nedbøiede pleiemoder. kjendelse, fryd, lykke og glæde. Saa er endelig MAURITS HA færdig og slutter sin fortælling.

Jeg har refereret «Cicisbeatet» saa vidtløftig for at give læ et levende indtryk af, hvorledes MAURITS HANSEN «lavede» noveller, hvorledes det ægte og det uægte, det, som var iagtt og det, som bare var tillæst, digteren og rutineforfatteren gik h i haand gjennem hans produktion. Høiere end til «Cicisbe naaede han aldrig; i regelen naaede han ikke saa høit engang.

Paa Nytaa

Snemand hviler tungt i hv
Over Leiet paa den frosne Jord
Mörke Skygardiner hænger Da
Over Rompens Slum i höie
Alle Engens visne Urter fyld
Duftlöst Puder under Alfe
Sarkophagens Kanter med
Vinter-candelabrer sörgelig.
Men imens Naturens Aander
Sprudle Livets indre Pulse fr
Livets Roser glödte allevegne
Grönlig Myrthe skygger Liliens
Hyacintens Nectar lot om
Eros, spredende sin gyldne
Alle Foraars Kuldfarver
Om et indre Livs besjelte
Broder! dig er aaben Eden
Ei du savner Aarets Sommer
Fro du nyder Iduns rige
Ei i Kjærlighedens Morgen

[redacted]

...ersdag 1827 til min Kjøppe og hans Brud

...de hagen

...;

...gen

... Nord;

...ler

...us hiin;

...forgylder

... blegne,

...it;

...;

... Moidl;

...dufter

... Piil;

... lufter

... Smiil.

...s Have;

...nerglöd;

... Gave

...rød.

har han blandt andet den store fordel, at han ikke indlader sig paa at skildre fuldstændig ædle mennesker. Naar han vover sig ud paa den galei, bliver han ligefrem utaalelig. Man behøver bare at læse «De tre Cousiner» og specielt lægge mærke til Juliane Dahl i denne fortælling. Dette mønster paa en ædel sjæl og en «gentil» verdensdame taler, som om hun nedstammede i lige linje fra Else Skolemesters i «Barselstuen». Hun kunde for den sags skyld gjerne været taget lige ud af MAURITS HANSEN's «Veiledning til Brevstil for unge Fruentimmer».

Heldigst har han maaske været i enkelte af sine smaafortællinger. Der er med rette bleven indvendt meget mod «Luren»; men den lille fortælling var dog absolut et gjennembrud for sin tid; en idyl som «Lille Alvilde» har endnu bevaret sin tiltrækning, og ingen vil nægte, at der er en uhyggelig kraft i de fremstillinger af vanvidet, som han har leveret i «Den gale Christian» og «Contravisiten».

Maurits Hansen's gravmæle paa Kongsberg.

(Reist ved offentlig subskription.)

Og ved siden heraf forekommer der hist og her i hans norske fortællinger smaa perler af gammeldags fortællekunst. I disse spredte partier har man billeder af datidens Norge, af menneskenes tænkemaade og følelsesliv, af dannelsestrinnet og tonen, af konversationen og selskabslivet, af livsvilkaar og livsvaner, hele dette lune og afstængte liv, som levedes i datidens norske smaabyer. Ved at gjennemlæse MAURITS HANSEN's noveller kan man sanke sammen et stykke norsk kulturhistorie, som altid vil bevare sin interesse.

Hvad der gjør ham til den mest fremragende af tidsalderens forfattere er ikke blot hans utvivlsomme overlegenhed fra begavelsens side, men først og sidst den omstændighed, at han trods alle romantiske griller har lært os mere om sin samtid end alle tidens andre forfattere tilsammen.

MAURITS HANSEN's «Noveller og Fortællinger» blev efter hans død samlede og udgivne af C. N. SCHWACH i otte tættrykte bind (Christiania 1853—58). Et udvalg i ét bind udkom i 1882 i Kristiania, besørget af HENRIK JÆGER, der indledede samlingen med en

kort karakteristik, hvoraf et par punkter ovenfor er benyttet. Hans biografi leverede CHRISTIAN MONSEN i «Mærkelige Nordmænd», II, side 2—16. Den blev senere optrykt i slutningen af ottende bind af de samlede noveller. En kort, men træffende karakteristik af MAURITS HANSEN's forfattervirksomhed findes i L. DIETRICHSON's «Omrids af den norske Poesis Historie», II, side 25—36.

H. A. Bjerregaard.

I «Pastelmaleriet» har MAURITS HANSEN skildret sine venner SCHWACH og BJERREGAARD under navn af prokurator Steimann og auditør Bastrup. Den sidste skildres som «en temmelig høj, slank Figur, med et skjønt Apolloansigt. Ravnsorte Lokker rullede ned over den høje Pande; et flammende Falkeblik heftede sig, let afficeret, paa enhver skjøn Gjenstand. Hans Stemme var kort, tør og Sproget mere livligt og korrekt, end skjønt. — Det var hans Caprice at frembringe og løse Dissonancer i Musikkens som i Conversationens Verden. Foruden en Brillant-Ring paa den midterste Finger udmærkede Intet hans temmelig skjødesløse Paaklædning.» Hans maade at tale paa karakteriseres gjennem følgende beskrivelse af en reise til Kristiania, som forfatteren lægger i hans mund: «Til den Jammer at ælte igjennem den ensformigt pladskende Søle, kom endnu, at Regnskur afløste Regnskur, at Gjestgiveren paa Trygstad var grov, — at jeg ikke kunde faa drikkeligt Vand paa Mo, — at jeg maatte vente paa Skrimstad i tre Timer efter Skyds og imidlertid holde til i en Svinesti af en Stue hos en fuld So af en Kjærling, — at jeg fik en lam Hest og en døv Skydskarl paa Grorud, og tilsidst, at der var ildløst i en Rønne i Lakkegaden, da jeg kom forbi, hvorved jeg nær slet ikke var kommen forbi.»

Paa to fremtrædende egenskaber hos BJERREGAARD har MAURITS HANSEN her taget sigte: paa den ene side hans store ømfindtlighed for alt, som vækker ærgrelse; paa den anden side hans sans for alt, som kan vække latter. Den første af disse egenskaber øvede en stor indflydelse paa hans skjæbne som menneske; den anden skyldes det udelukkende, at han endnu mindes som forfatter.

Henrik Anker Bjerregaard var et aar ældre end SCHWACH og to aar ældre end MAURITS HANSEN. Han fødtes i samme bygd som den første og døde samme aar som den anden af disse sine

literære stalbrødre. Faderen var regimentskvartermester og boede i Ringsaker, hvor den vordende digter blev født den 1ste januar 1792. Efterat regimentskvartermesteren var bleven sorenskriver i Nordre Gudbrandsdalen, flyttede familjen til Vaage, og her, i Edvard Storm's og Johan Storm Munch's fødebygd, lærte «Fjeldeventyrets» forfatter det norske høifjeldsliv at kjende. Dybt og

inderlig blev dette kjendskab ikke; men han tog dog med sig hjemmefra et levende indtryk af sprogets malmrige kraft og af høifjeldsnaturens og sætervangens poesi — ellers havde han ikke kunnet skrive «Aagots fjeldsang».

Fra Kristiania kathedralskole blev han i 1809 dimitteret til Kjøbenhavns universitet, hvor han studerede jus, indtil begivenhederne i 1814 kaldte ham hjem til Norge. En del af de digte, som Schwach meddeler i sit udvalg af hans «Digtninger», er skrevet, medens han

opholdt sig i Kjøbenhavn; men intet blev offentliggjort dernede. Første gang, han fremtraadte for publikum, var i oktober 1814, da han offentliggjorte en beretning om de fataliteter, der havde mødt ham og hans reisefæller paa overfarten til Norge. I juni 1814, da krigen med Sverige stod for døren, havde han nemlig besluttet at vende hjem for at gaa med som frivillig. Sammen med to andre studenter og en officer stak han over fra Jylland i aaben baad, men blev lige under den norske kyst opbragt af en svensk fregat, der lod ham og hans kammerater føre til Gøteborg som krigsfanger. Her blev de underkastet et skarpt forhør, og skjøndt de tre af dem legitimerede sig som studenter, vilde svenskerne absolut have det til, at de alle var officerer og som saadanne havde depescher at overbringe. Medens krigen varede, blev de sultefodret i et ussel hul af et fængsel. Først efter konventionen paa Moss blev de endelig løsladt og slap hjem — dog ikke førend de paa Fredrikshald havde oplevet nye scener med de svenske autoriteter. Man har ment, at disse forhørsscener fra 1814 har foresvævet Bjerregaard, da han skrev den bekjendte forhørsscene over de tre studenter i «Fjeldeventyrets» anden akt, og antagelsen synes ikke urimelig. I begge tilfælde vil jo autoriteterne af al magt tvinge de tre reisende studenter til at tilstaa, at de er noget ganske andet end det, de giver sig ud for at være.

Da rolige forhold atter var indtraadt, gjenoptog Bjerregaard sine juridiske universitetsstudier og afsluttede dem sommeren 1815 ved at gaa op til den første juridiske eksamen, som afholdtes ved det norske universitet. I 1819 blev han høiesteretsadvokat og var resten af sit liv dels knyttet til høiesteret, dels til Akershus stiftsoverret. Ved sin død, der indtraf den 7de april 1842, havde han i fire aar været høiesteretsassessor.

At han trods sin tidlige død allerede var naaet saa høit paa embedsstigen, er saa meget mærkeligere, som han hele sit liv igjennem vedblev at være en udpræget frihedsven og oppositionsmand, der uden betænkelighed stillede sig paa yderste fløi i de fleste politiske spørgsmaal — en egenskab, der just ikke var skikket til at fremskynde en mands befordring i Karl Johans regjeringstid.

Da kongen i begyndelsen af tyveaarene havde fremsat sine bekjendte grundlovsforslag om indførelse af absolut veto, oprettelse af

en norsk adel o. s. v., stiftede saaledes Bjerregaard, i forening med et par andre, oppositionsbladet «Patrioten», i hvis redaktion han tog aktiv del, indtil storthinget i 1824 havde forkastet kongens forslag. Samme aar var han en af de faa embedsmænd, der trods kongens mishag vovede at høitideligholde den 17de mai. Rigtignok havde den tilstelning, som blev afholdt til ære for dagen paa forlystelsesstedet «Punschebollen» ved Kristiania, en privat karakter; men paa paa grund af de smaa forholds gjennemsigtighed var det ikke desto mindre farligt at deltage i det, og specielt var Bjerregaard's stilling udsat, idet han var en af ophavsmændene til festen og som saadan søgte audience hos vicekongen nogle timer før dens afholdelse for at forklare ham, hvorfor man høitideligholdt dagen. Det hele løb dog af uden ubehagelige følger hverken for ham eller de øvrige deltagere. Han var en varm beundrer af den i sin tid meget bekjendte oppositionsmand krigsraad Flor og følte sig meget indigneret over hans udelukkelse fra storthinget i 1824. Da Flor efter mange aars forløb som en affældig gammel mand atter fik sæde i thinget, hyldede Bjerregaard ham nogle faa maaneder før sin død i et langt digt, der viser, at hans gamle sympathi endnu var usvækket.

Den almindelige europæiske reaktion, der udmærkede tyveaarene, fyldte hans sind med indignation og bedrøvelse og inspirerede ham blandt andet til hans digt «Til Friheden» (1823), hvis første vers er et karakteristisk udtryk for de følelser, der beherskede alle frihedsvenner under restaurationsperioden:

«Hellige Frihed! forsvinder dit Aasyn fra Jorden?
Flygter du fra den fordærvede Slægt?
End det gjenlyder af Kampens forfærdende Torden;
Knustes dit Banner af Vaabnenes Vægt?
Folkenes Genius græder og sukker,
Hør Despotismen at juble i Skye!
Hellige Frihed! dit Tempel sig lukker.
Fjernt maa du søge bag fraadende Bølger et Ly.»

At han hilsede begivenhederne i 1830 med glæde, siger sig selv, og specielt fulgte han polakkernes opstand med levende deltagelse. Da opstanden var kuet, indbød han i forening med flere meningsfæller sine landsmænd til at støtte de landflygtige polakker med bidrag, en indbydelse, der skal have fundet adskillig tilslutning,

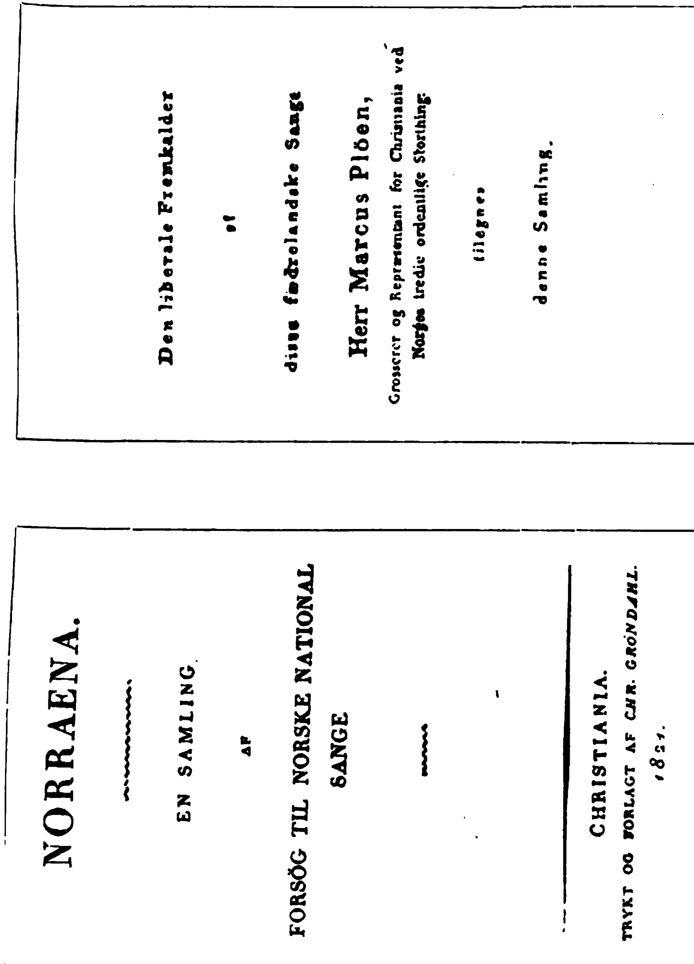
og for hvis udbytte den polske nationalkomité i Paris kvitterede gjennem en takkeskrivelse

I hans digtning har de politiske begivenheder spillet en langt større rolle, end man faar indtryk af gjennem de arbeider, der er bleven trykt. «Begivenheder, der saarede hans Følelser for Frihed og Ret, bragte ham i Oprør,» skriver hans ven SCHWACH i sit forord til udvalget af hans «Digtninger». «I saadan Stemning skrev han Digte, som svulmede af Kraft og Skjønhed, men som tillige stundom indeholdt haarde, tildeels ubillige Yttringer om Personer. Saadanne Digte foreviste han kun sine fortrolige Venner; men deels af moralsk Fiinfølelse, deels af Klogskab offentliggjorde han dem aldrig.» SCHWACH tog dem heller ikke med i sin samling, og de er senere ikke bleven udgivne, hvad der forsaavidt er grund til at beklage, som hans digtning netop paa dette omraade vistnok har sat enkelte af sine kraftigste og betydeligste skud. —

Ligesom MAURITS HANSEN debuterede BJERREGAARD i «Nor» for 1815 med en række lyriske digte. Et af dem er en samtale mellem Phyllis og Doris, holdt i den gammeldagse hyrdestil med dens forlorne naivetet; et andet er en skildring af vinterens glæder, skrevet i den bredt udmalende idylmanér, som havde været paa moden i forrige aarhundrede, og som baade MAURITS HANSEN og SCHWACH forsøgte sig i. Et tredie af hans bidrag til «Nor» er en drikkevise i den gode gamle stil. Et enkelt digt røber i formel henseende en smule indflydelse fra OEHLENSCHLÄGER; men det er gammel vin paa nye flasker. Synderlig lovende var denne debut ikke.

En fremtrædende plads paa datidens norske Parnas erobrede BJERREGAARD sig først i 1820 ved sin «kronede Nationalsang» «Sønner af Norge». En bekjendt Kristianiarigmand, grosserer MARCUS PLØEN, havde tilstillet «Selskabet for Norges Vel» 100 species med anmodning om, at man skulde anvende disse penge til en præmie for den bedste norske nationalsang. Selskabet modtog pengene og indbød til konkurrance. Der indkom hele 22 «besvarelser» — ikke bare 20, som der paastaaes i «Mærkelige Nordmænd», og som senere forfattere — selv HALVORSEN i «Norsk Forfatterleksikon» — har gjentaget uden at undersøge sagen. Et af de indleverede digte blev dog taget tilbage, før bedømmelseskomitéen havde begyndt sin virksomhed. Et andet blev ikke optaget i den efter datidens

forhold smukt udstyrede lille bog, hvori de konkurrerende digte under fællestitelen «Norraena» blev forelagt publikum i 1821. Foruden BJERREGAARD var LYDER SAGEN, MAURITS HANSEN, SCHWACH

Den liberale Fremkalder
af
disse fædrelandske Sange
Herr Marcus Pløen,
Grosserer og Repræsentant for Christiania ved
Norges tredie ordentlige Storthing
tilegnes
denne Samling.

NORRAENA.
EN SAMLING
AF
FORSÖG TIL NORSKE NATIONAL
SANGE
CHRISTIANIA.
TRYKT OG FORLAGT AF CHR. GRÖNDAHL.
1821.

Titelblad og tilegnelse af «Norraena».

og HERMAN FOSS blandt de konkurrerende, medens JOHAN STORM MUNCH var en af prisdommerne. Med en smule reservation fra bedømmelseskomitéens side blev BJERREGAARD's sang kronet med prisen. Det heder nemlig i komitéens indstilling: «Omendskjøndt vi erkjende,

at en Nationalsang, der skal være et heelt Folks Løsen, og altsaa passe til enhver Tid, og tilfredsstille enhver Classe af Borgersamfundets Lemmer, er en saare vanskelig, om ikke fast uopløselig Opgave, og at et saadant Kvad i det Mindste ei lader sig frembringe ved nogensomhelst Præmie, meu maae udflyde af den sande Begeistrings hellige Kilde, og være et lykkeligt Øiebliks frivillige Produkt, saa have vi dog seet os beføiet til at tilkjendegive Sangen «Sønner af Norge» den udsatte Præmie, ingenlunde som om den realiserer vor Ide om en norsk Nationalsang, men fordi den efter vor Formening er den mest hensigtssvarende af de over det fremsatte Emne fremkomne Prøver.» Senere udsatte MARCUS PLØEN en lignende præmie for den beste melodi til sangen. Denne præmie tilfaldt musiklærer BLOM i Drammen for den kjække marschmelodi, hvortil «Sønner af Norge» senere er bleven sunget ned gjennem tiderne, og som ingen nordmand kan nynne, uden at 17de mai-tog med klingende spil og vaiende faner bliver levende for hans indbildningskraft.

Nogen dybere poetisk værdi har «Sønner af Norge» ikke. Den hører til de bedre blandt datidens fædrelandssange, men indtager ingenlunde nogen særstilling imellem dem. Det er de sædvanlige tanker, de sædvanlige overgange og de sædvanlige forslidte poetiske billeder. Den «kronede» nationalsang er forsaavidt den typiske nationalsang fra vor første frihedsperiode, som den i et og alt er lavet efter datidens gjængse opskrift. Prisdommerne erklærede, at de forudsaa, «at Kvadet, har det end seiret i denne Veddestrid, vil herefter faa en langt alvorligere Kamp med andre og yngre Brødre at udholde.» I over en menneskealder saa det ud, som om deres spaadom ikke skulde gaa i opfyldelse; men da saa «Ja, vi elsker dette Landet» var bleven skrevet, maatte BJERREGAARD's sang hurtig afgive hæderspladsen til BJØRNSON's, skjøndt der ikke længer var nogen MARCUS PLØEN, der stod færdig til at krone den seirende med en hundrededalerseddel. —

Mellem BJERREGAARD's ikke synderlig talrige digte er der ikke saa faa romancer. Ogsaa han har naturligvis maattet yde sin tribut til tidens literære moderetning. Men tributen har ikke synderlig værdi. Vistnok synker BJERREGAARD aldrig saa dybt, som vi saa SCHWACH synke paa romancens omraade; men han hæver sig heller aldrig saa høit, at han interesserer. Der er over hans romancer

udbredt en jævn pyntelig middelmaadighed, som virker i høi grad trættende paa læseren. Her er intet af den folkelige romances bevægede og spændte foredrag, intet af dens fart og intet af dens fynd, intet af dens kraft og intet af dens klang. Selv hvor han rigtig skal svinge sig op, gjør han et altfor spagfærdigt og nøgternt indtryk som f. eks. i følgende vers af «Stormen paa Tindsøe»:

«Som en Bold tumles Snekken paa Bølgen om,
Snart i Sky, snart i Afgrund den svæver.
De Roerfolk skjælve for Vredens Dom;
Men Hænderne folder den Præst saa from,
Og beder til Gud, — men ei bæver.»

Den rytter, der rider denne Pegasus, sidder tilhest med galoscher paa fødderne. Og dette gjælder ikke blot hans enkelte romancer, men ogsaa hans romancecyklus «Sigurd Jordsalafar og Blaamændene paa Formentera», et temmelig ubetydeligt forsøg i «Helges» og «Frithjofs Sagas» maner. Emnet, som er hentet fra et sted i «Sigurd, Øysteins og Olafs saga», er yderst magert, og Bjerregaard's forsøg paa at spække det med høiromantiske tilsætninger har ikke gjort det federe.

I det hele taget savnede Bjerregaard den tændende gnist som lyriker; hans versifikation er stiv, hans sprog «mere korrekt end skjønt», som Maurits Hansen sagde. Her er intet malende ord, der pludselig fremkalder et billede hos læseren, intet følt udtryk der vækker stemning. Det hele er mere logisk end lyrisk.

Ogsaa som novellist har Bjerregaard forsøgt sig. «Eivind eller Skjaldens Indvielse» er et stykke sagaromantik i den vanlige stil, hvor det sagamæssige søges opnaaet ved en evindelig inverteren af sætningerne og ved en ligesaa evindelig anvendelse af udsmykkende biord, f. eks.: «Rød luede Solen paa Ryggen af Aasen i Vesterlide i lysen Midsommerqvæl; syvfarvede spillede dens Straaler i Støvregnen af den sprudlende Bjergfos» — eller: «Senefuldt strammede sig hans Arm, støttet paa Jagtspydet; hans Blik, aandfuldt som den skjønne Baldurs, stirrede ufravendt paa det sære Straalespil i den tætte Draabeskye». Som et offer paa et andet af romantikens altre har han skrevet den lille spanske kjærlighedshistorie «Fernando». Naar man har læst den, føler man sig fristet til at sige som Arlequin i Holbergs «De Usynlige»: «Gid Fanden frie paa Spansk!»

Endvidere har han i fortællende form behandlet det sagn, der knytter sig til Maristien, uden at det har lykkedes ham at faa noget interessant ud af emnet. Og endelig har han skrevet en fordringsløs liden fortælling, «Nordens forening», der handler om en svensk officer og en norsk dame, der forelsker sig i hinanden under krigen i 1814 og gifter sig med hinanden, saasnart foreningen har fjernet alle hindringer for deres forbindelse. Naar man læser disse fortællinger, faar man først et levende indtryk af, hvilken fremragende plads MAURITS HANSEN paa dette omraade indtog i sin samtid.

Det var da heller ikke paa det lyriske eller episke, men udelukkende paa det dramatiske omraade, at BJERREGAARD havde sin styrke, og selv her har han kun en eneste gang gjort et heldigt greb.

Hans første forsøg som dramatisk forfatter var et lidet festspil «Holbergs Minde», opført af det dramatiske selskab i Kristiania ved Holbergs jubilæum som lystspildigter den 24de november 1822. For samme selskab skrev han sit lille efterspil «Skuespillerne i Negligée», og paa Kristiania theater opførtes i 1827 hans «Folkefesten den 17de Mai», en dramatiseret prolog med sang og dans. Alt dette er leilighedsarbeider — og intet videre.

Af selvstændige dramatiske arbeider har han leveret fire, nemlig «Fjeldeventyret» (1824), «Clara eller Uskyldighedens Magt, Skuespil i een Act» (1827), «Magnus Barfods Sønner, historisk Skuespil i tre Acter» (1830) og «Krydsbetjenten, Vaudeville i to Acter», der først blev offentliggjort efter hans død og i 1852 blev opført første gang ved «Det norske Theaters» aabningsforestilling.

«Clara eller Uskyldighedens Magt» er et stykke dramatiseret ridder- og røverromantik i femfodede jamber. En ung ridderfrøken har forelsket sig i en af sin faders borgsvende og som hans hustru flygtet med ham ud i en ensom skovegn, hvor de med sin datter, Clara, lever et lykkeligt liv i den saa meget priste landlige nøisomhed. Trods sin romantik moraliserer den forhenværende ridderfrøken som en filosof fra det attende aarhundrede:

«Og troer du ikke, denne simple Dragt,
Som selv jeg virked, er mig kjærere
End Silken, der omsnoede Barnets Midie?
At sødere jeg paa det haarde Leie
Nu slumrer efter Dagens Arbeids Lyst,
End da, kun træt af Lediggang, jeg strakte

Ubrugte Lemmer paa de bløde Bolstre? —
— Hvis jeg fremdeles havde levet mellem
Det Tant, som ene Daaren kalder Lykke,
Hvad da jeg bleven var, — jeg ved det ei;
Maaske en daarlig og forfængelig,
For alt det Skjønne, Herlige paa Jorden,
For Kjærligheden selv ufølsom Skabning,
Og uden Anen om den sande Lykke.
Hvad nu jeg er, det veed jeg.»
o. s. v.

Denne «gode, ædle Kone» har imidlertid en grum fader, den gamle ridder Conrad von Rauhenstein, der har forstødt hende paa grund af hendes kjærlighed til borgsvenden. Tilfældigvis kommer ridderen til den ensomme skovegn, hvor hans datter bor, og ved «Uskyldighedens Magt» redder den lille Clara ham fra at falde i hænderne paa en røverbande. Saa bliver der naturligvis tilgivelse og forsoning. Hverken fra karaktertegningens, handlingens eller den poetiske diktions side besidder stykket nogen værdi.

Noget, men ikke meget høiere, staar «Magnus Barfods Sønner». Emnet er her betydeligere, idet Bjerregaard har forsøgt at dramatisere sagaens fremstilling af rivningerne mellem Sigurd og Øystein efter den førstes tilbagekomst fra det hellige land. Men han har ikke formaaet at bygge en fast, dramatisk bevæget handling af stoffet; det hele er ikke blevet stort mere end en fortløbende række scener. Karaktertegningen er hverken klar eller dyb; paa afgjørende punkter savner man indre motivering. For dialogens vedkommende stødes man stadig over, at disse gamle helte er altfor meget helte — i munden. Saaledes siger kong Sigurd om sig selv:

«Vildt bruser Riukan-Fossen i sit Svælg,
Og knuser Klippestykker i sin Vrede,
Høit knittrer Ætnas underjordske Ild
Og bryder ud og hvirvler sig mod Stjernen;
Men stærkere det bruser og det syder
I dette Hjerte; — det maa have Luft!»

Her som i «Clara eller Uskyldighedens Magt» er der desuden altfor megen banal moraliseren. Forfatteren kan f. eks. ikke fremstille scenen mellem kongen og Othar Birting, uden at han maa uddrage en almindelig politisk sentens, som læseren har godt af at skrive sig bag øret. Den lyder saaledes i dronning Malmfrids mund:

«O Held den Konge, som
Har Mænd, der vove uden Frygt at tale
Den djærve Sandheds Sprog i Kongehallen.»

Da stykket i januar 1830 blev opført i Kristiania til indtægt for forfatteren, forefaldt der begeistrede demonstrationer fra publikums side. Den kronede nationalsang blev sungen af hele huset, og siden blev der fremsagt en prolog, der under publikums tilslutning hyldede digteren i de varmeste udtryk. Det hele skrev sig imidlertid nærmest fra glæde over, at en norsk digter havde vovet sig ikast med en saa dristig opgave som et emne fra sagatiden. Forøvrigt gjorde stykket ikke synderlig lykke.

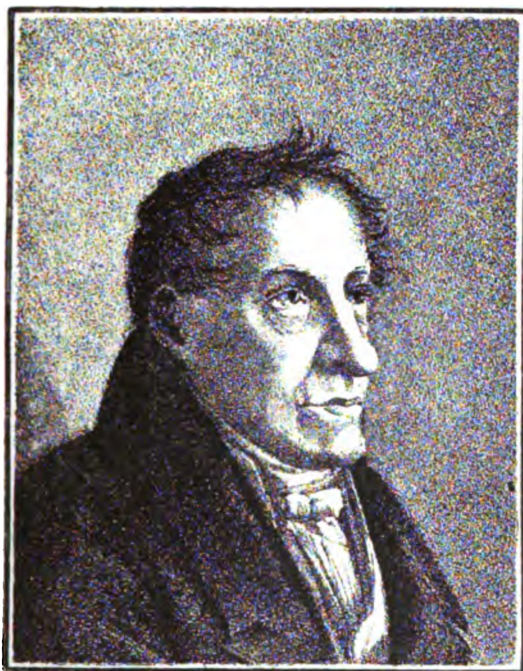
Det er da hverken i det historiske eller i det romantiske skuespil, hverken ved fremstillingen af norske korsfarere eller tyske riddere, at Bjerregaard har vundet sine laurbær som dramatisk forfatter. Det gik ham, akkurat som det gik Maurits Hansen: først idet han hentede stoffet fra det liv, der levedes af hans samtidige landsmænd, lykkedes det ham at frembringe et værk, der havde værdi.

«Fjeldeventyret» (1825).

Af alt, hvad hin periode i vor literatur frembragte, er «Fjeldeventyret» det eneste værk, som den dag idag har usvækket levedygsighed. Medens intet andet norsk stykke endnu har holdt sig stort mere end en menneskealder paa Kristiania theaters repertoire, har «Fjeldeventyret» allerede hævdet sin plads i to, uden at tiden har øvet nogen synderlig indflydelse paa dets scenelykke. Det har været opført over 60 gange og trækker endnu hus, naar det efter nogle aars hvile bliver gjenoptaget paa repertoiret. Hvis theatret vilde give det et smukt og korrekt udstyr baade med hensyn til dekorationer og dragter, og hvis man paa samme tid vilde indstudere musiken fuldstændig, kunde det maaske endnu paa sine gamle dage opleve den ære at blive «et af sæsonens kassestykker». Det er desuden det første norske skuespil, der har naaet frem til udenlandske scener, idet det i sin tid er bleven opført baade i Kjøbenhavn og Stockholm.

En del af den lykke, «Fjeldeventyret» har gjort, skyldes vistnok Valdemar Thrane's musik, hvori Kristiania musikalske liv i aarhundredets første decennier har skudt sin smukkeste blomst. Valdemar Thrane (født 1790) var nemlig søn af den bekjendte musikelsker,

kjøbmand Paul Thrane, der lod hvert af sine børn lære at spille et instrument, saa han tilslut var fader til en hel liden kvartet, bestaaende af klaver, fløite og to violiner. Andre musikdyrkere sluttede sig til, og hver lørdag gaves der en fuldstændig konsert paa en sal i Thranes gaard i Storgaden, hvor alle byens musikalsk interesserede mennesker havde fri adgang.

Valdemar Thrane.

Som et af de yngre børn var Valdemar formelig vokset op under musik. Inden han var bleven voksen, var han allerede en dygtig violinist. Som saadan blev han 17 aar gammel medlem af «Det dramatiske Selskabs» orkester, hvis musikdirektør han blev ti aar senere. Faa aar efterat han havde komponeret musiken til «Fjeldeventyret», døde han, ikke mere end 38 aar gammel. Han har skrevet adskillige danse, kantater, ouverturer; men kjendt af efterslægten er han kun som komponist af musiken til «Fjeldeven-

tyret». Det er en meget ørefaldende musik, der røber stærk paavirkning af Weber. Mærkelig er især den nationale tone, som komponisten har anslaaet i Aagots fjeldsang, saa meget mærkeligere som den norske folkemusik dengang var saa godt som ukjendt.

Men saa smuk og fortjenstfuld Thrane's musik end er, saa er det dog stykket selv, der har skabt den væsentlige del af dets scenelykke. Nogen velbygget dramatisk organisme er «Fjeldeventyret» vistnok ikke; dertil lider det af altfor mange og iøinefaldende synder mod lovene for dramatisk komposition. Det er igrunden bare en række tableauer, samlede om en ganske let slynget dramatisk konflikt, der løses netop i det øieblik, man venter, at den skulde begynde at strammes. En figur som Aagot staar desuden aldeles udenfor stykkets handling; hun introduceres saa smukt og omhyggelig, at man i hende venter at finde en af stykkets mere fremtrædende personer; men det bliver med introduktionen; senere forsvinder hun i baggrunden som en betydningsløs biperson. Disse og andre mangler er ofte nok bleven fremhævede, blandt andre af J. L. Heiberg, der i «Kjøbenhavns flyvende Post» for 1827 skrev en temmelig skarp kritik over stykket.

Hvad der giver «Fjeldeventyret» værd, er da ikke dets handling, men dels den ægte tidskolorit, der er udbredt over det, dels den utvivlsomme komiske kraft, hvormed det er skrevet. Specielt er lensmanden en sikkert formet tidstype, og de scener, der samler sig om ham, føier sig sammen til et genrebillede fra datiden ligesaa karakteristisk i sin totalvirkning som i sine enkeltheder. Datidens lensmænd var bygdematadorer, der ikke var bange for at tillade sig smaa vilkaarligheder, men som paa samme tid forstod at dække over dem og holde sig tilvens med sine overordnede ved at traktere godt paa thingdagene. «Skriveren skal nok blive fornøiet,» siger lensmand Østmoe; «for det er bekjendt over det hele Land, at Lensmand Østmoe er en Vært, som kan tractere, naar han vil. — Den Roes har jeg, at naar jeg gjør et Gjæstebud, da er der fuldt op baade af Vaadt og Tørt, og jeg vil nok se paa den, som reiser ædrue fra Østmoe.» Hans valgsprog er det diplomatiske: «man maa snoe sig gjennem Verden», og ubevidst hylder han sin store forgjænger Filip af Makedoniens lære, at ingen stad er uindtagelig, naar der blot er en saa stor aabning paa dens mure, at et æsel

belæsset med guld kan komme ind gjennem den. Æslet med guld er imidlertid i lensmand Østmoes praksis bleven erstattet af det bekjendte glas «dry Madera», som han altid har paa rede haand, naar en hindring skal overvindes. Ligeoverfor sine arrestanter har han derimod ganske andre principer: «Tamp og Vasvelling — det er deres Frokost. Lensmand Østmoe forvænner aldrig sine Arrestanter.» Dog forstaar han naturligvis ogsaa her at gjøre forskjel paa folk. «Jeg har selv siddet paa Vand og Brød, fordi jeg lod engang en Tyv rømme,» fortæller hans brodersøn Mons. — «Uf! det var to sure Dage; — sagtens fik jeg baade Caffe og Brændeviin, men ja Gud maatte jeg sidde paa en Vandbøtte med en Brødlev over; for Farbroer har for megen Samvittighed til ikke at opfylde Dommen punktlig.»

Og ikke synderlig mindre karakteristisk — trods den altfor skitsemæssige udførelse — er den godmodige gamle sorenskriver, der tager feil af forhørsprotokollen og notarialprotokollen, og som derfor maa «afholde Forretningen paa løst Papiir og siden føre den ind.» Et saadant slurveri lyder nu utrolig; men dengang var det vistnok et træk grebet lige ud af livet. For at overbevise sig derom behøver man bare at læse de oplysninger, som fremkom paa det overordentlige storthing i 1828, om hvorledes mandtalslisterne dengang blev ført eller rettere sagt ikke ført rundtom i landet.* I næsten hver eneste scene støder man paa karakteristiske smaatræk, der maler en svunden tid. Hvor betegnende for vore bedsteforældres tid er f. eks. ikke en liden replik som lensmandens til sin smukke voksne datter: «Nei smukt, min Datter — og kys Hr. Sorenskriveren paa Haanden» — eller den gamle galante skrivers svar: «Ih, Gud bevare os! — Det tilkommer mig at kysse din Haand; men som en gammel Mand fortryder Du vel ei paa, at jeg heller kysser dig paa Munden.»

Dette tilforladelige tidspræg vilde imidlertid ikke have formaaet at bevare «Fjeldeventyret» i det store publikums yndest, hvis det ikke var støttet af et lune, der den dag i dag virker ligesaa friskt og smittende som for to menneskealdre siden. BJERREGAARD var et vittigt hoved med en udviklet sans for den komisk tilspidsede replik.

* Se herom dr. Yngvar Nielsen: Norges Historie efter 1814, 2det bind, side 308.

Det kommer hist og her frem i hans skrifter. I »Skuespillerne i Negligée», der som helhed ikke er synderlig morsomt, støder man saaledes paa følgende fortræffelige epigram over en aldrende skuespillerinde:

«Som Elskerinde jeg ei hendes Lige kjender
Hun har et stort Talent. —
— Men næsten ingen Tænder.»

Saadanne tilspidsede repliker er der fuldt op af i «Fjeldeventyret». Marie har dem stadig paa rede haand ligeoverfor Mons, og Finberg slænger dem ud til alle sider. Vigtigere endnu er den sans for komisk karakteristik og for situationskomik, som aabenbarer sig i stykket. Lensmanden er en ægte lystspilfigur, og trods en smule overdrivelse er Mons Østmoe en af de morsomste skikkelser i vor paa lystspil fattige literatur. Begge disse figurer og hele forhørsscenen er udførte med det overgivne lystspilhumør, som HOLBERG kalder festivitas.

Havde BJERREGAARD bare oftere modtaget besøg af denne festivitas og ladet den faa frit spillerum i sin digtning! Men det blev uheldigvis ikke tilfældet. «Fjeldeventyret» kom til at indtage en aldeles isoleret plads i hans produktion. I «Krydsbetjenten» forsøgte han vistnok senere at levere et slags sidestykke til «Fjeldeventyret»; men forsøget mislykkedes komplet. Det er ude ved kysten mellem sjøfolk og fiskere, at handlingen i dette stykke foregaar; men den varmhjertede digters afstandsbegeistring for de kjække norske sjøgutter har her spillet ham en slem streg. Der lugter hverken saltvand eller tjære af disse lodser og fiskere; de smager mere af huspostillen og af sentimentale romaner. Selve handlingen er ogsaa usmagelig sentimental. En ung sjømandshustru har i syv aar intet hørt fra sin mand, kaptein Ringholm, og skjøndt hun længe har begrædt ham som død, vil hun dog vedblive at betragte sig som hans hustru og ikke høre tale om noget nyt ægteskab trods alle de erklæringer, den poetiserende krydsbetjent Brisk gjør hende. Efter de mange aars fravær dukker kapteinen pludselig op som en rig mand, sætter sin hustrus troskab paa en liden prøve og falder i hendes arme, medens krydsbetjenten lusker afgaarde med halen mellem benene. Og ligesaa sentimental som handlingen er,

ligesaa affekteret er stilen. Saaledes siger f. eks. fiskeren Sæbjørns datter om sin kjæreste, der er ude paa sjøen i en storm: «Kjære Fa'r, nu kan jeg ikke tænke paa andet end Salves Fare. Havfruen paa Fjorden har længe nok misundt mig ham og mangengang udslaaet sine kolde Arme efter ham.» Hendes fader, den gamle sjøulk, er ikke et haar bedre. Da fru Ringholm kommer ned til fiskerhytten for at bestille en ret fersk fisk, introducerer han hende, som om han var en slet romanforfatter: «Hvad er det for en Skikkelse, som kommer svævende derhenne med Klæder, som flagre vildt i Stormen?» spørger han. Slige flauheder vrimler der af gjennem hele stykket. Selv de komiske partier gjør et trøstesløst indtryk. Den uheldige elsker skal være et sidestykke til Mons Østmoe. Ligesom det komiske ved Mons for en væsentlig del beror paa hans mislykkede forsøg paa at anvende juridiske formler og vendinger, saaledes skal krydsbetjentens komiske hovedegenskab bestaa i hans ligesaa mislykkede attentater paa digtersproget. Men det hele savner liv og kraft; den komiske virkning indfinder sig ikke paa et eneste punkt; ethvert forsøg paa at fremkalde den mislykkes.

Bjerregaard har vistnok selv havt en følelse heraf, da han mismodig lagde stykket tilside og aldrig overgav det til offentligheden. Hans komiske evne var brudt og gav aldrig mere noget livstegn fra sig.

Aarsagerne til denne kjendsgjerning var vistnok af dobbelt natur.

Trods sin ængstelige selvkritik naaede Bjerregaard aldrig til klar erkjendelse af, hvad der var hans talents styrke og begrænsning. Han havde et vakkert pund som lystspildigter; men han lod det ligge ubenyttet; i den alvorlige poesi hævede han sig ikke over det middelmaadige; men han led af ulykkelig kjærlighed til den og beilede stadig forgjæves til dens gunst. Denne ulyksalige misforstaaelse var en af grundene til, at han ikke udrettede mere som digter.

Og hertil kom saa en anden grund, der bundede dybt i hans personlighed. Den, som ærgrer sig, er ikke oplagt til at le, og Bjerregaard's ømfindtlighed for det ærgerlige udviklede sig med aarene saa stærkt, at den tilslut synes at have kvalt hans sans for det komiske. I fortalen til hans «Digtninger» siger Schwach: «Af

Det er forbi!
Dér svandt de glade Dage,
Kun Sorgen staaer tilbage,
Og Livet er kun Klage,
Det er forbi, forbi.

Det er forbi
Hvad Drömmenheed har skjænket
Til Sandhed er jeg lænked
Og dybt i Hjertet krænket,
Det er forbi.

Det er forbi.
2 Ei Haabet meer formilder,
3 Afskedet, naar det hvirler
1 Ak [illegible] [illegible] bortvilder.
Det er forbi.

Det er forbi
Hvad mig var kjært paa Jorden,
Blev knust af Skjæbnens Torden,
Et Intet er jeg vorden.
Det er forbi. —

Det er forbi
Du dunkle Dödningpige,
Snart jeg til dig nedstige
Men froe skal jeg der ligge;
Det er forbi

Den første af Bjerregaards «Svanesange».

(Efter et manuskript tilhørende herr kg., fuldmægtig Thv. Boeck.)

Naturen havde han faaet et dybt, men ogsaa et let bevægeligt og pirreligt Gemyt og meget heftige Lidenskaber.» Med saadanne egenskaber finder man ikke lykken. BJERREGAARD fandt den ikke. Hvis man tør tro hans biograf i «Mærkelige Nordmænd», har han været en daarlig økonom, der viste «en stor Ligegyldighed for denne Verdens almindelige Goder, og dette bidrog ofte til at stille ham i slemme Situationer.» Men disse gjenvordigheder var ikke de eneste, der formørkede hans liv. SCHWACH antyder, at der var meget mere. «Skuffelser, som mange Andre tage sig meget lettere, i Venskab og end ømmere Forhold, fyldte ham med en dyb, næsten menneskefiendsk Melancholie». Hans liv skal have givet bysladderen en del at bestille, og i en smaastad som datidens Kristiania skulde der ikke meget til, før fordømmelsesdommen var færdig. Af den sang, HENRIK WERGELAND skrev til hans begravelse, fremgaar det klart nok, at den afdøde digter har staaet i et spændt forhold til opinionen. Det heder nemlig i andet vers:

«Nu, da Han er bleven Leer,
er det Tiden, at den sene
Retfærd skeer:
Døden faaer sin Laurbærkroning,
Livets Smerte sin Forsoning
Verdens Dom
bytter sine grebne Stene
nu til gyldne Frugter om.»

Alt det her antydede i forening udviklede hos BJERREGAARD i hans senere aar det sorteste tungsind og den mest skjærende menneskeforagt. Han følte sig som en mand, der var ribbet for hver eneste illusjon, blottet for hvert eneste haab. Verden var gammel og slet, og han var færdig med den, skjøndt han endnu ikke havde naaet femtiaarsalderen. I denne stemning er det, han har skrevet de tre mærkelige digte, som «Morgenbladet» en maanedstid efter hans død saa sig istand til at offentliggjøre under den noget misvisende titel: «Bjerregaards Svanesange».

I det andet af disse digte heder det:

«Liver er smukt
Naar det fremblomstrer om Vaaren;
Himlen af glimrende Stjerner er fuld,

Ak, men dets Frugt
Vorder kun Sukket og Taaren,
Naar Dig ei Vaaren meer blomstrer saa huld

Livsglade Vaar!
Liflige blomstrende Dage,
Evig jeg Eder Farvel nu har sagt.
Graanende Haar
Dække blot Kummer og Klage
Nedtrykker Sjælen med dræbende Magt.»

Og i det tredie heder det, efterat digteren har skildret sin ungdoms illusjoner:

«Jeg gammel blev — og det var Tant.
Var Morgnen lys, blev Aftnen skummel,
Og Haab og Lyst og Mod forsvandt
Henveiret bort i Livets Tummel.

I Aftenvinden Sløret brast,
Og alle Sorgers mørke Skare,
Hver Lidenskab, hver hæslig Last
Jeg bag det saae med Haan fremfare

Da sneg sig Bitterheden ind,
Udi min Barm sig Hjertet lukked,
Sorg blegede den røde Kind
Jeg sang ei meer, men græd og sukked.

Thi Haab og Lykke var en Drøm
Og Venskab kun et Skyggebilled;
Had pusted ud sin Edderstrøm
Og bitter Ondskab kuns mig drilled.

Og Rosen visned paa min Vei,
Tilbage stod kun Torn og Nelde,
De voxe op, de svinde ei,
Jeg har ei Magt til dem at fælde.»

Livsleden og menneskeforagten er her ligesaa dyb, som den var hos Esaias Tegnér, da han skrev «Mjeltsjukan».

Men allerede et helt tiaar, før hans sindsstemning naaede til dette høidepunkt, havde Bjerregaard trukket sig tilbage fra literaturen. Den hyldest, han modtog i 1830 ved opførelsen af «Magnus Barfods Sønner», blev publikums afskedshilsen; han beilede aldrig siden til dets gunst, udgav ikke nogen bog og lod ikke noget nyt skuespil opføre.

Sagen var, vel at han — den eneste af periodens digtere, der levede i selve hovedstaden — tidligere og skarpere end nogen anden følte, at den gode gamle tid var forbi, og at en ny tid med nye krav til digtningen stod for døren. En samtidig biograf taler med megen indignation om en del «unge Kritikakleres» optræden som en af aarsagerne til BJERREGAARD's taushed. At kritiken begyndte at vaagne, var netop et af de første tegn paa en ny tids komme.

I tiden nærmest efter 1814 havde fordringerne været smaa og kritiken ingen. Enhver gjaldt for at være digter, bare han kunde rable sammen et par vers, og hævede disse vers sig en smule over tidens lave gjennemsnitsmaal, saa gjaldt vedkommende forfatter straks for at være en stor digter. Det var den fattiges nøisomhed; det var salig «Nors» og S. O. WOLFF's velmagtsdage.

Men efterhvert som forholdene udviklede sig, steg ogsaa fordringerne. I JOHAN LUDVIG HEIBERG havde Danmark faaet en kritiker, der med klarhed og skarphed paaviste manglerne selv i de populæreste digteres værker. Hans «flyvende Post» udkom i 1827 og 28, stansede derpaa i 1829 og udkom atter i 1830. Her var det, HEIBERG førte slutningskampen i den BAGGESEN-OEHLENSCHLÄGER'ske feide. I 1827 skrev han den bekjendte kritik over «Væringerne i Myklagard», i 1828 svaret til OEHLENSCHLÄGER og kritiken over «Freias Alter». Derpaa fulgte hans kamp med OEHLENSCHLÄGER's ivrigste beundrere og endelig i 1830 den voldsomme polemik med HAUCH.

Hele denne kritiske virksomhed bidrog meget til at skjærpe den kritiske sans hos en del af Norges akademiske ungdom, og det første, denne unge kritik tog sig til, var at holde en grundig oprydnings- og udkastelsesforretning paa det norske Parnas. I 1832 skrev WELHAVEN i «Vidar» sin anmeldelse af maanedsskriftet «Bien», i 1833 anmeldelsen af S. O. WOLFF's digte. En indgaaende, om end fra andre udgangspunkter skrevet kritik over BJERREGAARD's «Blandede Digtninger» havde gamle NICOLAI WERGELAND i 1831 offentliggjort i JONAS ANTON HJELM's «Almindeligt norsk Maanedsskrift». Hertil kom saa i 1837 P. J. COLLETT's førnævnte fordømmelsesdom over SCHWACH's digtervirksomhed. De gamle digtere forargedes over alt dette «kritikakleri»; dels tog de selv til gjenmæle, dels tog de hinanden i forsvar. Men BJERREGAARD blandede sig ikke i den frugtesløse kamp; han trak sig tilbage og forstummede.

Kritiken.

Hans «Blandede Digtninger» udkom i to bind Kristiania 1829—30. Efter hans død udgav SCHWACH et bind af hans «Digtninger» Kristiania 1848. Tilsammen indeholder disse to samlinger omtrent alt, hvad han har offentliggjort af digteriske arbeider med undtagelse af «Clara eller Uskyldighedens Magt» og prologen «Folkefesten den 17de Mai 1827». Hans biografi findes i «Mærkelige Nordmænd», II, side 25—32, og i J. UTHEIM's «Otte Forfattere», side 145—169.

Forslidte emner og en forslidt stil — det var de to hovedanker, som den unge kritik rettede mod digterne af den gamle skole. Den ungdommelige COLLETT frakjendte dem allesammen digterisk begavelse med undtagelse af MAURITS HANSEN; Welhaven tog ikke sagen saa almindeligt, men indskrænkede sig til i enkelte konkrete tilfælde at paavise manglerne. I anmeldelsen af maanedsskriftet «Bien» rammede han dog i centrum, naar han i anledning af digtet «Min Barndom» af S. O. WOLFF skrev: «Det nærværende Stof hører til en Række poetiske Almen-Tanker, der engang har faaet et Slags staaende Snit; den sande Begeistring, den ægte Genialitet undgaar Faren, og støber nye Former. Hine forslidte Billeder og Kombinationer maa omsider ganske forfeile deres Virkning; og naar vi her atter høre, at Uskyld leder Barnets Fjed, — at hver en Skabning synes det en Broder, — at alle Mennesker synes gode, — høre om «Gudfader», der troner i Himlen, — om Blomstringstiden, der er skjøn, men kort, — om Livets vilde Strøm, hvorpaa Mennesket maa ud fra Paradiset, — om Hvirvlerne, der kaste Baaden hid og did etc., — og saa endelig finde den gamle Moral, at Barndommen er dog den lykkeligste Tid, — naar vi høre alt dette, da beklage vi, at Digterharpen her er bleven en Sangdaase, hvis Melodier ere stivnede i en fast Mekanisme.» Det var ikke bare det enkelte digt, men en væsentlig del af periodens frembringelser, der rammedes af denne karakteristik. Og da WOLFF havde taget til gjenmæle, skrev WELHAVEN i anmeldelsen af «Samlede poetiske Forsøg»:

«Den renere Kunst-Anskuelse, som Poesiens Gjenfødelse og den deraf flydende strengere Kritik vakte i Norden, synes i vort Fædreland, hvis Aandskraft imidlertid optoges af ganske andre Gjenstande, langt fra at have hævet de Fordomme, som den ældre Skoles Virken har efterladt i Opinionen.

Begreberne om et godt Digt og Fordringerne til Digteren vare overhoved i den forenede dansk-norske Literatur i de sidste Decennier af forrige Aarhundrede høist indskrænkede og mangelfulde, da man i Almindelighed forvexlede Poesi med Talekunst, og ikke betragtede dem som noget Selvstændigt, men meget mere som en Terne for andre Videnskaber eller i alle Fald som en behagelig Tidsfordriv. *Licentia poetica* havde en vid Mark, fordi den da med en vis Embedsmine turde gaa over i Prosaens Gebet, og man vænnede sig til at se Kritiken suspendere sine bedste Rettigheder, saa længe Poesien havde et Slags Hævd paa at være hverken Vers eller Prosa.

Det er dette falsk-tolerante System, der endnu af og til gjør sig gjeldende, og det er især enkelte Frembringelser af et i vore Dage temmelig almindeligt og let erhvervet poetisk *juste-milieu*, der tro at kunne gjøre Fordring paa denne Herlighed.

Vort Aarhundredes Kunstbegreber underkjende denne lunkne Mellemting; man har opfattet Poesiens Væsen i dets Renhed og udsondret fra den digteriske Fremstilling alle uvæsentlige og slappende Bestanddele. Poesien erkjendes som en selvstændig skjøn Kunst, der i sine forskjellige Ytringer og Forgreninger kun har Betydning og virker som saadan ved en høi Klarhed og Fuldendthed.»

De citerede linjer fortjener at lægges særlig mærke til; det er en af de vægtige udtalelser, der danner grænse mellem en gammel og en ny tid. For første gang hævdes her helt og ubetinget poesiens selvstændighed, poesien for poesiens egen skyld. For første gang brydes her helt og ubetinget med den gamle digterskole; for første gang stilles en ny poesi op som løsen. Det er paa samme tid et opgjør og et program.

Men samtidig med at dette program stilledes, havde allerede en ny digtning begyndt at udfolde sig. Dens forudsætninger var ikke de samme som kritikens; den gik sine egne underlige veie. Men ogsaa disse veie førte langt bort fra den gamle skoles. De tidsforhold, der havde frembragt den, var nye, den aand, der fyldte den, var ny, og den form, hvori den fremtraadte, var det ikke mindre. Hvad man end kunde have at indvende imod den: forslidt kunde man i alle fald ikke beskylde den for at være. Var den gamle

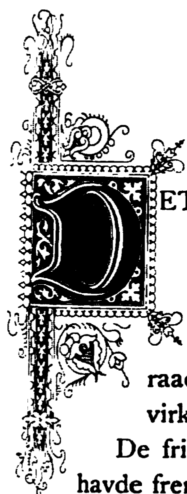
digtning som en udpint pløiemark, saa lignede den nye et stykke udyrket nyland, hvor allehaande vilde vækster skjød op i frodig yppighed af den jomfruelige jord. Her var ogsaa fuldt op at bestille for den nye kritik, og det varede ikke længe, før den tog fat.

Det var kampen mellem Wergeland og Welhaven, som tog sin begyndelse.

ANDET TIDSRUM.

1830—1845.

DEN WERGELAND-WELHAVENSKE KAMPTID.

DET er ikke bare literaturhistorien, men ogsaa historien, der regner en ny periodes begyndelse fra aaret 1830. Det nyfødte decennium frembringer i politiken ligesaa væsentlige forandringer som dem, der samtidig foregaar i literaturen, og mellem begge disse omraader af det aandelige liv er der den mest levende vekselvirkning.

De frihedsideer fra slutningen af forrige aarhundrede, der havde frembragt grundloven, havde i Norge mindre end andetsteds været paavirket af den almindelige reaktion, der angav tonen i Europa efter Napoleons fald. Reaktionen ytrede sig vistnok ogsaa hos os; men den udgik kun fra kongen og hans nærmeste omgivelser og fandt ingen støtte i selve befolkningen. Under indflydelse af de royalistiske principer, som den hellige alliance havde vakt tillive igjen, fremsatte KARL JOHAN i tyveaarene gang efter gang sine bekjendte forslag til grundlovsforandringer, der sigtede til at forøge kongens og formindske folkerepræsentationens magt. Kongen vilde have absolut veto, han vilde have ret til at opløse storthinget efter tre maaneders samvær og udskrive nye valg. han vilde, at nationalforsamlingens præsidenter skulde være kongevalgte, at alle embedsmænd undtagen dommere skulde være afsættelige, at rigsretten skulde sammensættes paa en anden maade, at en ny adel skulde oprettes — kortsagt, at grundloven af 1814 paa væsentlige punkter skulde omkalfatres i monarkistisk aand. Enkelte af Eidsvoldsmændene som KRISTIAN MAGNUS FALSEN, «grundlovens fader», lod sig

paavirke af reaktionen; men de fleste holdt trofast paa principerne fra 1814, og i løbet af tyveaarene traadte desuden nye mænd frem. der med bestemthed afviste alle forsøg paa at forandre den frie forfatning, som nationen havde erhvervet i en lykkelig stund. KARL JOHAN led det ene nederlag efter det andet, og saa langt fra at rokke grundloven lykkedes det ham kun at befæste kjærligheden til den og skabe en stærk vagt af fædrelandssindede mænd om «dette kostbare Klenodie», som det gjaldt at redde uskadt fra alle truende farer.

Og endnu stærkere bidrog kongens uvilje mod høitideligholdelsen af 17de mai til at udvikle befolkningens kjærlighed til fædreland og grundlov. I de første ti aar efter 1814 hører man ikke synderlig tale om høitideligholdelse af 17de mai. Det eneste sted, hvor dagen før 1824 blev høitideligholdt, var Trondhjem; her satte en indvandret flensburger, kjøbmand PETERSON, sig i spidsen for dagens festligholdelse og blev derigjennem den egentlige ophavsmand til den senere saa populære nationalfest. Først da grundloven havde bestaaet i ti aar, blev der ogsaa i hovedstaden tale om at feire dagen; men kongens paa forhaand udtalte uvilje mod de paatænkte tilstelninger forhindrede enhver officiel glædesytring, og kun studenterne og et andet privat selskab vovede at komme sammen for at drikke grundlovsdagens skaal. Først i 1826 fandt en mere almindelig høitideligholdelse sted, og i Bergen forefaldt der endog i den anledning nogle smaa gadeuordener, der trods sin ubetydelighed vakte adskillig opsigt udover landet. I alt dette saa KARL JOHAN ikke andet end en række demonstrationer mod ham og mod foreningen med Sverige. 17de mai var i hans øine først og fremst den dag, da nordmændene valgte den danske prins KRISTIAN FREDRIK til konge; han opfattede derfor høitideligholdelsen som en demonstration til fordel for den gamle forbindelse med Danmark. Det nyttede ikke at forklare ham, at naar nordmændene høitideligholdt dagen, saa var det, fordi grundloven var bleven underskreven paa Eidsvold den dag. Han blev ved sit og vilde paa ingensomhelst maade erkjende nogen grundlov af 17de mai. Vilde nordmændene absolut høitideligholde en grundlovsdag, saa fik de vælge den 4de november; thi da først var grundloven bleven lov gjennem foreningen med Sverige; før den tid havde den kun været et slags oprør mod — Kieler-

traktatens bestemmelser. Den daværende norske statholder grev SANDELS saa klarere og rigtigere paa forholdene, og under KARL JOHANS ophold i Norge i begyndelsen af 1827 havde han foresat sig at gjøre et forsøg paa at bibringe kongen en anden opfatning. Uheldigvis fandt han ikke anledning til at berøre sagen før i afskedens øieblik, og da blev den omtalt saa flygtig, at grev SANDELS modtog et aldeles forkjert indtryk af kongens ord. Han opfattede dem nemlig, som om KARL JOHAN for eftertiden intet vilde have imod 17de mais høitideligholdelse, og denne opfatning meddelte han de nordmænd, han kom i nærmere berørelse med. Følgen var, at i 1827 blev den 17de mai feiret som ingensinde tidligere. Studenterne holdt et dundrende gilde, theatret opførte BJERREGAARD for anledningen skrevne prolog «Folkefesten den 17de mai» under stormende jubel, ja endog i storthingsbygningen var der fest, idet storthingsmændene samledes til en festmiddag, hvor der blev holdt taler og sunget sange. Ogsaa i en hel del af de andre byer var der fester og festlige sammenkomster. Da KARL JOHAN fik efterretning om alt dette, blev han yderst opbragt, og storthingets samtidige holdning ligeoverfor hans grundlovsforslag gjorde ham ikke blidere stemt. End yderligere bestyrkedes han i sin mening om nordmændenes oprørske tilbøieligheder, da der 4de november samme aar forefaldt en theaterskandale i Kristiania, der i virkeligheden ikke var andet end en protest mod et slet stykke, men i kongens mistænksomme øine tog sig ud som en demonstration mod foreningen. Den svenske skuespiller STRØMBERG, der var direktør for Kristiania offentlige theater, havde nemlig skrevet sammen et slags festspil til unionens forherligelse. Det havde været opført i Gøteborg uden at gjøre lykke; nu skulde det ogsaa bidrage til 4de novembers forherligelse i Kristiania; men stykket var saa slet, at en del af publikum blev forarget og peb det ud. En pibekonsert mod et svensk stykke til foreningens forherligelse — det var naturligvis et nyt tegn paa antiunionelle stemninger i Norge, mente KARL JOHAN, og da grev SANDELS ogsaa her var af en anden mening, maatte han gaa af som statholder. Istedetfor ham blev grev von PLATEN udnævnt, en hædersmand som privatmand, men som offentlig personlighed en gammel stivnakke, der delte KARL JOHANS opfatning af nordmændenes holdning og saaledes var høist uskikket til at være mellemmand

mellem folk og konge. Trods sin hæderlige vilje viste han sig ikke at være den vanskelige opgave voksen, og under sit korte statholderskab, der endte med hans død i slutningen af 1829, lykkedes det ham kun at gjøre situationen mere tilspidset og sig selv grundig forhadt. I marts 1828 udsendte han en rundskrivelse, hvori han udviklede, at 17de mai var en dag, som baade nordmænd og svensker helst burde glemme, og da tillige en kongelig proklamation i begyndelsen af mai paa det bestemteste misbilligede dagens høitideligholdelse, løb den 17de mai 1828 af i al stilhed, og det saa virkelig ud, som om det skulde lykkes kongens og grev Platen's forenede bestræbelser at tilintetgjøre dagen som national festdag. Men «Torveslaget» den 17de mai 1829 tilintetgjorde med et slag alle slige bestræbelser og kom derved til at danne epoke i grundlovsfestens historie.

Studenterne havde tænkt at høitideligholde dagen i stor stil; men dette blev forpurret, og kun en ganske liden kreds studenter samledes i al stilhed til fest i studentersamfundet. Man havde imidlertid en følelse af, at dagen vilde bringe noget overordentlig, og da det var en søndag med det mest straalende vaarveir, var der en usædvanlig masse mennesker paa benene. Paa fæstningen og paa bryggerne var der om eftermiddagen samlet en hel del folk, der ventede paa statens dampskib «Constitutionen». Da skibet kom, blev der raabt hurra for «Constitutionen» og sunget fædrelandssange. Henrik Wergeland var blandt dem, som raabte hurra. Baade statholderen, stiftamtmanden og politiet var tilstede, men fandt ingen anledning til at skride ind. Tilslut blev folk kjed af at staa dernede paa bryggen og begyndte langsomt at trække opover gjennem Toldbodgaden mod studentersamfundets lokale, der laa paa hjørnet af Øvre slotsgade. Men heller ikke her var der noget, som kunde vække morro eller tilfredsstille nysgjerrigheden Studenterne forholdt sig ganske rolige, og folkemassen blev snart mæt af at staa og glo paa de lukkede vinduer. Vandringen gjennem gaderne blev derpaa fortsat, og efterat enkelte hobe havde foretaget smaa afstikkere, samledes man paa torvet, hvor tilslut et par tusinde mennesker befandt sig. Solen var imidlertid forlængst gaaet ned, men ovenpaa den straalende solskinsdag fulgte en ligesaa straalende maaneskinsaften. Folk havde slet ingen lyst til at gaa hjem at

lægge sig endnu, saa meget mindre som autoriteterne og den ved saadanne leiligheder uundgaaelige pøbel begyndte at opføre smaa scener, der var skikket til at spænde forventningen. Stiftamtmand og politimester for ivrig omkring fra gruppe til gruppe og opfordrede folk til at gaa pent hjem. Pøbelen svarede med at raabe hurra, huje og pibe. Da dette varede ved, tabte autoriteterne hovedet. Der blev holdt krigsraad hos statholderen, der resolverede, at mængden skulde jages bort med magt, og baade de civile og de militære overøvrighedspersoner var altfor opfyldte af blind tjenesteiver til ikke uden videre at effektuere ordre. Fra raadhuset blev magistraten hentet, og ved skinnet af to brandlygter blev oprørsloven læst. Folk lo af den pudsige scene og raabte hurra. Endelig blev der da alligevel lidt morro den 17de mai, tænkte man — og blev staaende. Og morro blev der; thi neppe var oprørsloven læst, før kommandanten paa Akershus begyndte at opføre farcens slutningstableau med assistance baade af kavalleri og infanteri. Kavalleriet sprængte frem, red folk overende og dængte enhver, som ikke kom hurtig nok afveien, med flade klinger, medens infanteripatrouiller drog gjennem sidegaderne og jagede de skikkelige borgere afsted foran sig lig forskræmte faareflokke. Den martialske kommandant havde givet infanteriet ordre til at lade med skarpt; ogsaa mængden havde et slags vaaben til sin raadighed i form af de store dynger af gadesten, der laa opstablede paa torvet; men heldigvis var mængden klogere end kommandanten; brostenene fik ligge i fred, og som følge heraf blev patronerne heller ikke benyttede. Det hele endte saaledes uden nogen nævneværdig blodsudgydelse. HENRIK WERGELAND fik et sabelrap over ryggen, adskillige andre fik mere eller mindre alvorlige skrammer; men i det store og hele taget var publikums lykke bedre end autoriteternes forstand.

Da KARL JOHAN modtog rapport om, hvad der var passeret, fandt han autoriteternes optræden rosværdig; men nordmændene var af en anden mening. Ikke blot i Kristiania, men udover det hele land vakte Torveslaget den stærkeste forbitrelse, og man forlangte de agerende øvrighedspersoner tiltalt og straffet. Heraf blev der dog selvfølgelig intet, skjøndt der blev holdt forhør baade i det vide og det brede.

Saa betydningsløs en begivenhed, Torveslaget end kan synes at

være, havde det dog en vidtrækkende betydning. Fra nu af blev det en national æressag at høitideligholde den 17de mai, og KARL JOHAN fandt det snart klogest at lukke øinene for festlighederne den dag, selv om han ikke forandrede sin opfatning. Allerede nogle faa aar efter var dagen bleven en almindelig national festdag, og HENRIK WERGELAND var bleven et slags syttende-mai-heros, i hvem den store mængde paa en vis maade saa dagens legemliggjørelse.

Endnu stærkere fremtræder forskjellen mellem tyveaarene og trediveaarene, naar talen er om oppositionens karakter og sammensætning. Det havde, som bekjendt, været den norske embedsstand, der i 1814 havde skabt grundloven. Mere eller mindre bevandret i VOLTAIRE's, ROUSSEAU's og MONTESQUIEU's skrifter, beundrere af den engelske statsforfatning og paavirkede af den franske revolutions ideer, som de norske embedsmænd dengang var, havde de skabt en konstitutionel statsforfatning paa demokratisk grundlag, idet de gik ud fra den doktrin, at den jorddyrkende klasse burde have den afgjørende stemme i landets anliggender. Foreløbig blev denne opfatning ikke mere end et dødt bogstav; thi bønderne havde endnu ikke tilstrækkelig politisk modenhed til at tage den magt i besiddelse, som man uopfordret fra deres side havde givet dem. Foreløbig havde embedsmændene endnu en stor opgave at løse, nemlig den at værge og befæste det værk, som var grundlagt i 1814, mod allehaande angreb. Angrebene rettedes væsentlig fra kongemagtens side i form af de nævnte forslag til grundlovsforandringer, som gang paa gang blev fremsat i løbet af tyveaarene og ligesaa ofte tilbageviste af en stærk og enig storthingsopposition, der i overensstemmelse med traditionerne fra 1814 væsentlig rekruteredes fra embedsstanden.

Efter 1830 dukker der imidlertid et nyt element op i det politiske liv. Bønderne begynder at faa bevidsthed om den magt, grundloven har lagt i deres hænder, og de giver sig til at bruge den. De overtager ikke blot den gamle oppositions program: bevarelse af grundloven i uforvansket skikkelse; men de vender ogsaa sine vaaben mod den stand, der i tyveaarene havde skrevet dette program paa sin fane. De, der i tyveaarene havde kjæmpet for friheden, gjaldt nu for at være frihedens fiender og blev selv bekjæmpet i frihedens navn.

I 1830 og de nærmest følgende aar havde den senere saa bekjendte gaardbruger JON NERGAARD foretaget et slags politisk rundreise i de forskjellige egne af Norge. Han holdt foredrag, det gik ud paa, at embedsmændene skulde udelukkes fra storthinget paa grund af sit formentlige sløseri med statens midler, og at bønderne selv skulde tage styret i sin haand. En liden bog, han kolporterede, «Ola-boka», som den blev døbt i folkemunde, udviklede de samme ideer og vandt stor udbredelse. Det var den senere saa populære «sparetanke», der her optraadte for første gang og gav signal til en politisk bondereisning i stor stil.

Hvad NERGAARD og «Ola-boka» havde begyndt, fortsatte og fuldførte oppositionspressen, der ogsaa skiftede karakter ved begyndelsen af det nye tiaar. Tyveaarenes betydeligste oppositionsorgan, det af den indvandrede døbte israelit LUDVIG MARIBOE redigerede «Patrouillen», havde udmærket sig ved en vis værdig høitidelighed. Med ordrig pathos, der mindede en smule om de samtidige nationalsange, havde det forfægtet Norges sag under rivningerne med KARL JOHAN, uden i kampens hede at forfølge personer istedetfor principper. Trediveaarenes oppositionelle hovedorgan, «Statsborgeren», der begyndte at udkomme i 1831 og hurtig fortrængte «Patrouillen», satte derimod den personlige polemik øverst paa sit program. Redaktøren, skoleholder PEDER PEDERSEN SOELVOLD, var et slags norsk MARAT, der satte angiveriet, skandalmageriet og forfølgelsen af personer i system. Paa sit blad anbragte han som motto «Retfærdighed, Frihed og Oplysning», og han mente det vistnok ærlig; men den maade, han gjennemførte det paa, var karakteristisk for manden og ikke mindre for den vaagnende bondeopposition. Bladets hovedopgave var «at efterspore grundlovsstridige og egenmægtige Foretagender», og dets væsentligste læsestof bestod derfor af «Beretninger angaaende lov- og pligtstridige Embedshandlinger». Mellem datidens embedsmænd var der uden tvivl mange skabbede faar, der havde benyttet mangelen af kritik og kontrol til at gjøre sig skyldig baade i det ene og det andet overgreb. Nu kom kritiken. I dansketiden havde de norske bønder klaget til kongen, naar de havde noget at udsætte paa sine embedsmænd. Nu klagede de til «Statsborgeren», der «stedse i det Mindste betalte Postporto for Klagernes Meddelelser». Derfor vrimlede ogsaa bladet af beretninger om under-

slæb, kassemangel, overgreb, selvtægt, udsugelser, bedragerier, brud paa lovene, krænkelser af sædeligheden o. s. v., o. s. v. fra alle kanter af landet. Selv for de løseste rygter aabnede «Statsborgeren» sine spalter; thi «Rygter ere i Almindelighed sande eller dog byggede paa en eller anden Kjendsgjerning, kun sjelden grundfalske», paastod SOELVOLD med ægte sladdersøsterlogik. «Gud fri os for, at alle de Skrækkebilleder af Embedsforseelser, Had, Bedrag og Bagvaskelse, som ofte forfærder os, især i «Statsborgeren» virkelig skulde være sande, og Samlivet virkelig saa forstyrret og søndret, som denne Folkets antagne offentlige Anklager vover at fortælle sin Souveræn,» skrev HENRIK WERGELAND med god grund.

Meget af, hvad der saaledes fremkom i «Statsborgeren», havde sit udspring fra grumsede kilder. Adgangen til at tilfredsstille sin hævngjerrighed ved at faa sine uvenner anbragt i «Statsborgerens» gabestok var nemlig altfor let til ikke ofte at blive benyttet. Men dermed er det ingenlunde sagt, at det hele bare var raahed og gemenhed. Bevægelsen havde unægtelig ogsaa sine ideelle sider, og dens historiske berettigelse som et nødvendigt gjennembrud er forlængst anerkjendt af alle.

Vil man lære bevægelsens mere ideelle sider at kjende, saa skal man ikke studere «Statsborgeren», men «Folkebladet», der udkom fra 1830 til 1833 under redaktion af den fra tyveaarene bekjendte oppositionsmand krigsraad FLOR «med flere». I dette blad var HENRIK WERGELAND en flittig medarbeider. Ogsaa her tordnes der mod bureaukratisk undertrykkelse, og de gjæve odelsmænd forherliges som nationens kjerne; men det hele har en mere theoretisk og mindre personlig karakter. Den historiske sammenhæng mellem denne opposition og det forrige aarhundredes begeistring for den norske odelsbonde træder her klart frem. Hvad bladet først og sidst kjæmpede for, var Norges gjennemførte selvstændighed i politisk, statsøkonomisk og aandelig henseende.

Paa det politiske omraade var man stadig paa vagt mod Sverige. Den unge nationale selvbevidsthed saa en fare for sin udvikling i fællesskabet med det større land og protesterede derfor paa det kraftigste mod ethvert virkeligt eller forment forsøg paa at forøge det. Amalgamationen er derfor et ord, som man stadig møder i datidens oppositionelle presse.

Statsborgeren.

En Tidende for Norges Vel.

№ 1-2. { Første Hefte. 1831. } 3 Juli.

Retfærdighed, Frihed og Oplysning.

Forord.

Besjelede af Ønske og Haab om at kunne virke til Fædrelandets Gavn paa den Maade, som antydes i dette Blads Subskriptionsplan, nedskreve vi samme og besørgede den udspredt blandt vore Landsmænd. Skjøndt Planen i enkelte Egne modtoges med særdeles Velvillie, have dog endnu ikke saa Mange tegnet sig for at holde Statsborgeren, at vi see os betryggede for Tab, hvortil vi søge Aarsagen deels i vore trykkende Tider, der for saa Mange gjøre det til Nødvendighed at spare paa Skillingen, deels i den Omstændighed, at vi — Bladets Redaktion — formedelst det System, adskillige Megetformaaende i senere Tid have fulgt, har fundet det nødvendigt at forblive ubekjendte, da vi, som forhen erklæret, "ville bestræbe os for at gavne Fædrenelandet ved uafladelig at efterspore grundlovstridige og egenmægtige Foreta-

Oppositionsbladet «Statsborgeren».
(Første heftes første side: originalens format.)

Og ikke mindre polemisk stillede man sig til enhver levning af den gamle forbindelse med Danmark. Endnu var der jo ikke gaaet et snes aar, siden denne forbindelse blev hævet. Mange familjeforbindelser knyttede endnu de to landes befolkninger sammen, og det langvarige fællesskab i kultur vedblev ogsaa at gjøre sin indflydelse gjældende, selv efterat den politiske adskillelse havde fundet sted. Som det yngste og mindst udviklede samfund maatte Norge endnu vedblive at være det modtagende, indtil forholdene havde fæstnet sig saavidt, at det kunde staa paa egne ben. Det storartede opsving, som den danske literatur havde taget siden aarhundredets begyndelse, skaffede den endnu en stor læsekreds i Norge; en del af den akademiske ungdom betragtede endog Danmark som Norges literære forraadskammer, og selv theatret var og vedblev endnu længe at være et slags dansk provinsscene, der hovedsagelig hentede sit repertoire fra den danske literatur og udelukkende rekrutteredes fra danske skuespillerselskaber. At dette var uforeneligt med national selvstændighed, havde den nye opposition en levende følelse af, og kampen mod den aandelige afhængighed af Danmark blev derfor ogsaa et af hovedpunkterne paa deres program. «Bort med Jyderne, Sprogfordærverne, Smagfordærverne, Vagabonderne Fanden i Vold» lød programmet i «Statsborgerens» smagfulde stil, og i «Marseillaner-Hymnen omskrevet og afpasset paa Norge» blev udryddelseskrigen erklæret i fnysende vers:

«Op at kjæmpe, I brave Normanner!
Op til Kamp hver en Norriges Geist!
Jydske Sprogherrers Pennefjærbanner
Har sig frækt i vort Fædreland reist.
Hører I Knaldet af Fiendens Kanoner:
Disse Røster fra Herthadals Lund?
Snart myrder han i Eders Mund
Hvert et Ord, hvori Norge gjentoner.
    Til Vaaben: Pennen grib!
    Det Aandens Glavind slib.
Flyv norske Geist! dit Vingeslag
    Skal slaa det Aag i Kvag.

Hvad vil disse sjællandske Sværme?
Disse Bander af Trælle fra Thy?
Vil I lære vort Dovre at hærme
Efter Frederiks pjattende By?

Aander fremlyner fra Norriges Dale!
Atter I skal udi Aaget gaa
Os Nordmænd Juten tænker paa
At fraliste vor Fædrenetale.
Til Vaaben: Pennen grib!
Det Aandens Glavind slib!
Flyv norske Geist! dit Vingeslag
Skal slaa det Aag i Kvag.»
o. s. v.

Paa det økonomiske omraade blev løsenet: tarvelighed og selvstændighed. Alle udenlandske overflødighedsartikler skulde banlyses. En ægte norsk patriot skulde hævde Norges selvstændighed, ogsaa naar det gjaldt mad, drikke og klæder. «Hvis et Folk vil være selvstændigt,» skrev «Folkebladet», «maa Selvstændigheden ei være en tom Lyd, men maa vise sig i Virkeligheden. Denne kan ikke finde Sted, saalænge man er afhængig i Anskaffelsen af Føde og Klæder og i Henseende til sidste skammer sig ved Landets egne Frembringelser. Landsmænd af den hæderlige Bondestand! Lader Eder nøie med de Klædningsstykker, Eders Jordbund giver Materialier til, og Eders Kvinder virker. Søger at producere det dertil og iøvrig til Livets Fornødenheder uundværlige og bliver derved frie og uafhængige.» I overensstemmelse med dette opraab leverede bladet senere en skildring af en ideal norsk odelsbonde og hans husstel. Han gik klædt i «blaa Vadmelsbuxer, graa Vadmelsfrak, rødtærnet Værkensvest og en stærk Hue af norsk Skind.» Baade hans møbler og hans døtre var betrukne med værken. Istedetfor udenlandske grønsager brugte han «Dylle og Haveukrud», istedetfor rosiner tørrede stikkelsbær; hans vine var lavet af blaabær og ribs og stod dog hverken i smag eller kræfter tilbage for muskateller og rhinskvin; hans punsch var brygget af «fuldkommen ren norsk Kornspiritus», og selv hans kaffe var saa norsk som muligt; der var nemlig — «ikke saa lidt Chikorie» i den.

Næst oppositionen mod embedsstanden var denne patriotiske tarvelighed den af tidens bestræbelser, som vandt mest anklang udover landet. Rundt omkring i bygderne oprettedes der sogneselskaber, der satte forsagelsen af alle udenlandske produkter som hovedbestemmelse i sine love. Specielt forsagede man «alle udenlandske Brændevine af hvad Navn nævnes kan», undtagen 17de

mai, da enkelte ikke fandt den nationale finkel god nok. Forøvrigt er disse selskabers statuter fulde af løierlige bestemmelser. I Trøgstad i Smaalenene lød f eks. en paragraf saaledes:

«§ 6 Mændende tillades at kjøbe Kaliko til Halskraver.»

§ 4 bestemte blandt andet, at kvinderne ikke maatte gaa med huer eller kapper, som var dyrere end to ort stykket. Og endelig lød den næst sidste paragraf saaledes:

«§ 9. De, som allerede maatte eie noget Slags af det i disse Bestemmelser forbudne, har Tilladelse til at opslide det.»

Som man ser, var bønderne begyndt at lege lovgivere. Ved valgene til storthinget i 1833 blev denne leg til alvor. Da kastedes den ene gamle storthingsrepræsentant af embedsstanden efter den anden, og istedetfor valgtes bønder. Ikke mindre end 47 % af storthingsmændene tilhørte bondestanden paa storthinget i 1833.

Men det var dog ikke bare blandt bønderne, at en stærk politisk bevægelse ytrede sig omkring 1830. Ogsaa i studenterverdenen spillede politiken paa denne tid en rolle som ingensinde hverken før eller senere. I slutningen af tyveaarene antog studentersamfundet karakteren af et slags politisk klub. Dets medlemmer diskuterede ikke blot politiske spørgsmaal sig imellem, men optraadte ogsaa udadtil som de kraftigste forkjæmpere for fædrelandets frihed og selvstændighed. Da ingen anden turde høitideligholde 17de mai, holdt studenterne den alligevel trods KARL JOHANS trudsler om aldrig at ville befordre nogen af dem, der feirede dagen; de spekulerede paa at faa et slags folkevæbning istand af frygt for, at kongen vilde gjøre statskup; de var de ivrigste, naar det gjaldt at fordre literaturens, theatrets, sprogets fornorskelse, og man tillagde deres opinionsytringer den allerstørste betydning.

I denne kreds gjorde julirevolutionen et ligesaa voldsomt indtryk, som den gjorde paa de samtidige tyske studenter, og de frihedsbevægelser, som gik efter paa forskjellige andre steder i Europa, fulgtes af studenterne med den mest levende interesse og sympathi. «Et fornyet Liv er indtraadt i Nationen,» skrev HENRIK WERGELAND, «efter Julirevolutionen, Hambacherfesten, Birminghamerforeningen, Tildragelserne i Polen, Belgien, Bologna, Rom, München, Hannover etc Ingen af disse fjerne Tildragelser er uden Lære for os.» Det er bleven bemærket at disse ord er adskillig overdrevne, naar det

gjælder nationen i sin almindelighed og specielt bønderne. Med datidens smaa presseforhold var den almindelige mands adgang til at lære de udenlandske begivenheder at kjende overmaade liden. Men for studenternes vedkommende passer WERGELANDS ord fortræffelig. I deres kreds jublede man over det franske enevældes nederlag, glædede sig over de tyske patrioters bestræbelser og sørgede over det ulykkelige Polens skjæbne.

Men der var ogsaa inden studenternes kreds en del unge mænd, som ikke likte dette politiske væsen, mænd med udprægede literære og videnskabelige interesser, som følte sig generet af dette «ydre Røre» og mente, at studenterne havde ganske andre opgaver end at politisere og demonstrere. Snart kom det til sammenstød mellem de to retninger, og disse sammenstød vokste hurtig op til en stor kamp om grundvilkaarene for nationens aandelige liv i det hele taget. Studentersamfundets arena blev forliden for de stridende; gjennem blade og bøger kjæmpede de videre, og snart var hele landets oplyste publikum delt i to fiendtlige leire. Efter de to hovedkjæmper har man kaldt denne strid kampen mellem WERGELAND og WELHAVEN.

Henrik Arnold Wergeland blev født den 17de juni 1808. Henrik Wergeland.

Hans fader, NICOLAI WERGELAND, nedstammede fra gaarden Verkland i Eivindviks præstegjæld i Sogn. Med utrættelig flid og energi havde han beseiret alle de hindringer, som familjens trange kaar lagde iveien for hans lyst til at studere. I 1799 var han bleven student fra Bergens latinskole. I 1803 tog han theologisk eksamen med udmærkelse, og aaret efter vandt han universitetets prismedalje for en theologisk afhandling. I 1806 udnævntes han til kateket og adjunkt i Kristiansand, og her giftede han sig to aar efter med ALETTE DOROTHEA THAULOW, en datter af stiftstadens byskriver.

Den lille familje førte et lykkeligt liv i den hyggelige provinsby. Da «Selskabet for Norges Vel» havde udsat en præmie for det bedste skrift om et universitets oprettelse i Norge, vandt som bekjendt NICOLAI WERGELAND prisen ved sit vidtløftige, af varm fædrelandskjærlighed gjennemstrømmede værk «Mnemosyne» (1811). Paa rigsforsamlingen mødte han som repræsentant for Kristiansand og sluttede sig her nær til grev WEDEL og den lille kreds, der med

Nicolai Wergeland.
(Efter et miniaturportræt, malet af ham selv.)

ham foretrak en forening med Sverige for Kristian Fredriks selvstændige norske kongerige. Hans uvilje mod Danmark antog senere den aller skarpeste form i hans bekjendte skrift fra 1816: «En sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge fra Aar 995 til 1814». Det var som et slags ouverture til den kamp mod dansk indflydelse, som sønnen senere kom til at føre.

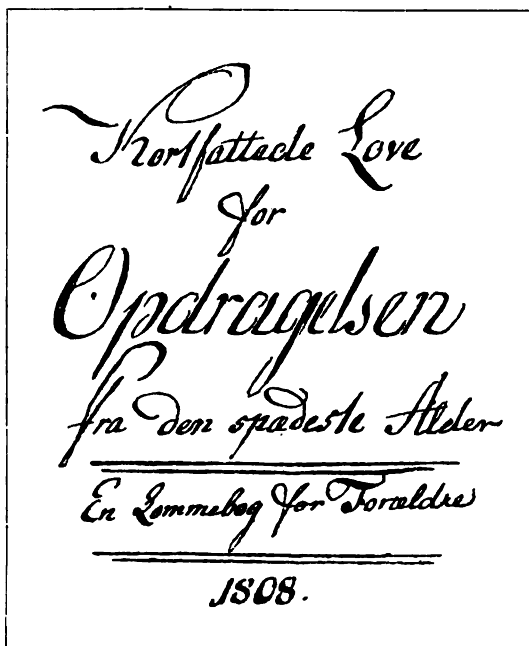
Den karakteristisk østlandske natur, der udmærker Eidsvold, havde i 1814 gjort et stærkt indtryk paa ham, og da Eidsvold sognekald to aar efter blev ledigt, søgte og fik han det. I dette embede forblev han til sin død, der indtraf i 1848. Efter hans skrifter at dømme har han været en intelligent og særdeles belæst mand, der fulgte godt med baade i vor egen og udlandets literatur. De røber ogsaa paa mange punkter et klart blik og stor fordomsfrihed. Sønnen havde her meget at arve. Men der var ogsaa et vist hang til det pathetiske, det voldsomme, det ha-stemte at tage i arv. Den udmærkede tildels Nicolai Wergeland's taler og gik derfra direkte over til sønnens poesi. Naar Jacob Aall i sine «Erindringer» siger, at Nicolai Wergeland «stundom

Alette Dorothea Wergeland,
født Thaulow.

brugte dristige og mindre korrekte Billeder, der gave hans Modstandere Stof til spottende Angreb», da er det jo en karakteristik, der passer ligesaa godt paa sønnens ungdomspoesi som paa faderens taler i rigsforsamlingen paa Eidsvold. Moderen var en lysere, mindre reflekteret natur med et vist nedarvet kunstnerisk sving, ivrig dilettant-skuespillerinde i sin ungdom og endnu ivrigere romanlæserske paa sine ældre dage, freidig, livsglad og aaben — akkurat som sønnen.

Neppe var Henrik kommen til verden, før den theoretiserende fader gav sig til at fastsætte regler for hans opdragelse. Han gjorde det i form af et lidet skrift «Henricopædie. Kortfattede Love for Opdragelsen fra den spædeste Alder. En Lommebog for Forældre. 1808». Manuskriptet eksisterer den dag idag. Det bestaar af ikke mindre end 43 paragrafer, der viser, at forfatteren var en tilhænger af den epokegjørende Pestalozzi'ske opdragelseslære. Frihed og selvbeskjæftigelse er et af denne opdragelseslæres grundlove, og ligeoverfor sin søn synes Nicolai Wergeland at have praktiseret dem begge i temmelig stor udstrækning. Paa Eidsvold fik gutten lov at tumle sig i det fri, saa meget han lystede, og da forfattertilbøielighederne allerede i en usædvanlig tidlig alder og med en usædvanlig styrke begyndte at melde sig, gjorde faderen intet forsøg paa at holde igjen, men lod gutten skrive væk, saa meget han fandt forgodt. Lystspil,

Kortfattede Love
for
Opdragelsen
fra den spædeste Alder
En Lommebog for Forældre
1808.

Titelblad af Nicolai Wergelands «Henricopædie».
(Efter manuskriptet, der eies af herr kgl. fuldm. Boeck.)

tragedier, romaner og oder blev rablet ned i broget mangfoldighed; han skrev den ene tykke skrivebog fuld efter den anden, ja han debuterede endog offentlig, netop som han havde fyldt sit trettende aar, idet han fik en liden fortælling «Blodstenen» optaget i «Morgenbladet». Den er optrykt blandt aktstykkerne til HARTVIG LASSEN's «Henrik Wergeland og hans Samtid». Det er et lidet stykke ridder- og røverromantik i datidens gyselige stil. Allerede samme aar var han atter ude i et blad med et literært arbeide, og fra nu af vedblev han at skrive offentlig fra tid til anden. Endog sine skolestile fyldte han med poetiske udgydelser af eget fabrikat, saa hans lærer i norsk, gamle rektor ROSTED, blev grætten og udbrød: «Drengen indbilder sig sandt for Herren tilsidst, at han er Digter, fordi han kan skrive saadant Gallimathias!»

I 1819 var HENRIK WERGELAND bleven sat ind paa Kristiania lærde skole. Her var der flere dygtige lærere; men disciplinen lod adskilligt tilbage at ønske. Enkelte lærere var fordrukne; rektor havde vistnok i sin tid været en fortræffelig skolemand; men nu var han en syttiaarig olding, der var altfor tilbøielig til at se gjennem fingrene baade med sine lærere og sine disciple. Blandt de sidste var der derfor en hel del vildstyringer, der tumlede sig, omtrent som de vilde. Blodige slagsmaal og andre skøierstreger hørte til dagens orden blandt de yngre; drik, rangel og vægterkommers var ikke ukjendte ting blandt de ældre. Saalænge HENRIK WERGELAND boede paa Akershus fæstning hos en slægtning af moderen, blev han endnu holdt stramt i tømme. Men snart blev den gamle militærs kontrol ham for streng, og han fik lov til at flytte ud til en høker i Lakkegaden, hvor et par af hans skolekammerater boede. Her var de fuldstændig sine egne herrer og tog allerede som skolegutter temmelig store forskud paa datidens viltre studenterliv.

Allerede før *examen artium* var derfor HENRIK WERGELAND temmelig kjendt som en lystig fætter, og det blev ikke bedre, efterat han i 1825 var bleven student. Han sluttede sig øieblikkelig til en kreds af ligestemte kamerater, til en bande af unge livsglade galninger som han selv. Det var allesammen ægte Sturm- und Drang-naturer, som af ungdom, af livslyst, af frihedskjærlighed gav alle borgerlige vedtægter en god dag og turede frem efter sine

egne viltre hoveder. WERGELAND blev snart sjælen i dette liv. Efter sit eget skudsmaal var han «den muntreste ved Glasset, den bedste Drikker og Opfinder af Spektakler om Aftenen og den villigste Udfører om Natten». Nogen flittig student var han ikke; han besøgte ikke forelæsningerne hyppigere, end det behøvedes for ikke at vække professorernes vrede, og han gjorde sig saa liden umag med læsningen til anden-eksamen, at han forlod eksamensbordet med et *haud illaudabilis* i lommen. Han var kort og godt et rigtigt pragteksemplar af den sort studenter, som morer sig istedetfor at studere, og snart var han da ogsaa kjendt over hele den lille by som en af studenterverdenens værste galgenfugle. Det var den unge prins HENRIK, der slog gjækken løs i FALSTAFFS og DORTHES selskab, inden han «tog kronen». Selv sammenligner han sig flere gange med SHAKESPEARES helt, og at han var kaldet til at udrette noget stort, det glemte han ikke et eneste øieblik.

Den græske profil.
(Efter illustration i «Hasselnødder».)

Men inden han naaede til prins Henriks storværker, maatte han gjennemleve Romeos erotiske sværmerier. Selvfølgelig havde han allerede i skoledagene været forelsket. Ved siden af en del af de sædvanlige kortvarige gutteforliebelser havde han havt et sværmeri for en ung dame, som han traf, naar han var hjemme paa Eidsvold i ferierne. Det er hende, hvis profil han troede at se som skyggebillede paa væggen, medens det i virkeligheden bare var skyggen af tantens ryg. Det var den letteste og luftigste pageforelskelse, der efter hans egne ord «ikke længtede efter nogen sanselig Belønning». Derfor gjorde det heller ikke noget skaar i hans sværmerier, at den elskede forlovede sig med en anden. Ikke synderlig mindre luftig var hans næste forelskelse, der skriver sig fra de første russedage. Det var i 1825, at han gjorde hendes

bekjendtskab. Da hun om sommeren flyttede paa Ladegaardsøen, sad han hver morgen og speidede efter hende i kikkert. I smukke ord har han i «Hasselnødder» skildret sin kjærlighed til denne unge fattige pige; men saa inderlig, som han vil gjøre den til, har denne forelskelse neppe været. Den unge pige døde i en ung alder, og dette har i hans senere aar kastet en egen poetisk glans over denne forelskelse, der akkurat som den første endte med, at han blev skudt tilside for en anden. Hans fortvivlelse varede ikke længe; akkurat et aar efterat han havde seet hende for første gang, blev han greben af en ny kjærlighed.

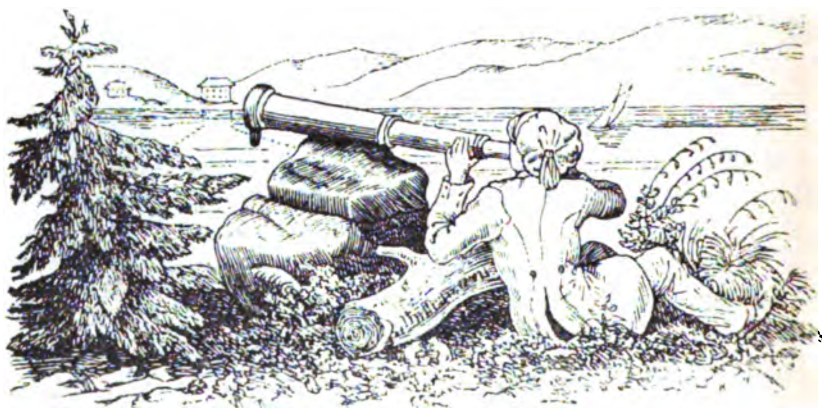

Illustration af «Hasselnødder».

Ligesaa poetisk som han har skildret den sidste forelskelse, ligesaa humoristisk har han behandlet den nye. I «Hasselnødder» driver han gjøn med det hele; men man maa ikke lade sig føre bag lyset af disse skildringer, der er skrevet atten aar senere. Hans breve til den unge pige — Hulda hed hun — og hendes moder er bevarede, og de viser, at han her virkelig var greben af en heftig kjærlighed; den beherskede ham i henved to aar, lod ham gjennemleve alle stemninger ligefra det lyseste haab til den sorteste fortvivlelse og virkede i høieste grad befrugtende paa hans digteriske udvikling.

Stella. Det var i julen 1826, at Henrik Wergeland traf Hulda for første gang. Han var dengang lidt over 18, hun lidt over 16 aar

gammel. Hendes fader var en juridisk embedsmand, der kort tid i forveien var tilflyttet øvre Romerike. Familjen boede en mils vei fra Eidsvold præstegaard, og dens hjem var — ifølge WERGELANDS eget udtryk — «prydet med mange, smukke og morsomme Døtre». HULDA var den yngste af dem. Fra første øieblik af var HENRIK WERGELAND forelsket opover begge ørene. Snart var han en hyppig gjæst i hendes hjem, og allerede efter tre ugers bekjendtskab besluttede han at tilstaa hende sin kjærlighed. Til den ende skrev han det berømte frierbrev, hvis historie han har fortalt i «Et Helvedes Jævndøgn» («Hassel-Nødder, IV»). Hulda var paa besøg hos nabopræsten; did ekspederede WERGELAND et langt frierbrev paa hele tre ark. Utaalmodig efter at faa svar reiste han selv efter og — kom frem før brevet. Det blev hentet fra postaabneriet, læst i sideværelset, medens han sad paa forundringsstolen i præstens dagligstue, omgivet af hele den forbausede præstefamilje, der havde vanskelig for at holde gode miner til slet spil. Da han kjørte hjemover igjen om aftenen, havde han faaet sin første kurv. Men det formindskede ingenlunde hans forelskelse; tværtimod! afslaget virkede paa den som et koldt vindpust paa en flamme; den blussede høit i veiret, fortærede hans saarede stolthed lig tør ved og gjennemglødede hele hans væsen. «Jeg kjæmpede, jeg stred med mig selv,» skrev han senere til HULDAS moder; «men min Stolthed eller Selvfølelse og min sunde Livsphilosophie vare Kjæmper med Hjelme af Avner og Landser af Halmstraae i Kampen mod de Rækker af gyldent rustede, dristige Forventninger og modige Planer og de tusinde purpurklædte Drømme, der flagrede om som Saracener paa deres glindsende Heste i Ørken, og som min Phantasie opfyldte min Sjels Synskreds med.» Trods afslaget opgav han ikke haabet; hun havde sagt, at hun ikke kjendte ham — hvem ved, om hun ikke vilde give ham et ja, naar hun lærte ham at kjende. Følgelig vedblev han at besøge hendes hjem, som om intet var skeet. I juli 1827 under en blomsterfest paa Eidsvold præstegaard friede han anden gang. Nu maatte det briste eller bære. Hvis han fik en ny kurv, vilde han gaa til Grækenland og deltage i frihedskampen. Han havde i den anledning skrevet et digt, «Farvel til Stella», det prægtige «Ha mit Liv var Vintersolen under Polen», der senere har faaet plads i cyklusen «En

sangfuld Sommermorgen paa Skreya». Han gjorde gjentagne forsøg paa at faa tale med hende, men forgjæves. Ude af sig selv af forelskelse — og maaske ogsaa en smule omtaaget af stærke drikke — fulgte han efter hende og gjentog sin anmodning om en samtale, saa alle hørte det. Da han atter blev afvist, styrtede han ud med et skrig — og kastede sig fra den høie laavebro mod en sten i den hensigt at knuse sit hoved. Bevidstløs blev han baaret op paa sit værelse; hele festen var ødelagt. Skandalen var saa komplet, som den kunde være.

Stellas portræt.

Nogle dage efter skrev han et langt brev til Huldas moder, hvori han bad om tilgivelse for sin opførsel. Grundstemningen i dette brev er fortvivlelse. Men allerede nogle uger efter er han bleven roligere — det viser et brev, som han skrev til Hulda maanedsdagen efter spranget fra laavebroen. Han betragter ikke længer sit liv som forspildt; han er optaget af planer til digteriske arbeider; han vil vise verden, «at Ingen kan elske eller nærme sig Hulda uden virkelig at blive bedre.»

Huldas moder, der interesserede sig for den unge digter, tog sig nu af hans sag, og det blev aftalt, at han om et aar atter maatte faa lov at melde sig som frier, hvis han i mellemtiden havde ført et ordentlig og arbeidsomt liv. Han var overmaade lykkelig over disse udsigter og gav de bedste løfter for fremtiden. Den følgende vinter var han ogsaa særdeles arbeidsom; han læste ikke blot til eksamen; men han udfoldede samtidig en stor literær

produktivitet I løbet af denne vinter skrev han sine to første farcer og en hel del digte; han arbeidede paa et stort digt, hvortil emnet var hentet fra «Sigmund Brestesøns saga», og lagde den første plan til «Skabelsen, Mennesket og Messias». Kjærligheden til Hulda har inspireret det meste af denne produktion; men selv var den herunder bleven ligesom forflygtiget. HULDA var bleven til den i hans ungdomsdigtning besungne STELLA, det vil sige mindre af en virkelig kvinde og mere af et poetisk ideal. Da han derfor sommeren 1828 fik sin tredie kurv, tog han sagen med forholdsvis ro og overførte sine Stella-sværmerier paa en anden dame, en rig, fornem og meget belæst frøken, der boede i omegnen af Kristiania. Til hende skrev han kort efter et langt frierbrev og — hentede sig atter en kurv.

Den ulykkelige kjærlighed til HULDA var altsaa ikke af lang varighed; men den havde dog øvet en betydelig indflydelse paa ham, saa betydelig, at den ikke kan forbigaaes, naar hans udviklings historie skal skrives. Den havde for første gang givet det unge geni et indhold og et maal; den havde udvidet hans idekreds, befrugtet hans fantasi, ansporet hans energi. Fra nu af tabte han aldrig de store ideale perspektiver af sigte.*

Literære forbilleder.

Men ved siden af sværmeriet for Stella var der ogsaa en anden indflydelse, der samtidig gjorde sig gjældende og blev af den største indflydelse paa hans digteriske udvikling. Det var kjendskabet til SHAKESPEARES digtning.

Det er ofte bleven paastaaet, at WERGELANDS fantasi fra første øieblik af er saa eiendommelig organiseret, at der saa godt som slet ikke kan være tale om paavirkning fra andre digtere. Dette er en misforstaaelse. Hvis man prøver at gjøre sig fortrolig med hans ungdomsdigtning, vil man tydelig kunne skjelne forskjellige arter af paavirkning.

Den ældste af dem er ved første øiekast besynderlig nok. Det er hverken mere eller mindre end fader HORATS, der har paavirket

* Nærmere om Stella se afhandlingen: «Henrik Wergeland og Stella» i «Mixed pickles, feuilletoner og skitser» af HENRIK JÆGER, side 16—49, og afsnittet «Wergelands tidligste kjærlighedsforhold» i OLAF SKAVLANS «Henrik Wergeland», side 26 37. SKAVLANS tre bemærkninger til min afhandling har ikke i noget væsentligt punkt kunnet ændre min opfatning.

hans tidligste digte, en forfatter, hvis væsen var klarhed og nøgtern forstandighed, og som i alle sine oder og epistler tilsammen ikke har forbrugt saa megen fantasi som WERGELAND i et eneste af sine «Digte, 1ste Ring». Læser man «Ode til Norges Frihed», skrevet 1826 eller det af HARTVIG LASSEN døbte digt «Til en Praler» (1827), vil denne paavirkning springe enhver klart i øinene. Begge digte er studier efter HORATS og intet videre. Det er langt fra bare det antike versemaal, som gjør det. Selv sproget er fuldt af latinske vendinger. I første vers af «Ode til Norges Frihed» er ordstillingen fuldstændig latinsk:

Ei om de Nordblus, der flette om Polens
Oldingeisse Ildkrans, men Dybet, der
straaler af Perler, Araberen synger og
Maharas Guldstøv.

Adskillelsen af de to sammenhørende led — dybet og Maharas guldstøv —, udeladelsen af præpositionen «om» foran ledene, begge dele vilde være godt sprog, hvis digtet var skrevet paa det med bøiningsendelser rigt udstyrede latin, men er umuligt paa norsk.* I «Til en Praler» er tanken formet aldeles i HORATS's maner, og digtet «Til Erling» er ikke mindre horatsisk baade i aand og sprogtone.

Den synes som sagt besynderlig denne paavirkning af en saa vild fremmed forfatterpersonlighed. Men der var i WERGELAND's intelligens nedlagt et kraftigt element af rationalisme — ordet her taget i den videste betydning. Det er dette element, som drager ham mod HORATS og bestemmer hans forhold til denne forfatter i aarene, nærmest efterat han har forladt skolebænken.

Selv OEHLENSCHLÄGER, som han senere gjorde saa blodig nar af, har i hans første ungdom ikke ladet ham fuldstændig uberørt. I et 17de maidigt fra 1826 klinger OEHLENSCHLÄGER igjennem paa flere steder. Hvem maa ikke tænke paa «Guldhornene», naar han læser:

* Senere i digtet kan latinkyndige læsere finde en ægte latinsk duo-ablativ-konstruktion:

Perlen, der gjemmes i Nordmandens Barm, som
straaler i Øiet: Tindingen mørk af den
Krone, der gjorde Publicola hædret.

«Skjønt ei for at skue
Skjoldenes Glands,
ei Sværdenes Lue,
Einherjars Dans,
men Frihedens Krands
om Tempelets Bue.»

Eller læs et andet sted, hvor det heder:

«O ædle Konning! stedse Nordmand var
et kraftfuldt Træ, hvis Frugt var Dyder høie:
et trofast Hjerte altid Barmen bar,
og Ærligheden lysed i hans Øie.
Hans Ahner blinke høit paa Sagas Skjold!
— O! naar jeg Oldgudindens Tæppe hæver
og skuer Heltefærd paa Gimle Vold
og Kongeskygger — da mit Hjerte bæver
af Fryd. Med Ret han sig ophøiet tror
— hans Hæder end paa Bautastene gror.»

Hist var det Wergelands frihedsbegeistring, her er det hans patriotisme, der for et øieblik har laant Oehlenschläger's maske. Karakteristisk for dette hans første ungdoms forhold til Oehlenschläger er ogsaa en ytring i hans sidstnævnte frierbrev: «Jeg føler mit høiere Kald, og store Mænd, selv Aladdins Forfatter, indvie mig dertil, eller ere Vidner om, at Naturen viede mig til et saadant.»

Dengang stod Oehlenschläger endnu for ham som en stor mand. Det fremgaar endog af et andet sted i samme brev, at han har skrevet til Oehlenschläger og spurgt ham tilraads angaaende sine digteriske planer og udkast.

Endelig maa bibelens indflydelse ikke glemmes. Enkelte af dens poetiske skrifter har sat synlige mærker i hans stil. Fra salmistens pompøse majestæt og fra «Høisangens» lidenskabelige farveglød har han hentet den orientalske pragt, der hyppig udmærker hans billeder og vendinger.

Shakespeares indflydelse.

Men hverken Horats, Oehlenschläger eller bibelen har øvet den varigste og dybeste indflydelse paa Wergeland. Det var forbeholdt Shakespeare at befrugte hans fantasi og bringe den til at skyde op og brede sig ud i hele sin tropiske frodighed.

Shakespeare var dengang endnu ikke synderlig kjendt heroppe.

Det attende aarhundredes aand var ham ikke gunstig. Selv ungdommen kjendte ikke videre til hans værker.

I Danmark havde imidlertid FOERSOM begyndt sin fortræffelige oversættelse af SHAKESPEARE, og denne oversættelse faldt i WERGELANDS hænder i den sidste halvdel af 1827.

Læsningen synes at have gjort et aldeles overvældende indtryk paa ham. Han synes at have havt en følelse, som om han for første gang i sit liv læste virkelig poesi. Et aar senere skriver han: «Endogsaa min æsthetiske Læsning er meget indskrænket, da Intet tilfredsstiller mig, siden jeg læste og atter læste SHAKESEPARE [i Oversættelse]» («Skilling-Magazinet» 1882, no 27). Allerede i et digt fra december 1827 forekommer der allusioner til «Richard den tredie», og da han ved et par andre leiligheder søger en prototyp for sit eget væsen, finder han den, som før sagt, i en SHAKESPEARE'sk helt: hans navnefætter, prinsen af Wales i «Henrik den fjerde». «Ja virkelig,» skriver han, «jeg har undertiden søgt Bekjendtskab med Falstaffer for at kunne belure den Last, jeg legede med,» og sit andet jeg, Siful Siffada, det opdigtede navn, hvorunder han udgav sine farcer, kalder han et andet sted «en maver Poince, gjøglende om Prins Henrik, der vog Hedspore, slog den overtroiske Glendower og jog Falstaff og Dorthe paa Flugten, da han tog Kronen.»

Et meget betegnende udslag af hans begeistring for SHAKESPEARE forekommer ogsaa i farcen «Fantasmer efter Ravnekrog-Poetens Manuskript»: «Skuespillerne gjøre nu med Poeterne hvad de ville, anatomere Kong Lear, beklippe Macbeth, dersom hans Lokkepragt synes for kaledonisk, farve Othello hvid og kunne ikke begribe, at disse Stykkers Forfatter, som Poetkonge, skrev alene for Poeter, ligesom Sultanen kun træder frem imellem sine Adelsmænd, og kun for dem aabner sin Pung og sin Høihed, hvorimod han for Pøbelen har et Fænomens Rædsel og Ubegribelighed, om de ikke skimtede mere end Fligen af hans Kappe.» Endelig kan mærkes en udtalelse i «Om Smag og Behag man ikke disputere», hvor det blandt andet heder:

«Kun engang til (men da forbaustes Verden)
forentes Melpomene med sin Monus:
I Shakespares Hjernehimmel.»

Tydeligere end alt andet taler dog hans egne digteriske frembringelser om, hvor mægtigt det indtryk var, som SHAKESPEARE gjorde paa ham.

Under SHAKESPEARE's indflydelse skriver WERGELAND sin første tragedie. Allerede WELHAVEN gjorde opmærksom paa, at der eksisterede et afstamningsforhold mellem en af de kvindelige hovedpersoner i «Sinclars Død» (1828) og en person hos SHAKESPEARE, om han end tog feil i, fra hvilket SHAKESPEARE'sk arbeide det var, indflydelsen havde gjort sig gjældende. Senere har SCHWANENFLÜGEL gjort opmærksom paa, at en anden figur i WERGELANDS skuespil er en efterligning af de SHAKESPEARE'ske narre. Men hverken WELHAVEN's eller SCHWANENFLÜGEL's bemærkning giver en fyldestgjørende forestilling om det virkelige forhold mellem «Sinclars Død» og de SHAKESPEARE'ske tragedier.

Sagen er nemlig den, at hele den ungdommelige tragedie fra først til sidst er en studie efter SHAKESPEARE. Det er selvfølgelig mindre væsentligt, at WERGELAND har adopteret SHAKESPEARE's bekjendte afveksling af vers og prosa i dialogen. Større betydning har det, at han har bragt den SHAKESPEARE'ske dobbelthed i scenegangen til anvendelse, idet handlingen snart foregaar i Skotland, snart i Norge. Forsøget er meget ungdommeligt og klodset; men sin literære afstamning forraader det dog tydelig. Og endnu tydeligere røbes den af karaktertegningen. Flere af figurerne kan ikke opfattes anderledes end som naive forsøg paa at kopiere SHAKESPEARE'ske karakterhoveder. Saaledes er, som SCHWANENFLÜGEL har sagt, Ranald en efterligning af narrene med deres tungeraphed og deres haartrukne ordspil, og lady Sinclar er hverken mere eller mindre end en studie efter lady Macbeth, ikke efter Ophelia, som WELHAVEN antog. I sidste akt, hvor lady Sinclar galer som en hane og formelig «æder» det ben af Sinclar, som Ranald bringer, udarter efterligningen til ubevidst parodi.

Og havde WERGELAND i «Sinclars Død» gjort en studie efter SHAKESPEARE's tragedier, gjorde han i «Opium» (1831) en skisse over hans lystspil. Denne «unge Regent», kong Lionel, er en ligesaa frit opfundet figur som fyrsterne i de SHAKESPEARE'ske lystspil, og hvad der helt igjennem karakteriserer stykket, er som hos SHAKESPEARE den frie fantasi. Det er en let fantasileg som «Sommernatsdrømmen»,

«Vintereventyret» eller «Stormen». Der er taget det mindst mulige hensyn til den virkelige verdens forhold, og der er ikke tale om motivering. Hvorfor vil Sylvia give de tre beilere opium? Hvorfor tager hun den selv? Hvorledes gaar det til, at hun kjender dette bedøvelsesmiddel, medens kongen og hoffet ikke kjender det? Slige spørgsmaal sætter WERGELAND sig udover med den allerstørste lethed — akkurat som SHAKESPEARE gjorde det, naar han i «Helligtrekongersaften» lader en broder og en søster ligne hinanden som to draaber vand, baade i vækst, i udseende og i klædedragt, eller som naar han i «Vintereventyret» tilslut lader den som død begrædte Hermione fremtræde som en marmorstatue, der viser sig at være levende. Det eneste virkelighedstræk, jeg har kunnet faa øie paa i stykket, er daarekistevogterens fortælling om sin malheur med aprikoskurven:

«Jeg sendte Margot Kurv med Aprikoser,
for Øiet søde ret som Stjerner, men
langt sødere endnu for Smagen.
Men Kurven var det bedste dog ved Sagen,
af Silke, lyseblaa som Himmelen,
den syet var og stærkt brodert med Roser
og Kirsebær; saa, havde jeg ei vidst
det intet andet var end Bomuldstvist,
i bedre Kurv jeg havde Frugten lagt.
— — — — Hun lod nok sagt
sig Aprikoserne til Bunden smage,
men sendte dyrebare Kurv tilbage.»

WERGELAND havde jo selv oplevet den samme flaue historie, dengang han havde sendt Stella sølvkurven med jordbæret i.

Ogsaa et andet af WERGELAND's ungdomsarbeider er helt og holdent inspireret af SHAKESPEARE. Det er efterspillet til farcen «Irreparabile tempus» (1828). Allerede situationen er ægte SHAKESPEARE'sk. Handlingen foregaar paa en kirkegaard; en graverkarl holder paa at kaste jord op af en nygravet grav. To smaagutter spiller klink mod en gravsten; en gammel kvinde vandrer om mellem gravene og klager over sit forspildte liv. Stilen er helt og holdent i SHAKESPEARE's manér. Man kan vælge iflæng, hvilke af efterspillets repliker man vil, til bevis paa denne paastand. Her blot en enkelt prøve:

Mor Thorne. Hvem skal raadne der, min Mand? Hvem skal bo under saa lavt Tag?

Graverkarlen. En Enroleringschef.

Mor Thorne. Jo Graven er for lidet dyb: den skal være saa dyb, som en Steile er høi. Nu red op (Graveren gaar til Arbeidet). Denne er en Træl; thi han drikker og arbeider blot for Andre; men der vil vel komme en Tid, da Andre arbeide for Dig.

Hør Du Dødens Kammertjener, jeg kommer nu her saa en Sommerkvel, skjønt jeg var bedet ud paa Sødgrød, for at hilse paa nogle Veninder fra de Dage, der ødslede vellugtende Solskin: kald dem frem, om de saa ere i Negligee! Siig dem, at de skulle ikke genere sig, om de saa ere i Negligee; thi der staar en Dame udenfor, som har seet dem saa, og rørt ved dem saa, i den Tid man kunde se deres Skjønhed voxe, og de ikke kunde skjule for hinanden, at de vare Kvinder Men bi nu min Mand! til Navnene slaar ind paa min Hukommelse, som Hagl og Regn paa en gammel Rude, klisk! klask! thi der følger Graad med.»

Det lykkedes selvfølgelig ligesaa lidt Wergeland, som det havde lykkedes Sturm- und Drangperiodens forfattere, at fornye Shakspeare. I saa henseende kunde Welhaven paa en vis maade have ret, naar han tilraabte sin modstander:

«Og ei, fordi man støier paa Kothurner,
man vækker Asken i de Skaldes Urner.»

Men udbyttet af hans læsning af Shakespeare blev ikke mindre for det. Paa hans fantasi virkede den engelske digter, som vaarregnen virker paa plantevæksten en mild mainat: alt, som havde spireevne, skjød vækst, blomster saavel som ukrud.

Man er i regelen tilbøielig til at opfatte den Wergeland'ske ungdomsdigtnings bizarrerier som et udslag af en tøilesløs originalitet. En stor del af dem bør dog snarere opfattes som et udslag af en tøilesløs manierisme, der ikke tager det saa nøie med sine midler.

I hans første ungdomsdigte lader stilen intet tilbage at ønske i tydelighed og naturlighed. Bortseet fra Horats-efterligningerne udmerker den sig tvertimod tildels ved en jevnhed, der ikke er langt fra hverdagslighed. I juni 1827 skriver han f. eks. et digt til Hulda; det heder «Huldas Høi», og i det forekommer en strofe som denne:

«Hulda, ædle Hulda, naar
De om Morgnen iler
til den skjønne Høi, der staar
lig en Brud og smiler:

finder De dens Blomst da vaad:
— det er ei Dug, det er min Graad.»

Ja, selv det deilige og i mange henseender saa ægte WERGELAND'ske digt «Farvel til Stella», skrevet, som før nævnt, kort før han i juli 1827 gjorde spranget fra laaavebroen:

«Ha, mit Liv var Vintersolen
under Polen,
Morgnens gyldne, Aftnens røde
Straaler blidt hinanden møde
med et Kys; den hele Dag
var et gyldent Vingeslag —»

selv det udmærker sig ved en enkelhed i formen, der slet ikke passer til de gjængse forestillinger om stilen i WERGELAND's ungdomsdigte.

Men læs saa de digte, han skrev nogle maaneder senere, da han havde lært SHAKESPEARE at kjende; læs f. eks. oden til NAPOLEON — og man vil straks mærke, at udtryksmaaden er bleven en anden. Oden til NAPOLEON begynder saaledes:

«Høiaander Svanerne er i Melkeveien,
Himmelens Nil, hvor de blanke
Stjerner er Draaber og Sole
Perler paa Bunden,
Stjerneskud Skummet, som springer
op, naar Aandernes Vinge
Bølgen slaar.»

Enhver, som vil sammenligne denne strofe med den netop citerede, vil forstaa, at der maa være skeet en forvandling med digteren paa de fire maaneder, som ligger mellem de to digtes tilblivelse — og forvandlingen skyldes SHAKESPEARE.

Efterat han havde læst SHAKESPEARE, var det først, at hele den lyriske pragt kom tilorde, som gjør hans ungdomsdigte saa fængslende og tiltalende, trods alle deres absurditeter.

Først nu er det, at han udtrykker den simple kjendsgjerning, at en bondejente sover, i saa overdaadig svulmende vers som disse:

«Og hist bøier Søvnen en lattermild Fjeldjentes
lange Øienhaar over tause Kinder . . .

(En Rad Natvioler, som over de søvnige
Roser prale, som Natten over Dagen).»

At stjernerne blegner ved dagens frembrud, heder nu — og først nu —:

«Stjernen viser sin blege Haan imod Dagen,
der springer fra Østen med blinkende Guldhjelm.»

Hvem kommer ikke uvilkaarlig til at tænke paa SHAKESPEARE's billedpragt, naar man læser, at Stella hæver sig fra sit leie «lig et Solglimt, der springer fra urørte Snebræ», eller naar det heder, at himlen bærer maanen «lig hvidvinget Due paa Ungmøens Skulder», naar vandliljerne kaldes «Kjernets Stjerner» og maaltrosten «Nattens Fløite». Ligeoverfor denne frodige billedvegetation kan man, som allerede antydet, sige om SHAKESPEARE's indflydelse, hvad WERGELAND i et af disse ungdomsdigte siger om elskoven, at den er «som en lunken Regn om Vaaren, der øser frugtbare Tanker ned, saa sødt Digt og spraglede Planer, som Hyben og Epheu, voxer mod Himlen under den Elskedes Smil.»

Men ligesaa vist som SHAKESPEARE har virket drivende og befrugtende paa WERGELAND's fantasi, ligesaa vist har han ogsaa virket bedøvende. Stimulansen har været stærk som opium. Den har fremkaldt hallucinationer og delirier. Han har intet herredømme over sine syner. Saa langt fra at beherske dem, behersker han af dem. En hofte bliver til «en Flok af Engle, med hvide, klappende Vinger», som det heder i oden til Napoleon. En glat kvindelig kind minder ham om «en Palmelund, der glinser i Morgenrøden». Et sted siger han, at sorgen hersker over hans harpes strenge — «lig en liderlig Munk»; ved en anden leilighed finder han en slaaende lighed mellem en af kjødelighed struttende kvindes øine (modsætningen til hans ætheriske Stella) og — «en ynglende Pudel».

SHAKESPEARE's billedpragt er præget af renaissancens rigdom og kraft. I WERGELAND's ungdomsdigtning er rigdommen bleven til overlæsselse og kraften til forcerthed. Det ene billede stormer efter det andet i rasende flugt. De slaar hinanden ihjel og opdynges i store dynger, saa at læseren forvirres og overvældes. Ædelstene og guldbrokade er herlige sager; men naar man faar hele hestelæs af dem over sig, kvæles man under al denne overflod. Han kan ikke lade lady Sinclar sige de simple ord: «Du bør ikke sove nu

midt paa Dagen», uden at bruge 55 femføddede jamber — 550 stavelser — til det, og i denne skybanke af ord lader han hende drysse en hel billedhagl ud over læseren. Først ved at bevæge sig gjennem en mangfoldighed af forestillinger, om solen, om «Drømmeverdenen, hvor alt er omvendt», de brune eskimoer, Amerikas heder, en nordisk nat o. s. v. o. s. v., kan hun faa sagt den simple sætning, hun har at sige. Da hun er færdig med dette ægte WERGELAND'ske ungdomsdigt, resumerer Sinclar hendes tale, idet han angiver, hvad der er hendes egentlige mening. I sandhed, det kan behøves. — I dedikationsdigtet til «Skabelsen, Mennesket og Messias» bruger WERGELAND 140 ord for at sige: «Ved Mjøsen sidder en Dreng med en Harpe» — i den grad hober billederne og analogierne sig op for hvert ord i sætningen. Meget træffende har NICOLAI WERGELAND karakteriseret sin søns ungdomsdigtning, naar han siger, at «en hidsig Muse overalt paaskynder hans Flugt». Han producerer som en rasende, hans digtersyner er saa overvældende, at de antager feberdeliriernes styrke og tøilesløshed. Om nogen bevidst kunstnerisk stræben kunde der under saadanne omstændigheder ikke være tale.

Saaledes virker læsningen af SHAKESPEARE paa ham i det første øieblik. Den vækker hans genialitet og jager ham paa samme tid op i den mest tøilesløse manierisme.

Men efter nogle aars forløb indtræder der en forandring. Der kommer større ro, større modenhed, større klarhed over ham. SHAKESPEARE er faldt som et nedslag over hans fantasi; men det oversvømmer den ikke længer. Det er atter sunket tilbage efter at have øvet sin befrugtende indflydelse.

Og da er WERGELAND's stil helt og holdent bleven hans egen eiendom. Han er bleven helt sig selv, stor og eiendommelig i feil som i fortrin.

HENRIK WERGELAND's første bog var farcen «Ah», der udkom i 1827 under pseudonymet Siful Siffada. Aaret efter udgav han baade en ny farce «Irreparabile tempus» — ɔ: den uerstattelige tid — og «Sinclars Død, Sørgespil i tre Acter». Det sidste arbeide bar hans eget navn paa titelbladet.

Farcen «Ah» skal være fremkaldt af en voldsom konkurrance

om et klokkerembede i Kristiania og spotter over embedsjægere og supplikanthumbug. «Irreparabile tempus» gaar ud over modejunkere og modedamer. Ingen af dem er synderlig morsomme. Som HARTVIG LASSEN har bemærket, er deres satire overfladisk og «skeier idelig ud i Fantasterier, idet den sifulinske Overgivenhed og den unge Digters gjærende Fantasiliv gjensidig hindre hinandens frie Udfoldelse.» Farcer i ordets almindelige betydning er ingen af dem; om dramatisk bygning er der ikke tale. Ret som det er, afbrydes dialogen af lange ægte WERGELAND'ske monologer. Over «Irreparabile tempus» er der dog paa sine steder en vis storstilet kraft, der ikke blot, som allerede antydet, røber paavirkning fra SHAKESPEARE, men ogsaa lader ane de rige muligheder, som fandtes hos den tyveaarige digter. Naar f. eks. «Faster Tid» i en haandevending forvandler modedukkerne til gamle rynkede jomfruer og lapsene til affældige oldinge, for derefter humpende paa sine krykker at føre dem ind paa kirkegaarden under ligklokkens klang, da er der heri en haard og ubændig fantasi, hvis dimensjoner ikke lader sig maale med datidens gjængse digtermaal. Efterspillet, der er næsten lige saa stort som selve farcen, er ikke mindre vildt og besynderligt. Som ovenfor sagt foregaar dets handling paa kirkegaarden. En fordrukken graver, en gammel sindsforvirret kvinde, to legende smaagutter og «Faster Tid», er dets personer. Det er en egen romantisk gravstemning over det hele, der vidner om livets forgjængelighed og besværlighed og fremstiller døden baade som den haarde hævner og som den kjærkomne befrier. I al sin besynderlighed udmærker dette efterspil sig ved en storstilet kraft, der uvilkaarlig bringer læseren til at mindes middelalderens billeder af dødningedansen.

Ikke mindre besynderligt er det fædrelandshistoriske sørgespil «Sinclars Død». Det gjælder om dette stykke, som det overhovedet gjælder om hele WERGELAND's ungdomsdigtning: den, som bare har øie for ekstravaganserne og absurditeterne, han kommer ingen vei. At sige, at det hele er fuldstændig mislykket som dramatisk eide er en godtkjøbsbemærkning, der er saa hævet over tvivl, at næsten er flaut at gjøre den. Istedetfor repliker faar læseren RGELAND'ske oder, selv de brave gudbrandsdølske bønder og dejenter taler i WERGELAND'sk odestil. Men mangler end stykket natisk holdning, og maa det end i det store og hele stemples

som et digterisk vildnis, findes der dog i dette vildnis lyriske pragtblomster af høi skjønhed, og i Annes og Robins friske repliker opdager man antydninger til den lyriske diktion, der senere blev saa betegnende for WERGELAND's modne digtning.

Aaret 1829 bragte atter to nye bøger fra WERGELAND's haand, farcen «Phantasmer, eller Ravnekrog-Poetens Manuskript» og «Digte, 1ste Ring».

Som bekjendt er alle WERGELAND's senere farcer polemiske indlæg i dagens strid. «Phantasmer» er den første i denne lange række. Den er skrevet, kort efterat torveslaget havde fundet sted, og er et temmelig paalideligt udtryk for den indignation, der havde grebet befolkningen i anledning af denne skandale. Handlingen foregaar i fattighuset i Ravnekrog, hvor de skikkelige fattighuslemmer i al fred og ro feirer en fest, der mishager skipper Børre. Han lader derfor kommandanten og kavalleriet kalde, og efter en hel del Jacob von Thyboiader stormer den drabelige kommandant i spidsen for hele styrken løs mod nogle gamle klæder, som fattighuslemmerne har hængt ud til tørring. Som en prøve paa den indignerede tone, hvori det hele er holdt, er det nok at anføre følgende replik, der er lagt i skipper Børre's — grev PLATENS — mund:

«Her gaaer jeg rundtomring og skræmmer Folk paa Gaden,
en Skjændsel for mig Selv, en Plage reent for Staden.
Og dette Huus* er lukt, skjøndt mine Ønsker før
om rolig Alderdom sig skjulte bag dets Dør,
skjøndt did min Plan sig sneg, at der jeg kunde faae
i Fattighuset Plads, og hele Slægten saa:
fra Svigerfader til det mindste Barnebarn,
der hjemme søler sig i Pjalter og i Skarn.»

Som man ser, har den i og for sig saa berettigede forargelse løbet af med den unge varmblodige digter, saa han er bleven mere grov end morsom. Forøvrigt forekommer der ogsaa i dette arbeide ægte WERGELAND'ske partier.

«Digte, 1ste Ring» er et af de mest berygtede blandt WERGELAND's barokke ungdomsværker, og jeg antager, man med lethed kan tælle dem, som har havt udholdenhed nok til at arbeide sig

* D. e. «fattighuset», alias Kristiania.

igjennem samlingen. Den kan nemlig ikke læses; den maa studeres, omtrent som vi i skoledagene studerede HORATS' indviklede vers eller TACITUS' sammenklemte perioder. Vi maa bogstavelig talt, ret som det er, gaa paa jagt baade efter subjekt, objekt og prædikat, akkurat som vi gjorde dengang. Og dertil kommer saa denne sværm af brogede billeder, dristige ideassociationer og uforuseede parenteser, der paa samme tid blænder, overvælder og forvirrer. Det er som at gaa i en vild og brat urd; ret som det er, maa man stanse for at «puste lidt i bakken», og ikke saa sjelden synes man, at man er gaaet rent «i berg», saa man hverken kan finde frem eller tilbage. Dog, hvis man ikke giver tabt, men trøstig tager fat paany, kommer man dog tilsidst frem paa en vis. Og overskuer man saa den vei, man har tilbagelagt, de glimrende udsigter, der hist og her pludselig har aabnet sig for næsten ligesaa pludselig at lukke sig igjen, de mange interessante iagttagelser, man har havt anledning til at gjøre — da finder man, at udbyttet rigelig har lønnet umagen.

«Harpeslag om Venskab og Kjærlighed, Frihed og Fædreland» havde faderen villet, at digteren skulde kalde samlingen. Denne titel vilde have angivet dens indhold med en inventarielistes nøiagtighed og fuldstændighed. «Stellanea» havde HENRIK WERGELAND selv en tidlang tænkt at kalde samlingen; dette navn vilde have angivet, hvad der er dens hovedindhold: kjærlighedsdigtene til Stella.

Denne kjærlighed gaar næsten gjennem hele samlingen, som den røde traad gjennem den engelske marines taugværk. Endog i et digt som oden til Napoleon har den fundet plads. Selv har han levende følt denne sammenhæng. Stella er hans gud, siger han i et af digtene; han er hendes Messias, der paa hendes vink skaber sole og kloder, og saa sammenligner han da de enkelte digte med stjernerne. «En sangfuld Sommermorgen paa Skreia» er hans Venus, digtet til CARL JOHAN Jupiter, «Til Norges Flag» er Nordstjernen, «Napoleon» Uranus, oderne til venner er Ceres, Juno og Vesta, og den lille Pallas er digtet til hans kanin.

Der er to karakteristiske egenskaber ved denne erotiske digtning; den er paa samme tid ulykkelig og sværmerisk. I digtet «Til Stella» heder det, at hans hjerte har nok med at tænke

«paa sit eget Sørgespil,
hvor der myrdes med en Pil,
stranguleres med et Smil,
druknes i et Øies milde
rosenkindomspundne Kilde,
og saa mørkt, at Graad er Lys,
Knuden Vanvid næsten, aaben
kulsort Grav bag Neslehoben *
Enden, og Musiken Gys,»

I oden til NAPOLEON sammenligner han Stella med Venus Lucifer, den kolde jomfruelige morgenstjerne, hvem solen feirer sit straalende bryllup med i dagens bryllupshal, medens han selv maa nøie sig med at være Venus Hesperus, aftenstjernen, der lyser dagen gjennem nattens port ind i det dybe mørke. Det er jo en lidet taknemmelig opgave for en elsker. Men netop fordi denne erotik i regelen er saa haabløs, kunde den let have antaget en sanselig karakter. Hvormange digtere har ikke i sine vers taget sig de friheder og rettigheder, som virkeligheden nægtede dem! Ikke saa med HENRIK WERGELAND. Naar han drømmer om forening med den elskede, er det ikke en jordisk forening, men en aandelig sammensmeltning efter døden:

Engang bag rullende Aar din
Sjæl jeg ventende møder,
Stella, Stella!

Den vil jeg kjende blandt tusind,
tusind blegnede Aander,
Stella, Stella!

Se, liig et flagrende, blegrødt
Slør, den kommer i Luften,
Stella, Stella!

Den vil, som Skyen af Rosers
Aande, svømme i Æthren,
Stella, Stella!

Ha, jeg vil glemme de Aar, som
svandt i Graad, naar jeg seer den,
Stella, Stella!

* Det er selvfølgelig selvmorderens grav, han mener.

Eja, min Sjæl i sin Regnbu-
kappe ryster af Fryd da,
Stella, Stella!

Da vore Sjæle, og da vor
Skjønhed smelter tilsammen,
Stella, Stella!

— — — — — — — — — —

Vi gjennem Æthren vil glide,
som en tvehalset Svane,
Stella, Stella!

Man ser af disse vers, hvorledes haabløsheden har forandret denne erotik fra tellurisk til kosmisk, fra menneskelig til serafisk; det vil med andre ord sige, hvorledes WERGELAND's erotiske digtning flygter fra jorden ud i verdensaltet for der at feire et skinbryllup mellem aander.

Da den ikke fandt plads i tiden, tog den tiltakke med evigheden; da den ikke fandt ly paa jorden, nøiede den sig med verdensrummet. Det er ikke blot paa et, men paa tre steder i «Digte, 1ste Ring», at disse fantasier om en forening efter døden forekommer. Det var i virkeligheden en af den unge digters yndlingsfantasier, og den har været af indgribende betydning for hans ungdomsdigtning. Under dens indflydelse danner han sig nemlig en egen kosmogoni, en egen opfatning af verdensaltet. Det var ikke den lovbundne opfatning, som det kopernikanske system, de kepplerske love og NEWTONS theori om tyngdekraften har skjænket menneskeheden. Vistnok var det paa en vis det fysiske himmelrum, det rum, hvori kloderne dannedes og rullede gjennem ætheren ifølge evige love; men dette fysiske himmelrum var befolket med aander, der sværmede frit omkring fra klode til klode som fugle, der flyver fra træ til træ. Om en død ven skriver han saaledes, at han nu som en sommerfugl kan hænge «ved Himmelens Roser, Stjernerne», og «suge den Honning, Mennesket kun blandet faaer drikke».

«Just da din Død jeg hørte, der faldt
Stjerneskud, Stjernerne løb
frem for den Nylig-
komne at hilse,

liig, naar fra Søe en hvidbarmet Flok
Svaner mod Foraarets Pust
svæver med Skrig og
vidt spredte Vinger.»

Venus sendte en straale — «en sød hvidsløret Stella» —, der skulde hente vennen hen til de godes stjerne. Mars skjød en straale — «en guldhjelmet Herold» —, der skulde indbyde ham til de kjækkes stjerne; men han raader ham til heller at vælge Karlsvognen, der er «liig et dandsende Chor af Vestalinder», og blandt dem beder han vennen vente, til han selv kommer efter ham:

«Dvæl til jeg, liig et flagrende Slør,
eller liig blegrøde Sky,
drivende over
Fjeldene kommer.»
(Til den døde PETER KREFTING, min Ven.)

Fra himmelrummet daler aanden ned i det jordiske legeme — «liig Straalen, som skyder sig ned i det fugtige Muld» -- og som straalen atter «stiger op som en glindsende, guulgrøn Palme», saaledes skyder aanden «op i Daad, som er Sjælens Blomst og Frugt». Menneskene er «Aandeæg, lagte i Dyndet»; men lig sommerfuglen vikler sjælen sig af svøbet, og gjennem spiraler stiger aandernes skarer stadig høiere op mod Gud. Som svaner svømmer aanderne henad melkeveien, der er «Himmelens Nil». De blanke stjerner er dens draaber, og sole er perler paa bunden. Stjerneskud er:

— «Skummet, som springer
op, naar Aandernes Vinge
Bølgen slaaer.»
(«Napoleon».)

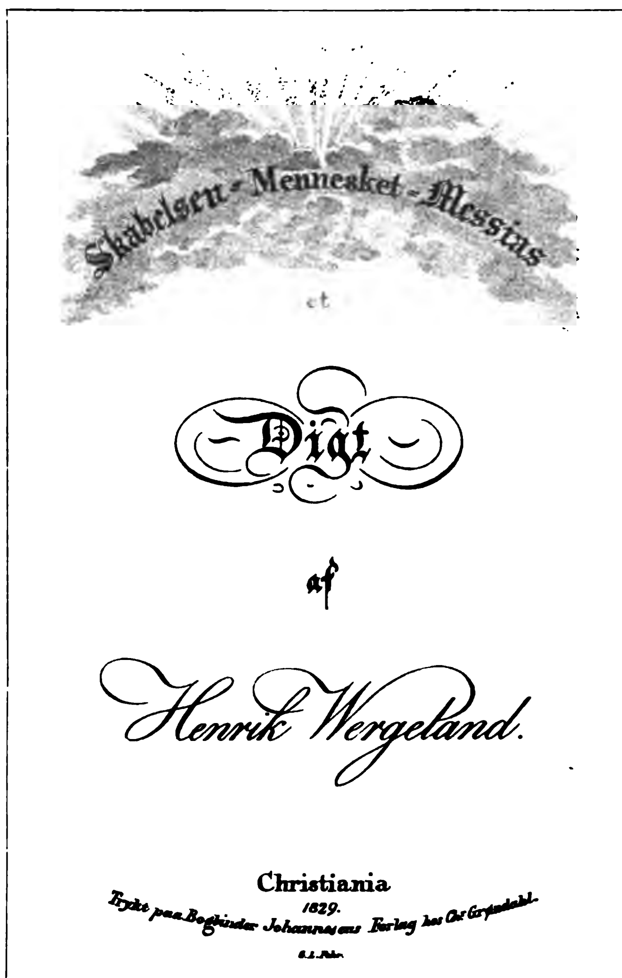
I dette digt fra 1827 skimter man allerede konturerne til WERGELANDS kjæmpemæssige hovedværk fra 1830, det 720 sider store verdensdigt «Skabelsen, Mennesket og Messias». At der findes den inderligste sammenhæng mellem dette værk og hans haabløse ungdomskjærlighed, fremgaar klart nok af indledningsdigtet, hvor han atter drømmer om forening med Stella mellem stjernerne, og i «Mennesket», værkets omarbeidede udgave fra 1845, gjør WERGELAND end yderligere opmærksom paa sammenhængen, idet han i

en anmærkning forklarer, hvorfor han i omarbeidelsen har optaget indledningsdigtet, «uagtet denne Dithyrambe fremstiller den 16 Aar yngre Forfatter og ikke Omarbeideren». Det er skeet, «fordi deri gives Nøglen til Digtets Tilblivelse», «Forklaring over Forbindelsen mellem den unge Digters platoniske Kjærlighed og Beslutningen, at neddigte et Værk af en saadan Natur».

«Skabelsen, Mennesket og Messias» indtager en mærkelig plads i Wergeland's digtning. Det er ikke blot hans omfangsrigeste værk; det er hans digterlivs udgangspunkt saavelsom dets resultat. Han har neppe udgivet sin første lille farce, førend han undfanger planen og begynder at beskjæftige sig med den; medens han skriver sine følgende arbeider, optager den ham efterhaanden mere og mere; den vokser som et sneskred tilfjelds, fylder ham tilslut helt, saa alle andre planer maa vige for den. Som om han drives af overnaturlige magter, rabler han værket ned i en i forhold til dets omfang forbausende kort tid, og da han har fuldendt det, føler han sig stolt som den, der har gjort et storværk. Det er intet mindre end «Menneskehedens Epos og Republikanernes Bibel», han har frembragt. Det afspeiler «hans Indre i dets Helhed», og han erklærer, at hele hans følgende liv skal blive «en tro Commentar» til det. Og da han 16 aar senere paa sit dødsleie giver sig ifærd med at omarbeide digtet, er han lige saa opfyldt af overbevisningen om dets store betydning. Han opfatter det fremdeles som sit hovedværk, som centrum i sit liv og sin digtning. Under omarbeidelsen vender han stadig tilbage til det i sine breve, og i et af dem siger han: «Maatte jeg blot fuldføre dette, saa er jeg færdig og bered, i hvad der skal skee.»

Og dette værk, som han tillagde slig betydning, dette værk, som han ansaa for sit betydeligste arbeide, en opfatning, som literaturhistorien maa dele — det læses ikke af publikum, har aldrig trængt udenfor en ganske snever kreds af fagmænd og særlig interesserede! Det eneste, som er naaet ud i videre kredse, er rygtet om, at det skal være et ulæseligt uhyre af et arbeide, og hvad man kjender af det, er hovedsagelig de smagløsheder og absurditeter, som Welhaven i sin tid plukkede ud og serverede under sin polemik med forfatteren. Neppe har nogen anden folkekjær digters hovedværk oplevet en mærkeligere skjæbne.

Men saa er det ogsaa et mærkeligt værk, fuldt saa mærkeligt som den lod, der har rammet det. HARTVIG LASSEN mener, at

Titelblad af «Skabelsen, Mennesket og Messias»
(Kristiania 1830).

det «neppe har Sidestykke i nogen Literatur», og deri maa man være enig med ham. «Man skal vanskelig,» siger LASSEN, «i nogen anden Literatur finde en Digter, som neppe er traadt ud af den

første Ynglingealder, før han har seet Livets dybeste Gaader poetisk forklarede, og improviseret — dette er det rette Udtryk — et Digt,

Welhavens titelvignet til Wergelands «Skabelsen, Mennesket og Messias».

der omslutter Menneskehedens Liv, intet mindre, Tilblivelsen, Tilværelsen og det sidste Endemaal.»

Hvis man vil forstaa WERGELAND, maa man derfor ikke gaa

afveien for dette kjæmpeværk, men prøve at følge dets gang og trænge ind i dets ledende ideer. Digtet er delt i tre hovedafsnit, hvis overskrifter i den oprindelige udgave gjentog titelens tre hovedord. I omarbeidelsen kaldes de derimod «Skabelsen», «Forvildelsen» og «Frelsen».

Første afsnit begynder, netop som jorden er bleven dannet. Skyhyllet, dampende og øde ruller den hen gjennem rummet, medens to aander svæver over den og betragter den. Den ene er Phun-Abiriel, «en tvivlfuld, dristig Aand eller Engel» (1830), «en skeptisk-kraftfuld Aand» (1845). Den anden er Ohebiel, «en Aand, besjelet af mild Tilbøielighed eller Kjærlighed».

Begge hører til de yngste og derfor ogsaa til de laveste blandt aander. De har gjennemlevet jordlivet paa en anden klode og er netop bleven befriede fra dette jordlivs lænker, da de bliver vidne til den nye jords dannelse:*

«Phun-Abiriel

Se Rummets bugnende Bug har atter
en ny Verden født: en ny Gaade.

Ohebiel

Nedknæl, tilbed i Guds friske rygende Fodspor!

Phun-Abiriel

Er Gud i denne Klump? Skal den tilbedes?

Ohebiel

Han Dyndet har belivet. Se det aander!»

Allerede disse aabningsrepliker betegner med slaaende klarhed de to aanders væsen. Abiriel er en mandlig aand, tvivlende, forskende, utilfreds, Ohebiel er en kvindelig aand, fuld af ømhed og tilbedelse. Han er misfornøiet med sin ufuldkomne viden, han vil se den gud, som han ikke forstaar, og hvis gjerninger ikke er ham nok:

---

* HARTVIG LASSEN — og senere O. SKAVLAN — har paavist, at afvigelserne mellem 1ste udgave og omarbeidelsen væsentlig er formelle. Jeg citerer derfor stadig den omarbeidede udgave. En anden sag bliver det senere, hvor WELHAVEN's kritik af digtet behandles.

«Hvor er den Gud? Hans Kraft jeg seer kun, hører
som Støvskyer Verdner suse i Hans Fodtrin.
Jeg skuer did, men seer som forhen Intet.
Ak, Intet uden Sporets dybe Hvirvel,
hvori til Afsind, uden at den drukner
min Aand fordreies. — — — —

— Skjøndt Aand, og skjøndt jeg er,
hvorhelst jeg tænker mig, flux flyttet hen,
dog naar jeg tænker «Gud», og vil Ham see,
da er jeg, hvor jeg var, da Tanken talte,
ombrust, bedøvet af hans Verdner.»

Ohebiel søger forgjæves at forestille ham, hvor meningsløst det er, at en aand, der nys er forløst fra støvet, vil se den evige.

«Det maa kanhænde
de ældste skabte Aander, som har levet
paa længst udslukte Stjerner, som Akadiel.»
— — — — — — — — — — — — — — — —
«Speid ikke efter Gud! Vær glad som Barnet!
End er du kun blandt Aanderne et Barn.
Find Leeg for Øiet i Hans Verdners Skjønhed!
Haab alt af din Udødelighed, der saae,
skjøndt ung endnu, jo Verdner at forgaae.»

Phun-Abiriel fastholder sit grublende mismod. Snart vil skyerne om den dampende klode spredes, og solens straaler vil trænge ned til den, og livet vil begynde at udfolde sig; men han vil ikke være tilstede ved dette skuespil. Da Akadiel, en herlig lysgestalt, den førstskabte af aanderne, nærmer sig fraoven, omgivet af æoner, flygter Phun-Abiriel og skjuler sig i mulmet paa klodens natside. Ohebiel følger ham. I en lang monolog imødegaar nu Akadiel Phun-Abiriels tanker. Intet naar fuldkommenheden med en gang; selv den høieste aand har begyndt «i mulden»; udvikling, gradvis forædling er den gjældende lov baade i legemernes og aandernes verden.

Under æonernes lovsange foregaar derpaa skabelsen, som Akadiel kommenterer. Bibelens seks dage er beholdt, og indenfor denne ramme skildres der nu, hvorledes livet udvikler sig paa jorden fra de laveste til de høieste former, indtil «et hvidt Menneskepar» sees slumrende, da det dages den sjette morgen. Akadiel

hilser mennesket som jordens herre; maalt med aanders maal staar det derimod ikke meget høit. Det er kun «lidt klogere end Elefant og Hest».

«Mer from end vis, dog vis nok til at være
for Dyr og Planter Hersker og Lovgiver.»

Det er med andre ord det første i dyrenes række — intet videre.

Da Akadiel og æonerne er forsvundne, dukker atter Phun-Abiriel frem og betragter det endnu slumrende menneskepar. Han udmaler sig deres fremtidige barnlig glade naturliv og finder, at de er lykkeligere end han, den urolig grublende aand. Tilslut beslutter han, at «forvise sig selv fra himlen» og søge sig «et hjem» i mennesket. Han forsvinder i manden, der vaagner og springer op. Fortvivlet er Ohebiel vidne til dette «aandeselvmord». Hun kalder Akadiel tilhjælp; men denne erklærer:

«Guds Vilje er skeet,
Aanden har handlet
efter sin Viljes ubundne Sind.»

Men Ohebiel slaar sig ikke tilro hermed; hun klager over Abiriels fornedrelse og dvæler især ved, at han under samlivet med den jordiske kvinde stadig vil synke dybere. Denne dyriske skabning vil ogsaa gjøre ham dyrisk. Hvis han derimod, siger Akadiel, i kvindens øie saa en aand, der var hans egen lig, da vilde hans kjærlighed blive ren:

«Himmelens Salighed, Jordens Lyst
sig parred i Mandens og Kvindens Bryst
og Kjærligheden
til Jordens Ørkner forplanted Eden.»

Grebet af denne tanke beslutter Ohebiel at følge Phun-Abiriel, idet hun forsvinder i kvinden, der øieblikkelig vaagner, springer op og ser sig forundret om. Hermed slutter digtets første afsnit.

Andet afsnit — «Forvildelsen» — fremstiller kampen mellem det aandige og det dyriske i mennesket, saaledes som denne kamp fremtræder i historien. Først fremstilles Adams og Evas liv, Kains

mord, Adams og Evas død o. s. v. Saa følger Syndfloden, der ikke rammer hele verden, men kun en del af den. Kongedømmets og præstedømmets oprindelse skildres. Den stærkeste voldsmand opkaster sig til den første hersker, medens præsten faar magt over sindene paa grund af menneskenes overtro og uvidenhed. Herskende kaster opstaar; «Magt og Bedrag» vinder mere og mere overhaand. Grusomme scener af oldtidens historie fremstilles; men der er ogsaa «Lysbrud i Mørket». Fra naturtilstanden hæver mennesket sig lidt efter lidt til erkjendelsen af et høieste væsen, polytheismen afløses af monotheismen, takket være vismænd og profeter, repræsentanterne for «Menneskeaandens Lysbrud». I sidste afdeling — «Himmel og Helved» — fremstilles baade de salige og de usalige aanders forventning om frelsen.

Denne omhandles saa i digtets tredie hovedafdeling, der skildrer Jesu historie fra fristelsen i ørkenen til korsfæstelsen og videre til opstandelsen. Jesus er «den fuldkomneste Mand»; han har forenet «Ohebiels Varme, livsaligen mild» og «Abiriels høie flammende Ild». Efter opstandelsen søger præsterne forgjæves at bekjæmpe kristendommen; kjærlighedens og mildhedens lære vinder stadig udbredelse, indtil den har gjennemtrængt hele menneskeheden og gjort alle til brødre. Da er det tusindaarige rige kommet, da har «Jesu aandige Opstandelse» fundet sted, da har sandheden, friheden og kjærligheden fortrængt løgnen, trældommen og egennytten. —

Som SKAVLAN med megen lærdom har paavist i sin udførlige afhandling om «Skabelsen, Mennesket og Messias», er det almeneuropæiske ideer fra tiden nærmest før julirevolutionen, som aabenbarer sig gjennem WERGELAND's store værk, en smule opblandet med levninger af det attende aarhundredes rationalisme. Det nittende aarhundredes historiske syn paa religionerne har øvet sin indflydelse, og tyveaarenes reaktion har styrket det revolutionære had til al undertrykkelse, der besjæler digtet. Saint-Simonismens socialistiske utopier har maaske ogsaa berørt forfatteren en smule. Gjennem filosofen TRESCHOW's værker havde han lært alle disse samtidige tankeretninger at kjende, og de havde hurtig formet sig for ham til et system, en livsanskuelse, der ikke havde saa faa lighedspunkter med den opfatning, TRESCHOW selv hyldede. TRESCHOW var ogsaa en af de mænd, som WERGELAND tilegnede sin bog.

Da «Skabelsen, Mennesket og Messias» udkom, var Wergeland ikke fuldt 22 aar, og dog var han allerede en bekjendt personlighed. Den unge theologiske kandidat havde jo allerede udfoldet en forfattervirksomhed, der under de smaa norske forhold var enestaaende. Vi saa, hvorledes Bjerregaard i 1830 blev hyldet, fordi han havde skrevet et fædrelandshistorisk skuespil. Denne unge mand skrev ikke blot fædrelandshistoriske skuespil, men endog kjæmpemæssige verdensdigte, der begyndte i den fjerneste fortid og endte med den længst bortliggende fremtid. Det, han skrev, var vistnok vanskeligt at forstaa, og det var fuldt af besynderligheder; men alligevel var der ikke tvivl om, at forfatteren var et ungt geni. Som saadant blev han hyldet af sine kamerater i studenterverdenen, og som saadant blev han ogsaa opfattet af mange ældre.

Men der var ogsaa dem, som rystede paa hovedet og forargedes baade paa politikens, religionens og poesiens vegne. En tid efterat «Skabelsen, Mennesket og Messias» var udkommen, rykkede Welhaven i marken som deres talsmand.

Welhaven. Enhver, der har beskjæftiget sig en smule med Welhaven's liv og digtning, vil være bleven opmærksom paa, at der aabenbarer sig en paafaldende modsætning i hans personlighed. Ligesom det træ, han i et af sine digte synger om, bar hans væsen baade torne og blomster. Selv forklarer han denne modsætning ved at henvise til de ugunstige forhold, hvorunder han har udviklet sig. Det lyder baade som en forklaring og som en undskyldning for alt det hvasse i hans væsen, naar det heder i digtet:

Tænk, hvad et spirende Liv maa lide,
hvor Mørket ruger og Taagerne skride!
Ja, se dig om paa den f ttige Plet,
hvor Træet led og blev torneklædt
og bar dog Blomster, duftende, blide.

Bla dt al den Glæde, en Vaar udfolder,
er Tornen et Savn, som Planten beholder,
den siger i Vexternes stumme Sprog:
Jeg saarer, men ak, jeg gjemmer dog
en større Smerte, end jeg forvolder.»

Det var imidlertid ikke bare forholdene, som var aarsag til denne modsætning. Den laa dybere begrundet i hans natur; som spire kan man forfølge den helt tilbage til de anlæg og egenskaber, han havde modtaget i arv fra fædrene- saavelsom fra mødreneside.

Hans far, præsten Johan Ernst Welhaven, omtales af alle som en sjelden varm og elskelig personlighed. Halvparten af sit liv tilbragte han som præst ved St. Jørgens hospital for spedalske i Bergen, en lidet tiltalende stilling, der dengang var langt ubehageligere end nu, fordi de spedalskes tilstand var meget sørgeligere. Han gik helt op i sin besværlige virksomhed og arbeidede med den mest uegennyttige og selvopofrende iver paa at lette de spedalskes lidelser og gjøre dem livet mindre tungt, mere menneskeligt. Det var hans livs opgave, og han løste den som en ægte menneskeven i det attende aarhundredes humane aand.

Afstanden mellem den fredsommelige og milde fader og den stridbare søn synes meget stor, og dog har disse faderens egenskaber anslaaet beslægtede strenge i sønnens natur og gjort et bestemmende indtryk paa ham.

De har bragt ham til at elske freden, mildheden, harmonien som det høieste af alt.

Naar han kjæmpede som en løve, var det ikke for kampens egen skyld, men for at gjenoprette den fred og ligevægt, som var forstyrret. Ingen har vakt saa megen ufred for fredens skyld, ingen saa megen disharmoni i harmoniens navn som Welhaven. Aldrig har en panserklædt stridsmand havt en mildere indskrift paa sin fane. Han er som Orlando Furioso eller som en af de andre sagnhelte i Karl den stores hær, der gaar bersærkergang mod hedningerne og hugger dem ned med vældige hug for at udbrede fredens og mildhedens evangelium.

Men er spiren til det løsen, han kjæmper for, at søge i slægtsarv, saa er stridbarheden det ikke mindre. Han har modtaget det fra samme kant, hvorfra han modtog sit talent — fra moderen og hendes slægt.

Hun blev næsten 80 aar gammel og overlevede sin mand i hele fem og tyve aar — tiltrods for at hun havde bragt en temmelig talrig børneflok til verden. Der maa have været kraftigt stof i hende. De, som har kjendt hende i hendes senere aar, skildrer hende som en rask og rørig gammel dame med et skarpt

hoved og en skarp tunge — altid livlig, altid interesseret, altid med et kvikt og kontant svar paa rede haand — kortsagt en fuldblods bergenserinde af den ægte gammelbergenske skole.

Hun var datter af JOHAN SEBASTIAN CAMMERMEYER, residerende kapellan til Korskirken i Bergen, og hendes mor var en HEIBERG, en søster af PETER ANDREAS HEIBERG's far og J. L. HEIBERG's bestefar. Selv havde fru WELHAVEN, efter hvad der fortælles, et udpræget «HEIBERG'sk» ansigt, og det samme var tilfældet med hendes søn. Familjeligheden mellem ham og JOHAN LUDVIG HEIBERG skal have været paatagelig.

Fra sin mor og gjennem hende fra familjen HEIBERG paastod WELHAVEN, at han havde arvet sit literære talent, og han var øiensynlig ikke lidet stolt af at være en tremenning af Danmarks skarpeste kritiker og kvikkeste stilist i aarhundredets første halvdel. Da han sendte sin saakaldte fætter «Norges dæmring», gjorde han jo udtrykkelig opmærksom paa slægtskabet.

Stridbarheden, viddet, lysten til kritik og satire, der udmærker HEIBERG'erne, baade fader og søn, gjenfindes i nærbeslægtet skikkelse hos WELHAVEN. Som HEIBERG'erne besad han et medfødt formelt talent, en udpræget evne til at skrive vers, hvori refleksionen spillede en større rolle end stemningsfylden. Som P. A. HEIBERG havde han i sine yngre aar en stærk tilbøielighed for at tilspidse sine tanker i epigrammatiske pointer, og som JOHAN LUDVIG besad han lige fra sin første fremtræden en iøinefaldende sikkerhed i det, jeg vilde kalde den polemiske teknik. Dermed mener jeg den nu literært talt en smule aflægse og kun til journalistiken henviste — kunstfærdighed i at vride og vende modstanderens ord saaledes, at det saa ud, som om man stod triumferende med seirens palmer i hænderne, selv om man i virkeligheden havde den øiensynligste uret.

Saaledes modtog WELHAVEN i vuggegave fra faderens harmonisk milde natur spirerne til sine sympathier og sine idealer, den dybe, stærke længsel efter harmoni og forsoning, der gaar som den røde traad gjennem hele hans forfatterliv. Fra moderens slægt arvede han derimod sin stridbarhed, sit vid, sit literære talent — kort alle de egenskaber, der gjorde ham til kritiker, polemiker og satiriker. Udviklede af forholdene og uddybede gjennem hans livsførelse blev det disse egenskaber, der i forening bestemte hans præg

som personlighed og forfatter. I dem ligger allerede spirerne til han principer som kritiker, til hans tone som polemiker og til hans karakter som digter.

Paa skolen var WELHAVEN ingenlunde noget lys. Istedetfor at læse sine lekser hjemme om eftermiddagen sad han og tegnede, og naar faderen tilfældigvis kom ind i værelset, fik han paa ægte fuskermaner i en fart bøgerne op og de forræderske tegninger ned i bordskuffen. Hele datidens tørre og pedantiske uudervisningsmaade stemmede slet ikke med hans natur, og han læste i regelen ikke mere, end hvad der var høist nødvendigt.

Men i LYDER SAGENS timer var det anderledes. Her var der intet pedanteri, intet pug — bare aand og begejstring. Formens fuldendthed var det, SAGEN med størst iver indprentede sine elever. «Nydelig, tydelig og prydelig» maatte stilen være. Kunsten og literaturen var det høieste og ædleste i verden; derfor maatte de ikke fremtræde i en ufuldkommen, end sige i en uædel form. Gratierne maatte ikke vise sig i en skjødesløs hverdagsdragt; det var at profanere det hellige.

Saadanne anskuelser var det, denne skjønhedsdyrker af en lærer tidlig og sent indprentede sin elev. Og denne greb hvert ord med begjærlighed, modtog dem som en indvielse og lod sin sjæl fyldes baade af lærerens enthusiasme og af hans ærbødighed for den rene, hellige kunst. Der findes et antikt relief fremstillende den kloge og kunstforstandige kentaur KEIRON, der underviser den unge ACHILLES i citharspil — man kommer uvilkaarlig til at mindes dette relief, naar man beskjæftiger sig med forholdet mellem LYDER SAGEN og hans elev. Det var jo i virkeligheden en ung ACHILLES, som her lærte kunstens milde skjønhed at kjende under den ligesaa enthusiastiske som pudsige lærers veiledning.

Men foreløbig anede ikke LYDER SAGEN ACHILLES-naturen hos sin elev. Han troede ikke, det var en stridbar polemiker, men en kunstner, en maler, han opdrog.

Blandt LYDER SAGEN's mange underlige egenskaber var, som før er sagt, ogsaa den, at han var en uforbederlig talentjæger. Især synes han at have havt en ren mani for at opdage talenter for malerkunsten. Saasnart han traf paa et ungt menneske, der ikke var blottet for anlæg som tegner, kom han straks i fyr og flamme.

For denne naive enthusiasme var den unge Welhaven en ren lækkerbidsken. Han havde nemlig et udpræget talent for tegning. Hans karikaturtegninger af bergenske originaler vakte megen forargelse. Men Lyder Sagen satte de i henrykkelse. Der var ikke tvivl om, at der stak en maler i gutten, og da nu denne var at samme mening som sin lærer, saa gjaldt det bare at faa faderens tilladelse til at opgive bøgerne og tage fat paa pensel og palet.

Men dette var lettere sagt end gjort.

En skjøn dag tog Welhaven mod til sig og viste sin far nogle af sine tegninger. Præsten tog dem, lod dem sætte i ramme og hang dem paa væggen i sit studerværelse. — Men denne store ære var ogsaa det eneste resultat af dette forsøg paa at omstemme faderen.

Saa maatte Lyder Sagen ivei; men det nyttede ligesaa lidt. Endelig blev professor Dahl kaldt til undsætning under et ophold i sin fødeby. Sandsynligvis efter opfordring af Sagen besøgte han præsten Welhaven og bad om at faa se sønnens tegninger. Gutten blev hentet, og da Dahl havde gjennembladet hans mappe, erklærede han, at her var et utvivlsomt kunstnerisk anlæg tilstede. Præsten burde lade sin søn opgive studeringerne og lade ham faa lov at følge sin lyst.

Men papa var ikke til at bevæge. Han fremhævede kunstnerbanens usikkerhed, talte om, at han ikke havde raad til at ofre tilstrækkelig paa sønnens uddannelse o. s. v. Forhandlingerne, der blev ført i den unge Welhaven's paahør, førte ikke til noget bedre resultat end de foregaaende forsøg i samme retning. Og dermed var slaget tabt. Istedetfor Kjøbenhavns kunstakademi maatte reisen gaa til Kristiania universitet, istedetfor til det prægtige Kjøbenhavn med sine kunstskatte og sine kunstinteresser, med sine digtere og sine kunstnere, kort med alle de herligheder, som Sagen havde prist i saa høie toner, maatte reisen gaa til den stakkels lille ravnekrog Kristiania, der hverken eiede kunst eller kunstnere, men bare var et fattigt lidet hul, hvor storthingsmændene vrøvlede politik, og hvor studenterne drak punsch og gjorde gadespektakler. Det maatte være en bitter skuffelse for en ung kunstadept. Det var ikke at vente, at han skulde se med synderlig blide øine paa de nye forhold, han saaledes modstræbende blev puffet ind i.

Af pietet mod faderen valgte han det theologiske studium; men det tilfredsstillede ham ligesaa lidt som skolepuget tidligere; en del gange betraadte han prækestolen, og hans glimrende evner som taler viste sig allerede dengang, idet han vakte en vis opsigt som prædikant. Men med de theologiske studier gik det daarligt. Det ene aar gik, og det andet kom — men nogen embedseksamen kunde han endnu ikke bekvemme sig til at give sig ikast med. I 1828 var faderen død, og dermed var vistnok den vigtigste hindring for hans kunstnerdrømme fjernet. Han skal virkelig ogsaa have skrevet hjem til moderen og meddelt hende, at han vilde bryde fuldstændig med theologien og vie sig til kunsten. Men dermed blev det ogsaa. Pieteten mod faderens minde og mangelen paa de nødvendige midler bandt ham til Kristiania og universitetet. Istedetfor at kunne leve for kunsten maatte han nøies med at prøve at leve af den, idet han fra tid til anden leverede slet betalte tegninger til et litografisk officin. Ved siden af havde han en liden indtægt ved at give informationer — 6 daler maaneden, siger han selv i et brev, som endnu er bevaret. Hvad fattigdommen angaar, var hans liv i aarene omkring 1830 saa poetisk og kunstnerisk som vel muligt.

Han holdt paa at blive opsagt af sin vært, fordi han ikke kunde betale husleien; han blev stævnet af sin skomager; til en af sine pengestærke bekjendte — boghandler JOHAN DAHL — var han nødt til at skrive den ene anmodning om laan efter den anden, snart paa indtrængende prosa, snart i galgenhumoristiske vers. Der var dage, da hans middagsmad ikke bestod af andet end et stykke brød og et knippe ræddiker.

Men det var ganske faa, som havde anelse om, hvor sørgeligt han havde det. I det ydre søgte han altid at bevare en vis soigneret elegans — saavidt det var muligt da. Og selv naar han savnede middagsmad eller holdt paa at blive kastet paa gaden, sank han aldrig et øieblik ned i de akademiske proletarers klasse.

Under saadanne omstændigheder skulde man tro, at en rask embedseksamen var bleven ham en nødvendighed; den aabnede i hine tider med et slag adgang til en nogenlunde betrygget økonomisk tilværelse; men hans ulyst var stærkere end fattigdommen. Foreløbig blev han gaaende som et menneske, der ikke rigtig ved, hvad han skal beslutte sig til, uden nogen fastslaaet livsplan og

derfor uden fart i sine foretagender. Han var theologisk student uden at studere theologi; han vilde være kunstner, men kunde ikke beskjæftige sig anderledes med kunsten end som dilettant; han skrev digte uden at have andet til hensigt end at more en kameratkreds; han syslede en smule med æsthetiske og literære studier uden at have nogen tanke paa at gjøre nogen anvendelse af dem. Det saa virkelig et øieblik ud, som om han skulde sygne hen i et slags æsthetiserende dagdriverliv. Da var det, HENRIK WERGELAND og den gjæring, julirevolutionen fremkaldte herhjemme, gav hans natur det chok, den trængte for at komme i fart. Inden han rigtig vidste af det, var han i løbet af faa aar bleven kritiker, polemiker og digter.

Hvad skulde den soignerede, i al sin fattigdom aristokratiske WELHAVEN tænke om en slig færd som WERGELANDS? Hvorledes kunde hans hjemve efter fred, klarhed og harmoni forliges med denne støiende fredsforstyrrer og konfusionsmager? Hvorledes var det muligt, at en saa stik modsat natur, som han var, skulde kunne opfatte alt det friske og forjættelsesrige, det vaagnende genis gjæring og gjennembrud i hele dette ydre røre, som trængte ham lige ind paa livet, forstyrrede hans ro og blandede sig som en skurrende mislyd ind i hans æsthetiske dolce far niente?

Og saa kom endelig det værste af alt. Det var ikke nok med, at han gjorde kvalm, denne umulige vildbasse. Han gjorde ogsaa poesi, hastemte nationale tragedier og høitravende lyriske rhapsodier, halvgalne farcer og saa tilslut det galeste af alt: menneskehedens epos og republikanernes bibel, det i omfang, i dristighed og i feil lige gigantinske verdensdigt: «Skabelsen, Mennesket og Messias». Inden han var to-og-tyve aar gammel, havde han allerede frembragt en hel liden literatur.

Og hvad var det for en literatur? Var hans væsen lig en fjeldbæk, saa var hans produktion som en hel vaarflom, brydende over alle bredder og grænser, vældig, regelløs og grumset.

Hvad maatte WELHAVEN tænke, naar han læste disse arbeider, han, der allerede i skoledagene havde indsuget den lære, at poesien og kunsten, det var klarhedens og harmoniens fredlyste hjem, han, der troede som en kulsvier paa sandheden af JONAS REIN's ord:

«Det sande Store jævnt og simpelt er;
saa var en Moses, saa var en Homer» —

— og som derfor ikke havde lært at anerkjende anden storhed end den, som var jævn og simpel? — Han, der havde lært, at poesien var Gratierness prog, at digtet maatte fremtræde som resultat af den omhyggeligste gjennemarbeidelse, uden plet og uden lyde, hvilket indtryk maatte han faa af denne skjødesløse overflod, der rablede ethvert indfald ned, som det kom, og rystede en hel literatur ud af ærmet i en haandevending?

Han tog disse værker for sig og læste dem. Der var glimt af ægte poesi i dem, det kunde han ikke nægte; men for ham stod de bare som enkelte maanestreif fra en himmel fuld af drivende sorte skyer. De jagende billedbanker lukkede straks aabningen — og alt laa atter i mørke.

Og hvad var det saa for nogen billeder, som jagede forbi i vild flugt! Hans klare klassiske smag følte sig krænket og forarget over deres absurditet. Jo mere han læste, desto mere irriteret blev han. Han følte det hele som mangel paa pietet for poesien, som om det, der var ham helligst, var traadt i støvet. Han følte det som en krænkelse af sit eget inderste væsen, som en personlig fornærmelse, som et slag i ansigtet. Og saa slog han igjen af al kraft. Slaget blev givet i form af det bekjendte anonyme digt, som han den 15de august 1830 indrykkede i «Morgenbladet». Det aabner nu første bind af hans «Samlede Skrifter» og lyder saaledes:

Til Henrik Wergeland.

Det sande Store jævnt og simpelt er;
saa var en Moses, saa var en Homer.
J. Rein.

Hvor længe vil Du rase mod Fornuften,
hvor længe svinge Don-Quixotisk Spær? —
Ser Du da ei, din Sværmen-om i Luften
er kun en Dalen mod et bundløst Kjær?
For Sol du tager Sumpens Meteorer, —
en Øgle er den Pegasus, du sporer.

Det høie Nordens Skaldetoner svunde,
der blev saa taust i Norges Klippehal;
thi Fjeldets Harpe klang i Herthas Lunde,
og gav kun Ekko til sin Fædredal. —

Skal Klippens Sangmø i sin Morgenrøde
bag dine vilde Dunster skamfuld gløde?

Naar hørte Du, at Brages høie Præster
i Livets Bæger dryssed lumske Gift?
Ved du da ei, at Glemsels Finger fæster
sit Dødsens Mærke paa din kaade Skrift? —
Se! Mandens Læber til dit Anfald smile,
og Uslingen er stolt af dine Pile.

Og tænker Du, at mørke Feberdrømme
er Himmelsyner fra Begeistrings Flugt?
Tror du, et Kaos, hvori Drager svømme,
er noget Kraftigt, eller noget Smukt? —
Husk, mangen mørk Gestalt, Du dannet har og gyset,
er Fugleskræmsel, ser man den ved Lyset.

Selv Helligdommens Glands Du dristig haaner
med dine Taager, med dit Febergys.
Serafen Du din Narrekappe laaner;
din Himmel brænder i et Fosforlys.
Hvor dine Toner herligst skulde lyde,
der dø de alle hen i Platitude.

Dog faldt saa mangt et Lyn forbi dit Øie,
og mangt et Mannakorn i dit Skjød.
Hvi freded Du ei Gnisten fra det Høie?
O, den var bleven til en venlig Glød. —
Nu er det Afsind kun, hvortil Du stræber;
hvad skjønt Du skaber, ynkeligt Du dræber.

Hør ei Zeloten naar han Dig beretter,
at Du er Klopstock eller Shakespeare lig!
Du ved dog bedre: Heltens Isse fletter
man Krandse til, ei til hans Kjortelflig;
og ei fordi man støier paa Kothurner,
man vækker Asken i de Skaldes Urner.

O, klag da ei, at Du for høit mon stige
til ret at skattes af din Samtids Aand!
Hvad Kunst at drive om i Taagers Rige,
naar man har skilt sig ved Fornuftens Baand? —
Din Rang Du sikred Dig med tusind Stemmer:
«Rang blandt Parnassets Daarekiste-Lemmer.»

Da dette digt fremkom, havde Wergeland og Welhaven været personlige bekjendte i vel fem aar. Begge var de studenter fra 1825, og allerede kort før artium havde en fælles kammerat ført

dem sammen. Senere mødtes de naturligvis jævnlig i studentersamfundet; men nogen egentlig omgang fandt ikke sted; de mødtes kun leilighedsvis og da som bekjendte, der stod paa en god fod med hinanden. Da WERGELAND skulde udgive «Skabelsen, Mennesket og Messias», anmodede han WELHAVEN om at tegne titelbilledet, «efter en Vignet i en Bog om Religionen af P. D. BAST», som WELHAVEN senere har oplyst. Paa en fodtur i sommeren 1829 aflagde WELHAVEN endog et besøg paa Eidsvold præstegaard, hvor han blev vel modtagen af provsten. HENRIK WERGELAND var fraværende. Alt dette har WELHAVEN selv mange aar senere oplyst i en kort redegjørelse, optaget i «Aftenbladet» 1869.

WERGELAND paastod derimod, at forholdet havde været langt fortroligere, og beskyldte WELHAVEN for falskhed. Paa samme tid som han skrev «hine skammelige Haanvers», «nærmede han sig mig venskabeligen, indbød mig til sig, søgte min Omgang, kaldte mig ved mit Fornavn og gav mig flere Tegn paa sit Venskab.» Disse WERGELANDS beskyldninger afviste WELHAVEN som løgn, og det vil vel nu være vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at faa rede paa, hvem der har ret.

Men det kan ogsaa være saa temmelig ligegyldigt. Hovedsagen er, at noget intimere forhold aldrig kan have bestaaet mellem disse to modstandere — dertil var de altfor grundforskjellige baade af karakter, anlæg og tænkemaade. En gammel talemaade siger, at modsætningerne berører hinanden, og det kan under visse omstændigheder slaa til; men slige store aandelige grundmodsætninger som dem, der eksisterede mellem WERGELAND og WELHAVEN, vil i regelen virke frastødende paa hinanden. WELHAVEN's første angreb paa hans modstander var uden tvivl udsprunget af ideelle bevæggrunde. Dets krasse tone var tidens vanlige polemiske. «Overgangens Tid, Renaissancen, er altid tillige en Stridens og Invektivernes Tid,» skrev WELHAVEN til sin undskyldning, da han i 1867 gjenoptrykte sin ungdoms polemiske indlæg i første bind af sine «Samlede Skrifter». Den sidste sætning kan være temmelig tvivlsom saadan i sin almindelighed. Enhver overgangstid er og maa ifølge sit væsen være en stridens tid; men en invektivernes behøver den ikke altid at være. Den er det kun, hvor kulturen er saa ung og ubefæstet som i datidens Norge.

En anden omstændighed ved WELHAVEN's angreb, der virker mindre tiltalende i nutidens øine, var angriberens anonymitet. Det er nemlig utvivlsomt, at det oprindelig var WELHAVEN's hensigt at bevare sin anonymitet saa strengt som muligt. Selv havde han ikke indleveret sit digt til «Morgenbladets» redaktion, men ladet boghandler JOHAN DAHL besørge det, og der eksisterer endnu — i alle fald i en fuldt paalidelig afskrift — en billet, hvori WELHAVEN beder DAHL om at gaa op i bogtrykkeriet og foretage en rettelse i korrekturen. I manuskriptet stod der i tredie vers, at

«Tidens Finger fæster
sit Dødsensmærke paa din kaade Skrift.»

«Tidens Finger» maatte endelig blive rettet til «Glemsels Finger». Selv vovede han ikke at gaa op og foretage rettelsen for ikke at blive røbet.

Begreberne om anonymitetens berettigelse var imidlertid dengang ikke de samme som nu. Det var ikke anseet for uhæderligt at anfalde sin modstander fra et sikkert dækket baghold. Senere har vistnok WELHAVEN udtalt sig meget træffende om anonymitetens berettigelse og grænse; men det var først i 1838, da han selv havde faaet føle, hvorledes den kunde misbruges. I 1830 stod han endnu paa den gamle tids standpunkt i dette stykke.

Forholdene var imidlertid saa smaa og gjennemsigtige, at det ikke lykkedes ham at bevare sin anonymitet trods sin bedste vilje. Allerede en indsender i «Morgenbladet», der tog WERGELAND i forsvar mod digtets udfald, søgte at ramme personen bag anonymen, og længe varede det ikke, før det var en offentlig hemmelighed, fra hvilken haand angrebet skrev sig.

At digtet vakte WERGELAND's harme, siger sig selv. Allerede dagen efter dets fremkomst gav han et kort svar, der viser, at hans selvfølelse var bleven dybt saaret, uden at den dog havde tabt sin værdighed:

«Den yngste Maler af dem alle stilled
for Verdens Øine op sit største Billed.
Det gik da her, som altid, hvor man gav
et Større end Ens egen Smaaoctav,
at første Lyd, der Ringen gjennemskar,
som stod om Maleriet, var
— et Skrig.»

Han fortsætter paa prosa med at tilkjendegive, at hans digt «er indstevnet for et høiere Tribunal end Anonymens». Hvis dette fælder en ligesaa afgjort fordømmelsesdom, «da vil Forfatteren lægge sin Pen, forbande den Time, han greb den, for igjennem den at lade Ideer udstrømme, der gjennemglødede hans hele Væsen og bestemte hans hele Virken, — da vil han, hvad ovennævnte Digt især deleshed angaar, erkjende sig afsindig, som dristede sig til at ville udføre Menneskehedens Epos, at ville skrive Republikanerens Bibel; ja han vil, fratrædende en Skueplads, hvor han da spillede den jammerligste Rolle, forsøge at overtale sig til at kjæmpe for det Monstrum, han nu har viet hele sin Id imod. Videre at forsvare hvad han har skrevet eller yttret i Ovennævnte, hverken bør Forfatteren eller har han Lyst til.»

I løbet af de følgende maaneder førtes der nu en liden bataille af «Morgenblads»-indsendere for og imod Wergeland og hans digtning. En mere velmenende end behændig forfatter optraadte baade i vers og paa prosa som den angrebne digters forsvarer og stemplede forfatteren af det anonyme digt som «en ondskabsfuld Pasquillant». Welhaven blev ikke svar skyldig. Han gjentog sine udfald mod Wergeland, hvis «hele Digterliv» han karakteriserede som «en fortvivlet Kamp mod alle Regler for Skjønhed og sund Tænkning», og derpaa gav han sig til at sønderplukke forsvarerens slette vers, saa der ikke blev spor af mening igjen i dem. Artikelen sluttede saaledes: «Jeg haaber, at W. engang vil træde ud af den dybe Vildelse, hvori han nu befinder sig, — og Ingen ønsker det mere end jeg; thi jeg tror, at han da vil kunne gjøre vor Literatur Ære. — Men nu er han en vandrende Ridder af den bedrøvelige Skikkelse. Nu finder han Mange, der skoggerle over hans Kamp med Veirmøllerne, — men Faa, der, som jeg, tilraabe ham et alvorligt og ærligt ment Varsko!

Og Du, som fulgte Helten i Ledingsfærd,
og svang fra Æselsryggen sit rustne Sværd, —
Du fyldte ud Figuren, der stod in blanco;
thi Du blev Riddersmanden en trofast Sancho!»

Men var denne modstander let at slaa af marken, optraadte der straks efter en anden, som Welhaven ikke optog kampen med.

Han fandt, at «Skabelsen, Mennesket og Messias» var et herligt værk, og omtalte dets angriber paa en meget nedsættende maade. Artikelen var undertegnet G. S., og i disse initialer turde man maaske søge grunden til, at WELHAVEN blev svar skyldig. Efter al sandsynlighed var det nemlig den bekjendte Eidsvoldsmand, professor GEORG SVERDRUP, der var dens forfatter, og mod denne anseede og indflydelsesrige universitetslærer har WELHAVEN neppe fundet det klogt at optage kampen. I alle fald antog samtiden, at SVERDRUP havde skrevet indlægget. En nyere forfatter har betvivlet dette og udtalt, at G. S. formodentlig er identisk med «en gammel Examinatus juris GEORG SCHEEL, der levede paa Moss og gjerne tillagde sig selv Titelen: Literatus;» men vedkommende forfatter anfører ingensomhelst grund for denne formodning, og den har i det hele taget liden eller ingen sandsynlighed for sig. Hvorom alting er, blev udtalelserne fra G. S. staaende som et slags afsluttende dom i striden. Nogle faa dage senere affyrede HENRIK WERGELAND en liden slutningssalve af epigrammer, og dermed var det forbi for denne gang. Den hele episode var kun som et lidet sammenstød af rekognosceringstropper, før det egentlige slag tager sin begyndelse.

Imidlertid fortsatte WERGELAND rastløst sin virksomhed i literaturens, politikens og folkeoplysningens tjeneste. Han drog rundt i bygderne og søgte paa forskjellige maader at virke for bøndernes vækkelse; han oprettede et folkebibliothek i Eidsvold og opmuntrede andre bygdelag til at følge eksemplet; han begyndte udgivelsen af sit hefteskrift «For Almuen», hvori han søgte at vække sansen for læsning og udbrede nyttige og forædlende kundskaber i de brede lag, og endelig skrev han en ny farce og et mærkeligt politisk digt — altsammen i det aar, «Skabelsen Mennesket og Messias» udkom.

Julirevolutionen og den begyndende folkelige bevægelse herhjemme havde inspireret denne frodige virksomhed og givet den den nervøse rastløshed, der udmærkede den. Man mærker overalt, at der er noget nyt i gjære, selv om dette nye endnu ikke er traadt klart frem i fast skikkelse.

I «Harlequin Virtuos» dæmrer saaledes allerede norskhedsiveren og vadmelspatriotismen. Egentlig spotter stykket over hovedstadspublikummets begeistring for de omreisende udenlandske vir-

tuoser, der beærede byen med den ofte temmelig tvivlsomme ære at gjæste den og give sine præstationer tilbedste; men satiren har ogsaa et videre formaal, det nemlig at ramme den forlorne begeistring for alt udenlandsk flitter og hævde det norske paa det frem-

Han nös, hörte I? Bravo, Bravissimo!

Titelbillede til «Harlequin Virtuos».

(Virtuosen Contrabas, «en Tysker fra Ebeltoft» nyser under publikums bravoraab, der dirigeres af poeten Veibred, medens mæcenaten Papa knælende kysser hans kjoleskjød.)

medes bekostning. Paa titelbladet læses følgende hyperpatriotiske motto:

«Fremmed Ild er ei saa klar
som den Røg, vi hjemme har.
(Gammelt Ordsprog.)»

Og i overenstemmelse med denne grundsætning taler de to personer, der i farcen skal repræsentere den sunde sans, medens «Papa» er hovedrepræsentanten for det modsatte standpunkt. «Forresten kan Du melde,» siger han til Contrabas, «at det Land, jeg er fordømt til at boe i, ikke er saa aldeles barbarisk, som Vildtysken troer, thi vi have saasom f. Ex. Boghandlere, der sætte en Stolthed i at være intet Andet end Leipzigernes og Kjøbenhavnernes Factorer; vi have Theaterrecensenter, der studere Konsten efter Operajournaler fra Berlin, Anno 1750 —; vi have et Theater, hvor man (Himlen skee Lov!) ikke hører et norsk Ord; vi have Frygt for Spioner som i Madrid, udenlandske Malere istedetfor vore egne; vore egne Sagaer og Nationalkrøniker faae vi for god Betaling ifra Kjøbenhavn, ligesaa alle øvrige Slags Skrifter, især en behørig Flom af Maaneds-Hjerneføde, som vore Damer proppe sig med — dog have vi den Ære, at faae de saakaldte Skoleauctorer directe fra Tyskland — item have vi saa temmelig en almindelig Afskye for Alt hvad gjøres kan i Landet og kaldes efter Landet, saa at Normanden sætter en Ære i at gjøre sin Ryg til et Udlændingens Gjældsbrev» o. s. v. o. s. v. Overensstemmende med sine udenlandske sværmerier vil Papa, at hans pleiedatter, Alvilde, skal stase sig til med hjemført stas:

«Hør, Datter, omend Sminken er
ei jevnt i Brug — desværr'! desværr'! —
paa Kinderne i Landet her:
som andre Norges Qvinder maae
din Dragt at sminke Du forstaae
med Regnbuefarver. Silke broget
et Intet gjøre kan til Noget.»

Men Alvilde holder sig til det Værken, hun selv har vævet:

«Mit fattige Land har ei Evne til
at klæde i Silke forfængeligt Smiil.
Mit fattige Land har ei bedre Lykke,
end sin bedste Datter i Værken at smykke.»

Han vil tvinge hende til at ægte den af de to fremmede virtuoser, der vinder prisen paa sit instrument; men hendes norske tilbeder Erling optræder i det sidste øieblik ogsaa som konkurrent. Forklædt som virtuosen Arlechino fra Cap Pessaro paa Sicilien slaar han saa vældige trommehvirvler, at konkurrenterne maa fortrække og overlade ham prisen. Forøvrigt vrimler farcen af personlige og lokale hentydninger, hvoraf mange er omtrent uforstaaelige for nutidslæsere. Selv en kjender af WERGELAND's-literaturen som HARTVIG LASSEN erklærer, at han har havt møie med at finde rede i dem. Enkelte er dog forstaaelige nok, som f. eks. naar WERGELAND's ven fra torveslaget, baron WEDEL-JARLSBERG, med en hentydning til forbogstaverne i hans dobbeltnavn fremstilles som «Baron Værdig-Juling».

Tria juncta in uno.

Var det her WERGELAND's patriotiske ideer, som kom til orde, er det hans republikanske sindelag, som aabenbarer sig i hans politiske digt «*Tria juncta in uno*» (ɔ: Tre forenede til et). Høsten 1830 fulgte han sin fader paa en reise til Stockholm, hvor han gjorde bekjendskab med flere af de mest fremragende liberale, og dette bekjendtskab er det, som har affødt digtet, der handler om intet mindre end Danmarks befrielse fra enevældet og forening med Norge og Sverige til et treenigt nordisk fristatsforbund, en ide, der havde beskjæftiget danske revolutionsmænd i slutningen af forrige aarhundrede og, som bekjendt, er dukket op paany nedimod vore dage. Digtet blev «konfiskeret» af faderen og er aldrig bleven trykt; men manuskriptet eksisterer den dag i dag paa universitetsbibliotheket i Kristiania. De anskuelser, han her havde udtalt, vedblev at beskjæftige ham indtil udgangen af det følgende aar — derom bærer flere avisartikler fra hans haand det klareste vidnesbyrd —. Imidlertid havde den patriotiske bevægelse skudt fart, ligesom modstanden mod den havde vundet i styrke. Det gjaldt derfor ikke længer at indlade sig paa skandinaviske fremtidsfantasier, men at hævde Norges selvstændighed baade ligeoverfor den sydlige og den østlige nabo. «Skandinaven fra 1830» blev med engang «den norskeste blandt de norske», som HARTVIG LASSEN udtrykker sig. —

— Turen til Stockholm var WERGELAND's første udenlandsreise. Sommeren 1831 foretog han sin næste, og dengang var maalet selve

februarrevolutionens skueplads. Over England og Havre naaede han sit bestemmelsessted i begyndelsen af juli, og i de uger, han opholdt sig der, levede han med af hjertens lyst. Uroen fra 1830 var endnu ikke stilnet af; han fik anledning til at overvære baade opløb og theaterspektakler, og naar ikke franskmændene tog initiativet, besørgede han det selv. Han brølede et hurra for den franske arme og for trikoloren ud igjennem et diligensevindu, saa alle passagererne kom i ekstase og brølede med, og under et besøg i *Théâtre de la port St. Martin*, hvor man opførte scener af NAPOLEON's liv, fremkaldte han en sand storm ved at raabe *«a bas le coquin anglais»*, da fremstilleren af HUDSON LOWE's rolle viste sig. Paa Bastilledagen var han midt oppe i tumulten og var nær bleven revet i stykker af pøbelen, der antog ham for at være en russer eller en spion, og ved en anden leilighed holdt han paa at blive arresteret sammen med fredsforstyrrerne — kort sagt han var rigtig i sit element og beklagede kun, at opholdet varede altfor kort, saa han ikke fik se alt, tiltrods for at han uafladelig var paa farten. Med hvilken fornøielse han senere dvælede ved minderne fra denne udenlandsreise, fremgaar klart nok af «Hasselnødder», hvor de indtager en betydelig plads. —

«Stumpefeiden». Kort efter hjemkomsten begyndte den anden afdeling af kampen mellem ham og WELHAVEN. Han havde ikke glemt digtet fra 1830 og fandt derfor ved given anledning at burde give dets forfatter et par smaa stikpiller til tak for sidst. I studentersamfundet var tonen ikke den bedste, og udover kvælden, naar punschen begyndte at gjøre sin virkning, hændte det ikke saa sjelden, at man gav sig til at synge uanstændige viser. Dette klagede WERGELAND over i en skrivelse, som han sendte ind til samfundsbladet fra Eidsvold, hvor han opholdt sig høsten 1831. «Men lystige Viser vil dog Ungersvendene have paa Tungen, naar det snurrer i Parykken,» skrev han, og derfor foreslog han, at man skulde synge satiristiske sange og smaavers. Endel prøver paa saadanne medfulgte skrivelsen, og to af dem gik ud over WELHAVEN. De lød saaledes:

«Lig Phaeton Solgudens Hjul
vil Welhavens Vid probere,
saa seer man liden Sommerfugl
i Støvler voltigere.»

«En Flyvetorsk troer sig at være Fugl,
naar over en Sjø den skvætter;
Welhaven skrev et Vers til Jul,
og troer sig Apollos Fætter.»

Men WELHAVEN var ikke den mand, der tog imod slige knubs uden at knubse igjen. Kort tid efter indeholdt samfundsbladet en hel tylvt «Supplementer til Siful Siffadas Stumper», og dermed var den saakaldte stumpefeide (oktober til december 1831) i fuld gang. Det haglede med «stumper» fra WERGELAND; det lynede med epigrammer fra WELHAVEN; ingen af parterne sparede paa grovhederne og fornærmelserne.

I dette slagsmaal paa vers trak imidlertid WERGELAND ubetinget det korteste straa. Han var i det hele taget slet ikke skikket til det slags sport. Medens han førte sit store tunge slagsværd som en berserk, der hugger om sig i blinde, som oftest uden at træffe, førte WELHAVEN sin spidse lette floret som en dreven fægtemester, der forstaar at benytte modstanderens blottelser til at give ham den ene flænge efter den anden. Det var unægtelig baade vittigt og paa en vis maade rammende, naar WELHAVEN skrev om «Sinclars Død»:

«Herr Sinclar stormed Klippens Mur,
og fik et Skud for Panden.
Herr Henrik tog ham under Kur;
da gik han fra Forstanden.»

Og bidende ondskabsfulde var udfald som disse:

«Du drømte tidt om Lyrens Klang,
om Drik af Hippokrenen;
Du vaagnede blandt Vægtersang,
og laa i Rendestenen.»

«Herr Siful har en vinget Hest,
saa ellevild og spinkel;
o, ynker dog det arme Bæst,
den faar for meget Finkel.»

Sammenlignet med disse og lignende knaldsatser klinger WERGELAND's svar temmelig matte. I det hele taget blev striden ført i en lidet tækkelig tone; skjøndt den naturligvis havde dybe principielle modsætninger til aarsag, fremtraadte den ikke som andet end et personligt kjævleri, hvorunder de stridende parter søgte at sige saa meget ondt og hadefuldt om hinanden som muligt. Et slags formildende omstændighed var det, at kampen førtes i studentersamfundet, altsaa i en sluttet privat kreds. Men længe varede det ikke, før den tabte denne karakter. Der blev naturligvis taget afskrifter baade af WERGELAND's «Stumper» og af WELHAVEN's «Supplementer». En afskrift af de sidste besørgedes af daværende stud. jur., senere høiesteretsadvokat BERNHARD DUNKER og blev sendt til hans fader i Trondhjem. Her fik digteren SCHWACH fat i dem, og med sin før omtalte affinitet til bogtrykkersværten lod han dem trykke, uden at indhente forfatterens tilladelse, ja endog uden at underrette ham om sit forehavende. De udkom i Trondhjem «trykt som Manuskript» under titelen: «Tre Dusin Complimenter til HENRIK WERGELAND». Denne maatte selvfølgelig antage, at det var WELHAVEN selv, der havde ladet versene trykke for i al stilhed at skade ham bag hans ryg, og som svar angreb nu ogsaa han sin modstander offentlig i to rækker «Sifuliner», den ene mere rasende end den anden. Som vi snart skal se, blev WELHAVEN heller ikke denne gang svar skyldig. Ord som hykler, skumler, lømmel, æreskjænder, løgner o. s. v. dasker en om ørene, naar man studerer aktstykkerne i dette lidet tiltalende slagsmaal.

«Wergelands digtekunst og polemik». «Stumpefeiden» fik sin afslutning, og den hele kamp traadte paa samme tid ind i en ny fase, da WELHAVEN i 1832 udgav sit skrift «Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik ved Aktstykker oplyste». Det var WELHAVENS første bog, hans debut som literær kritiker. Hensigten med bogen var at vise alverden, hvor soleklar ret han havde i alt, hvad han havde skrevet og sagt om WERGELAND og hans digtning. CICERO's ord «*Calumniam sic effugio*» (ɔ: «saaledes renser jeg mig for bagvaskelsen») satte han som motto paa sit skrift, og han har vistnok staaet i den formening, at bogen bar sit motto med fuld ret. Digtet i «Morgenbladet» og hans «Tylfter» i «Samfundsbladet» havde været satsen; nu skulde det klare og uimodsigelige bevis følge.

Men i den sindsstemning, hvori stumpefeiden havde sat ham, var han selvfølgelig alt andet end skikket til at give en objektiv vurdering af WERGELAND's værd som digter. Hans bog bør derfor opfattes som et stridsskrift, ikke som et kritisk arbeide. Træffende er der bleven sagt, at det bedste, der kan siges om denne bog, er, at den er undskyldelig. Meget af dens overdrivelser og urimeligheder maa skrives paa vredens regning.

Forfatteren paastaar, at WERGELAND's literære virksomhed har givet de frappanteste eksempler paa maadelighed og anmasselse, kalder ham «en Digter, der er mærket med alle Poesiens Dødssynder», og erklærer, at hans digtning udmærker sig ved «en Umodenhed, Frækhed og Smagløshed, der turde være uden Sidestykke.» Det er slige paastande, han agter at bevise. Intet under, at beviset klikker. Den, som vil bevise for meget, beviser i reglen intet. I det store og hele taget beviser WELHAVEN's skrift ikke synderlig mere, end at hans vrede havde gjort ham blind. Han havde dog to aar i forveien havt blik for, at der «faldt saa mangt et Lyn» forbi WERGELAND's øie og «mangt et Mannakorn» i hans skjød. Nu ser han det ikke længer. Vistnok benægter han ikke direkte, at der forekommer slaaende og ægte digteriske billeder hos WERGELAND; men han anerkjender dem ikke som andet end rene slumpetræf. «Det følger af Sagens Natur,» siger han med et naivt paradoks, «at en Forfatter, der bruger en saa forceret Billedjagt, af og til virkelig maa opdrive noget Overordentligt.» For ham er WERGELAND's overflod paa billeder og lignelser ikke andet end et slags fuldt bevidst forsøg paa at skjule poetisk udygtighed og tanketomhed. Det er fuskerens surrogater for ægte poesi, et tankeløst koketteri med læseren o. s. v.

Hvad der mindst kan undskyldes i bogen, er dens referater af WERGELAND'ske arbeider. Hvis man vil gjøre sig den uleilighed at sammenholde dissse referater med selve værkerne, vil man let opdage, at de ikke er upartiske. De er farvede, tildels endog temmelig stærkt farvede. Især gjælder dette referatet af «Skabelsen, Mennesket og Messias». Paa et sted gjør han f. eks. et uddrag, væsentlig for arrangementsbemærkningernes skyld, saa man uvilkaarlig faar det komiske indtryk, at JESUS ikke bestiller andet end at reise sig, sætte sig, holde haanden for panden, briste i graad o. s. v. Paa

flere steder overspringer han uden videre de ord, som forklarer sammenhængen, og lader resten fremtræde som ren absurditet. Han citerer forsætninger uden originalens eftersætninger, parentheser uden deres forbindelse, og ofte indskyder han for egen regning forklarende parentheser, som ødelægger originalens versemaal.

Hos WERGELAND synger f. eks. præsterne i en strofe til Golgatha:

«O, kunde Du gale, Du gol
Messias — eia.»
o. s. v.

WELHAVEN indskyder ordet Golgatha som forklarende parenthes til du, uden at angive den som sin egen, og faar derved istand en samling bogstavrim, der giver den græsseligste mislyd:

«O, kunde Du (Golgatha) gale, Du gol
Messias — eia.»
o. s. v.

Et andet eksempel blandt mange. Efter at have refereret scenen, hvor JOHANNES DEN DØBER's hoved bringes paa et fad, fortsætter WELHAVEN: «Tvertimod Evangeliets Udsagn, hvorefter JESUS forlader Egnen ved denne Begivenhed, lader Forfatteren ham nu fremtræde straffende for HERODES, og saaledes opstaar den Usandsynlighed, at HERODES, uagtet han ser JESUS, medens endnu det haandgribelige Vidne om Exekutionen er tilstede, dog anser Frelseren for JOHANNES:

Bort, bort! — Herodias, saa Du, hvo det var?
Johannes selv —»

Men usandsynligheden eksisterer ikke udenfor WELHAVEN's referat. Hos WERGELAND staar der nemlig et par ord til, der forklarer det hele udbrud:

«Bort, bort! Herodias, saa Du? Ha, det var
Johannes selv. Johannes selv forklaret.»

Havde WELHAVEN taget de sidste ord med, vilde hans indvending have været umulig. Ved at stryge dem paadutter han altsaa WERGELAND en meningsløshed, som ikke findes i hans arbeide.

Og saaledes som sagt paa mange punkter. Ikke tilfreds med de mange besynderligheder og smagløsheder, som virkelig kan plukkes sammen af WERGELANDS ungdomsdigtning, komponerer altsaa WELHAVEN nye for sin modstanders regning. De berettigede anker, kritikeren kunde fremsætte, var polemikeren ikke nok.

Allerede i 1834 — to aar efter offentliggjørelsen af «Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik» — erklærede WELHAVEN selv, at han fandt nogle af ræsonnementerne i sit skrift umodne og ufuldstændige, og i fortalen til 1ste bind af sine samlede skrifter erklærer han, at hans kampiver halvt modstræbende havde revet ham ind i fægtningen, inden han selv var rigtig vaabenklædt.

Naar man nu læser hans første bog, kommer man uvilkaarlig til at mindes disse hans senere udtalelser og give ham ret i dem. Han var ikke tilstrækkelig rustet til at kunne optræde med autoritet som kritiker.

Hans literaturkjendskab synes ikke at have været stort, og de fremmede forfattere, han nævner, nævnes paa en saadan maade, at der er al grund til at tro, at han væsentlig kjender dem af omtale. Naar han omtaler BYRONS mangler f. eks., sker det i saa upersonlige udtryk, at det nærmest gjør indtryk af, at han har hentet sin viden fra et leksikon. Først nogle aar senere har han læst BYRON.

Hans kjendskab til SHAKESPEARE har ogsaa været meget snevert, da han debuterede som kritiker. Han kjendte f. eks. ikke Macbeth; ellers vilde han ikke paastaaet, at det var nogle ufordøiede reminiscenser af Ofelia, der havde frembragt Lady Sinclar; han vilde have talt om ufordøiede reminiscenser af Lady Macbeth, i hvis billede WERGELAND paavislig har skabt sin figur. Han synes heller ikke at have nogen anelse om Ranalds forhold til de SHAKESPEARE'ske narre; ellers havde han uden tvivl talt om det; han har i det hele taget ingen ide om den WERGELAND'ske ungdomsdigtnings intime stilistiske forhold til SHAKESPEARE; ellers vilde han have karakteriseret dette forhold og optrukket grænsen mellem den anerkjendte engelske mester og den norske fusker. Nu slaar han dem paa en vis begge i hartkorn.

Endelig fører han KLOPSTOCKS «Messias» i marken mod WERGELAND — øiensynlig uden at have læst den. Efter at have udviklet «den eneste fornuftige Grundanskuelse» i det stof, WERGELAND har

behandlet i «Skabelsen, Mennesket og Messias», siger han nemlig: «Saaledes har Messiadens Sanger opfattet sit Stof og derved naaet Begeistringens skjønneste Egne.» Da han senere lærte KLOPSTOCKS digtning at kjende, blev hans dom en ganske anden — derfor blev disse ord strøgne, da «Wergelands Digtekunst og Polemik» skulde optrykkes i 1ste bind af de samlede skrifter — forudens fortalen er dette det eneste sted, som er strøget. —

Hvad han kjendte indskrænkede sig hovedsagelig til samtidens tyske og danske literatur. WOLFGANG MENTZEL's «Literaturblatt» og HEIBERG's «Flyvende Post» synes at have været hans nærmeste forbilleder. Fra begge var der rig anledning til at hente baade kritiske slagord og polemiske kraftudtryk.

Den kunstbetragtning, der ligger til grund for WELHAVEN's kritik, er datidens tyske og danske, saaledes som den var udgaaet fra den HEGEL'ske filosofi. Medens vi i vore dage betragter kunsten som et stykke virkelighed, opfattet af en eiendommelig og rigt udstyret personlighed, hvad enten vi nu lægger hovedvægten paa det virkelige eller paa det personlige, betragtede man dengang kunstværket som en aabenbarelse af den absolute fornuft. Men da den absolute fornuft selvfølgelig for hver en enkelt kritiker faldt sammen med hans egen relative erkjendelse, blev udgangspunktet hverken taget i kunstværket eller dets frembringer, men i den udenforstaaende kritikers opfatning. Deraf meget regelvæsen, megen bornerthed og mange forsøg paa at sætte gjærder for den kunstneriske skaben. Den moderne psykologiske kritik søger at forklare, hvad kunstneren har frembragt; den gamle æsthetisk-filosofiske kritik vilde derimod vise, hvad han efter vedkommende kritikers skjøn burde have frembragt. Trods al sin fordring paa objektivitet, trods alle de absolute domme var denne kritik i sit væsen subjektiv og vilkaarlig. I dette stykke var WELHAVEN et barn af sin tid. At bebreide ham for det vilde være latterligt; her gjælder det kun at karakterisere i al korthed.

WELHAVEN's kunstbetragtning var udpræget idealistisk. Ro og klarhed var som sagt det sande kunstværks vigtigste egenskaber, og kunstneren skulde være saa «objektiv» som muligt, staa saavidt muligt udenfor sit værk. Hans triumf var at fremstille en stemning, der var hans egen ligefrem modsat. Selv i lyriken var det ikke

stemningens intensitet, men dens klarhed, det kom an paa. Lyriske fremstillinger var digtekunstens kabinetstykker; de skulde betragtes nærved og stedse vinde ved betragtningen. Det var sjeldne momenter af en høi indre klarhed, som her skulde fastholdes og gjengives. Ergo var WERGELAND's digtning umulig — hvilket skulde bevises. At en saadan æsthetik ikke havde plads for en hel del af verdens bedste kunst og poesi, for SALOMO's høisang som for SHAKESPEARE's tragedier, for MICHELANGELO's «Dagen» og «Natten» som for BEETHOVEN's Simfonia heroica, for DANTE's guddommelige komedie saavelsom for RUBEN's «Barnemordet i Betlehem» — var en konsekvens, som WELHAVEN neppe helt gyste tilbage for.

Ikke desto mindre havde denne kritik og de kritiker, han offentliggjorde i «Vidar», sin store betydning. Det var, som før fremhævet, det første forsøg paa at levere en paa en virkelig kunstbetragtning bygget kritik hertillands, og forsaavidt virkede den baade vækkende og korrigerende. Den huggede djærvt løs paa middelmaadigheden, den pegte paa smagløsheder og udvækster og amputerede dem væk med haard haand. At WERGELAND's talent ikke led nogen skade, er sikkert; her var saa megen frodighed, saa megen urskogagtig livskraft, at det bare var sundt og gavnligt, at en paatog sig at hugge løs paa vildskuddene — selv om end øksen blev ført med en lidt uvorren haand. —

Som svar paa WELHAVEN's kritik udkom der aaret efter en anonym «æsthetisk-polemisk Afhandling» under titelen «Retfærdig Bedømmelse af Henrik Wergelands Poesie og Caracteer». Forfatteren var provsten WERGELAND, der fandt paa denne maade at burde rykke sin søn til undsætning. Det er et meget forstandigt og dygtigt arbeide, uden sammenligning det bedste kritiske indlæg, der fremkom under hele striden. WELHAVEN karakteriserede senere forfatteren som «en Doktrinær fra forrige Aarhundrede, der stræber at tilegne sig liberalere Kunstanskuelser;» men denne karakteristik er ikke meget træffende. Saa langt fra at være doktrinære udmærker forfatterens æsthetiske principer sig ved en fordomsfrihed, der dengang var sjelden i de nordiske lande. Medens WELHAVEN hyldede den danske og tyske æsthestiks principer, viser NICOLAI WERGELAND sig i besiddelse af et temmelig omfattende kjendskab til engelsk og fransk literatur og har derigjennem tilegnet sig meget

liberale synsmaader. Særdeles klart og træffende protesterer han mod den kategoriske æsthetik, WELHAVEN praktiserede. Det heder f. eks. et sted i hans skrift: «At indtrænge sin Lovgivning paa Tankens frie Gebeet er en Formastelse af Skjønsaanderiet, som ikke kan afstedkomme andet end en æsthetisk Samvittighedstvang, i Skade og Fordømmelighed lig Pressetvang og Samvittighedstvang i religiøs og politisk Henseende. Caracteer og Originalitet maa under saadant Voldsherredømme gaae til Grunde, og findes virkelig i Gjerningen aldeles qvalt hos alle dem (Fleerheden), som have underkastet sig dette anmassende Regimente.» Han er i det hele taget inde paa den moderne franske æsthetiks standpunkt, og et sted anvender han endog et billede, som nyere kritikere af den franske skole med forkjærlighed har benyttet sig af. Han sammenligner nemlig kritikerens opgave med botanikerens. Finder den sidste en ny plante, der ikke kan henføres til nogen af de bekjendte ordener, klasser eller arter, skjælder han den ikke ud for en vanskabning, men studerer den og beskriver den. Saaleder bør kritikeren ogsaa gjøre. I detaillerne gjennemgaar han derpaa WELHAVEN's kritik, tildels med en noget smaalig nøiagtighed, og afviser den næsten gjennemgaaende som falsk og uefterretlig. Naar nyere forfattere som E. VULLUM og efter ham O. SKAVLAN har fremdraget dette skrift af glemselen og paapeget dets fortjenester, er der ikke vist mere end simpel retfærdighed mod dets forfatter.

Imidlertid var modsætningerne inden studenterverdenen stadig bleven mere udprægede, saa det tilslut var endt med et fuldstændigt brud. Paa den ene side stod den talrige WERGELAND'ske flok med sine politiske og patriotiske interesser, en samling af norske kraftkarle, der diskutterede dagens spørgsmaal med liv og sjæl, søgte at «være norske» i væsen, tale og klædedragt, hadede alt «dansk Pjat» værre end pesten og gjerne om lørdagskvælden tømte en bolle punsch eller to til ære for sine ideer. WERGELAND var deres første mand; men han var ikke deres egentlige fører; dertil opholdt han sig altfor meget paa Eidsvold. Kun nu og da, ved vigtige anledninger, gav han gjæsteroller i samfundet. Der var imidlertid flere af hans meningsfæller, der overtog ledelsen, specielt hans for-

trolige ven, LUDVIG KRISTENSEN DAA, der i længere tid var en af samfundets direktører.

Ligeoverfor denne fylkning af djærve, stortalende oppositionsmænd havde der som før nævnt samlet sig en liden skare, der paa det politiske omraade var tilfreds med det bestaaende og fandt sine kammeraters optræden ligesaa stødende som upaakrævet. Omtrent alle de mere fremragende i denne kreds var jurister. Det var mænd som STANG, SCHWEIGAARD, U. A. MOTZFELDT, DUNKER o. fl. Den eneste af kredsens ledende mænd, som ikke var jurist, var WELHAVEN selv, der paa dette tidspunkt var den egentlige hovedanfører og derfor ogsaa i særlig grad var gjenstand for modpartens antipathi. Et lidet træk, der illustrerer situationen, har jeg hørt fortalt af en gammel provst, der i studenterdagene havde været en af L. KR. DAA's nærmeste omgangsvenner. WELHAVEN pleiede altid at forlade mødet, naar den første bolle var drukket, fortalte han; saasnart punschen var begyndt at stige hans modstandere en smule til hovedet, vilde han nemlig faaet prygl. Om det var af denne grund, WELHAVEN gik, lader jeg staa hen; men forklaringen er i alle fald betegnende.

Tilslut blev situationen WELHAVEN og hans meningsfæller uudholdelig, og de besluttede at gribe det første det bedste paaskud, der tilbød sig, til i flok og følge at træde ud af samfundet. Anledningen lod ikke længe vente paa sig. To medlemmer af samfundet skulde, efter hvad der blev fortalt, have gjort sig skyldige i «en Usædelighed, der havde gjort dem berygtede.» En af WELHAVEN's haandgangne mænd, den senere statsraad CHR. BIRCH-REICHENWALD, der paa dette tidspunkt var samfundets førstedirektør, fremsatte som saadan anklage mod dem og fordrede, at de til straf skulde udvises af samfundet. Efter en langvarig og heftig debat, hvori blandt andre DAA talte imod udvisningen, WELHAVEN, SCHWEIGAARD og DUNKER for, blev sagen endelig optaget til afstemning med det resultat, at forslaget om udvisning forkastedes. Rigtignok var de anklagedes opførsel baade af deres angribere og forsvarere bleven saa misbilligende omtalt, at de lige efter afstemningen meldte sig ud; men dette hindrede ikke minoriteten fra at gjennemføre det vistnok paa forhaand planlagte brud. Allerede samme aften meldte 56 medlemmer sig ud af samfundet, blandt dem alle minoritetens koryfæer.

Dette var den 28de mai 1832.

Man har fra enkelt hold fremstillet det, som om det væsentlig var den slette tone inden studenterverdenen, der var aarsag til bruddet; men herimod taler paa det tydeligste et sted i WELHAVEN's artikler «Om norske Presse-Anliggender» (1838). Da han skal forklare, hvorfor han og hans kammerater traadte ud af samfundet, skriver han: «I dette Selskab havde der dannet sig en overspændt Forestilling om Studenter-Korporationens politiske Betydning; man gik svanger med Ideer, der vare laante fra Tysklands Burschenthum, og som maaske ingensteds var mindre anvendelige end her. Renommisteriet viste sig under mangehaande Former i Studenternes Kreds og blev dobbelt utaaleligt, fordi det, i Mangel af nogen klækkelig ydre Modstand, maatte egge sig selv og skabe sig selv Ufred.»

Studenterforbundet og «Vidar». Allerede en uges tid efter udmeldelsen stiftede 36 af de udtraadte «Det norske Studenterforbund» (8de juni 1832), hvis formaal udelukkende skulde være «videnskabelige og selskabelige Beskjæftigelser». Men meningen var ikke blot at virke indad; ogsaa udad vilde man virke. «Forbundet» skulde ikke blot have et skrevet blad ligesom det gamle samfund; det vilde ogsaa have sit eget offentlige organ. En redaktion paa fem medlemmer valgtes, og allerede den 5te august udkom første nummer af «Vidar. Et Ugeskrift udgivet af det Norske Studenterforbund». Blandt redaktørerne var WELHAVEN, P. A. MUNCH, en tidlang ogsaa SCHWEIGAARD, STANG og enkelte andre. At man opkaldte bladet efter Vidar, Fenrisulvens banemand, indeholdt jo allerede et helt program. Det sagde jo tydelig nok, at Ragnaroks mørke stod for døren, og at Fenrisulven snart vilde slide sig løs.

«Da gjælder Løsnet: «Vidar, Fenris Bane!»
— Der kan ei sværges til en bedre Fane,»

skrev WELHAVEN i det programdigt, hvormed han aabnede første nummer.

Læser man bladet igjennem, mærker man imidlertid lidet eller intet til den kamplystne stemning, som raader i titelen og indledningsdigtet. Der er et indlæg mod «den literære Antidanskhed» af SCHWEIGAARD, en artikel om norskhedsbestræbelserne paa det sproglige omraade af P. A. MUNCH, en afhandling om storthinget i 1833

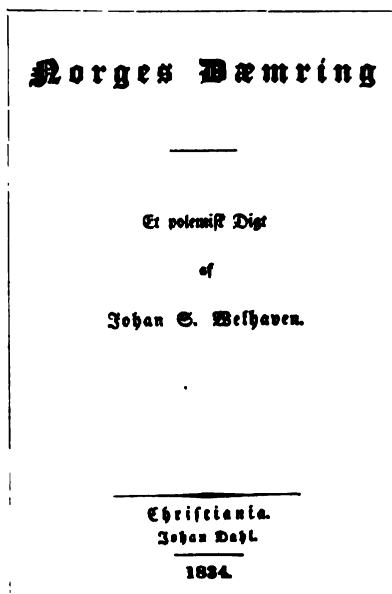
af FOUGSTAD og en opsats betitlet «Kristianias Vinter og Sommerdvale» af WELHAVEN — det er omtrent det eneste af indholdet, som kan bringes i forbindelse med programmet. Resten er væsentlig videnskabelige afhandlinger — af SCHWEIGAARD, MUNCH og STANG —, oversættelser fra oldnorsk og nyere sprog, nogle digte og de før nævnte anmeldelser af WELHAVEN. Stort mere er der ikke. Redaktionen fik ingen støtte hverken af medarbeidere eller af publikum. Derfor sygnede bladet hen og døde baade af literær og økonomisk blodmangel i den spæde alder af to aar (september 1834). Som der vittig er bleven sagt, havde navnet «uheldigvis et dobbelt Omen, og i det sidste Aar sandede det — ikke den kampsnare, men den tause Guds Navn, idet det forstummede i Maanedsvis.»

Men fordi om «Vidar» blev opgivet, var derfor ikke kampen bleven opgivet. Et aarstid efter fremtraadte tre af redaktionskomiteens medlemmer som redaktører af dagbladet «Den Constitutionelle», og endnu inden «Vidar» ved sin dødelige afgang havde bevist sin komplette uskikkethed til at tage Fenrisulven afdage, stod WELHAVEN allerede fuldt rustet til at bryde en landse med uhyret. To maaneder efter at «Vidar» var gaaet ind, udkom «Norges Dæmring», og dermed traadte striden ind i et nyt stadium, den saakaldte «Dæmringsfeide». Striden var ikke længer et studenteranliggende; den var bleven et nationalanliggende. Den dreiede sig heller ikke længer om en enkelt digter og værdien af hans frembringelser, det gjaldt folkets hele kultur, betingelserne for dets aandelige liv i fremtiden. «Norges Dæmring».

Der fortælles i den WELHAVEN'ske familje, at en af de sidste nætter før sin død drømte WELHAVEN, at han stod midt ude i en vældig fos; den bruste imod ham, over ham, han prøvede forgjæves at holde stand, han var lige ved at kvæles. Men fossen var ikke længer en almindelig fos. Det var HENRIK WERGELAND.

Bag denne mærkelige drøm ligger der en gammel følelse fra hans ungdoms kamptid, følelsen af den vældige naturkraft hos den personlighed, som han havde optaget kampen mod. «WERGELAND var et Uhyre i alt, ogsaa i Genialitet,» skal han engang have ytret til sin søstersøn, historikeren ERNST SARS.

Men hvad der gav WERGELAND denne vælde, det var ikke bare hans genialitet. Det var først og fremst den omstændighed, at han var inderlig i pagt med en stor bevægelse i folket; han var saa at sige et organ, en legemliggjørelse af denne bevægelse. Derfor tog han i drømmen skikkelse af den vældige fos, som WELHAVEN forgjæves prøvede at holde stand mod. I sin polemik med WERGELAND havde han stillet sig imod den nye folkebevægelses repræsentant, uden endnu at være kommen til fuld klarhed over, hvor bred og dyb den bevægelse var, som han repræsenterede. Da han i «Norges Dæmring» prøvede at stemme selve bevægelsen op, da var han ikke længer i uvished om, hvor mægtig dens kraft var. «Det er nødvendigt, at En dør for Folket» — det var den ved gjentagne leiligheder udtalte følelse, hvormed han gik til den modige daad, som heder «Norges Dæmring».

Norges Dæmring

Et polemisk Digt

af

Johan S. Welhaven.

Christiania.
Johan Dahl.
1834.

Titelblad af «Norges Dæmring».

Det er bleven fremhævet som en dadel mod WELHAVEN, at han begyndte sin digteriske virksomhed med at stille sig imod hele folket, udenfor hele folket.

For os nutidsmennesker, der søger personlighed og ikke bare kunst i literaturen, er det netop dette, som er digtets mest beundringsværdige egenskab. Vi beundrer det personlige mod, som vovede at sætte sit bryst mod strømmen; vi beundrer denne tro, som mente at kunne stanse den. Vi beundrer denne offervillighed, der gik i breschen, skjøndt han følte, at seiren aldrig vilde blive hans personlig, ihvorvel han haabede og troede paa, at den engang vilde blive sagens. Og naar vi ser ham staa der ensom, eller i alle fald næsten ensom, prøvende paa det ugjørlige at stanse en hel bevægelse med sin personlige magt, sættende sin hele tilværelse ind paa dette ene, uden hensyn

til, om han selv gik tilgrunde eller ikke — da staar han for os som en af de store skikkelser, hvortil enhver, der har noget at kjæmpe for, maa se op. «Kampen er mig et med mit Liv,» skriver han i et brev fra 1835. «Der er ingen aandelig Frelse, ingen Spireevne for Fædrelandets Kræfter, før den store Folkejammer er hævet. Jeg føler hos mig selv, at ingen fri og gjennemgribende Produktion vil lykkes mig, før denne min store Sorg er forsvunden, og saaledes maa det gaa enhver varm Genius i Norge.»

At give et klart og greit referat af tankegangen i «Norges Dæmring» er ikke nogen let opgave. Sagen er, at man her staar overfor en afhandlings tanker fremstillede i et digts form; man er sjelden rigtig sikker paa, hvor den egentlige tanke ender og det digteriske billede begynder. Her er rig anledning til misforstaaelser, og der var da ogsaa fuldt op af dem, da digtet fremkom.

I det hele taget var Welhaven's polemiske stil let udsat for at blive misforstaaet, og han maatte gang paa gang rykke i marken med forklaringer af, hvad han havde ment. Aarsagen laa i selve stilens karakter. Han havde som polemisk stilist en udpræget tilbøielighed til at abstrahere, istedetfor at individualisere, til at almindeliggjøre istedetfor at præcisere. Da han f. eks. i 1838 — altsaa efter otte aars kamp — skal angive, hvad striden egentlig dreiede sig om, hvad det egentlig var, han fordrede, skriver han: «Her paastaaes, at der i enhver Stræben maa ligge et eget Begreb, som den skal fyldestgjøre, og at ethvert Hensyn, der ei kan indbefattes i dette Begreb, skal være udenfor baade den Givendes og den Modtagendes Betragtning. Og der fordres da, at Grunden for Bifald eller Dadel skal søges i Værket selv, idet man fra begge Sider tilstaar det den samme Selvstændighed, som enhver Frugt maa have, naar den har skildt sig fra Stammen.» Maskerne i dette logiske net, hvori alle stridens spredte enkeltheder skulde fanges, er saa vide og rummelige, at det meste gaar frit igjennem og lidet eller intet bliver hængende.

Dobbelt gjælder dette «Norges Dæmring», der er skrevet paa vers og tilmed i saa vanskelige strofer som sonnetter. Her er seiren over formen tildels vundet paa tydelighedens bekostning.

At Welhaven valgte versformen for sit polemiske hovedværk, ligger vel tildels netop i den nævnte stilistiske tendens; men det

bidrog ikke til at gjøre striden klarere. Da han f. eks. skal angive, hvad det er, han savner hos storthinget, siger han:

«At vaage over Fædrelandets Love,
at sørge for, at ei en Hvid forlises,
er smukt, betryggende for Folkeheldet;

men det er skjønnere med Aand at vove,
at slaa med Moses' Tryllestav paa Fjeldet,
skjøndt Nytten ei kan gribes og bevises.»

Hvad var nu meningen med denne opfordring til thinget om at «slaa med Moses' Tryllestav paa Fjeldet»? WELHAVEN maatte senere forklare, hvad det skulde betyde. Han ønskede, «at Nationalforsamlingen skulde vise mere Mod i at vække Landets Kræfter»; den skulde slaa med tryllestaven «for at faa dets mange Næringskilder til at springe fyldigere og friere, om man end i det nærmeste Nu ei kunde vente at gribe Gavnet af deres Løb.» Saa staar der virkelig. For den, der læser «Dæmringen», er forklaringen overraskende og — høist fornøden.

«Norges Dæmring» bestaar af 76 sonetter. Den første af dem viser allerede tydelig nok, hvilken opfatning forfatteren har af datidens norske forhold:

«Mens Norge slumrer i sit Sølverpantser,
og selv hans Aandedræt i Luften fryser,
og hele Folket gaar i lodne Kyser,
og Vand og Blod forkjøler sig og standser;

mens Glæden kun med Granbar sig bekrandser,
og Talglys er det Hele fast, som lyser,
og Brystet selv i Ulvepelsen gyser
og man er lam paa tre á fire Sandser;

i denne Nød man griber Stimulantser,
at Livet ei skal slukne i det Indre:
Man drikker Punsch, forlover sig og dandser.

Jeg har i Sneen lavet nogle Skandser,
en hadrianisk Vagtmur i det Mindre;
der leger jeg med literære Landser.»

Seet fra havet ligner landet et kjæmpevrag; alt er vildt, storartet og uhyggeligt; men inde i selve landets skjød, der er kraften

parret med mildhed og ynde. Denne forening er «Norrigs Adelskab og rette Glands». Men skal det da bare være landet, som sprænger isens skranker? Skal ikke ogsaa dets sønner hæve sig op til et harmonisk liv? I saa henseende staar det desværre daarligt til, hvor man end vender blikket hen. Paa landet hæver man sig ikke over madstrævet, i byerne ikke over sladder og personalkritik. Kristiania er hverken fugl eller fisk, splittet som byen er mellem «Smaastads-Nykker» og «Residentsens Sæder og Manerer», Kristiansand er halvdød, Bergen tænker bare paa fisk, Trondhjem har ikke gjort andet end at kalke sin domkirke, og smaabyerne er det ikke værd at snakke om engang. Det, som landets manddom tabte under den lange dvale, «da Løven tæmmedes til Pudelhund», det erstattes ikke af store ord. De er kun et nyt vidnesbyrd om nationens dvale. Det eneste, som giver haab, er tanken paa oldtiden med dens gyldne harper, dens hvasse buer og dens kloge hoveder. Oldtidens glans er en hellig arv, som ikke kan fortabes:

«Din Hjemstavn, Bonde, er en hellig Jord;
hvad Norge var, det maa han engang vorde
paa Land, paa Bølge og i Folkerang.»

«Dog, der er Tid at skifte Melodi,» udraaber forfatteren og begynder saa for alvor at tage fat i alle skrøbelighederne hos samtiden. Først gaar det ud over den patriotiske begeistring. Den er uægte; thi den er blot og bar ekstase, medens den sandé begeistring har en sen vækst og ikke ytrer sig, før den er naaet frem til klarhed og renhed i tone som i form; men da er den tabt for den store mængde.

«Skal Følelsen, mens den i Barmen gjærer,
mens den endnu maa kæmpe for sin Flugt,
forcere sig til Ydelse af Frugt,
da fødes store eller smaa Chimærer.»

Ude i Europa er den herskende gjæring berettiget og naturlig; thi der er der endnu fuldt op af tvang og undertrykkelse. I Norge er der derimod intet klækkeligt at kives om: «den ydre Tvang er splittet ad ved Loven». Bare vi kunde bruge friheden paa en værdig maade til erhvervelse af den aandens frihed, uden hvilken den praktiske frihed ikke er andet end en grille! Vore gjæve friheds-

rigorister henter sine slagord fra Paris og fra polakkerne; men herhjemme er det hele ikke andet end «tosset Klingklang». Og ligesaa tosset er alt det skvalder, som høres om odelsbonden og Norges storhed.

«Vi prale med de rustede Trofæer,
vi prale med vor Jord og med vor Himmel,
vi pukke paa en Kraft, hvoraf vi kues;

og fra vor vinterlige Klippestrimmel
den halve Verden tappert vi bebæer,
og gjøre Vind, hvor vi dog burde blues.»

Alt skal være norsk, heder det, selvstændighed skal være al vor tragten; ingen efterabelse af det, som er fremmed. Men selvstændigheden vindes ikke, fordi man kryber i skjul bag en mur. Nationen taber ikke sin selvstændighed, fordi om den beriges med fremmed kulturstof. Fra haven flyver bisværmen ud til alle kanter og henter blomstersaft; men naar den vender hjem igjen, bliver det dog altsammen forvandlet til honning, uanseet hvor det er hentet fra. Et podet æbletræ bærer ligesaa fuldt æbler som et upodet, kun med den forskjel, at de sidste er smaa og slette, medens de første er udmærkede. Men hos os anerkjendes ikke denne kjendsgjerning:

«her er det Lov den søde Frugt at laste,
og derfor maa ei Træet være podet.»

En og anden læser vil maaske finde, at forfatteren dvæler altfor meget ved skyggesiderne. Her er jo ogsaa lyspunkter som trafikens fremgang, forfatningen, storthinget, Kongsbergs flor, financernes betryggelse. Men alt dette er kun ydre røre, saalænge hjertet mangler til de spredte lemmer. Thinget er kun et udtryk for savnet af dette hjerte. Var der blot et nyn af vellyd, nogle rene strenge ved siden af alle den lurvede bandes plumpe og drøie stemmer, saa skulde mangen klage forstumme. Men her er kun blind iver og sløvhed; selv længselen gaar omsider tilgrunde, og man havner i kras materialisme.

Men mangen Aand, der slipper Hobens Tridt,
og mangt et Hjerte, hvori Himlen daler,
staar under Klippen med Prometheus-Kvaler,
og ser sig lænket til den raa Granit.»

Hvad kan være grunden til, at intet vil trives i «vore aandelige Urtebede»? Fordi folket savner den sande begeistring, «denne Strøm af Vemod og af Fryd», hvor hjerternes spredte kilder forener sig og banker imod hinanden, og hvori himlen tømmer sine straaler. Derfor kan ingen sanger fremstaa, ingen stordaad øves. Før nationen har erkjendt dette, før den er vaagnet af den trygge selvtilfredse søvn, før er ikke dæmringen forbi. Men forfatteren øiner «et Glimt af Morgenrødens Flamme». Snart stiger dagen, søvnen er forbi, og med et forhaabningsfuldt blik ud over det unge Norges fremtid afslutter WELHAVEN sit digt.

Og ligesaa forhaabningsfuld, som denne slutning er, ligesaa forhaabningsfuldt er det vakre motto af BYRON, hvormed WELHAVEN aabner sit digt:

«Night wanes — the vapours, round the mountains curld.
Melt into morn, and Light awakes the world.» *

Men dette er ogsaa omtrent de eneste lyspunkter i digtet; forøvrigt er alt sort haabløshed, bitter misstemning. Man har næsten vanskeligt for at tro, at forfatteren helt ud har ment det alvorligt med sin tale om, at det virkelig dæmrede; i den grad er der dyb nat over det billede, han ruller op. Alt det spirende og gryende i tiden var han blind for, eller han saa det kun fra skyggesiden; derfor blev ogsaa billedet saa fortegnet, som det blev. Der var meget sundt og berettiget i hans kritik, meget, som engang maatte siges, og som i tidens løb ikke forfeilede sin virkning; men den skjød dog paa mange punkter over maalet, fordi den var ensidig og manglede forstaaelse af det, som kritiseredes.

«Norges Dæmring» er hovedværket i hine aars kampliteratur, og om dette arbeide stod ogsaa det hidsigste og langvarigste slag under hele feiden. Det er derfor her en passende anledning til at søge at faa et overblik over, hvad striden egentlig dreiede sig om.

Der har været gjort gjentagne forsøg paa at fremstille den

---

* «Det gryr; dunstringene om bjergets top
hensmelter; lyset vækker verden op.»
(LEMBCKE's oversættelse.)

Citatet er hentet fra «Lara», hvor de to første linjer af anden sang lyder saaledes.

hele strid som en kamp mellem gammelt og nyt. Forledet af trangen til at finde sidestykker til foreteelser i vor egen tid eller rettere sagt i den nærmeste fortid, har H. SCHWANENFLÜGEL prøvet at fremstille WERGELAND som begrunder af en ny retning og WELHAVEN som talsmand for en gammel. Omvendt har CAMILLA COLLETT ment, at det nye kom med WELHAVEN. Den ene opfatning er imidlertid ligesaa utilfredsstillende som den anden. Begge var, hver paa sin vis, knyttet til det gamle, og begge repræsenterede hver paa sin kant gjennembruddet af noget nyt. De kulturfænomener, der var WELHAVEN's forudsætning (tysk og nydansk aandsliv), var mere ukjendte i Norge end de fransk-engelske ideer, hvortil WERGELAND støttede sig. Derfor samlede den WELHAVEN'ske retning i begyndelsen færre tilhængere om sig og trængte først senere igjennem. WERGELAND havde en sikker og levende følelse af, at han repræsenterede det nye Norge, fremtidens land; men WELHAVEN havde ogsaa den samme følelse, og begges følelse var rigtig. Begge var rydningsmænd, hver paa sit feldt; begge betegnede et gjennembrud, hver paa sin maade.

En anden gjængs misforstaaelse af kampen var den, at den dreiede sig om, hvorvidt Norge for at naa aandelig selvstændighed skulde stænge sig ude fra den europæiske kultur eller ikke. Her var klarheden hos de stridende parter ikke fuldt saa stor, især ikke hos WELHAVEN. Saaledes fremstiller han nemlig selv forholdet baade i «Wergelands Digtekunst og Polemik» og i «Norges Dæmring». I det første skrift siger han om sin modstander: «Planen i denne Fremfærd synes egentlig at være den, lidt efter lidt at isolere Landets aandelige Udvikling fra al Forbindelse med fremmed Kultur,» og i «Norges Dæmring» anvender han en hel række sonnetter paa at belyse og kritisere det falske i dette aandelige afspærringssystem. Ligeoverfor en del af norskhedspartiets bagtrop kunde disse udfald vistnok være et ord i rette tid; men paa hovedmændene passede de ikke og allermindst paa HENRIK WERGELAND. Hans interesse for det europæiske aandsliv var ganske anderledes omfattende end modstanderens, og hans kjendskab til det var meget større. Vi ved, med hvilken iver han fulgte alt, der foregik i Frankrig, med hvilken rastløs begjærlighed han søgte at tage alt med under sit ophold der. Ogsaa for de engelske forhold inter-

esserede han sig levende og havde her en god støtte i sin ven L. Kr. Daa, der jo ikke uden grund gjaldt for at være et stort stykke af en angloman. At han ud fra sit standpunkt ikke havde synderlig tilovers for tysk romantisk literatur, siger sig selv; men ogsaa ligeoverfor Tyskland var han en interesseret iagttager af den gjæring, der bebudede en ny tids frembrud. Og hvad der her aller stærkest maa fremhæves, det er, at han som ingen anden arbeidede for at gjøre folket delagtig i den almene kulturs goder. Vistnok klædte han sig i vadmel, bekjæmpede fremmed luksus og gjorde modstand mod den stærke danske indflydelse — «vi ville være norske i Malm og Klang», erklærede han i sin tale ved Krohgsstøttens afsløring — men ikke desto mindre hævdede han bestemt ved samme leilighed, at opgaven tillige var at «skue frit og vidt ud i Verden».

Nei, kampen var ikke en kamp for kulturen, mod dens fiender, som Welhaven vilde gjøre det til. Det var en kamp mellem to kulturretninger. Den ene — repræsenteret af Wergeland — havde, som før er nævnt, væsentlig engelsk-franske forudsætninger, idet den støttede sig til det attende aarhundrede og til dets fortsættelse: politisk i julirevolutionen og St. Simonismen, poetisk i den engelske digtning, religiøst og filosofisk i samtidens rationalistiske humanisme. Paa den anden side en tysk-dansk aandsretning, der støttede sig til reaktionen mod det attende aarhundrede. Literært havde den sine forudsætninger i tysk romantik, i Oehlenschläger's digtning og i J. L. Heiberg's kritiske virksomhed; religiøst heldede den mod den gamle orthodoxi, saaledes som denne var begyndt at dukke op igjen i samtiden med polemisk frontstilling til rationalismen; politisk var den paa norsk grund de første ytringer af det store europæiske tilbageslag, der fulgte ovenpaa frihedsbevægelserne omkring 1830.

Naar Welhaven taler om, at hans modstandere vil udestænge kulturen, er det den danske kultur, han mener. Danmark er den «Hesperiens Have», hvorfra han vil hente den forædlende podekvist til det forkrøblede norske æbletræ. Ligefra skoledagene havde han hørt saa meget om det rige aandelige liv, som levedes dernede; læsning af dansk literatur og samvær med danske, der besøgte Kristiania, havde forstærket det straalende indtryk. Dernede maatte alt det findes, som han savnede saa bittert herhjemme. Og saa vilde endda denne umulige Henrik Wergeland og hans ligesaa

umulige følgesvende afbryde al forbindelse med dette land, jage de danske skuespillere paa porten, erstatte de fine danske ord med simple norske «provincialismer» og sende de herlige danske digterværker hjem igjen med første returleilighed! Var ikke dette det værste barbari? Var det ikke ensbetydende med at stænge kulturen ude?

Og hvad havde man saa at byde som vederlag herhjemme? Først og fremst den nye oppositionelle bevægelse. Men den var i WELHAVEN's og hans meningsfællers øine ikke andet end støiende raahed, ligesaa tom som rodløs. Der var ingensomhelst grund til opposition i Norge. De forsøg, der var gjort paa at omkalfatre grundloven i reaktionær aand, synes ikke at have spillet nogen rolle i hans øine. Ligesaa lidt synes han at have havt øie for, at grundlovens principer ikke var gjennemførte, saalænge ikke selvstyre var indført ogsaa paa det kommunale omraade. Hele den bevægelse, der førte til formandskabsloven af 1837, havde han ikke forstaaelse af. Det var altsammen ikke andet end «plumpe Raab fra Tølperen og Taaben».

Dette skrig dominerede os; det politiske uvæsen hvilede som en mare over landet. Norge sov en tung, usund søvn. Derfor var det nødvendigt, at der kom en kritisk vækker og ruskede det op af døsen. Saalænge den varede, stod alt i stampe, videnskaben, kunsten, literaturen, hele det høiere aandsliv — kort alt det, som gav tilværelsen glans og skjønhed. Hvor fattigt, hvor smaat, hvor ynkeligt var det ikke altsammen! Hvor brændende længtede han ikke efter et rigere liv, hvor fortvivlet var han ikke over de daarlige udsigter til, at de snart vilde oprinde! «Norges Dæmring» var et nødskrig fra en sjæl, der sad i mørke og længtede efter lys, efter skjønhed, efter større forhold end ravnekrogens og rigere kulturformer end nybyggerkoloniens.

«Dæmrings-feiden.» Men saaledes blev det selvfølgelig ikke opfattet af samtiden. Man var altfor lykkelig over den unge frihed og over de fremskridt, landet havde gjort siden 1814, til at ville høre paa en saadan jeremiade over alt det, som manglede. Den, der førte en saadan tale som WELHAVEN, maatte være en daarlig fædrelandsven, og hans digt var hverken mere eller mindre end et fordømmeligt skandskrift, der besudlede fædrelandet paa den gemeneste maade. Der reiste sig

da en storm af uvilje mod dets forfatter. I løbet af tre uger var oplaget revet bort, og kampen var allerede i fuld gang. Den fortsattes i to aar (1835—36) og fremkaldte en hel literatur af epigrammer, digte, avisartikler og brochurer. Ingen norsk bog havde før den tid vakt slig opsigt og slig skandale.

Allerede en uges tid efter udgivelsen fik forfatteren en forsmag paa, hvad der ventede ham, idet en indigneret kjøber faldbød sit eksemplar i «Morgenbladet» «mod dette Avertissements Kostende, 4 Skilling». Et par dage efter bragede det løs for alvor baade med angreb og forsvar.

Blandt de talrige indlæg, som fremkom i «Morgenbladet», fortjener specielt en række sonnetter at fremhæves. De bar titelen «Fragment af Norges Skumring, et politisk Digt i Welhavenske Riim» og imødegik WELHAVEN's kritik paa en særdeles klar og grei maade. Samtiden antog, at WERGELAND havde skrevet disse sonnetter; men det var daværende kaptein, senere oberstløitnant J. J. BROCH (1791—1860), som var forfatteren.

Det første indlæg, der udkom i bogform, var det i begyndelsen af 1835 udgivne «En norsk Borgers Stemme i Anledning af den Welhavenske «Norges Dæmring» m. m.» Det handler dog ikke synderlig om selve «Dæmringen», men er en tildels ganske morsom satire over WERGELAND og hans meningsfæller, hos hvem forfatteren fingerer at være ansat som oppasser og støvlepudser. Den virkelige forfatter var daværende stud. theol. CHR. BRUUN (født 1812, død 1877 som sognepræst i Stavanger).

Efter en mindre betydelig brochure, «Et Par Ord om Norges Dæmring og Welhavens polemiske Digtekunst», fulgte saa NICOLAI WERGELAND's udførlige «Forsvar for det norske Folk og udførlig Kritik over det berygtede Skrift Norges Dæmring». Ligesaa rolig og sindig som han havde været, da han tog sin søn i forsvar, ligesaa ilter og ophidset er den gamle patriot her, da det gjælder fædrelandet. Naturligvis forekommer der adskillige sunde og træffende bemærkninger i hans skrift; men i det store og hele taget maa det karakteriseres som et heftigt vredesudbrud, der kulminerer i følgende næsten utrolige opfordring: «Føle I det nu med mig, Landsmænd, at i den Beskjæmmelse, vort hele Borgersamfund lider ved denne Bog, fornærmes enhver norsk Mand, saa lad det være

et Ord mellem os, at Enhver, som har sit Fædrelands Hæder og sin egen Ære kjær, kaster sit Exemplar af denne anden Rævbælg* paa Ilden. Og er det muligt og finder det Bifald, saa lad det skee med almeen Samdrægtighed, paa een Dag, paa næstkommende Maidag!» Skriftet fremkaldte en «Motiveret Protest» af WELHAVEN's artiumskandidat og forhenværende medredaktør af «Vidar», cand. theol. ANDREAS STENERSEN (1809—1850), der blandt andet gav en meget filosofisk udsigt over de samtidige europæiske tankeretninger, hvortil «Norges Dæmring» efter hans opfatning sluttede sig. NICOLAI WERGELAND blev ham ikke svar skyldig, men leverede et «Tillæg til Forsvar for det norske Folk», der var omtrent ligesaa udførligt som selve forsvaret. Glødende af harme og patriotisme slutter forfatteren: «Lad Dæmringerne forsvare deres Dæmring, jeg forsvarer mit Fædreland. Jeg elsker det, ogsaa fordi jeg har lidt for det. Dette er nu den tredie eller fjerde Feide, jeg gjennemgaaer for dets Forsvar; og hvad Dynger af Pile, der i hver af dem har nedregnet paa mig, det vide Alle, men hvad Saar de have tilføiet mig, det veed kun jeg selv. Dog det er det Samme; jeg vil forsvare mit Fædreland, forurettiget af Fremmede og Egne, indtil Døden.»

Et forsøg paa at faa indført et forsonende ord gjordes af den bekjendte storthingsrepræsentant, daværende kaptein HERMAN FOSS i hans leilighedsdigt «Tidsnornerne».

Herman Foss.

Herman Foss var født i Bergen 17de septbr. 1790, blev artilleriløitnant i 1809 og forsvarede med hæder nogle strandbatterier paa Langeland, som man havde givet ham kommando over under krigen med England. I 1813 vendte han tilbage til sin fødeby, hvor han udfoldede en ikke ubetydelig literær virksomhed. Sammen med JONAS REIN og C. M. FALSEN udgav han saaledes ugebladet «Den norske Tilskuer» (1817—21), og i forening med LYDER SAGEN forfattede han en meget fortjenstfuld «Bergens Beskrivelse». Endelig havde han leveret en vellykket oversættelse af TEGNER's «Fridthjofs saga» og adskillige smaadigte til blade og nytaarsgaver.

* Titelen paa en berygtet politisk brochure.

Hvad der gav hans navn anseelse og hans ord en vis vægt, var imidlertid ikke hans literære, men hans politiske virksomhed. I 1827 blev han første gang sendt paa storthinget, hvor han hurtig udmærkede sig som et af de dygtigste og virksomste medlemmer Efter at være flyttet til Kristiania blev han i 1833 valgt fra denne by, som han senere repræsenterede paa alle storthing, indtil han i 1845 blev udnævnt til statsraad. Han døde i 1853.

H. Foss.

«Tidsnornerne» røber en elskværdig og nobel personlighed; men nogen betydningsfuld frembringelse er det ikke. Om «Norges Dæmring» heder det:

«Undskyld! jeg følte ingen Harm
Ved Læsningen af Bogen,
Og troer mig dog ei mindre varm
for Norges Sag end nogen.

Igjennem «Dæmringen» fornam
Jeg klare Glimt af Solen,
Og frygter derfor ei, at Skam
Den gjøre skal Reolen.»

I det Fremtidens «Borgerhus», som han i digtets sidste afdeling udmaler med livlige farver, skal der ogsaa findes et bibliothek, og her skal den norske literaturs frembringelser være samlede.

«Men da det Hele neppe kan
En god Reol udfylde,
Maa Welhaven og Wergeland
Staae i den samme Hylde.
Gid Begge sjeldne Aanders Rang
Maae hæve ved Meritter!
Forsigtig dog jeg sætter Stang*
Imellem dem som Gitter.»

Han er enig med Welhaven i, at der er meget, der ikke er, som det burde være i samtidens Norge; han medgiver, at der er meget hult og overfladisk ved den patriotiske begeistring og meget usundt ved den gjæring, hvori folket befandt sig; men han haaber dog, at der vil komme noget godt ud af det hele tilslut:

«Dog venter jeg af denne Massens Gjæring,
I Tidens Fylde, klar og kraftfuld Viin
Naar Grumset skjunket er — den grove Tæring
For Jordens Brænderier og dens Sviin —
Skal Livets Bæger række ædel Næring,
Med klare Perler, duftende og fiin,
Mit Haab er dristigt, og maaske det glipper;
Men dog et Anker, som jeg nødig slipper.»

Nogen dybere betydning fik «Tidsnornerne» ikke. Trods den autoritet, Herman Foss's navn havde, hørte man ikke paa ham, da han vilde optræde som fredsmægler. Gemytterne var endnu altfor ophidsede til at ville høre tale om fred og forsoning.

Et veltalende vidnesbyrd om, hvor spændt situationen var, har man i et brev fra Welhaven til hans svoger zoologen Michael Sars, dateret den 20de aug. 1835. «Da det stundede til 17de Mai,» fortæller Welhaven, «gik der de grueligste rygter om, hvorledes

* Stangs Grundlovsfortolkning. «Et tykt Bind» tilføier forf. i en note.

flere Komplotter havde besluttet at overfalde og mishandle mig. Politiet opsnappede en Træl, der var leiet til at gribe mig o. s. v. Jeg fandt i denne Tid fast daglig anonyme Sedler i min Dør og paa mit Værelse, der advarede mig. Mine Venner bad mig indstændigt at forlade Byen, og flere af dem havde endog arrangeret smaa Landpartier, for at faa trukket mig ud af Røren; men jeg kjendte min Pøbel alt for vel, og jeg havde fast besluttet, just paa denne Dag at gaa den under Øine. Dette var ingen Trods, men en Tribut, som jeg skyldte min gode Sag. Jeg gik da ud imellem Skrigerne, og man gloede paa mig, stak Hovederne sammen og sagde: «Der er han». Havde jeg trukket mig ud af Byen, da vilde den samme Pøbel have beskyldt mig for Kujoneri, og en stor Del af mine Raadgivere havde uden Tvivl gjort det med og beklaget mig.» Men slap han saaledes end selv helskindet forbi den farlige 17de mai, var ikke hans digt lige heldig. Paa flere steder fulgte man virkelig NICOLAI WERGELAND's fanatiske opfordring og benyttede frihedsdagen til at foranstalte en høitidelig *auto da fé* paa de eksemplarer, man kunde opdrive af det forhadte «Skandskrift paa Nationen». Selv personlig molest var WELHAVEN slet ikke altid fri for i den tid, «Dæmringsfeiden» stod paa. Da han høsten 1835 vendte tilbage til Kristiania fra et besøg i Kjøbenhavn, modtoges han af en pøbelhob, der under hujen og stenkast forfulgte ham op gjennem gaderne, saa han maatte ty ind til en ven, der tilfældigvis boede i nærheden. Her var den danske politiker ORLA LEHMANN netop tilstede, og han har berettet det passerede i sin bog «Norge og Nordmændene».

At WELHAVEN tog sig nær af alle disse «brutale Ramaskrig», er let nok at forstaa; men intet synes dog at have gjort et saa smertelig indtryk paa ham, som at hans faders gamle ven og kaldsbroder, den ærværdige provst NILS HERTZBERG paa en mindre tækkelig maade sluttede sig til hans angribere. Den 76aarige gubbe udgav i 1835 en oversættelse af BRETONS reise i Australien, med indstrøede anmærkninger af eget fabrikat. Han forsynede bogen med en lang fortale og sluttede den med en udførlig selvbiografi. Det hele er det mest snakkesalige gammelmandsprodukt, nogen kan tænke sig, og den, der er glad i en sund latter, vil jeg anbefale at blade bogen igjennem. Den handler nemlig om alle mulige ting og vel

saa det. Specielt er anmærkningerne mange gange kostelige. Ret som det er, falder oversætteren i staver over BRETON's beretning, og saa giver han sig til at vrøvle side op og side ned snart om edderkopper og snart om KANT's filosofi, snart om, hvorvidt mennesket nedstammer fra søkoen, og snart om en havkat (stenbid paa bergensk), der i aaret 1770 bed en zoologisk professor i fingrene borte paa Findaas præstegaard. Naturligvis maa han ogsaa give sin besyv med i «Dæmringsfeiden». Et sted i fortalen skriver han nemlig:

«Vort Norge begynder alt mere og mere at komme sig efter Barselsengen, baade i intellectuel og physisk Forstand, trods Dæmringens rimede, urimelige Polemik. O, Yngling! jeg kjendte din Fader, omgikkes ham ei sjelden, hørte ham ofte som begavet Prædikant, agtede ham høit for hans velsignede Omhue for de ynkværdige saakaldte Spedalske i St. Jørgens Hospital; jeg tør sige her, «salige ere de Døde, som døe i Herren, — deres Gjerninger følge med dem». Gud skee Lov, han oplevede ikke din «Dæmring». O havde kun Ingen offentligen rørt ved den, da havde den hensovet som flere slige exalterede Aandsfostre; og Du havde ikke troet Dig en Martyr for en indbildt Sandhed, det Du nu formener Dig at være, og bliver nu neppe ædru af Bersærker-Rusen. Slig Opbrusen af Ynglingens Blod er ei at undres over; men at den sande Nordmand Foss vil sætte «Dæmringen» i sin Bogreol er at undres over. — Dog maaskee det skeer efter hiint: «en Bog til Kræmmerhuus er henlagt paa vor Hylde!»

WELHAVEN vilde vistnok have taget dette barnagtige angreb med stor ro, hvis ikke den gamle havde været taktløs og smagløs nok til at blande hans faders personlighed ind i sagen. Dette «Gud skee Lov, han oplevede ikke din «Dæmring»» var jo i allerhøieste grad skikket til at saare en natur som WELHAVEN, der dvælede ved sin faders minde med den ømmeste pietet. Ellers havde han holdt sig omtrent udenfor striden siden «Dæmringens» udgivelse; en liden erklæring «Til Venner og Fiender» og et kort Mundhuggeri med HENRIK WERGELAND i «Morgenbladets» avertissementsafdeling var hele hans bidrag til kampen. Ligeoverfor HERTZBERG's angreb kunde han imidlertid ikke bevare sin tilbagetrukkenhed, og han skrev sit berømte digt «Til Provst Nils Hertzberg», det sublimeste udbrud af sorgfuld harme, glødende kampmod og begeistret tro paa sin sag, som nogen ensom foregangsmand har udslynget her i Norge:

«Hvor kunde Du, der signede de Unge,
og vied dem i Templet med din Bøn,
forherlige, med Giften paa din Tunge,
en Faders Daad til Pine for hans Søn?

— O, han er over mig i mørke Dage,
og til min Strid han viet har mit Sværd;
han lærer mig Forsoning mod den Svage,
der lod sig daare til en mundkaad Færd.»

Naar ungdommen som talsmand for en ny tid tørner sammen med den ældre slægt, pleier dens tone i regelen at være heftig og hensynsløs. Hvad der gjør digtet «Til Provst Nils Hertzberg» saa mærkeligt, er den rolige værdighed, den sikre myndighed, hvormed den yngre her taler:

«En Oldings Liv, det sidste Blus af Lampen,
er helligt som en Offerlues Glød; —
den unge Kraft, der blusser karsk og rød,
og paa sin Vagt vil trodse Storm og Død,
er ikke mindre hellig under Kampen.»

Ud fra denne fornemme selvfølelse er det, han kan tilgive den gamle mands mangel paa forstaaelse, som man tilgiver et barn, der har forløbet sig af tankeløshed, ikke af ond vilje:

«Fordi jeg tror, Du har en ærlig Mening,
og lod Dig skuffe kun af Døgnets Røst;
fordi der er en elskelig Forening
af Freidighed og Varme i dit Bryst;
fordi Du var et Lys for dine Fjorde;
fordi Du brænder for vort elskte Land;
fordi Du ikke vidste, hvad Du gjorde, —
har jeg tilgivet Dig, Du gamle Mand!»

Oehlenschläger i Norge.

— «Norges Dæmring» var bleven udgivet paa Oehlenschläger's fødselsdag, og det var gjort med fuld bevidsthed; thi Oehlenschläger's navn var paa den tid bleven et slags stridsmærke for de kjæmpende. Sommeren 1833 havde Oehlenschläger besøgt Norge og var bleven hyldet overalt baade af den ældre slægt og af «Danomanerne», medens «Norskhedsmændene» holdt sig tilbage.

Hans første sammentræf med Welhaven skal ikke have været synderlig lovende. Som sædvanlig var Welhaven lidt uforsigtig i sine udtalelser og lod blandt andet falde en ytring om, at Oehlenschläger vist var en stor gourmand. Da han var gaaet, udbrød Oehlenschläger ude af sig selv: «Det menneske vil jeg ikke se oftere; han vover, første gang han taler med en gammel mand,

paa den maade at fornærme ham.» Men allerede ved næste sammentræf fik piben en anden lyd. OEHLENSCHLÄGER skal ved denne leilighed have baaret nordstjerneordenen, og i den anledning skal WELHAVEN have sagt ham en kompliment, der faldt i god jord: «Det er en ægte digterstjerne, herr professor: den ved ei af nedgang.» * Ved en fest, som senere gaves i Kristiania til ære for «digterkongen», skrev WELHAVEN en begeistret sang, som OEHLENSCHLÄGER likte saa godt, at han optog den i «Norgesreisen», efter at have omtalt forfatteren i meget rosende udtryk:

«En ung og venlig Digter, med sjelden Aand, Forstand,
Welhaven, en Bergenser, en ung og kraftig Mand,
skrev mig den Hædersvise, som hele Kredsen sang,
Og her jeg den gjentager, skjøn i sin egen Klang.»

Aaret efter offentliggjorde WELHAVEN en række af sine første digte i det af OEHLENSCHLÄGER udgivne maanedsskrift «Prometheus» og lod, som sagt, «Dæmringen» se lyset paa «digterkongens» fødselsdag.

Men ligesaa beundrende som WELHAVEN nærmede sig den danske digter, ligesaa afvisende modtog WERGELAND ham. Allerede medens OEHLENSCHLÄGER endnu opholdt sig i Norge, offentliggjorde Siful i «Statsborgeren» et digt, «Kritik over Oehlenschläger», der begyndte saaledes:

«Det er ei Din Skyld, Skjald,
om Du med Blomster fodres i den samme Stald,
hvor Ewald stod paa Halm,
men jeg vil aabne Gluggen: den Smigerluft er kvalm.»

Om «Haakon Jarl» heder det, at

«Du fandt Din Haakon færdig i Snorres gamle Gravslot
og pudsed Støtten af blot.»

Og angaaende «Aladdin» mener WERGELAND, at OEHLENSCHLÄGER maa give sin kilde «Tusind og en nat» en stor del af æren.

Længer kom ikke Siful i sin kritik ved den leilighed, skjøndt han havde bebudet, at den vilde blive fortsat. Men aaret efter fik WERGELAND vand paa sin mølle, da OEHLENSCHLÄGER udgav sin

* «*Nescit occasum*» (norstjerneordenens devise).

helt igjennem mislykkede digtsamling «Norgesreisen». Skulde man i korthed angive, hvad denne «Digtekrands» dreier sig om, saa kunde man uden overdrivelse sige, at den handler om mad og om OEHLENSCHLÄGER. Sjelden har vistnok en stor digter blottet sine svagheder paa en saa prosaisk maade som her. Han glemmer ikke at notere, at han spiser middag under farten ind gjennem Kristianiafjorden, at han to gange er buden til taffels hos kronprinsen, at han har flaskefor og niste med paa turen til Ringerike, at han faar en altfor blød dyne paa Hønefos, at hans bukser revner paa Haugsund og at han maa kjøbe sig et par nye gule handsker, da han skal besøge amtmand BLOM i Drammen, hvor han finder sit portræt hængende paa væggen over den seng, man anviser ham. Selv hvor han en sjelden gang glemmer sig selv over det land, han besøger, omtaler han de nye ting, han ser, paa en yderst prosaisk maade. De norske stabure begeistrer ham saaledes til følgende pudsige strofe:

«Ha I sultne Muus! forslugne Rotter!
Jer gotter
Fadeburet
Ikke her. Høit kneiser Skuret,
Sat paa Pæle. Her I ikke tør
Op ad steile Trappe Jer umage,
Og tage
Havrekage,
Skille Bonden ved sin Melk, sit Smør.»

«Norgesreisen» var selvfølgelig bleven imødeseet med spænding herhjemme. Alle var nysgjerrige efter at vide, hvilket indtryk den store digter havde faaet af landet og folket. Skuffelsen var almindelig efter læsningen, og kritiken udeblev ikke. Selv den velvillige HERMAN FOSS kan ikke bare sig for at give OEHLENSCHLÄGER en liden finte i den anledning.

«Paa Skjaldens Værd jeg sætter Priis,
Skjøndt ei jeg Adam hører,
Naar gjennem Norges Paradiis
Med ustemt Streng han kjører,»

heder det i «Tidsnornerne».

I «Morgenbladet» rykkede WERGELAND øieblikkelig ud mod OEHLENSCHLÄGER, først med en artikel om digtet «Krogkleven» i «Norgesreisen», siden med en udførlig kritik af OEHLENSCHLÄGER's tre sidste arbeider («Carl den Store», «Tordenskjold», «Norgesreisen»). Her faar «Danomanerne» fuld besked om, hvad deres afgud er for en person. Der tales om OEHLENSCHLÄGER's «til Idiotisme eller en Art Vanvid gaaende Indbildskhed», om «det Umaadelige i Professor OEHLENSCHLÄGER's Arrogance», om «Svagheder, som man vilde undskylde, om de ikke fremtraadte med Pral og Anmasselse» o. s. v. Specielt gaar det ud over «Norgesreisen»: «Gud frie os! OEHLENSCHLÄGER's af ham og andre forgudede Navn staar paa disse Smørerier, som vi have gjennemlæst med en Medynk, som den Arrogans, der helt igjennem parrer sig med Usselheden, ikke fortjener!» «Ingen praktiserede hidtil heldigere og dristigere end OEHLENSCHLÄGER Knigges tvetydige: «man er, hvad man gjør sig selv til». Ingen misgreb sig mere i dette ulykkelige, men formodentlig sidste Forsøg derpaa.» Dette var «de sletteste Vers, nogen Literatur endnu skjæmmedes med.» Efter læsningen var selv hans beundrere tilmode «som den, der faar en Bøtte Vand over Hovedet eller et uventet Slag paa Munden» o. s. v.

Men selv om denne sidste paastand for en del var sand, saa blev dog OEHLENSCHLÄGER's norske tilhængere ikke desto mindre rasende over det skarpe angreb. Man antog, at det var NICOLAI WERGELAND, som havde skrevet det, og til ham rettedes da svarene, som dog ikke desto mindre igrunden gik ud over HENRIK. I digtet «Min Henriks Muse», der angav sig som «et Tillæg til Critiken over Oehlenschläger», gjentages den af WELHAVEN fremsatte paastand, at WERGELAND's uvilje mod det danske skrev sig fra misundelse og frygt for kritik. Digtet, der er noksaa morsomt, blev tillagt WELHAVEN, og han skal endog i den anledning være bleven overfaldt af en flok WERGELAND'sindede studenter; men i virkeligheden var det den 21aarige theologiske student JØRGEN INGEBREKTSSØN MOE, som her havde slaaet et slag for «Haakon Jarls» beundrede digter.

Ligesaa omstridt som spørgsmaalet OEHLENSCHLÄGER paa denne tid var, ligesaa omstridt var ogsaa det norske brændpunkt for OEHLENSCHLÄGER-beundringen, JOHAN DAHL's boglade.

JOHAN FJELDSTED DAHL blev født i Kjøbenhavn den 1ste januar 1807 og kom som 14 aars gammel gut i den GYLDENDAL'ske boglade, der dengang eiedes af J. DEICHMANN. I 1829 kom han til Kristiania, hvor han var bleven ansat som medhjælper ved J. W. CAPPELEN's boghandel, der netop da blev oprettet. Tre aar efter nedsatte han sig selv som boghandler i Kristiania, og aaret efter gav OEHLENSCHLÄGER's besøg hans forretning en vis glans. Han kjendte nemlig digterkongen fra Kjøbenhavn af og mødte ham allerede ved Moss for senere at ledsage ham under hele opholdet i Norge som et slags mellemting af en adjutant og en kammertjener. Det var DEICHMANN, som havde hjulpet ham til at grundlægge forretningen, og i begyndelsen var han temmelig afhængig af denne; men han tog det ikke saa nøie med de kjøbenhavnske instrukser, og driftig og foretagsom, som han var, forstod han snart at frigjøre sig. Med liv og sjæl sluttede han sig til WELHAVEN og hans meningsfæller, hjalp dem med penge, naar de trængte det, forlagde deres skrifter og gjorde sin boglade til deres børs.

Boghandler Johan Dahl.

At WERGELAND og de øvrige patrioter ikke saa med blide øine paa den indflydelse, DAHL øvede, siger sig selv. For dem var hans boglade «et Etablissement for Fordanskelsen i Norge» akkurat som theatret, og specielt havde WERGELAND grund til at være misfornøiet, da mere end én af de kugler, der rettedes mod ham, nok egentlig var bleven støbt i den DAHL'ske boglade. Det var derfor ikke saa underligt, at ogsaa DAHL's navn blev draget ind i «Dæmringsfeiden».

«Papegøien».

Det var en latterlig ubetydelighed, som gav anledningen, nemlig hverken mere eller mindre end et rødt og grønt livré, som DAHL i høsten 1834 havde udmaiet sit bud med. Dette gav anledning til et epigram i «Morgenbladet», hvori der blev paastaaet, at DAHL havde laant ideen til sit buds livre fra en papegøie, og da WERGELAND en tid efter traf gutten paa gaden, spurgte han ham: «Flyver Du endnu som Papegøi?» Svaret kom i form af følgende fnysende avertissement i «Morgenbladet»:

«Forslag til Hr. Cand. theol. Henrik Wergeland.

Da Hr. Cand. theol. Henrik Wergeland flere Gange har paa offentlig Gade forhaanet min Tjenestekarl, foreslaaer jeg herved den talentfulde unge Mand, heller at give sin Forbittrelse mod mig Luft i vittige Epigrammer, end oftere at gjøre sig skyldig i saadan pøbelagtig Opførsel.

Christiania. 14de December 1834

Johan Dahl.
Boghandler.»

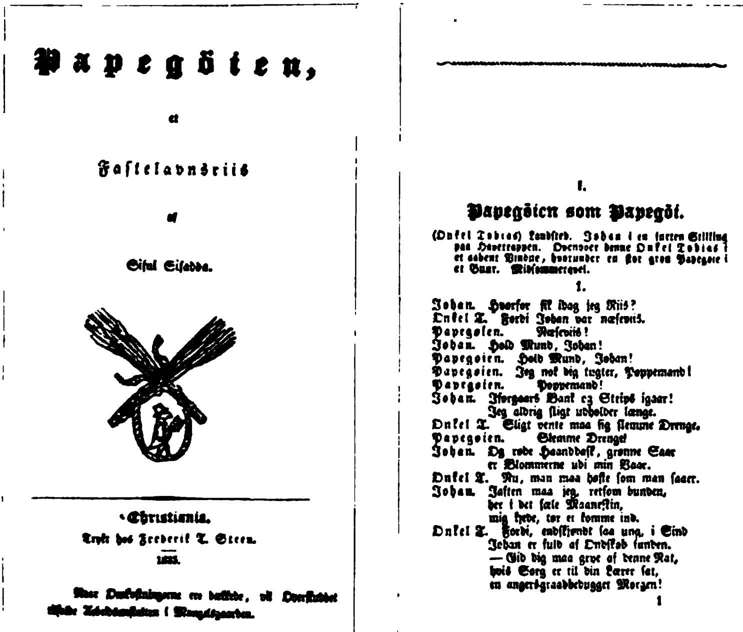
WERGELAND svarede med at forklare, hvad der var passeret. «Tilstedeværende vil kunne godtgjøre, at dette er den hele Bagatel, som har ladet Boghandler DAHL glemme, at han ikke behøver Aviserne, saalænge han er i Besiddelse af Byens første Sladderbod, og saalænge Foragt beskytter hans Smædelyst.» Dagen efter kom DAHL's svar, hvori han udtalte det haab, at WERGELAND for fremtiden vilde afholde sig fra «i Overilelse eller Drukkenskab» at fornærme ham eller hans folk — i modsat fald vilde han blive «krævet til Ansvar». Som svar herpaa fulgte et nyt epigram og en kort erklæring fra WERGELAND om, at «den vrede Herre vil blive dragen til Ansvar for sine Skamløsheder».

Der var saaledes udsigt til, at denne latterlige episode skulde faa en meget sørgelig afslutning for domstolene; men heldigvis gik WERGELANDS vrede fort over, og istedetfor at skrive en stevning skrev han sin kostelige farce «Papegøien», der har skjænket JOHAN DAHL et varigt navn i vor literaturhistorie.

«Papegøien» er en fantasileg, der udmærker sig ved sin graziøse kaadhed. Op i Siful Sifaddas heksekjedel kastes først og fremst JOHAN DAHL, saa OEHLENSCHLÄGER og tilsidst WELHAVEN og hele hans slæng af polemikler, poetikler, vehikler og æsthetikler. Derpaa laaner Siful en del af sin halvbroder HENRIK WERGELAND's fantasi,

og saa koges det hele sammen under den lystige klang af de sifulinske narrebjælder.

«Johan Papendal, en kjøbenhavnsk Dreng», lever som pleiesøn i sin onkel Tobias Güldenthals hus, hvor han bare gjør gale streger. Til straf for sine spilopper lukker onkelen ham inde i sin have en sommeraften, medens han selv kjører ud i Dyrehaven. Johan er rasende og gjør al den ugagn, han kan. Han plukker vingerne af

Papegöien,
et
Fastelavnsriis
af
Siful Sifadda.

Christiania.
Trykt hos Frederik T. Steen.
[illegible]

[illegible]

I.

Papegöien som Papegöi.

(Onkel Tobias) Landsted. Johan i en [illegible] Stilling paa Havetrappen. Ovenover denne Onkel Tobias i et aabent Vindue, hvorunder en stor grøn Papegøie i et Buur. Midsommerqvel.

1.

Johan. Hvorfor fik idag jeg Riis?
Onkel T. Fordi Johan var næsviis.
Papegøien. Næsviis!
Johan. Hold Mund, Johan!
Papegøien. Hold Mund, Johan!
Papegøien. Jeg nok dig truer, Poppemand!
Papegøien. Poppemand!
Johan. Iforgaars Bank og Strips igaar!
Jeg aldrig sligt udholder længe.
Onkel T. Sligt vente maa sig slemme Drenge.
Papegøien. Slemme Drenge!
Johan. Og røde Haandbask, grønne Saar
er Blommerne udi min Baar.
Onkel T. Nu, man maa høste som man saaer.
Johan. Isaften maa jeg, retsom bunden,
her i det søle Maaneskin,
mig hede, tør ei komme ind.
Onkel T. Fordi, endskjøndt saa ung, i Sind
Johan er fuld af Ondskab funden.
— Gid dig maa gror af denne Nat,
hvis Sorg er til din Lærer sat,
en angergraadbeduggét Morgen!
1

Titelblad og første side af «Papegøien»
(med boghandler Dahls — paaklæbede — bemærkning).

en natsommerfugl, river benene af en tordyvel, ribber onkels gamle papegøie og lægger sig endelig til at sove midt i et blomsterbed. Men neppe er han sovnet, før natalferne myldrer frem, og i en scene, der i fantastisk poesi ikke giver «Sommernatsdrømmen» synderlig efter, maner de Johans geist ud af hans legeme og ind i papegøien. Da onkel Tobias vender tilbage, tror han, at Johan er død af den stærke blomsterduft, og vil slet ikke høre paa den ribbede papegøie, der bander paa, at den er Johan Papendal og ingen

almindelig papegøie. Digterkongen Prometheus* har skrevet et sørgekvad over Johan og kommer for at recitere det for onkel Güldenthal; men denne er forlængst kjed af at høre hans vers og foræerer ham papegøien, forat han kan have nogen at læse op for. Saa kommer da papegøien i digterkongens hus og fodres dagligen med hans vers; mange priser den lykkelig ved den store digters fortrolige omgang; men igrunden er dens stilling «en glimrende Elendighed, og ikke ulig den at være lænket til en buldrende Malstrøm». Den har maattet høre «Tordenskjold» 17 gange, «Helge» 32 gange, «Væringerne» og «Carl den Store» 26 gange og «Kanarifuglen» 49 gange.** Det er mere, end selv en papegøie kan taale. Digterkongen afskediger den derfor og hænger sit portræt op for at lade sine oplæsninger gaa ud over det for eftertiden:

«Nei her er Manden, som i Evighed skal holde ud,
Opmærksom stedse, stedse med et Øie smilende,
Dog vendt med Øret hid, og Næsen ret som nikkende:
Mig Selv! — hvo Anden vel? — en Digter høre Digteren!»

Fra digterkongen kommer papegøien til Zacharias Güldenthal, der anbringer den i sin boglade, hvor den lærer boghandelen fra grunden af og tilslut bliver saa flink, at boghandleren beslutter at sende den til Norge som sin faktor. Saa kommer den da til Kristiania, hvor den straks gjør bekjendtskab med Polemikkel Poetikkel og en hel del andre æsthetikler og polemikler. De bliver ude af sig selv af begeistring, da de hører, at papegøien har tilbragt to aar i digterkongen Prometheus hus. «Spiste Han? Hvad spiste Han? Spiste De med Ham? Sov Han? Naar sov Han? Gik Han i egne Forretninger? Gik Han med Laurbærkrands? I Jambetact? Naar digtede Han? hvorledes? hvorledes?» Polemikkel Poetikkel er saa begeistret over det nye bekjendtskab, at han foresætter sig i løbet af otte uger at faa istand en sonnet til forherligelse af den dag, da det stiftedes. For at imponere papegøien giver han tilbedste

* Som før nævnt udgav OEHLENSCHLÄGER dengang maanedsskriftet «Prometheus» (december 1832 — marts 1835).

** I WERGELAND'S kritik over OEHLENSCHLÄGER'S værker heder det etsteds: «Oehlenschläger er utrættelig i at forelæse sine Manuskripter. Han har reist om i Tyskland og Schweitz og kjedet Goethe og Madame de Staëhl o. Fl. dermed.»

en hel del af sine vittigheder: «Hør Mutter, I er et concret gammelt Hæspetræ! Hør Fatter, Du er et abstract Bagbæst» o. s. v. o. s. v. Han fortæller ham desuden, at han dagen forud har været i den grad vittig, at han har kaldt grundloven prostitutionen af 17de mai. Papegøien er meget imponeret og slutter sig straks til Polemikkel, især da han hører, at hans modstander Siful beundrer den vilde natur, den, han har en udpræget skræk for siden hint sammenstød med alferne. Bogladen kommer istand, og gjennem papegøiens indberetninger til onkel Zacharias erfarer vi, at alt gaar udmærket. I hans bod opfindes der hele 30 skjældsord mod patrioterne, «hvoraf saaledes høistærede Hr. Principal ville se, at Seiren er paa vor Side». Tilslut løsriver han sig fra afhængigheden af Güldenthal og opretter egen boghandel; men neppe er det gjort, før han opdager, at der er alfer ogsaa i Norge. Poetikel har nemlig faaet ham med op i den botaniske have en aftenstund, forat han «af Mørket, Kulden, Flaggermusene, de qvækkende Frøer og døsige Blomster skulde danne sig en objectiv Idee af Dæmringens Aand». Der faar alferne tag i ham og forraader, at han i virkeligheden bare er en papegøie, medens en af dem holder en tordentale «over Letsindighed, Bagtalelsessyge og Ondskab m. m.» Det værste af alt er imidlertid, at Siful sidder i et lysthus og hører det hele. Det er ude med papegøien som boghandler; den maa vende tilbage til Danmark og søge plads i Dyrehaven «som slet og ret Papegøie». Men heller ikke her faar den være i fred for alferne; paa grund af alle de slemme streger, den har gjort, forvandler de den til en oldenborre. Polemikkel Poetikkel er imidlertid reist efter den forsvundne Johan Papendal, som han først gjenkjender i oldenborrens ham, efterat han har revet benene af den i raseri over, «at fornuftige Folk tænke ens baade i Danmark og Norge». Den døende oldenborre tilgiver sin ven og holder en formaningstale til ham, hvori det blandt andet heder: «Det er forbi med os begge; lad mine sex afrevne *pedes* minde dig om, at det er et ligesaa ulykkeligt Indfald, at ville være Digter, naar man ikke er det, som at ville være Menneske, naar man engang er bleven Papegøi. Lær af dette udsluknende Liv, at du staaer paa det skrækkelige Trin for en gammel Student, at de sidste Gloser henblegne i din Hukommelse. Og lad denne Kokase minde dig om, at Hver har sin Sfære.»

Poetikkel vil imidlertid ikke høre paa det øre; han vil i høiden, og da han ikke kan komme det paa anden maade, hænger han sig i et bøgetræ, men rebet brister, og han dratter ned. «I det samme Øieblik skifter Scenen om til at man seer Drengen slumrende i Blomsterbedet som i første Scene. Solen rinder.» Johan vaagner. «Hvad var det? Oh, en raaden Pære, som faldt paa min Næse. Har jeg sovet her inat? O nu husker jeg det. Hvilken Drøm, som disse duftende Blomster maa have indaandet mig! Alfer, Papegøie, Oldenborre, Polemikkel eller hvad han hedte — alt en Drøm. Vel! men jeg vil huske Moralen: ikke ærgre fornuftige, gode Mennesker, ikke sladre, ikke lyve, ikke være slem Dreng, ikke ødelægge Blomster, ikke pine Sommerfugle, ikke tirre Alfer, Poeter eller Trolde, ikke være forfængelig, skadefro og ondskabsfuld, ikke holde mig til Poetikler eller Æsthetikler, ikke være Boghandler, naar jeg er en Dreng og aldrig glemme Papegøien.»

Da Dahl fik høre, at Wergeland skrev en farce om ham, hævnede han sig paa en maade, der var ganske vittig. Han skrev nemlig til Wergeland og tilbød at forlægge farcen. Wergeland fandt ideen fortræffelig, og alting gik i orden. Men inden Dahl udgav bogen, lod han uden Wergeland's vidende en liden seddel klæbe paa foden af titelbladet, og paa den stod: «Naar Omkostningerne ere dækkede, vil Overskuddet tilfalde Arbeidsanstalten i Mangelsgaarden.» Det var hans tak for sidst, en tak, som indbragte ham og hans venner et nyt angreb fra Wergeland's side i form af en «Commentar til Papegøien».

«Spaniolen». I de aar, disse stridigheder havde varet, havde Wergeland's digtning stadig udviklet sig til større klarhed og harmoni. Digtet «Cæsaris», der først udkom 1833, men er skrevet 1831 under indtrykket af julirevolutionen og den polske opstand, er endnu et ægte Wergeland'sk Ungdomsprodukt, og det samme gjælder en del af «Digte, 2den Ring». Men allerede i «Spaniolen» er der indtraadt større ro, større beherskelse. Ideen til digtet fik Wergeland under en vandring i Jotunheimen. Ved «den for sine Snestorme berygtede «Fannarauk», et fremspringende bastionformet Udenværk til Horungtinderne,» læste han paa et rødmalet kors:

«Skynd dig! skynd dig! fly som en Hind!
See, hvor det griner bag Fannarauktind.»

Og samtidig fortalte føreren ham, at en udlænding, der skulde fra Sogn til Dovre, en tid i forveien var omkommen der under en snestorm. Man fandt ham død omfavnende korset. WERGELAND kom uvilkaarlig til at tænke sig den fremmede som en af de mange landflygtige liberale, der paa den tid (1832—33) flakkede om i Europa, og den omstændighed, at han omfavnede korset i sin dødsstund, bragte WERGELAND til at antage ham for en spanier, et af ofrene for den spanske absolutismes forfølgelser. Dermed var planen til digtet given. I pompøse vers lader han spaniolen forkynde FERDINAND DEN SYVENDE sin foragt for hans feige politik og sin tro paa frihedens endelige seir, og forfulgt af kongens genius, men beskyttet af dronningens flakker helten siden om, indtil han tilslut finder sin død ved «Fannarauken». Her er prægtige strofer i dette digt, der er det bedste blandt WERGELAND's politiske digte, og ved siden af er høifjeldsstemningen anslaaet med stor kraft og sikkerhed. Ingen anden norsk digter har malt høifjeldet saa storstilet i al sin enkelhed som WERGELAND i disse vers:

«her, hvor ingen Blomst af Drømme
vækkes op af Sommersol;
Brune Mose
her er Rose
Sneen Liljer, Iis Viol.»

Ogsaa en samling «Folkeviser», som WERGELAND paa denne tid udgav i smaahefter, røber paa de klareste, hvorledes han stadig mere og mere nærmede sig fuldmodenheden. Selv regnede han aaret 1834 som et mærkeaar i sin digteriske udvikling. Først da «begyndte jeg at skjelne mellem Godt og Ondt,» skriver han 1842 til den danske forfatter P. L. MØLLER. Næsten alt, hvad han før havde skrevet, var ekstemporeret og improviseret, «Trykningen har stundom begyndt, naar jeg har leveret et Par Blade». Det er tydeligt, at han har havt godt af den kritiske modgang, han fik. Selv om han fandt den overdreven og uretfærdig, har den dog bragt ham til at anvende større omhu paa den formelle udarbeidelse.

«Den indiske Cholera».

I 1834 havde WERGELAND ikke udgivet noget mere omfangsrigt arbeide, men indskrænket sig til at forberede flere. Det ældste af dem er dramaet «Den indiske Cholera». I aarene 1832 til 34 blev Norge for første gang hjemsøgt af en koleraepidemi. Den begyndte i Drammen høsten 1832, kulminerede i Kristiania høsten efter og endte i Smaalenene 1834. Specielt skal det have gaaet uhyggelig til i Kristiania, hvor henved 100 personer blev angrebne paa én dag, da sygdommen var paa sit høieste. Frygten for den nye sygdom var saa stor, at den næsten grænsede til panik.

Disse forhold er det, som har affødt WERGELAND's drama, der er et slags fantastisk forklaring af koleraens oprindelse. Stykket dreier sig nærmest om engelskmændenes overgreb i Indien, og koleraen er en dæmon, som de indfødte slipper løs over europæerne som hævn for disse overgreb.

I Indiens fjerne oldtid, fortæller den gamle afsatte rajah, blev landet undertvunget af Tzengaristammerne, mens Hindufolket maatte flygte ud i skovene. En vild Tzengarisultan fører et regimente, der er lige saa rigt paa grusomhed som paa tøilesløshed, indtil rajahens stamfader faar ham dræbt ved list. Han paatager sig nemlig at grave ham en dyb kobberklædt faldgrube, hvori han kan nedstyrte sine ofre, og da han er færdig med den, lykkes det ham at styrte tyrannen ned i dybet, der lukkes forsvarlig efter ham.

«Men gjennem Ætten gik fra Led til Led
det Sagn af selve Brahma aabenbaret,
at hvor Tyrannens Aadsel er bevaret
er end den onde Geists Forviisningssted:
en Geist med Dødens Magt og Hevnens Hu,
i Aadslets Pestdamp levende endnu.»

Saasnart faldgruben aabnes, vil denne dæmon stige op og udbrede død og ødelæggelse over verden.

Den afsatte rajahs søn dræber en englænder og finder selv døden; den gridske guvernør og hans forvalter tror, at den gamle skjuler en stor skat og truer ham med døden, hvis han ikke aabenbarer, hvor den findes; men han eier ingen anden skat end sin skjæbnesvangre hemmelighed, faldgruben, der ikke maa aabnes, før

englænderne har drevet hinduerne til det yderste. Forat hemmeligheden ikke skal dø med ham, betror han den til malayen Vakiti, der elsker hans datter Sami indtil raseri. Men da Sami elsker den unge englænder Francis, der gjengjælder hendes kjærlighed, aabner malayen faldgruben, og pesten slipper løs. Alle omkommer undtagen de elskende og besætningen paa et engelsk skib, der fører dem

— «til en Ø i Verdens Hav
for tvende Hjerter stor nok og en Grav.»

Stykket er ligesaa lyrisk som fantastisk. Sidelange kjærligheds-scener mellem Sami og Francis veksler med endeløse udfald mod undertrykkerne fra rajahens side og talrige skurkemonologer i guvernørens og malayens mund. Det er netop et af de arbeider, som WERGELAND sigter til, naar han fortæller, at trykningen stundom var begyndt, saasnart han havde leveret et par blade af manuskriptet. Dets tilblivelse ligger altsaa forud for det tidspunkt, da han «begyndte at skjelne mellem Godt og Ondt».

Ganske anderledes dramatisk holdning er der i hans næste arbeide, «Barnemordersken, Sørgespil i fire Acter». Stilen er klarere, handlingen bedre bygget, de lyriske partier spiller vistnok en overdreven stor rolle, men dog ikke i den grad som i «Den indiske Cholera». «Barnemordersken».

Den frit opfundne handling foregaar i og ved den lille sydfranske by Carpentras under en af de talrige valdensiske forfølgelser. Mairens søn, advokaten Roderiguez, har i sin tid staaet i et kjærlighedsforhold til pigen Fanchette, der har dræbt deres barn og senere vanker om i vildelse som et bytte for sin urolige samvittighed. Senere har han forlovet sig med den rige, halvgamle godsbesidderinde frøken Madelaine, men forlader ogsaa denne for at lægge sine garn ud for forpagterdatteren Nannette. Hendes brudgom faar han stukket ind i et paveligt frikompagni og bestormer hende med sine kjærlighedserklæringer — dog alt forgjæves. Mindre standhaftig har hans søster Narcisse været ligeoverfor frikorpskapteinen Don Gaspards tilnærmelser. Hun bringer et barn til verden og kaster det i bækken paa samme sted, hvor Fanchettes og Roderiguez' barn i sin tid fandt døden. Fanchette, der stadig kredser om stedet, finder imidlertid barnet og redder det, men dog ikke,

før frøken Madelaine har seet det i vandet. Skinsyg paa Nannette, tror hun, at barnet er hendes og Roderiguez', og beslutter at anklage hende for barnemord, medens Roderiguez' hævngjerrighed har ladet hende anklage for kjætteri. Skjøndt hun bekjender sin valdensiske tro, vover retten ikke at dømme hende som kjætter; derimod dømmes hun til døden som barnemorderske. Da stormer valdenserne ind i byen og befrir hende. Mairens datter tager den gift, som var bestemt for den uskyldige; han, Roderiguez, frøken Madelaine og flere andre af de pavelige skjuler sig i fængslet; men valdenserne sætter ild paa det, og de, som har søgt ly der, omkommer i flammerne. Baade handlingens voldsomhed og de hist og her indstrøede komiske partier vidner om, at SHAKESPEARE's indflydelse endnu gjorde sig gjældende. Som i «Den indiske Cholera» er et brændende had til al undertrykkelse den ledende følelse i stykket. Hist var det det ydre, her er det det aandelige tyranni, WERGELAND vender sine vaaben mod.

— «Hvi dræbe I dem da
for deres Tro? Troer Du de elske denne
og deres Hjem? Hvad Kuben er for Bien,
er Troen for Fornuften: skal den due,
da maa den have bygget selv den op.
Da er den kjær, og did tilbagevender
den fra sin Sværmen. —
— Hvi tvinge
I Aanders Tro da ind i Magtens Form?
Hvi fængsle Bier I i Hvepserede?»

siger en af personerne i «Barnemordersken». I disse ord har man stykkets moral.

De sidste Kloge. I nær slægt med disse to arbeider er den samme aar udgivne «farce» «De sidste Kloge». Ogsaa her bliver gode og fredelige naturbørns lykke forstyrret af onde kulturmenneskers overgreb. Denne gang er det spekulanterne og prokuratorerne, det gaar udover. Paa øen Terranova har en «kornpuger» fremkaldt en kunstig hungersnød ved at holde paa sine store kornbeholdninger, hvis værdi stiger med hungersnøden. Følgen er, at alle indbyggere vandre ud paa ganske faa nær. Blandt dem er prokurator Zobolam, der er endnu klogere end kornpugeren. Thi da den rige mand omkommer, fordi hans slægtninge tænker mere paa testamentet end

paa at yde ham en haandsrækning, procederer Zobolam arvesagen slig, at han faar hele formuen og arvingerne intet. En eneste familje er bleven igjen paa øen; den bringer han til at søge døden i fortvivlelse over hans hjerteløshed. Men neppe er han bleven alene tilbage, før en mængde smaadjævle myldrer frem og begraver ham levende i hans eget korn.

WERGELAND har selv nogle aar senere forklaret, hvorledes denne figur er bleven til. Han oplyser temmelig tydelig, at han har sigtet til en prokurator PRAËM, som han havde en langvarig proces med. HARTVIG LASSEN finder baade farcen og den senere kommentar meget uelskværdige, og det kan jo ikke nægtes, at det er en lidet tækkelig maade at komme sin kontrapart tillivs paa. For nutidslæsere har imidlertid denne side af sagen liden eller ingen interesse. Hvad der derimod er værd at lægge mærke til, er, at WERGELAND her uvilkaarlig er kommen til at ligne en ham forøvrigt temmelig fjerntstaaende forfatter, nemlig dansken CHRISTIAN HVIID BREDAHL, hvis dengang upaaagtede, men senere saa bekjendte «Dramatiske Scener uddragne af et ældgammelt Haandskrift» var udkomne i aarene 1819—22. Tilfælles havde disse to forfattere neppe andet end en levende frihedskjærlighed og et brændende had til al undertrykkelse.

I de nærmest følgende to aar var det ikke saa meget digteren som journalisten og politikeren WERGELAND, der lagde beslag paa publikums opmærksomhed. Omkring begyndelsen af 1836 antog nemlig striden mellem WERGELAND og hans modstandere en ny karakter; den gik over fra at være literær til at blive politisk.

I tiden nærmest efter «bondestorthinget» i 1833 havde der været temmelig stille i politiken. De literære stridigheder havde lagt beslag paa opmærksomheden; men i 1835 foregik valgene til det følgende aars storthing. Hovednumret paa oppositionens program var formandskabsloven, som kongen i 1833 havde nægtet sanktion, fordi storthingets beslutning havde givet formandskaberne større myndighed, end kongen og hans raad fandt ønskeligt. Dertil kom snart ogsaa spørgsmaal af unionel karakter, specielt om det norske flag. Wergeland og «Statsborgeren».

«Statsborgeren» havde agiteret tappert under valgene, og dets redaktør PEDER PEDERSEN SOELVOLD havde endog reist omkring og

holdt folkemøder paa flere steder. Men i oktober 1835 tilstødte der ham en malheur, som med et slag gjorde ham umulig baade som politiker og journalist. At dette skede, er ikke saa underligt; det forunderlige er, at det ikke var skeet før. En af de mange, der var bleven æreskjændt i «Statsborgeren», havde nemlig taget det fornuftige parti at sagsøge bladets redaktør. Dengang var det langt farligere end nu for en journalist at blive dømt for at have fremsat usandfærdige beskyldninger. Boden var vistnok mindre, end den nu er, nemlig bare tre mark; men der var den hage ved den, at den var forbunden med ærestab for den domfældte. SOELVOLD blev dømt, og dermed var hans saga ude. Han førte senere en temmelig eventyrlig tilværelse, idet han reiste rundt i bygderne og optraadte som plattenslager. Han skal have endt sine dage som fattiglem i Kristiania.

«Folkebladet» var sovet hen for længe siden, og «Morgenbladet» havde dengang endnu »kun melketænder» for at bruge WERGELAND's udtryk i «Hassel-Nødder». «Statsborgeren» var altsaa oppositionens eneste organ, og nu stod dette organ uden leder — det var ikke efter HENRIK WERGELAND's hoved. Vistnok billigede han langt fra «den Pøbbelmaneer, hvori det var bleven redigeret af den forrømte Redaktør»; men han betragtede det dog «som et Tidsfænomen, der havde en dyb Nødvendighed». Da forlæggeren kom til ham og bad ham overtage redaktionen, lovede han derfor at hjælpe ham saa længe, til han kunde skaffe sig en ny redaktør. Først vilde han bare redigere et enkelt nummer, senere et par og endelig i det høieste aargangen ud. Men det blev ikke med den ene aargang. Helt til udgangen af 1837 blev WERGELAND staaende som redaktør af «Statsborgeren», en stilling, hvortil han paa grund af sin varmblodige digternatur var lidet skikket, og som skaffede ham en mængde ubehageligheder. «Det var et reent Helvede,» siger han selv i «Hassel-Nødder». «Jeg trællede mig næsten tildøde i de Fremmedes Land.» Og ved siden af alle de andre ærgrelser havde han ogsaa den, at bladets abonnentantal stadig blev mindre. Læserne, der var vante til den SOELVOLD'ske personalkritik, fandt ikke smag i WERGELAND's mere abstrakte skrivemaade. Ved udgangen af 1837 maatte bladet gaa ind.

Omtrent samtidig med, at WERGELAND overtog redaktionen af

Den Constitutionelle.

№. 1.
1836.

Et Dagblad.

Mandag
1ste Februar.

Redigeret af

Carl Fougstad, U. A. Motzfeldt og A. Schweigaard.

Forlagt af Johan Dahl.

Abonnementsprisen er 6 Spd. aarlig; forsendt med Posterne 7 Spd. — Den Constitutionelles Expedition er i Raadhusgaden No. 176. Indgangen gjennem Porten.

Idag

udleveres Sager til Kunst- og Husflids-Udstillingen paa Børsen fra Kl. 9 Form. —2 Eftermiddag;
melde de, der attraae fri Vaccination sig hos Stadsphysicus Døderlein fra Kl. 2—3 Efterm.;
opføres paa det dramatiske Selskabs Theater "Familien Riquebourg" og "Indtoget";
er Pan-Cosmorama aabent fra Kl. 5—8 Efterm. i Mad. Ellefsens Gaard i Raadhusgaden;
er Cosmorama aabent i Albrechtsens Gaard ligeoverfor Stiftsgaarden i Raadhusgaden;
er Cosmorama aabent i Snedkermester Jacobsens Gaard paa Grønland fra Kl. 5—9 Efterm.

Den 1ste Februar 1836.

Hvor klinger Frosten sundt og klart
Nu i de hvide Lunde—
Hvor fyger Slæden i en Fart
Henad de frosne Sunde!
For Bræens skarpe Nordenvind
Har ingen Normand rystet,
Den driver Blodet op i Kind
Og aander Kraft i Brystet.

Nu flyver Budet vidt om Land
Og vækker Liv i Dalen,
Og Folket blusser Mand ved Mand
Som fordum over Valen.
Een Tanke giver Sjælen Id,
Een Lidlie drager Alle,
Det samme Maal de stunde til
Hvor Dagens Roster falde.

Ja nu er Dagen kommen, Mænd!
Til Thinge da, til Thinge!
Der sidder Frihedsørnen end
Og løfter paa sin Vinge.
Om Thingets Hei, om Landets Lyst
En Kunddeel vil vi drage
Og Arm mod Arm og Bryst mod Bryst,
Som i de gamle Dage.

Giv Plads, giv Plads! de træde frem
Vort frie Lands Udkaarne —
Vær hilset her i Frihebs Hjem
I Norges Odelsbaarne!
Hver Normands Blik nu mærker vist
Paa eders Færd alene,
Alt venter Helligdommen hist—
Stig op paa Thingets Stene!

Et Lidsskalf er det høie Thing:
Derfra kan Blikket see
Det hele Fædreland omkring—
Et Syn vel værdt at see.
De gamle Fjelde faste staae,
Om de er nok saa vilde,
Det er en Grund at bygge paa,
En Mark for Eders Snilde.

Vel er her koldt og Vintren snoer
Skarpt om de norske Klipper,
Men ærligt Malm i Folket groer,
Sit Fjeld det aldrig slipper.
Lad under Sydens Himmel blaa
Kun Trællen mat i Kornet gaae—
Her vil vi frit og dristigt staae
Paa vore kolde Klipper!

Thi Nordens gamle Hædersflag
Staaer over Klippens Sale:
I Solen over Borgens Tag
Dets rige Folder dale.
Og har det end en liden Rift,
Vi hele den ved ny Bedrift,
Ved Dagens Værk, ved flygtig Skrift
Og ved frimodig Tale.

Idag er Medlemmerne af Norges syvende ordentlige Storthing som saadanne traadte tilbage; Norges ottende ordentlige Storthing træder nu sammen. Man have forresten saa liden Interesse som muligt for de offentlige Begivenheders Gang, man være end ganske uberørt af den nærværende Tids Spænding og Svingninger, ingen Normand kan dog vel, naar hans Tanke paa

«Den Constitutionelle».
(Første side af første nummer, omtrent 1/2 størrelse.)

«Statsborgeren», traadte ogsaa hans modstandere over paa det rent politiske omraade. Den udpræget æsthetiske WELHAVEN var her ikke manden; han maatte afgive ledelsen til andre kræfter og indtog fra nu af en mere tilbagetrukken plads i kampen. Fra 1ste febr. 1836 udkom Dagbladet «Den Constitutionelle», redigeret af C. FOUGSTAD, U. A. MOTZFELDT og A. M. SCHWEIGAARD. Det skulde

Welhavens portræt.
(Efter Caroline Stelzners billede.)

bekjæmpe oppositionen, hvor den end ytrede sig, enten det nu var i storthinget, i literaturen eller i pressen. Paa samme tid skulde det være et modernt blad med et vist parisisk tilsnit. Det bragte literære feuilletoner, literaturartikler og kauseriagtige opsatser — altsammen skrevet i en let, tildels endog elegant stil. I sit slags var det virkeligt et fænomen i datidens norske presse. Dets forlægger var JOHAN DAHL.

At «Den Constitutionelles» første nummer udkom samme dag, som storthinget traadte sammen, er et blandt de mange vidnesbyrd

om, hvilken betydning man tillagde det nye storthing. Det kom specielt til at udmærke sig ved sin energiske optræden mod KARL JOHANS unionspolitik. Det begyndte sin virksomhed med at forkaste de atter fremsatte kongelige forslag til forandringer i grundloven; de blev forkastede uden debat og uden at være bleven oversendt til komitébehandling — en demonstration, som hans majestæt ikke kunde misforstaa. Derpaa fremkom der flere forslag til lov om et eget norsk flag. Inden de blev behandlede i storthinget, fremkaldte de en stærk diskussjon i pressen paa begge sider af rigsgrænsen, og denne diskussjon bidrog ikke til at gjøre den patriotiske stemning mindre udpræget paa den norske side. Alle nordmænd stod her sammen, embedsmænd saavelsom bønder, «Den

Til Stockholm. Fra Stockholm.

Titelvignet af «Stockholmsfareren».

Constitutionelle» saavelsom «Statsborgeren». Et karakteristisk udslag af denne stemning er WERGELAND's farce «Norge i 1800 og 1836», der blev opført den 17de mai i studentersamfundet. Med glad patriotisk stolthed ruller forfatteren op et billede fra 1800 og et fra 17de mai 1836 for at vise, hvilke umaadelige fremskridt der er gjort i mellemtiden. Første akt foregaar paa «den Collettske Eremitage Fladeby», hvor BERNT ANKER, CHRISTEN PRAM og ENEVOLD FALSEN sidder sammen og politiserer. Alting er mørkt og sørgeligt, foreningen med Danmark ligger som en mare over al udvikling, baade den aandelige og den materielle. Nei «gamle Norge paa egne Been!», det er løsenet. «Det vil sige! ikke paa Krykker» og «heller ikke med Nogen under Armen! thi Sverige er ikke længere artig nok.» Efter at have lovet, «Levende eller Døde», at møde hinanden i Kristiania om 36 aar, skilles de, og saa følger

da en forherligelse af datidens Norge, dets prægtige storthing, dets store fremskridt paa alle omraader o. s. v. Det hele er et stykke datidspatriotisme af den alleræqteste slags. Selv omslaget er karakteristisk, idet hver side er prydet med en nationalsang.

Men ligesaa idyllisk og begeistret som stemningen dengang var, ligesaa krigersk blev den nogle maaneder senere. KARL JOHAN var meget misfornøiet med storthinget, og med nordmændene i det hele taget, og den reaktionære russiske regjering gjorde, hvad den

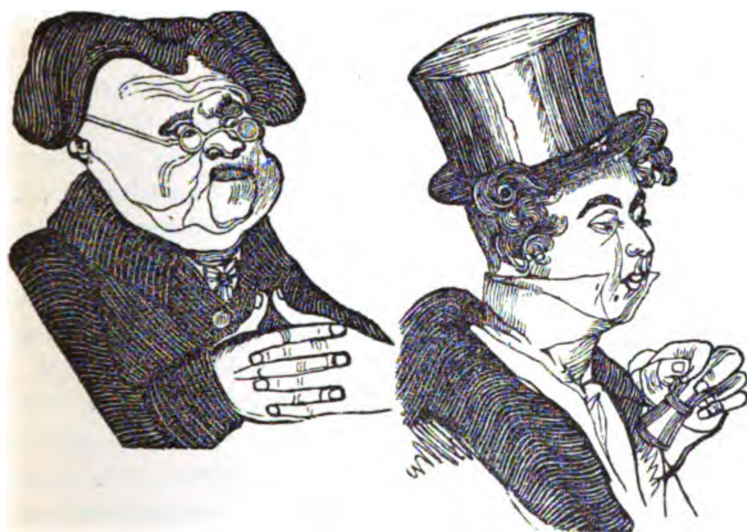
"Nok en Stockholmsfarer?
Hm! hvad skal vi nu finde paa?"

"Hjälp nu, Samiel! Jag kan icke mera."

Titelvignet af «Stockholmsfareren No. 2».

formaaede, for at puste til ilden. Efter dens tilskyndelse besluttede han at opløse storthinget uden videre. Af de norske statsraader i Stockholm fraraadede de to opløsningen paa det kraftigste. Den tredje derimod — den høikonservative statsminister LØVENSKIOLD — delte kongens opfatning. Det havde været meningen, at opløsningen skulde komme som en overraskelse; men storthinget modtog underretningen saavidt betids, at det fik tid til at beslutte rigsretstiltale mod LØVENSKIOLD. Rigsretten traadte sammen umiddelbart efter storthingets opløsning og varede til begyndelsen af september, da den tiltalte statsminister blev dømt til at bøde 1000 spd. til

statskassen, hvad der ikke hindrede kongen i at beholde ham som statsminister i Stockholm, tiltrods for at han indleverede sin afskedsansøgning. Den gamle hædersmand statsraad JONAS COLLETT fik derimod sin afsked, fordi han havde underrettet storthingets præsidenter om opløsningsbeslutningen. Paa det overordentlige storthing, som blev indkaldt i oktober 1836, vedtoges formandskabsloven, ligesom man efter forslag af HERMAN Foss besluttede at indgaa til kongen med en adresse angaaende frigivelsen af det norske handelsflag.

Kors! er dette en Opera? | En Opera det? Nei min Mand! Og jeg reiser sgu til Stockholm lel.

Slutningsvignet af «Stockholmsfareren No. 2».

At HENRIK WERGELAND i disse bevægede tider rigtig var i sit es, er en selvsagt ting. Baade i «Statsborgeren» og i særskilt udgivne flyveblade deltog han i diskussjonen, og hans sprog var i regelen ikke netop det spagfærdigste. Specielt gav de unionelle stridigheder hans forbitrelse næring. Paa grund af hans voldsomme skrivemaade kaldte «Den Constitutionelle» ham til orden, og saa tørnede dette blad og «Statsborgeren» sammen i en ligesaa heftig som langvarig feide.

Under disse omstændigheder var det, WERGELAND's «Stock-

holmsfareren, Syttende-Mai-Stykke» blev skrevet og opført i studentersamfundet, og ikke lang tid efter fulgte «Stockholmsfareren No. 2». Som H. LASSEN bemærker, er begge farcer mere hidsige end vittige.

I den første «Stockholmsfarer» fremstiller han sine modstandere som lykkejægere, der reiser ind til den svenske hovedstad for at gjøre sine hoser grønne paa høiere steder, medens patrioterne forfølges og tilsidesættes paa mange maader. I «Stockholmsfareren No. 2» angriber han hovedsagelig selve «Den Constitutionelle» samt de svenske blade, der havde taget fat i ham for den første «Stockholmsfarer». I «Stockholmsfareren No. 2» er indlagt «Ola Graaguts nye Vise om en Ola Høiland med mere», en med bredt folkeligt lune skrevet gadevise om de begivenheder, som optog samtiden baade paa det politiske og andre omraader. Trods sin temporære karakter kan den endnu læses med ublandet fornøielse af enhver, der har en smule overblik over datidens begivenheder.

Kampen mellem WERGELAND og den «Den Constitutionelles» medarbeidere og tilhængere fik endelig i 1838 et drastisk slutningsnummer i det berømte «Campbellerslag» og dets kritisk-polemiske efterspil «Campbellerfeiden».

I november 1835 var det førnævnte STRØMBERG'ske theater nedbrændt, og kort tid efter var der bleven dannet et aktieselskab til bygning af et nyt theater. Saa raskt gik det, at theatret allerede kunde aabnes i oktober 1837. Paa aabningsaftenen ønskede direktionen at opføre et norsk stykke, og den havde derfor udsat en præmie for det bedste originale dramatiske arbeide, der inden en bestemt tidsfrist blev indleveret til den nedsatte bedømmelseskomite; den bestod af HERMAN FOSS, adjunkt COLBAN og professor BLYTT. Ikke mindre end 12 arbeider blev indsendte, og blandt dem blev den unge nys fremtraadte lyriker ANDREAS MUNCH's treaktsdrama «Kong Sverres Ungdom» tilkjendt prisen. Det blev ogsaa opført paa aabningsdagen uden at gjøre synderlig lykke. Som det næst bedste arbeide havde bedømmelseskomiteen indstillet HENRIK WERGELAND's «Campbellerne eller Den hjemkomne Søn, Syngestykke i to Acter», og direktionen havde derfor besluttet, at ogsaa dette stykke skulde indstuderes og opføres. Men dette var ikke efter hans modstanderes kogebog; «Statsborgerens» redaktør maatte

ikke faa adgang for sine produkter til byens eneste offentlige scene; det var altfor stor ære. Saasnart det rygtedes, at stykket skulde gaa, begyndte derfor «Den Constitutionelle» at røre paa sig. Stykket, der var udkommet i bogform, blev fremstillet som et makværk; det kunde umuligt være andet end frygt for WERGELAND og hans meningsfæller, der kunde bevæge direktionen til at optage «Campbellerne» paa repertoiret.

Den 24de januar 1838 kom stykket endelig til opførelse. Det blev ganske velvilligt modtaget af publikum. Efter slutningen af 1ste akt blev der vistnok hysset lidt, og man hørte endog en enkelt pibe, men disse mishagsytringer overdøvedes straks af de klappende. Stykket fortjente heller ikke at blive udpebet; dertil er det et altfor uskyldigt arbeide. Men dets forfatter var nu engang HENRIR WERGELAND. Derfor skulde der pibes.

Ved anden opførelse, søndag den 28de januar, stod slaget. Begge parter havde rustet sig til kampen, og theatret var fuldt besat. En hel del af intellegenspartiets førere havde givet møde. «Den Constitutionelles» to redaktører, lektorerne MOTZFELDT og SCHWEIGAARD, høiesteretsadvokat STANG, DUNKER, P. A. MUNCH, A. MUNCH, BIRCH-REICHENWALD og adskillige andre mere eller mindre kjendte personligheder saaes i parket eller i første rad.

Tæppet gik op, og skuespiller PETER NIELSEN begyndte at fremsige den smukke prolog — «For første Gang» —, som WERGELAND havde skrevet til stykket; men neppe havde han faaet sagt et ord, førend konserten tog sin begyndelse. Der var alleslags hvislende og pibende instrumenter lige fra barnefløiter til klarinetmundstykker. Da 1ste akt var forbi, blev det værre og ikke bedre. Piberne vilde aldrig holde op, og følgelig gav klapperne sig heller ikke.

Midt under spektaklerne reiser HERRIK WERGELAND sig i en loge og gjør forsøg paa at tale publikum tilrette. Piben og klappen er svaret. Orkestret falder ind med nationalsangen. Den akkompagneres af bliktrompeter og baadsmandspiber.

Endelig gaar tæppet op, og P. NIELSEN viser sig atter for at anmode publikum om at forholde sig roligt, saa at 2den akt kan begynde. Tiltrods for at «dette Ærende burde omgivet ham med en Parlamentairs Hellighed», som en samtidig forfatter siger, blev

han rammet af et æble, der blev kastet paa ham af en piber. Endelig stilnede stormen en smule, og stykkets 2den akt blev spillet tilende; men neppe var tæppet nede, før det bar løs for alvor, og i den følgende halve times tid opførtes der nu en theaterskandale paa tilskuerpladsen, som Kristiania theater ikke har oplevet mage til senere, skjøndt det har adskillige smukke glansnumre at opvise i den retning.

Piberne — i alt 40 à 50 stykker — satte i at pibe, som de var rasende, klapperne i at klappe som besatte. De, hvis hænder blev trætte af at klappe, brugte benene til trampning; en ivrig WERGELAND'sbeundrer trak den ene støvle af og ytrede sit bifald ved at banke den mod logevæggen. Politimesteren fór rundt i parket, konfiskerede alle de piber, han kunde overkomme, og opfordrede urostifterne til at forlade theatret; men ingen vilde høre paa det øre. Tilslut blev majoriteten af publikum utaalmodig, og de mest haandfaste klappere besluttede at kaste piberne paa porten. Fra logerne begyndte man pludselig at bombardere parket med stegte æbler, kobberskillinger og hvilkesomhelst andre kastevaaben, man for øieblikket havde ved haanden. Derpaa brød klapperne ind over skranken mellem parterre og parket, og et vildt slagsmaal begyndte. De egentlige ledere, hvoriblandt MOTZFELDT, SCHWEIGAARD, STANG og DUNKER, havde været saa fornuftige at absentere sig, saasnart logerne aabnede sit bombardement; de øvrige havde derimod ikke været saa forsigtige, hvad adskillige blaagule øine, hovne næser og flammende røde kinder i de nærmest følgende dage afgav vidnesbyrd om. En af dem, som fik bank, var den vordende komponist, daværende stud. jur. HALFDAN KIERULF. Rygtet vilde ogsaa vide, at STANG paa sin flugt skulde være «falden i Klapperhænder» ude paa bankpladsen; SCHWEIGAARD slap derimod med at faa «et stegt Æble i Planeten».

For WERGELAND var «Campbellerslaget» en stor seir, for modstanderne et komplet nederlag. Deres hensigt havde været at slaa ham af marken med et djærvt *coup de main*, og saa udrettede de ikke andet end at konstatere, at det store publikums sympathi var paa hans side. «Mit stolteste Øjeblik er unegtelig det, hvori jeg fra min Loge var Vidne til mine Fienders morderske Nederlag i det saakaldte «Theater- eller Campbeller-Slag»,» siger HENRIK WERGE-

LAND i «Hassel-Nødder», og han havde unægtelig en vis ret til at være stolt; thi denne aften havde lært ham, at hans popularitet var for stærk, til at den kunde rokkes af hans modstanderes angreb.

Fra deres side havde det hele været en ubesindighed, der røbede, at der bag deres polerede væsen ikke skjulte sig saa lidet af den raahed, som de havde stillet sig til opgave at bekjæmpe. Ikke desto mindre søgte de at holde gode miner til slet spil, og i en hel mængde artikler i «Den Constitutionelle» blev pibernes optræden forsvaret og WERGELAND og hans skuespil angrebet, — hvad der igjen affødte talrige indsendte modartikler i «Morgenbladet». Striden, der varede helt til sommerens begyndelse, foranledigede ogsaa udgivelsen af en brochure: «Tro og detailleret Fremstilling af det berømte Theaterslag i Christiania den 28de Januar 1838». Den oplevede i kort tid et par oplag.

En piber efter «Campbellerslaget».
(Illustration af Wergelands Hassel-Nødder.)

Ikke blot «Den Constitutionelles» redaktion, men omtrent alle intelligenspartiets koryfæer rykkede i marken under denne feide. Den fremkaldte en artikelserie af WELHAVEN «Om norske Presse-Anliggender», hvori han søger at forklare og præcisere sit og sine meningsfællers forhold under den hele strid uden at indlade sig nærmere paa dens sidste nummer, kampen om «Campbellerne». Tilslut rykkede P. J. COLLETT i marken med en lang række artikler om HENRIK WERGELAND og «Campbellerne».

Det var partiets sidste generalopgjør med HENRIK WERGELAND.

Ud fra en meget snever opfatning af poesiens væsen og oprindelse fælder den unge kritiker en absolut fordømmelsesdom over omtrent alt, hvad WERGELAND havde skrevet. «Digtekunstens inderste Væsen» var «Ro, Beskuelighed og Sandhed». Den digteriske begeistring var «en Frugt af Digteraandens Erkjendelse og Indsigt,

men ikke omvendt». «Men hvorledes maae saa Dommen blive over HENRIK WERGELAND's Digterretning, denne Retning, der kun har til Maal at fange løse Ideer, hvor ikke en tøilesløs, halv ubevidst Lidenskab bestemmer den. Her hjælper det ikke, at en genial Evne undertiden gnistrer frem i de løse Ideer; thi vi søge ikke Ideerne enkelte, de maa tjene det Hele. Men hvor findes dette klare Blik, der opdager det Charakteristiske midt i Tilfældigheden og den skabende Evne, der gjenføder det?» Kritikeren paastaar, at det slet ikke findes. WERGELAND «har opgivet Livet som sit Forbillede». Hans lyriske digte «savne idelig en Stemning»; den eneste undtagelse er et par af Stelladigtene og efterspillet til farcen «Irreparabile tempus». Ellers er der intet i hans lyrik, som duer. Hans dramatiske arbeider «lider i endnu høiere Grad af hans Udygtighed i at objectivere». Enkelte af dem er ikke andet end «en Samling af hans almindelige lyriske Digte under en fælles Titel»; i andre følger han «de bredeste og mest udtraadte Fodspor». Som komisk forfatter var han heller ikke meget værd; enkelte repliker i hans farcer var meget vittige; men der var ikke en eneste komisk scene i dem. I det hele taget: denne poesi, som folk kaldte den høiere, det var slet ikke poesi, men bare materialier til poesi; «en Hoben krumme Bjælker er ikke noget Skib og et Stenbrud intet Slot.» Og der var slet ikke noget haab om, at skibet eller slottet nogensinde vilde blive bygget. De, som paastod, at WERGELAND nu gav forhaabninger, kjendte slet ikke hans skrifter. «Der er intet Haab længer, vi have intet Mere at vente; hans Genius ligger dræbt i hans egen Barm. Hans Digterperiode er afsluttet, ikke i den Forstand, at han skulde ophøre at forfatte; dette bliver ham naturligvis stedse lettere; men fra hans Udviklings Side er den uden Tvivl sluttet. Det er noget høist smertefuldt at see, at en saaledes udrustet Aand Intet er bleven af, hvad den kunde, dette er at svigte sit Fædreneland, og det fortjener en bitter Erkjendelse.»

En kritik som denne var ikke særdeles skikket til at skade WERGELAND's literære anseelse — dertil var den altfor ensidig, altfor overdreven og altfor fanatisk. Det var et sidestykke til pibekonserten — intet videre. Forøvrigt har den kun interesse som et vidnesbyrd om, hvor blind fanatismen kan gjøre selv intelligente mænd.

Omtrent samtidig med, at disse artikler stod at læse i «Den Constitutionelle», foregik der en skjæbnesvanger forandring i HENRIK WERGELAND's liv. For det honorar, «Campbellerne» indbragte ham, havde han nemlig besluttet at kjøbe sig et lidet landsted. Valget faldt paa en hytte ude i Grønlien,* som han da i mai maaned blev eier af og tog i besiddelse. Istedetfor daglig at ride eller gaa den store omvei rundt Bjørviken anskaffede han sig en baad og roede over til bryggerne, hvor han satte aarerne ind hos en restauratør. Dette gav anledning til, at han enkelte gange gik ind i restaurationen, og der gjorde han bekjendskab med eierens datter, en ung, smuk pige paa 19 aar. Snart var han en stadig gjæst i stuen; hans venner troede, at saasnart han havde endt sine forretninger og spist middag, pilede han over til Grønlien «for at nyde Jorddrottens Selvbehagelighed og Landlivets egen Behagelighed». Nei, han sad «i god Ro paa denne Side Havnen», forelsket op over begge øren. «Alle Ungdommens Symptomer med Søvnløshed, Udygtighed til at gjøre noget, Menneskeskyhed, Aandsfraværelse o. s. v. vare forlængst indtraadte. De bleve mig utaalelige, og den 12te August fulgte den formelige og direkte Erklæring.» Saasnart trolovelsesringene var færdige, ilede han til Eidsvold med sin forlovede for at præsentere hende for sine forældre. Han var forelsket som en syttenaarig og lykkelig over al beskrivelse.

Nye erotiske digte.

Denne nye kjærlighed har inspireret WERGELAND til en hel række erotiske digte, som han samlede og offentliggjorde i maanedskriftet «Bien» under fællestitelen «Poesier». Gjennem disse digte kan man følge hans følelses udviklingshistorie lige fra dens første sky opvaagnen til den fuldmodne seiersjublende betagethed. I det første digt sammenligner han den elskede med en uopdaget perle, der endnu ikke er bleven indfattet i sit diadem. Han tør endnu ikke nævne hendes navn:

«Elskte «Navnløs»! thi jeg vover
selv for Vennen, naar han sover,
ei dit Navn at nævne tyst:

Han selv Han skal mig misunde.
Det, for reent for Verdens Munde
tone skal kun i mit Bryst.»

* Lige ved hovedstaden, paa østsiden af fjorden.

Kun til træerne og bølgerne tør han hviske det uden at begaa forræderi. I et andet digt beklager han, at han ikke kan sende hende blomster, da ingen vil springe ud paa grund af skinsyge over hendes skjønhed. Dog eier han en blomst, som han vil skjænke hende: «udødelig Kjærligheds Blomst».

«Hvilte Du kun en Sekund ved mit Bryst, da skulde Du føle
bævende Liv i dens Blad, der fik af en Skjalds Fantasi
al sin himmelske Pragt.
Den Blomst jeg dig skjænker min Elskte.»

Snart besynger han hendes fødselsdag og tænker sig hende hyllet i den fineste morgenrødes gevandt og med en kjæde af himmelens stjerner slynget om det blonde haar. Snart forherliger han den uanseelige plet, hvor hun lever og færdes, og snart sidder han i glad angst og lytter efter hendes aaretag, da hun kommer roende over fjorden for at besøge ham:

«— Tys det pladsker over Vandet.
Det er Hende! Det er Hende!
Hendes Forbud er alt landet:
denne glade Angst for hende.
Aaretakten kan jeg kjende:
uden Regel, uden Lag,
som mit eget Hjertes Slag.»

Endnu er ikke et ord om kjærlighed vekslet mellem dem, og han faar derfor anfald af haabløshed og fantaserer i denne stemning — ligesom i Stelladigtene ti aar tidligere — om sin død og søger trøst i tanken paa en forening efter døden; men et haandtryk er nok til at blæse alt mismod væk, og den første omfavnelse fylder hans sjæl med dithyrambisk jubel, der udæsker alle himlens uheld og alle helveds kvaler:

«Kommer nu Sorger! knuger mit Bryst,
at det ei sprænges af jublende Lyst!
Himmel, med Uheld, Helved, med Qvaler,
tæmmer dets Bølger! Thi der har hun hvilt!
Fiendenag
aabne dets Aarer! din Pilod kun svaler,
thi ved dets Slag
har hun jo zittret og smilt.»

Det er ikke en trediveaarig mands, men en attenaarig ynglings første brusende kjærlighedslykke, og selv i sit begjær er denne erotik diskret og beskeden som ynglingens:

«Hun slumrer. — Tys! Hun slumrer.
Ei meer de bløde Fingre besvare mit Haandtryk.
Lig Qvisten, af hvide Roser for tung,
i yndig Skjødesløshed de hænge.

O Den, der, let som Vinden,
det fine Rosenskjær turde kysse, som Hjertet
i hver en Fingerspids aander ud,
de balsamineklare og smekkre!

Mit Blod, hvi er du vildest
just nu, da ingen Synd er som den, at hun vaktes,
just nu, mens Evas yndigste Barn
tør frit omsværme i Paradiset?»

Selv tanken paa fremtidens smaa kaar møder han med ungdommens sorgløse fortrøstning. Deres hjem vil blive fattigt; men

«Os i Døren møde to Engle,
den blide Nøisomhed, glad Tilfredshed.
De have dækket Bordet, redet vort Leie.
— — — — — — — — — — — — —
Kun en snebar Stribe behøver
den kloge Stær for sig selv og sin Mage.
Stort meer ei, Brud! Geni og Kjærlighed trænger.»

— Men der trænges nu alligevel ikke saa lidet mere, naar det kommer til stykket; det fik Wergeland bittert føle. De sorger og det fiendenag, som han i sin første kjærlighedslykkes overmod havde udfordret, lod ikke længe vente paa sig.

Skjøndt niaarsgammel theologisk kandidat var han endnu ikke bleven befordret, og han havde liden udsigt til at blive det i den nærmeste fremtid. Hans syttende-mai-bedrifter, hans voldsomme skrivemaade under de politiske forviklinger i 1836 og 37, hans hele politiske standpunkt overhovedet havde bragt ham paa det sorte bræt. Fortvivlet over at blive tilsidesat ved besættelsen af geistlige embeder, var han i 1834 begyndt at studere medicin for, som han skriver i et brev til den svenske digter Ridderstad, «genom 4 her-

...ar bryta mig en ban, der måste gifva mig friheten och brød, ... jag hunnit de 30.» Men denne plan var igjen bleven opgivet ...ter en tids studium, og det eneste «brød», han havde opnaaet, var de smuler, som en amanuensispost ved universitetsbibliotheket indbragte ham. Det hele beløb sig til 200 species. Med saa lidet kunde der ikke være tale om at sætte fod under eget bord.

I begyndelsen af aaret 1839 indtraadte der imidlertid en liden forbedring i hans økonomiske kaar, og skjøndt denne forbedring senere indbragte ham mange ubehageligheder, var han dog foreløbig lykkelig over al beskrivelse. «Hurra! Bryllup før Sneen er borte!» ytrede han til sin forlovede. Og saa blev det omtrent ogsaa. Allerede den 27de april 1839 holdt han bryllup med sin Amalie Sofie.

Amalie Sofie Bekkevold,
Henrik Wergelands hustru.

De nygifte flyttede ind i Damstrædet nr. 1, der dengang endnu laa et stykke udenfor bygrændsen. Ligeforan huset var der en liden, senere tilkastet dam, hvoraf «strædet» senere har faaet sit navn, og lige op til denne dam stødte «Vor Frelsers gravlund». Bag huset var der en prægtig have og et smukt lysthus, hvori han pleiede at sidde og skrive om sommeren. Paa denne idylliske plet tilbragte de nygifte sine hvedebrødsdage i stille lykke, uden at bekymre sig synderlig om verden udenfor. Hvor glad og lykkelig Wergeland i denne tid har følt sig, det fremgaar tydelig nok af de arbeider, han forfattede i aaret 1839. En lys og freidig stemning er gjennemgaaende i dem alle. Den bitre satire over modstanderne er løsnet op i jovial harcelas; selv de i Wergeland'ske skuespil uundgaaelige skurke og slyngler behandles med en vis gemytlig godmodighed.

»Søkadetterne i Land».

Mellem disse arbeider er lystspillet »Søkadetterne i Land», et slags vaudeville. Den blev først udgivet efter hans død, men skal efter faderens angivelse være skrevet i 1839. Handlingen foregaar mod slutningen af den sidste krig med England og dreier sig om tre sjøkadetters oplevelser under et stjaalent besøg i land, hvor den ene absolut vil hilse paa sin hemmelige forlovede. Det ser

Wergelands lysthus, Damstrædet nr. I.

en tid lang nok saa mørkt ud for de tre unge galninger; men alting ender dog i herlighed og glæde — med en tredobbelt forlovelse. Det er neppe nogen tilfældighed, at den yngste og smukkeste af stykkets elskerinder bærer digterens hustrus navn. Forøvrigt hører stykket til Wergelands mindre betydelige arbeider, skjøndt det ikke savner en vis friskhed og navnlig i skildringen af den pengegridske «traktør» og hans giftelystne husholderske gjør kvikke tilløb til komisk karakteristik.

«Selskabet «Kringla».

Ogsaa farcen «Selskabet «Kringla» eller «Norske Almacks»» skriver sig fra denne tid. Det er en satire over selskabslivet inden datidens saakaldte intelligente kredse. Grev WEDEL var bleven udnævnt til statholder i 1836, og som saadan førte han et saa storartet hus, at man ikke havde seet mage til luksus siden BERNT ANKER's dage. At komme «til Grevens» var derfor meget eftertragtet af enhver, der vilde gjøre fordring paa at regnes til den fine portion. Men for at kunne regnes med til denne maatte man ogsaa opfylde adskillige betingelser, som det ikke var hver mands sag at fyldestgjøre. WERGELAND lader en af farcens personer opregne hele tretten slige betingelser; først og fremst maatte en herre, der vilde regnes med, være antrukken som en komplet dandy; dernæst maatte han sky alt, som hedte patriotisme og patrioter, værre end pesten. Endvidere gjaldt det at holde «Den Constitutionelle», stadig vise sig i parket o. s. v., og naar man saa havde været paa grevebal og var bleven optaget i det høifornemme danseselskab, som ude i byen gik under navnet «Kringla», fordi traktementet skal have været ligesaa tyndt og fint som selve selskabet — ja da var man en komplet kavaller. At der paa dette tidspunkt udviklede sig meget snobberi i Kristiania, er sikkert nok. Den lille ravnekrog af en hovedstad gjennemgik netop en af sine børnesygdomme, nemlig den at ville spille storstad; men mangelen paa solid gammel dannelse stak stadig gjennem den udenpaaklinte fine fernis, og smaastadsnaturen gik ret som det var over den ferske storstadsoptugtelse. At videnskabsmænd som SCHWEIGAARD og P. A. MUNCH og fremragende embedsmænd som STANG og DUNKER kunde tillade sig at optræde, som de gjorde i «Campbellerslaget», viser tydelig nok, hvor ubefæstede og nybyggeragtige forholdene var. Selv WELHAVEN, der i «Soirebilleder» og ved flere andre leiligheder har spottet over sin egen kreds's blanding af raahed og blaserthed, var ikke fri for at have en rem af huden, hvis man tør tro samtidiges enstemmige udtalelser om den arrogance, der udmærkede hans private optræden, en arrogance, der ved en vis leilighed endog skal have ført til et komplet brud mellem ham og SCHWEIGAARD. Naar det stod saaledes til med de virkelig fremragende inden kredsen, er det let at skjønne, hvorledes det var bevendt med hele den store skare af halegjængere og eftersnakkere. Her var der virkelig nok

at gjøre sig lystig over for en satyrikus, og WERGELAND svinger da ogsaa svøben af hjertens lyst, idet han viser, hvorledes en saadan kavaller af den fine portion bliver til, og forøvrigt fremfører flere typer af klikens menige.

Student Karl Smelt er hemmelig forlovet med en elskværdig og dannet pige af jævne borgerlige forældre. Hendes fader, kjøbmand Berger, vil ikke vide noget af frieriet, da den unge herre baade er fattig og doven; men saa slaar fyren sig paa det fine væsen efter sin ven, student Schmeichels raad. Han tager klæder paa kredit hos byens fineste skræddere, friserer sig à la vandhund, pomadiserer og parfumerer sig à la barbersvend, og da hans fader er amtmand og hans onkel ekspeditionssekretær, er han snart akcepteret i det fine selskab. Nu bliver han modtaget med aabne arme som frier — af forældrene, men ikke af deres datter, der med sorg ser den forandring, der er foregaaet med ham. Jo mere han kommer ind i de nye kredse, desto mere pjaltet viser han sig, indtil han tilslut sætter kronen paa værket ved at stemme imod sin egen forlovedes optagelse i «Kringla», fordi «Kringlefigurerne» ikke finder hende fin nok. Det er kun hendes forældre, ikke hende selv, der har ønsket optagelsen; men da hun erfarer, hvorledes hendes egen forlovede har forraadt hende, bryder hun med ham og — forlover sig paa staaende fod med hans ven, student Dahlberg, en brav og hæderlig karl, om hvem man først nu til sin overraskelse erfarer, at han længe har elsket hende i stilhed. Stykkets fornøieligste figur er den unge galanterihandler Madsen, der har været med paa den WERGELAND'ske side i «Campbellerslaget», men siden er bleven saa fin paa det, at han er gaaet ind i troppen og endog nyder den ære at blive medlem af «Kringla», fordi han «aabner en elegant Galanteributik med det Første, og maa være en dannet Mand, siden han hver Aften er at se i Theatret.»

Den ydre foranledning til at denne farce blev skrevet, skal, efter hvad WERGELAND selv oplyser i et brev til RIDDERSTAD, virkelig have været en votering i «Kringla», der skal have havt lighed med den, som forekommer i selve farcen. Som god demokrat tog WERGELAND her den jevne middelstands parti ligeoverfor den opblæste fornemhed. I denne henseende var farcen bygget paa et

bredt grundlag, og den gjorde derfor ogsaa megen lykke. Allerede aaret efter udgivelsen udkom et nyt oplag.

«Den Konstitutionelle».

Høiest blandt alle WERGELAND's arbeider fra denne tid staar uden sammenligning «Den Konstitutionelle», den ypperste blandt WERGELAND's farcer og i kunstnerisk henseende et af de mest afrundede og helstøbte blandt hans arbeider. Her har HENRIK WERGELAND's straalende fantasi og Siful Siffadas skøieragtige lune forenet sig om at skabe et lidet mesterværk af fantastisk komik, der er saa meget mere tiltalende, som det er fuldstændig frit for den selvforsvarets iltre bitterhed, der i regelen udmærker hans farcer. Selv «Den Constitutionelles» redaktør, lektor MOTZFELDT, der er farcens hovedperson, maa have trukket paa smilebaandet under læsningen, saafremt han har eiet tilstrækkelig komisk sans og tilstrækkelig overlegenhed til at kunne smile af en spøg, der gik ud over ham selv.

Paa et uryddigt loft hos dr. juris Motzius er de sidste rester af det norske nissefolk krøbne sammen. De har engang hersket over al Norge; men alferne og sifulinerne har fortrængt dem, og nu har de kun dette ene mørkloft tilbage. Deres fyrste, kong Grim den 259de, er en reduceret størrelse, der sidder med hænderne i skjødet; deres hærfører, nissehøvdingen Tys, har opgivet haabet om at seire, da han ikke kan faa sine faldne nisselegioner tilbage. Kun den gamle nissekvinde Mara, «anseet, som andre Kjærringer, for et Orakel», har endnu ikke opgivet haabet om et heldigt udfald af kampen, saafremt man bare vil bruge list istedetfor magt. Men der bliver ikke tid for hende til at øve sine hemmelige kunster; thi alferne og sifulinerne klatrer op mod loftsgluggen fra haven udenfor, anførte af sin høvding Sifaheddin. Nisserne fylker sig, saa godt de kan, og Mara gaar bort til en bogkasse, der staar paa loftet, river et blad ud af «Corpus juris» og stikker det op som fane i haab om, at dets underlige bogstaver og tal skal skræmme fienden; men hverken nisserne eller deres fane stanser de fremtrængende, og levningerne af kong Grims folk vilde være redningsløst fortabte, hvis ikke dr. Motzius pludselig viste sig paa loftet og ved sin person drev de kjæmpende paa ilsom flugt, hver til sin kant.

Den lærde doktor er bleven forstyrret i sine juridiske funderinger af kamplarmen paa loftet og er derved kommen ind paa den

indviklede juridiske materie om husfreds brydelse. I den anledning kommer han for at se efter, hvad Justinianus siger i «Corpus juris», men opdager til sin fortvivlelse, at netop det blad, han har brug for, er revet ud af bogen. Han haaber, at stedet med pagina og paragraf vil rinde ham ihu i søvne, og derfor tager han «Corpus juris» med sig for at lægge den under sin hovedpude om natten.

Men den virkning, som doktor Motzius' indtrædelse gjorde paa sifulinerne, har givet Mara en lys ide. Hun vil mane den lærdes sjæl ind i en gammel parykblok, som ligger der paa mørkloftet blandt andet gammelt skrammel, og naar den føres i spidsen for nissernes skarer, mener hun, det vil være en let sag at drive sifulinerne paa flugt. Da hun er forsvunden med parykblokken, stormer Sifaheddin i spidsen for sine skarer atter ind gjennem loftsgluggen:

«Frem, I Sifaheddins Magter!
Frem paany! Hiin Rise var
ikkun en pedantisk Nar,
som selv Drengene foragter».

Nisserne drives atter paa flugt — da kommer Mara med parykblokken, der snakker som dr. Motzius og citerer lovparagrafer som ham. Sifulinerne retirerer atter; men Sifaheddin stormer frem mod parykblokken og giver den nogle eftertrykkelige slag i hovedet med sit vaaben, idet han siger:

«Som Olaf gav Thor
en Sexer med Klubben,
saa Armene for
af Maven paa Stubben —
tag dette Beviis,
du Blok, paa den Priis,
jeg sætter paa Pander,
hvor ingen Forstand er!»

Parykblokken styrter overende; alfer og sifuliner stormer paany frem «i forceret Torveslags-Chok!» og nu er der ingen redning mer for nissefolkets rester. Alle falder; kun Mara og kong Grim redder sig ved en ilsom flugt.

I næste scene er vi i studerværelset hos dr. Moztius. Den stakkels mand er fortumlet i hovedet, som om han «skulde have

faaet gevaltige Slag». Citatet kan han fremdeles ikke komme paa. «Og dog saa jeg grandgivelig Pagina og Sted inat, men saa — au, au, au! hvor jeg er fortumlet ligesom af betydelige Dunk i Hovedet. — — Men det Citat, det Citat! Dr. Motzius gav sin Salighed for, at ikke den Skam skulde overgaa ham» at komme paa katedret uden at have sine citater i orden.

Dette hører Mara og kong Grim, der har skjult sig i en krog af værelset, og i et nu har den første klækket ud en ny plan. Hun træder frem og præsenterer sig selv som Hugo Grotius og kong Grim som Puffendorf.* I aandernes rige har de mærket, at en kollega var i knibe, og kommer nu for at hjælpe ham med det citat, han mangler. «Jeg vil herefter, i den høitberømte Puffendorfs Selskab holde mig hos eder, for dog at have nogen lærd Omgang; thi i Himlen er juridisk Klassicitet udi liden Anseelse. Begge ville vi da forsyne jer med slige Citater, som neppe den lærdeste i disse Tider skal kunne finde.» Men til gjengjæld stiller Mara «en Betingelse, som ikke kan være andet end til Fordeel, omtrent som at feie Muusgnag af Bingerne. — For at faa Rum til al den gedigne nye Viisdom, hvormed I forstrækkes af eders lærde Venner, maa Kollega overlade os alle de unyttige og tomme Ideer, som dog ogsaa kunne findes i Kollegas Hoved.» Dette vil Motzius nødig gaa ind paa; «thi ligesom man maa blande Hakkelse i Havren til Hestene, maa man heller ikke paa Prælektionerne vænne Studiosi til bare puur gedigen Lærdom.» Da Mara imidlertid som prøve paa sin lærdom citerer det manglende sted af «Corpus juris», gaar han ind paa forslaget og iler afsted paa sin forelæsning; men neppe er han kommen om hjørnet, før der vrimler en mængde taabelige ideer efter ham i luften «som Haar efter den røitende Hest». Mara forvandler dem øieblikkelig til levende væsener; disse væsener «er «Nihiliternes Slægt, som er frygtelig, netop fordi der gaar 100000 paa en Skjeppe». I en haandevending er der allerede en hel armé af dem, og den bliver stadig større; det sørger dr. Motzius for. Snart vil kong Grim ved nihiliternes hjælp have gjenerobret sit rige. «I ordentlige Linier, i Geleder paa Geleder, paa et Blads Felt, i en Avis skal hver Morgen en ny Hær af Nihiliter, en ny

* To berømte retslærde fra det 17de aarhundrede.

Sværm af vor lærde Doktors taabelige Ideer, tryllebundne ved Typerne til levende Former, drage ud over Landet.» Af taknemmelighed gjør kong Grim Mara til sin dronning; han føler allerede et Haarfagerhjerte slaa i sit bryst, og Mara opildner ham til øieblikkelig at gaa igang med erobringsværket:

«Haanden da paa Værket, Drot!
Handling, ei Beslutning blot!
Nihiliter, *en avant!*
Og, da altid Hære, som
kun for en Erobring kom,
gav sig Navn af herlig Klang,
skal for Norriges Nation
i en stolt Proklamation
vore Nihilitarmeer
(Doktor Motzii Ideer)
paa sin Fransk fripostig melde
sig «den Konstitutionelle».»

Henrik Wergeland og Karl Johan.

«Den Konstitutionelle», der ligesom «Kringla» udkom i november 1839, var bleven til, fordi bladet havde udæsket ham. Den bidrog naturligvis bare til at gyde olje i ilden Allerede den 22de november saa han sig nødt til at rykke ud med en personlig redegjørelse i bladet ligeoverfor de angreb, der stadig rettedes mod ham. Hvad var det da nu, man angreb ham for? Det var ikke hans digtning; og der var ikke noget at udsætte paa ham som politiker, eftersom han siden krisen 1836—37 havde holdt sig udenfor politiken. Nei, angrebene gik netop ud paa, at han ikke var bleven sin politiske overbevisning tro, at han havde solgt den for de penge, der satte han istand til at sætte bo. Og hans gamle modstandere var ikke alene om denne mening; ogsaa adskillige af hans meningsfæller delte den. Ikke bare «Den Constitutionelle», men ogsaa «Morgenbladet» angreb ham i den anledning.

Sagen var, at disse penge — 200 species aarlig, indtil han blev befordret — dem modtog han som gratiale af Karl Johan's private kasse. Republikaneren, 17de maihelten, Statsborgerredaktøren var bleven kongelig hofpensionist. Det kan ikke nægtes, at denne kjendsgjerning ved første øiekast maatte se en smule besynderlig ud, og det er noksaa tilgiveligt, at samtiden — og især hans

gamle modstandere — opfattede det, som det blev opfattet. En senere tid, der kjender sagens sammenhæng og specielt har et fuldstændigt overblik over WERGELAND's forhold til KARL JOHAN, har imidlertid ikke kunnet dele denne opfatning. Alle hans biografer lige fra CHTISTIAN MONSEN til OLAF SKAVLAN har afvist beskyldningen og fremhævet, at WERGELAND fra sit standpunkt godt kunde modtage et gratiale af kongen uden derfor at sælge en tøddel af sin overbevisning. Det var maaske uklogt handlet af ham; men uhæderligt var det ikke.

Forholdet mellem WERGELAND og KARL JOHAN er et høist eiendommeligt forhold, der savner ethvert sidestykke. Det har rivninger som forholdet mellem VOLTAIRE og FREDRIK DEN STORE; men paa samme tid er det grundet paa gjensidig personlig sympathi, hvad hint berømte forhold fuldstændig savnede. Fra WERGELAND's side en ungdommelig begeistring for helten fra den franske revolutions dage og for Norges kloge ven fra 1814; fra kongens en vis faderlig velvilje, som den, man nærer for et begavet, om end lidt uskikkeligt barn. Fra WERGELAND's side snart høistemte lovtaler over kongens store egenskaber, snart høirøstede demonstrationer mod hans politik; fra kongens snart heftig misfornøielse, snart overbærende elskværdighed, der glemte og tilgav.

«Jeg elskede ham med et Barns altid friske Kjærlighed,» erklærer WERGELAND i «Hassel-Nødder». «Og besynderligt nok, han stod herligst og elskværdigst for mig i Vredens Torden og Lynild. Jeg var saa vis paa, at Solskinnet vilde komme; ja hvad mig selv angaaer, da var det bleven til en fix Idee, at Han aldrig kunde længe lukke sit gode Øje for mig, fordi han sympathisk maatte føle, hvor jeg elskede Ham, selv medens jeg begik Handlinger, der maatte gjøre det umuligt for Ham, at bevise mig nogen Naade.» Allerede i 1828, da kongen ligeoverfor WERGELAND's fader havde beklaget sig over sønnens optræden i anledning af 17de mai, svarede den unge digter med et lidet fransk vers, som kongen likte og stak til sig. Næste aar var vistnok «Torveslagets» aar; men det var ogsaa det aar, da «Digte, 1ste Ring» udkom, og i denne samling fandtes der ikke blot en ode til kongen, men ogsaa en til kronprinsen. Den første ode priste kongen som den, der havde givet Norge dets frihed. Oden slutter saaledes:

«Solen, som gjør Dig glindsende, Carl, som
klæder din Skulder med Purpur, er Norges
Skjoldtegn, er Friheds
hulde Sol.»

For slige ord var selvfølgelig kongen ikke døv, og han var en altfor stor menneskekjender til ikke at forstaa, at denne unge mand, der var ligesaa stærk i sin beundring som i sin opposition, ikke kunde maales med en almindelig maalestok. Trods alt modtog han ham derfor paa det venligste baade i 1830 i Stockholm og i 1835 i Kristiania. Ved den sidste leilighed synes det endog, som om KARL JOHAN har givet ham haab om snart at faa et embede. Men saa kom de bevægede aar 1836—37 med virksomheden i «Statsborgeren» med de politiske flyveblade, med «Stockholmsfarerne» og med hans slutningsbøn efter en prædiken i slotskirken paa Akershus for «CARL DEN 3DIE JOHAN». Kongen var ude af sig selv af vrede og skal endog et øieblik have tænkt paa at lade WERGELAND tiltale for majestætsforbrydelse.

Da KARL JOHAN i december 1838 atter besøgte Kristiania, turde WERGELAND ikke melde sig til audience, skjøndt han netop optraadte som ansøger til Nannestad kapellani. Det var vistnok «det usleste i Landet», men dog en storartet herlighed i en utaalmodig brudgoms øine. At det ikke udelukkende var KARL JOHAN, men ogsaa for en liden del kapellaniet, der inspirerede ham til det berømte digt: «Kongens Ankomst», er ikke saa rent usandsynligt; men hvem vil gaa i rette med ham herfor? Man kan det saa meget mindre, som der gjennem det bedste parti af digtet — dets første afsnit — strømmer en saa varm og ægte følelse, at man let tilgiver den smule kongerøgelse, der i andet afsnit lader Sigurd Jorsalafar og de andre gamle, i Oslo begravne konger stige op af sine grave for at fungere som fakkelbærere ved KARL JOHAN's indtog, saavelsom tredie afsnits noget banale forherligelse af kongens godgjørenhed ligeoverfor enker og faderløse.

Digtet forsonede kongen fuldstændig, og WERGELAND fik løfte paa sit kapellani. Men allerede inden udnævnelsen havde fundet sted, ødelagde han det hele ved at deltage i et lystigt og støiende drikkegilde, som afholdtes hos løitnanten i det kongelige palæ's vagtstue. Løitnanten fik tre maaneders fæstningsarrest, og WERGE-

LAND's kapellani forvandlede sig til de «Smukke Skyer», hvorom han dagen efter gildet skrev det bekjendte prægtige digt til sin forlovede.

Men fordi om kongen ikke syntes, at det kunde gaa an at udnævne en saadan uforbederlig galning til præst, vilde han dog ikke vise sig utaknemmelig for den smukke digterhilsen, og allerede den anden dag efter scenen i kongevagten lod han derfor WERGELAND underrette om, at han tilbød ham 200 species aarlig, for det første i to aar, hvorefter han vilde tænke paa at befordre ham. WERGELAND betænkte sig ikke længe: paa den ene side bryllup og udsigt til befordring; paa den anden side hverken bryllup eller udsigter; han syntes, han maatte slaa til. Og han slog til paa betingelse af, at han fik gjøre fyldest for pengene ved «fritvalgte Arbeider for Almuens Oplysning». Det var der naturligvis intet iveien for, og dermed var sagen afgjort. Allerede samme aar begyndte han at udgive bladet «For Arbeiderklassen», som han vedblev at udgive lige til sit dødsaar.

Beskyldningen for at være bleven fædrelandsforræder og for at have solgt sin overbevisning synes han i begyndelsen at have taget forholdsvis rolig. Selv hans svar til «Den Constitutionelle» fra novbr. 1839 er holdt i en rolig og værdig tone, der staar i en iøinefaldende modsætning til de stadige angreb. Men jo længere det varede, desto mere bedrøvede angrebene ham, og især gjorde det ham ondt, at saa mange af hans gamle bundsforvandte delte «Den Constitutionelles» opfatning. Sine modstandere gav han det glatte lag i et par smaafarcer: «Verden tilhører os Jurister», der driver gjøn med en ytring i «Den Constitutionelle», og «Lyv ikke, eller Dompapen», der atter er rettet mod boghandler DAHL og enkelte af hans mindre betydelige, men derfor ikke mindre ondskabsfulde venner. Sine gamle meningsfæller svarede han vistnok ogsaa; men først noget senere kom han i alvorlig kamp med en af dem.

Under disse idelige forfølgelser var Kristiania bleven ham forhadt, og han længtes bort til landlig ro. Allerede i marts 1840 indsendte han — ifølge et brev til RIDDERSTAD — atter ansøgning om præstekald; men forgjæves. De to aar, som KARL JOHAN havde nævnt, var ikke gaaet endnu. Saa trak han sig da tilbage til sin lille ensomme bolig i Damstrædet og søgte trøst i sit husliv, i at

omgaaes de venner, der var bleven ham tro, og i at fuldføre nye literære arbeider. Blandt vennerne var digteren BJERREGAARD, blandt arbeiderne «Jan van Huysums Blomsterstykke» foruden de nysnævnte to farcer, «Vinterblommer i Barnekammeret» — en samling originale og frit oversatte digte for børn — og en omarbeidelse af «Spaniolen».

Ogsaa dramaet «Venetianerne» skal have været fuldført i 1840, skjøndt det først blev opført vinteren 1841 og ikke udkom i bogform før 1843.

Endelig nærmede de to aar sig sin slutning, og KARL JOHAN holdt sit løfte. I aaret 1839 var der bleven bevilget midler til et nyt embede, rigsarkivarembedet. Som amanuensis ved universitetsbibliotheket var WERGELAND kvalificeret, og han meldte sig, men indstilledes ikke af regjeringen. Ikke desto mindre blev han udnævnt af kongen i november 1840.* Et ganske pudsigt træf var det, at udnævnelsen fandt sted i det samme statsraad, hvori WELHAVEN blev konstitueret som lektor i filosofi.

Henrik Wergeland og L. Kr. Daa.

Efter denne udnævnelse brød stormen mod WERGELAND's landsforræderi og bestikkelighed først løs for alvor, og denne gang kom den fra en kant, hvorfra man mindst skulde ventet det, nemlig fra en af hans bedste venner, for ikke at sige fra hans aller bedste, fra LUDVIG KRISTENSEN DAA.

Forholdet mellem de to intime venner havde i den sidste tid ikke været rigtig godt. Der var kommen en kurre paa traaden, og aarsagen hertil var hverken mere eller mindre end en hund, efter hvad en af DAA's venner har fortalt mig.

WERGELAND eiede nemlig en mynde, som han havde opkaldt efter «Den Constitutionelle» eller «Nella», som bladet hed i folkemunde. Paa dens halsbaand stod:

* I HARTVIG LASSEN's samling af «Breve fra Henrik Wergeland» er der indløbet en liden feiltagelse, der let kan vildlede læserne, idet to billetter, hvori digteren underretter sin hustru om sin udnævnelse, er bleven dateret galt og som følge deraf anbragt paa et urigtigt sted i den kronologiske rækkefølge. Det er ikke i 1839, men i 1840, disse billetter er skrevne, og deres plads i samlingen er mellem de to breve, som nu bærer numrene 50 og 51. Som de nu er daterede og anbragte, kan de let forlede den mindre indviede til den antagelse, at WERGELAND har søgt præstekald efter udnævnelsen til rigsarkivar. (Se «Breve», side 117—18, sammenholdt med 136.)

«Naar jeg er ærlig og honet,
mit rette navn er Bella;
men hvis jeg lumpen er og slet,
da vil jeg hede Nella.»

En dag kom Daa meget indigneret til Wergeland og paastod, at Nella var bidsk; den havde glæfset efter ham. Wergeland lo og mente, at det bare var indbildning af Daa; men denne blev ved sit og forlangte, at hunden skulde skydes. Dette vilde Wergeland paa ingen maade gaa ind paa. Det ene ord tog det andet, og saa endte det med uvenskab.

Daa nød dengang megen anseelse inden oppositionen. Han havde gjentagne gange søgt ansættelse som universitetslærer, men var bleven forbigaaet for andre. I virkeligheden var disse forbigaaelser meget naturlige, eftersom hans konkurrenter var ham overlegne, med al anerkjendelse af hans dygtighed forøvrigt. Først konkurrerede han med P. A. Munch om en lektorpost i historie. Ingen vil nu undre sig over, at en videnskabsmand af Munch's rang blev foretrukken. Senere havde han konkurreret med Schweigaard om lærestolen i statsøkonomi og statistik, men var ogsaa her bleven den tabende. Lidt politik har der vel været med i spillet fra de styrendes side; men Daa opfattede forbigaaelserne helt og holdent som politisk forfølgelse og fremstillede sig som martyr for sin overbevisning. «Kan Ingen herefter være Videnskabsmand af Profession i dette Land uden at krybe, giver jeg gjerne Slip paa Æren. Den uafhængige Stilling fremkalder Sjælens Energi i en endnu høiere Grad og har ogsaa sin Anerkjendelse,» skrev han i «Morgenbladet» efter Schweigaard's udnævnelse i 1840. Kort før havde han meldt sig som ansøger til rigsarkivarembedet og var virkelig bleven indstillet af regjeringen. Nu tog han, krænket, sin ansøgning tilbage og foretrak den martyrglorie, som hans venner inden oppositionen villig skjænkte ham. Allerede i 1839 havde storthingsmajoriteten gjort ham til statsrevisor og suppleant ved storthingets arkiv.

Fra september 1840 begyndte han at udgive det fortræffeligt redigerede oppositionsblad «Granskeren», og her var det, han fandt anledning til at give Wergeland et hib i anledning af hans udnævnelse til rigsarkivar. Faa dage efter udnævnelsen offentliggjorde han en artikel, hvori han slog Wergeland og Welhaven i hartkorn,

idet han stemplede dem som individer, der «i den sidste Tid havde anvendt sine Talenter for samme Sag imod halv officiel Belønning.»

En saadan beskyldning kunde WERGELAND tage med ro, og han tog det i virkeligheden noksaa gemytlig i den farce, «Engelsk Salt», hvormed han besvarede DAA's angreb. DAA fremstilles under navnet Vinæger, medens WERGELAND selv optræder under navnet Langkork. Vinæger er angloman paa sin hals, patriot af det reneste vand og bitterheden og mistænksomheden i egen person. Alle sine venner mistænker han for at være forrædere mod den gode sag, og tilsidst skjælder han endog Langkork ud for en royalist, der «ikke længer er Frihedens og Folkets Ven», fordi han gaar med «en umage Vestknap med C J og Krone i». «At ærgre sig over en Mistænkelighed af denne Natur er ligesaa taabeligt som at nære den. Kun det er ærgerligt, at den skader den gode Sag ved at adsplitte og latterliggjøre dens Forfægtere. Farvel Vinæger! Jeg kan ikke hade dig,» siger Langkork. Imidlertid er baade Langkork og hans venner overtydede om, at Vinægers bitterhed og mistænksomhed kke kommer af andet end en daarlig mave. Det gjælder bare at finde en engelskmand, der kan kurere hans ene svaghed med hans anden, eller i mangel deraf en Drammenser. «De ville gjerne spille Englændere». Drammenseren Mr. Thicktakkle opsøger derpaa Vinæger og byder ham en dosis engelsk salt. I England er der ingen god radikal, som nu spiser mindre

«Engelsk Salt».

Lmdnykr

end 8 lod om dagen. «Nogle af de ypperste Kartister behøve 12». Som god angloman laver Vinæger sig en ordentlig portion, der har den tilsigtede virkning. Mistænksomheden er væk med en eneste gang. Han vender tilbage til sine kammerater «med Munterhed i Ansigt og en Rose i Brystet»: «Mine Venner! Jeg ved ikke, hvordan det er med mig; men jeg ser nu, at denne Rose er rød og ikke sortgrøn, som jeg før skulde bandet paa den var. Jeg veed, I ere mine oprigtige Venner og at I elske Friheden og Fædrelandet med samme uforanderlige Hengivenhed som jeg.» «Pokker ivold baade med Anglomanien og Mistænkeligheden!» siger Langkork. «Den første Betingelse ved en Patriot er at være ærlig, den anden ikke at være nogen Nar, den tredie at tro, at andre Patrioter ogsaa ere ærlige og ingen Narre. Men skulde Mistænkeligheden endog anklage En, hvis hele foregaaende Liv vidner om Ærlighed og Hengivenhed for den fælles Sag da» — «Recipe: Engelsk Salt!» supplerer Vinæger. Og saa slutter det hele med den prægtige fædrelandssang: «Det er min Sjel en frydfuld Trang at gjæste Norges Dale». I dens sidste vers rækker WERGELAND haanden ud til forsoning baade mod DAA og andre venner, der havde gjort ham uret:

«Hist slanken Silje, Hæg og Piil
og Rogn sig sammenranke.
Det nøgne Fjeld de dække vil —
Det er en kjærlig Tanke.

Saa, norske Brødre, Bryst ved Bryst,
vi ville med vemodig Lyst
vor Moders Brøst selv hylle til —
Det er en kjærlig Tanke.»

Dermed burde den historie have været ude. Men «Engelsk Salt» af WERGELAND virkede ikke paa DAA, som engelsk salt skulde virke. Han spyttede og gren af dosisen og udtalte sig bitrere end nogensinde. I «Granskeren» anmeldte han «Engelsk Salt», og i denne lange anmeldelse, der gik gjennem flere numre af bladet og optog hele 31 spalter, fremstillede han WERGELAND som «en stor Flamme», der var sluknet uden ære. Siden han havde modtaget pensjonen af kongen, var han færdig som digter. Fra det øieblik af «var det H. W. umuligt at frembringe et eneste begeistret Digt».

Det vilde være et «aldrig før seet Særsyn, hvis han siden i den høiere Poesi kunde frembringe et eneste Digt, hvori ikke Affektationen og Bombasten kummerligen udfyldte den Plads, som Følelsen og Enthusiasmen før indtoge.» Det hele var ligesaa sneversynt og doktrinært som P. J. COLLETT's artikler om «Henrik Wergeland og Campbellerne». Forskjellen var, at COLLETT var en æsthetisk doktrinær, DAA en politisk; men en ting var de fuldstændig enige om, den nemlig, at nu var det rent forbi med HENRIK WERGELAND.

WERGELAND var ude af sig selv af vrede og smerte. Siful Sifadda maatte sadle sin mest skarpskoede vingehest, og denne gang fór den ikke naadig frem, men slog fra sig baade med forben og bagben. Vinægers Fjeld-eventyr».

HARTVIG LASSEN har kaldt «Vinægers Fjeldeventyr» en hadets inspiration; men igrunden er der hverken had eller inspiration i farcen. Hadet beregner bedre og rammer sikrere; inspirationen hæver sig til høiere sfærer. Istedetfor had er der bare et vildt opblussende vredesudbrud, istedetfor inspiration raseri. «Vinægers Fjeldeventyr» er skrevet af en rasende vred mand, der har tabt al selvbeherskelse og udslynger alle de drøieste skjældsord, han i en hast kan finde paa. En hel del af disse skjældsord gaar ud over Vinægers ydre. En jøde kunde læse hebraisk i rynkerne paa hans næse; han ser ud som en abekat og vilde blive taget for en saadan, hvis han ikke stod tilbage for dette ondskabsfulde dyr i godmodighed; hvis en bjørn saa hans ansigt, vilde den retirere baglængs og blive en sølvbjørn af angst o. s. v. o. s. v. Istedetfor hjerte har han hovedet af en pumpespiger i brystet,

«og Hovdets Skruer,
saavidt jeg kjender
er' noksaa løse
som falske Tænder
paa gamle Fruer.»

Han er saa fuld af edder, at da en hugorm bider ham, tager han ingen skade, men hugormen dør; han hyller sig i en stor hyklerkaabe, og indenfor den bærer han et panser af staalsat frækhed o. s. v. Denne mand er det, som for ussel vindings skyld

rakker ned paa digteren Leontodons* digte og tilslut bringer ham i graven efter at have bragt sig selv i daarekisten, hvor han træffer sin gamle kampfælle redaktør Blasenfeldt — ɔ: «Morgenbladets» daværende redaktør STABELL, der havde sluttet sig til DAA i kampen mod WERGELAND —.

Det gjør et trist indtryk at følge denne feide. Jeg kan tænke mig, det maa gjøre et lignende indtryk at se en hjort, der har været forfulgt af et kobbel hunde, saa længe til den ikke kan mere, i den yderste fortvivlelse, med øinene underløbne af blod, vende sig mod sine forfølgere og stange fra sig iblinde.

Nogen laurbær var der ikke at hente for forfølgerne i en saadan kamp. Derfor kunde DAA gjerne have sparet sig for at skrive sammen de 14 «Gransker»-spalter, som han brugte til sin anmeldelse af «Vinægers Fjeldeventyr».

Der var specielt to ting, som gjorde WERGELAND ondt under denne feide. Først og fremst var han bedrøvet, fordi han skjønte, det var DAÁ's hensigt at berøve ham folkets kjærlighed, at rane fra ham den popularitet, som han havde vundet. Før havde han været oppositionens populæreste mand; nu var DAA paa vei til at blive det. Han havde en bitter følelse af, at hensigten lykkedes altfor godt. Han syntes, der var bleven ensomt omkring ham, at hans ord i sang og skrift ikke længer fandt den gamle gjenklang, og i denne stemning skrev han saa vemodige klager som Leontodons sang i «Vinægers Fjeldeventyr»:

«Ve dig, Skjald! det er din Død
 synger du herhjemme.
Kilden liig i Jordens Skjød,
 kvæle du din Stemme.
Dvergen hører Kildens Kval.
Ingen din fornemme skal.

Gjem dit Kvæde i dit Bryst,
 skjøndt det er en Smerte.
Folkets Mund er bleven tyst
 sygnet er dets Hjerte.
Kun et ensomt Echo til
dine Sange lytte vil.»

* Leontodon, løvetand, WERGELAND's symbol, fordi den trives bedre, jo mere den traakkes.

I en anden sang i samme farce heder det, at

«taggede Hvidtorn er Lauren, som Norge
sin Digter, saalænge han lever, vil borge.

Den trykker til Blodet det ind om hans Pande.
Dog sukker han ei efter fremmede Lande.»

Og dog kom der virkelig øieblikke, hvori WERGELAND «sukkede efter fremmede lande», efter større sprogsamfund, og forbandede den skjæbne at tilhøre et lidet folk, hvor en liden flok fiendtligsindede journalister var stærke nok til at kneble ham. Det er en saadan stemning, han senere har givet et saa energisk udtryk i digtet «Følg Kaldet!» (af «Jødinden»):

«Kongeørn med Lænke spændt
om sit Ben, og Vingen brudt,
som i over tyve Aar,
siden den blev halvdød skudt,
har for simpel Gaardhund tjent
paa en ensom Bondegaard,
lider dog
ej den arme Digters Vaande,
som i lidet Folk er født,
hen i Verdens Hjørne stødt,
med et Sprog,
som ei rækker fra sin Krog
længer end dets Læbers Aande.»

I en saadan stemning var det ogsaa, at han midt under striden henvendte sig til — JOHAN LUDVIG HEIBERG for gjennem ham at blive introduceret for det danske publikum, et indfald, der var ligesaa naivt som fortvivlet og selvfølgelig ikke førte til noget resultat.

Men sørgede han over, at man med alle midler søgte at berøve ham folkets kjærlighed, saa gjorde det ham ikke synderlig mindre ondt, at han havde mistet DAA's venskab. I det anklageskrift, han skrev mod DAA, da denne i 1841 optraadte som storthingskandidat for Akershus amt, blander disse to følelser sig sammen. DAA har skadet fædrelandet ved at hindre ham, WERGELAND, fra at arbeide til dets ære. DAA og han har været som to brødre,

naar det gjaldt fædrelandet og friheden. «Nu staar Kain der med sin Broders Blod paa Haanden; det er Abels Klage, som gaar gjennem Ørkenen. — Jeg klager, jeg klager, fordi jeg føler en umaadelig Smerte, fordi jeg føler Fædrelandets i min egen, Branden af dets Taare paa Haanden, som fører denne Pen — fordi jeg veed, at det hverken har Raad til at miste mig eller ham, jeg anklager.» Det bedste bevis for, hvor dybt hans venskab for Daa har været, og hvor ondt bruddet har gjort ham, er dog digtet «Fordums Venner», hvori han allerede aaret efter rækker haanden ud mod Daa til forsoning:

«Med Døden i mit Hjerte
og Smilet om min Mund,
og i mit Blik en Smerte
ifra vor Afskedsstund —
kom, Ludvig Daa, min Svorne,
jeg beder, kom min Ven!
Af tusinde forlorne
jeg har en Stund igjen.

— — — — — — — — — — —

Kom, sæt dig ved min Side!
Kom, tryk dig til mit Bryst!
Du skal dets Kvaler vide;
saa lærer jeg din Lyst.
Der var Du engang hjemme
med al den Førstes Ret.
Ve mig, som ei kan glemme!
Ve Dig, som kunde det!

Vi sætte os paa Randen
af vildest Afgrunds Hang!
omfavne saa hinanden,
og saa min Ven — et Spràng!
Lad Dybet Tvende gjemme,
som vare engang Eet!
Ve mig, som ei kan glemme!
Ve Dig, som kunde det.»

Ludvig Kristensen Daa modtog ikke den udstrakte haand. Først da Wergeland laa paa sit dødsleie, gjenfandt de gamle venner hinanden. —

Henr. Wergeland

«Jan van Huysums Blomsterstykke».

Medens striden om pensjonen stod paa, havde WERGELAND, som før nævnt, skrevet flere poetiske arbeider. Det betydeligste af dem er «Jan van Huysums Blomsterstykke», en af WERGELAND's smukkeste og mest karakteristiske frembringelser.

I den kgl. Malerisamling i Kjøbenhavn findes der et udmærket billede af den berømte nederlandske blomstermaler «Jan van Huysum» (1682—1749). Omkring 1840 eiedes billedet af den norske kunstelsker, stiftamtmand THYGESEN. Hos ham havde WERGELAND havt anledning til at se det, og i «Beskuelsens henrykte Øjeblik» fik han ideen til sit digt.

Jan van Huysums blomsterstykke.

For hans rigt organiserede fantasi var disse blomster ikke bare blomster som for almindelige dødelige. De blev til levende væsener med menneskelige følelser og med menneskeligt udtryk. De to røde roser blev et elskende par, den hvide blev en kvinde, der angrer o. s. v. Det forekom ham, som om han havde seet disse væsener før. Jo rigtig, under sit ophold i Paris havde han seet to spanske malerier, en «Santa Catharinas Trolovelse», og en «Hellig Familie», begge af ALONZO DE TOBAR. Figurerne i disse billeder var jo HUYSUM's blomster i menneskeskikkelser. Dette var udgangspunktet for hans komposition.

Den ulykkelige ALONZO DE TOBAR har kastet sin pensel i fortvivlelse over ikke at kunne naa sin landsmand MURILLO i den ædle

kunst. Og da han i kathedralen i Sevilla har seet «Santa Catharinas Trolovelse» af den store mester, har han ladet sig hverve af sit lands erobrer LUDVIG DEN FJORTENDE's hververe og har faaet plads blandt de vildeste af hans krigere, blandt Wallonerne. «Han troede at opflamme Kunstnerens Begeistring og Kræfter ved at nære Fanatismens Glød i en rædselsfuld Krig mod Kjættere.» Saa mangen nederlandsk landsby har han stukket ild paa til ære for Madonna; men endelig stanser han ligeoverfor en saadan landsby og holder sig tilbage. Den var for yndig, «Hytterne for nette, Kirken for ærværdig som en Præst imellem dem, Blomsterhaverne foran den for nydelige. Vedbende og klatrende Roser havde flettet Gavlene sammen; Stokroser stode paa Vagt udenfor Dørene.» Men hans kammerater har ingen slige betænkeligheder; de stormer frem og antænder kirken, hvor præstens datter Katarina netop staar for alteret som brud. Alle flygter ud af kirken, præsten og hans øvrige børn først, Katarina med sin brudgom Johan sidst gjennem det udstødte korvindu, medens Wallonerne allerede myldrer ind gjennem døren. Alonzo ser hende, idet hun flygter fra kirken til den nærliggende præstegaard. «Alonzo de Tobar, Maleren, har seet Landsbyens, Provindsens, Nederlandenes Vidunder. «Katharina,» mumler han, «jeg har seet Katharina, min Katharina, ikke Murillos, og dog skjøn som hans.» Det brænder allerede i præstegaardens tag; han stormer døren for at redde de ulykkelige.

«Derindenfor knælede Præsten, den ærværdige Adrian, med Bibelen oprakt i de zittrende Hænder; ved hans Side hans trofaste Margaretha og omkring dem først Familiens Stolthed, Bruden Katharina, der ilsomt havde fundet sin Plads: med den ene Arm om Moderens Hals, med den anden om sin Brudgoms, Johans, den blomstrende Yngling; saa den fromme, nonneagtige Narcissa, med den fine Stribe af Rødt paa de dødblege Kinder, Hun, hvis Elsker var falden i Leydenernes heltemodige Udfald, saa Hyacinth, den smukke, blaaøjede Dreng, og Søsteren, den slanke, fine Elisabeth; den lille Benjamin og Tvillingsøsteren Anna, «Anna liden», med Hovedet i Moderens Skjød og bedækkede af Barnepigen, den gamle trofaste Magdalena; og saa længst borte, næsten udenfor Kredsen, den ældste Datter Klara, hvis sørgelige Lidenskab for en fiendtlig Kriger — maaske Narcissas Trolovedes Banemand — havde overgydt hendes Ansigt med en Bleghed, som dog vakte mindre Familiens Medlidenhed, end man skulde troet hos disse saa milde og gode Mennesker. —»

Allerede stormer Wallonerne ind gjennem døren trods Alonzos forsøg paa at holde dem tilbage — da styrter kirkens brændende

taarn ned over huset og begraver alle «undtagen Faderen og Alonzo, der hver paa sin Side befandt sig længst udenfor det Sted, hvor Indstyrtningen skede.»

«Langt bort vare de to Reddede slyngede. Lykken er Ulykkens Luner. Adrian vaagner. Det var Nat. Wallonernes Værk var fuldendt: Intet tilbage af Byen. Kun den af Nattekulden nedslaaede Røg laae som en blaahvid Sjø over Tomterne. En mørk Skikkelse bøier sig over den Gamle. Han kjender Spanieren paa Hjelmfjederen, og trækker gysende Vaabenkappen, som Denne af Medlidenhed har bredt over ham, over Hovedet. Stjernerne blikkede roligen ned, somom Intet var passeret, og Frøerne sang i Kanalen, der sneg sig langsomt hen gjennem Sletten. Kun Storkene syntes at sørge; thi de stode sammenflokkede ved Bredden med Hovederne under Vingerne. Ogsaa deres Reder vare brændte.»

Ved daggry vækker Alonzo den gamle. Han er bleven vanvittig. Gysende sprænger krigeren paa sin hest afsted over sletten. «Jeg vil tilbage til Spanien og i et Kloster bede Himlen at gjengive mig Katharinas Billede i Erindringen.» Og himlen bønhører ham. Hans «Santa Katharinas Trolovelse» «tvister med Murillo's verdensberømte om Palmen» og hans «Hellige Familie» «giver ikke Velasquez'es meget efter. Idetmindste har den alle de søde Ansigter i Adrians Familie.»

Aar gaar hen. En hytte staar, hvor præsteboligen stod, og udenfor gaar den gamle præst og sysler i sin have. Alting blomstrede omkring ham. «Holland, Floras Yndlingsbund, havde aldrig baaret saadanne Vidundere af Fuldkommenhed og Skjønhed.» Den stakkels gamle er lykkelig; thi det er hans kjære, som i blomsterskikkelse er skudt op af den askeblandede jordbund. Han kjender hver enkelt af dem igjen, og han takker Gud, som har givet ham dem tilbage. Da kommer en høi, statelig mand fulgt af en dreng med en vase fuld af blomster. Det er Jan van Huysum, blomstermaleren. «Hellige Himmel!» udbryder han. «Naar saae mit Øie saadanne Blomster? Disse har du ladet spire for mig, for mig alene. Bort med disse elendige Vandskud, Dreng, som du gjemmer paa. Disse skulle blive mit Underværk, som de ved Himlens Velsignelse ere blevne Jordens.» Han byder Adrian alle sine kostbarheder for hans blomster. Forgjæves. Saa trækker han sin daggert for at tilvende sig dem med magt. Idet han skjærer rosenknoppen af, styrter drengen, der ledsager ham, død om med haanden paa

hjertet. «Benjamin, Benjamin, mit Barn!» hviner Oldingen og synker tilbage med Døden i sit Aasyn. Forfærdet opdager maleren, at der er blod paa den overskaarne kvist. «Der er Rædsel heri, men jeg maa fortsætte.» «Inden tre Sekunder prange Adrians Blomster i Malerens Vase. Der er ingen voldsommere, hensynsløsere, selvkjærligere Lidenskab end Kunstnerens. Den kjender ikke Grændser, Ret eller Synd. Den griber efter sin Lysts Maal med Gigantarme, fordi den troer den har et Gudehjerte.»

«Jan van Huysum malte Adrians Blomster. Der flød aldrig et herligere Mesterstykke fra hans Pensel. Samvittighedsnag eller maaske heller en angst- og ahnelsesfuld Overspændthed, drev hans Geni til det højeste.» Stundom syntes han at se aanders aasyn i blomsterne, og da de var visnede, begravede han dem paa det omhyggeligste i viet jord og bad over dem. Men længe bagefter vedblev han at male paa billedet. «Det blev aldrig fuldkomment nok. Han syntes at erindre en ny Skjønhed, hvergang han lod Haanden synke.» Endelig er han fornøiet med sit værk; han løfter det op og betragter det. «Da falder en Draabe fra den klare Luft derpaa». Den spreder sig over blomsterne og bliver siddende fast paa billedet som funklende klare dugdraaber. Det var den gamle Adrians forsoningstaare.

Kan der tænkes en mere besynderlig fantasileg end denne? Og dog, hvor ægte Wergeland'sk er den ikke, udsprunget som den er af dybtliggende eiendommeligheder i hans væsen baade som digter og personlighed. Dette bliver der imidlertid først anledning til at paavise nærmere i den afsluttende karakteristik af hans digteriske særpræg.

— I 1841 mistede hans søster Augusta, der var gift med pastor Vedøe, sognepræst til Jelse i Stavanger amt, en liden datter, der var opkaldt efter bestemoderen. I den anledning skrev Wergeland «Svalen, et Skjærsommermorgenseventyr for Mødre, som have mistet Børn». Ogsaa dette lille arbeide er en smuk fantasileg, der aabenbarer baade hans kjærlighed til naturen og hans ømme medfølende hjerte. Det hele er henlagt til en tidlig sommermorgen før solopgang. Han sammenfatter hele naturstemningen i følgende malende træk: «Spurven sov endnu paa Taget, Natsfinxerne havde taget Farvel med Skabioserne, men ingen Sommerfugl var ude «Svalen».

endnu.» I det slags naturmalerier havde han med aarene udviklet sig til at være en mester, der med faa, men karakteristiske midler forstod at fremtrylle baade et billede og en stemning hos læseren.

«Venetianerne». «Venetianerne eller Venskab og Kjærlighed» er WERGELAND's sidste dramatiske arbeide af betydning. Ogsaa her mindes man uvilkaarlig om SHAKESPEARE, og det kan altsaa slaaes fast som en kjendsgjerning, at med hensyn til stilpræg gjorde SHAKESPEARE's indflydelse sig gjældende gjennem hele WERGELAND's produktion paa tragediens og det egentlige dramas omraade. Fra «Sinclars Død» til «Venetianerne» er afstanden lang og udviklingen stor; men SHAKESPEARE's aand svæver over dem begge.

Sujettet til sit stykke har WERGELAND hentet fra en gammel tysk anekdotsamling: «*Accera Philologica*, das ist: Sieben Hundert auserlesene, nützliche, lustige und denckwürdige Historien und Discursen, aus den berühmtesten Griechischen und Lateinischen Scribenten zusammen getragen». Her fortælles der en historie om to venner Gisippus og Titus, der besøgte Athens *Academia* og begge forelskede sig i den samme kvinde, Sophronia. Gisippus havde først gjort hendes bekjendskab og var bleven hendes brudgom. Men da Titus blev dødelig forelsket i hans brud, besluttede den opofrende ven at trække sig tilbage. Hans bryllup fandt vistnok sted, men kun om dagen var han sammen med sin hustru. Om natten indtog Titus hans plads, uden at Sophronia anede forandringen. Da sammenhængen kom for en dag, jagede athenienserne Gisippus nøgen og fattig ud af byen, medens Titus med sin Sophronia drog til sin fødeby Rom, «hvor han snart blev Borgermester». Den ulykkelige Gisippus kom ogsaa til Rom, og der blev han anklaget for at have begaaet et mord. Skjøndt uskyldig besluttede han dog i sin fortvivlelse at tage skylden paa sig, «damit er desto eher vom Leben abkäme». Da gjenkjender borgermesteren sin ven, forsikrer dommerne om hans uskyldighed og erklærer sig selv for at være den skyldige. Den virkelige morder, der er tilstede i retten, røres over dette sjeldne venskab og angiver sig selv, hvorefter Titus giver Gisippus sin halve fædrenearv og sin søster Fulvia ovenikjøbet.

Hvad der har tiltalt WERGELAND ved dette lidet tiltalende stof, er den forherligelse af venskabet, der skinner frem gjennem det.

Selv var han gjennem hele sit liv den mest varmhjertede ven ligeoverfor dem, han havde lært at sætte pris paa og holde af, og striden med DAA havde vistnok yderligere styrket hans følelse af venskabets store værd. I «Venetianerne» forherliger han det — overensstemmende med sujettet — i den grad, at det næsten virker stødende og unaturlig. Han følger nemlig historien om Titus og Gisippus punkt for punkt, og den eneste nævneværdige forandring, han har foretaget, er, at han har henlagt handlingen fra Athen og Rom til Venedig og Padua og fra oldtiden til slutningen af middelalderen. Ser man bort fra den ene vens stødende opofrelse af sin elskede, er stykket interessant og har en sikrere dramatisk holdning end noget andet af WERGELAND's skuespil.

Paa en kjøretur vinteren 1841 kom WERGELAND med sin hustru forbi det sted, hvor han senere byggede «Grotten». Han forgabede sig i tomtens beliggenhed, og i en haandevending var handelen afsluttet med dens eier. Allerede den 17de mai 1841 kunde han flytte ind i sin nye bolig. Det var rigtig et sted efter WERGELAND's sind. Fritbeliggende, med udsigt over byen, have bag huset og en liden grotte under det. Her kunde han indrette sig fuldstændig efter sin egen smag, og han forelskede sig slig i dette sted, at han endog ansøgte om at blive begravet der. «Grotten».

Huset var en enetages træbygning paa tre værelser, et par kvistrum og de fornødne «ydre» bekvemmeligheder. Haven var oprindelig ikke andet end nogle nøgne stenknauser; men WERGELAND lod kjøre jord derop, og vaar og sommer var hans første dagværk at plante, spade og luge i sin have. Han var i det hele taget en morgenfugl, og naar ikke haven optog ham, sad han i regelen allerede klokken seks ved sit skrivebord. «Ikke sjelden hændte det, at jeg vaagnede og saa ham staa foran min Seng med et fuldfærdigt Digt,» fortæller hans hustru i de optegnelser, hun i sin tid meddelte HARTVIG LASSEN. I grotten under huset fik hans smag for det fantastiske frit raaderum. Væggene var dekorerede med udstoppede fugle og mineralier. «Midt paa Gulvet stod der et Stenbord med en Globus paa, foran hvilken en udstoppet Figur, forestillende en Astronom; ofte brændte der en liden Lampe foran

Globus'en. Foran Grottens Aabning, lige ved den bratte Bakke (senere betydelig sænket) stod der en Tavle med et Vers «Kast af under Bakken».» Altanen var hans yndlingsplads, og aldrig befandt han sig saa vel, som naar han sad der om sommerkvælden sammen med et par fortrolige venner. Han saa gjerne gjæster hos sig; undertiden arrangerede han smaa kortpartier; men som oftest var baade damer og herrer indbudne, «og da blev der gjerne leget,

Grotten.

sunget og deklameret». Blandt dem, som jævnlig vankede der, var digteren Sylvester Sivertsen, slotsforvalteren arkitekt Linstow og generalkonsul Tønsberg, der senere gjorde sig fortjent af Wergeland's-literaturen ved at forlægge den samlede udgave af hans skrifter. I hans sidste levetid var maleren Adolf Tidemand ogsaa en stadig gjæst i Wergeland's hus. Det er ham, der har tegnet enkelte af illustrationerne i «Hassel-Nødder», hvoraf jeg før har meddelt prøver. Desuden modtog han stadig besøg af tilreisende, baade nordmænd og udlændinger. Blandt de sidste var hverken mere eller mindre end selve Adam Oehlenschläger. Da digter-

kongen i 1843 atter besøgte Norge, aflagde nemlig WERGELAND ham et besøg og traf ham «hyggelig og fidel». Senere gjengjældte OEHLENSCHLÄGER besøget, ledsaget af sin sædvanlige adjutant, boghandler DAHL. Tiderne forandres, siger WERGELAND lunt i et brev, hvori han meddeler sin danske ven, forfatteren P. L. MØLLER denne mærkelige begivenhed.

For alle slags skruer og raringer havde WERGELAND den mest levende sympathi. Jo mere kantede og udprægede de var, desto bedre likte han dem. I sin ungdom drog han, ret som det var, slige folk med sig hjem til Eidsvold præstegaard. Senere morede han sig med at være deres vært i sit eget hus. En af dem har han gjort berømt gjennem to morsomme smaaabeider. Det var en gammel dansk kunsthandler — SCHMAHR —, der i begyndelsen af firtiaarene foreviste en malerisamling i Kristiania. Billederne skal have været nogle tarvelige smørerier; men SCHMAHR selv forsikrede med svada, at allesammen var originaler af berømte gamle mestere, og det pudsigste af det hele var, at han synes at have troet paa sine egne paastande. Han var stolt af sin samling, som om det havde været selve Dresdenergalleriet, han reiste rundt med, og skjøndt han skal have været from som et lam, reiste han sig dog som en saaret løve, da en indsender i «Den Constitutionelle» i et par vers drev gjøn med udstillingen og paastod, at folk havde uret, naar de antog kunsthandleren for en gammel nar; Kunsthandler Schmahr.

«thi den, som os ved Næsen ta'r,
er ingen Nar».

WERGELAND svarede i SCHMAHR's navn, og efter en «Tirailleurild» af epigrammer stevnede den fornærmede kunstsamler fornærmeren i «Den Constitutionelle» for ærekrænkende beskyldninger. Dommen lød paa frifindelse, og den stakkels gamle skrue, der i forveien skal have havt det ondt nok for at klare sine faa udgifter, blev ved denne leilighed yderligere reduceret. Men WERGELAND vidste raad. Han skrev og udgav i SCHMAHR's navn først «Kunsthandler Schmahrs Proces» og siden «Forsoningen, et fantastisk Digt», hvori han paa den løierligste maade af verden gjengiver sin klients eiendommeligheder i tænke- og udtryksmaade. Folk morede sig og kjøbte bøgerne, og SCHMAHR var hjulpet for den gang, hvad han forresten

tillagde sig selv den væsentligste del af æren for. Han skal nemlig have været ligesaa overbevist om, at han selv i grunden var de to bøgers forfatter, som han var sikker paa sine gamle «mesterværkers» ægthed.

Det var forresten hverken første eller sidste gang, WERGELAND ved sin pen hjalp en fattig stakkar ud af den værste nød. «Karl Johans Mindekrands, en udvalgt Samling af norske Sange og Mindekvad over den afdøde Konge» blev saaledes udgivet for at hjælpe en ung, fattig pige med at dække omkostningerne ved hendes moders begravelse, og mange af sine viser forærede han i manuskript til fattigfolk, forat de kunde sælge dem til en bogtrykker og nyde godt af honoraret.

Et ikke mindre smukt træk er hans interesse for hovedstadens gadegutter. Han havde stadig en flok venner og klienter iblandt dem, og de var altid sikker paa at blive vel modtagne, naar de kom op til Grotten. Han opmuntrede deres lærelyst, laante dem bøger, eksaminerede dem om indholdet, naar de leverede bøgerne tilbage, lod dem læse for sig, skaffede dem plads som læregutter o. s. v. — alt paa en saa ligefrem og hjertevindende maade, at han blev baade deres kammerat og deres afgud, hvis bifald de kappedes om at gjøre sig fortjent til. Paa denne maade har han skjænket Kristiania mere end én brav og dygtig borger, der maaske ellers vilde være bleven til byrde for samfundet. En saadan borger har fortalt SKAVLAN om en scene, der giver et karakteristisk billede af WERGELAND's forhold ligeoverfor disse sine smaa venner. En sankthansaften havde han trommet en hel mængde af dem sammen oppe ved Grotten. «Først holdt han en tale om dagen, og hvorledes den var bleven til som festaften — hvorfor man tændte baalene — saa steg han selv tilhest paa Veslebrunen, og saa red han fra Grotten i spidsen for hele guttefølget, som fulgte ham under hurra og jubel til St. Hanshaugen, hvor der i den tid pleiede at holdes en munter folkefest paa den aften. Indimellem kagekonerne og tjæretønderne og lirespillet og raketterne og den hele stimende folkemasse troppede da HENR. WERGELAND op og deltog i lystigheden. HENR. WERGELAND steg af og forærede sine gutter kager og brus, morede sig over deres glæde og førte dem saa atter bort til et hjørne af bakken og holdt en formaningstale for

dem om at være snille, kjække gutter og voxe op til dygtige, oplyste mænd.»

I nær forbindelse med denne hans interesse for hovedstadens fattiggutter staar hele hans forfattervirksomhed i folkeoplysningens tjeneste. Han var utrættelig i sit arbeide for at oplyse og forædle de lavere klasser; det var ikke blot deres kundskaber, han prøvede at berige; men han arbeidede ogsaa paa at hæve deres moralske niveau, vække deres skjønhedssans, forøge deres velvære. Naar det gjaldt disse maal, var intet ham for smaat, og i sit blad «For Arbeidsklassen», som han vedblev at udgive lige til sit dødsaar, behandlede han alle mulige herhen hørende emner, lige fra de største til de mindste. Snart skrev han om brændevinsdrikken, snart om dyrplageri, snart var det en eller anden nedarvet overtroisk forestilling, han tog sigte paa, og snart søgte han at gjøre det indlysende, at der kunde blive hyggeligt selv i den fattigste stue, bare husfaderen vilde spendere nogle faa skilling til maling paa de nøgne trævægge og husmoderen vilde ofre lidt umage paa at opelske nogle blomster i vindusposten. Paa dette omraade havde han i aarenes løb uddannet sig til en folkeskribent af første rang, og ligesaa tungt forstaaelig som hans digteriske stil vedblev at være for den store mængde, ligesaa klar og grei er hans prosa her. Han vilde blive forstaaet af alle og enhver, og han opnaaede sin hensigt.

Jødesagen.

Paa det politiske omraade var der i disse aar kun en eneste sag, som beskjæftigede ham; men for den kjæmpede han ogsaa med hele sin flammende og funklende iver. Det var jødesagen.

Sidste passus af grundlovens § 2 bestemte, at jøder fremdeles skulde være udelukkede fra adgang til riget. Denne molboagtige bestemmelse ansaa Wergeland med rette for en plet paa grundloven, og ihvorvel øvrigheden ikke ofte havde været nødsaget til at tage hensyn til den, havde det dog skeet ofte nok til at vække indignation hos alle oplyste og rettænkende mennesker. I 1817 var saaledes en polsk jøde kommen til Bergen. Han var paa reise fra Kønigsberg til London; men skibet led havari under den norske kyst, og den skibbrudne jøde var saaledes mod sin vilje nødt til at betræde norsk grund. Følgen var, at han øieblikkelig blev fakket af øvrigheden og som en forbryder under politieskorte transporteret til Kristiania og derfra over den svenske

grænse. En anden jøde havde opholdt sig i Kristiania 1832—33; han blev ilagt 300 species i mulkt, som han ifølge kongelig resolution fik tilladelse til at afsone med 28 dages fængsel paa vand og brød, hvorefter han blev transporteret ud af landet. Med et jødisk bankierfirma i Hamburg, HAMBRO & SØN, havde Norge afsluttet sit første statslaan; men da et nyt laan skulde optages i 1834, kunde den nødvendige konferance mellem finansdepartementet og firmaets chef ikke finde sted, før regjeringen havde skaffet ham et leidebrev gjældende for seks uger; da dette leidebrev paa grund af sygdom ikke blev benyttet, maatte der skaffes et nyt for hans stedfortræder SALOMON HEINE, den berømte tyske digters onkel.

Jødernes monument paa Henrik Wergelands grav.

Som den religiøse fordrageligheds varmhjertede talsmand optraadte WERGELAND mod disse tilstande og samlede hurtig en fylking om jødesagen af alt, hvad der eiede dannelse og dygtighed baade i og udenfor storthinget. I 1839 fremsatte han gjennem storthingsmand, senere statsraad SØRENSSEN et forslag for storthinget om, at sidste passus af § 2 skulde udgaa, og inden det næste storthing, der skulde afgjøre sagen, var traadt sammen, begyndte han at bearbeide stemningen baade paa vers og prosa. I 1841 udgav han saaledes «Indlæg i Jødesagen», og aaret efter

fulgte en lille digtsamling «Jøden, ni blomstrende Tornekviste», der allerede samme aar udkom i andet oplag.

Den 9de september 1842 stod slaget i storthinget. WERGELAND overvar selv forhandlingerne og var paafærde til det sidste øieblik. Selv efterat repræsentanterne havde indfundet sig i thinget, søgte han at virke for sagen, idet han lod omdele et lidet flyveblad til hver især, hvori han i korte træk fremhævede den bestaaende ordens ubillighed baade fra moralsk og religiøst synspunkt. JONAS ANTON HJELM havde forfattet indstillingen, der gik ud paa forslagets vedtagelse; RIDDERVOLD, HERMAN FOSS, SØRENSSEN og mange andre forsvarede den, alle thingets embedsmænd paa otte nær og alle byrepræsentanter paa to nær stemte for den; alligevel opnaaede den ikke den nødvendige $^{2}/_{3}$ majoritet — takket være en del af thingets præster og de fleste af bønderne. Vistnok var der en biskop og otte præster, der stemte for; men seks præster stemte imod, og bønderne sluttede sig til dem med O. G. UELAND i spidsen. Det var en skuffelse for bondevennen HENRIK WERGELAND. Blandt sagens modstandere var ogsaa WERGELAND's gamle medarbeider fra «Folkebladet» og «Statsborgeren», krigsraad FLOR. Han var nu sløv og affældig og havde fuldstændig udspillet sin rolle i det politiske liv. Allerede i næste storthingsmøde blev WERGELAND's forslag fremsat paany, denne gang vedtaget af 36 storthingsmænd. Blandt dem var WERGELAND's gamle modstander SCHWEIGAARD. Ogsaa den senere saa bekjendte sværmer pastor LAMMERS var en af dem. Kort efter udgav WERGELAND en fremstilling af storthingets forhandlinger under titelen «Jødesagen i det norske Storthing». Han karakteriserede og kritiserede, roste og dadlede de forskjellige thingmænds optræden. Der er et liv og en energi over hans fremstilling, der gjør den interessant at læse den dag idag.

Da det næste storthing nærmede sig, udgav han en ny række poetiske indlæg til fordel for jøderne («Jødinden, elleve blomstrende Tornekviste»), og selv efter et aars sygeleie var hans iver ligesaa frisk og usvækket. Den 3die mai 1845 skrev han saaledes til SØRENSSEN i anledning af dissentersagen, der jo stod i nær forbindelse med spørgsmaalet om jødernes adgang til riget: «Jeg behøver ikke at opmande Dem, Lysets varmhjertede Kjæmper! men

naar Dagen kommer i Storthinget, da kjæmp, ras, græd*, og naar intet hjælper, da demaskeer Egoismen og Raaheden med den Chirurgs Kulde, der flænger Huden af et Ansigt under en Obduction! Det gjælder Folkets Ære i Verden. Sagens Venner, der have besluttet sig til at tale ved denne Leilighed, burde forene sig og fordele Modparterne imellem sig ligesom Picadorerne gjøre med Tyrene i Fægtningerne. Levvel! Vær vred og tapper!»

«Jøden» og «Jødinden». Intet afgiver dog et bedre vidnesbyrd om WERGELAND's glødende begeistring for jødernes sag end de to digtsamlinger «Jøden» og «Jødinden». Det er politiske tendensdigtninger, om man vil, og dog har han i regelen forstaaet at lade tendensen indgaa en uopløselig forbindelse med den nobleste og sarteste poesi. Hvem kan f. eks. læse «De Tre» uden at blive betagen af den morgenfriske ynde, hvormed en om LESSING mindende tolerance her fremtræder, og hvor udmærket er ikke den orientalske kolorit bevaret, straalende og naiv som den er paa samme tid! Hvem kan blive uberørt af den sørgmodig milde indignation, der har inspireret digte som «Skibbruddet» og «Moses paa Bjerget»! Og hvem har ikke læst «Juleaftenen», dette mønster paa en rørende poetisk fortælling! I det store og hele taget staar maaske «Jøden» over «Jødinden»; men begge indtager en ubestridt plads blandt WERGELAND's bedste frembringelser.

Som bekjendt oplevede ikke WERGELAND jødesagens seir; den blev først vunden i 1851, seks aar efter hans død; men han havde dog udrettet mere for den end nogen anden, og allerede inden det endelige resultat af hans virksomhed forelaa, fik han sin løn i det udelukkede folks taknemmelighed. Før hans landsmænd kunde reise ham et mindesmærke, gjorde jøderne det. I Sverige og Danmark blev der inden de mosaiske forsamlinger indsamlet bidrag til et monument paa hans grav. I oktober 1847 blev det afsløret — i Stockholm, da bidragsyderne endnu ikke havde adgang til Norge. Forsynet med leidebreve drog en deputation senere med monumentet til Kristiania, hvor det blev endelig afsløret den 17de juni 1849. Paa forsiden læses «Henrik Wergeland, den utrættelige

* Under debatten om jødesagen i 1842 var SØRENSSEN i den grad bleven overvældet af bevægelse, at han havde maattet afbryde et af sine foredrag.

kæmper for meneskets og borgerens frihed og ret», paa bagsiden: «taknemmelige jøder udenfor norriges grændser reiste ham dette minde». Et smukkere og mere tiltalende mindesmærke end dette enkle gothiske tempel med sine indskrifter er ikke reist over nogen digter.

Historiske og biografiske arbeider.

Ved siden af sit arbeide for jødesagen og sit forfatterskab som folkeskribent udfoldede WERGELAND i sine sidste leveaar en temmelig omfattende virksomhed som historiker og biograf. Fra en boghandler i Kiel fik han i 1840 anmodning om at skrive «Norges Constitutionshistorie»; han modtog tilbudet og begyndte paa udarbeidelsen, men kom snart til det resultat, at bogen helst burde udgives i Norge. Den udkom heftevis fra 1841—43 og er WERGELAND's betydeligste historiske værk. I 1842 offentliggjorde han i «Christianssandsposten» en gjennem mange numre gaaende skildring af «Almuesmanden Christian Jenssen Lofthuus samt Almue-Urolighederne 1786 og 1787 i Nedenæs Amt». Hertil kom saa endelig en række biografier af fremragende samtidige landsmænd som OLE BULL, malerne DAHL og FEARNLEY, statsraad COLLETT o. fl. De fleste af dem blev skrevet for det før citerede hefteskrift «Mærkelige Nordmænd». Hans biografier er livlige og underholdende — noget man desværre ikke ofte kan sige om det slags literære frembringelser. Ogsaa i hans historiske fremstillinger er der liv og bevægelse; man faar et behageligt indtryk af den varme og udelte interesse, hvormed han har kastet sig over sit emne, og han forstaar baade gjennem stoffets tilrettelægning og den stilistiske fremstilling at overføre denne interesse til læseren. Hvad man derimod savner, er historisk kritik og objektivitet. Han tager enhver meddelelse for god vare uden at prøve dens gehalt, og hans personlige sympathier og antipathier gjør ham ofte ensidig, ja tendentiøs. I hans «Constitutionshistorie» er der saaledes ikke saa faa unøiagtigheder, som en strengere historisk kritik senere dels har maattet korrigere, dels berigtige.

Norsk sprogreformation.

Blandt de poetiske frembringelser fra hans sidste leveaar indtager «Langeleiken, en Krands af Digtninger i Dølemaal» en interessant plads, ikke saa meget i digterisk som i sproglig henseende. Ogsaa paa det sproglige omraade gik han nemlig i spidsen for sin samtid herhjemme. Allerede i sine ungdomsarbeider havde han anvendt adskillige ord af det norske talesprog og fik i den anledning høre ilde af WELHAVEN; men han gav

sig ikke; han fortsatte, som han havde begyndt, og søgte theoretisk at begrunde den praksis, han fulgte, ja i theorien gik han endog langt videre end i praksis. I 1835 skrev han en lang og interessant afhandling, «Om norsk Sprogreformation»; den optager hele to og tyve sider i syvende bind af hans «Samlede Skrifter», og endda skal dette kun være «et Uddrag eller et Fragment» af WERGELAND's manuskript, der var altfor vidtløftigt til at kunne faa plads i det maanedsskrift, hvori afhandlingen saa lyset. Han fremholder her specielt to grunde for gode norske ords overførelse fra talesproget til skriftsproget. For det første kræver nationale hensyn det; talesproget er rigt paa ægte norske ord; skriftsproget derimod fuldt af danske. Hvorfor skal vi lade vore egne ord fortrænge af fremmede? Hvorfor skal vore egne være simple og de fremmede aristokratiske? Paa den maade kvæles nationalfølelsen. Nei, lad os skrive vek istedetfor svag, spak istedetfor tam, flaakjæftet for aabenmundet, jørmet for grumset, indtænkt for klog o. s. v. Og for det andet er det hensynet til det lydbetegnende — det onomatopoietiske —, der kræver optagelsen af norske ord i skriftsproget. Mange af de norske ord maler ganske anderledes gjenstanden for en norsk læser end de tilsvarende danske. De sætter indbildningskraften i stærkere bevægelse, og «da er et Ord først levende og døbt i Aand, naar det rører Indbildningskraften». Han anfører en hel mængde eksempler paa saadanne gode norske ord; men selv har han kun anvendt en brøkdel af dem. I dette stykke var han ikke konsekvent — og kunde ikke være det, dels fordi han derved vilde have sondret sig aldeles ud fra sin samtid, dels — og fornemmelig — fordi det norske talesprog, dets ordforraad, bøining, forhold til gammelnorsk o. s. v. endnu ikke var videnskabelig undersøgt, saa det var umuligt at beherske det. Et talende vidnesbyrd herom er netop WERGELAND's «Langeleiken». Disse folkeviser er nemlig helt og holdent skrevet i folkesproget (dialekt fra Hallingdal), og forat sproget skulde blive saa korrekt som muligt, har forfatteren ladet en student fra Hallingdal gjennemgaa manuskriptet. WERGELAND roser ham som særdeles kyndig i den hallingdalske mundart; men resultatet er ikke desto mindre bleven, at samlingen — efter dialektkyndiges erklæring — vrimler af sprogfeil. Ogsaa stilen vidner paa mange punkter mere om HENRIK WERGELAND's pen end om hallingdølens

Manuskript af «Den engelske Lods».

mund. SKAVLAN gaar endog saavidt, at han erklærer den for at være «ægte ufolkelig». Hvorom alting er, havde WERGELAND været heldigere i endel af de folkeviser, han havde skrevet paa bymaal. —

«Den engelske Lods». — I 1844 fuldførte HENRIK WERGELAND sit sidste større digteriske arbeide, «Den engelske Lods», et ægte WERGELAND'sk værk baade fra indholdets og formens side og paa samme tid det ypperste, han har skrevet. Reiseerindringer fra hans besøg i England sommeren 1831 danner den poetiske ramme. Syg og sengeliggende, som han allerede var, da digtet blev skrevet, gjennemlever han i erindringen sine indtryk af Nordsjøen, Kanalen og den frodige engelske natur med en fantasiens friskhed og intensitet, der er overvældende. Saa langt fra at være bleven svækkede og udviskede af alle de mellemliggende aar, synes endog indtrykkene at have tiltaget i styrke og størrelse. Saa overdaadig ødsle naturbilleder som de, der her rulles op for læseren, har ingen anden norsk digter frembragt, ikke engang WERGELAND selv. Alt glimrer og glitrer, spiller og funkler. Det er ikke natur, men naturessens, eller, om man vil, naturen poetisk potenseret af en straalende rig digterfantasi. Man behøver bare at tage for sig det afsnit, der bærer titelen «Engelsk Efev» for at overbevise sig om dette. Hvor er ikke digterens indtryk af denne efeus frodighed drevet op til gigantisk styrke af hans yppige fantasi!

Lad i Portsmouth hine Rækker
af Kaserner bli'e forladte,
lad *the Queens* Tredobbeltdækker,
Flaadens Skibe, et for et,
blive op paa Landet satte,
raadnende og søndersprukne,
Hvale liig, der gisper, trukne
op paa Stranden i et Net
— o før trende Aar er' rundne,
Flaade, Fæstninger og By,
Citadeller og Kaserner
vilde være overspundne
af et Efevvildnis, svundne
sporløst, som en Klase Stjerner,
naar du søger dem paany,
blevne borte i en Sky.
Ind og ud af hver en Port,
hvert et Vindu, sønderslaget,

paa de øde Byruiner,
udad høie Mezzaniner
slangemægtig inden kort
kaade Efev vilde gro;
langsad Ribbene paa Vraget,
ind- og udad langs de sorte
Dødens Munde, Skydsets Porte,
armtyk, eviggrøn sig sno;
stærkere end Ankertouge
sammenknytte Flaadens Bouge,
sammenflette kabbelfast
Raa til Raa og Mast til Mast;
til dem takle
med sin seige lange Rakle,
som med ægte Baadsmandskast.»

Og synderlig mindre overdaadig er ikke den berømte dityrambe over Hardanger, der danner digtets næstsidste afsnit.

I denne rige ramme af naturbilleder er lodsens historie anbragt. Ogsaa her dreier det sig om friske og ufordærvede naturbørns lidelser under deres sammenstød med repræsentanterne for en fordærvet civilisation. Specielt er der en vis lighed mellem lodsens fortælling og hovedhandlingen i «Barnemordersken». Her som hist har en rig og mægtig vellystning — lord Norriscastle alias advokat Roderigues — kastet sine øine paa en af folkets kvinder — Mary Ann, Nannette —, og for at naa sit maal lader begge sine ofres naturlige forsvarere presse til krigstjenesten — Mary Ann's mand, lodsen Johnny=Nannettes forlovede, Josef —. Den videre udvikling er imidlertid høist forskjellig. Mary Ann bliver som bekjendt virkelig offer for lordens efterstræbelser og tumles om i den store verden først som hans hustru, siden som hans enke, indtil hun og Johnny efter mange gjenvordigheder endelig forsones og afslutter sit liv i idyllisk fred, omgivet af «det underdeilige Hardangers» herlige natur. «Det bevægede Liv blandt et mægtigt Folk og de historiske Minder, der knytter sig dertil, Civilisationen i sine Storværker og i sin Forvildelse, det raske Sømandsliv hjemme og Verden rundt, det huslige Livs patriarkalske Lyksalighed, Naturen i dens Storartethed og i dens legende Uskyld — kort sagt alle hans Digtnings Elementer er her samlede som i en hel Støbning. Selv betragtede han dette Digt som sit mest vellykkede, og med god

Grund; thi han har ikke i noget andet fundet en Form, hvori hans poetiske Anlæg har et saa frit Spillerum til at aabenbare sig i sin store Mangfoldighed» (HARTVIG LASSEN).

Da «Den engelske Lods» blev skrevet, var WERGELAND ikke mere end 36 aar gammel. Hans stormende ungdomsliv var forbi, og han var kommen til ro i et hjem, hvor han følte sig lykkelig, fordi han kunde samle alt og alle, som han havde kjær, omkring sig, hustru og venner, blomster og fugle. Hans gjærende ungdomsproduktion var ogsaa forlængst et tilbagelagt stadium, og han var aar for aar gaaet fremad til større modenhed, stigende klarhed, øget selverkjendelse og kunstnerisk herredømme over formen. 36 aar gammel! Nu skulde netop den klare, fuldfærdige manddoms modne virksomhed begynde. Og saa var sygdommen kommen for maaned efter maaned at rive til sig et stykke af denne store lyshaarede kjæmpes kræfter, og døden stod allerede og ventede for at gribe, hvad sygdommen levnede.

Om formiddagen den 1ste mai 1844 gik han som sædvanlig ned i rigsarkivet, der dengang var paa Akershus fæstning. Han havde gaaet sig varm i det smukke solskinsveir og tænkte ikke paa, at han dagen i forveien havde sagt, at budet ikke længer behøvede at lægge i kontorets ovn. Sved af marschen rev han frakken af og satte sig til at arbeide i en tynd blaastribet lærredsskjorte; men de alentykke fæstningsmure var ikke saa modtagelige for maisolen som han. Deres kulde isnede ham snart gjennem marv og ben, og efter en times forløb maatte han hjem og sende bud efter lægen. Diagnosen lød paa strubebetændelse, og i de nærmeste uger maatte han holde sig i ro. Men saa kom 17de mai, og den uforbederlige 17de mai-enthusiast skulde naturligvis ud i det kolde veir for at se paa fanetoget. Godt indpakket fik han ogsaa lov til at kjøre ned til en bekjendts gaard, hvis vinduer processjonen skulde passere forbi. «Da jeg nu befinder mig nedenfor den særdeles steile og lange Trap i Huset, glemmer jeg, at jeg er syg og at jeg er indpakket i baade Kappe, Mackintosh etc. etc. og gjør som jeg plejede for at faa hurtig Ende paa den afskyelige Trap, ɔ: jeg tog den i en to-tre Sprang. Kommen ind maa jeg da op i en Sofa og Klæderne rives af mig til jeg fik Veir igjen. Jeg saa da Processionen, kighostende og slubbrende i et Væk i noget Drikke

— den fremkaldte mine Taarer. Jeg følte jeg havde faaet en Knæk; og næste Dag deklareredes Lungebetændelsen.» Lungebetændelsen stod han vel over, men i dens følge kom en «lungeforhærdelse», der fængslede ham til sygeleiet over et aar.

Trods lægernes protest arbeidede han rastløst under den lange sygdom. Han afsluttede en «Læsebog for den norske Ungdom», som han kort tid i forveien var begyndt at udgive, skrev det meste af «Den engelske Lods», der allerede var paabegyndt i sommeren 1843, og hele «Jødinden» — altsammen inden udgangen af 1844. Og endda havde han samtidig havt kræfter til ikke blot at begynde, men næsten at fuldføre et kjæmpeværk, omarbeidelsen af «Skabelsen, Mennesket og Messias». «Jeg har ikke kjedet mig en Time under al den Liggen,» skrev han i et brev fra sidste november 1844. «Min Aand har været disponeret, saa jeg har arbeidet ganske artig. Har jeg været uden saadan Beskjæftigelse, er jeg strax bleven døsig. Man kjender bedst sin egen Natur.» Den sidste alt andet end uimodsigelige sætning havde han altid praktiseret og praktiserede den til det sidste. Hvem ved, om han ikke havde kunnet reddes, hvis han havde fulgt lægernes forskrifter omhyggeligere. Nu stolede han mere paa sin natur end paa lægerne, ja endog en bekjendt «klog kone», mor Sæther, satte han tilslut mere lid til end til dem og deres «umaadelige Ødslen med Medicin».

Til alle hans andre plager kom ogsaa pengesorger. Hans proces med prokurator Praëm, hvem han havde kaldt «en Forbryder mod Stat og Menneskehed», havde varet hele tolv aar. Efterat overretsdommen var falden i 1844, blev den endelig bilagt med det resultat, at Wergeland skulde betale 100 species i mulkt og 800 species i omkostninger. En saadan økonomisk aareladning kunde han ikke klare uden at gaa fra gaard og grund. Han maatte sælge Grotten. Vistnok gav den ven, der kjøbte den, ham gjenkjøbsret i to aar; men han indsaa snart, at det vilde være ham umuligt at skaffe et saa stort beløb, og besluttede derfor at renoncere paa Grotten og bygge sig et mindre hus istedet. Det blev det nu forsvundne «Hjerterum» i Pilestrædet.

Endnu havde han ikke opgivet haabet om at leve, skjøndt det blev svagere dag for dag. Naar vaaren kom med mildveir og sol og let luft, haabede han, at han skulde blive saavidt stærk, at han

Til Niels Dahl.

Giv mig en Flaske Sundhedsviin,
og tag mit Renomee!
Man [illegible] dig vil melancholsk
og mig lyksalig see.

Send mig et Blad af Haabets Træ,
og tag min Laurbærkvast/
Naar du er bleven kjed deraf,
den for din Fole kast!

Men giv du mig dit Hjertelag,
og tag saa mit igjen!
Det Bytte troer jeg saa omtrent
gaaer op i op, min Ven!

Saa tornet som et feiret Navn
ei Vejens Tistel er.
O sad jeg fri paa ti Maal Jord
og hedte bare Peer/

Dog leve vil og døe jeg med
min Harpe ved mit Bryst.
Den vejer Intet op; thi den
for al min Nød har Trøst.

Berømmet? Nu! Hvis jeg blier frisk.
en Pibe god Tobak...
Hvis du vil give en derfor,
Du til skal have Tak.

Kun eet Berøm — og det er dit,
og nogle Faaes dertil —
for Schah/ og Zars og Sultans Skat
jeg ikke bytte vil.

Henr. W.

Korrekturaftryk af Wergelands digt i «Morgenbl.» for 13de oktbr. 1844.
med WEGRELAND's egenhændige, paa sygeleiet foretagne rettelser.
(Aftrykket, der tilhører herr kgl. fuldm. THV. BOECK, viser, at det bekjendte, oftere citerede vers «O, Jordens Paradiis, en Plet» o. s. v. først er bleven til under korrekturen.)

kunde reise til Syden. Der vilde han muligens finde redning, mente lægerne. Men vaaren kom, og det gik stadig ned ad bakke. Det blev ikke til Rivieraen, men til hospitalet, han flyttede fra Grotten, og først ti dage senere var hans nye hus saavidt færdigt, at han kunde flytte ind der. Fra dette tidspunkt omtrent opgav han alt haab om at leve. Det gjaldt nu kun om at blive færdig med de allerede planlagte eller halvfærdige arbeider, før døden kom. Hvert eneste smertefrit øieblik benyttede han til at producere. En om-

«Hjerterum».

arbeidet udgave af «Nordmandens Katekisme», 6te aargang af «For Arbeidsklassen», indeholdende en samling prækener i folkelig stil («Fattigmands Postil»), hans humoristisk elskværdige livserindringer «Hassel-Nødder, med og uden Kjerne, dog til Tidsfordriv, plukkede af min henvisnede Livs-Busk», alt dette flød fra hans pen i hans sidste leveaar foruden adskillige digte og ikke saa faa breve. Og endda begyndte han tilslut paa et nationalt skuespil «Fjeldstuen», som han ikke fik fuldført. Tre dage før sin død skrev han endnu paa det; den følgende dag gjorde han et frugtesløst forsøg paa at diktere de sidste scener.

Sygdommen havde ikke svækket hans geni, bare forfinet det. Aldrig havde han frembragt saa vidunderlige, ætherisk fine digte

som de sidste, hvori han med et forklaret smil række døden haanden og svæver bort fra den skjønne, blomsterduftende jord, som han havde elsket saa høit.

Al den miskjendelse, der havde saaret ham, smeltede bort under dette lange sygeleie som rimfrost for morgensolen. De, som ikke havde forstaaet, hvad det norske folk eiede i ham, begyndte nu at forstaa, hvad det holdt paa at tabe. Fra kongens slot som fra fattigmandens stue modtog han de mest veltalende beviser paa kjærlighed, taknemmelighed og beundring. Selv hans gamle frafaldne venner kom for at bede ham glemme og tilgive. «Jeg vilde saa gjerne leve nu, da jeg har været overhobet med Beviser paa Folkets og Kongefamiljens Deeltagelse, og da jeg er forli med alle mine gamle Venner, med Daa, Heltberg og Lerch. De have indseet, at jeg dog har gaaet «beint fram» bestandig, o altid været den gode Sag trofast. — Jeg kunde saaledes nu fø et behageligt Liv, dersom ikke Døden havde abonneret mig,» hed

Hassel-Nødder,

med og uden Kjerne, dog til Tidsfordriv,

plukkede af min henvisnede Livs-Busk,

af

Henrik Wergeland.

Christiania.

Chr. Tønsbergs Forlag. Trykt hos W. C. Fabritius.

1845.

Titelblad af «Hassel-Nødder».

Grotten 26 Marts 1844.

Naadigste Herre!

Min Hjertens Lykønskning, allerhelst Veu! til Foran-
dringen i din Stilling, om hvilken jeg troer,
at den vil, ved din større Regelmæssighed i
de paahvilende Forretninger, være din Helbred
gavnligere end din forrige, der var saa deelt med
lige anspændende Sager. Jeg har ogsaa med
stor Glæde hørt omtale, at Hs. Mt. ibinzele
villi tilbyde dig Permission til en Badereise,
om en saadan maatte være at anbefale; og hvad
var mere efter Faderets Ønske, end at Du at maatte

bide for det?

Jeg har rigtignok alt skrevet til Finants-
tementet om at erholde Forhandlingerne; men
faar Din gode Medvirken til at erholde dem
vil jeg være meget taknemlig.
Mit Helbred fremdeles svævende mellem Liv
og Død; men levende eller død er jeg din
hengivne og ærbødige Ven

S. T.
Hr. Statsraad Foss

Henrik Wergeland

Henrik Wergelands haandskrift.

(Brev fra dødsleiet.)

det i et brev, og i det næst sidste stykke af «Hassel-Nødder» tager han afsked i følgende ord: «Man har opdaget den blodige Pande, jeg har faaet ved at følge Principet «beint fram» og svalet den med Laurer og Blommer. Man taaler uden Mistanke, at den nærværende Konge og Dronning har overøst mig med Naadesbevisninger. Selv Vennerne, der forhen vendte mig Ryggen, have nu forstaaet hin Blodskrift. De ville for Eftertiden ligesaa høit og dyrt forsikkre, — hvad Alle ere overbeviste om — at jeg var en ærlig Sjel, som de før forsikkrede — hvad Ingen følte sig overbevist om — at jeg var en Forræder. Og til hver Landsmand, som giver mig den Lov, siger jeg et oprigtigt og kjærligt Tak for mig!»

Den 10de juli om aftenen erklærede lægerne, at han vilde dø inden midnat; men han levede dog over den 11te. Om kvælden strømmede folk fra alle kanter op til «Hjerterum»; en taus og alvorsfuld folkemasse fyldte baade haven og gaardsrummet. Indenfor laa den døende digter i en stille, smertefri slummer. Kl. 1 om natten vaagnede han: «Nu drømte jeg saa sødt; jeg drømte, at jeg laa ved min Moders Arm,» sagde han til dem, som stod omkring hans leie. To minutter efter sank hans hoved til siden. HENRIK WERGELAND var død.

Folkemassen udenfor spredtes ligesaa stille og alvorlig, som den havde samlet sig. Men næste morgen var gaardsrummet atter fuldt; alle vilde se ham for sidste gang, «Siden,» fortæller LASSEN, «var der hver Dag og Time Tilstrømmen af Tusinder, mange langveisfra; mange gik hjem efter sine Børn og løftede dem op for at de skulde se ham.» «Han saa i døden bedre ud end under det lange tærende sygeleie, havde langt lysegult haar og fuldt skjæg,» fortæller en af hans venner. «Han ser ud som en Kristus,» udbrød SYLVESTER SIVERTSON grædende, da han fik se ham.

Fem dage efter, den 17de juli 1845, blev HENRIK WERGELAND begravet under en saa storartet deltagelse fra alle samfundsklassers side, at noget tilsvarende aldrig havde været seet i Kristiania. Hele e[illegible]middagen valfartede folk op til graven, der endnu stod aaben. I[illegible] man skulde kaste den til, var den fyldt til randen af de deil[illegible]e blomster.

Tidsrummet 1830—45 er uden sammenligning det betydningsfuldeste og interessanteste, som vor literaturs historie har at opvise. Det er en rydningstid, hvori meget gammelt fjernes, en fornyelsens tid, hvori meget nyt grundlægges, en gjæringens tid, hvori de mest modsatte grundanskuelser tørner mod hinanden, men ogsaa en klarningens tid, hvori nogle af de vigtigste betingelser for folkets kulturliv drøftes og klargjøres. De største almene formaal og de smaaligste private hensyn, mandige kampe af den mest vidtrækkende betydning og barnagtige skjærmydsler af den mest intetsigende art, kraftig prægede personligheder og smaa efterplaprere uden personlighed, høie tanker og drøie skjældsord, ædel dannelsestrang og vilde raahedsanfald — alt findes tæt op til hinanden og bidrager hvert paa sin vis til at bestemme tidens præg.

Wergeland paa sygeleiet.

Til dens bevægede og modsætningsrige aandsliv leverer Welhaven og hans omgivelser et betydningsfuldt bidrag, som ikke kan vurderes høit nok. Uden ham og dem vilde tidsrummet ikke være bleven saa bevæget, udviklingen ikke saa rig og dens udbytte ikke saa frugtbringende og renset for ensidigheder og overdrivelser. De bragte det kritiske renselsesmiddel, som enhver kraftig aandsbevægelse trænger.

Men tidsrummets hovedfigur er og bliver dog Henrik Wergeland. Han er dets mægtigste skikkelse ikke blot i kraft af sit digteriske geni, men fordi han staar som den historiske legemliggjørelse af et betydningsfuldt afsnit af folkets aandelige udvikling. I ham forenes alt, hvad der rørte sig i datidens unge Norge, dets

frihedsbegeistring og dets selvstændighedstrang, dets vaagnende kulturbestræbelser og dets nationale rydningsarbeide. Han er dets typiske personlighed. Han er selve det unge vaagnende Norge i hele dets morgenfriske glans, brusende, gjærende, rastløs og daadslysten som det. Som politisk agitator, som norskhedsivrer, som folkeskribent og menneskeven, som frihedens, humanitetens og tolerancens forkjæmper — overalt er han det, og først og sidst er han det som digter.

I det frenologiske foredrag over sin egen hjerneskal, hvormed han afslutter sine «Hassel-Nødder», fremsætter han den bekjendte paastand om sig selv: «Jeg var intet andet end Digter». Disse ord har ofte været citeret og kommenteret. Fra enkelte hold har man villet fortolke dem, som om de indeholdt en forsent kommen selverkjendelse, som om WERGELAND med andre ord ansaa hele sin virksomhed udenfor det strængt digteriske omraade som forfeilet. Fra andre hold har man derimod villet fraskrive denne udtalelse al betydning ved at henvise til, at WERGELAND i 1834 havde fremstillet det som digternes kald at være «Ideeanførere og Folkenes Lærere». Der er ingen tvivl om, at WERGELAND's opfatning af digterkaldet i alt væsentlig var den samme i 1845, som den havde været elleve aar i forveien. Kun de var digtere, «som forstaae sin Tid, deeltage i dens Krav, oplyse den derom og paaskynde dens Idrætter og Flugt; og endelig som idealisere ikke derfor, men for at realisere eller see eller haabe realiseret». I denne forstand var han den samme, da han paa sygeleiet skrev sit sidste poetisk-politiske indlæg i jødesagen, som da han i sin ungdoms vildmandsperiode kort efter julirevolutionen tordnede mod tyrannerne i halsbrækkende vers.

Wergeland paa sygeleiet.

Alligevel ligger der maaske et stykke selverkjendelse i dette: «Jeg var intet andet end Digter». Sammenholder man disse ord med en ytring i hans omtale af sin virksomhed som redaktør af «Statsborgeren», da falder der et forklarende lys over den. «Jeg trællede mig tildøde i de Fremmedes Land,» siger han om denne virksomhed. Med andre ord: den politiske journalistik var ikke mit forum, jeg hørte ikke hjemme der, kunde ikke udrette noget paa det felt, fordi jeg, selv som politisk journalist, igrunden «ikke var andet end digter». Det er utvivlsomt, at han i sine sidste leveaar angrede paa sin deltagelse i den aktive politik. Men ligesaa utvivlsomt er det, at det ikke var de ideer, han dengang havde forfægtet, som han angrede paa; det var kun maaden, hvorpaa han havde forfægtet dem, som ikke længer tiltalte ham.

For den, der nu, et halvt aarhundrede efter hans død, prøver at se hans virksomhed i dens sammenhæng, bliver dette anfald af mismod uden betydning. Hans politiske virksomhed hører med til at fuldstændiggjøre billedet af hans personlighed. Istedetfor at sige: han var intet andet end digter, bør det hede, at digteren stak frem i alt, hvad han foretog sig, hvad enten han skrev fnysende artikler mod statsminister Løvenskiold eller han sendte portioner af havefrø rundt til husmændene paa landsbygden. Digterevnen er det centrale i hans væsen, livsnerven i hans virksomhed, det varme bankende hjerte, der driver blodet ud i de aller fjerneste forgreninger af hans gjerning. Og den er paa samme tid det kraftigste og mest levedygtige udslag af hans personlighed. Mange af hans ideer er realiserede, andre har under udviklingen antaget nye skikkelser, atter andre er opgivne. Som aand tilhørte han en overgangstid, der er tilbagelagt. Hans offentlige virksomhed tilhører historien; hans digtning lever derimod ligesaa frisk og kraftig den dag idag som for femti aar siden. Saa langt fra at svække dens evne til at virke paa sindene har aarene tverimod øget dens betagende magt. Den lever og vil vedblive at leve i kraft af den rigt organiserede fantasi, hvoraf den er udsprungen.

Den digteriske fantasi er en arv, som enkelte individer har modtaget fra en længst forsvunden tid, da forholdet mellem menneskets aandelige kræfter var et andet end nu. Ligesom visse legemlige evner er fantasien bleven svækket under menneskeslægtens

gradvise udvikling. Den hører til de evner, der er bleven rudimentære, fordi udviklingen helt eller delvis har sat dem ud af virksomhed. Men ligesom hine legemlige egenskaber i kraft af den eiendommelige naturlov, som naturforskerne kalder attavisme, endnu optræder i sin tidligere fuldkomnere skikkelse hos enkelte individer, saaledes besidder ogsaa enkelte en fantasi, hvis rigdom og styrke kun kan forklares som arv fra en svunden tid.

Paa et uudviklet kulturtrin — i folkeslagenes barndom — er fantasien den menneskelige aands hovedevne. De forestillinger, menneskene paa dette stadium danner sig, bliver væsentlig til ved fantasiens hjælp. Forstanden er endnu en underordnet, uudviklet funktion; den abstrakte tænkning eksisterer ikke; selv ideerne om Gud og verden er kun forestillinger dannede ved fantasiens hjælp. Denne stærke og livlige fantasi bringer menneskene til at belive og besjæle alt, hvad de ser. Den gjør naturkræfterne til levende væsener med vilje, følelse og tanke, den ser i uveiret en kamp mellem overnaturlige væsener, den øiner et kjærligt væsen i regnen, et fiendtligt i stormen; hvert træ har sin aand, hver elv sin, hver sten lever, endog de redskaber, menneskene selv har dannet sig, gjøres til levende, besjælede væsener. Af alle disse forestillinger er det, mytherne dannes, og sproget skylder dem sin tilblivelse, idet det modtager sin anskuelighed fra dem. Ordet betegner ikke et begreb, men en levende forestilling. Under den menneskelige aands udvikling taber forestillingerne lidt efter lidt sin konkrete anskuelighed, mytherne maa vige pladsen for ideerne, sproget taber det liv, som fantasien har givet det, og bliver udtryk for de begreber, forstanden danner. Fantasiens alt beherskende virksomhed bliver mindre og mindre, og forstanden indtager en mere og mere fremtrædende plads.

Men hvor langt denne udvikling end skrider frem, saa bliver der dog altid noget tilbage, som tilhører det tilbagelagte stadium.

Ethvert menneske maa gjennemleve den udvikling, hele slægten har tilbagelagt. Hos barnet er endnu fantasien den stærkeste evne; det beliver og besjæler alt, som kommer indenfor dets forestillingskreds — det samtaler med sit legetøi, byder sin egen fod næringsmidler o. s. v. —. Senere aftager denne evne, efter hvert som den intellektuelle modenhed stiger. Hos den umiddelbare digter-

begavelse er den derimod tilstede i saa stærk grad, at den kun omformes og forædles, ikke svækkes af forstandsudviklingen. Den vedbliver at være den herskende evne, hvormeget de andre evner end udvikles. Hos den lyriske digter — og her tales kun om ham — er i en vis forstand den aandelige tilstand, der har været forbigaaende i slægtens og fremdeles er det i det almindelige individs udviklingshistorie, bleven varig. Og jo mere dette er tilfældet, jo større arven fra den svundne tid er, desto høiere staar han som digter.

Fra dette standpunkt maa Wergeland stilles paa en meget høi plads mellem den nyere tids digtere. Hans fantasi er saa frisk og rig, at man maa gaa tilbage til renaissancetidens digtere for at finde noget sidestykke til den. Det var uden tvivl følelsen af et vist aandeligt slægtskab, der har fremkaldt hans før paapegede intime forhold til Shakespeare.

Fortidens mythedannende virksomhed staar ikke for ham som noget fjernt og fremmed; han er fortrolig med den, han tilegner sig mytherne, han skaber dem om eller skaber nye myther paa det gamle grundlag.

Han skal f. eks. forklare, hvorledes det er gaaet til, at han har glemt en kvinde, han nylig elskede, over en ny kjærlighed. Hvorledes forklarer han det? Hvorledes retfærdiggjør han sig fra beskyldningen for letsindighed? Mon ved en nøgtern fremstilling af de naturlige aarsager? Nei, han danner en mythe om «en skjøn Sjæl, der hævede sig fra Jorden og udfoldede sig herligere og herligere, jo flere Liv den gjennemvandrede». «Den havde allerede gjennemvandret Aandernes, Stjerneaandernes, Seraphernes, Cherubernes og Eloahernes Klasser, da den øverste Eloah, forbauset over dens Dyb og Glands, for ikke at flette et nyt Mellemled mellem sig og Englene, i sin Viisdom deelte den og sendte den atter ned til Jorden at gjennemløbe samme Bane. Begge denne herlige Aands Dele vare hinanden fuldkommen lige, som en kløvet Diamant, og som to Stjerneskud dalede de tvende Søstersjele ned til Jorden. Den lunefulde Skjæbne lod dem synke i to yndige Legemer i vort gode Fædreland, og Menneskene, uvidende om deres foregaaende Skjebne, kaldte den Ene Hulda, den Anden Selma.» Da de er komne til jorden, maa de «adlyde den Lov, at ligeartede Ting fra-

støder hinanden under visse Betingelser» — derfor har kjærligheden til den anden bortstødt kjærligheden til den første. For Wergeland er dette en fyldestgjørende forklaring. Dens fantastiske karakter tiltaler og tilfredsstiller hans fantasi, og han kan ikke tænke sig muligheden af, at den ikke skulde tilfredsstille mere hverdagslige naturer.

Han skriver et digt om aarets første sommerfugl, og han danner øieblikkelig en mythe til dens forherligelse:

«Som paa et færdigt Maleri
det sidste Henstrøg af Geni
du, først da alt var skabt, blev givet
af Skaberfantasien Livet.

Gud saae hen paa det Skabtes Alt
— det stille stod, som var det malt —
da lød «se alt er godt!» — da svævte
fra Græs Du først, og Alting levte.»

Under sine theologiske studier fatter han den plan at skrive et digt om verdens tilblivelse og udvikling. Hans fantasi er imidlertid altfor produktiv til at nøie sig med at reproducere de bibelske forestillinger. Den skaber baade det gamle og det nye testamente om, sætter til og tager fra, og resultatet bliver noget helt nyt, der er frembragt næsten ligesaa naturligt og ligesaa let som det spind, silkeormen spinder, eller den rede, svalen bygger.

Paa det overnaturliges vidtstrakte enemærker tumler hans fantasi sig af hjertens lyst lig en ædelblodet fole, hvis ryg aldrig har baaret sadel og hvis mund aldrig har følt tøiler. Der skal ikke meget til for at sætte den i bevægelse. En sommerfugl, en rosenbusk, nogle smukke aftenskyer, alle disse almindelige gjenstande, som ikke gjør noget synderlig stærkt indtryk paa os andre, hvis fantasi ikke er saa ung og fyrig, er nok til at anspore hans til at sætte afsted i sit lette kongelige firsprang.

Det overnaturlige er hans fantasis rette fædreland; her føler han sig som hjemme. Bemægtiger han sig en almindelig hverdagsbegivenhed, saa løfter han den som oftest med et eneste ryk op i det overnaturliges sfære og hyller den derpaa saa fuldstændig ind i fantasiens guldtraadede net, at den ikke er til at kjende igjen. Striden med boghandler Dahl om det røde og grønne livre giver

ham f. eks. ideen til den glimrende og overgivne fantasileg, som han opfører i «Papegøien», og da han en skjøn dag faar det indfald at ville fremstille det konservative partiorgans tilblivelse, maner han hele hærskarer af fantasivæsener frem og forklarer ved deres hjælp, hvorledes «Den Constitutionelle» er bleven til, paa en maade, der er ligesaa fantastisk som lystig. — Sammenlign hans indiske sagn om choleraens oprindelse i «Den indiske Cholera», handlingen i «De sidste Kloge», «Lyv ikke eller Dompapen», «Vinægers Fjeldeventyr» o. s. v. —

I den verden, som denne fantasi tryller frem, er alle virkelighedens love ophævede; den taaler ingen andre love i sit rige end dem, den selv giver. Med lunefuld vilkaarlighed forandrer han i en haandevending unge lystige mennesker til gamle affældige stakler, der humper ind paa kirkegaarden for at begraves («Irreparabile tempus»); tiden og stedet er smaating, som han med den største lethed sætter sig ud over. Han nærer ingen betænkeligheder ved at lade mammuthdyr og midgardsorme levne op og sønderslide Polens undertrykkere («Cæsaris»). Det kapellani, som han ikke faar paa den faste jord, henlægger han let og utvungent til atmosfæren, idet han i de smukke aftenskyer ser baade kirken og præstegaarden og sognet og menigheden («Smukke Skyer»).

En saadan fantasi nøier sig ikke med at udfolde sig indenfor poesiens omraade; den paatrykker alt, hvad der kommer i dens nærhed, sit eget ualmindelige præg. Den gav Wergeland's optræden i det offentlige liv den fantastiske og uoverlagte karakter, som ofte udmærkede den; over hans private fremtræden lagde den en hensynsløshed og overraskende pludselighed, som ikke kunde andet end støde almindelige mennesker, der ikke formaaede at følge ham i de bratte og uforudseede overgange, som hans herskende evne bragte ham til at gjøre; paa det erotiske omraade gjorde den ham — i alle fald i ungdomsaarene — til en sværmer, der i grunden var mere forelsket i det fantasibillede, han selv havde dannet sig, end i den kvinde, der havde givet anledning til dets dannelse; over hans tanker lagde den billedernes slør, og hans stil gjorde den pragtfuld, overlæsset og tung som guldbrokade.

Selv hans bolig fik sit præg af denne mægtige enevældige fantasi: «Aarhundreders Opfindelser og Fremskridt var spildte paa

ham; han elskede kun Tingene i Raaform og foretrak dem saaledes langt for de fuldkomne og bekvemme. En Barkstol stod foran hans Bord, en Tiurfjær tjente ham som Pen; udenfor Vinduet en Vindharpe, i en Krog et Kranium, overraget af en blomstrende Hybenbusk. Man vidste ikke, enten man var kommen ind i et Naturaliekabinet, en Eneboers Hule eller en Hexemesters Laboratorium. Vægge, Mure, Dørgesimser bar ogsaa Spor af hans ligesaa fantastiske Kunstsans. Paa Muren havde han malet en legemsstor, dansende Neger, hvilket sigtede til et Sagn om, at de sorte tror, at naar de syngende og dansende styrter sig i Flammerne, kommer de tilbage til sit Fædreland. Bønderne korsede sig, naar de kom i Døren, de troede naturligvis, at de saa den skinbarlige selv. Midt paa Væggen et kolossalt Exemplar af Grundloven, bevogtet af tvende Jetteskikkelser i Døledragt, med Biler og Øxe. — Fugle flagrede løse omkring, Fiske og levende Snoge i Glas, Bella (hans Myndehund) paa en Pude, med et forgyldt Halsbaand, ikke at glemme hans Yndling, den gamle Kanin, der «enøiet, trebenet, violblaa og fin» hinkede gemytlig omkring mellem Mos, Stene og Løvbuske. Paa Bordet ragede en uhyre Kvast af vilde Væxter og Blomster op af et gammelt Drikkehorn, og her sad han, visselig selv det sælsomste Naturprodukt — en Skovens vilde, yppige Væxt, liflig i sin Art» (Camilla Collett: «I de lange Nætter»).

Saa fantastisk havde han fundet behag i at udstyre sit værelse hjemme i faderens præstegaard, og ligesaa fantastisk udstyrede han jo sin bolig i Kristiania, da han som huseier havde faaet anledning til at indrettede sig, som han ønskede. —

Smukkest og mest umiddelbart tiltalende har Wergeland's rigt organiserede fantasi virket, idet den har givet hans forhold til naturen sit eiendommelige og fine præg. Ligesom folkefantasien paa det primitive udviklingstrin beliver og besjæler hans fantasi hele naturen. For ham er ikke dyret dyr og planten plante, men baade dyret og planten er levende, besjælede personligheder med hver sin udprægede individualitet. Han giver dem sjæle, som han skaber i sin egen sjæls billede, og udstyrer dem med menneskelige egenskaber. Den sorte hunkat, han har skrevet et eventyr om («Mine to sorte Katte»), er for ham mere end en kat; det er en fortryllet negerprinsesse. Rosenknopperne paa hans rosentræ har hver sin

lille genius, akkurat som træerne havde sine og elvene sine i folkenes barndom («Den smukke Familie»). Hans gyldenlak er et levende væsen, som han skriver et digt til, hvori han beder den bringe rosenbusken hans hilsen, naar den engang springer ud.

Hist i det Blaa engang for mig
og hyaligt Vindu aabner sig,
naar Dagen er for hold mig bleven
Henr. Wergeland

Wergelands portræt med facsimile af «Den første sommerfugl».

Dette besjælende forhold til naturen er det, der har fremkaldt et af hans smukkeste og mest fuldendte arbeider. Kun en digter, hvis fantasi var saaledes organiseret, kunde skrive «Jan van Huysums Blomsterstykke». Thi den inderlige forbindelse mellem menneskesjæl og plante, som den naivt folkelige fantasi forudsætter, danner jo ogsaa forudsætningen for og kjærnen i dette digt. Den indebrændte familje lever op paany som blomster og dør saa atter med blomsterne. Alonzo de Tobar har malet familjen, Jan van Huysum blomsterne — i grunden er det det samme billede. For den, der ikke forstaar WERGELAND's fantasi, vil denne herlige digtning staa som et besynderligt og ubegribeligt fantasteri; den, der forstaar den, vil derimod indse, at «Blomsterstykket» er udsprunget af hans dybeste væsen, og at det er en ligesaa tiltalende som karakteristisk aabenbarelse af hans rige digtergenius.

Dette besjælende forhold til naturen afføder en inderlig for-

trolighed med den. I kraft af det kan han forstaa og sympathisere med naturen som ingen anden. Netop fordi han er istand til at hæve den op til sig, formaar han ogsaa at sænke sig ned i dens væsen og leve dens liv.

Denne evne til at være fugl med fuglen og plante med planten er i større eller mindre grad tilstede hos alle ægte kunstnernaturer. Den tyske forfatter HERMANN GRIMM, der som kunsthistoriker har havt rig anledning til at samle iagttagelser paa dette omraade, har skildret den fortræffelig i en af sine noveller. Helten og titelfiguren i denne novelle, den unge venetianske maler «Cajetan», er ifærd med at male en ung dames portræt. I en pause, hvori hans model hviler sig, gaar han hen til vinduet og ser ud i haven. Lige udenfor staar der en sølvpoppel. «Solen skinnede paa den, et sagte pust fra luften vendte fra tid til anden dens blade om; de vidste da sin hvidglimrende bagside, som duesværme, der graat og utydelig svæver op under himmelen, men nu pludselig vender om og ligner en sky af snestjerner.» En liden bille med gyldne vingedækker svæver omkring mellem poppelens solbeskinnede sølvblade, Cajetan følger den med øinene, — og han glemmer damen, billedet, atelieret, sig selv; han synes, at han selv er den lille bille, der svæver om mellem bladene, og han nyder billens glæde over at sværme om derude, ombølget af sollyset, sommerluften og plantedufternes sitrende strømme.

Hvad HERMANN GRIMM her har skildret med den psykologiske kritikers raffinement, det har WERGELAND med kunstnerens umiddelbarhed oplevet mangfoldige gange og givet udtryk i mange af sine digte. Han ser paa en sommerfugl med et saa sympathetisk blik, at han tilsidst gjør sig til dens ligemand. Han føler sommerfuglenaturen i sig, og han betragter gyldenlakken i vinduet, saaledes at man skulde tro, at digteren selv var en sommerfugl; han ophører at tænke, og han nyder kun synet af solens leg paa de dunkle blade. Den hele stemning har fundet et slaaende udtryk i følgende vers, som han henvender til sommerfuglen:

«Flyv ind! flyv ind! Jeg ene er,
ej tænker mer end du; kun ser,
hvor Solen kan til Leg nedlade
sig mellem Gyldenlakkens Blade.

I aabne Vindu øder den
sin Glands paa Planten, som igjen
med trodsig Dunkelhed kun taaler
i brudt og brunlig Glands dens Straaler.»
(«Den første Sommerfugl».)

Nok et eksempel: En sommer har der været en langvarig tørke; hele Akersdalens planteliv er fortørket, visnet og overstøvet; — da falder der en aften en mild regn, der forfrisker og forynger hele vegetationen, og Wergeland høitideligholder nu denne velsignelsesrige stund i et langt digt. Han priser regnen i de ømmeste udtryk, han deltager i planternes foryngelse, det er, ligesom han selv var bleven vissen og støvet under tørken og nu reiser sig igjen, sugende fornyelse af hver draabe, der falder. Hør blot, hvorledes han nyder regnveiret paa plantelivets vegne og kvæges af det:

«Har Engle udspændt sine Slør?
Saa fiin og sød faldt Regn ei før.
De himmelske først op den fange,
at Blomsterne ei blive bange,
at Græssets Zittren ei forskrækkes
og Biens Søvn i Liljen vækkes
af Bulderet af Draabens Slag
i Engs og Agers Nederlag.

O hør hvor alle Blade tone!
O alfeagtige Musik
af Harper, Cymbler, Sølvertrommer!
O har jeg Melodien drømt?
Naar var det Dette foregik:
Balladen i Syringens Krone?
Snart det som Jubel forekommer,
saa det til Sang kan Sorgen tvinge.
(«Velkommen søde Sjel!»)
Snart klager det saa ømt, saa ømt,
at Glæden det i Graad kan bringe
(«Min Elskede, Farvel!»)
Og aldrig som i denne Kvel
af Andagt er igjennemstrømt
min Sjel af helligt Orgel vorden,
som nu af denne spæde Torden,
der bruser fra Torbistens Vinge.
Derfor, o milde Regn, bliv ved!
Lad dine Sølverplektre klinge!
Du skræmmer ikke Blomstens Fred.

Se Rosen luder kun paaskrømt!
Den smiler under Grenen ømt,
og hører, mens den er i Badet,
henrykt paa dette Underspil,
der toner rundt omkring dens Bed
og høit i Luft fra Poppelbladet.
Paasned dens skjønne Hoved gjemt,
den ligner Amor, lænet til
sin Bue, vred paa Skjemt.

Ja milde, søde Regn, bliv ved!
Velsignelse du drysser ned.
Du Glands ei blot paa Eng og Vænger.
men over furet Ansigt sprænger,
balsamisk liflig drypper du
ny Kraft i Sorgens matte Hu.»

Det funklende dryp fra syringens fulde blomstervaser falder «som et Blus af hellig Olje» i hans sjæl, og i taknemmelig begeistring henvender han sig til naturens skaber og regnens giver, hvis «sandeste Navn er «Velsignelse», større end Barmhjertighed og Kjærlighed, større end alle Tempelnavne, for stort for Templet, kun rummet under Himmelens Hvælving.»

«Ja Velsignelse er Guds sandeste Navn. Thi den strækker sig til hele Tilværelsen, og Ormens skjønneste Øieblik er ogsaa Guds. Se Skyen og Insektet flammer af den samme Fryd! Det er et Øieblik, hvori Jordens Herre føler Deeltagelse i Blomstens, som i en Søsters Glæde, og hvori Ingen kan knuse en Larve. Det er et Øieblik af Forsoning og Salighed, som ikke glemmes, skjøndt det er uden Gjerninger, netop formedelst sit overstrømmende Liv, uden andre Tanker end de, som Naturens Henrykkelser irpræge Sjælen uvilkaarligt som Træets Draaber i Jorden dets Overflødighed.» Og saaledes bliver han endnu længe ved at prise regnen, snart i milde smeltende vers, snart i begeistret prosa, glemmende sig selv, «uden Gjerninger og uden Tanker», gaaende fuldstændig op i glæde over sine «Søstre» blomsternes lykke. («Godt Aar for Norge».) —

— Det fortrolige forhold til planter og dyr, denne følelse af at være i nær slægt med dem alle har fremkaldt hans kjærlighed til naturen. Han elsker den saaledes, som man elsker sine nærmeste; han kan aldrig være den foruden, han maa altid have den

om sig. At leve «mellem Heste, Grise, Kaniner og Saubukke samt Fjærkræ» det kalder han — i et brev til faderen — «at leve *à mon aise*». Hans bolig er ligesom Byrons et menageri og et drivhus. Hunde, katte, ræve, kaniner, duer og andre fugle, ja endog karuser, firben og orme maa altid dele værelse med ham. Hans første morgenvisit gjælder hans hest, «Veslebrunen», og mellem ham og den eksisterer der det løierligste venskabsforhold, der er saa menneskeligt, at det ikke engang savner venskabernes sædvanlige smaa «scener» med sit gjensidige misnøie og surmuleri og med sine smukke forsoninger. Hele sommeren igjennem er han optagen af at plante og anlægge blomsterbed i sin have. Han vogter paa alle sine kjære naturomgivelser med det kjærligste, mest agtpaagivne øie, og naar en af hans blomster om natten er sprungen ud, naar en svale flyver ind og bygger rede under hans tag, kommer han i den mest straalende lykkelige stemning, der da finder sit udtryk i skjønne digte. Selv naar han forlader sin bolig og gaar til sine forretninger i byen, kan han ikke slippe naturen, men fører den med sig i form af den berømte, evindelige blomst i knaphullet. Han og naturen er uadskillige; han elsker den med en elskers umættelighed; i dens skjød føler han sig lykkelig, og hos den finder han trøst, naar verden gaar ham imod. Da han staar forladt af alle og fordømt af de fleste, fordi han har modtaget et gratiale af kongen, da hans gamle fiender benytter denne anledning til at styrte sig over ham paany, medens hans bedste venner svigter ham, hefter forrædertitelen til hans navn og med held arbeider paa at berøve ham folkets kjærlighed, da er det kun naturen, der trøster ham; medens hans rygte forfølges som et jaget dyr af avisangreb og folkesnak, sidder han i sin have, trøster sig ved dens skjønhed og ved synet af de smukke træer ligeoverfor og skriver — «Jan van Huysums Blomsterstykke». Og da «Morgenbladet» har fortalt sine læsere, at han «for Tiden er opirret og i slet Lune», saa skriver han:

«Jeg i slet Lune, Morgenblad? Jeg, som kun behøver et Glimt af Solen
for at briste i høi Latter af en Glæde, jeg ikke kan forklare mig?

Naar jeg lugter til et grønt Blad, glemmer jeg bedøvet
Fattigdom, Rigdom, Fiender og Venner.

Min Kats Strygen mod min Kind udglatter alle Hjertesaar.
I min Hunds Øie sænker jeg mine Sorger som i en dyb Brønd.

Min Vedbende er voxet. Didudaf mit Vindu har den baaret paa sine brede Blade
alle de Erindringer, jeg ikke bryder mig om at gjemme.

Den første Foraarsregn vil falde paa Bladene og udviske nogle troløse Navne.
De vil falde ned med Draaberne og forgifte Regnormens Huler.

Jeg, som læser Henrykkelse paa hvert af Centifoliens, den Vaargaves, hundrede Blade —
mig skulde en slet Avis bringe til at kvæle en Sekund med Ærgrelse?

Det vilde være som at dræbe himmelblaa og rosenrøde Sommerfugle.
Den Synd gyser mit Hjerte for i sit Inderste.

Det vilde være som at overøse mit endnu ugraanede Hoved med Aske,
og at bortkaste de Diamanter af straalende Sekunder, Tiden endnu nedsaaer derover.

Nei, frisk I Journalister, hvæsser eders Ræveklør kun paa Klippen!
I rive kun Blomster løs og lidt Mos til en blød Grav.

Som Insektets Stik i Muslingen, avler Fornærmelser kun Perler i mit Hjerte.
De skulle engang pryde min Aands Diadem.

Jeg hade? Naar en Fugl flyver over mit Hoved, er mit Had flux tusind Alen borte.
Det flyder hen med Sneen, det gaar med de første Bølger fra Land og langt ud i Havet.

Denne kjærlighed til naturen, denne lykkelige evne til at kunne omgaaes den, naar han ikke kunde omgaaes menneskene, holder ham oppe under modgangen, den redder ham fra at synke ned i bitterhed og menneskeforagt. Hvor smertelig al denne miskjendelse end var, hvor meget den end bedrøvede ham, saa formaaede den dog ikke at tilføie ham noget dybt og ulægeligt saar. Saa langt fra at skade de ædlere dele, bragte den ufrivillige ensomhed ham kun til at forstaa, hvilken rigdom han havde i sin fantasi, og han fik virkelig ret, naar han sagde, at fornærmelserne kun avlede perler i hans hjerte, der engang skulde komme til at pryde hans aands diadem.

Kort tid efter WERGELAND's død satte det norske studentersamfund sig i spidsen for en nationalsubskription til et WERGELAND's-monument. Da der foreløbig ikke indkom et tilstrækkeligt beløb, besluttede samfundet at anvende en del deraf til fordel for en udgave af WERGELAND's samlede skrifter. Udgivelsen overdroges HARTVIG LASSEN, forlaget CHR. TØNSBERG. Resultatet blev

den forlængst udsolgte «Henrik Wergelands Samlede Skrifter. Efter det norske Studentersamfunds Foranstaltning udgivne af HARTVIG LASSEN» (ni bind, Christiania 1852—57). Hans «Udvalgte Skrifter» besørgede samme udgiver i 1859, en udgave, der senere udkom i flere forøgede oplag, indtil den afløstes af «Digterværker og prosaiske Skrifter af Henrik Wergeland. Udgivne af Hartvig Lassen» (seks bind, Kjøbenhavn 1882—84). Hans «Udvalgte lyriske Digte» var allerede i 1846 bleven udgivne af N. DAHL og C. N. SCHWACH, medens pastor N. A. BJØRN, fru WERGELAND's anden mand, i aarene 1849—50 udgav en samling af hans «Folkeviser», der udkom i 7 smaa hefter. Endelig kan mærkes «Halv hundrede Digte» udgivne ved HARTVIG LASSEN (Kjøbenhavn 1887). En samling «Breve fra Henrik Wergeland» foreligger fra samme udgivers haand (Christiania 1867).

Hartvig Lassen.
Wergelands udgiver og biograf.

Den første udførligere levnetsbeskrivelse forfattedes kort før digterens død af CHRISTIAN MONSEN («Mærkelige Nordmænd» I, side 140—180). Hovedkilden til WERGELAND's biografi er HARTVIG LASSEN's fortræffelige «Henrik Wergeland og hans Samtid» (Kristiania 1866, anden reviderede udgave sammesteds 1877). En udførlig monografi over HENRIK WERGELAND var længe bleven forberedt af professor OLAF SKAVLAN; men døden bortrev forfatteren, inden arbeidet var halvfærdigt. Enkelte afhandlinger havde han dog allerede tidligere ladet trykke, og disse i forening med nogle mere eller mindre fuldfærdige brudstykker foreligger nu trykt under titelen «Henrik Wergeland — afhandlinger og brudstykker — efter forfatterens efterladte papirer udgivet ved hans hustru» (Kristiania 1892). Tiltrods for at udgaven er temmelig ukritisk besørget, idet den hist og her lider af gjentagelser, selvmodsigelser og unøiagtigheder, indtager den dog — for

de fra forfatterens haand fuldfærdige partiers vedkommende — en meget fremragende plads i WERGELAND's-literaturen. — Endvidere kan mærkes H. SCHWANENFLÜGEL: «Henrik Wergeland, en studie» (Kjøbenhavn 1876), «Wergeland og Norge i hans Dage af en Landsmand» (ↄ: KRISTOFER JANSON) (Kjøbenhavn 1873), «Henrik Wergeland i Digt og Liv» af ERIK VULLUM (Kristiania 1881) foruden en hel del mindre bidrag til digterens biografi og karakteristik.

Wergelandsstatuen og dens billedhugger.
(Efter fotografi taget ved Drammens støberi umiddelbart efter statuens fuldførelse.)

Det længe paatænkte WERGELAND's-monument blev endelig overdraget billedhugger BRYNJULF BERGSLIEN til udførelse og afsløredes paa Eidsvoldspladsen i Kristiania den 17de mai 1881. Buster af WERGELAND er bleven udført af billedhuggerne MICHELSEN og MIDDELTHUN. Den paa gravmonumentet anbragte buste er udført af billedhugger HANSEN, men skal — ikke til sin fordel — være bleven forandret i Stockholm.

Tidsrummets øvrige digtere.

Inden HENRIK WERGELAND's død var alle de digtere fremtraadte, der skulde give den følgende periode dens præg. I 1839 havde saaledes WELHAVEN udgivet sin første digtsamling, og samme aar, som WERGELAND døde, offentliggjorde han sin næste, de «Nyere Digte», hvori hans eiendommelighed som national digter fremtræder fuldt udviklet. ANDREAS MUNCH havde allerede tilhørt literaturen i omtrent et tiaar, da det WERGELAND'ske tidsrum afsluttedes. Allerede i 1836 udgav han sin første lille digtsamling «Ephemerer», og i de følgende aar udkom ikke mindre end tre arbeider fra hans haand, indtil han i 1841 — som redaktør af «Den Constitutionelle» — blev saa optaget af journalistisk virksomhed, at der ikke blev offentliggjort nogen ny bog af ham før aaret efter WERGELAND's død. I 1845 havde ASBJØRNSEN og MOE allerede i flere aar været i fuld virksomhed som eventyrfortællere, WERGELAND's søster, CAMILLA COLLETT og BERNHARD HERRE havde skrevet sine første anonyme skitser i «Den Constitutionelle», medens P. A. JENSEN borte i sin fødeby Bergen havde offentliggjort sin første bog («Et Snes Digtninger», 1838).

Alle disse forfattere tilhører imidlertid det følgende tidsrum gjennem sit hele literære præg, og først i dette nye tidsrum frembringer de sine selvstændigste værker. Det faar derfor være nok at nævne dem her, idet den samlede fremstilling af deres virksomsomhed vil finde sin rette plads i det følgende afsnit.

Men der er nogle forfattere, hvis forfatterskab ifølge sit hele præg nærmest tilhører det WERGELAND'ske tidsrum; dem staar det endnu tilbage at omtale.

Sylvester Sivertson. Den ældste af dem er WERGELAND's ven og politiske kampfælle, SYLVESTER SIVERTSON. Hans levetid falder paa det nærmeste sammen med WERGELAND's. Et aar yngre end den store digter døde han omtrent 2½ aar senere end denne, som han, lige fra han kom til skjels aar og alder, havde omfattet med den største beundring. Et varmt udtryk har denne beundring faaet i hans digt «Til Henrik Wergeland», skrevet dengang, da WERGELAND's fleste

gamle venner faldt fra i anledning af pensjonen fra KARL JOHAN. Han synes heller ikke om, at WERGELAND modtager pensjonen, og raader ham til at frasige sig den:

«For ringe Feil tit grusomt Aanden bøder;
den lammes i sin Virken, segner, døer:
Læg, hvad den lammer, for din Konges Fødder,
at siden tifold den sig hæve tør!

Hans høie Sind skal vel din Daad beskytte
for hadsk Miskjendelse. Meer skjønt og fast
et Baand sig skal om Eders Hjerter knytte,
end hiin den løse, gyldne Traad, som brast.»

Men paa samme tid afviser han med den dybeste indignation beskyldningerne mod WERGELAND for at have solgt sin pen og stempler hans angribere som lave bagvaskere:

«Hvor længe, store Digter skal man skjænde
dit Navn, — i Lavheds Dynd det drage ned?
Naar vil forblindet Iver vel erkjende
din Aand for høi til ussel Nedrighed? —

— O Norge! er der ei blandt dine Sønner
for Norges Skjald en Røst, der hæver sig?
Er Haan den bitre Kalk, hvormed du lønner
de Toner, hvormed han lovpriste dig?»

Han hørte til WERGELAND's mest trofaste tilhængere og delte de fleste af hans ideer paa det politiske og nationale omraade — det fremgaar klart nok af hans digte, hvoraf adskillige har ideindhold tilfælles med tilsvarende WERGELAND'ske frembringelser.

Denne overensstemmelse, der er ganske naturlig mellem samtidige meningsfæller, har været aarsag til fremsættelsen af den paastand, at SIVERTSON var en elev og efterligner af WERGELAND. Dette er en feiltagelse. SYLVESTER SIVERTSON's digtning udmærker sig vistnok ikke ved iøinespringende originalitet; men nogen kopist er han ikke. Grundtonen i hans digtning er forskjellig fra WERGELAND's, som hans smale, noget skarpe ansigt med det ret fremadstirrende blik var det fra WERGELAND's brede træk med de lyse himmelvendte øine. En vis forkjærlighed for stilistisk billedrigdom mær-

kes vistnok hos SIVERTSON — saaledes i hans bekjendte «Norafjeld med Jøkkel blaa» — men jeg har ikke kunnet opdage noget særligt WERGELAND'sk ved disse billeder. Heller ikke i strofevalg og rhytmisk præg kan der paavises nogen paavirkning fra WERGELAND. I disse som i enkelte andre henseender stod SIVERTSON mændene af den ældre skole, en SCHWACH og en BJERREGAARD, nærmere.

Sylvester Sivertson var en bondesøn fra Lom, født i september 1809. Faderen var en ivrig haugianer, og skjønt gutten kom tidlig hjemmefra, synes faderen ikke at have været uden indflydelse paa ham. Et vist hang til grubleri og én vis forkjærlighed for religiøse stemninger, der aabenbarer sig i hans digte, har han vistnok taget med fra sit hjem. Efter at have faaet en smule undervisning hos en storthingsmand paa Hedemarken kom han til Trondhjem som handelsbetjent. Her hjalp enkelte velvillige mennesker ham til at læse til artium, som han underkastede sig i 1835, 26 aar gammel. Allerede flere aar før han blev student, var han optraadt som forfatter og publicist — blandt andet med en bog om haugianismen —, og efter eksamen viede han sig helt og holdent til skribentvirksomheden. Samme aar han blev student, oversatte han TEGNER's «Svea», «som et Modstykke til Skriftet «Norges Dæmring»,» og siden skrev han digte og politiske artikler i hovedstadens liberale blade — de første under mærket URDSONGIS (anagram for Sigurdson?) — indtil han i 1841 blev redaktør af «Lillehammer Tilskuer». Fra 1843 til 45 var han bosat i Trondhjem som redaktør af bladet «Nordlyset»; senere redigerede han «Drammens Adresse» indtil sin død. Han døde ugift den 6te december 1847. Af et digt «Nytaarsvers til Nana» fremgaar det, at han engang har elsket og været gjenelsket; men af senere digte ser man, at dette haab om kjærlighedslykke er bleven skuffet.

«Kjærlighedens Rose lod
ham ikkun faa sin Torne,»

som det heder i digtet «Den Eenlige». Denne skuffelse orkede han ikke at komme over; den gjorde ham trist og grublende, og

for at blive sine triste tanker kvit tog han sin tilflugt til glasset. Hertil sigter SCHWACH meget uforbeholdent i sit mindedigt, hvori det heder:

«Ak! Livet saa mangen Vunde Dig gav,
een af dem ulægelig blev;
og Gud tilgive, at Smerten deraf
til Jordens Lethe Dig drev.»

Hermed kan sammenholdes følgende ord af hans broder: «Hans publicistiske Virksomhed skaffede ham god Fortjeneste, undertiden indtil 80 Spd. maanedlig, men da han stedse var en Ven af Selskabelighed — desværre stundom altformeget! — og da han altid aabnede sin Kasse for sine Kammerater, saa stode hans Finantser altid paa en slet Fod. Dette i Forening med Erindringen om et skuffet Ungdomshaab og med en uforsigtig Nydelse af Selskabelighedens Glæder gjorde hans sidste Aar mindre blide, og hans Venner, som bleve ham tro indtil det Sidste, havde Grund til at lykønske ham med hans Bortgang.» —

Sylvester Sivertson.

Til «Selskabelighedens Glæder» mærker man ikke stort i hans digtning. Kun hvor han optræder som patriotisk festdigter, siger han «vi»; ellers er han en ensom mand i sin digtning. Naar man efter hans digte skal danne sig et billede af ham i en karakteristisk situation, bliver det ikke ved glasset i et lystigt vennelag, man ser ham, men siddende alene paa sin ungkarlshybel den lange, lange aften, trist og kjed, medens regnen akkompagnerer hans sørgmodige tanker, idet den «jamrende pidsker paa Ruden».

«Jeg trækker tilside Gardinets Lin, —
hvor er den Høstkvel sort!
Lig hint det ventende Dødsensskrin,
hvori vi tilsidst bæres bort,
og sørgeligt lyder mig Vægterens Sang
og hisset i Taarnet den Klokkes Klang,
som Aandernes Klage i Natten.»

Aa, hvor langsomt timerne gaar! Bare klokken snart vilde blive saa vidt mange, at man kunde gaa tilkøis og sove væk fra alle tunge tanker; thi

« — det er i hellige Bøger sagt,
paa Leiet vi skjærmes af Englevagt
imod alle Mørkhedens Magter.»

De fleste af disse digte er bleven til ved aftenslys. Allerede titlerne er i saa henseende betegnende: «En stille Aften», «En trist Søndagsaften», «En Søndagskvel», «En Høstkvel», «Kvelstunder helligede Fortiden», «En Høstkvel paa Hladehammeren», «Nytaars-Natten». Føi saa hertil titler som «De svundne Dage», «Mismod», «Den Eenlige» — og grundstemningen i hans personlige lyrik er givet

«Kun hvor end Naturen troner
i sin Fylde frisk og skjøn,
hvor dens Høitidspsalme toner
mellem Skovens grønne Kroner,
som en hellig Morgenbøn;

kun, hvor Frihed og hvor Freden
bygger fjernt fra Verdens Larm,
og hvor smiler Kjærligheden,
endnu os et Glimt af Eden
gyder Trøst i sorgfuld Barm,»

heder det i et af disse digte; men dette «Glimt af Eden» var det jo netop, som var ham negtet. Hans stemning var ikke fortvivlelse, ikke sorg; den var værre end begge, nemlig tristhed. Fortvivlelsen anspændte sjælen, og der var «en kildrende Smerte» i sorgen; men tristheden —

«O Tristhed, o Tristhed! i Aften jeg fatter,
at du er en sørgelig velartet Datter
af Kval og af Kjede og bleven os givet
til Afsky for Livet.»

Det gjaldt at finde surrogater; «Selskabslivets Glæder» var ikke altid forhaanden, og «Jordens Lethe» strak ikke altid til. Saa fordybede han sig da i den nordiske mythologi og søgte at omsætte dens billedsprog i moderne filosofiske ideer. Ymer og jetterne var «Materiens Idee og Virkninger», Alferne var «Livs- og Forædlingsideerne og deres Seier over Massen» o. s. v. («Kvelstunder helligede Fortiden»). Eller han søgte at udmale sig skyggesiderne ved den huslige lykke, han savnede. Hvor var der bleven af hjemmets hygge paa en flyttedag f. eks.?

«Værelsets Aasyn Miner antager,
fremmede, kolde, sørgende, triste,
Væggene snart hver en Prydelse miste;
Sofaen halvt frem paa Gulvet man drager,
Bordet er skjult i et Kaos af Sager.»

Det var en tarvelig trøst. Da var dog hans pen og hans tro Achates, hans hund, langt bedre trøstere; men den bedste af alle var den, at livet hernede bare var en udlændighedstid:

«Dog, Arme, lid og taal som Mand!
Det trøster, at vort Fædreland
det ikke er herneden.
Henover Livets dunkle Hav
imod den fredindvi'de Grav
er Tiden snart henskreden.
Til da maa du sukke alene.»

Saaledes naar hans skuffede haab om lykke gjennem tristheden tilsidst til religiøs resignation.

Den talrigste gruppe af Sivertson's digte er de politiske og patriotiske. Det eneste Sivertson'ske digt, der endnu er kjendt, er hans pompøse fædrelandssang «Norafjeld»; han var en produktiv syttende-mai-poet, og samtidens vigtigste politiske begivenheder baade hjemme og ude fremkaldte digte fra hans pen. For-

viklingerne i 1836, flagets frigjørelse, jødesagens første skjæbne i storthinget, Spaniens forhold, Polens ulykker og lignende emner spiller en stor rolle i hans digtning. Den eneste interesse, disse digte nu har, er den, at de viser, hvorledes de store begivenheder afspeilede sig i et frihedselskende sind, der var bortgjemt snart i den ene, snart i den anden norske smaaby.

SYLVESTER SIVERTSON's digte er temmelig utilgjængelige; en hel del af dem er nemlig spredt rundt i de smaastadsaviser, han efter hinanden redigerede. Et udvalg udkom aaret efter hans død besørget af hans i Lom bosatte broder («Udvalgte Digte af Sylvester Sivertson, samlede og udgivne af Ole Sivertson. Christiania 1848»). Det er forsynet med forfatterens portræt og en kort biografi, skrevet af udgiveren.

Chr. Monsen.

Ogsaa **Christian Monsen** var WERGELAND's-beundrer med liv og sjæl. Som før oplyst skrev han den første større WERGELAND's-biografi, og et par af hans smukkeste digte er viet WERGELAND. Et af dem afslutter biografien. Han har netop besøgt den døende digter. «Jeg har seet ham paa hans Smertes Leie med det blege opadvendte Aasyn ligt et forklaret og mildt Kristusbilled, og jeg haabede midt i min Frygt for at Døden skulde tilintetgjøre et Liv, hvortil endnu saamange Forventninger er knyttede; thi jeg saa endnu den gamle Glands i hans kloge, levende Øine; men — — »

I denne blandede stemning af «Smerte, Haab og Frygt» er hans digt skrevet. Det begynder med bittert at fremhæve, at ovenpaa den lange miskjendelse kommer anerkjendelsen lidt for sent:

O, nu da Døden snart maaske
i Skjaldens Bryst vil slaa sin Leier
og hvile efter vunden Seier
paa sin erobrede Trofæ:
det brustne rige Digterhjerte,
den Harpe, som blev knust af Smerte,
nu kan man først hans Storhed se.

Nu da den ædle Pande alt,
omsust af blide Drømme blegner,

og Digtet, som kun Døden tegner
er paa hans Kind og Læbe malt, —
nu tager angerfuld Nationen
først fra hans Hoved Tornekronen,
hvormed hans Virken blev betalt.

Nu den ham ikke nægte tør
den længst fortjente Kampens Vinding,
den Krands af Laurer for hans Tinding,
som lydt han kunde fordret før.
Nu vil den Trøstens Skaal ham række
og halvt hans Saar med Roser dække,
nu — i Sekunden før han dør!»

Dog nei, det var bare en bitter drøm, afbryder digteren; døden vil ikke røve vor stolthed, den vilde bare prøve hans styrke; der er haab endnu. Og saa beder han for den syge digter, beder i hele Norges navn til vaaren, at den snart maa komme og redde ham:

«O, skynd dig, skynd dig, Sydens Vaar
o, flyv afsted paa Vindens Vinge
til Skjaldens Leie for at bringe
ham Lægedom for Brystets Saar!
Hver Bæk skal juble, naar Du kommer,
hver Eng skal smykke sig med Blommer,
af Fryd, naar Han sin Helse faar.

Tag med, tag med din rige Skat
af Martsfiol og Anemoner,
slyng Haabets Krands om Birkens Kroner,
seil over Havet fuldt beladt
med Blomsterduft fra Persiens Høie,
læg Styrkens Slummer paa hans Øie,
og kvæg hans Hjerte sygt og mat!

Vift fra din Hjemstavns rige Kyst,
fra Palmens og Platanens Strande
Zefyrers Luftning om hans Pande,
og fyld hans Sjel med Haabets Lyst.
Beskyl med Rosens Blod hans Kinder,
og stands den Strøm af Ild, der rinder
som «Dødens Rislen» i hans Bryst!»

Og ikke mindre varmt var det digt, han nogle maaneder senere skrev «Ved Wergelands Død». Sørg, tilraaber han fædrelandet;

thi der vil gaa aarhundreder hen, inden dets tab erstattes; men de norske digtere skal søge WERGELAND's grav

«for der at besjæles af Digterens Aand
at bede om ikkun en Gnist af den Ild,
som Wergeland eied.»

Allerede af de citerede vers vil læseren have faaet indtryk af, at CHRISTIAN MONSEN's forhold til WERGELAND var et andet end SYLVESTER SIVERTSON's. SIVERTSON's beundring var den jævnaldrende kampfælles ligeoverfor sin store medkjæmper, CHRISTIAN MONSEN's var elevens ligeoverfor den uopnaaelige mester. WERGELAND var hans forbillede som digter. Han er paavirket af hans eiendommelige rhytmik og efterligner hans karakteristiske versemaal i en hel del digte. De citerede prøver kan tjene som eksempler; digtene «Sarpen» og «Kvælden» af «Norges Vaar», «Ord uden Smiger», «Kom!» og adskillige andre kan supplere dem. Selv WERGELAND's billedpragt, hans forkjærlighed for blomster og himmelrummets stjerner har paavirket ham. I digtet «Ved Wergelands død» lader han saaledes stjernernes straaler spændes som klingende sølvstrenge mellem himlen og graven, saa rummet bliver til en harpe, og paa den skal englene akkompagnere WERGELAND's smukkeste sange.

Saa fuldstændig er lærlingen til sine tider gaaet op i sin mesters forestillingskreds.

CHRISTIAN MARTIN MONSEN blev født den 18de januar 1815 i Laurvig, hvor faderen var undertoldbetjent. Efter skoledagene blev han apothekerdiscipel, og allerede 20 aar gammel underkastede han sig farmaceutisk eksamen. Da et nyt apothek i 184? var besluttet anlagt paa Hammerfest, søgte og fik han bevilling til at drive dette apothek, men indløste ikke bevillingen og søgte sig senere fritaget fra at løse den. Sagen var den, at hans literære tilbøieligheder havde skudt en saa stærk vækst, at han gav farmacien en god dag og vendte sig mod literaturen med liv og sjæl.

I 1840 havde han udgivet sin første lille bog «John Colbanussen, et Hædersdaads-Minde». Det er en liden romance-cyklus, holdt

i den gjængse «høie» stil, som vi kjender fra SCHWACH og BJERREGAARD.

Men i denne kjæmpeviseagtige stil besynger forfatteren en samtidig begivenhed, nemlig et forlis paa Ørkedalsfjorden, hvorved 8 mennesker omkom, medens kun en, JOHN COLBANUSSEN, kom i land. En ved-lastet baad, hvori der var to personer, havde passeret de paa hvælvet siddende, men gjorde intet forsøg paa at redde dem. Forat et saadant forsøg skulde have kunnet lykkes, maatte de have kastet vedladningen overbord, og det vilde de ikke. Nogle maaneder efter kuldseilede imidlertid de to uslinger selv. JOHN COLBANUSSEN ser dem kuldseile, gjenkjender dem og gaar ikke desto mindre ud og redder dem med fare for sit eget liv. Det er denne bramfrie og kjække sjømandsdaad, som CHRISTIAN MONSEN besynger i skruede vers som disse:

«Ørnen styrer sin Flugt mod Nord,
Fjeldet synker i Taage.
Over den brede Ørkedalsfjord
flyver den skrigende Maage.

Fuglen tier i sneklædt Skov,
skjælver i hvide Kroner.
Ravnen skriger paa Rov, paa Rov,
i sine vante Toner.»

Allerede i denne romance-cyklus røber der sig saaledes en karakteristisk mangel, som man senere ofte gjenfinder hos CHRISTIAN MONSEN, mangelen af sikker stilfølelse.

Aaret efter begyndte han i Kristiania udgivelsen af «et Ugeblad for underholdende Æmner» under titelen «Verrandi», men bladet fandt ingen tilslutning, og der udkom kun et eneste nummer. Heldigere var han, da han i slutningen af samme aar i forening med HENRIK WERGELAND udgav «Sneklokken, Nytaarsgave for 1842», hvoraf han aaret efter alene besørgede en ny samling. Her leverede han et par noveller og enkelte digte. Midt mellem disse to samlinger ligger «Norges Vaar og Norges Frihed, Syttendemaigave», en liden række patriotiske digte, der fire aar senere blev optrykt paany i digtsamlingen «Alpeblomster». En oversættelse af «Frithiofs

Saga», der som boghandlerforetagende har konkurreret skarpt med HERMAN FOSS' ældre oversættelse, tilhører ogsaa denne tid.

Han indsaa imidlertid snart umuligheden af at kunne leve som literat i Kristiania, og han modtog derfor ansættelse som redaktør af «Drammens Adresse»; her blev han til 1845, da SYLVESTER SIVERTSON afløste ham, medens han samtidig afløste SIVERTSON som redaktør af «Nordlyset», der udkom i Trondhjem.

Men heller ikke her havde han lykken med sig. Hans redaktørvirksomhed i «Nordlyset» ophørte med udgangen af 1846; et blad, som han senere begyndte at udgive, havde ikke synderlig blidere skjæbne end «Verrandi»; af en stort anlagt serie historiske romaner, der skulde behandle den norske historie fra Harald Haafager til Kalmarunionen, ja muligens helt ned til forfatterens egen tid, lykkedes det ham ikke at faa offentliggjort mere end første binds første del o. s. v. Denne opslidende og frugtesløse kamp mod næringssorgen og publikums ligegyldighed udholdt han ikke; han døde i den yderste armod den 25de mai 1852.

Christian Monsen.

«Hans Liv var fra først til sidst ulykkeligt,» blev der ti aar senere skrevet; «uden nogen fast Levevei maatte han arbeide haardt for hver Bid Brød til sig og sin Familje, miskjendt af Kritiken og upaaagtet af Publikum, førte han et sørgeligt og lidet misundelsesværdigt Liv.»

Og selv efter døden vedblev en underlig vanskjæbne at forfølge ham. Hans enke giftede sig med en forhenværende dansk skuespiller CHR. HANSSEN, der havde nedsat sig i Trondhjem som translatør, og denne arvtager, der selv gav sig af med at lave vers, skaltede og valtede med MONSEN's literære efterladenskaber, omtrent

som om det havde været indholdet af en høkers diskeskuffer og ikke af en forfatters skrivebordsgjemmer, han havde faaet med sin kone. Et mislykket sørgespil, «Hævnen», som MONSEN havde ladet ligge utrykt, efterat det havde gjort fiasko paa Kristiania theater, blev udnyttet i et trondhjemsk blad; et par efterladte ligesaa mislykkede noveller — «De Forsonede» og «En Dag i Holland» — blev offentliggjorte under titelen «Tvende efterladte Manuskripter af Chr. Monsen»; men rekorden havde dog udgiveren slaaet allerede aaret efter CHRISTIAN MONSEN's død. I 1853 havde han nemlig udgivet første hefte af MONSEN's «Samlede Digte» — forsynet med udgiverens «forbedringer». Herimod blev der nu heldigvis protesteret, og den forbedrede udgave maatte stanse for at give plads for en «uforbedret». —

— Noget fremragende og udpræget lyrisk talent var CHRISTIAN MONSEN ikke; men der flyder dog en utvivlsom lyrisk aare gjennem hans digte. Han var i besiddelse af en varm og letbevæget følelse, og han havde en ikke ubetydelig evne til at iklæde den rhytmisk dragt. Ofte er der en velklang i hans vers, der vækker stemning. En strofe som denne af digtet «Aarets Død» mangler ikke meget paa at være udmærket: **Hans lyriske digte.**

«Dagen er gaa't under,
sjunken dybt i Havet
for sin Glands at slukke,
førend Aaret dør.
Inden faa Sekunder
er det alt begravet,
under Nattens smukke
stjernerige Slør.»

Men han har ikke udviklet denne evne tilstrækkelig. Ikke sjelden er hans versifikation temmelig skjødesløs, og han gjør sig skyldig i grove sluskefeil, der kunde have trængt «forbedringer» af ham selv, om ikke just af hans udgiver. For at faa et tostavelsesrim af et enstavelses lader han f. eks. et stumt *e* blive hørligt (Skyer — flyer). Han forrykker ordenens naturlige betoning:

«Og Bølgerne dandse mod Stranden.
De kaste det splittede Skum mod Sky,
forbittrede over Modstanden. — »

Ja, han falder endogsaa rent ud af versemaalet:

«Jeg har dig kjær med alle dine skarpe
Toners Klang, du høie Fortids Harpe!»

Netop fordi versene har flydt let og naturligt fra hans pen, netop derfor har han undertiden ladet dem flyde altfor let.

Friheden, fædrelandet og folket er tre staaende themaer i CHRISTIAN MONSEN's lyriske digtning. Et af hans mandigste er et politisk digt til kong OSKAR — «Ord uden Smiger» —, hvori han uforbeholdent fremsætter de forventninger, Norge nærer til den nye konge, peger paa de saar, han skal læge, de savn, han skal afhjælpe, de mangler, han skal rette. Han er begeistret over Norges storhed i fortiden, som han har forherliget i adskillige digte, og naar det gjælder dets frihed i nutiden, er han saa god 17de mai-lyriker som nogen. Demokrat er han paa sin hals, og han har en vis forkjærlighed for at forherlige den jævne «simple mand» paa de dannede klassers bekostning.

Dette skriver sig dog ikke fra nogen yderliggaaende revolutionær grundanskuelse, men fra en begeistret kjærlighed til naturen. Ufrihed var unatur, frihed natur:

«Livet kan ei trives der,
hvor en Lænke findes;
Bækken, som vil flyde med
sine Sange glad afsted,
stanser stum og blegner, naar
den af Vintren bindes.»

Og den simple mand repræsenterede naturen, medens den saakaldte dannede var fuld af unatur. Al forfinelse var overforfinelse. De smaa var altid glade og tilfredse, de store aldrig.

«Om grunden dertil man spørge vil;
Jeg svarer: Den skal I høre. —
Hvad Conveniensen fører til,
kan aldrig Naturen føre!»

Et digt som «De to Krandse» indeholder i saa henseende hele hans trosbekjendelse. Den fine krans af aristokratiske haveblomster

visner hurtig; men den plebeiiske krans af markblomster holder sig; thi

«Der er endnu Kræfter i Naturen,
som ei Kunsten nogensinde eier,
en Kjærminde tæt bag Kirkemuren
Havens Hyacinter tit opveier.»

Naturen er da ogsaa hovedthemaet i CHRISTIAN MONSEN's lyrik; han er en næsten ligesaa begeistret naturdyrker, som WERGELAND var det, og han deler fuldt ud den ROUSSEAU'ske opfatning, at alt, hvad der er forkjert og trist og ondt i verden, har sin oprindelse af, at menneskene har fjernet sig fra naturen. Den eneste redning er at vende tilbage til den igjen:

«Kjendte du Naturen blot, du vilde
aldrig sørge; thi den er saa skjøn!
Livets Rod er altid frisk; dens Stamme
bliver altid ung og eviggrøn» —

eller som det heder i et andet digt:

«Vil du være glad og frydes ret ved Livet,
drik af Bækkens Vand ved Morgengry.
Vil du være glad, nyd Alt hvad Gud har givet
i et landligt Edens stille Ly:»

Denne opfordring har han stadig selv fulgt som digter. Han besynger vaarens friskhed og sommerens yppighed; selv af høstens tungsind og vinterens barskhed henter han trøst og opmuntring. Høstens ødelæggelser trænger ikke ind til den kraftige hjerterod, og vinterens storme er et stolt kvad om kræfter, der ligger bundne

«i sygelig Blødheds usle Baand.
O, løs dem atter, du Kraftens Aand.»

Men naturbegeistringen har ogsaa sin modsætning i CHRISTIAN MONSEN's lyriske digtning; den ytrer sig som had mod alt, hvad han opfatter som unatur, som satire over det menneskelige samfunds skrøbeligheder. Selskabslivets tomhed, en balnats flauhed,

Snakkeragtighedens gemenhed, koketteriets taabelighed, alt, hvad der er forlorent og affekteret i det moderne liv, saaledes som det arter sig i byerne og i særdeleshed i smaabyerne, gjøres til gjenstand for satire i en række af hans digte. Der er mere bitterhed end frigjørende humor i disse digte, og især bliver stemningen tung og trist, hvor han berører sine personlige forhold. Han havde jo ikke grund til andet. I et af disse digte heder det:

«Meget har jeg seet, Meget har jeg fundet
smukt og godt paa Jorden; men jeg vandt
den Erfaring, som vel Flere have vundet,
at der gives megen Snavs iblandt.»

Og kort før sin død skrev han et digt, «Farvel til Jorden», hvori det meget smukke og gode, han før havde fundet, er reduceret til næsten intet, saa det hele grundsyn paa tilværelsen bliver noget nær sort paa sort:

«Farvel, du usle Verden
med al din falske Glands,
med visnet Løv og Blomster
i dine Glæders Krands.
Farvel med Alt hvad Livet
for Blikket lagde frem;
thi over Jorden straaler
et stort og evigt Hjem.

Ei skal du mig bedrage,
du glimrende Natur!
Hvad hjælper det at pynte
omkring et usselt Bur,
naar det er lukt for Fangen
trods hvert hans Jammerraab,
derinde kan han drømme
med Ønsker og med Haab.

Engang har jeg mig glædet
i Livet og dets Pragt;
thi Sjælen jo saa gjerne
gaar klædt i Haabets Dragt.
Men Øiet, som har smilet,
skal græde mangengang;
thi Veien gjennem Livet
er tung og den er lang!»

Med en saa trist facit afsluttedes dette korte digterliv.

Det, som har værd i CHRISTIAN MONSEN's forfatterskab, findes blandt hans lyriske digte. Som før sagt, har han imidlertid forsøgt sig baade som dramatisk og episk digter.

En vis opmærksomhed vakte i sin tid hans drama «Gudbrandsdølerne», der et par aar efter hans død blev opført paa Kristiania theater og først i 1857 fremkom i bogform. Som WERGELAND's «Sinclars Død» handler det om skottertogets bekjendte skjæbne ved Kringen i aaret 1612. Som scenestykke staar det betydeligt over WERGELAND's barokke ungdomsarbeide; men derved er jo i grunden ikke meget sagt. Af handling og dramatisk spænding er der ikke meget; men til gjengjæld er der saa meget mere af patriotisk begeistring. WERGELAND's gudbrandsdalske bønder talte i WERGELAND'sk odestil, MONSEN's taler i 17de maisk festtalerstil: «Gudbrandsdølerne».

«Men før skal Lougen standse i sit Løb,
og før skal Dovre rulle i dens Bølge
for i sin Harm at sønderknuse Alt
hvad der har Liv — før Gudbrandsdølen bøier
sin stolte Nakke under fremmed Aag.
Den Dag skal ikke lyse over Norge,
da Trællenavnet klinger i vor Dal. — —
— det gjælder Frihed, Fædreland og Ære.»

Uden en vis ydre dramatisk effekt er «Gudbrandsdølerne» dog ikke, især mod slutningen, hvor Sinclars lig bæres over scenen under en sagte sørgemusik, hvor de seirende nordmænd vender hjem med sine fanger til tonerne af en krigersk marsch, og hvor de saa knæler og synger en salme, der takker Gud for seiren. Derpaa udbringer «gamle Gudbrand Seilstad» «et Hurra for vort Fædreland, det gamle, kjære, dyrebare Norge», og under gudbrandsdølernes hurraraab falder tæppet. Baade paa grund af sit emne, sin patriotiske pathos og sine folketheateragtige effekter maatte stykket gjøre et vist indtryk hos et naivt publikum, og dets scenelykke var da i virkeligheden ogsaa saavidt stor, at det hører til de faa af vor literaturs ældre dramatiske arbeider, hvis titel endnu erindres, selv om dets indhold ikke er kjendt af den slægt, som er født efter 1850.

Hans fortællinger.

Sin omfangsrigeste forfattervirksomhed har CHRISTIAN MONSEN udfoldet paa novellens og romanens omraade; ikke desto mindre er dette den mindst betydelige del af hans produktion. Som fortæller udmærker han sig ved en bredde og omstændelighed, der røber, at han har forlæst sig paa WALTER SCOTT's romaner eller maaske paa deres INGEMANN'ske efterligninger. Han beskriver personer og lokaliteter med en overflødig nøiagtighed, og han giver fortvæk sig selv ordet og begaar digressioner paa de mest utrolige steder. Skriver han om norske odelsbønder eller om gamle sagahelte, saa maa han, ret som det er, gjøre læseren opmærksom paa deres sunde tænkemaade og deres ligefremme væsen i modsætning til samtidens kulturmenneskers usundhed og kunstlethed, og skriver han om disse kulturmennesker, maa han ligesaa stadig bryde en lanse med det, der mishager ham hos dem. Han er omtrent ligesaa optaget af at belære som af at fortælle; men mest optaget er han dog af at beskrive.

Som fortæller har han forsøgt sig paa forskjellige omraader. Han har skrevet et par bondenoveller, et par noveller fra hovedstaden, et par fortællinger, der foregaar i udlandet, og et brudstykke af en historisk roman.

Bondenovellerne findes i de to aargange af «Sneklokken». Den første indeholdt «Skatten fra Sverige», den anden «Sæterpigen, en Fjeldskizze». Begge har hentet sit stof fra de vilde grænsetrakter i det trondhjemske, hvor de svenske krigere fandt sin død i 1718. I den første af dem spiller endog denne begivenhed en rolle, idet den paa elvebunden hvilende svenske krigskasse bliver fundet af den fattige bondegut, der derved vinder sin rige elskedes haand efter tidligere at have vundet hendes hjerte. Ogsaa «Sæterpigen» handler om kjærlighed mellem en fattig gut og en rig jente; her ender fortællingen tragisk, idet de elskende flygter forfulgt af hendes fader og omkommer paa flugten. En vis vild romantik hviler over begge fortællinger; de minder endel om MAURITS HANSEN's «Luren»; kun er CHRISTIAN MONSEN's storbønder af en vildere og haardere art end HANSEN's.

I 1849 udgav CHRISTIAN MONSEN en liden bog, der bar den pudsige titel «Foraarsgave for Damer». Foruden to smaadigte indeholdt den novellerne «To Studenter» og «To Jomfruer». De

to jomfruer er to grætne og sladderagtige pebermøer, en race, som CHRISTIAN MONSEN ikke kunde udstaa. Af de to studenter er den ene moderat norskhedsmand, den anden yderliggaaende troppist. Begge gjør kur til en uhrmagers datter, men troppisten viser sig naturligvis som en slyngel, og den brave norskhedsmand vinder seiersprisen. Det hele er et novellistisk sidestykke til WERGELAND's farce «Selskabet Kringla», og skildringen er vistnok altfor farvet, til at man tør tillægge den noget værd som tidsbillede.

Aaret efter udkom der et tættrykt oktavbind paa halvtredie hundrede sider, der paa det første titelblad præsenterede sig som første bind af «Chr. Monsens historiske Romaner» og paa det andet som første del af «Dronning Gyda, historisk Roman fra Harald Haarfagers Tid». Havde CHRISTIAN MONSEN's tidligere fortællinger udmærket sig ved sin bredde i beskrivelserne, saa var det dog intet mod, hvad han her præsterede. Og det værste er, at disse beskrivelser ikke er byggede paa historiske og arkæologiske studier, men paa læsning i WALTER SCOTT's og INGEMANN's romaner. Det er ikke Harald Haarfagers tid, men en senere periode, riddertiden, der beskrives, med en smule tilsætninger af egen fri opfindelse. Et eneste eksempel er nok. Da den unge Gyda vil drage paa jagt med sin pleiefaders, den mægtige odelsbondes gjæster, beskrives hendes antræk saaledes:

«Over en mørkegraa Ridedragt bar hun en simpel, men dog baldyret Kaabe, der ikke naaede længere end til Knæet. Støvler af ufarvet Læder naaede til Midten af Læggen, og paa Hovedet bar hun en Art af Baret, der var prydet med hvide, blaa og grønne Fjædre. En temmelig stor Hund med spids Snude, langbenet og lig de saakaldte Vindspillere, fulgte hende og stirrede, uden at vige fra hendes Side, med sine kloge, men tillige venlige Øjne paa de Tilstedeværende. Hvad der imidlertid mest, foruden hende selv, maatte tiltrække sig Opmærksomheden, var en prægtig, graabrun Falk, der sad paa hendes venstre Skulder og ligesom hvidskede hende noget i Øret med sit skarpe, krumme Næb. Naar den ludede med Hovedet, var det kun for at lade de skarpe, med røde Ringe omgivne Øine fæste sig paa de Tilstedeværende, hvorpaa det atter sænkede sig og lagde sig venlig ind til den smukke Eierindes Kind, eller strøg sig mod hendes silkebløde Lokker. I sit Bælte bar hun en Jagtkniv, lig vore Dolke, i Skede, og i Haanden havde hun en let Bue samt paa Ryggen Pilekoggeret, forgyldt og velforsynet.»

Dette skal være datteren af en norsk smaakonge fra det niende aarhundrede!

Som dette citat er, saaledes er hele bogen.

Om de to efterladte manuskripter er der ikke andet at sige, end at de er leiebibliothekslekture i datidens gjængse smag.

Manuskriptside af Chr. Monsens novelle «Sæterpigen».

Det er da hverken som dramatiker eller novellist, at CHRISTIAN MONSEN fortjener at mindes. Det er udelukkende som lyrisk digter, hans navn er bleven bevaret i literaturhistorien.

En udgave af hans «Samlede Digte» udkom 1854 i Trondhjem, besørget af den før nævnte CHR. HANSSEN.

Udelukkende som novelleforfatter har **Niels Matthias Aalholm** erhvervet sig ret til at mindes. Vistnok skrev han adskillige digte, kantater o. s. v.; men de gik sporløst forbi; hans under pseudonymet THEODOR REGINALD udgivne «Norske Noveller» vakte derimod opmærksomhed i aarene omkring 1840, og skjøndt de forlængst er glemte, indtager de historisk seet en saa vidt mærkbar plads inden den norske novelleliteratur i tidsrummet mellem MAURITS HANSEN's død og BJØRNSON's fremtræden med «Synnøve Solbakken», at det ikke gaar an at forbigaa dem. Theodor Reginald.

NIELS MATTHIAS AALHOLM er født den 22de juni 1811 i Arendal. Faderen var skibsfører og blev senere kjøbmand og trælasthandler. Ogsaa sønnen skulde blive handelsmand og var ansat ved en forretning i fødebyen til sit 21de aar. Da reiste han til Frankrig, hvor han opholdt sig et aars tid for at studere sproget. Efter hjemkomsten aabnede han en boghandel i sin fødeby og grundlagde paa samme tid det endnu eksisterende blad «Den vestlandske Tidende», som han redigerede, indtil han i 1835 bosatte sig i Kristiania som bogtrykker. Allerede aaret efter vendte han imidlertid tilbage til Arendal, hvor han var bleven ansat som sproglærer ved den offentlige realskole. Som saadan virkede han, indtil han i 1882 tog afsked. I 1850 var han bleven konstitueret og i 1852 virkelig adjunkt ved skolen. Indtil for et snes aar siden var hans navn kjendt af alle dannede nordmænd; enhver havde paa skolebænken gjort bekjendskab med hans franske og tyske stiløvelser og læsebøger. De nød almindelig anerkjendelse som fortræffelige skolebøger, og det var vel ogsaa denne anerkjendelse, der skaffede ham udnævnelse til adjunkt tiltrods for, at han ikke havde taget nogen eksamen ved universitetet.

I 1838 udkom første bind af hans norske noveller, indeholdende en større fortælling «Præsten i Thelemarken» og en liden skitse «Lodsens Datter». I 1843 bragte andet bind den omfangsrige fortælling «En norsk Matros», og endelig kom fortællingen «Lys og Skygge» i 1847 som tredie bind.

THEODOR REGINALD er en elev af MAURITS HANSEN; som denne ødsler han med huler og røverbander og barnerov og andre romantiske lækkerbidskener; men han naar ikke MAURITS HANSEN i intrigens indfiltrede slyngning. Hans stil er let og jævn, men lidet

eiendommelig, hans beskrivelser er omstændelige uden at være fuldt saa langtrukne som CHRISTIAN MONSEN's, og han er heller ikke fuldt saa tilbøielig som denne forfatter til at komme med refleksioner og digressioner. Hans temperament er elskværdigt og mildt; han undgaar de voldsomme konflikter, afskyr de tragiske udgange og henfalder let til en noget flad gemytlighed, der vil alle vel og ingen ilde. Karaktertegningen i hans noveller er vek og lidet eiendommelig; han overøser sine heltinder med begeistrede komplimenter over deres deilighed, og hans helte er rene vidundere af mod, tapperhed, kraft og klogskab. Hans norske matros slaas som en tyrefægter og har en æresfølelse som en grande af Spanien; hans kontorbetjent i «Lys og Skygge» ræsonnerer som en fuldlært gentleman og bruger fremmedord som en professor, og hans theologiske kandidat i «Præsten i Thelemarken» giver sig uforfærdet i kast med de vildeste slagskjæmper og kommer fra det med glans. En af sine kvindelige personer kalder han en «Hebeskikkelse», hvis hele ydre «syntes at tilhøre en Aphrodite», medens hendes indre gjør hende «lig en Himlens Engel». Han sparer ikke paa prædikaterne.

Han er den første norske sjønovellist; selvfølgelig er hans skildringer af livet ombord høist romantiske eller romanagtige; men man mærker dog, at han har lugtet tjære og saltvand og er fortrolig baade med gjenstandene og med forretningerne ombord.

I sin tid har hans fortællinger været let og underholdende læsning, der med held har kunnet optage konkurrencen med oversættelserne af udenlandske romaner, fordi de viser samtiden ialfald et glimt af dens egne vinduer. Nu er disse fortællinger sporløst forsvundne af det læsende publikums erindring og af bibliothekernes reoler. Det er ikke nogen let sag at faa fat paa dem. Jeg maatte anvende flere dage, før jeg fik tag i «En norsk Matros». Universitetsbiliotheket havde den ikke, og intet af hovedstadens større leiebibliotheker var i besiddelse af den; i de gamle var eksemplaret udslidt, i de nyere havde der aldrig været noget eksemplar. Tilslut fik jeg et — fra Athenæums pulterkammer. Saa hurtig kan en yndet bog blive glemt og skudt tilside.

I 1884 og 86 udkom der to samlinger smaafortællinger «Fra Hverdagslivet» og «Fra Land og Strand», begge forsynede med

forfattermærket Senex. I literære kredse vil man vide, at disse bøger skyldes den gamle adjunkt, der efter 40 aars taushed har benyttet sit otium til at gjenoptage sin ungdoms forfattervirksomhed.

I de literære stridigheder, som førtes mellem WERGELAND og WELHAVEN, tog AALHOLM ingen del. Blandt de «Vignetter til norske Digtere», som han udgav i 1833, findes der følgende lille vers om WERGELAND:

«I Taage hyllet svæver Sangens Gud
Forbi Din Aand, der over Jorden bygger;
Med Ungdoms Varme strømme Sange ud,
Men dunkelt staar hvert Qvad som Nattens Skygger.
Dog — straaler engang Lyset til Din Sang,
Da freidigt hilser Nor den stærke Klang.»

Det var det eneste besyv, han gav med i laget, og det var jo hverken meget eller særdeles udpræget. Nei da var HANS ØRN BLOM en ganske anderledes ivrig tilskuer til den store strid. I 1840 udgav han en brochure, der hed «Upartisk Betragtning af vor Literatur»; men hvis dette skal være upartiskhed, saa har der aldrig været partiskhed til i verden. Med en hos unge studenter ikke usædvanlig indbildskhed udvikler han først, at de synspunkter, hvorfra han betragter literaturen, er de eneste, der har videnskabelig berettigelse, og saa bærer det løs over WELHAVEN og Dæmringspartiet. «Dæmringen» var helt og holdent «forfeilet», WELHAVEN's «Digte» fra 1839 var døde og magtesløse; de var ikke andet end «et mærkeligt Exempel paa hvor vidt Dilettanternes Udskeielse kan gaae, naar deres og Publikums saakaldte Smag ikke har den videnskabelige Critik at støtte sig til.» «Den Harpe, som efter Sigende Huldren har rakt ham, er ikke andet end en Spilledaase, som kun kan fornøie Børn, og som Poet er han ikke værdig at skjære Penne for HENRIK WERGELAND, hvem han har hævet sig saa høit over.» P. J. COLLETT «har spillet en bidsk Porthunds Rolle i Literaturen», A. MUNCH er «et Rør, som bevæges hid og did af Vinden» o. s. v. Han maaler dem min tro skjæppen fuld. Allerede i forveien havde BLOM været grov mod WELHAVEN. I slutningen af 1839 lod han

H. Ø. Blom.

nemlig indrykke i «Morgenbladet» «En Tylvt Gratulationsvers til Hr. Welhaven tilligemed en Prolog i Anledning af hans Indstilling til Lector i Philosophie». De er mere grove end morsomme. Her blot to som smagebid:

«Ti Aar du lokked Ukrud frem
I Poesiens Have.
Det ligner Laurbær, hviil paa dem
Og plei din sultne Mave.

Nu faar du først lidt Talværdi,
Du gjør et Spring paa Stien
Til Minus i Philosophie
Fra Nul i Poesien.»

Da der blev indbudt til tegning af bidrag til et monument over Henrik Wergeland, var atter H. Ø. Blom ude og kjæmpede tappert for sagen mod dens angribere i «Den Constitutionelle». Han var i det hele taget Wergeland'ianer med liv og sjæl; endnu levende omgangsvenner af ham har fortalt mig, at han i grunden nærede den overbevisning, at strengt taget eiede Norge kun to digtere. Det var Henrik Wergeland og Hans Ørn Blom. Forøvrigt duede hverken de samtidige eller senere digtere stort. Bjørnson kunde ikke skrive; Ibsen var ikke saa værst; men mod H. Ø. Blom var han en smaagut. I sit svar paa Ibsen's «Aabent Brev til digteren H. Ø. Blom» skriver han med overlegen selvfølelse:

«Men jeg er H. Ø. Blom, se det er Tingen!
Og du er Henrik Ibsen — ikke meer!»

Beskedenhed synes i det hele taget ikke at have været hans dyd hverken som yngling eller som olding.

Hans Øren Blom var søn af den bekjendte politiske og statistiske forfatter, Eidsvoldsmanden Gustav Peter Blom. Han fødtes i nærheden af Holmestrand den 22de december 1817, blev student fra Skiens skole i 1835 og tog juridisk eksamen i 1843. I 1848 deltog han som frivillig i den dansk-tyske krig og kom i den anledning i en voldsom polemik med den senere som politiker bekjendte daværende sjøløitnant Ketil Motzfeldt, hvem han skjældte saa

grundig ud, at han holdt paa at blive taget ved vingebenet for sine ord. Han blev imidlertid erklæret sindssyg og anbragt paa en sindssygeanstalt. Efter at være udskrevet som helbredet var han en tid amtsfuldmægtig i Buskerud, derpaa underretssagfører og endelig ekstraskriver i finansdepartementet. I 1866 tog han afsked og levede siden som pensionist og som forlægger og forhandler af sine egne bøger, indtil han i 1885 afgik ved døden. I mine første studenterdage viste man mig ham som en af hovedstadens literære seværdig-

N. M. Aalholm.

H. Ø. Blom.
(Efter en sortkridttegning fra 1842.)

heder. Nede i «Hôtel d'Angleterres» kafe, der dengang var en yndet stamkneipe for skuespillere, kunstnere og literater, var han at træffe hver eneste formiddag. Enten var han optaget af at spise kalvelever med glubsk appetit eller af at sælge sine bøger til kafegjæsterne. Vilde man have den eller den bog, saa maatte man give ham to kroner; men ønskede man at have sit eksemplar forsynet med forfatterens dedikation, saa kostede det fire kroner. Naar ikke kalveleveren og kolportørvirksomheden lagde beslag paa hans tid, beskjæftigede han sig med slige subtile materier som vinkelens tredeling og cirkelens kvadratur, og han var fuldt og fast overbevist om at

have løst begge disse uløselige problemer. De smaahefter, han i den anledning forfattede, lod han udgaa i fransk oversættelse og indsendte dem til det franske akademi i haab om at faa den pris, som i sin tid var bleven udsat for den rigtige løsning. Saavel dette som hans sidste lille piece — «Forklaring af Alterens Sacramente» — røber en mand, hvis hjerne ikke længer var normal. Det er ikke det legeme, Kristus sidder tilbords med, han mener, naar han siger: «Dette er mit legeme»; men det er hans foregaaende legemer. «Man antager i Almindelighed, at det menneskelige Legeme har aldeles skiftet Stof efter syv Aar. Altsaa har den 33aarige Kristus, da han sad ved Nadveren havt henved fem Legemer, som har blandet sig med Elementerne, hvor de har virket som den Surdeig, der kom i fire Maader Meel» o. s. v. o. s. v.

Det var med et dramatisk arbeide, Hans Ørn Blom aabnede sin forfattervirksomhed, og det er væsentlig i egenskab af dramatisk forfatter, han har krav paa en plads i den norske literaturhistorie. Hans faa noveller er af underordnet betydning; hans digte udmærker sig vistnok ved en let og behagelig form, men savner dog den dybere selvstændighed, der giver blivende værd. Hans dramatiske arbeider indtager derimod en fremtrædende plads blandt datidens fattige dramatiske produktion. Af norske dramatiske forfattere i tidsrummet før Ibsen's og Bjørnson's fremtræden er han uden sammenligning den mest scenevante. Han har et aabent blik for den ydre theatereffekt, og han er en flink scenearrangør, der ikke lader noget populært middel ubenyttet.

Som dramatiker tilhører han væsentlig tiden før den første norske scenes grundlæggelse. Vilkaarene for en norsk skuespildigtning var dengang vanskelige, for ikke at sige umulige. At fremstille norsk liv i fortid eller samtid paa scenen var allerede af den grund en umulig ting, at der ikke fandtes en eneste norsk skuespiller. Der kunde derfor ikke blive tale om en dyberegaaende og detailleret karakteristik i disse skuespil, heller ikke om nogen udpræget lokalfarve; det hele maatte holdes i en vis bleg almindelighed for ikke at virke parodisk. En norsk sæterjente maatte føre omtrent samme sprog som Johan Herman Wessel, og mellem Tordenskjold og en moderne norsk Kristianiafrøkens udtryksmaade blev der ikke synderlig forskjel. Som følge heraf blev det væsentlig

theaterstykker og ikke dramatiske digterværker, en theatervant forfatter i datiden kunde frembringe. Andet har heller ikke H. Ø. Blom frembragt.

Saa ivrig Wergeland's-tilhænger han end var, stillede han sig dog i et ganske andet forhold til hovedstadens danske theater end Henrik Wergeland. I dette stykke stod han Welhaven og danomanerne nærmere, end han stod norskhedens forfægtere. Det var kun de danske skuespillere, der formaaede at repræsentere den dramatiske kunst i Norge; kun de kunde føre sig paa scenen, kun de kunde fremføre digterens værk i et ædelt sprog. De forsøg paa at skabe en norsk scenekunst, som gjordes efter 1850, havde han kun liden eller ingen sympathi for, og da Wilhelm Wiehe forlod Kristiania theater, var han utrøstelig. I den anledning skrev han et langt rimbrev «Til Hr. Skuespiller Wiehe», hvori det blandt andet heder:

«Vort Tab kan ei erstattes og vil drage
End Flere efter af de nu saa Faae.
Kun Deres ældre Broder er tilbage
Og Enkelte, der sammen med ham staae.

Hvem ved hvorlænge? Blive de for ene,
Saa tænker jeg, de vil se Tingen endt,
Og Ragnarakur venter da vor Scene,
Som har udviklet mangt et stort Talent.

I Møllergaden vel et Sted man finder,
Hvor jeg har ofte havt det saa som saa.
Der er lidt *verve*, og der er Kunstnerinder,
Som med Foinøielse man hører paa.
Men Sproget, Sproget! himmelske Madame,
Som der saa kjækt staaer paa Thalias Post!
Hvis vi skal reduceres til de Samme,
Saa siger jeg, vi faae for skral en Kost.»

Det var i anledning af dette digt, han kom i en polemik med Herrik Ibsen, som dengang var direktør for det norske theater i Møllergaden og kjæmpede en ivrig kamp for norsk scenekunst mod den indførte danske.

Og ligesaa uenig som H. Ø. Blom var med Wergeland og hans flok, naar det gjaldt dansk skuespilkunst i Norge, ligesaa uenig

var han med ham og den, naar det gjaldt danske skuespilforfattere. Den paa grund af sine vaudeviller af norskhedsmændene udskjældte JOHAN LUDVIG HEIBERG var en stor mand i hans øine netop paa grund af de selvsamme vaudeviller. I anledning af JOHAN LUDVIG HEIBERG's død skrev han et sørgedigt, hvori han blandt andet fremhævede om HEIBERG's forhold til «Scenens Verden», at

«Han kjendte dens Lov og tog den iagt,
Og over dens illusoriske Magt
Han hersked som Ingen før.»

De fleste af hans skuespil er i virkeligheden ikke andet end forsøg paa at overføre den HEIBERG'ske vaudeville paa norsk grund.

Hans første dramatiske arbeide sigter høiere. Det er en komedie i tre akter og bærer titelen «Den hjemkomne Søn eller en Nutidens Jean de France». Den blev opført første gang paa Kristiania theater i oktober 1839 og udkom samme aar som bog paa JOHAN DAHL's forlag. Som allerede titelen antyder, er det et forsøg paa at tage et gammelt HOLBERG'sk thema op til fornyet dramatisk behandling i modern skikkelse. Det er de baade af WERGELAND og WELHAVEN spottede forsøg paa at kopiere franskmændene, som her latterliggjøres; men satiren er temmelig mat, og lystigheden er endnu mattere. Ikke en gnist af HOLBERG's lune slaar frem paa noget punkt af disse tre lange akter; det er bare titelbladet, som minder om HOLBERG; forøvrigt har forfatteren ladet HOLBERG være HOLBERG og indskrænket sig til at skrive en moraliserende komedie i stil med de engelske lystspil fra begyndelsen af dette aarhundrede.

Efter i 1846 at have skrevet en liden harmløs studenterkomedie «Markedsgjæsterne», forfattede BLOM i det følgende aar vaudevillen «Tordenskjold», der blev opført paa Kristiania theater og gjorde megen lykke. Handlingen foregaar i en liden norsk havn i nærheden af den svenske grænse. Paa dette sted lever en gammel afdanket major, der forsyner Tordenskjold med krudt, proviant o. s. v., naar han engang imellem løber derind fra sine krydstogter i Skagerak. Dette har imidlertid den svenske kaptein Steenfeldt opdaget, og under foregivende af at være student har han skaffet sig indpas i majorens hus, hvor han lurer paa en leilighed til at

overraske og fange den norske sjøhelt. Baade kapteinen og de øvrige svensker i stykket taler ligesaa godt dansk som majoren og Tordenskjold — det er paa denne umulige forudsætning, at hele stykket er bygget. Tordenskjold kommer, forstyrrer de lagte planer til overrumpling, leverer en træfning med den svenske kapteins fartøi lige udenfor majorens stuedør, seirer og tager hele besætningen til fange, men frigiver dem atter, da en ung svensk sjøkadet i modsat fald vil kaste en brændende cigar ned i majorens krudtkjælder og sprænge hele stasen i luften. Det hele ender i herlighed og glæde med en forlovelse mellem den svenske kaptein og majorens datter. Føi saa hertil en hel del sange om tapperhed og fædrelandskjærlighed og et helt kompagni af smaagutter, som majoren, hinkende omkring paa sit træben, lærer at eksercere — det er det hele. Stykket er et naivt lidet forsøg i den dramatiske soldaterforherligende genre, der i datiden var udgaaet fra Frankrig og havde faaet indpas paa alle Europas scener. Der findes hverken historisk kolorit eller psykologisk karakteristik; selv Tordenskjold er svundet ind til et ubetydeligt paradigma paa tapperhed under H. Ø. Blom's hænder.

Her er der dog i alle fald dynget sammen en del sceniske effekter; men selv de savnes i vaudevillen «Det norske Selskab». Det synes, som om Blom's kjendskab til «Det norske Selskab» har været meget lidet, og hans evne til at fremstille dets medlemmer er endnu mindre. Den person, der i stykket bærer Johan Herman Wessel's navn, har intet tilfælles med den geniale forfatter af «Kjærlighed uden Strømper», og den livsglade visedigter Johan Vibe er heller ikke til at kjende igjen i den Blom'ske forklædning.

Desuden har Blom skrevet flere andre smaastykker som «En Time paa Jerkind, Lystspil i en Akt», vaudevillen «Sanct-Hans-Aften eller Som man raaber i Skoven faaer man Svar», en liden tribut til firtiaarenes huldreromantik o. fl. Det er altsammen lette og ubetydelige sager, dramatiske døgnfluer, der ikke længer har interesse uden som vidnesbyrd om, hvor smaa fordringerne dengang var. Ved en børneforestilling eller en folkeforestilling den 17de mai kunde maaske «Tordenskjold» endnu forsvare en plads paa et norsk theaterrepertoire. Ogsaa et par af Blom's digte har endnu bevaret sin plads i anthologierne. Hans øvrige produktion er redningsløs hjemfalden til glemselen.

Det samme gjælder ogsaa ROLF OLSEN's arbeider.

Rolf Olsen var en søn af byfoged ANDREAS OLSEN, en mand, der i tiden nærmest efter 1814 vandt sig et vist navn som lyrisk digter, uden paa nogensomhelst maade at hæve sig over det maadelige. Sønnen blev født i Bergen den 13de februar 1818; han tog artium i 1836, juridisk eksamen i 1841 og udfoldede senere en temmelig omfattende virksomhed som journalist dels som medarbeider af «Morgenbladet», dels som redaktør af «Nationalbladet». Efter at have bosat sig i Risør var han repræsentant for denne by paa en række storthing. Han døde i 1864 som sorenskriver til Guldalen.

Rolf Olsen.

ROLF OLSEN var journalist og politiker. Digter var han derimod ikke, og naar han alligevel en tidlang vakte en vis opmærksomhed, maa man heri kun se et nyt vidnesbyrd om forholdenes tarvelighed. I 1840 debuterede han med en historisk tragedie i fem akter, der hed «Den sidste Viking». Den blev opført paa Kristiania theater og fandt forlægger i JOHAN DAHL. Nu er den komplet ulæselig, og man maa være literaturhistoriker af fag for at pløie den igjennem. Den sidste viking er hverken mere eller mindre end Magnus Barfod, og det er hans kamp og fald over i Irland, tragedien dreier sig om. Det mest fremtrædende træk er den naive og brautende patriotisme, der gaar igjennem det hele stykke; nordmændene er nogle allerhelvedes karle, og mod dem er irerne nogle ynkelige stympere; det synes, som om forfatteren har været af den mening, at der mindst maa gaa et snes irer paa

én nordmand. Dertil kommer, at nordmændene er ædle, ridderlige, brave, medens deres modstandere enten er feige, stymperagtige eller slyngelagtige. I kamp seirer nordmændene altid med glans, og i kjærlighed er de uimodstaaelige.

I 1847 skrev Rolf Olsen en vaudeville «Salonen eller Intrigen i Kræmmerhuset», der ligeledes baade blev opført paa theatret og udgivet som bog. I slutningssangen heder det:

«Alt længe der sagdes med Pen og Mund:
herhjemme er ei Stof for et Stykke» —

og vaudevillen skal da være et forsøg paa at modbevise denne paastand; men beviset er ikke faldt synderlig heldig ud; det er atter — som i Wergeland's «Kringla» og Blom's «En Nutidens Jean de France» — selskabelighedens forsøg paa at antage et parisisk sving, som maa holde for; men de repræsentanter for denne selskabelighed, der fremføres, er yderst lidet karakteristiske, sangene er banale og intrigen af den aller spinkleste art. Endnu tyndere er den et aar efter opførte vaudeville «Kontrolløren eller Eventyr paa Landet»; her snakker personerne om alle mulige ting og endnu nogle flere; dramatisk holdning er der ikke spor af, dramatisk spænding heller ikke; personerne falder ud af situationen ret som det er og giver sig til at snakke om politik og andre af dagens spørgsmaal for saa efter en stunds forløb atter at optage den tynde, bristefærdige traad.

Endelig fik Olsen et nyt historisk drama opført i 1852. Det var «Anna Kolbjørnsdatter, Skuespil i 3 Akter med Sange og Chor». Det gjorde megen lykke ved sin fremkomst, og kritiken erklærede det for at være et arbeide af dramatisk værd; men hvori denne værd egentlig skulde bestaa, er det vanskeligt at afgjøre. Ogsaa her er handlingen ligesaa spinkel, som karaktertegningen er slap. Karakteristisk for forfatteren som journalist og ikke-digter er den maade, hvorpaa han lægger sin samtids følelser og tænkesæt tilbage til Anna Kolbjørnsdatters dage, da der ikke var tale om, at slige følelser næredes. Det var jo under krig med Norges gamle fiender, svenskerne, at Anna Kolbjørnsdatter ifølge sagnet vandt sig et navn som en behjertet fædrelandssindet kvinde; de følelser, hvormed hun

og hendes samtid betragtede svenskerne, var selvfølgelig alt andet end blide; men ROLF OLSEN glemmer ikke, at svenskerne senere er bleven det kjære broderfolk, og derfor lader han de gamle svenskehadere fra 1716 snakke om de svenske brødre, som om unionen allerede stod for døren, ja tilslut klinger passiaren endog ud i den reneste studenterskandinavisme. «Norsk og Svensk skulle være Sødskende,» siger RAMUS, «disse to Nationer skulle være Brødre og Venner — Nordens Lykke skal begrundes ved deres Fostbroderskab. O, hvorfor skulle vi ikke være Venner? Norsk, Svensk eller Dansk, vi ere dog Alle Børn af den samme Moder, den ædle nordiske Stamme!» Man venter uvilkaarlig, at CARL PLOUG's «Længe var Nordens herlige Stamme» skal blive afsunget som slutningssang. Det vilde have været i stilen.

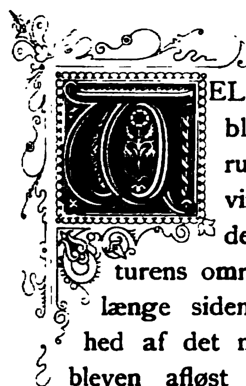
Søger man fra et literært synspunkt at danne sig et overblik over alle de literære frembringelser, der i det foregaaende er omtalte eller nævnte, saa bliver resultatet dette:

Den almindelige literære betragtning gjorde et stort skridt fremad; kritiken var vaagnet; lyriken havde taget et kjæmpeskridt fremover; men dramaet og novellen havde ikke fulgt med tiden. I 1850 som i 1830 var endnu MAURITS HANSEN den betydeligste novelleforfatter, den norske literatur eiede, og «Fjeldeventyret» stod endnu trygt paa sin plads som det bedste norske dramatiske arbeide.

TREDIE TIDSRUM.

1845—1857.

FOLKEDIGTNINGENS HERREDØMME I LITERATUREN.

ELHAVEN's haab var gaaet i opfyldelse: der var bleven fred i landet. En mild, rolig tid var oprunden, en tid, hvori klarhed og harmoni kunde vindes. Trediveaarenes kampe satte ikke længer sindene i bevægelse hverken paa politikens eller literaturens omraade. Formandskabsloven var traadt i kraft for længe siden, den unionelle misfornøielse var bragt til taushed af det nye norske flag, den paastaaelige Karl Johan var bleven afløst af den føielige Oskar den første. Foreløbig var den politiske bevægelse sunket sammen som kogende melk i en gryde, der tages af ilden. Ogsaa i literaturen var der bare fred og gode dage, den egentlige fredsforstyrrer havde trukket sig ud af kampen for inden kort at forlade den literære skueplads for bestandig.

I disse fredelige aar udviklede der sig en literær situation, hvori en ny og karakteristisk literatur kom til en rig, men kortvarig blomstring.

Hvad der gav denne literatur dens hovedpræg, var opdagelsen af den norske folkedigtning. Denne opdagelse var epokegjørende og bragte i en haandevending literaturen til at skifte udseende.

Den skat, som folket eiede i sine eventyr, viser og sagn, havde hidtil ikke været synderlig paaagtet.

Wergeland, Welhaven, Camilla Collett, A. Munch og de øvrige betydeligere literære personligheder i datiden — med undtagelse af Asbjørnsen og Moe — var allesammen børn af embedsmænd fra oplysningsperioden. I deres hjem var folketraditionerne

ikke kommet udenfor barnekammeret og drengestuen. De oplyste forældre betragtede dem med det attende aarhundredes øine; det hele var ikke andet end overtro, smagløshed og dum uvidenhed, som oplysningen burde tilintetgjøre. Derfor havde børnene aldrig lært at kjende folketraditionerne ordentlig, og da de som voksne paa grund af romantikens æsthetiske theorier begyndte at sværme for folkedigtningen, havde de intet levende indtryk af, at der laa skatte af denne art digtning gjemt i landbefolkningens trofaste erindring.

Hvor lidet kjendt folkets digtning og overtro var i Norge før 1842, har man i vore dage vanskelig for at forestille sig. Enkelte træk fandtes optegnede i de bygdebeskrivelser, der var fremkommet i sidste halvdel af forrige aarhundrede, og en i stoflig henseende ganske righoldig samling «Norske Folkesagn» var i 1833 bleven udgivet af den som historiker bekjendte præst ANDREAS FAYE (1802—1869). Det var omtrent det hele. Eventyrene havde ingen taget notis af, og selv folkeviserne var ikke bleven fremdraget. I 1840 udkom en liden «Samling af Sange, Folkeviser og Stev i norske Almuedialekter», besørget af JØRGEN MOE; men af virkelig folkepoesi indeholder den ikke meget. Over halvparten af dens 46 nummere er dialektviser skrevne af forfattere udenfor bondestanden. Mere ægte folkepoesi kjendte udgiveren ikke dengang, og dog var han allerede paa dette tidspunkt specialist paa folketraditionernes omraade. Karakteristisk er ogsaa et svar, som HENRIK WERGELAND i 1840 gav FREDRIKA BREMER, da hun havde anmodet ham om at skaffe hende materialier til en skildring af det norske folkeliv i by og bygd. Han svarer blandt andet, at han slet ikke kjender noget til norsk folkepoesi; han antager, at der maa eksistere en saadan poesi; men han tør ikke sværge paa det.

I 1836 havde WELHAVEN i digtet «En Tribut til Kunstforeningen» skrevet de bekjendte linjer:

«I Fjeldet boer vor Kunst og Poesi;
den drømmer der endnu i Landets Bringe,
der har den vist os Glimtet af sin Vinge
i Dalens Sagn, i Dalens Melodi.»

Ikke engang vingen, bare et glimt af den, havde WELHAVEN faaet øie paa, trods sin sikre tro paa folkepoesiens store betydning.

Den nationale romantiks vidunderlige «fugl Dam», der skulde hjælpe tidsalderens digtere frem, havde endnu ikke forladt den ensomme fjeldtinde, hvor dens rede var bygget.

Interessen for folkepoesien og troen paa dens betydning for kunstpoesien var i de europæiske hovedlande ældre end den romantiske retning. Allerede i 1765 havde PERCY udgivet sine berømte «*Reliques of ancient english poetry*», der blev epokegjørende især i Tyskland, hvor HERDER førtes til et omfattende studium af alle landes folkedigtninger, medens digtere som BÜRGER og GOETHE anslog folkevisetonen i sine egne digte. Saa kom romantikerne og tog sig af sagen; al gammel tysk folketradition blev samlet paa det omhyggeligste. ACHIM V. ARRIM og CLEMENS BRENTANO udgav 1806—08 sin store folkevisesamling «Des Knaben Wunderhorn», og faa aar efter offentliggjorde brødrene GRIMM sin mesterlige samling «Kinder- und Hausmärchen», medens de romantiske digtere samtidig digtede baade eventyr og folkeviser af fri opfindelse. Specielt var balladen, den almindelige fortællende folkevise, kommen paa moden.

I Danmark trængte den nye retning igjennem med OEHLENSCHLÄGER; han omdigtede gamle danske ballader og skrev selv nye; han baade bearbeidede og digtede eventyr, baade de romantiske og de historiske sagaer tilegnede han sig som stof for digterisk behandling, og den nordiske mythologi blev ham en guldgrube.

De norske digtere, hvis opfatning af poesiens væsen var bleven til under indflydelse fra denne nye retning, befandt sig ved sin fremtræden i en trøstesløs stilling. De opgaver, som det vilde være naturligst for dem at kaste sig over, dem havde OEHLENSCHLÄGER allerede løst paa en efter deres opfatning saa fortrinlig maade, at der intet var tilbage for dem at udrette. Sagaen og mythologien var tabt for dem; det gjaldt da at holde sig til folketraditionen i snevrere forstand, til viserne, eventyrene og sagnene.

Herfra maatte poesiens gjenfødelse komme.

Hvis man vil læse de indledende ord, hvormed JØRGEN MOE ledsagede den før nævnte lille samling af folkeviser, vil man finde denne overbevisning hævdet med stor styrke. I saa henseende danner den lille fortale et interessant literaturhistorisk aktstykke, der er af langt større betydning end selve samlingen. «Gaaer man ud fra den Hovedfordring til et Lands Skjønliteratur,» siger udgiveren,

«at den i rene lutrede Billeder skal afspeile Folkets Liv, saaledes som dette efter fysiske og historiske Betingelser er til, vil det neppe falde Nogen ind at negte, at, hvad vi kalde norsk Digtekunst, staaer meget lavt.» Grunden hertil var let nok at gjætte, mente forfatteren. I den tid, da «den norske Pegas» var «flyttet ned paa de danske Sletter», blev den «tilreden paa Tysk og Fransk» og «glemte sin gamle Flugt fra Fjeldtind til Fjeldtind». Efter adskillelsen havde politiken været til hinder for digtekunstens opblomstring. Digterne var bleven ensidige partigjængere; kun en eneste havde fordybet sig i folkets hus og hjerteliv — «vor fortræffelige MAURITS HANSEN». Ogsaa vor fjeldnatur ventede endnu paa sin digter; endnu laa dens poesi som en tryllebunden forstening. Saalænge der ikke fremtraadte en digter, der ved egen kraft kunde frigjøre al denne bundne poesi, saa længe maatte man søge at hæve kunstpoesien ved at række «de poetiske Gemytter Folkepoesierne, for at disses Aande, der i Sandhed er at ligne med den vækkende og belivende Vaarvind, kan befrugte dem til Frembringelser, digtede i Folkets Aand eller til Modtagelighed for saadanne».

I disse ord er programmet udtalt med en tydelighed, der intet lader tilbage at ønske. Fra forfatterens romantisk-nationale synspunkt har HENRIK WERGELAND's poesi ingen værdi; den oversees som unational. Derimod har MOE «et freidigt Haab til Hr. Welhaven, et Haab flere af hans Digte have ikke alene vakt, men for mig endog for en Deel fyldestgjort.»

Synderlig opmærksomhed synes MOE's ord ikke at have vakt. Programmet kunde være godt nok; men hvad hjalp det at henvise til folkedigtningen, naar der ingen folkedigtning var, eller naar den, som fandtes ikke, var tilgjængelig? Naar samtiden læste disse store indledningsord og bag efter den lille samling, har den uden tvivl havt en følelse af at være kommen ind i en husmandsstue gjennem en borgport.

Sagen var imidlertid den, at indledningen ikke bare var indledning til den lille samling; den pegte videre, antydede indirekte, at den bare var en forløber for det, som skulde komme. «Rigtignok,» siger forfatteren, «taxerer jeg de hos os i Rigdom forekommende prosaiske folkelige Poesier, Sagnene og navnlig Eventyrene langt høiere end de kun sparsomt forekommende versificerede

Former.» Der stod virkelig «de hos os i Rigdom forekommende»! Det havde nok alligevel sin rigtighed med borgporten; lad end være, at den lille samling var at ligne med en husmandsstue; ved siden af den laa folkeeventyrenes prægtige guldslot. Til dette slot havde Moe og hans ven Asbjøbnsen nøglen, og de skulde snart aabne det for sine studsende landsmænd.

Peter Christen Asbjørnsen var født i Kristiania den 15de januar 1812, **Jørgen Ingebretsen Moe** paa Ringerike den 22de April 1813. Asbjørnsen var søn af en liden haandværksmester. Baade faderen og moderen nedstammede fra bønder. Moe var selv bondesøn; hans fader var en i datiden meget anseet storthingsbonde. Begge var de altsaa udgaaet fra de brede lag af folket, og denne afstamning var ikke uden betydning. I deres hjem havde folketraditionerne faaet gro frit; ingen fandt noget skadeligt i den underholdning, som eventyrene gav, og ingen tvivlede paa, at huldren, nissen, nøkken og alle sagnverdenens øvrige fantastiske skikkelser virkelig eksisterede. De to vordende eventyrsamlere var vokset op i daglig berøring med denne digtning og overtro, og da de saa som voksne fik syn for traditionernes poetiske og videnskabelige værdi, sad de allerede inde med et i barndommen erhvervet kjendskab og en gammel fortrolighed, som gjorde det let for dem at trænge helt ind i denne verden.

Aldeles uafhængige af hinanden havde begge omtrent samtidig begyndt at optegne de eventyr, de hørte. Asbjørnsen's ældste optegnelser er fra 1833; allerede aaret efter begyndte antageligvis Moe. Den interesse, de som børn havde faaet for eventyrene, havde de bevaret, efterat de var bleven studenter, og læsningen af fremmede eventyrsamlinger, især brødrene Grimm's nys nævnte «Kinder- und Hausmärchen» havde aabnet deres blik for den betydningsfulde opgave, som her var at løse.

Allerede i skoledagene havde de gjort hinandens bekjendtskab, idet de en tid lang læste sammen til studenteksamen under veiledning af en præst ved navn Støren, der dengang drev et slags studentfabrik i Moe's hjembygd. Moe læste af alle kræfter og blev student allerede i 1830, Asbjørnsen gav sig god tid og fulgte først efter i 1833. Deres studier var forskjellige; i flere aar var deres opholdsted det ogsaa. Zoologen Asbjørnsen tog ud paa lands-

bygden som huslærer; theologen Moe blev i hovedstaden. Men den fælles interesse for folkedigtningen holdt dog bekjendtskabet vedlige, og de vekslede jævnlig breve med hinanden. I et af disse breve eller maaske snarere under et sammentræf i Kristiania blev planen lagt til udgivelsen af en samling eventyr. Asbjørnsen fortalte paa sine gamle dage, at Moe i 1836 havde bragt sagen paa bane i et brev; men ifølge meddelelse fra Moe's søn, professor Moltke Moe, findes ikke et saadant brev i Asbjørnsen's samling af breve fra Moe, der forøvrigt gjør indtryk af at være fuldstændig.

Ifølge en anden mundtlig meddelelse fra Asbjørnsen til nærværende bogs forfatter skal der i det første øieblik have hersket tvivl om, paa hvilken maade eventyrene skulde meddeles offentligheden. Det var hverken mere eller mindre end et gammelt princip-spørgsmaal, der her dukkede op paa norsk grund. Allerede et halvt hundrede aar i forveien havde gamle fader Wieland været inde paa det og besvaret det paa sin maade: «Frembringelser af denne art maa være smagsværker, eller de er intetsomhelst: Lad ammestueeventyr fortalt i ammestuetone forplantes gjennem mundtlig overlevering; men trykkes maa de ikke.» Selv en forfatter som Ludwig Tieck havde i praksis hyldet en lignende theori; hans eventyr er kunsteventyr med benyttelse af momenter fra folkeeventyrene, eller stærkt omdigtede folkeeventyr, om man vil. Omvendt havde brødrene Grimm lagt sine eventyr saa nær som muligt til den mundtlige overlevering; de var ikke gaaet til sit arbeide som poeter, men som samvittighedsfulde videnskabsmænd. Hvilken af disse principer skulde nu de norske eventyrfortællere følge? Heldigvis blev de snart enige om, at brødrene Grimm's fremgangsmaade var den eneste heldige, og dermed var den vigtigste forudsætning givet for sikrelsen af foretagendets nationale og videnskabelige værdi. Naar Moe i forordet fra 1840 henviser digterne til folkepoesien, erklærer han, at det «naturligvis ikke er Meningen i Folkepoesierne nærmest at frembyde Stof». Digterne skal lade sig beaande og belive af folkepoesien, ikke omdigte dens frembringelser. Dette princip for de to samleres forhold til folkeeventyrene var imidlertid fastslaaet en god stund før 1840; det fremgaar af «Nor» en liden «Billedbog for den norske Ungdom», som Asbjørnsen udgav i slutningen af 1837. Her har han offentlig-

gjort sine fem første forsøg som gjenfortæller af folkeeventyrene. Blandt dem er «Somme Kjærringer ere slige», «Kari Træstak» og «Gutten, som gik til Nordenvinden og krævede Melet igjen»; bortseet fra enkelte stilistiske ændringer er de fortalte paa den maade, der blev den endelige. Allerede i 1837 var altsaa ASBJØRNSEN og MOE enige om at lægge den GRIMM'ske fremgangsmaade til grund for sit arbeide.

Men neppe var dette spørgsmaal afgjort dem imellem, før der meldte sig et nyt, der var adskillig vanskeligere. I hvilken sprogform skulde eventyrene meddeles? Eventyrene levede i landbefolkningens sprog, altsaa i norske folkedialekter — skulde man nu oversætte dem paa datidens danske skriftsprog, eller skulde man gjengive dem i den dialekt, hvori man havde hørt og opskrevet dem? Her var gode raad dyre. Ved en oversættelse til det gjængse skriftsprog vilde selvfølgelig eventyrene tabe det meste af sit præg, og paa den anden side vilde en nøiagtig gjengivelse af dialekterne efter datidens begreber stille dem udenfor den egentlige nationalliteratur. ASBJØRSEN og MOE valgte den under disse omstændigheder eneste mulige udvei: de beholdt det almindelige skriftsprog, men optog paa samme tid særlig norske ord og vendinger i stor udstrækning. Det var jo det samme princip, som WERGELAND havde forfægtet i sin afhandling om «Norsk

P. Chr. Asbjørnsen.

Sprogreformation». WERGELAND havde ikke været istand til at gjennemføre det, ASBJØRNSEN og MOE gjennemførte det og gav derved stødet til den gradvise fornorskning af skriftsproget, der har karakteriseret sprogudviklingen i Norge i den sidste menneskealder. At de herved har indskrevet sit navn for bestandig i den norske sproghistorie, er bekjendt nok.

Det viste sig imidlertid, at gjennemførelsen af dette princip ikke var saa ganske let, og der hengik endnu flere aar, inden ASBJØRNSEN og MOE havde erhvervet sig en sprogform og en stil, der paa en tilfredsstillende vis bevarede det karakteristiske i de folkelige eventyrfortælleres sprog og maade at fortælle paa. Lettest var det selvfølgelig for MOE, der som bondefødt stod folkedialekterne nærmere end den byfødte ASBJØRNSEN, og han blev derfor vistnok tidligere herre over formen end sin medarbeider, som ikke desto mindre var den første, der forsøgte sig offentlig som eventyrfortæller. I hans før nævnte første forsøg er der endnu adskillig usikkerhed i stil og sprogbehandling. Som et illustrerende eksempel hidsætter jeg begyndelsen af «Somme Kjærringer ere slige» i den oprindelige form og aftrykker ved siden af de tilsvarende linjer i deres senere, ændrede skikkelse.

«Der var engang en Mand og en Kone, som skulde saa; men de havde ikke Saakorn og heller ingen Penge at kjøbe for. En eneste Ko havde de, og den skulde Manden gaa til Byen med og sælge, for at faa Penge til Saakorn for. Men da det kom til Stykket, turde Konen ikke lade Manden reise, fordi hun var bange, han skulde drikke Pengene op. Hun gik da selv afsted med Koen og tog desuden med sig en Høne.»

(1837.)

«Der var engang en Mand og en Kone, som skulde saa; men de havde ikke Saakorn, og ikke havde de Penge at kjøbe for heller. En eneste Ko havde de, og den skulde Manden gaa til Byen med og sælge, for at faa Penge til Saakorn. Men da det kom til Stykket, turde Konen ikke lade Manden reise, fordi hun var ræd, han skulde drikke op Pengene. Saa gik hun selv afsted med Koen og tog med sig en Høne ogsaa.»

(Den senere form.)

De smaa, men særdeles karakteristiske rettelser, ASBJØRNSEN her har foretaget, er den bedste kritik over stilen og sproget i hans første forsøg som eventyrfortæller. Et enkelt af dem — «Kløver Hans» — blev endog senere komplet omarbeidet og foreligger nu som «De tre Kongsdøtre i Berget det blaa».

Fortsat indsamling og studium modnede i de følgende aar

baade Asbjørnsen og hans medarbeider, og da de endelig i 1842 begyndte udgivelsen af det store fællesforetagende, havde begge erhvervet sig fuldstændigt herredømme baade over de sproglige og de stilistiske midler. Der hviler i denne henseende et præg af ensartethed over samlingen, der gjør det temmelig vanskeligt at skjelne den enes arbeider fra den andens. Der er heller ikke et eneste eventyr, som udelukkende skylder en enkelt udgiver sin endelige form, tiltrods for at der i indholdsfortegnelsen ved hvert eventyr er oplyst, om det er af Asbjørnsen eller af Moe. Med benyttelse af sine egne saavel som sin vens optegnelser har den ene medarbeider nedskrevet eventyret; derpaa har den anden gjennemgaaet det skrevne, meddelt kritiske bemærkninger, gjort forslag til sproglige ændringer o. s. v. o. s. v. Først efter en fornyet gjennemgaaelse af nedskriveren var eventyret endelig færdigt.

Jørgen Moe.

Efter fem aars arbeide var de to samlere naaet saa langt, at de agtede at paabegyndte offentliggjørelsen af de indsamlede skatte; men det gik ikke saa let, som man skulde have troet. Folk mødte deres plan med fordom og ligegyldighed, og det hele foretagende karakteriseredes paa forhaand som et meget barnagtigt og latterligt paafund, der ikke var voksne mennesker værdigt. Subskriptionen gik meget trægt, saa trægt, at den forlægger, de først havde henvendt sig til, blev bange og trak sig tilbage. Da det ikke var saa

ganske let at finde en ny, saa det virkelig et øieblik ud, som om det hele skulde strande.

Endelig kom dog sagen i orden, og i begyndelsen af 1842 udkom det første hefte af «Norske Folkeeventyr, samlede ved P. Chr. Asbjørnsen og Jørgen Moe». I løbet af et aars tid fulgte to nye hefter, og dermed var første bind afsluttet. Andet bind af denne udgave udkom aldrig; thi neppe var dets første hefte udkommet, før hele det lille oplag af første bind allerede var udsolgt, og udgiverne besluttede derfor at foranstalte en ny forøget og gjennemseet udgave af den hele samling.

Og ligesaa interesseret som læseverdenen havde vist sig, ligesaa anerkjendende havde kritiken udtalt sig. Ikke blot i Norge, men i Sverige, Danmark og Tyskland hilsedes foretagendet som en betydningsfuld literær begivenhed. Selv brødrene Grimm komplimenterede de to samlerere og udtalte sig offentlig med stor anerkjendelse om deres værk.

I Kristiania æsthetiske kredse havde man dog en indvending at gjøre. Det var den samme indvending, som var bleven rettet mod Henrik Wergeland's digtning. Som den var eventyrene for raabarkede, for ultra norske. Ifølge «danomanernes» lære var jo norsk ikke andet end en dansk dialekt, og det var derfor meget simpelt og meget provinsielt at tale og skrive sit modersmaal. Selv norske stedsnavne blev omstøbte i dansk form eller endog ligefrem oversatte paa dansk. Inde ved bunden af Kristianiafjorden ligger der saaledes et lidet skjær, der gaar under navnet Kavringen; men selv dette navn var altfor norsk for de aller fineste, og om en af dem fortælles det, at han aldrig kaldte skjæret andet end «Tvebakken». Et ord som kavringen vilde han ikke tage i sin mund.

Intet under, at folk af denne leir ikke kunde forsone sig med alle Asbjørnsen's og Moe's «norvagismer», men fandt eventyrenes sprog altfor lavtliggende og plat. Welhaven, der senere blev paavirket af dette sprog og i sine digte stadig blev mere norsk baade i ordvalg og tonefald, ytrede i første øieblik sin uvilje mod disse norskheder ved at hefte et mindre propert øgenavn til dem. P. J. Collett lod sin misfornøielse komme tilorde i en anmeldelse af Asbjørnsen's «Huldreeventyr», og Camilla Collett paatog sig endog at vise de herrer Asbjørnsen og Moe, hvorledes et eventyr

egentlig burde fortælles, idet hun i «En Vandring og et Eventyr» leverede et slags mønstereventyr, hvori ethvert norsk særpræg var udvisket. De to udgivere var imidlertid altfor sikre i sin sag til at tage sig dette forsøg paa at korrigere dem synderlig nær. Ligeoverfor P. J. COLLETT's kritik optraadte MOE med en opsats «Om Fortællemaaden af Eventyr og Sagn», og han tillod sig endog at drive gjøn med fru COLLETT's literære eventyrdestiilat, idet han med bredt lune skildrede «En Vandring og et Eventyr, sligt det er». I modsætning til CAMILLA COLLETT's soignerede eventyrfortællerske fremstillede han en rigtig ægte eventyrfortæller, en af dem, som ikke snakkede med sammenkneben mund.

M. B. Landstad.

Men bortseet fra disse formelle indvendinger fra enkelte hold modtoges samlingen med den mest udelte anerkjendelse. Det var, som om det norske folkeliv, den norske natur og den nationale poesi pludselig var bleven opdaget, og en umaadelig begeistring for alt, som folkets var, bemægtigede sig alle.

Som travle bier sværmede en hel del samlere og forskere ud over alle de felter, hvor der fandtes noget at opdage, der var af interesse for belysningen af folkets liv i fortid og nutid. M. B. LANDSTAD udførte for folkevisernes vedkommende den samme gjerning som ASBJØRNSEN og MOE for eventyrenes. Som præst i Telemarken optegnede han nemlig en hel del hidtil fuldstændig ukjendte viser, som han senere forøgede med viser fra andre kanter og endelig udgav under titelen «Norske Folkeviser» (1853). Musikeren L. M. LINDEMANN samlede de nationale melodier. Samme aar som LANDSTAD's folkevisesamling saa lyset, begyndte ogsaa LINDEMANN's righoldige og interessante værk: «Ældre og nyere norske Fjeldmelodier»

at udkomme. De norske nationaldragter blev tegnet og beskrevet; den gamle nationale træarkitektur blev omhyggelig studeret, og der dannede sig en forening med det formaal at redde, hvad reddes kunde af arkitektoniske fortidsminder («Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring»). Fortidens historie, sprog og literatur blev gransket af historikerne Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch, der ogsaa i forening med sprogforskeren C. R. Unger udfoldede en betydningsfuld virksomhed som udgivere af oldnorske literaturfrembringelser. Et filologisk geni, Ivar Aasen, gav sig ifærd med at studere de norske dialekter, og skjøndt han var autodidakt, lykkedes det ham dog at frembringe mønstergyldige arbeider baade i grammatikalsk og leksikalsk retning («Det norske Folkesprogs Grammatik» udkom første gang i 1848, «Ordbog over det norske Folkesprog» først ti aar senere). En anden sprogforsker, K. Knudsen, vendte sig mod det norske bysprog, studerede dets grammatik saavelsom dets udtale og paaviste dets forskjel fra dansk og denne forskjels nationale berettigelse som frugt af en historisk udvikling. Ogsaa kunstnerne blev grebet af begeistringen for det nationale. Hans Gude malede sine straalende fjordlandskaber og sine tindrende klare høifjeldsbilleder, medens Adolf Tidemand vendte sig fra historiemaleriet mod folkelivsbilledet og fremstillede de norske fjeldbønder i deres maleriske nationaldragter, omstraalede af røgstuernes vakre lysvirkninger.

L. M. Lindemann.

Selvfølgelig grebes digterne stærkest af den nye bevægelse. «Som én mand brød hele forfatterskaren op fra byens larmende prosa og sværmede ud over landet, ud blandt folket; «kan Poeter skabes, endog af ubekvemme Materier, saa maa det være derude,» mente man med en person i periodens mest romantiske skuespil.

Med én gang fyldtes hele literaturen af granduft og fuglesang, af sommersol og elvesus, af bjeldeklang og lurlok» (HENRIK JÆGER: «Norske forfattere»). Nationale romancer, nationale fortællinger og skildringer myldrede op i mængdevis. Huldren, nøkken og andre af folkeovertroens skikkelser blev omigjen og omigjen besungne, og kulbrændere, tømmerhuggere, ørretfiskere og fugleskyttere blev fortællingens og skildringens helte.

I en haandevending var der foregaaet en hel omvæltning i opfatningen af folket. «I trediveaarene havde man kun talt om bondens politiske rettigheder; nu dvælede man især ved hans nationale og æsthetiske betydning. I trediveaarene havde man stadig fremhævet hans aandelige umyndighed; nu kaldte man denne aandelige umyndighed poetisk barnlighed og begeistredes over den. I trediveaarene havde stikordet været kulturens udbredelse, og tidens ledende aand, WERGELAND, havde med utrættelig iver arbeidet for almuens oplysning; nu blev stikordet en national poesi, og firtiaarenes ledende aand, WELHAVEN, gav sig øieblikkelig til at dyrke de ny opdagede omraader. Hvad der for trediveaarene kun havde været uvidenhed og dumhed, der burde opbrændes af oplysningens fakkel, det gjaldt nu for at være en kostelig notionalrigdom, som man burde vogte mod oplysningens ødelæggende indflydelse og gjengive nationen i forædlede kunstneriske former» (HENRIK JÆGER: «Norske forfattere»).

Tidsrummets betydeligste og interessanteste forfatterpersonlighed er uden sammenligning WELHAVEN. Skjøndt han ikke er den nye literaturbevægelses skaber, gjør han den dog med, og det saa fuldstændig, at han paa sit omraade — lyriken — bliver dens første mand, hvis frembringelser virker befrugtende og bestemmende paa andre af periodens digtere. Saa meget mærkeligere er denne kjendsgjerning, som WELHAVEN allerede i et aarti havde tilhørt literaturen og var en forfatter med udviklet særpræg, da den nye retning brød frem. Welhaven.

WELHAVEN's bidrag til dette tidsrums lyrik er historisk seet det centrale i hans digtning. Hvad der ligger foran er som et slags forspil; det lille, der følger efter, er nogle harmoniske slutnings-

akkorder, hvori de sidste dissonancer endelig finder sin løsning. Derfor er her det mest passende sted at belyse hans digtning i sin sammenhæng saavel som i sine enkelte dele, selv om flere af disse dele ikke har noget med folkedigtningens indflydelse paa kunstdigtningen at bestille.

— «Enhver, der kjender mig, ved, hvor lidet jeg har søgt at gjøre noget Digter-Talent gjældende, og at min Pen fast har indskrænket sig til, efter Evne, at oplive en Kreds, der i saa mange Henseender var mig kjær,» skrev WELHAVEN under Stumpefeiden. Han var altsaa bleven hele 24 aar gammel, uden at være kommen til bevidsthed om sit digterkald.

Grundene til denne usædvanlig sene udvikling er ikke vanskelige at finde. Først har nu vistnok hans kunstnerdrømme hindret ham fra at komme til klarhed over sig selv; det var jo med penselen, ikke med pennen i haanden, han drømte om at betræde de skjønne kunsters helligdom. Og dernæst har hans høie tanker om digtekunsten som den ædleste og største af alle kunster afholdt ham fra at betragte sine frembringelser som andet end betydningsløst dilettanteri. Den samme ideale opfatning af digtekunsten, der bragte ham til at angribe WERGELAND, afholdt ham altsaa fra at betragte sig selv som digter, tiltrods for at han ifølge sit eget udsagn skrev vers «med en i Sandhed strømmende Produktion». «Trangen til Udtalelse gav sig Luft, inden jeg egentlig havde Noget at sige,» tilføier han.

Saa kom kampen mod WERGELAND, og under den modnedes hans selvbevidsthed, ligesom hans tankeliv udvikledes til større dybde og rigdom. Endelig begyndte digteren at røre sig i hans indre som sommerfuglen bag puppens hylster. Men forvandlingen var endnu ikke omme; tiden til at sprænge hylsteret og flagre ud var endnu ikke kommen; dertil var forholdene altfor ugunstige for en digtning som den, han følte sig kaldet til at skabe. Hele den aandelige tilstand, han forefandt omkring sig, virkede isnende som nattefrost paa hans genius. Før solen kom med varme og lys, kunde ingen sang klinge fuldtonende fra hans bryst, og saa var det, han udstødte det utaalmodighedens nødraab, som kaldes «Norges Dæmring».

At denne forklaring er rigtig, fremgaar tydelig nok af et par

breve, man har fra hans haand. I det før citerede brev til Sars hed det: «Der er ingen aandelig Frelse, ingen Spireevne for Fædrelandets Kræfter, før den store Folkejammer er hævet. Jeg føler hos mig selv, at ingen fri og gjennemgribende Produktion vil lykkes mig, før denne min store Sorg er forvunden.» Og fire aar senere skriver han i et interessant brev til Ingemamm: «Det er en vemodig Følelse for en Nutidens Nordmand, at han har givet sig Poesien i Vold; thi her er en evindelig Lokken og Opfordring mellem Fjelde og i Skove; alle Landevætter kommer de nu med Et med deres halv kvalte Erindringer og gamle Klager og vil have dem forkyndte for Alverden, men de er ikke istand til at skaffe sine Herolder Fred for Hundeglam og Steenkast og anden Uteerlighed. Derfor maa man alt imellem fægte indtil det Yderste, og den sammenjagede Mængde seer omsider intet uden Profosser i de hellige Forkyndere. O, var her blot Rolighed for den souveraine aandelige Plebs, her, i dette høiadelige Land, hvor Nordens poetiske Aand suser som gjennem en ubetraadt Urskov, hvor der fra hver en Bjergeli høres Anslag til hjertegribende, udødelige Melodier.» Han har sendt Ingemann sin første digtsamling, og han sætter «disse Digtprøvers største Værdi deri, at de forkynde, hvad jeg inderlig er. Jeg har gjennem deres Tilbliven følt, at de indeholde Spirer til større Produktioner, som under denne ublide Himmel maaske aldrig komme til Modenhed. For en Digter er her endnu intet Publikum, og her er intet Tribunal for Stemmegivning og Dom.» Hvorledes de ugunstige forhold hæmmede hans digterudvikling, hindrede hans lyrik fra at sætte blomst og længe forkrøblede dens skud til satirens og polemikens hvasse torne, har Welhaven senere fremstillet i digtet «Det tornede Træ»:

«Ynder du Træet, da maa Du ei hade
den hvasse Torn mellem Blomster og Blade.
Da Træet var ungt med den blødeste Hud,
blev den et standset, forkommet Skud;
en Torn er en Kvist, der har taget Skade.

Tænk, hvad et spirende Liv maa lide,
hvor Mørket ruger og Taagerne skride!

Ja, se Dig om paa den fattige Plet,
hvor Træet led og blev torneklædt,
og bar dog Blomster, duftende, blide.

Blandt al den Glæde, en Vaar udfolder,
er Tornen et Savn, som Planten beholder.
Den siger i Vexternes stumme Sprog:
«Jeg saarer; men ak, jeg gjemmer dog
en større Smerte end jeg forvolder.»

Det samme billede, som WELHAVEN her anvender paa sig selv uden direkte at udtale det, har CARUS anvendt ligeoverfor JONATHAN SWIFT, «Gullivers» og «Historien om en Tøndes» verdensberømte forfatter. Uden tvivl havde WELHAVEN mere berettigelse til at anvende det end CARUS; i begge tilfælde passer imidlertid, hvad RUDOLF GOTTSCHALL engang har sagt: «Satiren er idealismens nødværge mod en slet verden, der ikke svarer til dens idealer.»

Men denne kamp for at vinde en sangbund, den blev en af strengene paa WELHAVEN's lyre. Det blev en af de strenge, som klang dybt og længe.

Som digter var WELHAVEN en tilknappet aristokrat; han udleverede sig sjelden eller aldrig direkte til publikum. Snart hyllede han sin personlige følelse ind i et naturbillede, snart forklædte han den som en sagnfigur eller som en historisk skikkelse og overlod det saa til læseren at opdage, hvad han havde følt og ment med digtet, uden at give ham nogen retledende pegepind med paa veien. Deraf kommer det, at det i sin tid saa ofte er bleven sagt, at WELHAVEN's digtning var kold og upersonlig. De, som har sagt det, har derved kun tilstaaet, at de ikke har havt evnen til at læse, ikke har hørt til de forstaaende læsere, som WELHAVEN henvender sig til. For ham var digtningen et slags hemmeligt frimurersprog mellem digter og læser, uforstaaeligt for den store udenforstaaende mængde. Hans «Digtets Aand» er i denne henseende karakteristisk:

«Hvad ei med Ord kan nævnes
i det rigeste Sprog,
det Uudsigelige,
skal Digtet røbe dog.

Af Sprogets strenge Bygning,
af Tankeformers Baand,

stiger en frigjort Tanke,
og den er Digtets Aand.»

Mængdens bifald er det ikke, digteren anser for det høieste;

Men naar hans Tankebilled,
med eller uden Ry,
finder et lutret Indre,
og fødes der paa Ny, —

O, bring ham da et Budskab
om dette Aandens Bliv;
thi dermed er der lovet
hans Verk er evigt Liv.»

Hvis man vil forstaa WELHAVEN's digtning, maa man altsaa trænge ind til digtets aand, ikke stanse ved dets bogstav, søge at oversætte hans tegnsprog, finde den personlige stemning bag det tilsyneladende saa upersonlige billede.

Digte med heroiske og mythologiske emner.

Dette gjælder specielt om en hel gruppe af hans digte, de, der behandler heroiske og mythologiske emner, hvad enten disse emner er hentede fra den nordiske eller den antike sagnverden. Saa upersonlige som mange af disse digte ved første øiekast end synes, er WELHAVEN dog personlig tilstede i hvert eneste af dem, og det saa intens som kun i de mest uforbeholdne af hans rent lyriske udbrud. Han har skrevet dem alle ud af sin egen følelse og sin egen opfatning af sin stilling under og efter kampen. Naar han har digtet om Sisyphos, Nehemias, Tantalos, Kalchas, Filoktetes o. s. v., er det, fordi han har gjenkjendt sin egen situation i disse gamle sagnheltes skjæbne.

Som æsthetisk theoretiker og literaturhistoriker var han en afgjort modstander af de græske gude- og heltesagns anvendelse i nordisk poesi. I sine literaturhistoriske arbeider bryder han staven over fælleslitteraturens gamle antikiserende poeter væsentlig for antikiseringens skyld, og selv en digter som PALUDAN-MÜLLER fandt ikke naade for hans øine paa grund af sin forkjærlighed for antike emner. Det er til ham, han sigter, naar han i «Rokoko» siger, at «den danske Literatur har begyndt at skaffe sig et Parnas af Porcelæn med travesterede Guder og Gudinder,» og i det af HENRIK

IBSEN, BOTTEN-HANSEN og VINJE udgivne blad «Manden» læser man en artikel, hvori han angribes, fordi han i en af sine forelæsninger havde udtalt sig nedsættende om PALUDAN-MÜLLER's forkjærlighed for antike emner. Artikelen gjør med grund gjældende, at der i dette tilfælde synes at være en besynderlig modsigelse mellem WELHAVEN's theorier og hans egen digterpraksis. Men for WELHAVEN selv har en saadan modsigelse slet ikke eksisteret. Saa objektive i sin form, saa upersonlige i sit udtryk, som hans antike sagndigte end fremtraadte, var de dog saa mættede med personlig stemning, at hele det antike kostume ikke var stort mere end et paaskud. Og det samme gjælder i ikke mindre grad hans øvrige heroiske og mythologiske digte.

Hvorfra har WELHAVEN først faaet ideen til denne digtgruppe? Som genre betragtet er den uden noget forbillede. Vistnok er der en vis lighed mellem disse digte og enkelte af GOETHES — hans «Prometheus» og hans «Ganymedes» —; men ligheden er for ubetydelig og forskjellen for stor, til at der kan være tale om noget paavirkningsforhold. Man maa da antage, at de er spiret frem af WELHAVEN's eget væsen, uden at nogen fremmed kime har befrugtet frøet.

Og studerer man dem i kronologisk rækkefølge, vil man danne sig en til vished grænsende formodning om, hvorledes den hele genre er vokset frem. Det ældste i rækken er «Vidar», skrevet som indledning til «Studenterforbundets» blad af samme navn. Det er et programdigt, der i et billede, hentet fra den norrøne mythologi, fremstiller WELHAVEN's og hans meningsfællers opfatning af situationen og af den opgave, de havde at løse under kampen. Ragnaroks mørke stundede til, Fenrisulven var sluppet løs, deres opgave var at spille dens banemand Vidars rolle. I dette programdigt, skrevet for at motivere titelen paa et blad, har man igrunden allerede hele genren liggende fuldt færdig. Det var det første, rent tilfældigt opstaaede mythologiske billede af situationen. Det har uden tvivl givet stødet til alle de følgende.

«Glaukos» og «Sisyphos». I WELHAVEN's digtsamling fra 1839 findes der ikke mindre end fem saadanne efterfølgere: «Sisyphos», «Glaukos», «Goliath», «Møkkurkalv» og «Nehemias». Interessantest af dem er de to første. Da de blev skrevne, var WELHAVEN endnu hed af kampen, endnu

fuld af stridslyst og bersærkermod, som brevet til Ingemann viser. Og dog havde han øieblikke, hvori han var tilbøielig til at anse hele kampen for haabløs. Han og hans meningsfæller vilde maaske aldrig bære seiren hjem. Men denne erkjendelse gjorde ham hverken træt eller bitter. Han blev bare resigneret. Kampen skulde fortsættes. Selv om seiren ikke vinkede i det fjerne, gjorde striden dog sin nytte: den ryddede op i fiendernes falanks og rensede ud.

Saa var det, han formede sine to første antike sagnfigurer. Den ene fik hans modstanders træk, saaledes som han opfattede dem; den anden blev skabt i hans eget billede. Den første var Glaukos, den anden Sisyphos.

Ifølge sagnet var Glaukos en bøotisk fisker. Engang da han rystede de halvdøde fiske ud af sit net, levnede fiskene op igjen ved at komme i berørelse med det græs, der dækkede jorden. Han smagte paa græsset, følte sig som en udødelig gud og sprang i havet, hvor han hvert aar svømmer om ledsaget af havuhyrer. Hans krop er bedækket med stene, hans lemmer er sønderslagne af bølgerne, han udstøder bitre klager over sin udødelige elendighed.

Welhaven har gjort ham til et slags haiartet havuhyre, der var «hellig og tryg i sin Bølge», hvor han svømmede om sammen med tritonerne, indtil han blev greben af misundelse over de andre fiskes skjønhed, engang da Sirius's straaler «trængte ned til Havets Vrimmel og Søen laa som et gyldent Glar».

«Han dukkede under, han søgte mod Dybet,
til Nattens Hjem, til Korallernes Skove,
hvor Straalerne svinde, hvor Bølgerne sove,
der vilde han bygge og herske blandt Krybet.»

Og Glaukos føler sig vel dernede i mørket mellem alle molluskerne og korallinerne, der flokkes om ham og viser ham sin hyldest. Endelig driver erindringen ham atter til at søge opad mod lysets pragt; men

«Det var for silde. Den hele Skare
af selsomme Dyr hang fast ved hans Side
og kunde sig dog ei fra Klippen slide
og vilde dog med gjennem Bølgen fare.»

Krybet har «lænket og daaret» ham; han maa blive i «den stærke Snare», trods sit savn, sin harm og al sin længsel efter havbugtens sommerklare bølger.

At det er WERGELAND, WELHAVEN har tænkt paa med «Glaukos», behøver ikke nogen lang paavisning. Ogsaa WERGELAND havde jo engang hørt til oppe i lyset; der havde jo «faldt saa mangt et Lyn forbi hans Øie», som det hed i det første angrebsdigt; men han havde ikke «fredet Gnisten fra det Høie», han havde ladet sig daare af krybet, han havde søgt nedad mod det mørke og lave, og nu var han redningsløst fortabt. I antikt kostume og omskrevet paa vers var «Glaukos» ikke andet end intelligenspartiets mening om WERGELAND, saaledes som vi allerede kjender den fra P. J. COLLETTS artikler i anledning af «Campbellerne».

Og som modstykke til Glaukos med hans skjæbnesvangre søgen nedad mod dybet staar Sisyphos med sin rastløse stræben opad mod høiden. Aarsagen til Sisyphos's straf interesserede ikke WELHAVEN. Den græske sagnhelts om Loke mindende snedighed, hans forslagenhed, hans upaalidelighed ligeoverfor guderne — kort alt det oprørske, gudetrodsende i hans væsen har WELHAVEN ikke øie for. Hans interesse for Sisyphos begynder først med hans straf. Han har den mest levende sympathi med denne «rastløse Higen» i Sisyphos's indre, der stadig driver ham til at stræbe opad med den tunge sten, tiltrods for at han ved, at det aldrig vil lykkes ham at faa den op til maalet. Og efter at have skildret alt dette slutter WELHAVEN sit digt med følgende karakteristiske point:

«Han har en trøst; han kjæmper ei forgjæves!
Naar Stenen styrter i den steile Bakke,
og naar den atter gjennem Uren hæves,
den knuser stedse dog en Øgles Nakke.»

Trods følelsen af seirens uopnaaelighed er der her en ligesaa stridshed kampstemning som i det seiersikre «Nehemias» med dets truende slutningsord:

«Der staar en Skræk af byggende Mænd,
som vælge at mure med Sværd ved Lænd.»

«Tantalos». Det billede af den rastløse higen, der er givet i «Sisyphos», varieres nogle aar senere i «Tantalos». Aarsagen til Tantalos's kval

i underverdenen angives forskjelligt af de græske kilder. Ifølge nogle fornærmede han Zevs ved sine dristige ord, ifølge andre forraadte han gudernes hemmeligheder; atter andre vil vide, at han stjal nektar og ambrosia fra guderne og gav til sine venner paa jorden, og endelig fortælles det, at han slagtede sin søn Pelops og tilberedte ham som retter for guderne i den hensigt at sætte dem paa prøve.

Men — som ved Sisyphos — er det ikke alt dette Prometheus-agtige eller Lokeagtige, der tiltaler WELHAVEN. Det er heller ikke den videbegjærlighed, der gjør Tantalos til en saa grusom eksperimentator. Nei, for WELHAVEN er det nok, at Tantalos engang har faaet et glimt af den ideale fuldkommenhed, engang har smagt gudernes drik og følt «Himlens Flammer i sit Bryst». Deraf hans kval.

«Thi hver der engang Salighed har drukket
af Guders Bæger og af Hebes Blik,
hans Tørst kan aldrig siden vorde slukket
ved nogen anden Drik.»

I «Tantalos» er der ikke længer tale om nogen kamp. Den store strid, WELHAVEN havde deltaget i, var jo slut. WERGELAND døde jo samme aar, som WELHAVENS «Nyere Digte» udkom; der var, som før sagt, fred i literaturen og stilhed i det offentlige liv.

Ensomhedsfølelse efter kampen.

Men selv i fredens dage kunde WELHAVEN ikke lade være at dvæle ved den skjæbnesvangre kamp og sin personlige deltagelse i den. Nu, da det hele var forbi, nu syntes han, at der med én gang var bleven saa underlig stille og ensomt omkring ham. Den lille skare, hvormed han havde draget ud, var bleven adspredt under kampen. Enhver havde søgt bort paa sin kant. Selv de nærmeste stod ikke længer tæt sammen. Andre interesser og andre gjøremaal havde optaget dem. P. A. MUNCH havde fordybet sig i sine historiske studier, STANG og SCHWEIGAARD var gaaet helt op i sin virksomhed som jurister og politikere. Mellem den sidste og WELHAVEN var det desuden kommen til et smerteligt brud. WELHAVEN følte sig ensom, og i denne ensomhed kom reaktionen mod den tidligere stemning. Han syntes, at der slet intet var udrettet, og han følte sig som et *enfant perdu*, der var sendt i breschen og nu var efterladt saaret paa slagmarken. Han havde den mest levende følelse af kampens store betydning for landets udvikling, og det at

have spillet en saa fremtrædende rolle i den fyldte ham med en mandig selvfølelse; men omgivelserne havde ikke evne til at se paa sagen med samme øine som han.

«Protesilaos» og «Kalchas». At han fik en stilling ved universitetet, gjorde ikke denne ensomhedsfølelse synderlig mindre. I 1840 blev han — som bekjendt — konstitueret lektor i filosofi, i 1842 virkelig lektor, i 1846 professor. Men nogen egentlig videnskabsmand var han ikke, og hans forelæsninger var gjenstand for en smaalig, om end berettiget kritik.

Under disse forhold er det, han besynger de to helte fra Trojanerkrigen, Protesilaos og Kalchas.

Protesilaos var den første græker, der sprang iland paa den fremmede kyst; men ogsaa den første, der faldt. Ingen anden vovede at ile frem til dyst mod Hektor og hans tunge lanse.

«Kun han, som Guders Vilje havde kaaret
til Vei at bryde for Achæers Hær,
Protesilaos, voved Livet der,
og stred paa Stranden og fik Banesaaret.»

Intet bytte bragtes til hans telt, og i den tiaarslange kamp blev hans ry fordunklet af andre helte og andre bedrifter; thi slutter digtet med dybt mismod:

«Hvo, der gaar foran i en Alvors-Dyst,
han seirer ei, — han kæmper kun og falder.»

Og Kalchas's skjæbne var ikke stort lysere. Efter med hæder at have deltaget i Trojanerkrigen, drog han til Kolophon.

«Der stod Apoll med Midas-Ører
og Mønstret for den lærde Dumhed,
Mopsos, var Gudens Præst.
Did vandred Græker-Folkets Fører,
og der han slagen blev med Stumhed,
og kom tilkort ved Seer-Gudens Fest.

Thi da han stod i Tempel-Lunden,
kom Mopsos med sin Flok og vilde
ransage først hans Lærebrev.
Og Kalchas havde Smil om Munden,
og tænkte, det var altfor ilde,
om nogen Mopsos ham fra Templet drev.

Men Mopsos raabte høit: «Jeg venter,
at det skal hurtig vorde prøvet,
hvad dine Lige due til.
Svar mig i Visdoms Rudimenter;
thi hvad for Resten du har øvet,
blandt grove Kæmper, er kun Narrespil.»

Saa bliver Kalchas spurgt om, hvor mange frugter et figentræ, som staar ved templet, bærer, og hvor mange grisunger der findes i en drægtig so, som gaar i nærheden. Slige betydningsfulde spørgsmaal kan han ikke klare; men den vise Mopsos klarer det hele med den største lethed. Saa heder det tilslut med bitter ironi:

«O Kalchas, endog nu for Tiden
maa man vel spotte Dig en Smule.
Hvi gik du til Apollos Lund?
Hvi drog du ei med Laertiden?
Selv fængslet i Kyklopers Hule
Du havde aagret bedre med dit Pund.»

Kalchas, der kommer fra trojanerkampen til Apollos lund — det er WELHAVEN, som kommer fra Dæmringsfeiden til universitetet. —

Og jo længere tiden led, desto mere levende blev WELHAVEN's følelse af at være ensom og uforstaaet.

Han havde ogsaa grund til det. I et brev fra femtiaarene skriver hans ven og beundrer HALFDAN KJERULF, der med en saa fin forstaaelse har komponeret musik til mange af hans smukkeste digte: «Om WELHAVEN giver Noget ud, ved jeg ikke. Han er jo længst glemt, og skjøndt han burde have gjort mere ud af sig, saa siger jeg dog, hvad jeg saa ofte har sagt: han burde ikke være glemt, trods det. N. N. skriver sødt og populært-filosofisk om Religion og Moral og Ny-Norsk og Kunst og Videnskab. Han skriver og holder Taler og spiller og synger og giver gjerne, om forlanges, *poses academiques*. Men jeg vilde tusinde Gange hellere være Welhaven.»

Den stemning, der her er kommen til orde, har ogsaa fundet et udtryk i de to sidste antike digte, hvori WELHAVEN har iklædt sin opfatning af sin egen stilling. Det er «Herakles» og «Filoktetes».

«Herakles» behandler det andet af Herakles' tolv arbeider, «Herakles». kampen med den lernæiske slange. Digtet holder sig ganske nær

til sagnet. WELHAVEN har bare gjort den for hans øiemed betegnende forandring, at det ikke er Hera, der sender den krebs, som vanskeliggiør Herakles seiren ved at gnave paa hans hæl. Den kommer, fordi «hans Gjerning er til Harm for Krybet».

Som Herakles havde WELHAVEN, efter sin egen mening, «betvunget det første grumme Rovdyr» («den nemæiske løve» WERGELAND), da han i «Dæmringen» gav sig i kast med den mangehodede hydra, opinionen. Han havde lært, at for hvert hoved, han fældte. vokste der et nyt frem, og hans hæl havde ogsaa faaet føle kløerne af krebsen fra mudderdybet.

Vil man faa et slaaende indtryk af den forandring, der i aarenes løb var foregaaet med WELHAVEN's opfatning af kampen og dens udfald, saa skal man sammenligne dette digt med indlednings digtet til «Vidar». Vidar svarer til Herakles, og hydraen til Fenris, Situationen er aldeles analog, og det, den skal betegne, er det selvsamme. Men hvor forskjellige er ikke slutningerne. I «Vidar» klinger der den freidigte seiersvished ud af de fire slutningslinjer:

«Naar da Uhyret vaagner af sin Dvale,
og Gjællarhornet har til Striden kaldt,
da gjælder Løsnet: «Vidar, Fenris Bane!»
— Der kan ei sværges til en bedre Fane.»

I «Herakles» derimod er der ikke længer tale om nogen seir over uhyret. Digtet fortæller intet om udgangen paa striden; det ender, som bekjendt, med bittert og mistrøstig at dvæle ved mudderkrybet, der anfalder heltens hæl.

Men er dette karakteristisk, saa er «Filoktetes» det i endnu høiere grad. Her har baade WELHAVEN's ensomhedsfølelse og hans selvfølelse fundet sit kraftigste og mest gribende udtryk.

«Filoktetes». Filoktetes, Herakles's sidste stalbroder, som arvede halvgudens pile, blev paa toget mod Troja efterladt paa Lemnos, hvor han var bleven bidt af en slange, hvis bid ikke vilde læges. Senere da grækerhæren savnede hans herlige pile, blev han hentet og helbredet og deltog siden i kampen.

WELHAVEN skildrer ham liggende hjemløs og forladt paa Lemnos's klipper, medens den græske flaade forsvinder i havbrynet. Hans bortseilende vaabenfæller trøster sig med, at han ikke vil

komme til at hungre paa den golde kyst; han har jo sin bue. Hvilken fattig trøst!

«O kolde Ynk! — Gjengjeldelsen er nær,
hvis Dom ei Anger kan tilbagekalde:
Han, den Forladte, veier op en Hær, —
hans Pil maa til, naar Ilion skal falde.»

Hvorledes WELHAVEN kjæmpede sig frem til forsoning fra alt dette mismod, kan hans antike digte ikke lære os; det maa studeres gjennem andre grupper af hans digte; men der er dog et af de antike digte, som antyder det. Det er «Ganymedes».

Dette digt danner paa en vis maade et slags modstykke til «Tantalos». I «Tantalos» dreiede det sig om skuffelsen og savnet af idealet, som han kun havde faaet et glimt af; her er det forherligelsen af striden mellem den stærke higen og de svage kræfter og den endelige seir, de store nye syner. «Ganymedes».

GOETHE's Ganymed er ren pantheist. Fra begeistringen for den herlige vaarnatur hæver han sig opad — «umfangend umfangen! Aufwärts an deinen Busen, alliebender Vater!» — WELHAVEN's Ganymed hæver sig ikke til disse pantheistiske høider. Hans maal er ikke alnaturens store Pan, men Zeus i idealets Olymp, hvorfra verdens billed sees i et nyt lys. Og hvad der hæver ham opad, er ikke — som hos GOETHE — kjærligheden til hele naturen, til blomsterne, morgenvinden, nattergalen og skyerne — det er den rastløse higen opad mod skjønhed, mod harmoni. Engang vil denne higen naa sit maal, det er den troesbekjendelse, digtet udtaler, og derfor heder det ogsaa tilslut saa freidig og fortrøstningsfuldt:

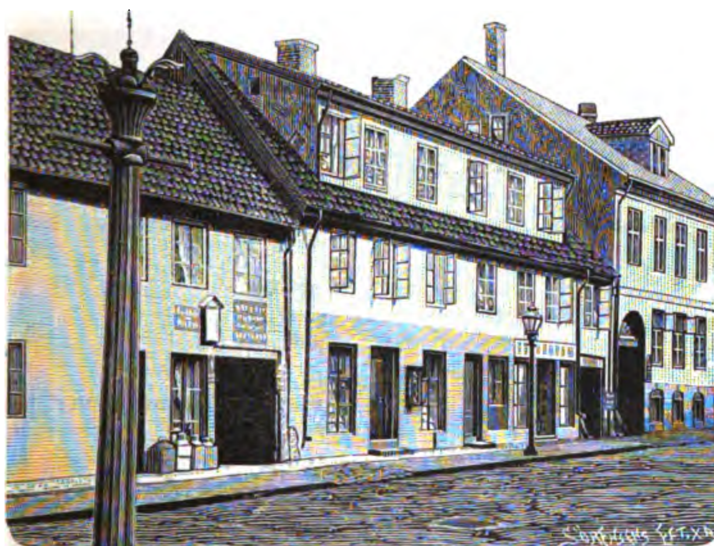
«Salig den Strid, at være gjennembævet
af stærkest Higen under Vanmagts Kval,
og dog tilsidst at vorde mægtigt hævet
til store Syner over Jordens Dal.»

Der er ogsaa en anden serie af WELHAVEN's digte, der paa den mest eklatante maade slaar ihjel alle de lige fra 1839 til 1860 fremsatte paastande om, at han var kold og upersonlig som lyrisk Kjærligheds-digte.

digter. I norsk poesi findes der ikke mange frembringelser, hvoraf en opmærksom læsning kan frigjøre saa megen bunden inderlighed som af den række erotiske digte, der strækker sig gjennem WELHAVEN's lyrik fra hans første til hans tredie digtsamling. Det er tilsammen omtrent tredive digte skrevne i løbet af ti aar eller saa omtrent, og alle dreier de sig om den samme kvinde. Ikke et eneste af dem aander lykke; hans kortvarige kjærlighedslykke synes at have været taus, eller hvis den har talt i digterisk form, saa har den kun talt til hende, den elskede. Først smerten, sorgen, tabet er kommen til orde paa en maade, der er tilgjængelig for alle.

IDA K. var en søster af en af hans yngre venner og meningsfæller, og gjennem denne er det vel, at bekjendskabet er bleven gjort. WELHAVEN var omkring 30 aar, hun omkring 20 aar, da de lærte hinanden at kjende. Som datter af en høiere stillet departementsmand deltog hun i det selskabelige liv, der udfoldede sig i Kristiania i den sidste halvdel af trediveaarene, og i disse kredse havde WELHAVEN stadig anledning til at nærme sig hende. Tilslut kom det til en forklaring mellem dem, og det viste sig, at hun besvarede hans kjærlighed. De elskende har nydt en kort tid af stille, dulgt lykke; men da saa hendes faders samtykke til forlovelsen skulde indhentes, mødte deres forhaabninger en bestemt modstand. Den gamle embedsmand havde intet imod WELHAVEN, han havde intet at udsætte paa hans private liv, og han har vistnok betragtet hans offentlige optræden med sympathi. Men forfatteren af «Norges Dæmring» var ikke andet end en fattig literat, der ikke havde taget nogen embedseksamen ved universitetet og saaledes ikke havde nogen udsigt til at faa noget levebrød. Med sin pen og med informationer kunde han knapt nok ernære sig selv, end sige en hustru, og udsigterne til, at hans kaar skulde bedres i fremtiden, var yderst smaa. Under disse omstændigheder fandt den gamle K., at det vilde være yderst letsindigt at knytte sin datters skjæbne til WELHAVEN's, og han satte sig derfor bestemt imod forbindelsen og forlangte, at IDA skulde opgive enhver tanke, der gik i den retning. De elskende maatte skilles, saa tungt og bittert det end var dem; men helt opgive at se hinanden kunde de ikke, i alle fald ikke WELHAVEN. I hans bolig i Pilestrædet no. 4, 3die etage fandtes

der et lidet firkantet vindu, hvorfra han kunde se et stykke opover den vei, IDA havde at passere, naar hun fra sit hjem høiere oppe i Pilestrædet vandrede ned til byen. Her sad WELHAVEN og speidede efter hende, og naar han saa den kjære skikkelse nærme sig, skyndte han sig ned paa gaden og mødte hende som ved et rent tilfælde. Undertiden blev nogle ord vekslede mellem de to, undertiden blot en hilsen og et blik. Det var alt, hvad deres stakkels haabløse kjærlighed turde tillade sig.

Welhavens bolig i Pilestrædet.

Under saadanne omstændigheder er WELHAVEN's første erotiske digte bleven til. Intet under, at der hviler et drag af vemod over dem. Hvor han færdes, og hvor han vanker, dukker tanken paa den elskede frem. Sommerens skjønhed vækker kun hans længsel efter hende, høstens tungsind bringer hans saar til at bløde, ballets hvirvlende larm ripper kun op i minderne om hans korte lykke.

Det første og uden tvivl det ældste af disse digte er det gjennem KIERULF's musik bekjendte «En Sommersang» — «Fagre Dal, lyse Sommer» —. Her er kjærligheden endnu ikke haabløs. I den frodige sommernatur længes kun digteren efter sin fraværende elskede; hendes nærværelse vilde gjøre «Dagen dobbelt smuk»; men

«Blomsterduft, liflig Sommer,
Vift, som mildt fra Bølgen kommer,
gyder Vemod i min Hu.
Ak, thi af et dunkelt Fjerne
er Du skjult, min Sol og Stjerne;
i min Drøm kun skinner Du.»

Ligesom han selv, midt i kampens hede, sukkede af længsel efter den elskede, saaledes synger nøkken midt i bølgebruset «den ømmeste Serenade»:

«Du aander og gløder saa skjær og varm,
og ved ei, hvad jeg maa friste.
Jeg døver min Sorrig i Sus og Larm;
men ak, min Barm
vil aldrig dit Billed miste!»

I «Maaneskin» minder sommerkvældens solnedgang ham om hans

korte Lyst,
der bævende og øm og tyst
sin Afskeds-Hilsen bringer.»

Men hans nat bliver dog ikke mørk; maanen hæver sig op over fjeldkammen.

«Og i det blide Maaneskin
staa min Erindrings Lunde;
der vandrer jeg med lettet Sind,
mens Duggen falder fra min Kind
paa blomsterrige Grunde.
Jeg ved en Røst, som hvisker der:
«Din dybe Vemod vilde her
ei slumre, om den kunde.»

I den lille cyklus «Foraarsdigte» gjennemlever han hele sin kjærlighedshistorie paany — saafremt ikke de enkelte digte, hvad der ikke er usandsynligt, skulde være skrevet paa forskjellige tidspunkter af dens udviklingsstadier. Det straalende minde og den triste nutid er stillet grelt sammen i de to sidste vers:

«Jeg skal en Vaardag huske
med varigt Savn;

da klang fra alle Buske
et deiligt Navn.

Der er en Rune ristet
i Birkens Hud;
den har sin Krone mistet,
er gaaet ud.»

Og ligesom vaaren minder ham om hans svundne lykke, saaledes synes han i den blege, traurige sidste septemberdag at se sin elskedes billed, saaledes som hun saa ud, dengang hun paa et bal meddelte ham, hvor fuldstændig deres forhaabninger var knuste:

Amata, straalende og smerterig!
I Høstens Scene skued jeg dit Billed;
jeg saa din Taare atter, hvor den trilled
i Dandsens Hvirvel over Silkens Flig.

Ak, hvor dit Haab laa visnet som et Lig,
har Du en døvende Allegro spillet,
og vakt min Sorg, der vilde glemme sig,
og vakt mit Hjertes Længsel, der var stillet.»

Denne hentydning til et bal, der har været skjæbnesvangert i deres kjærligheds historie, forekommer i flere digte. Saaledes f. eks. i «I Bal-Salen»:

«Ved Dandsen herinde,
og ved de glade Toners Kald,
jeg drages til Minde
en anden, festlig-smykket Hal,
Ak, der var Strengespil og Dands, —
og Taare-Dugg paa Glædens Krands!»

Tiden synes ikke at have dulmet hans sorg. I «Nyere Digte» fra 1845 er smerten bitrere og kommer til stærkere udbrud end i «Digte» fra 1839. Digtet «Nattetanker» II f. eks. indeholder i et par vers ligesom en essens af hele hans erotiske digtning:

«Fjernt bag mig ligger Glæden
som en blaalig-farvet Kyst;
jeg har annammet isteden
Vemodens Lyst.

Den maler, hvor jeg mødes
med Vaarens Alfehær,
en høstlig Aftenrødes
dæmpede Skjær.

Hvor Glædens Kilder spille
i den klangfyldte Sal,
indfletter den en stille
Sørge-Koral.»

Aarsagen til denne stigning i smerten var den elskedes skjæbne; hun var for fin og sart til at bære sorgen. Langsomt og stille sygnede hun hen, og da Welhaven i slutningen af 1840 som konstitueret lektor i filosofi endelig kom i en stilling, der gjorde ham acceptabel som frier, da var det for sent. Der var intet haab længer. Omtrent to uger efter hans udnævnelse døde hun (7de december 1840).

I «Ved Kirkegaarden» ser vi ham sent en høstaften staa ved kirkegaardsgitteret og stirre ind mod hendes grav. Et natligt, regnfuldt mørke ruger over gravene;

«Men Ømheds klare Øie
søger dog ud sin Skat,
og finder, blandt alle Høie,
den rette, i Mulm og Nat.

Liljen paa Graven hæver
atter sit Blad fra Muld;
dens Kalk i Vinden bæver,
tindrende, taarefuld.»

I digtene «At lide og at lindres» og «Høstbetragtning» mærker man endelig, at tiden begynder at dulme smerten. I det første digt har han endnu vanskeligt for at mindes uden bitterhed; han vandrer paa kjære, kjendte steder, hvor de engang under en fest har stjaalet sig til at tale med hinanden:

«I Huset der, bag Skovens Krands,
var den Gang Strengeleg og Dands,
der brændte Kjerter klare;

men hun slog Shavlet om sin Hals
og fra den muntre Skare
vi smutted bort, og vilde gjerne spare
den hede Længselsvals.

Ak, Foraars-Maanen skued ned
vemodigt til vor Ensomhed,
som om vor Sorg den vidste;
og sagte hvisked Nattens Røst
om Troskab til det Sidste,
og end en Gang, fra nys-udsprungne Kviste,
fløi Haabet til mit Bryst.»

Det gaar ham «bittert gjennem Brystet» ved tanken paa «den lange Nød, som Hjertets Vaar har prøvet». Men tilslut lærer han dog at glemme sit nag og tilgive. Og i «Høst-Betragtning» oprinder der en trøst for ham af «Naturens klare Ro», den trøst nemlig, at

«Hver en Fryd maa trylles om
til et Savn, som Sjelen freder;
Mindet kun et Held bereder,
som er Livets Eiendom.»

Derfor kan han nu «stille, glad» gjense de steder, hvor han ofte har vandret omkring tidligere og beregnet sit livs forlis. Nu favnes han kun af freden,

«mens en glandsfuld Eftersommer
snor paa Ny af fagre Blommer
Krandsen, der er splittet ad.»

Selv efterat han i 1845 havde indgaaet ægteskab med datteren af en fransk emigrant, den i Flensburg fødte og som voksen dame til Norge indvandrede Josephine Angelika Bidoulac, mindes han sin ungdomselskede. I «En Slæde-Fart» fører han sin hustru til et af de steder, der har været vidne til hans sorg; men den svundne kummer rører sig nu kun formildet i hans hu;

«thi jeg kan mit Hoved hvile,
hvor et trofast Hjerte banker,
og min Sjel tør gjennemile
Skovens Dyb med Haabets Tanker.»

Det sidste digt i «Halvhundrede Digte» fra 1848 er ogsaa det sidste digt, han har viet sin ungdomselskede. I drømme har han seet hende; han hilser og velsigner hende som en blid aand fra himlen.

«Ingen Glæde paa min Vei har lignet
den, Du kaldte af min Vaar-Drøm frem;
ingen Kval kan falde paa mit Hjerte
tungt som den, Du klaged i min Favn.
O, Du Salige! i Fryd og Smerte
har min Sjel en Gjenlyd af dit Navn.»

Da Welhaven skrev de digte, som han senere samlede til sin første digtsamling, havde den norske folkepoesi endnu ikke begyndt at gjøre sin indflydelse gjældende paa ham. Samlingen har ikke et nationalt, men nærmest et kosmopolitisk præg.

Heines indflydelse.

Den digter, der paa dette tidspunkt har øvet den stærkeste indflydelse paa ham, er hverken mere eller mindre end Heinrich Heine. Ingen anden norsk forfatter har «heiniseret» saa stærkt som Welhaven — det skulde da være A. O. Vinje. I en hel del af sine ungdomsdigte anvender han et af Heines yndlingsversemaal — det, hvori «Loreley» er skrevet. Dels uforandret, dels med en liden uvæsentlig forandring vil man finde dette versemaal anvendt i «Børnelege» V, «Fuglens Drømme», «Sympathier», «Emigranterne», «Fra Rhinen» o. s. v. Det sidste digt er ikke blot skrevet i samme versemaal som «Loreley», men behandler ogsaa samme sagn. Ikke blot versemaalet, men Heine's maner finder paa dette tidspunkt en efterligner i Welhaven. Som bekjendt havde Heine en udpræget forkjærlighed for at fremlokke en varm eller blød stemning i de første strofer af et digt for saa i den sidste at vrænge det hele om i gjøn. Welhaven har været indpaa det samme. Et karakteristisk eksempel er «Et Genrebillede». Efterat de første seks vers har dvælet ved Jettes sorg over tabet af studenten, som hun ikke kan glemme, og studentens triste stemning paa sin ensomme hybel, peger sidste vers fingre ad den hele sørgelige kjærlighedshistorie:

«Madamen gav Jettes Frier
en skjøn Kredit,

og Punsch til hans Kortpartier
og Kaffe frit, —
se, det er hans Fantasier.»

Digtet «Varsler» («Reisedigte» II) er baade i form og indhold stærkt paavirket af HEINE's Nordsjødigte i «Heimkehr». Den læser, der har HEINE's værker ved haanden, henviser jeg til begyndelsen af no. 7, hele no. 13 og første vers af no. 14. Andet vers hos WELHAVEN er ikke langt fra at være en oversættelse af sidste vers i no. 12 hos HEINE. I WELHAVEN's digt heder det:

«De hvide Maager meldte
med Piben og hæse Skrig,
at nu var Havet fuldt af
drivende Vrag og Lig.»

Hos HEINE læser man:

«An den Mastbaum klammert die Möwe sich
mit heiserem S hrillen und Schreien;
sie flattert und will gar ängstiglich
ein Unglück prophezeien.»

Ogsaa tankegangen i enkelte af disse ungdomsdigte gaar i en retning, der mindst af alt røber den vordende national-romantiske idyldigter. I denne henseende er et digt, som «Emigranterne» («Reisebilleder» IV) mærkeligt. I modsætning baade til WERGELAND (i «Fjeldstuen») o. fl. af datidens norske forfattere, der af patriotiske grunde klandrede den voksende udvandring til Amerika, er i dette digt WELHAVEN's hele sympathi paa udvandrernes side. Hinsides Atlanterhavet er livet endnu ungt og friskt, «Løvet er skjult af Frugter», og «Kornet er fuldt og tungt». Paa denne side ligger derimod

«de syge Lande,
hvor Løgen og Roen gror,
hvor Junkerens Jægerbande
i Kornet har Hjortens Spor; —

hvor Himlen varmer og dugger
det marvløse Agerland,
hvor tusinde fulde Vugger
gynge i Lyng og Sand.»

Kvinden paa emigrantskibets ruf, der ikke kan tilfredsstille sit barns hunger, bliver for WELHAVEN et billed paa

«den gamle Moder
Europa, der hvisker tyst,
at snart vil Livets Floder
standse i hendes Bryst.»

«Reisedigte». Dette og omtrent et dusin andre digte, hvoriblandt det bekjendte «Republikanerne», skriver sig fra en reise, som WELHAVEN i vaaren 1836 foretog til Frankrig og Tyskland. Over Havre drog han til Paris, og efter et ophold der besøgte han Rhinegnen og vendte hjem over Hamburg. Det poetiske udbytte af denne reise indtager en fremtrædende plads i hans første digtsamling.

Den norske natur. For hjemmets natur har han endnu ikke faaet det blik, der senere udmærker hans digtning. Endnu er naturen ikke andet end et speil for hans stemning eller et udgangspunkt for hans betragtninger. Der gives undtagelser, f. eks. det prægtige «Bergens Stift»; men de er ikke mange. Heller ikke er der noget særligt norsk ved de landskabelige stemninger, han dvæler ved. Han kan male løvfald og vaarbrud, straalende sommersol og stjerneblank vinterhimmel, uden at billedet faar noget specielt hjemligt præg.

Sprog og stil i Welhavens digte. Hertil bidrager ikke mindst hans sprog, der ikke benævner norske naturforeteelser med norske navne. Et havskjær heder endnu en klippebanke i havet; maaltrosten benævnes stadig væk droslen; man støder ret som det er paa udtryk som «Fjeldets Brink», «Fyrrelunde» o. s. v. Mythologiske billeder anvendes endnu i flæng, uanseet om de er nordiske eller fremmede. Jetter og titaner er benævnelser, der afløser hinanden i samme vers; snart tales der om alfer, nøk og havfrue, snart om zefyrer, dryader og nymfer; huldren dukker frem ved et par leiligheder, men er dog endnu ikke bleven sikrere herskerinde paa sit omraade, end at hun maa vige pladsen for «Graneskovens Fe» o. s. v.

Danismerne blev WELHAVEN aldrig kvit. «Brinker» og «Fyrrer» forekommer gjennem hele hans digtning, og den danske drossel vedblev at fløite i de WELHAVEN'ske granskove, selv efterat disse skoves geografiske beliggenhed indenfor Norges grænser var bleven

klar for enhver orienteret læser. Kun i et eneste digt af WELHAVEN har jeg stødt paa det norske ord trost.

Men ikke desto mindre finder WELHAVEN i en del af sine digte frem til en ægte national tone. Han havde spottet over WERGELAND's norskhedstendenser paa det sproglige omraade og stemplet dem som barbari; han havde misbilliget norvagismerne i ASBJØRNSEN's og MOE's eventyr og lavet en mere drøi end morsom vittighed i den anledning; men uberørt af denne sproglige bevægelse blev han dog ikke, og skjøndt han altid vedblev at være yderst konservativ i sit ordforraad, blev han dog i sine nationale digte norsk i sit stilpræg. Digte som «Dyre Vaa», «Gjætergut og Bamse», «Harald fra Reine», «Traverbanen» — for at vælge nogle eksempler i flæng — udmærker sig ved et ægte norsk foredrag, der ikke træder stærkere frem hos nogen anden af tidsalderens digtere, tiltrods for at det saa godt som udelukkende er tonefaldet, ikke udtrykkene, som giver det sit nationale særpræg. —

Den nationale bevægelse.

— Det før citerede brev til INGEMANN viser, hvor grebet WELHAVEN omkring 1840 var af det nationale. Det lød til ham som «en evindelig Lokken og Opfordring mellem Fjelde og i Skove»; fra hver li hørte han «Anslag til hjertegribende, udødelige Melodier»; alle «Landevætter» stormede ind paa ham med sine minder og klager. I digterisk henseende var Norge som «en ubetraadt Urskov», hvorigjennem «Nordens poetiske Aand» susede. Det var med en jublende følelse af rigdom, han saa denne nyopdagede verden aabne sig for sit blik, og i det digt, hvormed han aabner sine «Nyere Digte», tager han det nye land i besiddelse i poesiens navn:

«Paa Blomst og Løv i Eng og Skove,
paa Vildt og Tamt i hver en Egn,
paa Fjeld, paa Sky, paa vilden Vove
stod hemmelige Runetegn.

Men Odin løste dog dem alle
fra Luft, fra Jord, fra Havets Skjød,
og signed dem, og lod dem falde
som Perledug i Suttungs Mjød.

Derfor maa alle Skalde tømme
et Bæger af den rige Drik,

og hvad der før var svøbt i Drømme
staar da i Glands for deres Blik.»

Naturbilleder i Welhavens digtning.

Paa en vis maade gjordes der i begyndelsen af firtiaarene to opdagelser paa én gang. Det var ikke bare folkepoesien, men ogsaa den norske natur, som dengang blev opdaget. Den sidste havde nemlig tidligere været næsten ligesaa ukjendt for de literære by- og stuemennesker som den første. Kommunikationerne var slette, turistvæsenet endnu ikke udviklet. «Den fagre Maridal» og Krogklevens «svimlende Portal» havde hidtil staaet som særdeles karakteristiske eksempler paa den norske naturs vilde skjønhed; nu begyndte man endelig at se sig videre omkring. Malerne gik foran, de andre fulgte efter. De store dybe skove, de trange fjelddale, høifjeldets storslagne øde blev nu beundrede og forherligede, og her var WELHAVEN den første mellem datidens norske lyrikere. Ingen anden gav slige stemningsfulde høifjeldslandskaber som hans i «Eivind Bolt» og i «Høifjeldet»; ingen fandt bedre udtryk for aftendunkelhedens hemmelighedsfulde poesi ved den skovbevokste elvebred end han i «Veiviseren synger»:

«Der er paa Veien en dunkel Lund,
hvor Alferne ere tilhuse.
Husk, der maa Du gaa med lukket Mund;
selv Nøkken derinde lader kun
sagte sin Harpe bruse.»

Ingen anden har gjengivet granskovens stille kjølighed en straalende sommerdag som han i «Hvile i Skoven»:

«I Graneholtet ved Middagstid,
naar Sommersolen brænder,
svæver en Luftning hid og did,
og kjøler din Pande, og er saa blid
som et Vift af vinkende Hænder.

Der er i den fagre Ensomheds Skjød
lindrende Ro at finde;
den blommede Grund er fløielsblød,
og frisk og slummerbringende sød
er Granernes Duft derinde.

Og inden Du lukker dit Øie til,
vugges Du alt i Drømme.
Du hører en Klang; saa forunderlig mild,
der blandes Toner og Klokkespil
og raskt henrislende Strømme.»

Ingen anden har malt et saa romantisk betagende vinterlandskab som det lille, der forekommer i «Nøkken i Kværnen»:

«Den lange Vinter dvæler han der,
mens Is-Taget Elven dækker;
i Mørket staar der et Maaneskjær
af Kværnens Glugger og Sprækker.»

Ingen har udtrykt skovtykningens mystiske ensomhed som han i «Gjætergut og Bamse»:

«I Skoven er der stille
ved Bamsens Davretid,
og ei den mindste Trille
tør Fuglen sende hid.
Kom, kom, Brune!
Dit Bord alt dækket staar.
Selv Granesangeren sidder og tier;
han ved om alle de skjulte Stier,
    hvor Budals-Bamsen i Skyggen gaar.»

Der er imidlertid en side ved denne naturmalende lyrik, der er Huldrelyrik. særlig betegnende for det tidspunkt, paa hvilket den blev skrevet, og som adskiller den paa det bestemteste baade fra tidligere og senere tiders frembringelser af denne art. Det er dens forhold til folkepoesien eller rettere sagt til folkeovertroen.

Som bekjendt havde de tyske romantikere opdaget, at det var naturfænomenerne, der havde fremkaldt de ældste religiøse forestillinger; de ældste guder var legemliggjørelser af solen, skyerne, lynilden, regnen o. s. v., og de ældste gudesagn var ikke andet end en barnlig fantasis forsøg paa at forklare sig disse fænomeners væsen og virksomhed ved at gjøre dem til tænkende, følende og villende personligheder. Denne opfatning af mythologiernes oprindelse overførte man uden videre paa de levninger af gammel mythologi, som i form af sagn og tro paa overnaturlige væsener levede igjen blandt landbefolkningen. Huldren, nøkken, de under-

jordiske var ikke andet end «Naturfænomenerne, saaledes som disse udpræges og personificeres i Folkets naiv-poetiske Opfatning»; sagnene var «Natursagn, Stemmer fra Fjeldet og fra Dalen, som gjentagende sig i det aarlige Liv skaber tilsvarende Gestalter og Forestillinger i den ukunstlede, men ofte med et dybt Gemyt begavede Bjergboers Fantasi.» Det er ANDREAS MUNCH, som har nedskrevet de citerede ord, og WELHAVEN udtaler sig paa en lignende maade. For ham var folkeovertroens skabninger et slags fortætning af landskabelige stemninger. «Det Landskabeliges mægtige Overgriben i Kredsen af Folketroens Skikkelser har ogsaa en gammel Hævd,» siger han i «Vasdrag og Skovmarker». «Vi se det i Edda-Sangene, og der fornemmelig i Thors-Mytherne. Gudeverdenens stærke Personligheder kunde ei løse sig fra og ei udslette denne Magt. Efter Gudernes Fald, da Menneske-Livet havde faaet et nyt aandeligt Holdpunkt, vedblev Folket, ei af nogen religiøs Trang, men ved uvilkaarlig Fantasi-Virksomhed, paa den gamle Natur-Digtnings Grundlag, at danne sig hine snart mørkladne, snart lysere Syner, hvis Former ei ere tættere og strengere, end at baade den Troende og den Vantro, skjønt hver paa sin Maade, kan se dem hensmelte i Landskabet. Men det magiske Spil i disse Billeders Fremtræden, denne deres Tvetydighed, der bringer Folket til at indbefatte dem under Fælles-Benævnelsen «Skrømt», giver dem just en særegen poetisk Interesse, der vel maa varetages, naar man vil indbringe dem i Kunst-Digtningen.»

I de citerede ord har man den theoretiske baggrund for WELHAVEN's huldrelyrik. Den opfatning af naturen, som han og hans omgivelser troede at finde i huldresagnene, søgte de at tilegne sig, og idet de overførte den til kunstpoesien, opstod der en paatagen og tillært kunstovertro, der ikke var et haar bedre end forrige aarhundredes benyttelse af de græske og romerske gudenavne, hvis aandløshed WELHAVEN tornede mod i sine forelæsninger. Han kunde ikke tale om en sætervang eller en skovtykning uden at stille den i forbindelse med huldren, ikke om en elv uden at nævne nøkken; den stakkels bondespillemand, Møllarguten, som OLE BULL drog rundt med fra konsertsal til konsertsal, han var ikke en almindelig spillemand fra fjeldbygderne, nei, han havde lært at spille af fossegrimen o. s. v. o. s. v.

Der ligger bag alt dette en misforstaaelse, der i høi grad har svækket levedygtigheden af WELHAVEN's naturlyrik, idet den har gjort adskilligt af den til udslag af en literær moderetning, der forsvandt næsten ligesaa hurtig, som den var kommen. Naturens egen poesi, saaledes som den fremstillede sig for hans blik, var ham ikke poetisk nok; han vilde gjøre den endnu mere poetisk ved at personificere den som disse overnaturlige væsener; i disse døde og indtørkede levninger af overtroen mente han at have samlet essensen af naturens poesi. Men naturstemningens duft kan kun overføres til poesien gjennem en umiddelbar opfattelse af selve naturen. Det er kun det direkte personlige indtryk, selvoplevelsen, der kan gjengives saaledes, at stemning vækkes; det kan umulig erstattes af noget tillært, ligegyldigt, om dette hentes fra den græske mythologi eller fra de norske huldresagn. Digteren maa altid i en vis forstand tro paa det, han skriver om, det maa være levende i ham; men troen paa huldren var ikke levende nok i WELHAVEN: hun var for ham en formel og ikke en følelse, og derfor blev hun i hans lyrik et dødt tegn, der skadede den levende personlige stemning.

Lad mig for at tydeliggjøre dette tage et enkelt digt for mig, det nys citerede «Hvile i Skoven». Begyndelsen af digtet — saalangt som citatet rækker — kan fremdeles læses med ublandet nydelse; den er fin og duftende stemningsfuld; baade den, som har skrevet, og den, som læser, har noget oplevet at holde sig til. Baade digter og læser har havt en saadan hvilestund

«i Graneholtet ved Middagstid,
naar Sommersolen brænder»;

begge har følt den kvægende luftning, der «er saa blid som et Vift af vinkende Hænder», begge har seet skovbundens fine tæppe og nydt granduften, skovensomheden og sommermiddagens stilhed, og fordi vi begge har følt det samme, forstaar vi hinanden og samles i digtets tre første strofer om fælles minder i en fælles stemning. Men saa kommer huldren og hendes «kvæg» og skal gjøre det endnu mere poetisk — og saa er stemningen væk. Naar jeg kommer til fjerde strofe af dette digt, der ved sin vakre, ukunstlede begyndelse og ved KJERULF's deilige musik er bleven

saa afholdt, da omsætter jeg altid i mit stille sind huldrens bjelde til en virkelig kobjelde. Hvis jeg laa derinde i granholtet, vilde en saadan bjeldes klingren i det fjerne slet ikke forstyrre mig; den vilde tvertimod passe udmærket godt ind i min stemning. Hvorfor skulde den saa ikke være paa sin plads i et digt, der vil bringe mig til at føle det, som om jeg virkelig var i granholtet? En kobjelde, den har jeg hørt, den fremkalder en række ideassociationer hos mig, og derfor formaar den at sætte mig i en eiendommelig stemning. Men en huldrebjelde? Den har jeg aldrig hørt — og digteren heller ikke. Derfor har han ikke kunnet fremstille den saaledes, at jeg synes, jeg hører den, naar jeg læser digtet; den vedbliver for mig at være det ukjendte, det uforstaaelige, det ligegyldige.

Og det var den jo, naar det kom til stykket for WELHAVEN og hin tids øvrige lyriske digtere ogsaa. De havde i virkeligheden en fornemmelse af det; de følte sig i grunden fremmede i den fantastiske dragt, de helst bevægede sig i; de havde en uklar følelse af, at dette overnaturlige i grunden var unaturlig. Hvor vellykkede end mange af deres huldredigte — og specielt WELHAVEN's — var i formel henseende, manglede de dog inderlighed og sandhed, fordi disse digtere, ligesaa lidt som vi, formaaede at blive personlig grebne af det, de digtede.

Dette blev en skjæbnesvanger mangel. Den bevirkede, at poesien kom til at staa for dem ikke som noget nært og fortroligt, men som noget fremmed og uopnaaeligt. Den var for dem som en fugl, de gjerne vilde fange, men som altid fløi bort i det øieblik, de vilde gribe den. I «Lokkende Toner» har WELHAVEN skildret baade længselen efter denne fugl og dens evig flygtende sang, langt, langt bort i skove:

«Der fløi en Fugl over Grane-Hei,
som synger forglemte Sange;
den lokked mig bort fra slagen Vei,
og ind paa skyggede Gange.
Jeg kom til skjulte Kilder og Kjern,
hvor Elgene Tørsten slukke;
men Fugle-Sangen lød endnu fjern,
som Nyn mellem Vindenes Sukke:

Tirilil Tove,
langt, langt bort i Skove!

Jeg stod i Birkenes høie Sal,
mens Midsommer-Dagen helded;
der tindrede Dugg i dyben Dal,
det skinned som Guld af Fjeldet.
Da bæved Lunden, da lød det nær,
som af en susende Vinge,
og grant jeg hørte fra Fjeld og Trær
de lokkende Toner klinge:
Tirilil Tove,
langt, langt bort i Skove!

Der fører en Sti saa langt af Led
til Lien, hvor Fuglen bygger;
der stemmer den op hver Sang, den ved,
i dunkleste Grane-Skygger.
Men om jeg aldrig kan vinde did,
jeg kjender dog Lokke-Sangen,
hvor sødt den kalder ved Sommer-Tid,
naar Kvelden har dugget Vangen:
Tirilil Tove,
langt, langt bort i Skove!»

Hvilken vemodig tilstaaelse i dette digt! «Den evindelige Lokken mellem Fjelde og i Skove», som han havde omtalt med slig begeistring i brevet til INGEMANN, den blev dog tilslut ikke andet end dette stadig vigende «Tirilil Tove, langt, langt bort i Skove».*

Nationale romancer.

Og ligesom folkeovertroen i WELHAVEN's naturlyrik indgik en betegnende forbindelse med naturbetragtningen, saaledes smeltede i hans nationale romancer impulser fra kunstdigtningen og fra folkedigtningen sammen til et karakteristisk hele

Der er bleven sagt om WELHAVEN's romancedigtning, at «Romanzen danner i Welhavens Digtning ligesom i Oehlenschlägers Toppunktet; men Welhavens Romanzer minder i endnu høiere

* Denne fremstilling af huldrelyrikens forhold til naturen og overtroen er i alt væsentligt en sammentrængt gjengivelse af min tidligere behandling af samme emne i en afhandling om «Asbjørnsen og huldreeventyret» (se HENRIK JÆGER: «Norske forfattere», side 19—29).

Grad end Oehlenschlägers om Folkevisen. — Ingen norsk Digter har saaledes som W. forstaaet at overføre Folkevisens Karakter, dens eiendommelige Tone og plastiske Simpelhed i Kunstdigtningen.»* Dette er fuldstændig misvisende. WELHAVEN's forhold til folkevisen er hverken saa enkelt eller saa intimt; den, som vil bestemme det, maa regne med flere faktorer, og den endelige facit vil da vise sig at være meget forskjellig fra den anførte.

Som bekjendt bruges benævnelserne ballade og romance omtrent iflæng. Der har imidlertid været gjort forsøg paa at skjelne mellem dem i henhold til ordenens forskjellige oprindelse, og for nemheds skyld akcepterer jeg her dette forsøg. Balladen, er der bleven sagt, er en form, der har sin oprindelse fra de gamle engelske ballader; benævnelsen romance er derimod af spansk oprindelse og har oprindelig været brugt om de gamle fortællende digte, hvorpaa den spanske literatur er saa rig.

Sammenligner man nu de spanske romancer med de engelske ballader, saa vil en fremtrædende væsensforskjel hurtig springe i øinene. Den spanske romance er et fortællende digt af rent episk karakter: den beretter i et jævnt og detailleret foredrag om de personer, der optræder, og de begivenheder, der foregaar. Den engelske ballade derimod udmærker sig ved et i høi grad springende og ujævnt foredrag; snart antager den et stærkt lyrisk, snart et fremtrædende dramatisk præg. Den springer over alle forklarende og motiverende biomstændigheder og gaar lige løs paa hovedsagen, indfører personerne i dramatisk spændt replikskifte, stiller skarpe modsætninger uformidlede mod hinanden og er til enkelte tider ligesaa knap i sine meddelelser, som den til andre tider er dvælende lyrisk i sin fastholden af et enkelt moment.

Som alle germaniske folkeviser er de nordiske i nær slægt med den engelske ballade. Det samme springende, bevægede foredrag gjenfindes i dem, og det bekjendte omkvæd, der næsten bestandig udmærker dem, bidrager yderligere til at give dem et bevæget præg.

Overfører man nu denne bestemmelse af forskjellen mellem

* H. OLAF HANSEN: Den norske Literatur fra 1814 indtil vore Dage. Et Bidrag til en norsk Literaturhistorie. Kbhv. 1862, side 83—84.

ballade og romance fra folkepoesien til kunstdigtningen, saa vil et jævnt fremadskridende episk digt som f. eks. SCHILLER's «Hero und Leander» blive at karakterisere som en romance, medens et digt som GOETHE's «Erlkönig» nærmest maa opfattes som en ballade. Og hvis man med denne begrebsadskillelse for øie gjennemgaar WELHAVEN's fortællende nationale digte, saa vil man hurtig opdage, at han har skrevet yderst faa ballader, men næsten udelukkende romancer.

Vil man have et lidet, karakteristisk bidrag til belysningen af WELHAVEN's forhold til den germaniske folkevise, saa skal man tage for sig hans lille fra læsebøgerne kjendte digt «Vent kun!»:

«Barnet raabte i Hungersnød:
«Ak, kjæreste Moder, giv mig Brød!»
o. s. v.

«Motivet af en tysk Folkevise» staar der under overskriften. Denne folkevise heder «Verspätung» og findes i «Des Knaben Wunderhorn». Karakteristisk for WELHAVEN's bearbeidelse er det, at han har fjernet eller saa godt som fjernet det ensformige i barnets gjentagne klager over hunger saavelsom i moderens svar. Denne ensformighed er et ægte folkevisetræk; men WELHAVEN har det ikke tiltalt. I hans øren har det havt for megen lighed med en regle eller remse; derfor har han bearbeidet det væk. Og synderlig mere tiltalt har han ikke følt sig af omkvædet i vore hjemlige viser; han har neppe tilfulde vurderet dets dybe poetiske betydning — ellers havde han anvendt det hyppigere, end han har gjort. I «Lokkende Toner» forekommer jo omkvæd, i «Dyre Vaa» ogsaa; men i det sidste digt har han varieret det fra vers til vers — ellers vilde han uden tvivl have fundet det for ensformigt. Paa dette punkt forholdt han sig altsaa en smule reserveret ligeoverfor folkepoesien, akkurat som han gjorde ligeoverfor det sprog, hvori den fremtraadte. Det skal snart vise sig, at han ogsaa tog sine forbehold paa andre punkter.

WELHAVEN's første forsøg paa at skrive et fortællende digt med nationalt emne findes i hans «Digte» fra 1839 og bærer titelen «En norsk Alpedal». De begivenheder, det dvæler ved, skal foregaa paa kong Sverres tid i en ensom dal «blandt File-Fjelds steile

…maler, men der er saa godt som intet hverken af Filefjeld eller af kong Sverres tid i digtet. Det er væsentlig et stykke versificeret ridder- og røverromantik i datidens tyske smag, ikke saa ulig de prosafortællinger af samme art, som vi kjender fra MAURITS HANSEN's noveller. Det er ikke en norsk fjelddal, bare en fornorsket «Alpedal», overført fra de «Alpedale», hvor de tyske ridderborge og rovriddere holdt til.

Fra denne tyske indflydelse frigjorde han sig hurtig; men en anden tysk indflydelse undlod ikke at gjøre sig gjældende, da han senere begyndte at forme sine nationale romancer. Denne indflydelse kom fra SCHILLER's fortællende digte.

Som bekjendt har WELHAVEN oversat yderst faa digte af fremmede forfattere; men et af de faa, han har følt sig opfordret til at oversætte, er netop et af SCHILLER's fortællende digte, «Die Kraniche des Ibykus» eller «Ibykus og Tranerne», som det kaldes i hans oversættelse, der findes i «Vidar» for 1833. Læseren vil erindre, at Ibykus bliver myrdet, idet en flok traner drager forbi. I sin dødsstund anraaber han tranerne om at hævne ham. Saa skifter scenen, og man er i theatret i Athen, hvor de to mordere sidder blandt de øvrige tilskuere og nyder det festlige skuespil. Da kommer med én gang en række traner flyvende gjennem luften som en høitidelig skare hævnere og dommere. Morderne forraader sin brøde og faar sin straf.

At dette digt har gjort et stærkt indtryk paa WELHAVEN, fremgaar allerede deraf, at han har oversat det. Jeg er imidlertid af den formening, at dets indflydelse kan forfølges endnu længer. Jeg tror saaledes at spore den i hans digt «Om Ridder Audun til Aalhus». I dette digt holder han sig tæt ind til FAYE's «Norske Folkesagn»; han henter sine enkeltheder dels fra selve det af FAYE meddelte sagn, dels fra den anmærkning, hvormed det er bleven ledsaget. Men et træk forekommer ikke hos FAYE, det er ravneflokkens optræden som hævnere. Da Audun skal drage til kampen, slaar en flok skrigende ravne ned og flagrer om hans skjold. Hans vaabendrager forklarer dette fuglevarsel som et tegn paa, at han aldrig mere skal vende tilbage til sit hjem, og ude af sig selv over denne triste spaadom gjennemborer ridder Audun vaabendrageren med sin pil. Og derpaa heder det videre i digtet:

«Da fik Herr Auduns Skjold en hæslig Plet, —
den grimme Ravneflok har hevnet det.

Thi end en Gang, just paa hans Rettersted,
paa Nordnæs Bakke under golde Fjelde,
kom Varslet over ham med tifold Vælde;
fra vilde Lier flagred Ravne ned,
og fyldte Luften først med Klynk og Skrig,
drog saa i Flok og hakkede hans Lig.»

I Faye's «Norske Sagn» forekommer der som sagt intetsomhelst, der kan have foranlediget de citerede linjer. Mon det ikke ikke skulde være Ibykus's traner, der her ubevidst har øvet sin indflydelse paa forfatteren?

Ogsaa ved en anden leilighed skildrer Welhaven to gange i samme digt et tog gjennem luften, og atter optræder det som en hævnende magt. Det er «Asgaardsreien». Først skildres det vilde natlige togs ridt; saa følger fremstillingen af bryllupet paa Øvre-Flage og af det vilde slagsmaal mellem brudgommen og «de vidt berygtede Seims-Bersærker» — og netop i det afgjørende øieblik lader forfatteren Asgaardsreien atter komme susende gjennem luften for at gjøre ende paa striden og hævne den forurettede brudgom. Saavidt mig bekjendt lader sagnene aldrig «Asgaardsreien» udføre en saadan hævnende rolle som den, den spiller i Welhaven's digt. Mon det ikke atter skulde være Ibykus' traner, der ubevidst har foresvævet forfatteren?

Det kan gjerne være, at disse formodninger ikke er rigtige; men lige sikkert er det alligevel, at Schiller's fortællende digte er dem, der er mest i slægt med Welhaven's. Schiller har kaldt disse digte ballader, men hvis man vil lade den ovenfor givne forklaring gjælde, maa de karakteriseres som typiske romancer. Et roligt, veloverveiet, soigneret foredrag, omhyggelig motivering og en sikkert beregnet komposition, der intet led glemmer og intet sløser bort i utide, men forstaar at benytte alt til rette tid og paa rette sted, udmærker dem. Her er intet af folkevisens skjødesløse uvorrenhed, der «har gjort seg sjøl»; alt er den fineste, mest gjennemarbeidede kunst. Læseren behøver bare at tage for sig Goethe's og Schiller's brevveksel for at erfare, hvor mange overveielser og forhandlinger et saadant fortællende digt har kostet.

Og den samme nøiagtighed i planlæggelse og udførelse udmærker ogsaa WELHAVEN's nationale romancer. Folkevisens slurvethed hørte efter hans mening ikke hjemme i kunstpoesien; her gjaldt det at fremtræde soigneret. Den skjødesløse motivering, de pludselige og uforudseede spring, hele den naive ujævnhed, der udmærker folkevisen, eksisterer ikke i hans nationale romancer. Foredraget er overalt roligt, klart, jævnt fremadskridende.

Ogsaa en anden udenlandsk digter viser sig et enkelt øieblik ved indgangen til WELHAVEN's nationale romancedigtning. Det er i selve «Eivind Bolt», man skimter ham. HARTVIG LASSEN har stemplet dette digt som det ypperste blandt WELHAVEN's nationale romancer; her er «Folkefantasiens Naturdrømme og de halvhistoriske Sagn udformede til den største Klarhed og Anskuelighed»; her «er den mest karakteristiske Naturdigtning, Huldresagnet gjengivet i een hel Støbning». Mod denne opfatning har L. DIETRICHSON protesteret, idet han har fremhævet, at den sidste og væsentligste del af digtet har hentet sit stof fra Tannhaüsersagnet, altsaa ikke har national oprindelse. Han siger herom: «Eivind Bolt, der indtaget i Bjerg hos Huldren glemmer alt for hende, indtil endelig Erindringen om Hjemmet griber ham, saa han vender tilbage, men gaar som en Fremmed enlig i den yngre Slægt, og da han kommer for at forsones i Kirken, forbandes af «den isgraa Klerk», hvorfra han vender tilbage til Huldren — er i den sidste og væsentligste Del af Sagnet vel neppe udsprunget paa norsk Grund; det er sikkerlig en Overførelse af Tannhaüsersagnet, en Overførelse, der neppe er skeet ganske i Overensstemmelse med det norske Folks Karakter, ligesom saadanne Omplantningers Berettigelse altid ere af en tvivlsom Natur, da de mere eller mindre nærme sig det af Kunstdigtningen opfundne Folkesagn, der dog stedse er og bliver en Uting.» Denne benyttelse af motiver fra Tannhaüsersagnet gjør i mine øine ikke stort fra eller til, naar WELHAVEN's forhold til den nationale digtning skal karakteriseres. En anden baade af LASSEN og DIETRICHSON upaaagtet omstændighed er derimod af langt større interesse, den nemlig, at «Eivind Bolt» staar i et paatageligt forhold til BYRON's poetiske fortællinger, specielt til hans «Mazeppa». Kompositionen minder om den BYRON'ske; versemaalet, der klinger saa ægte WELHAVEN'sk, er det, hvori «Mazeppa» og

flere af Byron's poetiske fortællinger er skrevne, og paa et enkelt punkt kan der endogsaa paavises en ligefrem paavirkning. Hvem kjender ikke den med rette beundrede skildring af den norske høifjeldsnatur, der aabner digtet! Det er et billede saa ægte, saa karakteristisk og saa storslagent, at det maa regnes blandt Welhaven's ypperste naturbilleder. Og dog er det ikke Welhaven's direkte, umiddelbare indtryk, som her meddeles, men hans indtryk brudt gjennem en literær erindring som lyset gjennem prismen. Denne erindring er 17de kapitel i Byron's «Mazeppa». Paa grund af erindringens uvilkaarlige magt har Welhaven's skildring af den norske fjeldviddes ensomhed faaet en umiskjendelig lighed med Byron's skildring af den russiske steppes øde. Byron.

«En skyfuld Aften gik min Vei
fra Dalen til en øde Hei,
hvor hvert et Spor af Somrens Pragt
var sluppet og tilbagelagt.
Der var ei Løv, der var ei Straa,
som Øiet kunde hvile paa;
der kom ei Fugl fra Fjeldeli,
der kom ei Kildevæld forbi.
Der var saa tyst, — selv Aftnens Vind
paa Klippens Bryst var slumret ind.»

— — — — — — — — — — — —

«Der var ei Mand, der var ei Dyr
ei Spor af Hov, ei Trin af Fod
i denne friske Jordbund stod;
af Vandring, Arbeid, Hoveri
ei Spor; selv Luften der var stum;
der surred ei en liden Bi
igjennem dette øde Rum;
der løfted ei fra Gren og Krat
en Fugl sin morgenfriske Røst» —
o. s. v.

Det, som staar over stregerne, er Welhaven; det, som staar under, er Byron i Lembckes oversættelse.*

* Originalstedet lyder saaledes:

— Man nor brute
Nor dent of hoof, nor print of foot
Lay in the wild luxuriant soil;

Det kan da slaaes fast som en kjendsgjerning, at det var i udenlandsk kunstdigtning, WELHAVEN søgte sine forbilleder som national romancedigter, ikke i den hjemlige folkepoesi. For ham bød folkepoesien kun et indhold, der kunde omskabes, ikke en form, der kunde efterlignes.

Nationalt præg.

Og dog er der et ægte nationalt præg over disse romancer. HARTVIG LASSEN har alligevel ret, naar han siger, at i dem er «elementer af vort Folkeliv udformede til den største Klarhed og Anskuelighed». Han har fundet udtryk for folkesagnets vilde gru — «Asgaarsreien» — saavelsom for dets mildeste stemninger — «I Kivledal» — for dets dystre alvor — «Koll med Bilen» — saavelsom for dets firskaarne komik — «Dyre Vaa» —. Paa dette omraade er der ingen anden norsk digter, der endog blot tilnærmelsesvis naar ham. Selv den med folket og folkepoesien saa fortrolige JØRGEN MOE sætter sig beskeden ved hans fødder som elev, saasnart det gjælder at forme nationale romancer.

Den Welhavenske romances udviklingshistorie.

Hvis man studerer denne række af WELHAVEN's digteriske frembringelser i kronologisk orden, vil man let faa øie paa, at der gaar en udvikling, en bevægelse i en bestemt retning igjennem dem. Det er en bevægelse fra middelalderen henimod samtiden og fra det overnaturlige til det faktiske. I alle de romancer, som findes i «Nyere Digte» (1845) og «Halvhundrede Digte» (1848), spiller folkeovertroens overnaturlige væsener en fremtrædende rolle. Det er aanderomancer, «Gespensterballaden», som tyske æsthetikere vilde kalde dem. Handlingen i de ældste af dem — som «Jutulsbjerget», «Eivind Bolt» — er henlagt til middelalderen, som skik og brug var blandt datidens romancedigtere. Men herfra nærmer han sig hurtig mod sin egen samtid og prøver nu en lang tid at forbinde sagnmystiken med skildringen af norsk folkeliv. «Asgaardsreien» kan i denne henseende opstilles som et typisk eksempel. Det egentlige stof — slagsmaal i et bondebryllup — er saa faktisk som vel muligt; slige blodige kampe mellem bryllupsgjæster hørte

---

No sign of travel, none of toil;
The very air was mute;
And not an insect's shrill small horn
Nor matin bird's new voice was borne
From herb nor thicket.»

dengang endnu til dagens orden, ja selve den kamp, som Welhaven skildrer, havde fundet sted i virkeligheden, og det var ikke fra noget gammelt, uklart sagn, men fra en meget modern og paalidelig kilde, han havde hentet sit stof, nemlig fra «Juridisk Repertorium», hvor den retssag var bleven refereret, som slagsmaalet havde givet anledning til. Brud og brudgom, bryllupsgjæster og de ubudne «Seims-Bersærker» er altsaa virkelige personer fra datiden. Det eneste uvirkelige er disse personers sammenstød med overnaturlige væsener. Man kan dele dette digt i to særskilte billeder, som malerne Tidemand og Arbo virkelig i sin tid har gjort. Den første har malt «Slagsmaal i et bondebryllup» uden spor af spøgeri, den anden «Asgaardsreien», det vilde natlige «Tog paa skummende sorte Heste» — bare spøgeri altsammen.

Den romancegruppe, hvortil «Asgaardsreien» hører, er maaske den mest karakteristiske baade for Welhaven og for tidsalderen. Men han bliver dog ikke staaende paa dette standpunkt. I to af hans senere romancer møder vi en ny type. Det er «Raad for Uraad» (Af «Reisebilleder og Digte», 1851) og «Traverbanen» (Af «En Digtsamling», 1860). Som jeg i en tidligere bog har fremhævet, er disse to romancer «ikke aandeballader, men rene folkelivsbilleder i romanceform». Det er mennesket selv, der her afgjør sin skjæbne ved rask daad, Gudmund Thordsen Storebingen ved at vade over elven med bruden, Kaare fra Næs ved at bære sin elskede fra fædrenehuset og kjøre omkap med hendes fader paa Krøderens is. Og ligesom det overnaturlige ikke længer spiller nogen rolle i de fremstillede personers liv, saaledes er det ogsaa fortrængt fra naturopfatningen; der er her ingen huldresymbolik, kun ganske ligefremme naturskildringer af vaarflommen ved pintsetid og af julehelgens friske kulde og klingende føre.»

— En stor del af Welhaven's lyrik er ren refleksionslyrik. Refleksionslyrik. Naar nogen hævdede den gjængse opfatning, at refleksion og digtning stod i et modsætningsforhold til hinanden, protesterede han; «den første maa være indeholdt i den sidste». «Hver eneste sand Poet ved, hvad hans Produktion skylder den umiddelbare Stemning, den første Beaandelse. Men han ved tillige, at denne Tale om en vedvarende Henrykkelse og Indskydelse, medens han digter, kun er Udtryk af en forældet hykkelsk Fraseologi.» Ogsaa ved flere

andre leiligheder udtaler han sig mod «den Anskuelse, der ser det poetiske Høidepunkt i Følelsens Spænding og Gjæring og giver dens sunde, af en klarere Bevidsthed gjennemtrængte Udtryk en underordnet Betydning.»

Skulde WERGELAND have forklaret, hvad et lyrisk digt var, vilde han have sagt at det var et produkt af en høi begeistring. WELHAVEN derimod erklærede, at det var resultatet af «en høi Klarhed i Sjælen». «Lyriske Fremstillinger» — «er sjeldne Momenter af en høi indre Klarhed, som her skulle fastholdes og gjengives». Med disse ord, som han har udtalt ved begyndelsen af sin forfatterbane, har han i grunden defineret sin egen digtning, Udpræget idealist som han var, maatte afstandens idealiserende indflydelse gjøre sig gjældende, inden oplevelsen eller indtrykket blev brugbart som poetisk stof. Det var ikke selve indtrykkene og stemningerne, men erindringen om dem, der inspirerede ham. Deraf den ro og harmoni, der udmærker hans digtning.

Og dog mærker man hurtig, at disse «Momenter af en høi indre Klarhed» kun er momenter. Det er hvilepunkter paa en vei, hvor en søgende og kjæmpende personlighed vandrer. WELHAVEN fandt sig aldrig helt ud tilrette i nuet; hans stemningsliv svingede urolig frem og tilbage mellem erindring og længsel.

I «Taagebilledet» heder det betegnende:

«Ja, Den, der hænger
ved Lysets Glæder,
mens Mulm fortrænger
dem alle Steder,
maa af sit Indre
Glæderne tage,
haabe, erindre,
og aldrig forsage,
og mildt bevæges
aarle og silde,
og næres og kvæges
af Tankernes Kilde.»

Ligeoverfor det ufuldkomne nu var han altid paa vagt; her gjaldt det at kjæmpe og bekjæmpe:

«Kæmp mod de dryssende
Skyers Plage

i slummer-dyssende
natlige Dage;
under de snigende
Dunsters Gjæring
kæmp for dit higende
Indres Næring!
Stil Dig, hvor Sjele
falme og blunde, —
hvor Mennesker dvæle
som taagede Lunde, —
og lov at vaage,
og aldrig forsage,
i Dunst og Taage,
i døsige Dage!»

Hele hans ungdom havde været optaget af kampe mod den fiendlige leir; men heller ikke i sin egen leir følte han sig tilfreds; her var der ogsaa fuldt op af dunst og taage og døsighed, og han skaanede den ikke — det viser et digt som «Soirée-Billeder» og hans øvrige satiriske udfald mod selskabslivets aandsforladte tomhed. Ogsaa politiske og andre foreteelser i tiden ude og hjemme vedblev ud gjennem aarene at fylde ham med mismod, og i sin ensomhed havde han en fornemmelse af, at den rette jordbund for hans digtning stadig manglede:

«Da jeg var ung, og da min Røst
blev som paa Foraars-Skyer baaret,
alt dengang var min Glæde daaret, —
thi da var Verdens Aarstid Høst.

Og siden, — ja, hvor lidet blid
er Tiden for en Sanger vorden!
Men nu jeg kjender Dagens Orden,
og ved, at det er Vintertid.»

Den harmoni, han drømte om, forstyrredes saaledes stadig af dissonantser; det blev ham vanskeligt at anslaa den rene klare grundakkord. Hans deilige drøm om en fredens og skjønhedens verden blev derfor ikke andet end en rastløs higen i hans indre. Den veg stadig lig de lokkende toner eller som sommerfuglen, han fortæller om i «Et Tilbageblik»:

«Jeg saa engang blandt Neldeklynger hænge
en sjelden Puppe med et gyldent Skin;
jeg maatte djervt igjennem Krattet trænge
og tænkte alt: nu er den sikkert din;
men, nær ved Maalet, saa jeg Psychen sprænge
den lyse Skal, der leded mine Trin;
den folded ud sin Pragt for mine Blikke,
jeg fulgte den, — men naaede den ikke.

Saaledes fjernes Maalet for din Møie
ved hver en Vinding paa den steile Sti;
hvert Tryllesyn, der glimrer for dit Øie,
er Moder til et større Trylleri;
men naar det fødes, ser Du ganske nøie
det førstes Ynde slukke sig deri;
det nye Billed er saa skjønt at eie, —
og atter færdes Du paa bratte Veie.

Og dog er denne Higen i dit Indre
din Vandrings Ledetraad og Støttepunkt;
Du haaber kun, fordi Du tør erindre, —
i Tidens Vexel er dit Hjerte ungt.
Tilsidst Du har en Glæde, der kan lindre
hvert Savn, der synes nagende og tungt
Du ved, at Skuffelsen, hvor Døgnet gjærer,
ei gjelder Livet, som dit Indre nærer.

Da staar din Engel atter ved din Side,
og hvad han loved, har din Stræben bragt.
Du saa i hver en Dyst, Du maatte stride,
et gyldent Glimt af Idealets Pragt;
men Lønnen for det Alt, Du maatte lide,
var kun at kjende Grændsen for din Magt;
naar den er fattet, er din Higen svalet, —
da har din Vandring naaet Idealet.»

Gjennem kamp og gjæring, gjennem sorg og skuffelser førtes dette digterliv fremad med klarhed og fred. Alt det ru og hvasse i Welhaven's væsen smeltede efterhaanden, og tilslut fandt han i sit eget indre den forsoning, som han savnede omkring sig. Allerede i «Halvhundrede Digte» (1848) heder det:

«Og i mit Indre udbredt var
en stille Fredens Aand,
mit Liv var som en Blomst, jeg bar
udfoldet i min Haand.»

Welhavens portræt.

Det er denne gjennem kamp vundne harmoni, der gjør det sidste afsnit af hans digterliv saa smukt. Der er en egen mild ynde over disse klare, rolige digte, der tilslut klinger blødt og fuldt ud i den religiøse hengivelse. I det guddommelige lys finder han tilslut den ideale klarhed, han havde higet efter:

«O Du rene
Glands for Aandens Øie!
Over Dagens trange Scene,
over alle sol-belyste Høie
hæver Du mig, — Du alene.

Dybest inde
i mit Tungsinds Gange
kunde Du mit Hjerte finde;
som en frigjort lys-begjærlig Fange
saa jeg Dig, min Sol, oprinde.»
(«Det guddommelige Lys».)

Guds dag kaster en forklaret glans over mindet om dem, han har elsked og tabt, den dulmer hans sorg og mildner hans skuffede forhaabninger:

«O Dag fra Gud, som skinner nu
med idel Renhed over Sne!
De Elsktes Minde, skjært som Du,
staar over Savns og Angers Ve.

Med Haab, som her ei krones vil,
med Sorg, der ei bedøves kan,
jeg er idag som henført til
et stille ny-skabt Fredens Land.»
(«En Vinterdag».)

Endnu staar han midt i dagens larm, endnu pløier hans skib havet, endnu kan han ikke altid dæmpe sit «speidende Blik» og sit «higende Sind», men han ved, mod hvilken kyst han skal styre for at finde det, han søger:

«Og derfor paa Dybet i føieligt Veir
til Himlen mine Sukke jeg sender,
at over al sin Uro min Sjel maa vinde Seir,
og løftes af den Eviges Hænder.
Det klarnede Blik, den freidige Hu
skal gives mig da paa de langsomme Vagter,
og ingen af Rummets forførende Magter
skal fylde mit Indre med Tvivl eller Gru.»
(«Mit Skib pløier Havet».)

Ja ligeoverfor det «stille Dyb, hvor Toner blunde», bliver endog hans egen sangerlod ham tilslut af rent underordnet betydning:

«Aanders Herre! Du skal raade
for de Skatte, Du mig gav.
O, men vis mig og din Naade,
naar min Sang er stilnet af!
Thi alt mer mit Hjerte banker
i usigelige Tanker
ved den store Livets Gaade.

Lad min Sanger-Krands da slynges
hen i Støv paa Glemsels Kyst, —
naar kun hist, hvor Alt forynges,
Sjelens Dyb har lutret Røst, —

naar kun der jeg griber Tonen
i det store Kvad for Tronen,
som til Himlens Harper synges!»

Der er en egen mild ynde over disse digte. De minder om en aftenblank solnedgang efter en stormfuld dag. Et af hans digte bærer titelen «Aftenglands»; det kunde være fællestitelen for hele hans digtning fra hans senere periode. Akkurat som dette digt skildrer det, saaledes slutter hans digterliv:

«Over Fjordens yndigt-reiste Strande
hviler Aftenhimlen straalefuld,
ømt og smeltende paa stille Vande
Sol-Nedgangens Silkeskyer blande
sine Skjær af Purpur og af Guld.»

Den religiøse grundtone, der klinger saa fuldt og smukt frem gjennem WELHAVEN's senere digtning, havde vistnok tidligere ikke gjort sig saa stærkt gjældende; men den havde dog aldrig været helt forstummet. Med theologien havde han vistnok ikke kunnet komme tilrette; men en rettroende og kirkeligsindet personlighed vedblev han hele sit liv at være. Som student havde han oftere betraadt prækestolen, og ifølge samtidige theologers vidnesbyrd «var hans Gaver som Prædikant udmærkede»; endog saa sent som i 1831, altsaa efterat han havde optraadt offentlig mod WERGELAND, skal han have prædiket i slotskirken paa Akershus. En af de omstændigheder, der bragte ham til at optræde mod WERGELAND, var dennes i WELHAVEN's øine mindre tilfredsstillende forhold til orthodoxien. Allerede i digtet i «Morgenbladet» udtaler han sin indignation over, at forfatteren af «Skabelsen, Mennesket og Messias» haaner Helligdommens Glands», og i «Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik» protesterer han paa det bestemteste mod den rationalistisk frie maade, hvorpaa WERGELAND har behandlet evangeliernes beretninger om Jesu liv og levnet. Det er klart, at det ikke bare er hans æsthetiske smag, men ogsaa hans religiøse pietet, der har følt sig saaret.

Welhaven og salmesagen.

Det var ogsaa hans religiøse følelse, der i 1840 bragte ham til at skrive sine «Antydninger til et forbedret Psalmeverk for den

norske Kirke», hvori han tager ordet for «en gjennemgribende Reform af vort Psalmevæsen». Han fandt, at de brugelige salmer var altfor uskjønne og uforstaaelige i sin form til at kunne «tjene til Opbyggelse, til Forbedring og til Trøst». De gamle kirkesange maatte gjennemgaa «en klog Restauration» for at kunne opfylde sin hensigt, og han ledsagede sine bemærkninger i den anledning med 22 omarbeidelser af gamle salmer, foretagne af ham selv.

Paa dette punkt mødte han imidlertid en bestemt modstand fra selve geistlighedens side. I «Den Constitutionelle» rykkede pastor W. A. Wexels i marken mod ham og paastod, at han hverken havde den rette aand eller den rette tone til at optræde som salmebearbeider, og denne dom er senere ikke bleven underkjendt. «Hans Stemme, der havde nok af Klarhed og Bøielighed, eiede ikke nok af den dybe Malm og den stærke Orgelfylde, der fordres af den, der skal reformere Kirkesangen, han var ikke endnu seierrig nok i sin egen indre, stille Strid, der tonede ud i hans Digt, ning, tilat han skulde kunne hæve sig til Psalmedigtningens Objectivitet og Høihed.» Saa afvisende som Wexels havde været havde han dog udtalt det haab, at Welhaven paa salmedigtningens omraade med tiden kunde blive «et velsignet Redskab til Gavn og Glæde for Kirken». Men Welhaven gjorde ikke dette haab fyldest; han trak sig helt og holdent tilbage fra et omraade, hvorpaa han vistnok efter polemiken med Wexels kom til erkjendelse af, at han ikke hørte hjemme.

Altertavle-striden.

I begyndelsen af firtiaarene havde Welhaven ogsaa en anden strid at gjennemkjæmpe, og den blev baade voldsommere og langvarigere. Det var den saakaldte altertavlestrid, en strid, hvori Welhaven just ikke høstede laurbær, skjøndt det lykkedes ham at sætte sin vilje gjennem.

I 1836 var Kristiania kunstforening bleven stiftet, og et af vidnesbyrdene om den vaagnende kunstinteresse var, at der under foreningens ledelse blev sat en privat subskription igang til anskaffelse af et alterbillede for Vor Frelsers kirke. Subskriptionen nød forholdsvis god fremgang; der indkom omtrent 850 spd. Man havde imidlertid ventet mere; thi meningen havde været at bestille tavlen hos en fremragende udenlandsk kunstner, og med 850 spd. kunde denne plan ikke realiseres. End om man henvendte sig til

Min Herr Behrens.

[illegible]

Deres hengivne

Christiania d. 27de Mai 57

J. S. Welhaven

Welhavens haandskrift.

(Brev til Joh. D. Behrens.)

en norsk kunstner? I 1841 havde den 27aarige ADOLPH TIDEMAND hjemsendt sit store historiske maleri «Gustaf Wasa taler til Dalalmuen i Mora Kirke». Det var bleven udstillet i Kristiania og havde vakt adskillig opsigt. WELHAVEN skrev en lang kritik over billedet. Vistnok havde han enkelte indvendinger at gjøre; dels var billedet ham noget for realistisk, dels var det ham ikke originalt nok, idet han paastod, at det var et slags efterligning af den tyske maler LESSING's «Hussitten-Predigt»; men i det store og hele var hans kritik meget anerkjendende, og der var i det hele taget ikke mere end én mening om, at man i ADOLPH TIDEMAND havde en ung kunstner af rang. Der var manden, som kunde udføre altertavlen. Det medlem af kunstforeningens bestyrelse, der pleiede at optræde som forretningsfører, skrev allerede i 1841 ned til Düsseldorf, hvor TIDEMAND opholdt sig, og spurgte, om han var villig til at udføre altertavlen, og efter nogen tids betænkning svarede TIDEMAND ja, idet han tilføiede, at han under sit forestaaende ophold i Rom agtede at gjøre de nødvendige studier. Om et eller to aar mente han at kunne udføre arbeidet. Omtrent seksten maaneder tilbragte nu TIDEMAND paa reiser, deraf omtrent den halve tid i Italien. Da han i oktober 1842 kom til Kristiania, havde han altsaa opfyldt de betingelser, han selv havde stillet — nemlig at begive sig til Rom og lade der hengaa et à to aar, inden arbeidet blev udført. Alt var saaledes i den bedste orden, og alt vilde vistnok have ordnet sig paa bedste maade, hvis ikke WELHAVEN pludselig var kommen ind i sagen.

Fra 1843 var WELHAVEN medlem af kunstforeningens bestyrelse, og som saadant deltog han i de underhandlinger, der førtes med TIDEMAND. Hans opfatning var den, at hovedsagen ikke var at skaffe kirken en altertavle, men at skaffe en lovende kunstner adgang til fortsat uddannelse. Derfor burde det fastsættes som betingelse, at billedet skulde udføres i Rom eller i et andet af de store udenlandske kunstcentrer. TIDEMAND indvendte, at denne betingelse havde han allerede opfyldt gjennem sin studiereise til Rom; han havde gjort sine forstudier, skitsen var færdig og godkjendt af direktionen; den endelige udførelse af billedet agtede han at foretage herhjemme i Norge. Han havde afsluttet sin uddannelse ved de udenlandske kunstakademier; hvad det nu først og

fremst gjaldt for ham, det var at studere det folk, hvis historie det var hans egentlige livsopgave at fremstille. WELHAVEN paastod derimod, at opholdet hjemme vilde skade hans kunstneriske udvikling — følgelig burde han snarest muligt se at komme sig ud igjen. At han vilde blive herhjemme, var ensbetydende med, at han antog sin udvikling for afsluttet(!); men denne antagelse var saa pretentiøs, at man ikke burde lade ham faa bestillingen. Og dette gik generalforsamlingen ind paa. Man ignorerede uden videre alt det arbeide og al den tid, TIDEMAND havde anvendt med tanke paa altertavlen, og afbrød al videre forhandling. Det var denne fremgangsmaade, som WELHAVEN giver attest for at være aaben og human, konsekvent og forsvarlig. Konsekvent var den uden tvivl for WELHAVEN's vedkommende, men ingenlunde for de direktionsmedlemmers, der havde havt med sagen at gjøre fra første færd af. Aaben var den maaske ogsaa. Men forsvarlig? Neppe! Og human? Aldrig i verden.

Ligeoverfor TIDEMAND — som ligeoverfor WERGELAND — stod da WELHAVEN som den, der saa skjævt og tog feil. TIDEMAND beviste paa det mest slaaende, hvor betydningsfuldt et ophold i hjemmet paa dette tidspunkt var for ham. Det var af dette ophold, han fremgik som fremstiller af det norske folkeliv. WELHAVEN vilde forstaa sig bedre paa, hvad der gavnede den trediveaarige kunstners udvikling, end kunstneren selv. Havde TIDEMAND bøiet sig, vilde maaske det TIDEMAND'ske folkelivsbillede aldrig være blevet til. Underligt er det at se, hvor fornærmet WELHAVEN er, fordi TIDEMAND tillader sig at have en afvigende mening om, hvad hans udvikling kræver. Det er en saa drøi forseelse, at den bliver straffet med tabet af bestillingen.

Welhaven som kunstkritiker.

Da sagen var afgjort i kunstforeningen, kom WELHAVEN i en voldsom avisfeide med TIDEMAND's broder, den kunstinteresserede og kunstforstandige EMIL TIDEMAND. Polemiken blev ført i en temmelig heftig tone fra TIDEMAND's side, hvad der nok kan undskyldes ved den naturlige indignation, som den maade, hvorpaa broderen var bleven behandlet, havde vakt hos ham. Blandt andet beskylder han WELHAVEN for at mangle indsigt og forstaaelse, naar det gjælder kunstneriske spørgsmaal, og som bevis for denne paastand anfører han kritiken over «Gustaf Wasa blandt Dalkarlerne»,

specielt sammenstillingen af dette billede og Lessing's «Hussitten-Predigt». Welhaven forsvarede sig med at benægte, at han havde frakjendt billedet originalitet; han havde blot antydet «et enkelt Tilfælde af det almindelige Forhold i Kunst, i Literatur, ja i al menneskelig Virksomhed, hvorefter et eminent Verk viser sin reproducerende Indflydelse paa Samtiden og gjennemtrænger dem, der stræbe frem paa en lignende Bane, og saaledes vækker dem til en frugtbar Efterligning». Og til bevis paa, at han ikke har paastaaet mere, citerer han «det hidhørende Sted» af sin artikel om «Gustaf Wasa blandt Dalkarlerne». Hans citat er imidlertid en liden smule prokuratormæssigt; han afbryder nemlig citatet, hvor de ord begynder, der i denne forbindelse er de væsentligste. I kritiken over «Gustaf Wasa blandt Dalkarlerne» havde han skrevet: «Ved nærmere at betragte den hele Anordning i dette Verk af Hr. Tidemand vil man finde, at Lessing's bekjendte Maleri «Die Hussitten-Predigt» har været dets nærmeste Forbillede. Det egentlige Stof er ogsaa væsentlig det samme i begge disse Kompositioner. — Man kan i dette Forhold ikke tillægge Hr. Tidemands Arbeide den fuldkomne Originalitet og Kunstnerkraft». De udhævede linier af citatet har han slet ikke taget med i tilsvaret til Emil Tidemand, og dog er det netop dem, som fastslaar det omtalte billedes uselvstændighed. Naar man erindrer, at kampen førtes i et dagblad, at læserne ikke længer havde Welhaven's tre aar gamle kritik ved haanden og altsaa ikke kunde kontrollerede citatet, bliver denne maade at citere paa en smule mindre tiltalende. Den er ikke ulig den citatkunst, Welhaven et tiaar i forveien havde udfoldet ligeoverfor Wergeland's «Skabelsen, Mennesket og Messias». * Hvad selve Welhaven's paastand om billedernes lighed angaar, da røber den en karakteristisk side ved Welhaven's forhold til den bildende kunst. Han havde her skarpere sans for kunstværkets abstrakte ide end for dennes konkrete fremtræden, og naar han skulde angive ideen i et kunstværk, stansede han ved en saa karakterløs abstraktion, at den godt kunde passe paa adskillige andre, meget forskjellige kunstværker. Om «Gustaf Wasa blandt Dalkarlerne» skrev han f. eks.: «En eminent Personlighed frem-

* Se foran, side 151—53.

træder blandt Mængden og elektricerer den, medens Forsamlingen endnu kun er uvirksom og lyttende — i denne Betegning er Kompositionens egentlige Kunst-Ide udtalt». Men «denne Betegning» passede jo ligesaa godt paa LESSING's «Hussitterpræken» — følgelig var dette billede forbilledet for det TIDEMAND'ske. «Det egentlige Stof» var efter hans mening «væsentlig det samme i begge disse Kompositioner». At det ene fremstillede svenske bønder, det andet hussitter, at dragter, ansigtstyper, stillinger o. s. v. var forskjellige, var altsaa noget, der maatte henhøre under det uegentlige stof. Det var, som man ser, en kunstbetragtning, der søgte udenom eller bagom kunstværket og ikke holdt sig til værket selv. I overensstemmelse med denne filosofiske kunstanskuelse tillagde WELHAVEN skitsen — udkastet til et billede — selvstændig kunstnerisk værdi, men ikke studien, fordi «Skitsen» forholder sig til studien som det samlede, totale til det enkelte. «En Malers Studier vedkommer ret egentlig kun ham selv, og kun han har den rette Maalestok for deres Betydning og Anvendelse. En Undtagelse er det, naar den malede Gjenstand i og for sig er saa udtryksfuld og almen-interessant, at dens fortrinlige Afbildning ogsaa faar en almindelig Interesse». Altsaa beror atter kunstværdien paa, hvad der var malt, ikke paa, hvorledes det var malt.

Welhaven som literaturhistoriker.

I femtiaarene udfoldede WELHAVEN en betydelig virksomhed som literaturhistorisk forfatter. Han besørgede et «Udvalg af Claus Frimanns Digte» (1851), skrev afhandlinger om PETTER DASS og LUDVIG HOLBERG, begge i 1854, holdt en længere række, desværre utrykte forelæsninger over den sidstnævnte forfatter og samlede endelig i 1863 sine afhandlinger og foredrag om den EWALD-WESSEL'ske periode til et omfangsrigt værk: «Om Ewald og de norske Digtere».

Som udgiver af CLAUS FRIMANN har han fulgt temmelig frie principer. «Hvor det med faa Pennestrøg kunde opnaaes», siger han selv i sit forord, «har jeg ei taget i Betænkning at bringe Rede i en dunkel Fremstilling og at fjerne en skjev Tanke, et uheldigt Udtryk. Af enkelte Digte har jeg endog udeladt hele Stropher, der stode ørkesløse eller forstyrrende». Af «Svend Tveskjægs Løsning» har han saaledes strøget hele fem strofer, der handler om Norges forhold til kong Svend og til Danmark i almindelighed. De

har øiensynlig klinget altfor patriotisk norske i hans øren. Udtryk som «Tøs» og «Tøsebarn» har han fjernet som stødende; det karakteristiske udtryk «den flydende Kjelder i Moderens Bryst» har han afstumpet til «den flydende Rigdom» o. s. v. Det er altsaa ikke nogen efter literære principer foretaget udgave, men en efter moderne smagshensyn foretaget bearbeidelse. Den, som vil staa ansigt til ansigt med CLAUS FRIMANN, maa gaa til originaludgaverne, ikke til WELHAVEN's udvalg. Hans fortjeneste som udgiver er den, at han har søgt at redde den gamle folkesanger fra forglemmelse og søgt at gjøre hans digtning tilgjængelig for samtidens almindelige publikum.

Den strengt literaturhistoriske opfatning af literaturens værker og forfattere var ikke særdeles udviklet hos WELHAVEN. Dog naar han i sin smukke afhandling om PETTER DASS til at hævde, at «ingen af dette Tidsrums poetiske Frembringelser kan taale en Bedømmelse, der ei er sat i de oprindeligt givne Literatur-Forholdes Lys». Det er den historiske betragtning — i modsætning til den rent æsthetiske —, der her antydes. Saaledes betragtede vil imidlertid PETTER DASS's arbeider «ogsaa vise Egenskaber af uforanderligt Værd». Efter hans opfatning er det i grunden bare det «uforanderlige Værd» og ikke «de givne Literaturforholdes Lys», som har interesse. Hans literaturbetragtning er gjennemgaaende æsthetisk, ikke historisk. Dette aabenbarer sig klarest i hans bog «Om Ewald og de norske Digtere». Særlig karakteristisk er her hans sammenstilling af EWALD's «Rolf Krake» og JOHAN NORDAHL BRUN's «Zarine». Som det første famlende forsøg paa at frembringe en nordisk tragedie har Rolf Krake — trods alle sine mangler — det største krav paa literaturhistorikerens opmærksomhed. WELHAVEN fæster sig imidlertid hovedsagelig ved manglerne og har mere tilovers for «Zarine». Han siger meget betegnende: «Ewalds Tragedie er uden Stil, uden Habitus. Bruns «Zarine» er i Stil»; og dette er for ham det afgjørende; men fra literaturhistorisk synspunkt er det at se bort fra hovedsagen, Hovedsagen er nemlig, at stilløsheden her er et brud med en forældet stil, medens stilen kun er en tarvelig kopi af det forældede. Fra EWALD's mislykkede tragedieforsøg fører der forbindelseslinjer fremover, fra BRUN's ikke. WELHAVEN opfattede værkerne literært og som isolerede værdier, ikke historisk og i sin sammenhæng. Han

ser afstanden mellem EWALD og OEHLENSCHLÄGER, ikke veien, som forbinder dem, ser svælget mellem dem, ikke broen, som fører over det. For ham er dette svælg en udstrakt befæstning.

«Ewald og de norske Digtere».

«Ewald og de norske Digtere» bestaar af fire af hinanden temmelig uafhængige fremstillinger, der er bleven til paa temmelig forskjellige tidspunkter. Den første («Om Betydningen af det norske Selskabs Opposition med den Ewaldske Poesi») blev trykt 1849 i «Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur». Den anden («Til Erindring om det norske literære Selskab») fremkom som foredrag i studentersamfundet 1856. Den tredie («En literær Situation og en Digter-Række») og den fjerde («Efterskrift om Ewald») er bleven til kort før bogens udgivelse. Der ligger altsaa et tidsrum af 14 aar mellem den førstes og den sidstes tilblivelse. Idet WELHAVEN ikke har sammenarbeidet de forskjellige stykker til et organisk hele, men ladet dem beholde den form, hvori hvert enkelt parti var bleven til, uafhængigt af de andre, har han skadet totalvirkningen af sit værk. Det efterfølgende har ikke sine forudsætninger i det foregaaende; der begyndes stadig forfra. Adskillige gjentagelser er heller ikke undgaaet. Saaledes skildres datidens klubliv to gange («Samlede Skrifter» VIII, side 133 og 202—3); det norske selskab forsvares to gange mod beskyldningen for et altfor lystigt klubliv (side 142—43 og 203). Det samme er tilfældet med ABRAHAMSON's ord om KLOPSTOCK som «den unægtelig største Digter» (side 51 og 201). Endog ligefremme modsigelser har forfatteren ikke fjernet. Saaledes fortæller han i 1ste stykke, at det norske selskab ikke havde skrevne love, og han lader dette blive staaende i 1861, tiltrods for, at han allerede i 1856 — 2det stykke — har berigtiget denne meddelelse og fremdraget nye enkeltheder, som de i mellemtiden fundne love har forsynet ham med.

Det udmærkede og betydningsfulde ved WELHAVEN's arbeide er dets bestemte og stærke paavisning af det norske selskabs betydning. Jo mere begeistringen for EWALD var steget i Danmark, desto mindre var man bleven tilbøielig til at anerkjende berettigelsen af det norske selskabs opposition. Det var ikke langt fra, at det hele selskab var bleven gjort til en clique af ondskabsfulde ræsonnører og svirebrødre. Faa var saa klarsynt som J. L. HEIBERG, der som bekjendt fandt, at datidens norske digtere paa grund af

sin opposition mod tyskhedens overhaandtagende indflydelse var «danskere end de danske».

Welhaven tager det norske selskab varmt i forsvar, specielt mod C. Molbech, og søger paa samme tid at reducere Ewald's betydning. Heri gaar han vistnok noget for vidt; men ikke desto mindre maa det dog fastslaaes, at han har stillet det norske selskab i et klarere lys, end det stod i, og leveret en paavisning af dets betydning, der bortseet fra enkelte ensidigheder maa karakteriseres som bindende.

Naar man læser Welhaven's fremstilling af denne gamle literaturfeide og hans forsvar for de kritiserende angribere, kommer man uvilkaarlig til at tænke paa en feide af nyere datum. Idet han kritiserer Ewald, kritiserer han atter Wergeland, og idet han forsvarer det norske selskab, leverer han et slags selvforsvar.

Hans karakteristik af Klopstock minder ikke saa lidet om den gamle karakteristik af Wergeland. Det er væsentlig de samme mangler, han i begge tilfælde har fæstet sig ved. Efter at have skildret manglerne ved Klopstock's odestil siger han: «Man ved, at denne Fremstillingsmaade følger af en Anskuelse, der ser det poetiske Høidepunkt i Følelsens Spænding og Gjæring og giver dens sunde, af en klarere Bevidsthed gjennemtrængte Udtryk en underordnet Betydning.» Det var jo netop den samme anskuelse, han havde fundet hos Wergeland, og mod hvilken han i sin ungdom havde protesteret næsten i de samme ord.

Gjennem denne karakteristik af Klopstock naaede han til at karakterisere hans elev Ewald, der saaledes atter blev en repræsentant for den anskuelse, han havde bekjæmpet i Wergeland's-tiden, og gjennem at godtgjøre berettigelsen af det norske selskabs opposition antog han at have godtgjort berettigelsen af enhver opposition mod lignende literære fænomener. Det heder etsteds i bogen: Det Ewald'ske parti havde «den faste Tro, at den sande Poesies Fornyelse og Fuldendelse fandtes hos Klopstock»; derfor «var det ogsaa hurtigt med at henføre Modstanden enten til Aandsindskrænkning eller ond Vilje». Man behøver bare at sætte Wergeland's navn istedetfor Klopstock's, og det selvoplevede i ordene vil være enhver klart.

«Ewald og de norske Digtere» var Welhaven's sidste værk.

I sekstiaarene viste det sig stadig klarere, at hans helbred var nedbrudt og hans livskraft udtømt. Paa grund af sygdom maatte han ofte indstille sine forelæsninger, og tilslut nødtes han til at tage afsked, skjøndt han endnu ikke var mere end seksti aar gammel (1867). I 1868 bevilgede storthinget ham en pensjon af 800 spd. med en majoritet af 55 stemmer, medens 54 af repræsentanterne stemte for 1000 spd. Det var ved denne leilighed, at repræsentanten for Kristians Amt, gaardbruger OLE HAMMERSTAD, afgav den bekjendte erklæring, at han vilde stemme for den høieste pensjon, «selv om han skulde staa blottende alene ligeoverfor hele det norske folk i denne sag».

Storthingets smaalige optræden ligeoverfor en af nationens mest fremragende mænd vakte en pinlig opsigt inden hovedstadens dannede kredse, og dagen efter voteringen, den 13de november 1868, drog et fanetog af ældre og yngre akademiske borgere ud til den gamle syge professor for at bringe ham en tak for alt, hvad han havde udrettet baade som universitetslærer og som offentlig personlighed. Siddende i en sygestol modtog WELHAVEN studenternes deputation og besvarede dens henvendelse. Han havde aldrig drømt om at komme til at opleve en saadan hyldest, sagde han. Hemmeligheden i hans livs gjerning og lykke, den magt, han havde havt som sanger og taler i studenternes verden, den havde han taget fra aanden i denne selv og ved altid at sætte hele sin personlighed ind i kampen. Som derfor minderne fra hans liv blandt studenterne hørte til hans bedste og kjæreste, saa var hans egne ord gaaet i opfyldelse paa den rigeste og skjønneste maade for ham:

«Saa kommer i høstlige Dage
vort Foraar med Krandse tilbage.» *

Hans af billedhugger MIDDELTHUN udførte buste havde studentersamfundet netop opstillet i sin forsamlingssal. Ogsaa herfor takkede han, idet han haabede, at studenternes opfatning af hans personlighed «ogsaa vilde være som Marmorets: ren, sand og fast». Derpaa blev hans sygestol rullet ud i et forværelse, der vendte mod

* Citat af hans studentersang «Vi færdes med Lyst paa den steileste Vei».

haven, og herfra hørte han nu studentersangerne afsynge Bjørnson's prægtige hilsen til ham:

«Lyt nu, du ludende Sanger!
Tonerne strømme tilbage
varmt om dit Sind.
Ungdommens glade Falanger
under dit Vindu dem jage
jublende ind.
Hjerternes Gjenlyd sig gynger
høit i det blaa,
hvori Din sølvrene Tone den slynger.

Smiler Du ikke ved Maalet,
Du, som i Vintren har vugget
Foraarets Text?
Alt hvad Dit Mod har bestraalet,
alt hvad Dit Mismod har dugget,
nu har det Væxt,
ranker sig op om Din Skulder
fylder Din Favn,
fanger med Roser Dit Navn,
fanger Din Digtnings, den koglende Hulder».
o. s. v.

Efter afsyngelsen af endnu en sang drog hele toget forbi med blottede hoveder, og den smukke festlighed var tilende.

Endnu i fem aar førte Welhaven et hensygnende stueliv som en plante, der holder paa at dø ud. Hans aand bevarede sin friskhed, men hans kræfter tog stadig af, og hans arbeidskraft var aldeles borte. Han orkede ikke engang at besørge den udgave af hans «Samlede Skrifter», der i 1867—68 udkom paa den Gyldendal'ske boghandels forlag. Den blev efter sigende besørget af hans ven og gamle kampfælle, Christian Birch-Reichenwald. Selv leverede han kun det lille, interessante forord til første bind.

Den 21de oktober 1873 døde han, stille og rolig. Hans hustru var allerede syv aar i forveien afgaaet ved døden. Den 28de oktober blev han begravet fra Trefoldighedskirken under stor deltagelse fra alle samfundsklasser. Mærkelig nok tænkte ingen i den nærmeste fremtid paa at reise ham et monument; selv hans grav laa længe uden noget mindesmærke, og skjøndt jeg selv havde deltaget i ligtoget, søgte jeg den i adskillige aar forgjæves. Endelig fandt jeg

den, prydet med et gravmonument, og paa det læste jeg de ord «Hans Børn reiste ham dette Minde».

WELHAVEN's fortjenester som digter og kritiker er med tilstræ kelig styrke fremhævet i det foregaaende; men ogsaa som taler o universitetslærer udfoldede han en virksomhed af stor betydni inden den akademiske verden. Da skandinavismen kom op i fir aarene, sluttede han sig til den med liv og sjæl, og mere end én ga kastede hans glimrende veltalenhed glans over de nordiske studente festlige sammenkomster. Som taler skal WELHAVEN have gjort d aller betydeligste indtryk. Han vokste paa talerstolen. «Som d heder om Mose, at hans Aasyn bar et Gjenskin af den Herlighe han havde skuet,» blev der ytret ved studenternes mindefest eft WELHAVEN's død, «saaledes laa der over de aandfulde Træk e Høihed og ædel Strenghed som hos den, der har staaet Ansigt t Ansigt med Idealet.» Hans foredrag var i høi grad energisk o karakteristisk, livfuldt og fængslende — derom er alle enige, so har hørt ham. Betegnende er en ytring, som engang undsla CHRISTIAN WINTHER, umiddelbart efterat han havde hørt WELHAVEN tale. Til ERNST SARS sagde han ved den leilighed: «Hvis Deres Onkel havde skrevet saa udmærket, som han taler, vilde han have været en af sin tids største forfattere.»

Som universitetslærer øvede WELHAVEN en overordentlig væk-kende indflydelse paa den akademiske ungdom. Filosof var han vistnok ikke, og hans studier paa dette omraade har vistnok neppe været saa omfattende, som de burde være hos en universitetsprofes-sor; men alligevel spillede disse forelæsninger den betydeligste rolle i de unge studenters udvikling. Nuværende statsraad A. CHR. BANG der hørte dem i begyndelsen af sekstiaarene, har ligeoverfor forfat-teren af denne bog paa det stærkeste betonet disse forelæsninger vækkende indflydelse paa ham personlig; de aabnede ham perspek-tiver, som han, den 22-aarige seminarist, tidligere ingen anelse havde havt om. Den kritik, WELHAVEN leverede over de filosofiske systemer var vistnok hverken indtrængende eller udtømmende, men til gjengjæld udmærkede den sig ofte ved en slaaende fynd, der bed sig dyber fast end alle lange udviklinger. Hvorledes var det f. eks. muligt a

este

er me
ta sc
stor
kom
re e
iske
have
n.
en H
nder
lde
et
ene

Haandte

(Originaler

ınger af Welhaven.

familjen Kierulfs besiddelse.)

blive hegelianer, mente Bang, efterat man havde hørt Welhaven karakterisere det hegelske system som «en Række Taskenspillerkunster med Hjælpeverberne». «De, som er af Alder med mig eller noget ældre», har en anden af Welhaven's tilhørere ytret, «husker godt den Tid, da Ungdommen væsentlig kun kjendte ham fra Lærestolen, navnlig der, hvor han aabnede for os nye Syner over svundne Tiders Literatur, hvor vi gik til Læresalen, der snart blev for trang, som til en Fest og vendte tilbage derfra med Opvakthed i Sindet og Glæde i Hjertet, som af en sød og ædel Vin». Saaledes kan man samle udtalelser fra de mest forskjellige kanter — alle stemmer de dog overens i at prise Welhaven i de stærkeste toner som taler og universitetslærer. Han udfoldede her en virksomhed, hvis virkninger ikke lader sig paavise i det enkelte og haandgribelige, men som ikke desto mindre har baaret rig frugt ved at hæve datidens intelligente ungdom.

Ved sin personlige optræden skaffede Welhaven sig — især i sine tidligere aar — mange uvenner. Han var i besiddelse af en spidsslebet vittighed, der altid traf lige i centrum og i regelen stak, saa det gjorde ondt. Og han skaanede ingen, hverken fiende eller ven. Naar noget mishagede ham eller endog blot stødte hans skjønhedssans, maatte han give sin misfornøielse luft uden at tage hensyn til, om tidspunkt og form var velvalgte. «Saaledes er der bleven mig fortalt,» siger Schwanenflügel i sin bog om Wergeland, «at Welhaven engang i et Selskab her i Kjøbenhavn ikke noksom kunde udtrykke sin Afsky for et mandligt Portræt, der hang paa Væggen, uden Hensyn til at det kunde saare Husets Herre, hvis Slægtning det sandsynligvis maatte være; det viste sig da ogsaa at være Vedkommendes Fader.» Ved en anden leilighed havde en grosserer i Kristiania netop faaet to store malerier i prægtige forgyldte rammer. Det var en present fra en i Hamburg bosat broder, der ved siden af sin forretningsvirksomhed fuskede lidt i malerkunsten. Welhaven var anmodet om at tage dem i øiesyn, og i den anledning var der stor formiddagskalas hos grossereren. Welhaven kom, og hele familjen saavelsom dens gjæster flokkedes om ham for at høre hans dom Han betragtede billederne et øieblik; «det er nogle særdeles smukke — rammer,» bemærkede han, bukkede og gik. Han havde en ren aversion for stygge ansigter

og især for stygge næser. Da en usædvanlig styg student engang skulde eksamineres i filosofi, gik denne aversion, efter hvad der er bleven mig fortalt, saa vidt, at han vendte sin stol helt bort fra eksamensbordet og holdt eksamen med ryggen vendt mod eksaminanden. — En student af hans familje udviklede engang for ham med ungdommens vanlige doktrinarisme, at kulturen stadig havde bevæget sig fra øst mod vest og fra syd mod nord, og at Norge som følge heraf ogsaa engang maatte blive et kulturcentrum. «Sig mig, tror du, at turen nogensinde kommer til Spitsbergen?» spurgte WELHAVEN. Man har anført dette spørgsmaal som et vidnesbyrd om mistillid til Norges fremtid; det forekommer mig dog, at det har større lighed med en liden spydighed i anledning af et altfor doktrinært ræsonnement.

Af slige historier er der fuldt op; dels karakteriserer de WELHAVEN's hensynsløshed, dels hans vid; men naar man ved deres hjælp har villet bevise hans mangel paa hjertelag, har man skudt over maalet. Bag dem ligger kun den reneste idealisme og den sarteste skjønhedssans; de kom i krigsstemning og bragte ham til at hugge fra sig, saasnart de følte sig saaret. Betegnende i saa henseende er en liden scene, som CAMILLA COLLETT fortæller i «Sidste Blade».

«Welhaven havde engang været personlig mod en eller anden Personlighed. I en Damekreds. En moderlig Veninde skjændte paa ham bagefter. — — — «Naar De kunde lægge lidt mere Baand paa Dem, kjære Welhaven, saa kunde De gjøre Dem afholdt, medens De nu støder saa mange fra Dem». — «O», brød han ud, De kan snart faa mig saa, som De vil have mig! men ønsk det ikke, ønsk det ikke; thi med det, I hader, tager I det bedste fra mig! den Dag, jeg blev afholdt, var det forbi med mig.»

Aarene mildnede ham vistnok en del; men selv fra hans sidste lange sygeleie fløi der bevingede ord ud over hovedstaden om dagens fænomener og personligheder, og mange af dem manglede hverken neb eller klør.

Bibliografi. WELHAVEN's «Samlede Skrifter» udkom i otte bind, Kjøbenhavn 1867—68. Noget selvstændigt værk, der behandler hele hans virksomhed, har ikke seet lyset. Foruden til de under WERGELAND nævnte literaturhistoriske arbeider henvises til HENRIK SCHARLING:

«Welhavens Betydning for norsk Kulturudvikling og Digtekunst» («Dansk Tidsskrift for Kirke og Folkeliv» 1869, I.), M. HAMMERICH: «Wergeland og Welhaven», ORLA LEHMANN: «Norge og Nordmændene», ARNE LØCHEN: «J. S. Welhaven, et psykologisk Udkast», et foredrag holdt i Studentersamfundet og trykt i «Aftenposten» for 1889 no. 615, 617 og 618 samt samme forfatters: «Welhavens æsthetik» («Nyt norsk tidsskrift» for 1893, side 250—71), endvidere biografi af L. DAA (ufuldført) i «Skilling-Magazin» for 1869 no. 1, anonym biografi (skrevet af ERNST SARS) i dansk «Illustreret Tidende» for 1860, HENRIK JÆGER: «Fra Welhavens Guttedage og Studenteraar, nogle Bidrag til Welhavens Karakteristik («Aftenposten», februar —marts 1893).

Blandt tidsrummets øvrige forfattere er der ingen lyrisk digter, der staar WELHAVEN nærmere og i sine bedste frembringelser naar høiere end **Jørgen Ingebrektssøn Moe**, folkevisernes og folkeeventyrenes før nævnte udgiver. Jørgen Moe.

Lige fra skoledagene havde JØRGEN MOE skrevet lyriske digte. Ikke desto mindre blev han hele 37 aar gammel, inden han udgav sin første digtsamling. Og det var rigtigt af ham, at han ventede saa længe; hans selvstændighed brød nemlig først meget sent igjennem; selv hans «Digte» fra 1850 viser paa adskillige punkter, hvor vanskeligt han har havt for at slippe sine forbilleder og gaa sine egne veie. Nogen stor og fremtrædende originalitet kom han aldrig til at udfolde. Ikke desto mindre staar hans billede klart og rent i den norske literaturhistorie.

Født den 22de april 1813 paa gaarden Moe i Hole præstegjæld paa Ringerike som søn af storthingsmanden gaardbruger INGEBREKT OLSEN MOE, kom han allerede i januar 1830 ind til Kristiania for at afslutte forberedelserne til examen artium, som han underkastede sig samme aar. I de nærmeste maaneder før eksamen læste han sig næsten fordærvet af frygt for, at hans mangelfulde kundskaber skulde hindre ham fra at blive student. Han lod sig vække af vægteren kl. 4 om morgenen og læste saa med faa og korte afbrydelser til kl. 12 om natten. Resultatet var, at han foruden artium fik et legemligt knæk, som han senere aldrig rigtig forvandt. Med de theologiske studier gik det derimod ikke saa fort; folkepoesien

og andre æsthetiske studier lagde stærk beslag paa hans tid; han var desuden nødt til at give undervisning, saa der blev ikke stor tid tilovers til det egentlige brødstudium. Ikke før i 1839 blev han theologisk kandidat, og nu fulgte da hans før omtalte virksomhed som samler og udgiver af folkeviser og eventyr. Paa dette omraade mente han dengang, at hans livsopgave laa. I 1845 blev han ansat som lærer ved Krigsskolen i religion, norsk og logik; i de følgende aar fik han offentlige stipendier for at reise rundt i landet og indsamle folkepoesi, og endelig blev han i 1849 foreløbig knyttet til universitetet som universitetsstipendiat; men denne plads beholdt han kun et aarstid; den unge geolog, digteren Theodor Kierulf, fik stipendiet i hans sted, og Moe vendte sig fra dette tidspunkt af mere og mere mod de theologiske studier og grebes af en stadig stærkere trang efter at gaa over i geistlig virksomhed. I 1852 underkastede han sig den praktisk theologiske eksamen og blev allerede aaret efter udnævnt til residerende kapellan til Sigdal ved Krøderen. I denne beskedne stilling forblev han i ti aar og vendte sig i denne tid mere og mere bort fra literaturen. En liden digtsamling, han udgav i 1855, indeholder udelukkende religiøse digte, og fra arbeidet i folkedigtningens tjeneste trak han sig fuldstændig tilbage, idet han overlod sin gamle medarbeider Asbjørnsen alle sine samlinger. I 1863 blev han forflyttet til Drammen, og 1871 blev han udnævnt til sognepræst i Vestre Aker ved Kristiania; fire aar efter blev han biskop over Kristianssands stift. Under tiltagende sygelighed røgtede han dette embede, indtil han i 1881 blev nødt til at søge sin afsked paa grund af nedbrudt helbred. Han havde imidlertid endnu ikke forladt bispestolen, da døden gjorde ende paa hans lidelser. Hans lig blev ført til Kristiania og begravet paa Vestre Akers kirkegaard.

Gjennemlæser man hans ikke særdeles talrige digte i kronologisk orden, vil man hurtig faa øie paa den ovenfor nævnte kjendsgjerning, at han som digter har brugt lang tid, inden han naaede frem til selvstændighed.

Den første digter, han vælger til sit forbillede, er Christian Winther. Som bekjendt havde Winther i sine «Træsnit» leveret en række nette miniaturbilleder af sjællandsk folkeliv i fortid og samtid. Disse «Træsnit» er det, som Moe støtter sig til, idet han

gjør sine første forsøg paa at skildre norsk folkeliv i metrisk form. Paavirkningen er paa enkelte punkter saa stærk, at den maa karakteriseres som ligefrem efterligning. Dette er f. eks. tilfældet med «Knud og Birgit», der ikke er andet end en omskrivning af Winther's bekjendte «Erik og Ellen». Handlingens enkeltheder, personernes væsen, versemaalet og sproget — alt minder om Winther's digt. Udtryk som «den kviksølvsnare Tøs», «den vilde, lille Kal» o. s. v. anvender Moe uden betænkelighed, ja han skriver strofe efter strofe, uden at der forekommer et ord, som røber, at det er en norsk og ikke en dansk forfatter, der er digteren. Som denne f. eks.:

«Da styrted jeg fra Busken
med salig Elskovsglød —
hun blodrød slængte straaene
langt bort fra sit Skjød.
Jeg vilde til at tale,
men fik kun frem et Suk
paa det svared Hønen med et kaglende Kluk.»

Saaledes lader Moe norske bønder tale omkring 1840. Noget forsøg paa lokalfarve mærker man ikke; han har helt og holdent givet sig Winther i vold og nøier sig i al beskedenhed med at være hans kopist. Ængstelig og tilbageholden som han var, savnede han det mod og den selvtillid, der sætter talentet istand til at bryde nye baner. Først naar en anden havde vist veien, vovede han at vandre den. Denne Jørgen Moe's veiviser blev Welhaven. Allerede i 1840 havde jo Moe udtalt som sin overbevisning, at Welhaven var den rette mand, naar det gjaldt en national digtning med folkelivet og folketroen som stof. De «Nyere Digte» viste ham fem aar senere, at han ikke havde taget feil. Her var veien funden, her var den rette tone anslaaet, her var opgaven løst. De nationale fortællende digte, han efter denne tid skrev, slutter sig helt og holdent til de Welhaven'ske forbilleder. Undertiden er afhængigheden næsten ligesaa stor som den tidligere afhængighed af Christian Winther. «Knud og Birgit» staar ikke «Erik og Ellen» nærmere end indledningen til «Furudalskastet» staar første afsnit af «Eivind Bolt». Som bevis behøver jeg blot at anføre følgende linjer:

«Med Tasken om min Skulder hængt
Og Bøssen over Ryggen slængt,
Jeg hen ad Vidjesletten skred
Og stevned fra dens Høider ned,
Der laa en Skygning i min Hu
Af Fjeldets Gys og tause Gru.
Jeg havde vanket Dagen om,
Men paa den nøgne, brune Hei
Knap Spor af Liv imod mig kom —
Kun øde Stilhed taus og tom.»

Det er atter kopi og intet andet end kopi.

Men heller ikke paa dette standpunkt blev Moe staaende. I sine fortællende digte rykkede han folkevisen et godt skridt nærmere end Welhaven. Han fordyber sig ikke saaledes i personernes sjæleliv som Welhaven; hans fremstilling er mere naiv, den dvæler mere ved begivenhederne ligesom folkevisen. Hans foredrag er mere lyrisk bevæget end Welhaven's episke ro, og han optager i større udstrækning end sit forbillede strofe-former, som folkevisen har anvendt. I denne sidste henseende har han leveret særdeles interessante ting, f. eks. en strofe som denne:

«Ude paa Stupet ved Fossebrummet
Stiger en blinkende Røg af Skummet —
Let Støvregn,
Tæt Støvregn
Glandsfuld Støvregn!
Men saa fagert glindser Fossens Draaber ikke
Som de klare Blik, der ser i mine Blikke
Ude paa Stupet.»

Strofen er en fri og smagfuld benyttelse af strofeformen i en gudbrandsdalsk (og telemarkisk) vise af et temmelig uanstændigt indhold.

I det hele taget udmærker Moe's digteriske stil sig ved et vist folkeligt præg. Det forholder sig, som jeg engang har skrevet: «I sin umiddelbare friskhed skjæmmes denne stil ikke af abstraktioner; alt bliver anskueligt; selv det abstrakte fremtræder her ikke i sin nøgenhed, men altid iført et konkret klædebon. Den tanke f. eks., at det er kjærligheden, der forsoner menneskene med naturens kolde vildhed, fremsætter Moe ikke som en tanke, men som billeder;

han skildrer først et saadant koldt, vildt landskab, og ved enden af denne skildring sætter han et lidet erotisk billede; han gjentager den samme fremgangsmaade i nok et vers; saa skriver han «Forsoning» over, og digtet er færdigt. Det lyder da saaledes:

«Høit til Fjelds den brune Hei
Breder sig i mange Mile;
Paa din lyngbegrode Vei
Ser Du knap en Blomst at smile.
Kun et Fjeldvand, mørkt og stilt,
Stirrer mod dig næsten vildt.
  Men den lyse Stribe der
  Paa det sorte Vand?
  Ak, der svømmer tro og nær
  Anden hos sin And.

Nedenfor den bratte Ur
Skygget af den nøgne Kolle,
Ensom i en taus Natur
Stølen staar paa grønne Volde.
Røgen stiger tynd og svag
Fra et jordlagt Nævertag.
  Gluggen har jo intet Glas,
  Frit du kige kan:
  Der du ser paa Ljoreplads
  Kvinden hos sin Mand.»

Noget saa naivt og ukunstlet havde Welhaven aldrig faldt paa at skrive. Han vilde have fundet en saadan skrivemaade barnagtig.

Det er det smaa, det beskedne, det fordringløse, som Jørgen Moe's lyrik dvæler ved. De to vers om konvallen, der aabner sangen «For Nordens Kvinde», det lille digt om jordbærbakken, der staar som indledningsdigt foran hans første digtsamling, digtet om egen, der «stander paa Præstens Jord», og om ungbirken ved fjorden — slige enkle behandlinger af enkle themaer danner kjærnen i hans lyriske produktion.

Ogsaa naar han vender sig mod menneskelivet, er det det smaa og fordringsløse, han helst besynger. Det smaa falder her sammen med det barnlige, dels som det fremtræder hos det virkelige barn, dels som det fremtræder hos folket. I denne henseende er et digt som «Løvspætstid» et ægte Jørgen Moe'sk digt. Dette digt frem-

hæver landbefolkningens barnlige opfatning paa bekostning af de dannede klassers betragtningsmaade. Forsaavidt er digtets grundsyn ægte romantisk; men her er romantiken ikke en udenadlært doktrin; det er en overbevisning, udsprunget af Moe's inderste væsen. Det samme gjælder et digt som «Truls og Inger». Her er det almuesmandens naive religiøse tro i modsætning til kulturmenneskets tillid til videnskaben, som forherliges. Digtets kjærnepunkt er linjerne:

«Hun kan ei tælle Draaber,
Ei Pulver ryste ud —
Den Drik, hun ved mod Døden,
Hun lærte af sin Gud.»

Denne forkjærlighed for børn og barnlige sjæle fremtræder i en hel række af Moe's digte som «Sæterjentens Søndag», «Aftenstemning», «Blomster-Ole», «Hvem skal løfte mig op», «Gud har gjemt det», «En Hjælper». Undertiden bliver den en smule doktrinær theologisk, som naar det i et af disse digte heder:

«Ja, Enfold kan dog høiest naa
Og aller dybest blunde.»

Men ofte har den et frit, rent poetisk præg som i «Blomster-Ole», hvor den bliver halv pantheistisk, idet den fremhæver, at «Hedningen», den halvtomsede Blomster-Ole, der ikke forstod «de ti Bud-Ord», dog havde sin religion, eftersom han elskede den Gud, han ikke havde lært noget om, i blomsterne og alt andet skjønt i verden. Fra formens side er dette digt kun en efterligning af Henrik Hertz's «Frugthandleren»; fra indholdets side hører det derimod til et af Jørgen Moe's mest karakteristiske digte. I dette som i adskillige andre af de herhenhørende digte var han en helstøbt digterpersonlighed, der ikke var bange for at tage de yderste konsekvenser af sit grundsyn, selv om disse konsekvenser førte ham aldrig saa langt bort fra den gjængse paa kompromisser mellem yderlighederne byggede opfatning.

Som det barnliges digter har Moe endelig frembragt en liden samling smaafortællinger, der hører til det bedste, han har skrevet. Det er de populære barnehistorier, han i 1851 udgav under titelen «I Brønden og Tjernet».

Asyl-Sang.
26de Januar 1869.

Vil I Jesu Hjerte kjende
Vakt med [illegible] os Smaa:
Han lod Himlen sig sende,
Han laa paa Krybbestraa.
Han satte Døren aaben
For Himlens Gjeste-Sal;
Han lover os i Daaben,
Derind vi komme skal.

Han ser med [illegible] Øie
Til Fattigbørnenes Nød;
Han kjender den saa nøie:
Han er i Stalden født.
Han vakte kjærlig Tanke
For os i mangt et Bryst,
Han lod derind os banke,
Og her er godt og lyst!

Jørg. Moe

Jørgen Moes haandskrift.
(De to første vers af en asylsang, der ikke er optaget i «Samlede Skrifter».)

I disse historier er det barnlige tilstede i dobbelt forstand, idet de baade er skrevne for børn og om børn. Derfor har Jørgen Moe ogsaa her paa grund af sit naturel truffet den ægte tone som ingen anden norsk forfatter hverken før eller siden. For første gang i norsk literatur er Maurits Hansen her slaaet fuldstændig af marken som fortæller. Hvilken afstand er der ikke mellem den snørklede stil i Maurits Hansen's «Lille Alvilde» og det jævne, greie foredrag i Jørgen Moe's fortællinger om store Beate og lille Beate, og hvor kjækt og friskt har han ikke fortalt om gamle Hans Grenader og Viggo og Allarm. Fra skolebænkens og læsebogens tid staar disse fortællinger som glanspunkter i enhver norsk mands og kvindes erindring.

Naturen spiller en meget fremtrædende rolle i Jørgen Moe's digtning. Han har aldrig reist, aldrig seet de store kulturcentrer, aldrig havt anledning til at sammenligne den norske natur med fremmede egnes. Men han har heller ikke havt nogen trang til at reise. I et af sine digte har han skrevet:

«Drage saa, hvo drage vil
Ud til fjerne Lande,
Her min Tid skal flyde stil
Som de klare Vande.»

Hans forhold til den hjemlige natur er derfor et normalt og direkte forhold. Længselen, hjemveen spiller ingen rolle deri som hos A. Munch, glæden over den hjemlige naturs skjønhed er ikke jublende og overstrømmende som hos Wergeland; naturen er heller ikke bare et udgangspunkt for hans personlige stemningsliv som hos Welhaven. Naturen for naturens egen skyld, det er Moe's løsen som digter. Sine billeder og sammenligninger henter han helst fra naturen, og i næsten alle hans digte indtager naturskildringerne en fremragende plads. Skal han som i «Løvsprætstid» besynge den naive folketro, saa anvender han den første af digtets fire strofer til en naturskildring; digter han en «Serenade», saa bliver hele den første halvdel anvendt til en naturskildring, ja, endog i hans leiligheds-digte spiller naturskildringen en stor rolle; halvdelen af hans sang for nordens kvinde bestaar af en naturskildring, selv hans digt ved Jacob Aall's død aabnes af en saadan, medens han kun en eneste gang har leveret et selvstændigt lidet landskabsbillede, den fine

aftenstemning «Efter Regn». Disse naturskildringer er ikke løst paaklæbede, men inderlig sammensmeltede med vedkommende digts hovedindhold, og desuden er de skrevne med en saa fin sans for naturens skjønhed, at mange af dem hører til vor literaturs bedste poetiske landskabsbilleder. Født i en bygd, der er vidt berømt for sin fine naturskjønhed, har Moe kunnet finde en side af vort lands natur, der stemmede med hans eget naturel: dens fine ynde; og denne side er hans specialitet. I at skildre den har ingen anden norsk digter overtruffet ham. Ingen anden af vore digtere har kunnet reise en saa fin portal til et sørgekvad som det første vers af Moe's digt ved Jacob Aall's jordefærd.

«Himlen spænder ud sit silkelette
Telt omkring den grønne, lune Dal,
Og de rige Træer sit Løvhang flette
Sammen til en sørgende Portal.
Engen i sin sommergrønne Ynde
Breder ud det bløde Fløielshynde —
Al Naturen kjærlig vil forkynde:
Nu den Gamle bæres fra sin Sal.»

Ingen anden af vore digtere har kunnet tegne en saa magisk fin skovinteriør som den, der findes i «Vaarklokken», eller et saa frisk foraarsbillede som det, der indleder «Løvsprætstid». Sommeraftenen træder alt det fine og yndige i vor natur tydeligst frem, og det er derfor ganske naturligt, at Moe med størst forskjærlighed henter sine motiver fra den. Han er sommeraftenens digter fremfor nogen anden. Sommeraftenlandskaber eier hans digtning i de forskjelligste skikkelser, lige fra en Askevold'sk sommeraften paa sæteren, hvor kvæget ligger hvilende og veltilfreds omkring paa vangen, medens aftensolen lægger sit guld over trætoppene («Sæterreise», 2), til den stille, efter Gude tegnede sommeraften paa fjorden, hvor

«De grønne Strande
Sig stille blande
I Søens Speil med de blanke Vande,
Der fange dem.»
(«Aftenstemning») —

lige fra et aftenbillede som dette fra kadetternes sommerleir:

«Svøbt i blaalig Ølrøg staa
Aas og fjerne Skove;
Kjøle mod vor Grønning slaa
Pust fra Fjordens Vove.
Se, hvor smukt i Aftnens Skjær
Telteraden skinner her!
Vagten skridter sur og tvær,
Gisper og gad sove,» —

til den skildring af en solnedgang efter en regnfuld eftermiddag, der ender med følgende fine billede:

«Medens lune Vinde lufte
Gjennem Sommerkvælden klar,
Alle Urter stille dufte
Om, hvor godt de nu det har.
Rødlig skinner Kirkemuren,
Skyen hænger lys og let —
Gjennem Taarer ler Naturen
Som et Barn, der nys har grædt.»

Istedetfor dette smukke, rent humane forhold til naturen træder i Moe's religiøse digte et andet, der ikke er mindre inderligt og karakteristisk, skjøndt det repræsenterer et afgjort tilbageskridt i poetisk henseende. Efter at være bleven præst oppe ved Krøderen udgav han nemlig i 1853 en liden digtsamling «At hænge paa Juletræet, nogle faa Digte», en samling, der fire aar efter udkom i forøget oplag med den forandrede titel: «En liden Julegave». Her betragter han ikke længer naturen for dens skjønheds skyld, men fordi den vækker religiøse tanker og følelser hos ham. Den har nu kun værd for ham, naar den for hans blik synes at ophæve sig selv og gaa over i religionen. Saaledes ser han ofte i naturen et symbol paa en eller anden religiøs lærdom. En maaltrost, der sidder paa en korsformet grankvist, tolker ham «den gamle Lære»,

«At Korset, det maa dig bære,
Om Foden skal Støtte faa.»
(«En gammel Lære».)

En gammel ærværdig Eg lærer ham at «bygge paa den ene trofaste Grund», at «staa med sindigt Mod», naar stormene kommer, at hige opad og

«— drikke fraoven Saften
Lyset, Livet og Kraften.»
(«Den gamle Mester».)

En ung birk, hvis omvendte billede i vandet «voxer nedad», jo større birken bliver, minder ham om, at man skal

«— voxe i eget Øie
Nedad med hver en Dag —
At krone og at ophøie,
Det vorder da Herrens Sag.»

Denne symbolske naturbetragtning vil man endvidere gjenfinde i digtene «Ser til Lilierne paa Marken», «Konglekvisten» og «Høstmorgen». Alle disse digte er fuldstændige allegorier, og skjøndt flere af dem hører til det bedste, der er skrevet paa vort sprog i denne digtart, staar de dog langt under Moe's tidligere digte.

I almindelighed betragter man jo et naturfænomen paa en af følgende to maader: enten glæder man sig over dets skjønhed, eller man søger at erkjende dets væsen og aarsag. I Moe's senere digte er ingen af delene tilfældet: istedetfor den æsthetiske nydelse træder tilbøieligheden til at symbolisere og istedetfor erkjendelsestrangen en naiv tilbøielighed til at give naturfænomenerne en overnaturlig, poetisk forklaring. I aftenrøden ser hans barnlige fantasi en hilsen fraoven:

«Det er jo, som af Skyen ud
De Straaler kom med klare Bud,
At Gud dig har i Vente.

Ja, er det ikke, som du saa,
At tusind gyldne Vinger laa
Tilrede dig at hente.»
(«Ved Morgen- og Aftentid».)

Nordlyset er en fest, der feires i himlen, fordi

«En fattig Synder, kaaren
Og paa Jesu Skulder baaren,
Kommer nu som evig Gjæst!»
(«Min Mening om Nordlys».)

Ja, selv en erle, der sætter sig udenfor hans vindu, bliver et mirakel, et bud fra det høie:

«Min Gud, du sender Lynet
Med knistrende Flammers Blink
Og Stormen, der knækker Skoven,
Er Bud, som gaar paa dit Vink.

Men ogsaa den lille Erle,
Som tittede til mig ind,
Sad her paa din Befaling
Var sendt af dit Fadersind.»
(«Ser til Fuglene under Himmelen».)

Saaledes bliver alle naturfænomener undere, og som saadanne taler de til digteren, der forstaar deres sprog. Det er ikke blot den hele store natur i al almindelighed, der prædiker skaberens almagt og visdom, saaledes som hos Klopstock, Tullin, Ewald og andre digtere fra forrige aarhundrede, men enhver enkelt skabning tolker her sin specielle lærdom. Egen taler om standhaftighed, birken om ydmyghed, granen «suser» sin lære, maaltrosten «tolker» sin, og om den lille erle heder det:

«Saa fløi den med freidig Kvidren,
Hvori der hørlig laa:
Du som sidder derinde,
O, se til os stakkels Smaa!»

Man ser let, at vi i denne religiøse digtning finder vor eventyrsamler igjen; thi det er jo netop et særkjende ved den fantasi, der aabenbarer sig i folkedigtningen, at den fører fænomenerne tilbage til overnaturlige kræfters virksomhed, personificerer naturens gjenstande og tillægger dem det menneskelige meddelelsesmiddel sproget. At det i virkeligheden er den samme fantasi, der har afsat sig her og i folkedigtningen, har Moe selv udtalt, naar han i sit lille forsvar for barneeventyret siger:

«I Eventyret er der intet Livløst; Alt lever, taler og handler. Se, saaledes er det i Grunden ogsaa i Skabningen omkring os, og Barneøiet ser ofte Livet der, hvor den Ældre med det sløvede Blik slet ikke opdager det, og hører grant Talen der, hvor den Ældre tykkes, at Alt er tyst og stumt. Har du ikke selv, kjære Barn, t. Ex. mange Gange seet, hvorledes i Sommertiden, naar Vindpust gaar over Engen, Blaaklokkerne stod og svaiede og ringede for de andre Planter og Græsstraa rundt om, som om de sagde: «Lad os

holde Gudstjeneste, Herren til Ære!» — og har du ikke seet, hvorledes Urter og Straa efterkom Kaldet og bukkede sig og neiede sig for Ham, der gjorde Himmelen og Jorden? Har du ikke hørt, hvad Svalen i Luften og Bækken, som bruser ned over Fjeldet, og Trætoppene i Skoven udsjunge og udrisle og udsuse? O, kjære Barn! lad kun Eventyret lære dig med opladte Sandser at gaa om mellem Alskabningen» o. s. v.

Men der er en endnu mere betydningsfuld lighed mellem disse religiøse digte og eventyret: den religiøse livsbetragtning, der udtaler sig gjennem dem, hænger paa det nøieste sammen med eventyrets livsbetragtning. Kjærnen i disse livsbetragtninger er en barnslig optimisme, en tryg tillid til, at «det altid gaar den Fromme og Forstandige vel, den Onde, Taabelige og Daarlige ilde; det er ikke Fødsel, Stand og udvortes Kaar, som gjør Udslaget. Ofte gaar det hel underlig til, saa at de uanseeligste Ting, de stakkels Dyr, som den medlidende Gut hjælper, et ubetydeligt Træ, som den deltagende Pige tager sig af, eller andet Lignende siden frelser og bringer Lykke. Men saaledes gaar det, naar du ser med det rette Blik, ogsaa til i Verden; der fører ogsaa Alt til Lykke og Gavn for den Fromme og Forstandige, til Skade og Fordærvelse for den Onde og Daarlige, om ikke altid eller strax i de udvortes Kaar, saa ganske vist i de indvortes og mod Enden. Og ofte, ja langt oftere end vi tænke derpaa, bruger Gud det Smaa og Ubetydelige til at fremme Held og Lykke for Sine.»

Moe's kristendom er da som eventyrets livsbetragtning; den er ikke mørk og afskrækkende; det er ikke den, som prædikes af Michelangelo i hans «Dommedag», hvor Kristus kommer i skyen som den forfærdelige dommer for at nedstyrte de fordømte i den evige pine; det er en mild, barnlig tro, for hvem Kristus er, hvad han var for Thorvaldsen, da han modellerede sin Kristusskikkelse: den milde, uendelig kjærlige frelser, der breder sine arme ud mod alle dem, «som lide og ere besværede», og indbyder dem til fred og hvile.

Det barnlige sind, det er da livsnerven i Moe's digtning, og det er i kraft af denne livsnerve, han staar som en typisk personlighed i sin tidsalder. Thi det barnlige sind, der for datidens mænd stod som den høieste af alle egenskaber, og som derfor alle

ønskede at eie, det var hans inderste væsen; og den kjærlighed til det naive og folkelige, som, mere eller mindre stærk og mere eller mindre sund, fandtes hos alle, den var hel og ægte hos ham. Han var saa at sige en fyldig legemliggjørelse af tidsalderens hovedideer, og man kan derfor let forstaa, at han blev den digter, hos hvem tidsalderens hele retning træder klarest og fuldstændigst frem.

JØRGEN MOE's «Samlede Skrifter» udkom i 1877 i Kristiania som en udgave i to bind. En karakteristik, hvoraf ovenstaaende tildels er et uddrag, findes i HENRIK JÆGER's «Literaturhistoriske Pennetegninger» (Kbhv. 1878), side 209—260.

En fremragende plads mellem tidsrummets forfattere indtager ogsaa **Andreas Munch,** omendskjøndt han gjør det paa en anden maade og i kraft af andre egenskaber end sin ven JØRGEN MOE. Ogsaa han var en naiv sjæl; men hans naivetet var af en mere værdslig art, og ofte antog den tillige en mindre tiltalende karakter. Hvad der hos MOE fremtraadte som from barnlighed, blev hos MUNCH let et slags hyperlyrisk barnagtighed, der især i hans senere aar, da tiden havde antaget en mere praktisk og mindre høiromantisk karakter, ikke var fri for at virke en smule latterlig. Ingen anden norsk digter har literært taget i levende live havt en saa bevæget og afvekslende skjæbne som ANDREAS MUNCH. I firtiaarene blev han baaret under armene af sit parti som en lovende mulighed; i femtiaarene var han en tid hele publikums yndling; i sekstiaarene blev han fortrængt af den nye periodes digtere, og siden var han lige til sin død et slags literær gjenganger, der blev omtalt med ringeagt, ja med spot, selv af en hel del af dem, der tidligere havde hørt til hans beundrere.

ANDREAS MUNCH er født den 19de oktober 1811 som ældste søn af den før nævnte digter JOHAN STORM MUNCH. Under krigen med Sverige havde faderen været feltprovst, og under felttoget sluttede han sig med varme til prins CHRISTIAN AUGUST, der som bekjendt senere valgtes til svensk kronprins. MUNCH kom paa det sorte bret for sine sympathier for prinsen, og han søgte forgjæves det ene embede efter det andet. Paa den tid, da ANDREAS blev

født, ernærede faderen sig og sin familje ved at give privatinformationer i Kristiania og ved at oversætte SCHILLER's «Don Carlos», et foretagende, der efter omstændighederne var ganske indbringende, da hans mange venner støttede ham ved at subskribere. En af disse venner og meningsfæller, grev HERMAN WEDEL-JARLSBERG, skaffede ham ogsaa endelig et embede. Sande præstegjæld i Jarlsberg blev nemlig ledigt, og som greve til Jarlsberg benyttede WEDEL sig af sin kaldsret og fik MUNCH udnævnt trods den danske regjerings uvilje.

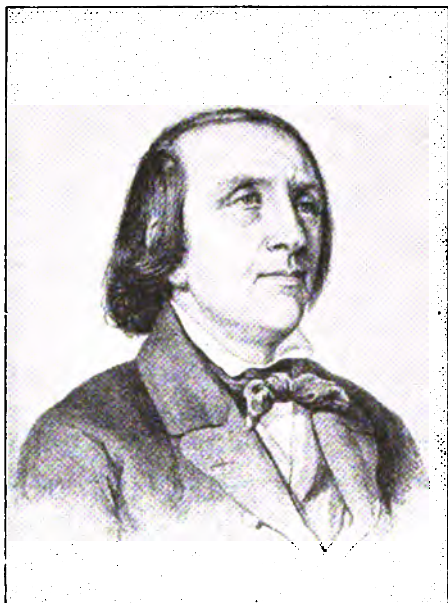
I Sande tilbragte nu ANDREAS MUNCN sine første barneaar, og af de milde, bløde omgivelser der modtog han sine første indtryk. Selv dvæler han i sine «Barndoms- og Ungdomsminder» med megen forkjærlighed ved disse første aar af sit liv. «Min vaagnende Bevidsthed,» siger han, «modtog de første Indtryk fra det stille Præstegaardsliv i denne idylliske Egn, der ligger som et lidet Danmark midt i Norges ellers saa alvorlige og strænge Natur. Jeg har ofte tænkt mig, at den stille og milde Stemning, der altid har dannet Grundtonen i min poetiske Produktion, og den de senere Kraftpatrioter saa tidt har betegnet som ikke ram norsk nok, maaske kan have sin Grund i de blide, milde Naturomgivelser, der først speilede sig i Barnets drømmende Sjæl.»

I 1817 blev JOHAN STORM MUNCH slotspræst paa Akershus, et dengang meget betydeligt og meget indbringende embede, hvorfra CLAUS PAVELS netop var avanceret til biskop i Bergen efter JOHAN NORDAHL BRUN. ANDREAS MUNCH lærte nu først sin fødeby at kjende og modtog de første indtryk af det selskabelige liv, der dengang levedes i byens fineste kredse. Mere end seks aar varede det imidlertid ikke. I 1823 blev ogsaa den nye slotspræst biskop, og som søn af biskopen i Kristianssands stift maatte den unge MUNCH drage til Norges sydligste og kjedeligste by, hvis latinskole han i de følgende aar gjennemgik. I 1830 blev han student, og samme aar offentliggjorde han sit første digt. Allerede som skolegut havde han begyndt at digte, og faderen havde taget disse penneprøver alvorligt; han havde gjennemlæst sønnens frembringelser, kritiseret dem og opmuntret ham, naar der var noget, han fandt værdigt til opmuntring.

Paa skolen havde A. MUNCH været en stille, snil, noget jomfru-

nalsk gut. Kammeraternes vilde lege huede ham ikke; han holdt sig helst til de roligste elementer i klassen, og duxen, et ægte skolelys, havde været hans nærmeste ven.

Som student kom han midt op i den bevægede WERGELAND-WELHAVEN'ske kamptid; de vilde WERGELAND's-gutter var ikke efter hans sind, og han sluttede sig ifølge hele sit naturel nærmest til den aristokratiske WELHAVEN'ske kreds, skjøndt hans politiske ideer ikke faldt rigtig sammen med deres. Saa underligt det end lyder for nutidsøren, var nemlig ANDREAS MUNCH i sin ungdom et stykke af en frihedsmand, og hans første digtsamling bærer mange vidnesbyrd derom. Nogen aktiv del i kampen mellem de to leire tog han ikke, og den eneste gang, hans navn nævnes i forbindelse med den, er, saavidt jeg ved, under Campbellerfeiden, da han begik den taktløshed at pibe af WERGELAND's stykke tiltrods for, at hans eget konkurrerende arbeide kort tid i forveien havde faldt igjennem.

Andreas Munch.

Efter at have taget anden eksamen havde MUNCH begyndt at studere datidens modestudium, lovkyndigheden, og da han allerede i 1832 paa grund af faderens død blev nødt til at sørge for sig selv, søgte og fik han en plads som kopist i finansdepartementet, en stilling, som han først opgav i 1845. Men hverken lovkyndigheden eller finansvæsenet formaaede at fængsle hans sværmerisk anlagte digternatur; studiet var i hans øine ligesaa prosaisk som stillingen, og han opgav snart det første, medens han kun nødtvungen vedblev at beholde den sidste.

Det anonyme digt, hvormed MUNCH allerede i russedagene

debuterede som forfatter, var hverken mere eller mindre end et hyldningsdigt til LAFAYETTE, hvis navn julirevolutionen netop dengang atter havde bragt paa alles tunger. «Jeg sværmede jo dengang paa Ungdommens Vis for Frihedens taagede Ideal,» siger MUNCH i 1874, hvor han i sine «Barndoms- og Ungdomsminder» omtaler denne debut. «Især var det mig mærkværdigt, at jeg skulde see den gamle Lafayette, Frihedshelten fra Amerika og fra den franske Revolution i 1789, igjen optræde i vor Tid.» Den paa sine gamle dage saa høikonservative forfatter begyndte altsaa sin virksomhed som erklæret revolutionssværmer, og det er da ogsaa først og fremst som frihedsven og patriot, han fremtræder i sin første digtsamling, det i 1836 udgivne lille bind «Ephemerer». Samlingen aabnes af det bekjendte digt «Mit Fødeland» — «Hvor i Verden jeg gaar, om i Syd, om i Vest» —, hvori kjærligheden til hjemlandet har fundet et varmt og tiltalende udtryk. I et af de følgende digte, «Det nye Norge», vender han sig mod dem, der stadig priser det gamle Norge; det er samtidens Norge, det unge, gjenfødte land, som skal optage tankerne:

«Lad Hjertets Kilder, Sindets Kræfter
Omfatte Dagens klare Værk!
Stryg Skimlen, som paa Sværdet hefter,
Ifør dig Aandens Pandsersærk!
Kjæmp for dit Land med Tidens Vaaben,
Man ei de gamle Skygger frem —
En herlig Bane staar dig aaben:
Det nye Norge er dit Hjem!»

Fra indholdets side har dette vers mere tilfælles med WERGELAND's end med WELHAVEN's tankegang. Sit kraftigste udtryk har dog MUNCH's unge patriotisme fundet i hans digt «Det norske Flag». Det heder heri blandt andet:

Hvad er det man kalder det norske Flag?
Dog vel ei den Klud, som blaffer svag
Og ræd paa de hjemlige Stavne?
Den skammer sig jo for den lyse Dag,
Og stryges fra Stangen med raske Tag,
I Sigte af fremmede Havne.

Lad fare Jer Sang om dets Farver tre —
En Spotsang er det. — Udlændinge lee,
Naar slig Begeistring I lave:

I seile jo under et fremmed Flag,
Den norske Frihed og Eidsvolds Lag
Er Løgn paa de fremmede Have.»

Lidt af tidens sædvanlige NAPOLEON's-kultus, af begeistringen for Grækenland og for BYRON som dets frihedshelt møder man ogsaa i MUNCH's første digtsamling — ja selv mod jødernes udelukkelse skriver han harmfulde vers — kortsagt, der er adskilligt i denne digtsamling, der ikke passer til det billede, en senere slægt har dannet sig af ANDREA's MUNCH's digterfysiognomi. Selv hans opfatning af poesiens væsen og opgave er paa dette tidspunkt lidet karakteristisk for den vordende romantiker. Ligesom WERGELAND hævder han med stor styrke, at poesien maa dukke sig ned i tidens strøm og ikke i fornem afstand fra det virkelige liv drømme om en fjern fortid. «Poesien maa gjendøbes», heder det.

«Ja, den maa ned i Tidens Strøm,
Vil den opvaage af sin Drøm.
Af kaste maa den al sin Glands,
Sin laante, stive Flitterkrands —
Afkaste maa den selv Corsetter
Og trange Skoe og Jernblanchetter;
Og bævende, og barnligglad
Gaae nøgen i det kolde Bad,
Kjækt dukke i de salte Bølger,
Saa Skummet over Issen dølger,
Og Livets Kilder atter gaae
Til Hjertet og til Øiets Blaa.»

Og dog forekommer det hist og her antydninger, der røber den senere ANDREAS MUNCH. Hans romantiske længsel efter Italien og sværmeri for dette land som poesiens egentlige hjem kommer allerede her frem i en række »Ghazeler», en digtform, som han har hentet fra de tyske romantikere, hos hvem den var paa moden. Hans interesse for de faa middelalderlige minder i Kristiania omegn — en interesse, der senere har affødt flere af de bedste partier i «Billeder fra Nord og Syd» — stikker allerede her frem i digtet «Spadseergang paa Fæstningsvolden», og til hans bløde drømmende naturstemninger gjøres her de første tilløb. Endelig kan nævnes, at to for MUNCH saa betegnende digte som «Vandlilien» og «Barnets første Sorg» allerede findes i denne samling.

«Ephemerer» blev anmeldt i «Den Constitutionelle», og det var

hverken mere eller mindre end SCHWEIGAARD, som ved denne leilighed optraadte som anmelder. MUNCH havde gjort SCHWEIGAARD's bekjendtskab allerede i russeaaret; «han vandt mig strax ved sin eiendommelige Hjertelighed og Aabenhed,» siger han i «Barndoms- og Ungdomsminder», og han tilføier, at han nok tør paastaa, at det første møde «lagde Grunden til den Godhed, han altid siden viste mig, og til det urokkelige Venskab, som bandt os sammen lige til denne herlige Mands Død i 1872.» Selvfølgelig var anmeldelsen meget velvillig og anerkjendende; men den fremhævede maaske noget ensidig det bløde og søde i samlingen paa bekostning af det tilløb til mandig kraft, der fandtes i den. Det er bleven paastaaet, at SCHWEIGAARD's kritik i denne retning ikke har været uden indflydelse paa MUNCH's udvikling, og en smule sandhed kan der kanske være i denne paastand — skjøndt MUNCH's naturel alligevel med tiden vilde have udviklet sig i den retning, som det senere tog. SCHWEIGAARD har uden tvivl opfattet dette naturel gjennem personligt samvær med digteren, og i lys af denne opfatning er det, han har karakteriseret samlingen uden at agte tilstrækkelig paa dens mere kraftige egenskaber, der vel heller ikke forøvrigt faldt synderlig i øinene i en saadan stridens og kraftudfoldelsens tid som midten af trediveaarene.

Aaret efter var det, MUNCH seirede i konkurrencen om en præmie for det bedste norske stykke, der kunde opføres ved Kristiania theaters aabning. Stykket hed «Kong Sverres Ungdom» og var et drama i tre akter, skrevet paa femføddede, i regelen urimede, men tildels ogsaa paa rimede jamber. At bedømmelseskomiteen foretrak dette stykke for WERGELAND's «Campbellerne», kan man igrunden ikke fortænke den i. Vistnok røber de lyriske partier af «Campbellerne» en større digter end det seirende stykkes; men det sidste arbeide var et mere regulært theaterstykke, og desuden var emnet nationalt, hvad emnet i WERGELAND's stykke jo ikke var. Man behøver blot at huske, hvilke ovationer BIERREGAARD's «Magnus Barfods Sønner» faa aar i forveien havde vakt for at forstaa, hvilken vægt bedømmelseskomiteen maatte tillægge den omstændighed, at MUNCH havde hentet sit emne af den norske historie.

«Kong Sverres Ungdom».

MUNCH's arbeide staar betydelig over BIERREGAARD's; handlingen er bedre lagt til rette; der er mindre patriotisk bombast og mere poesi.

Naar stykket alligevel ikke gjorde lykke, var det vel nærmest, fordi det var for blødt og for sentimentalt. Man var vant til at tænke sig Sverre som den forslagne politiker og den raadsnare, seierrige krigshøvding. Kjærlighed og kvinder havde intet at gjøre med det billede, man havde dannet sig af ham. Ikke desto mindre danner en kvinde og et kjærlighedsforhold det centrale i stykket.

Paa en vis maade har MUNCH holdt sig sagaens beretning efterretlig. Første akt foregaar paa en af Færøerne, hvor den unge præstelærling faar sin kongelige herkomst at vide. Anden akt foregaar i Wermeland, hvor Birkebeinerne kaarer ham til sin konge, og tredie akt spiller i Nidaros umiddelbart efter Erling jarls død. Sverres tale over ham findes endog i stykket, omsat i femføddede jamber — tiltrods forat Erling jarl forøvrigt intetsomhelst har med handlingen at gjøre. Forsaavidt er stykkets forhold til historien intimt nok — ja altfor intimt. Men MUNCH har ikke kunnet føle sig tilfredsstillet ved historien; den har været ham for tør og for lidet poetisk. Den kunde ikke skaffe ham andet end fyldekalk og en ramme; det poetiske maatte han selv lægge til, og saa opfandt han da kjærlighedshistorien med Hildur. Hildur er en norsk pige, som Sverre lærer at kjende paa Færøerne. De elsker hinanden, og han tager hende med til Norge for at gjøre hende til sin dronning, naar han har vundet sit rige. Men under den lange kamp for at vinde det glemmer han hende; ensom og ulykkelig kommer hun til Nidaros, træffer der en mand, som vil snigmyrde Sverre, og lover at hjælpe ham, da ogsaa hun vil hævne sig paa den troløse konge. Hun udfører sin hævn ved i det afgjørende øieblik at angive snigmorderen, der, inden han gribes, støder hende ned lige for Sverres øine. Med Sverres fortvivlelse over sin utroskab og med hans klager over tabet af den elskede slutter stykket. Nogen egentlig forbindelse mellem det historiske og det opdigtede stof er der ikke.

MUNCH har uden tvivl faaet en følelse af, at den sværmeriske kjærlighed, han helst vilde digte om, ikke passede rigtig ind i den barske norske historie. Den burde heller henlægges til hans «Længslers Land», til Syden, enten til de tyske romantikeres vidunderland Italien eller til de franskes yndlingsland, Spanien. Digtet «Sangerinden» (1836) er henlagt til det første af disse lande, det lille dramatiske arbeide «Donna Clara, en Natscene» (1840) til det sidste.

«Sangerinden» er et yderst forskruet og absurd produkt. En ung norsk læge gjør i Italien bekjendtskab med en berømt italiensk sangerinde, elsker hende og gjenelskes. Efter en tids lykke opdager han, at hun har tæring; at synge er døden for hende. Han fortæller hende det i Neapel en aften, kort før hun skal optræde. Han bønfalder hende om ikke at synge; der er redning, hvis hun bare lader det være denne ene aften. Men hun er kunstnerinde i den grad, at hun foretrækker at dø fremfor at svigte sin kunst, om det saa blot var for en eneste aften. «Noget mindre pointeret vilde Digtet være mere sandt,» bemærker L. DIETRICHSON med rette. «Sangerinden».

Det betydeligste blandt MUNCH's ungdomsarbeider er uden sammenligning «Donna Clara, en Natscene». MUNCH kjendte selvfølgelig ikke mere til Spanien, end PROSPER MERIMÉE kjendte til Illyrien, da han skrev sine illyriske poesier. Derimod synes han at have kjendt det Spanien, som er fremstillet i «Hernani» og VICTOR HUGO's øvrige spanske dramer. «Donna Clara» maa nærmest opfattes som en studie efter VICTOR HUGO. Det er kjærlighedseventyrenes, serenadernes, skinsygens og hævngjerrighedens land, vi lærer at kjende akkurat som hos VICTOR HUGO. Det er den svulmende lyriks og de voldsomme sceners land, guitarens og kaardens land, akkurat som hos VICTOR HUGO. «Donna Clara».

«Donna Clara» er bleven revet bort fra sin elskede Don Fernandos side og mod sin vilje viet til den haarde grev del Fuente. Paa hans gamle gothiske borg hensukker hun sine dage, omgiven af «en rig og tung Pragt», som kun virker trykkende paa hende:

«Hvor her dog er trist og eensomt
Inden disse gamle Mure! —
Disse dunkle, svære Buer
Hvælve sig til Grav om Haabet
Og min Husbonds onde Øine
See paa mig fra alle Kroge.»

En slig trist tilværelse inden de gamle mure fører jo ogsaa dronningen i «Ruy Blas», et stykke, der var bleven til to aar før «Donna Clara».

Men Fernando, den djærve elsker, opsøger hende i hendes gyldne fangebur, klatrer ind gjennem hendes vindu om natten for

efter en lang kjærlighedsscene at blive overrasket, som Hernani overraskes hos Donna Sol. Grev del Fuente giver ikke Donna Sols onkel noget efter i haardhed. Da Donna Clara har skjult Fernando i sit bedekammer, sender han bud efter en murer og lader døren tilmure. Den scene, hvor mureren udfører sit arbeide, gjorde i sin tid et mægtigt indtryk paa læseverdenen, og den lille sang, han synger under sit arbeide, var meget yndet. Selv et snes aar efter stykkets fremkomst har jeg som liden gut hørt den saa ofte sunget, at jeg kunde den, længe før jeg kunde læse:

«En Murer lægger Steen paa Steen
Og Intet derved tænker,
Og rolig over Kongers Been
Han Marmorpladen sænker.
Han leer, naar paa hans Muur i Hast
der drypper salten Taare —
Da binder Kalken dobbelt fast
Og brister ei ad Aare.

Han bygger paa et mægtigt Værk
Med sine simple Hænder,
Og naar da Borgen kneiser stærk —
Den Murer Ingen kjender:
Saa tager han sin Vandringsstav
Og andet Arbeid grunder —
Tilsidst han murer sig en Grav
Og synker træt derunder.»

Denne ægte Victor Hugo'ske slutning med den indmurede elsker og greven, der kold og behersket nyder sin hævn ved den fortvivlede Donna Claras side, var dog altfor spansk for det norske publikum; dens vildhed og uhygge bragte de herrer æsthetikere til at tale om oprørende poetisk uretfærdighed. Og senere, da Munch var kommen væk fra Hugo, var han tilbøielig til at give dem ret. Han forandrede hele slutningen. Oprindelig sluttede stykket med, at Clara, efterat greven har fjernet sig, griber Fernandos efterglemte kaarde og med den søger at bryde hul i den friske mur; men pludselig viser greven sig atter paa dørtærskelen; han betragter hende en stund i taushed, og saa falder langsomt og med vægt den berygtede replik:

«Hvad gjør du der ved Muren, Donna Clara?»

— hvorpaa Clara med et skrig synker afmægtig om. Repliken er bleven forandret til:

«Vil du nedrive Muren, Donna Clara?»

og saa følger der en hel ny slutningsscene, hvori det oplyses, at Fernando slet ikke er indemuret. Idet han læner sig mod et krucifiks i bedekammeret, er der sprunget op en dør til en gammel, glemt løngang, og gjennem denne er han sluppet ud i det fri. Dette meddeler han Clara i et brev, som greven opsnapper. Rasende sætter han efter flygtningen, medens Donna Clara knælende takker madonna. For denne forandring fik MUNCH i sin tid høre bebreidelser, og den er jo simpelthen lidet heldig; men saaledes har det jo ogsaa gaaet større digtere, naar de har villet forbedre eller dæmpe slutningsindtrykket af et arbeide. Selv GOETHE har leveret et berømt eksempel i sin «Stella». Den oprindelige slutning er konsekvent trods al sin absurditet; et indlæg for bigami bør slutte med bigami; den senere slutning, hvor døden fjerner den ene af de to kvinder, der elsker helten og elskes af ham, er kun et tamt forsøg paa at komme fra det hele.

Redaktørvirksomhed.

Efter udgivelsen af «Donna Clara» varede det hele seks aar, inden MUNCH udgav noget nyt arbeide. Han havde andet at bestille. Ved udgangen af 1840 var nemlig SCHWEIGAARD og U. A. MOTZFELDT traadt ud af «Den Constitutionelles» redaktion, og efter en interimsledelse til september 1841 overtog ANDREAS MUNCH redaktionen. Under en af de faa samtaler, jeg i hans sidste leveaar havde med ham, kom vi ind paa hans redaktørvirksomhed. Han satte den selv meget lavt og beklagede, at han nogensinde havde været nødt til at give sig af med sligt arbeide. «Som redaktør af et politisk blad var jeg selvfølgelig umulig,» ytrede han, «og jeg skrev da heller ikke stort paa det omraade, men lod mine medarbeidere skrive akkurat, som de vilde; men jeg stod naturligvis til ansvar, og jeg fik skylden, naar der var begaaet en feil.» Slige ubehageligheder saarede hans bløde gemyt i høi grad, og især var der et par artikler, som i 1845 gjorde ham megen sorg. Disse artikler havde nemlig vakt hans departementschefs vrede, og følgen var, at han maatte opgive sin post i finans-

departementet. Han blev altsaa faktisk et slags politisk martyr, netop fordi han ikke forstod sig paa politik. Det gik med «Den Constitutionelle» under MUNCH's ledelse, som det var gaaet «Statsborgeren» under WERGELAND's: det bar stadig ned ad bakke. Ved udgangen af 1846 forlod han det synkende vrag, og et kvartal efter gik «Den Constitutionelle» tilbunds efter at have bestaaet i ti aar.

Giftermaal og reise.

I 1844 var MUNCH bleven gift med CHARLOTTE AMALIE JUUL, en tyveaarig kjøbmandsdatter fra Kristiania, der bragte ham endel penge i medgift. Da han havde trukket sig tilbage fra redaktionen af «Den Constitutionelle», besluttede han endelig at tilfredsstille sin gamle længsel efter Syden. Sammen med sin hustru brød han op fra hjemmet i sommeren 1847 og opholdt sig saa et aars tid i Tyskland, Frankrig og Italien. Det var et rigt og lykkeligt aar, der spillede den allerstørste rolle i hans udvikling.

«Billeder fra Nord og Syd».

De arbeider, han udgav i de nærmeste aar efter hjemkomsten, betegner høidepunktet af hans produktion. Først og fremst maa hans «Billeder fra Nord og Syd» nævnes; de er tildels direkte udsprungne af indtryk fra udenlandsreisen. Dette gjælder saaledes om skildringerne fra Capri og Versailles; fra Rom har han hentet indtrykkene til «Den gamle Maler», fra Norditalien til «Bruden fra Baveno». De to sidste har en novellistisk karakter, medens de to første er almindelige reiseskildringer, der forresten hører til det bedste, vor paa dette felt fattige literatur har at opvise.

Men samlingens bedste del er alligevel ikke billederne fra syd; billederne fra nord bærer ubetinget prisen. Ogsaa her er der dels novellistiske stykker, dels naturskildringer. «En Aften paa Akershus Slot» skildrer saaledes i form af en liden novelle Knut Alfsøns mord og de omstændigheder, som stod i forbindelse dermed. I «Den sidste Biskop i Hamar» skildrer han en episode fra reformationstiden med en saadan sympathi for den katholske biskop og en saadan uvilje mod protestanternes optræden, at man skulde tro, det var en katholik, der havde skrevet den. MUNCH var imidlertid ikke tilbøielig til at gaa over til katholicismen saaledes som en del af hans forgjængere blandt de tyske romantikere; hans katholske sympathier var kun et digtersværmeri, en *prédilection d'artiste* for at bruge den tyske romantiker A. W. SCHLEGEL's bekjendte udtryk.

Høiest i hele samlingen rager den lille skildring «Ladegaardsøen», hvor han paa nogle faa sider har givet et fint billede, der er den yndige plet værdig. Her har forskjellige sider af hans natur fundet hinanden, og den lille skitse er da derfor bleven et af hans mest bekjendte værker, der har faaet plads blandt de klassiske frembringelser, som hver mand kjender.

Samme aar som «Billeder fra Nord og Syd» udkom, udgav han ogsaa en ny digtsamling «Digte, gamle og nye», en temmelig voluminøs samling, der indeholdt, hvad han havde frembragt som lyrisk digter, siden «Ephemerer» fremkom. I denne samling findes der ogsaa udbrud af et varmhjertet frisind, der viser, at frihedsbegeistringen fra 1830 endnu ikke var slukket. Et eksempel er det vakre digt over P. A. Heiberg. Skjøndt den forviste revolutionsmand var en personlighed, der stod A. Munch saa fjernt som muligt, har frihedsbegeistringen dog bragt saadanne strofer som disse til at flyde fra hans pen: «Digte, gamle og nye» og «Nye Digte».

«En dunkel Aften de drev ham af Lande
Med Kains Mærke paa Bryst og Pande,
I Landflygtigheds daglige Død.
De afskar ham Hjemmets tusinde Traade,
De rev fra hans higende Læbe baade
Hans Modersmaals Drik og hans Brød.

Hvad havde han gjort? — var Staten truet?
Havde Oprørets Fakkel blodig luet
I hans Haand over Fædrenejord? —
O, nei! Sligt havde de kunnet taale —
Men ikke af Dagen den første Straale,
Men ikke det fri, det mandige Ord!»

Men digte som dette hører alligevel ikke til dem, der giver samlingen dens egentlige præg. Det karakteristiske baade ved denne samling og de «Nye Digte» fra 1850 er, at romantikens stemninger og ideer her er kommen helt til udtryk. Som de tyske romantikere sætter han den gothiske bygningskunst over al anden og leverer en begeistret lovprisning af den i digtet «Kors og Rose»; middelalderen prises paa ægte romantisk vis, og katholicismen forherliges atter. Det samme er tilfældet med beundringen for Italien. Den ubestemte romantiske længsel er en hyppig tilbagevendende

stemning; endog i naturen tror han at opdage denne stille drømmende higen uden bestemt maal («Et Fjeldvand», «Ensomhed»). Selv den romantiske naturfilosofi har i ham fundet en troende tilhænger, der forkynder dens lærdomme i sine digte. Han er med andre ord romantiker med liv og sjæl. I tidsrummets almindelige bevægelse henimod en mere moderne realistisk folkelivsskildring deltager han ikke; han bliver staaende ved middelalderen. Det er ikke folkeviser og eventyr, der inspirerer ham, men ridderromaner, kjærlighedsromaner og trubadurpoesier. I Norge havde denne middelalderlige digtning ikke spillet nogen stor rolle; ridderlivet havde kun kastet en svag glans herop under de sidste norske konger; men denne matte afglans dvæler han ved med stor forkjærlighed, og allerlykkeligst er han, naar han som i «Kongedatterens Brudefærd» — en romancecyklus, der er det bedste, han har skrevet — kan vende sig direkte mod Sydens ridderliv med dets kjærlighedshoffer og trubadurvæsen.

Grundtonen i denne digtning er mild elegisk. Her er ingen frisk svulmende glæde og ingen dyb smerte, bare stille vemod. Han henrykkes ikke over den nordiske sommers straalende skjønhed; men han føler det vemodige i, at den hele herlighed varer saa kort:

«Har Du nogentid vovet, ved Midtsommers Fest,
At træde ganske nær til den kongelige Gjæst?
Har Du nogentid vandret hans Øie forbi —
Da saae du vist der bævede en Taare deri.

Thi her har han ei hjemme, ikke her i vort Nord —
Her sidder ikke Kongen ved eget Bord,
Her kan han ikke skjænke i Guld sin bedste Viin,
Her staar ei fast hans Throne med Blomsterbaldakin»
o. s. v.

Fjeldvandet ligger for ham «som et Øie blankt af Graad imellem Norges Fjelde», og solnedgangens melankolske smil, høstens blege tungsind, skovensomhedens tyste fred er de naturstemninger, der vækker den stærkeste gjenklang i hans sjæl. Det friske pulserende liv rundt omkring ham interesserer ham ikke; for det maa poesien flygte; «dybt i de inderste, de mørke Skove» maa

den opslaa sit paulun, eller den maa sætte sig ved foden af fortidens rester, drømme sig tilbage til gamle tider og gribes af vemod over, at de er svundne. En nyere tysk digter har skrevet, at det vakreste ved ruiner er, at de er ruiner. Han mener, at det er godt, at det er forbi med den barbariske tid, de tilhørte, før de blev ruiner. MUNCH vilde kunne have underskrevet sætningen, men rigtignok paa ganske andre præmisser. Ruinerne var poetiske, fordi de vakte drømme og vemod. Det var med poesien som med blomsterne:

«Der er i Naturen en hemmelig Kraft
Til mildt at dække hvad Tiden slog
Og over de blodige Vunder dog
I det mindste at dryppe en Balsamsaft.
Den kjærlige Moder kan ei udholde
At skue Døden i Børnenes Hus,
Men lader hver spirende Vaar udfolde
Et gjentaget Liv over Fortids Grus.

See, derfor er der en Sympathi
Imellem Ruiner og Blomster lagt:
Aldrig har Blomsten saa rig en Pragt
Som der, hvor alt andet Liv er forbi.
I Venustemplets halvbrudte Bue,
Som her staaer rød imod Aftenens Blaae
Kan Øiet ret forfølge og skue
Den Vei de trøstende Urter gaae.»

Den elegiske grundstemning har let for at henfalde til sygelighed og sentimentalitet, og fri for disse egenskaber er MUNCH's digtning slet ikke altid. I de to nævnte digtsamlinger fra 1848 og 1850 træder de dog ikke frem; men derimod gjør de sig saa meget stærkere gjældende i den næste samling, den i sin tid saa bekjendte «Sorg og Trøst», hvis udgivelse fremkaldte høidepunktet af MUNCH's popularitet som digter og paa samme tid indledede begyndelsen til hans senere upopularitet. «Sorg og Trøst».

Aarsagen til denne digtsamlings tilblivelse var sørgelig nok. Efter hjemkomsten til Norge rammedes nemlig hans hustru af en sygdom, der endte hendes dage i april 1850 efter kun seks aars ægteskab. Hun skildres af alle, der har kjendt hende, som en ualmindelig elskværdig dame. JØRGEN MOE har tegnet et smukt

portræt af hende i det mindedigt, han skrev over hende aarsdagen efter hendes død:

«Thi hun, som lagdes til Hvile der,
Den unge, yndige Kvinde,
Var ren og var mild som Morgenens Skjær,
Og frisk som Foraarets Vinde.
Og under sit barnlige Lunes Leg,
Der spøgende kom og vexled og veg,
Hun bar det dybere Indre,
Hvor higende Tanker tindre.

Hvor villig hun lukkede Sindet op,
Hvor gjerne hun vilde tømme
Over sit Aandslivs aabnede Knop
De rigeste Lysets Strømme!
Og hvad hun erkjendte for godt og smukt,
Hvert spirende Skud, hver moden Frugt —
Det fandt en Talsmand i hende,
Hun voved det at bekjende.»

MUNCH's sorg var stor, og den blev ikke mindre derigjennem, at den søn, hun havde efterladt ham, ogsaa begyndte at sygne hen og fulgte moderen i graven. Det er i disse sorgens aar, at digteren har skrevet «Sorg og Trøst». I digt efter digt kredser han om den skjæbne, der har rammet ham, og bryder ud i klager over sit tab; snart dvæler han ved minderne fra sin lykkes dage, som han betragtede gjennem et af sorgen taaredugget blik, snart fører han os til hendes grav, viser os dens blomsterflor om sommeren og dens skjære hvide snedække ved nytaarstid; snart reflekterer han over sin sorg saadan i almindelighed; han kjæler saa at sige for den og fastholder den som et kosteligt klenodie; snart søger han bort fra den mod den trøst, han finder i religiøs hengivelse. Den smukkeste trøst finder han dog i sit arbeide. I sin hustrus dødsaar var han nemlig bleven amanuensis ved univer-

Charlotte Munch.

sitetsbibliotheket i Kristiania, og i de høie, stille bogsale dalede der over ham en stille fred, der dulmede smerten. Det er dette, han har besunget i digtet «Paa Bibliotheket», samlingens bedste og et af MUNCH's ypperste:

«Værer hilsede
I stille Haller!
Stille og fredede som Klosterets,
Men ikke dumpe, ikke lukkede
Som disse!

Netop da Verden
Med dens Lyst og dens Farver
Havde lukket sig for mig, —
Da Sorgens Dække var faldet
Mellem mig og de Levendes Land —
Stille Haller! da aabnede I
Eders Porte for den Udstødte
Og gav ham et Fristed,
Hvor han kan dvæle med Fred —
Vandre mellem Tause og dog Talende,
Ene, og dog ikke eensom.

Thi rundt om de høie Vægge
Er Slægternes hellige Arv samlet,
Og Fortidens store Aander
Omgive mig her
Med deres bedste Tanker,
Og vidne:
At Menneskets Sjæl
Allerede her paa Jord
Kan overleve Døden.»
o. s. v.

«Sorg og Trøst» var tilegnet de sørgende, digterens «Medvandrere paa samme tunge Gang», og baade sørgende og ikke sørgende greb bogen og læste den med begjærlighed. I løbet af et aar oplevede den hele tre oplag, og flere oplag fulgte senere efter. Det var specielt det saakaldte blide kjøn, der fordybede sig i samlingen, og mangen en dame, der nu er omkring de seksti, vil kunne fortælle, hvorledes hun for firti aar siden har udgydt strømme af medfølende taarer over den sørgende og klagende digters vers. Det var et fuldstændigt sidestykke til de taareflomme, som deres

mødre i sin tid havde udgydt over RICHARDSON's engelske familje-romaner. Femtiaarenes mænd var derimod ikke saa blødhjertede, som deres fædre havde været. Det er en dybt rodfæstet nordisk forestilling, at den ægte sorg og smerte er taus; det er umandigt at lade den bryde ud i klager, saa alverden hører paa det: at klage er ensbetydende med at klynke. Stum sidder Egil Skallagrimsøn ved sine faldne sønners høi, og kun modstræbende digter han det mindekvad over dem, som hævdet skik og brug gjør ham det til en pligt at digte; leende dør Ragnar Lodbrok i ormegaarden, det vilde være svaghed af ham, om han gav sin smerte luft. Nyere tider har dæmpet, men ikke udryddet denne forestilling. Det ansees fremdeles for umandigt at klage, og kulturudviklingen har ført derhen, at det ogsaa er bleven anseet for stødende og upassende. LESSING har ret, naar han i sin «Laokoon» siger, at vi finere europæere af en klogere efterslægt ved bedre at beherske vor mund og vore øine end de gamle grækere, der ikke ansaa det for en skam for en mand at klage af sorg og skrige af smerte. MUNCH var i denne, som i saa mange andre henseender, et mere kvindeligt end mandligt gemyt; derfor blev ogsaa de kvindelige læsere hans deltagende fortrolige, medens mændene trak sig tilbage fra al denne sorg og jammer, der aldrig vilde tage ende. Med «Sorg og Trøst» blev MUNCH damernes specielle digter, og han vedblev at være det hele resten af tidsrummet.

Tiden fra udgivelsen af «Sorg og Trøst» til BJØRNSON's fremtræden med «Synnøve Solbakken» har man i sin tid døbt «det Andreas Munchske interregnum». Det er jo en temmelig nærgaaende og lidet hensynsfuld benævnelse; men den indeholder dog en ganske træffende karakteristik; den siger, at i dette tidsrum var ANDREAS MUNCH et slags overhoved i den norske literatur uden at besidde tilstrækkeligt af de fremragende egenskaber, som kræves af en hersker. De forfattere, hvis virksomhed havde kastet glans over den sidste halvdel af firtiaarene, forstummede en efter en. Efter 1850 udgav WELHAVEN ikke en eneste digtsamling før i 1860; han stod ikke længer som digterflokkens første mand; han havde nedlagt sit scepter, trukket sig tilbage til sit studerværelse og fordybet sig i literaturhistoriske studier. JØRGEN MOE havde søgt

op til sin lille fredelige præstegaard ved Krøderen og forsaget literaturen og alle dens gjerninger og alt dens væsen for helt og holdent at vie sig til sin præstelige gjerning. Asbjørnsen havde ikke offentliggjort noget selvstændigt nyt arbeide siden 1851; han havde med al kraft kastet sig over de zoologiske studier, og efter nogle aars forløb drog han til Tyskland for at studere forstvæsen. Den eneste livskraftige produktion, som saa lyset i disse aar, var Camilla Collett's «Amtmandens Døtre»; men den staar isoleret i femtiaarenes literatur, som en ensom forløber for nye tider.

I denne døde, slappe tid var Andreas Munch literaturens mest produktive forfatter. Foruden en samling «Digte og Fortællinger, ældre og nyere» (1855) udgav han flere dramatiske arbeider, der blev opført baade i Kristiania og Kjøbenhavn, og hvoraf flere gjorde megen lykke hos det store publikum. Det ældste af dem er «Salomon de Caus» (1854). Aaret efter fulgte «En Aften paa Giske, historisk Skuespil i een Akt». Derpaa kom «Lord William Russell, historisk Tragoedie i 5 Akter» i 1857. 1860 bragte det lille festspil «Kongehallen i Bergen», skrevet i anledning af Karl den femtende's kroning i Trondhjems domkirke, og endelig maa i denne forbindelse nævnes «Hertug Skule, Tragoedie i fem Akter» (1864).

«En Aften paa Giske».

Høiest blandt disse arbeider staar «En Aften paa Giske». Det er bygget paa det 148de kapitel i Olaf den helliges saga hos Snorre. Den første halvdel af kapitlet er temmelig nøiagtig fulgt; resten er derimod meget frit omdigtet. Dog har Munch her i det store og hele taget holdt sig langt nærmere til historien end i «Kong Sverres Ungdom».

Det er en tvistighed fra Olaf den helliges dage, stykket dreier sig om, og kongen optræder selv paa scenen og bilægger striden, omtrent paa samme maade som kong Sverre optræder i Bjørnson's ungdomsdrama «Mellem Slagene». Stein Skaftessøn, en ung islænder, er bleven holdt tilbage i Nidaros af kong Olaf som et slags fange. Han er yderst misfornøiet derover og digter en nidvise om kongen, der bliver meget vred, da den kommer ham for øre. Stein flygter og dræber paa flugten en af kongens aarmænd, der vil nægte ham hest til fortsat flugt. Paa grund heraf

lyses han fredløs og tager nu sin tilflugt til Giske paa Søndmør. Thorberg Arnessøn til Giske er ikke tilstede ved hans ankomst, men hans hustru Ragnhild, Erling Skjalgsøns datter, tager vel imod islændingen, der ved en tidligere leilighed har vist hende en tjeneste, og lover ham gjæstfrihed og beskyttelse mod kongens mænd. Det samme lover ogsaa hendes halvvoksne søn Eystein Orra, der hurtig bliver Steins ven. Saaledes er stykkets forhistorie.

Men Thorberg er kongen og den nye tro inderlig hengiven, og da han vender hjem, kan han slet ikke bifalde, hvad hans hustru har gjort. Han vil, at Stein øieblikkelig skal forlade gaarden, medens hun erklærer, at i saa tilfælde vil ogsaa hun drage bort og ledsage islændingen til sin fader Erling Skjalgsøns gaard paa Sole. I brydningen mellem disse to viljer ligger stykkets dramatiske virkning. Thorberg kjæmper en haard kamp med sig selv, og da ogsaa hans søn erklærer at ville drage bort, ser det et øieblik ud, som om kjærligheden til hustru og barn skal seire over troskaben mod kongen. I sagaen seirer virkelig denne kjærlighed, og Thorberg maa siden drage til Nidaros ledsaget af hele sin slægt for at blive forligt med kongen. MUNCH derimod lader kongetroskaben seire. I «En Aften paa Giske» støder Thorberg sin søn fra sig og siger baade til ham og Ragnhild:

«Forlad mig Alle kun! — Troe ei, jeg staaer
Alene her igjen — Jeg har jo Kongen
Og Olafs Gud, — O, han vil hjælpe mig!»

Slige mønstre paa loyalitet var nu egentlig de gamle nordmænd ikke. Men til noget brud kommer det alligevel ikke i «En Aften paa Giske». En gammel bonde har været tilstede under scenen, og idet Thorberg vil lade sin hustru og sin søn gaa, kaster han pludselig bondekoften og staar der som kong Olaf i egen person. Som en ægte *deus ex machina* bringer han straks fred og forsoning tilveie:

«Nei, min ædle Thorberg,
Kong Olaf træder ikke mellem Dig
Og dine Nærmeste til Splid og Sorg.
Dit Offer har du bragt som Abraham —

Krist være takket som harført mig hid,
At give Dig det uskadt her tilbage!
Modtag din Gjæst — med ham din Søn, din Hustru,
Og vær din Konges Ven, som hidindtil.»

Det er, som læseren vil forstaa, ikke andet end en dramatisk situation i den OEHLENSCHLÄGER'ske tragedies stil, men den er godt lagt tilrette og virker ganske kraftig. Paa scenen har stykket i sin tid gjort megen lykke, og det er uden sammenligning Norges bedste dramatiske arbeide i den alvorlige genre fra tiden før IBSEN's og BJØRNSON's sagadramas fremkomst.

Langt mindre heldig havde han været med sin dramatiske Digtning «Salomon de Caus», skjøndt den baade fra formens og tankens side var meget betydeligere anlagt. «Salomon de Caus».

Som bekjendt har man nævnt den franske ingeniør SALOMON DE CAUS (1576— ca. 1630) som den første opfinder af dampmaskinen. Han var en udmærket konstruktør af de i hans tid saa yndede «vandkunster» eller springvand, som det heder paa et nyere sprog, og i en bog om dette emne udkaster han den tanke, at det ogsaa maatte gaa an at drive vandet tilveirs ved hjælp af damp. Dette er hans adkomst til hæder som dampkraftens — ikke dampmaskinens — opdager. At han som sindssvag blev bragt til det parisiske galehus Bicêtre og døde der, skal være et sagn, der savner historisk grund; men dette sagn er det, MUNCH har benyttet som fundament for sin digtning, og paa dette fundament er det, han har digtet en «christelig Tragoedie».

Han lader virkelig SALOMON DE CAUS være dampmaskinens opfinder og fremstiller nu de gjenvordigheder, der rammer den geniale opfinder netop paa grund af hans opfindelse. Uvidenheden i hans egen hustrus skikkelse er enig med den udlevede videnskabelighed, repræsenteret af dr. Riquarol, om, at han er en gal mand. Geistligheden — pater Coelestinus — anser ham for at være en oprører mod Gud, og statsmandskløgten, repræsenteret af selve kardinal Richelieu, betragter ham som et individ, der er meget farligt for den bestaaende samfundsorden. Mod uvidenhed, videnskabelig bornerthed, geistlighed og politik kjæmper det stakkels geni forgjæves; han bliver uden barmhjertighed puttet ind i Bicêtre og dør der, men ikke før han har bøiet sin oprørske aand under

troens lydighed og strøget flag for den gamle verdensbetragtning, som hans opfindelse vilde have givet dødsstødet. Han dør, idet han tror at se stjernehimlen aabne sig og englene stige ned for at hente ham.

Stykket virker meget trættende under læsningen; monologer paa to-tre sider og repliker af omtrent samme drøide støder man paa, ret som det er. Interessen for det forfulgte geni taber sig mer og mer, jo længer handlingen skrider frem, og forfølgerne er altfor lavtliggende til at tage interessen fangen i stedet. Det hele bliver igrunden ikke til andet end en semtimental jeremiade over geniets gjenvordigheder i denne sørgelige verden. Paa scenen gjorde stykket ingen lykke, da det i 1854 blev opført, og da det i 1876 blev draget frem paany, faldt det fuldstændig til jorden; ved tredie og sidste opførelse, der gaves til indtægt for forfatteren, var huset omtrent tomt; hans hele udbytte skal have været ca. 120 kroner.

«Lord William Russel». Ganske anden lykke gjorde «Lord William Russell, historisk Tragoedie i fem Akter» (1857). I sæsonen 1857—58 oplevede den ikke mindre end 11 opførelser paa Kristiania theater, og siden har den gaaet hele 19 gange, sidste gang i 1875. I Kjøbenhavn blev stykket først forkastet efter en meget nedsættende, men ingenlunde ubegrundet censur af J. L. Heiberg, en censur, der først nylig er bleven offentliggjort i det danske maanedsskrift «Tilskueren» (1893, maiheftet). I 1869 blev imidlertid stykket optaget paa det kongelige theaters repertoire og oplevede 11 opførelser i sæsonens løb. Med dette stykke havde Munch atter faaet damerne paa sin side, og hans seier var sikker. Men fuldstændig var den ikke; de slemme mænd var atter temmelig reserverede, og navnlig var kritiken alt andet end begeistret; vistnok skrev M. J. Monrad en række meget anerkjendende «Fragmentariske Studier over «Lord William Russel»»; men en svale gjør ingen sommer, og dens toner overdøvedes fuldstændig af den kritiske pibekonsert, som enkelte af stykkets modstandere opførte. Blandt disse var den unge historiker Johan Ernst Sars, der nogle aar i forveien havde underkastet sig examen philosophicum og siden helt havde viet sig til historiske studier, uden at beskjæftige sig med noget embedsstudium. I «Christiania-Posten» leverede han en temmelig skarp kritik af stykket — hvad der fremkaldte en indigneret «Sangerprotest» fra forfatterens side, og

at denne indignation ogsaa deltes af stykkets beundrerinder, fremgaar klart nok af frøken Skjæres bekjendte replik i «Kærlighedens Komedie»:

«Men Gud bevars, der gives altid Visse,
som af det Rørende sig lader hidse
til Railleri! Det er jo velbekjendt,
at her var en, som bare var Student,
der var saa lav, saa ryggesløs, saa ussel,
at kritisere selve «William Russell».»

Henrik Ibsen selv havde forresten ogsaa anmeldt stykket, og han var jo ogsaa «bare student», ja knapt nok det engang. Efter opførelsen i Danmark gik det ikke stort bedre; der overtog den unge kritiker Georg Brandes angriberens rolle og førte med glans en række kritiske stød mod stykkets svagheder.

Ligesom det sidst nævnte stykke kunde bære titelen «Salomon de Caus eller det forfulgte Geni», saaledes kunde dette godt bære titelen «Lord William Russell eller den forfulgte Helt». Den engelske oppositionsmand, som stykket dreier sig om, var i virkeligheden ikke noget sligt mønster paa alle dyder, som A. Munch har gjort ham til; han havde havt en temmelig stormende ungdom som alle datidens adelsmænd, og i sin politik havde han slet ikke været saa besindig og værdig, som han er i tragedien. Han havde virkelig deltaget i den sammensværgelse, som han blev dømt skyldig i; han havde pleiet hemmelige underhandlinger med Frankrig, og han ansaa sig fuldt berettiget til at anvende voldsomme midler for at fjerne de mænd, der var ved roret; men alt dette er ligesaa mange feil i A. Munch's øine; han kan umulig bruge en helt, der har levet et vildt ungdomsliv, deltaget i sammensværgelser og gjort lignende stygge ting, og saa holder han da storvask paa den gamle oppositionsmand og vasker ham saa ren, at han ikke er til at kjende igjen. Hvis Russel havde kunnet se sig selv i det Munch'ske speil, vilde han uden tvivl have sat i en drøi engelsk ed og betakket sig for denne generalrengjøring, der har stærk lighed med en udvaskning. Efter at have renset og forædlet helten maa forfatteren naturligvis sværte modstanderne for at tilveiebringe den fornødne ligevægt mellem lys og skygge. Der bliver da ikke andet af dem end skurke og kjæltringer i den nedarvede stil.

Ogsaa lady Russell maa undergaa en meget karakteristisk renselsesproces, inden hun finder naade for MUNCH's øine — hvad G. BRANDES kort og greit har paavist i sin nysnævnte kritik. Han siger: «Lady Russel havde tilbragt fjorten Aar i et glædesløst Ægteskab med en anden Mand og været tre Aar Enke, da hun blev gift med Lord Russell. Det overspringes; thi det er ikke harmonisk. Hun var tre Aar ældre end sin Mand. Det forties, thi det er ikke efter Opskriften, ikke lykkeligt og skjønt. Men det forklarer hendes Lidenskabs Art, som ellers er en Lidenskab i Almindelighed. Det viser, hvad brændbart Stof der var ophobet i hendes Sjæl, en Sjæl, som et halvt Livs Ubekjendtskab med Lykken havde udtørret. Det viser, at hun ikke elskede som Julie i Kraft af Romeos Skjønhed og sine 15 Aar, men med en Elskov, som Savn og Ensomhed havde forberedt, som Bevidstheden om at have de 30 Aar bag sig havde givet Angesten for at miste og Trangen til at erstatte Ungdommens Tiltrækning ved Hengivenhedens Ubegrændsethed. En 34-aarig Kvinde elsker ikke alene anderledes end en 17-aarig, men begynder ogsaa at elske anderledes. Det viser fremdeles, at hun ikke elskede Lord Russell af Pligt, men af Drift, og forvandler Forherligelsen af Ægteskabet til Forherligelse af Kjærligheden.»

Da denne kritik blev skrevet, holdt GEORG BRANDES paa at forberede sig til sin polemik mod den hendøende, af OEHLENSCHLÄGER indviede literaturretning. Man mærker allerede polemikeren, naar han gjør denne retning ansvarlig for stykkets mangler. Det var i hans øine «et af de sidste mulige Producter af den Oehlenschlägerske Maner og Skole». Det er dog uden tvivl snarere tyske end danske literaturfrembringelser, der danner stykkets literære forudsætninger, og J. L. HEIBERG har vistnok seet rigtig, naar han i sin censur nævner SCHILLER's «Maria Stuart» og HEINRICH LAUBES «Graf Essex» i denne forbindelse. Han finder det hele altfor traditionelt og udslidt. «Det forekommer En ved Læsningen,» siger han, «som om man havde læst Stykket mange Gange før. Virkelig gives der ogsaa et stort Antal Theaterstykker, som gaar ud paa, at en Person uskyldig dømmes til Døden, og hvor Handlingen i sidste Akt foregaar i et skummelt Fængsel, hvor en mat Lampe brænder paa Bordet, medens Familie og Venner tager

Afsked med den Dømte, en Geistlig forbereder ham og endelig en Trommehvirvel eller Klokkeklang forkynder hans Gang til Retterstedet.» Det er en kritik, der rammer sømmet paa hovedet, og den hører til dem, som en senere tids dom ikke kan forandre.

MUNCH's næste store dramatiske arbeide var «Hertug Skule, Tragoedie i fem Akter» (1864). Det var et besynderligt træf af skjæbnen, at MUNCH netop paa dette tidspunkt havde givet sig i kast med dette emne. Mens han holdt paa med udarbeidelsen, udkom netop HENRIK IBSEN's behandling af det samme stof, «Kongsemnerne», og publikum fik saaledes opleve den mest interessante mandjævning mellem det ældre og det yngre digterkuld. Mandjævningen var fuldstændig dræbende for ANDREAS MUNCH, og det knæk, som hans digterry ved denne leilighed fik, forvandt det aldrig; fra den dag af, da «Hertug Skule» blev henlagt efter tre opførelser, var han en slagen mand. En ny tid, en ny literaturbetragtning havde overvundet ham, en tid, som han ikke forstod, en literaturbetragtning, som han fra sit standpunkt ikke kunde anerkjende. Han vedblev at producere; men hans udvikling var afsluttet; der havde aldrig været synderlig kraft i hans frembringelser; nu begyndte de ogsaa mere og mere at mangle saft; de kom mere og mere til at ligne visne blade, der drysser til jorden fra en høstgul busk. «Hertug Skule».

At læse «Hertug Skule» efter at have læst «Kongsemnerne» er omtrent som at komme ind i en grund liden vik ude fra den store, dybe fjord. De sjælelivets dybder, som IBSEN har loddet, kjender A. MUNCH ikke; i «Hertug Skule» er hans digtersnekke gaaet til ankers paa en favn vand. Den store historiske modsætning mellem en gammel og en ny tid, som emnet aabenbarer, har MUNCH øinet ligesaa vel som IBSEN; men han har ikke forstaaet den. Han finder ikke andet i det hele end sin gamle kjære modsætning mellem nordisk vildhed og sydlandsk kultur. Hertug Skule og hans mænd repræsenterer den gamle tid med de vilde sæder, Haakon og hans dronning den blødhed og forfinelse, som holdt paa at trænge ind fra Syden i følge med de nye ridder- og kjærlighedsdigte. I «Kongsemnerne» er det samlingstanken, Haakons store kongstanke, som skiller mellem gammelt og nyt; hos MUNCH er det bare «Flores og Blantseflor». Paa adskillige steder i MUNCH's

tragedie kaldes Haakon med det bekjendte øgenavn «Haakon Søvn» — og i dette tilfælde bærer han sit navn med rette. Skule er ikke synderlig interessantere tegnet; man er kjed ham, længe før Birkebeinerne har faaet taget livet af ham. Ogsaa dronningen og Peter falder rent igjennem i sammenligning med de tilsvarende figurer hos IBSEN. En række kjærlighedsscener mellem Peter og en af dronningens terner afbryder og svækker interessen istedetfor at øge den.

Senere aar. I det ydre var MUNCH's stilling nogle aar i forveien bleven forbedret. I 1860 bevilgede storthinget ham 400 spd. aarlig. I virkeligheden var det et slags digtergage; men officielt bevilgedes pengene som gage for en ekstraordinær docent ved universitetet, og dette førte til, at MUNCH senere fik titel af professor, samtidig med at universitetets øvrige docenter blev udnævnte til professorer. Fri fra universitetsbibliothekets tvang kunde han nu opholde sig, hvor han lystede. Docentposten opfattede han fra første færd af som en digtergage og følte sig ikke forpligtet til at holde forelæsninger. Paa grund heraf kunde han uhindret tilfredsstille sin gamle reiselyst, og de nærmest følgende aar flakkede han vidt omkring. Paa en af sine reiser gjorde han bekjenskab med en adoptivdatter af den danske lensgreve RABEN, og hun blev i 1856 hans anden hustru. Takket være hendes betydelige formue var han fra nu af en økonomisk uafhængig mand, der kunde indrette sig, som han vilde. Om vinteren boede han i Kjøbenhavn, hvor han færdedes mellem det ældre kuld af danske kunstnere og forfattere; om sommeren opholdt han sig i en prægtig villa, som han havde ladet opføre paa Lolland med en herlig udsigt over Østersøen. I Norge gjorde han kun korte visiter ved midtsommertid. Hans bløde gemyt følte sig mere hjemme i Danmark end i det barske fædreland, og de norske forhold, baade de politiske og de literære, blev mindre og mindre tiltalende i hans øine. Gjennem «Morgenbladet» vedblev han at give sin misfornøielse luft, naar der var noget, der mishagede ham i særlig grad. IBSEN's og BJØRNSON's forfattervirksomhed blev ham mere og mere en torn i øiet, og den politiske kamp, der førte til rigsretsdommen i 1884, fyldte ham med dyb sorg og

indignation. Hans sidste trykte digt var rettet til rigsrettens dommere. Hans produktivitet tog ikke synderlig af; han leverede tvertimod i de sidste tyve aar af sit liv en hel række bøger, hele ti stykker, foruden et par metriske oversættelser; men gehalten blev stadig magrere; hans aare tørrede lidt efter lidt ind.

I 1864 udgav han en «Digtkrands efter en romersk Legende»: «Jesu Billede»; den gjorde megen lykke og oplevede til 1882 en række af fem oplag. Ogsaa digtsamlingen «Eftersommer» (1867) vakte opmærksomhed; den danner paa en vis maade et slags supplement til «Sorg og Trøst», idet den viser, at digteren endelig har fundet lægedom for de dybe saar, der i sin tid havde gjort ham til sorgens digter. — Dramaet «Moder og Søn» (1871) blev opført i Kjøbenhavn og synes at have gjort et slags lykke der; paa Kristiania theater oplevede det kun to opførelser. Endvidere skrev han et eventyrdrama, «Fjeldsøen» og et dramatisk billede, «Fangen paa Munkholmen», hvor den ulykkelige Griffenfeld er hovedpersonen. Han samlede et bind reiseminder og udgav en fremstilling af sine barndomserindringer samt en samling «Mindedigte over norske og danske Mænd og Kvinder fra 1837 til 1877». Endelig udkom i 1880 den historiske digtning «Pave og Reformator», hans sidste større værk.

Andreas Munch.

Samme aar som dette arbeide saa lyset, feirede han sit femtiaarsjubilæum som student, og ved samme leilighed var der jo ogsaa omtrent 50 aar, siden hans første digt blev trykt. Dette gav anledning til en liden jubilæumstilstelling af en eiendommelig art. En ældre hoffunktionær, der interesserede sig for MUNCH's digtning, inviterede med kong OSKAR's tilladelse og paa hans vegne et lidet selskab damer og herrer ud til Bygdø kongsgaard en solblank søndagseftermiddag i august 1880. I den smukke have var der dækket et desertbord, og om dette samledes gjæsterne

for at drikke den gamle digters skaal. Prof. DIETRICHSON holdt talen; en festsang ledsagede den, og et udvalgt kor af ældre studentersangere afsang endel af sit repertoire, hvoriblandt MUNCH's «Brudefærden i Hardanger» selvfølgelig ikke manglede. Prof. DIETRICHSON havde talt saa varmt og anerkjendende, som man kunde forlange af en festtaler; men alligevel mærkedes det hist og her, at han tilhørte en yngre generation end jubilanten. Professor MONRAD greb derfor ordet som repræsentant for digterens egen samtid. Det gjorde et underligt indtryk, da MUNCH midt under talen høit udbrød: «Altsaa er jeg dog ikke død!» I disse ord laa der megen bitterhed over, at tiden var løbet fra ham. Aandsfrisk som han endnu var, vilde han ikke indrømme, at det var hans muse, som var bleven gammel; det var bare den yngre slægt, som var bleven skakkjørt; den forstod sig ikke længer paa virkelig poesi; den havde ladet sig forføre baade af falske poeter og profeter.

Men jeg har ogsaa et andet indtryk fra denne fest, hvortil jeg havde den ære at være indbuden som eneste repræsentant for den skakkjørte literære ungdom. Det er et indtryk af en mere harmonisk art, og det kaster ligesom et slags karakteriserende belysning over MUNCH's digterpersonlighed. Talen var holdt, og sangen var sunget. Med blottet hoved traadte MUNCH frem ved den øverste ende af bordet for at fremsige det digt, han havde skrevet som svar. Hans hustru og deres eneste datter stod ved hans side. De lange graahvide digterlokker faldt ned mod hans skuldre, og paa et blødt sprog, mere ligt dansk end norsk, fremsagde han sine vers, medens den synkende sol kastede enkelte straaler gjennem det tætte løv og lagde en gylden aftenglans om hans skikkelse. For mig blev det et historisk øieblik; den sildige augusteftermiddag, den synkende sol, den gamle falmede skikkelse, det underlige sprog, de stive, kraftløse vers — alt forenede sig til det indtryk, at jeg her stod ansigt til ansigt med selve den tid, som svandt, og at den netop i øieblikket — ligesom solen — holdt paa at dukke under i horisonten. En saadan langsom dalen mod horisonten var i virkeligheden de sidste tyve aar af MUNCH's digterliv.

Vaaren 1884 skulde han som sædvanlig flytte ned til sin villa paa Lolland; men han blev syg, forinden han kom afsted. Paa en villa lige ved Kjøbenhavn slog han sig ned i stedet, og her døde

han den 27de juni 1884. Hans lig blev ført til Norge og begravet paa Vor Frelsers gravlund ved hans første hustrus side.

ANDREAS MUNCH har forsøgt sig i alle digtekunstens hovedarter; han har ikke blot skrevet en lang række dramer og en hel mængde digte, han har ogsaa leveret et par fortællinger og en historisk roman, «Pigen fra Norge» (1861), der foregaar omkring aar 1300 og til titelfigur har Erik Magnussøns datter Margreta, der blev kaaret til skotternes dronning, men døde paa overfarten til sit rige. Høiest blandt hans fortællende arbeider staar «Den Eensomme» (1846), «en Sjælehistorie», der er fortalt med finhed og forstaaelse. Forøvrigt er det kun som lyriker, han vil leve i efterslægtens erindring. Endel af hans digte hører om ikke til det betydeligste, saa dog til det smukkeste i norsk lyrik. I det romantiske digterkor har han sin egen stemme, sit eget bløde molparti, og han udfører det klart og smukt. Digte som «Hvor i Verden jeg gaaer», «Et Fjeldvand», «Eensomhed», «Sommerens Vemod», «Blomster og Ruiner», «Brudefærden i Hardanger» o. fl. har allerede bevist sin levedygtighed, og en romancecyklus som «Kongedatterens Brudefærd» vil altid bevare stor interesse som et karakteristisk udtryk for en karakteristisk aandsretning. Dette maa fremhæves med styrke ligeoverfor dem, der endnu ikke har glemt at rynke paa næsen af ham, saasnart hans navn nævnes.

Munchs gravsted.

Hans «Samlede Skrifter» udkom i fem bind 1887—90, udgivne af M. J. MONRAD og HARTVIG LASSEN. Første bind aabnes med en kort livsskitse, forfattet af prof. MONRAD. Ogsaa i J. UTHEIM's Bibliografi.

«Otte Forfattere», NORDAHL ROLFSEN's «Norske Digtere», P. HANSEN's «Nordiske Digtere» samt i L. DIETRICHSON's «Omrids af den norske Poesies Historie» findes der læseværdige bidrag til hans karakteristik.

P. A. Jensen. **Peter Andreas Jensen** blev født i Bergen den 22de december 1812 som søn af en bergensk handelsmand. Alt det livlige i bergensernaturen synes han at have taget i arv. Livlig og rig paa ord, baade naar han skrev og naar han talte, en udmærket selskabsmand og en fortræffelig festtaler, varmhjertet og letbevægelig, vittig og skjæmtefuld — saaledes omtrent er det indtryk, man faar af ham, naar man hører hans gjenlevende bekjendte fortælle om ham.

Tolv aar gammel blev han sat ind paa Bergens lærde skole, og han blev snart en af LYDER SAGEN's bedste elever. I 1831 blev han student med laud og kom saaledes ind i studenterverdenen, kort før Stumpefeiden tog sin begyndelse. Som elev af SAGEN delte han naturligvis dennes opfatning af HENRIK WERGELAND som et uhyre; paa skolen havde SAGEN læst WELHAVEN's angrebsdigt «Til Henrik Wergeland» op for klassen og udviklet for gutterne, hvor udmærket og rigtigt det var. At JENSEN som student sluttede sig til WELHAVEN, er meget naturligt; han deltog selv i Stumpefeiden med en række epigrammer, blev senere redaktør af «Samfundsbladet» og var som saadan med blandt dem, der traadte ud for at grundlægge et nyt studentersamfund. Netop som «Forbundet» blev stiftet, forlod han imidlertid byen og drog tilbage til sin fødeby med testimonium for bestaaet andeneksamen i lommen.

Af større betydning for JENSEN var hans optagelse i et lidet selskab af ældre bergenske studenter, der kom sammen hver lørdagsaften for at hengive sig til literære sysler. Møderne begyndte med deklamation; hver havde sin tur at deklamere, og ingen kunde undslaa sig. Saa blev et haandskrevet blad oplæst; det indeholdt kritiker over det foregaaende mødes præstationer og forøvrigt bidrag paa vers og i prosa. Derpaa fulgte et foredrag over et eller andet selvvalgt emne, og naar det var tilende, kom punschebollen frem; resten af aftenen var viet sang og selskabelig gemytlighed. «I dette Samfund blev jeg Forfatter,» fortæller JENSEN selv i sine «Auto-

biografiske Meddelelser». «Der var kommen et Liv og en Energi i min Gjøren og Laden, som jeg aldrig før havde mærket noget til. Alle mine ledige Timer — og af dem havde jeg mange — bleve ofrede Samfundet; hvad jeg læste, læste jeg med Hensyn til dette, hvad jeg skrev, skrev jeg med Hensyn til dette; Originalt og Oversat, Alvor og Skjemt, bunden og ubunden Stiil — det gik om hinanden og gik med en rivende Fart til ligesaa megen Forundring som Glæde og Stolthed for mig selv. Oehlenschläger havde været min Yndlingsforfatter i Skoletiden; men han maatte nu give Plads for den tyske Heine og de danske Poeter H. C. Andersen, Chr. Winther, Paludan-Müller og fornemmelig Henrik Hertz, hvis Rimbreve bleve, især noget senerehen, en Gjenstand baade for min Beundring og Efterligning.»

P. A. Jensen.

Med megen glæde tænker han tilbage paa de timer, han har tilbragt i dette selskab, og han fremhæver, at det har havt en stor og gavnlig indflydelse paa hans udvikling. Men paa samme tid nægter han ikke, at det også har gjort skade. «Man fik Indbildninger om sig selv, der kun sjelden bleve avede, og holdte inden de rette Grændser af den Kritik, man blev undergiven; meget mere var Kritiken en ægte Rosiflengkritik, paa en Gang baade umoden og smigrende. — Den overdrevne Produktivitet foregik naturligvis uden tilbørlig Selvkritik og fandt heller ingen Stopper i nogensomhelst Protest fra Vennernes Side; tvertimod; — — Det kunde da som oftest kun blive halvbaarne Skabninger, som her kom til Verden, og jeg for min Part skulde ikke have draget et tungt Suk, om mange af mine havde opgivet Livet der, hvor de undfangede

Livet; men desværre! i flere af disse Misfostre havde baade jeg og Andre forgabet os; de bleve atter og atter tagne frem, og saa længe saa man paa dem med Marekattens Øine, til man fandt dem smukke og værdige til at blive Gjenstand ogsaa for Udenverdenens Beundring. Men den udeblev som oftest, eller — endnu værre — Beundringen gik over til Forundring selv hos dem, som havde fundet disse stakkels Skabninger ganske vakre som Blækklatter, men nu fandt dem rent utaalelige, da de viste sig i Typographiens pretentiøse Klædebond.»

Man ser, at han i sine senere aar har beklaget, at han i ungdomsdagene har skrevet og offentliggjort for meget uden spor af den fornødne selvkritik, og naar man gjennemlæser hans ungdomspoesier, maa man give ham medhold i denne beklagelse. Det er ikke tvivl om, at hans pen har løbet altfor let hen over papiret.

Hjemme i Bergen blev den unge cand. philos. vikarierende lærer ved latinskolen og indehavde denne post et aars tid. I de dilettantforestillinger, der dengang endnu florerede i Bergen som andre steder, tog han ivrig del og gjaldt for at være en overmaade dygtig dilettantskuespiller. Endelig drog han tilbage til Kristiania for at begynde paa det theologiske studium. I 1836 tog han theologisk eksamen med laud. og vendte derpaa tilbage til sin fødeby, hvor han dels ernærede sig ved at give privatinformationer, dels som lærer ved latinskolen, indtil han i 1843 blev residerende kapellan til Lindaas, et stort præstegjæld med mange annekser helt ud i havbrynet nogle mil nordenfor Bergen. Her blev han, indtil han i 1848 forflyttedes til Oslo og Aker som residerende kapellan. I 1859 udnævntes han til stiftsprovst og sognepræst til Vor Frelsers menighed i Kristiania og indehavde disse stillinger til sin død, der iudtraf den 15de juni 1867. Han var flere gange udseet til at være biskop, men var ikke at bevæge til at modtage kaldelsen.

Ungdomsdigtning.

Under opholdet i Bergen som theologisk kandidat udgav han sin første bog, «Et Snees Digtninger» (1838). Det er lette vers og lette tanker, en livlig naturs raskt henrablede improvisationer. Alt, hvad han ser, og alt, hvad han hører, sætter han paa vers, og han tager det ikke saa nøie, om der ogsaa kommer noget mere med end det, han har hørt og seet. Her er et virkelighedsindtryk i en lidt tynd form:

«Hør fra Klippens fjerne Sal
Lurens Toner stige!
Seer Du, hist i grønne Dal
Gaaer en Sæterpige.
Haaret brunt og Dragten let
Klæder hende rigtig net.»

Det er rimet prosa, ikke poesi. Lader han sin fantasi raade, bliver det ikke stort bedre. Her er et fantasibillede til prøve:

«Trygt henad Bølgen glider
Den fjærlette Baad,
Om stærke Sider
Delphinen sig gynger kaad.
See, hvor den Bølgen rider!»

Den kaade delfin, der gynger og rider paa samme tid, er unegtelig lidt slem at fordøie. Foredraget er, som man ser, et slags rask gemytlig parlando, og tonefaldet er dansk:

«Tænk, om Moder havde hørt det! Nei,
Kjønt vi vented', til hun gik sin Vei.
Ak, da skulde du os sagtens seet,
Jeg blev ganske ordentlig Poet» —

— en saadan strofe læser man uvilkaarlig med dansk tonefald.

Der gik hele 11 aar mellem «Et Snees Digtninger» og JENSEN's næste digtsamling, «Blade af min Mappe» (1849), og der ligger megen udvikling mellem dem. Ogsaa her gjenfinder man den for JENSEN karakteristiske egenskab, at han maa sætte alt, hvad han ser og oplever, paa vers. En hel afdeling er saaledes et slags versificeret dagbog, som han har ført, da han med sin familie drog fra Lindaas til Kristiania. Alle hans indtryk og oplevelser er tagne med, lige fra afseilingens til ankomstens øieblik; men der er friskhed over dem, et stænk af havluft og sjø, som gjør, at man ikke kjeder sig over smaatingene. Det hele kulminerer i det friske underveis skrevne digt til STEEN STEENSEN BLICHER. Her læser man strofer som disse: «Blade af min mappe».

«Snart stod han paa Havstokkens
Brændende Sand

Og klagede høit
Med den skibbrudne Mand.

Snart sad han i Hytten
I luneste Mag
Og skjemted og sang
For det lyttende Lag.

Han feided mod Taaben
Med Humor og Vid,
Men brugte sin knusende
Kølle mod Nid.

Han var i sin Kjerne
En nordisk Natur;
I Kunst som i Livet
Foragted han Buur.

Kom, Havets Homeros!
Du Hedernes Præst!
Kom følg mig paa Havet
I Solskin og Blæst!

I Solen, der varmer,
Jeg kjender dit Smiil,
I Blæsten, der bider,
Din træffende Piil.»

Ogsaa fra sit huslige liv har Jensen hentet motiver til digte, saaledes det smukke «I Barnekammeret», der begynder saaledes:

«Her har jeg alle mine slumrende Smaa,
Blomster i spirende Pragt;
Her er min Hauge, mit Bedste, hvorpaa
Alle mine Tanker sig har lagt.
Her vil Du finde mig tidlig og silde,
Spørg ei, hvem mest jeg har kjær!
Dybt i mit Bryst er en levende Kilde:
Den har vel nok til Enhver.»

Enkelte af digtene i denne samling har med rette vundet popularitet, saaledes det af Napoleons-beundring svulmende «Keiseren kommer» og den lille religiøse aftenstemning «Solnedgang», der ligesom flere andre af samlingens digte danner en forløber for Jensen's senere, religiøse digtning.

Den største plads i samlingen indtager de fortællende digte. Deres emner er hentede fra den nordiske mythologi, fra gamle sagn og legender, fra den ældste norske historie og fra flere kanter. Det omfangsrigeste af dem er en cyklus paa 17 digte, der bærer titelen «Alfhild, Sagn fra Fjordene». Det er en almindelig bjergtagningshistorie uden spor af særpræg hverken fra fjordene eller fra andre kanter af Norge. Den alfeeventyrets forestillingskreds, hvori det hele bevæger sig, passer tvertimod bedre under en sydligere breddegrad af den germaniske verden end i Norge, hvor disse forestillinger ikke findes i denne form. I det hele taget mærker man hos JENSEN ikke nogen bestræbelse efter at naa et nationalt præg i sin romancedigtning; han staar i saa henseende adskilligt tilbage for WELHAVEN; han gjør enkelte forsøg paa at anvende folkevisestilen, men træder her nærmest i de danske digteres fodspor. Selv hans gloseforraad vedbliver at pege mod Danmark. Endnu i 1849 bruger han f. eks. uden betænkelighed et ord som «Ellekongen». Man mærker nok, at det er folkepoesien, som gjør sin indflydelse gjældende i literaturen, naar man læser hans digte; men man mærker ikke, at denne indflydelse var forbunden med en national bestræbelse.

I 1852 udkom P. A. JENSEN's omfangsrigeste bog, hans «Dramatiske Digtninger». Bindet indeholder tre arbeider, to femaktsstykker: «Kong Gorm» og «Olaf i Venden», og et treaktsstykke «Huldrens Hjem». De to førstnævnte er studier i den OEHLENSCHLÄGER'ske tragediestil, det sidste er et offer paa huldreromantikens alter. Her er der national stemning, nationale melodier, nationale dragter, national romantik — kort alt, hvad en nordmands hjerte begjærte i tiden omkring 1850. Det eneste, som der ikke er, er ægte dramatisk liv; derfor lykkedes det heller ikke stykket at vinde publikums yndest; det blev slaaet af marken af C. P. RIIS's lille vaudeville «Til Sæters», der skummede fløden af den nationale stemning, som var oppe i tiden. I sine studenterdage skal P. A. JENSEN som nævnt have været en udmærket flink dilettantskuespiller, og man synes at mærke skuespilleren, naar man læser hans dramatiske arbeider. Naar skuespillere giver sig til at skrive skuespil, pleier det nemlig ofte at gaa saa, at de forveksler den ydre sceniske effekt med den dybere dramatiske interesse. Saaledes er det ogsaa gaaet JENSEN; «Dramatiske Digtninger».

han kjendte de sceniske virkemidler og forstod at benytte dem; men stort længer rak han ikke. Foruden de nævnte stykker har han ogsaa skrevet et lidet festspil, «Kongens Magt», der blev opført paa det norske theater i Kristiania i anledning af, at kong OSKAR DEN FØRSTE havde gjenvundet sin helbred efter en alvorlig sygdom.

Salmedigtning.

P. A. JENSEN's ungdomslyrik har et temmelig verdsligt præg. Kvinder og kjærlighed og kys og favntag spiller en stor rolle i dem; men lidt efter lidt bliver tonen mere sat; det er ikke længer den forliebte unge student, der fører ordet, men den lykkelige ægtemand, den barneglade fader — og lidt efter lidt undergaar han saa den samme forvandling, som JØRGEN MOE omtrent samtidig undergik. Allerede i «Blade af min Mappe» var der, som nys antydet, et religiøst element. Det nævnte digt «Ved Solnedgang» begynder som en naturskildring og ender som en bøn:

«Nu glider Solen ved Fjeldet ned,
Nu gaaer den til Hvile i Voven,
Der er en drømmende, salig Fred
Paa Bjerg, i Dal og i Skoven;
Og som den synker, en Straaleglands
Den spreder over det Hele;
Det er dens funklende Mindekrands,
Det er dens Eftermæle.

O, Gud! naar Du i min Aftenstund
Mig under at gange til Hvile,
Da lad mig skue før sidste Blund
Din Naade mit Værk tilsmile!
Da Solen daled en Stjerne gik
Med Glands fra dybeste Dunkle:
Lad, Herre, saa for mit bristende Blik
En Evighedsstjerne funkle.»

Her har man en smule af den samme tilbøielighed til kristelig allegoriseren, som man kjender fra JØRGEN MOE's religiøse digte; men JENSEN bliver ikke staaende paa dette punkt; han gaar som kristelig digter helt over til salmen, og her naar hans digterbane sit høieste punkt. I 1855 udkom «Freidighed i Herren, hundrede nye Psalmer», og to aar efter — i kirkeaaret 1857—58 — offentliggjorde han hver helligdag en salme i «Morgenbladet». De udkom i 1861, ledsagede af et par nye, under titelen «Kirkeaaret, en Julegave til Menigheden».

Der er ikke nogen brusende orgelklang i P. A. JENSEN's salmer; det er i grunden ikke menigheden, som synger, det er det enkelte menighedslem, der hæver sin tanke til Gud paa sangens vinger. En dyb, varm følelse, en klar og enkel stil, et let og rent sprog udmærker disse salmer. Som en karakteristisk prøve blot følgende to vers:

«O, var min Sjæl af Tak saa fuld,
Som Herrens Naade mig er huld,
Da blev det, som han vilde:
Da blev mit Hjertesuk til Sang,
Da blev min Dag en Kirkegang
Fra Gry til Kvelden silde.

Da vilde jeg fra Fjeld og Vang
I Elvens Suus og Fuglens Sang
Hans egen Røst erkjende;
Da skulde selv det mindste Blad,
Der bæver under Duggens Bad
Min Sjæl til Andagt tænde.»

Mellem P. A. JENSEN's arbeider er ogsaa en interessant række «Autobiografiske Meddelelser», som i aaret 1864 blev offentliggjort i «Illustreret Nyhedsblad». —

Ved sin norske «Læsebog» og ved sin «Læsebog for Folkeskolen og Folkehjemmet» indlagde JENSEN sig i sin tid store fortjenester af undervisningen i modersmaalet. Vistnok var de principer, han i den sidste bog fulgte, ikke uangribelige; men hans arbeide betegnede dog et betydeligt fremskridt, og først i den allersidste tid har nyere arbeider begyndt at fortrænge det.

Hvor afholdt JENSEN var baade som privatmand og præst, fik man et smukt vidnesbyrd om kort efter hans død. Endel af hans venner traadte nemlig sammen for ved subskription at tilveiebringe det fornødne beløb til hans børns opdragelse. Ifølge HALVORSEN's forfatterlexikon indkom der allerede i indbydernes møde 16000 kroner.

Hverken nogen samlet udgave eller noget udvalg af JENSEN's arbeider foreligger.

En forfatter maa her faa sin plads, skjøndt han er adskillig C. P. Riis.
yngre end de allerede omtalte. Det er **Claus Pavels Riis**. I den

nationale romantiks kronaar har nemlig ogsaa han sin korte literære glansperiode. Begeistringen over norsk natur og norsk folkeliv, der havde grebet alle poetiske gemytter, greb ogsaa ham, saa han steg tilveirs og slog sin lille friske lærketrille for derpaa ligesaa hurtig som lærken at dale ned mod jorden igjen og forsvinde i græsset. Den trille, han slog, hed «Til Sæters».

Claus Pavels Riis var født i Bergen den 19de februar 1826. Hans fader var justitiarius ved Bergens stiftsoverret; hans moder var en datter af den før nævnte Claus Pavels, Johan Nordahl Bruun's efterfølger paa Bergens bispestol.

C. P. Riis.

I 1844 blev han student, og aaret efter deltog han i det første nordiske studentertog. Det blev af stor betydning for hans skjæbne. Ung, livsglad og velforsynet med penge som han var, svømmede han i liv og lyst med i studenterlivets friske strøm, og han blev studenten *par excellence* — *studiosus perpetuus*, studenten, som er student — og ikke noget andet. Under studentermødet i 1845 stiftede han bekjendtskab med Hostrup, der aaret i forveien havde vundet sin første store seir som studenterforfatter med «Gjenboerne», og dette blev ogsaa af betydning for Riis; det bragte ham til at se en fristende opgave i at være studenterdigter.

I 1847 blev han redaktør af «Samfundsbladet», og her fandt hans livlige pen en god tumleplads. Hvad han skrev, gjorde megen lykke inden studenterverdenen, og han modtog talrige opfordringer om at lade sine frembringelser trykke. Han gav efter for opfordringerne, men gjorde det i en meget beskeden form, idet han paa

bagsiden af sin første bogs titelblad anbragte ordene «Trykt for Medlemmer af Studentersamfundet». Denne bog udkom i 1848 og bærer titelen «Literær Polemik». Han satte ikke sit navn paa titelbladet, men blot Crispinus, hans *nom de guerre* som studenterpoet. Bogens hovedstykke er en dramatisk satire «Angrebet paa Parnas, et Streifetog i Literaturen». Med overgivent studenterlune driver han gjøn med de forfattere, der dengang var i vælten, saavelsom med enkelte af de mindre fremtrædende. Han har seet ganske klart og rammer ikke ueffent. Poeten ANDREAS (MUNCH) præsenterer sig f. eks paa følgende maade: «Jeg tilbringer min Tid med en evindelig Sukken og Stønnen og Klagen over Sydens Herlighed og Nordens Jammerlighed og Kulde. Om Vaaren sukker jeg, fordi Vinteren var saa lang, om Sommeren sukker jeg, fordi Vaaren er forbi, om Høsten sukker jeg fordi Sommeren var saa kort, og om Vinteren sukker jeg, fordi Høsten er forbi. Under al denne Sukken gjør jeg af og til Valfarter til mit elskede Hesperien. Jeg er en Mand, som mit hele Liv har følt en ubestemt Længsel efter et ubestemt Noget, som jeg ganske bestemt havde fundet i Italien, dersom ikke Pius den niende havde været. Jeg har lidt meget under mine Bestræbelser for Klimatets Forbedring i Norden, og alene mine Lidelser maa være nok for at skaffe mig Plads paa Parnas.» Men han slipper ikke ind. Den satyr, der fungerer som dørvogter, afviser ham med et barskt: «Stop Kammerat! Troer De Parnas er et Hospital? Nei, Apollo tager kun mod sunde Poeter.» Det gaar ikke ROLF OLSEN bedre, skjøndt han nævner op alt, hvad han er: «Jeg er Lyriker, Epiker, Dramatiker, Critiker, Politiker, vittig Knægt, Norges første Polemiker, første Vaudevilleskriver, sidste Viking! jeg er den berømte J. L. Heibergs stadige Efterligner, hvorfor man ogsaa undertiden har kaldt mig den norske Heiberg, og virkelig have mange af vore Værker en paafaldende Lighed. Alt — alt er jeg i Pokkers Skind og Been.» WELHAVEN slipper vistnok ind paa Parnas; men han faar dog en liden satirisk snert, idet han smutter ind af døren, og der vanker mere i et par af de digte, der afslutter den lille bog. Et af disse digte heder «Welhaven og Huldren». Engang mødte WELHAVEN huldren, fortæller digtet.

«Da tænkte han: «Hun skal ind i min Sang,
Nu er af Heine jeg træt og kjed,
Og det er sikkerlig Publikum med.»

Han begynder at gjøre «stormende Cour»; men huldren tager ingen notis af ham:

«Hun vilde ei bytte sin Vadmelsdragt
Med fremmede Moder og Stads og Pragt,
Det voldte hende en bitter Tort
At han vilde klippe Halen bort.

Vel morer det hende mangen Gang,
Naar Vinteraftnen er kold og lang,
At sidde i Fjeldet ved Arnens Fyr
Og læse i Asbjørnsens Eventyr.

Hun holder og lidt af Jørgen Moe;
Men disse er nok de eneste To;
Og høre paa Hegels Filosofi,
«Nei Tak» sagde Huldren, «maa jeg være fri!»

Hun legede med Poeten Tagfat,
Men smuttede fra ham i Busk og Krat!
Tidt greb han efter den Hale lang —
Hun «drilled' ham dog hver eneste Gang.»

I en «Efterskrift til Filistrene» heder det endelig:

«Jeg ser det nok. I lider ei,
At Henrik Wergeland er skaanet.
Jeg havde vundet Eders Gunst — hvis jeg
Hans Skuespil og Dramer havde haanet;
Men jeg har glemt det hele Skramleri,
Nu ser jeg kun hans vældige Geni,
Trods Welhaven, trods Munch, i Sangen
Har Wergeland dog første Rangen.»

Aaret efter udgav Crispinus en liden samling «Viser og Vers». Det er let gods, som man ikke behøver at opholde sig synderlig ved. Humoristiske smaaviser, satiriske sidehug til forskjellige kanter, lidt studentergemytlighed og lidt folkelivsfremstilling. I et af disse digte, «Frierne», har man spiren til «Til Sæters», der blev skrevet og opført aaret efter.

Der er to karakteristiske tidsstemninger, der har sat hinanden stævne i den lille «dramatiske Idyl med Sange». Den ene kommer fra det af skandinavismen og studentermøderne nyvakte studenterliv. Forherligelsen af den glade, frie, lystige student, som vi kjender den fra HOSTRUP's studenterkomedier, var allerede bleven en moderetning. At være student var det høieste paa jorden: «Til Sæters».

«Jeg svinger med Hatten og synger og jubler tralalala
Hurra, hurra!
Hurra, jeg er en Student» —

synger Nordal i «Til Sæters», og man kan være overbevist om, at de ord dengang vakte gjenklang i alle unge studenterhjerter. Det var en frisk, ungdommelig følelse, og med friskhed og ungdommelig raskhed er den kommen til orde i det lille stykke.

Og endnu stærkere end glæden over studenterstandens herlighed er henrykkelsen over den norske naturs skjønhed. Forfatteren siger selv i efterskriften til fjerde udgave: «For i Korthed at give en Forestilling om Situationen, er det tilstrækkelig at minde om en enkelt Begivenhed: Møllerguttens Concert i Frimurerlogens store Sal. Den romantiske Norskhed feirede sine Hvedebrødsdage. Stykket svævede saa at sige i Luften.» Nordal griber tidens grundstemning og datidsliteraturens løsen, naar han i den nys citerede sang synger:

«Tilfjelds, tilfjelds, hvor den vilde Reen
Med Vinden løber omkap!
Tilfjelds, tilfjelds, over Stok og Steen
Til Vardens øverste Knap!»

Og ikke blot i denne raske studentersang, men gjennem hele stykket strømmer en frisk, ungdommelig glæde over den nyopdagede norske natur. Den kulminerer i Nordals sang mod udvandringen, hvis sidste vers fornyer de gamle fædrelandssange fra det første tidsrum paa et nyt grundlag:

«Norge, elskte Fødeland!
Med de stolte og herlige Fortidens Minder;
Med den vilde Klippestrand,
Med de høie og svimlende Tinder;

Med de klare Kildevæld,
Med de trange og dybe og yndige Dale, —
For Din Hæder og Dit Held
Skal vi kjæmpe med Daad og med Tale!
Trodse Savn og Trængsler og Nød!
Bryde glad vort nøisomme Brød!
I Dit moderlige Skjød
Skal vi slumre saa sødt i vor Død.»

I den nys nævnte efterskrift til fjerde udgave siger forfatteren beskedent og træffende: «Da den, i hvis Lod det faldt at lukke Norskheden ind i Christiania Theater, var en ung Student, hvis Styrke bestod i at skrive Viser, blev Stykket kun en lystig Sæteridyl, næsten overfyldt med Sange.» Og allerede i første udgaves slutningskuplet karakteriserede forfatteren sit arbeide paa en lignende maade, idet han lod Nordal henvende følgende vers til publikum:

«En Krands af hjemlige Melodier
Vi samlet har fra de norske Lier
Lidt godt Humør har vi lagt dertil,
Hvad synes De om vort Skuespil?»

Det er en rigtig følelse, der har ledet forfatteren til at udtrykke sig saaledes; thi sangene er uden sammenligning kvintessensen af det hele lille stykke. Lette, friske, belivede af den nationale begeistring og skrevne til populære folkemelodier sang de sig i sin tid ind i publikums hjerter og blev en literær nationaleiendom, som alle havde del i. De blev nynnet og sunget og trallet overalt; der var ingen andre sange, som kunde kappes med dem i popularitet.

I dramatisk henseende taaler derimod ikke «Til Sæters» at gaaes nærmere efter i sømmene. Dets fortrin er den friske, studentikose lethed, hvormed det lille billede er udkastet. Om handling og karaktertegning er der ikke tale. Sæterjenterne Sigrid og Ragnhild er den lystige og den alvorlige unge pige, som er saa velkjendt fra Hostrup's studenterkomedier; de uheldige friere Halvar og Per har ikke skiftet stort mere end kostumet, siden de fremtraadte i «En Søndag paa Amager»; skoleholderen har sin prototyp i Asbjørnsen's «Høitjeldsbilleder», og de reisende studenter adskil-

ler sig ikke synderlig fra sine fædre i «Fjeldeventyret». Den smule handling, der er, strækker sig ikke ud over to smaa scener. Først overtaler skoleholderen Asmund til at opgive Ragnhild, sælge gaarden og reise til Amerika, saa faar Nordal ham til at forsone sig med Ragnhild, beholde gaarden og blive i landet. Det er igrunden det hele. Det øvrige er ikke andet end biværk; men det er let og rask udført biværk, som man gjerne tager med i den korte stund, stykket varer. Der har i sin tid været anlagt en streng kritik paa stykket; men en saadan kritik er ikke paa sin plads; den røber pedanteri, og pedanteri er en forudsætning, man ikke maa medbringe, naar man vil drage «Til Sæters» med den glade studentersanger C. P. Riis; det hele er en stemning, et jublende studenterhurra for vaar og for ungdom, udbragt af friske lunger i naturjubelens og studenterbegeistringens første dage — og derfor er den lille idyl i al sin fordringsløshed bleven et typisk værk i vor literatur, et af de værker, hvorfra en bestemt tidspunkts stemningsliv klinger literaturhistorikeren imøde i karakteristiske toner.

Fra studenterverdenen var «Til Sæters» udgaaet, og studenterne var ogsaa øieblikkelig rede til at knæsætte stykket. Ved den nordiske fest i studentersamfundet den 13de januar 1850 opfordrede Schultze studenterne til at tømme et løftets bæger paa at gaa i theatret og klappe, naar «Til Sæters» om nogle dage blev opført. Løftet blev indfriet den 20de januar, da stykket gik første gang. Der blev klappet af alle livsens kræfter, og en enkelt piber, der lod sig høre, blev kastet paa porten. Piberen var imidlertid repræsentant for en øieblikkelig misstemning inden publikum. Forfatteren havde fundet, at Nordals patriotiske sang mod udvandringen var lidt for svag til at motivere Asmunds pludselige opgiven af sine Amerikaplaner. Det gjaldt at finde et kraftigere argument, og som et saadant valgte forfatteren — en styrkeprøve. En virkelig styrkeprøve i ordets bogstavelige forstand. Nordal og Asmund tog tag; tre gange lagde Nordal Asmund i theatergulvet — saa var Asmund kureret for Amerikafeberen. Senere blev denne scene sløifet, fordi publikum ikke likte den. Mon hvorfor? Jo siger Riis i efterskriften, «fordi man troede, at jeg havde villet berede den akademiske Stand en Triumf paa Kjælebarnet, den norske Bondes Bekostning. I Tvekamp med en Student maatte Bonden have Mono-

pol paa at vinde.» Hvilke barnefriske nybyggerforhold afslører ikke en liden episode som denne!

«Til Sæters» er det norske theaterstykke, der har oplevet det største antal opførelser i Norge. Alene i Kristiania har det været opført henved et par hundrede gange.

Med et slag var C. P. Riis bleven fra en privatiserende studenterpoet til en national forfatter; men forvandlingen var for stor for hans talent; han kunde ikke fylde den nye situation. I 1851 udgav han et lidet bind «Samfundsarbeider», hvoriblandt studenter-vaudevillen «Contubernalerne», et meget ubetydeligt produkt, hvori et par af studenterne fra «Til Sæters» gaar igjen i yderst afblegede og reducerede skikkelser. Men dette var jo endnu kun fordringsløs samfundspoesi. Værre blev det, da han i 1852 udgav treaktslystspillet «Julegjæsten eller Lykken større end Forstanden». Her er der intet tilbage af den glade studenterdigter; det hele er en ørken, hvori der ikke findes en eneste oase. Han følte uden tvivl selv, at han ikke havde nogen fremtid som digter, at det var hans ungdom og «studentens glade liv», der havde digtet for ham, og da samtidig faderens død berøvede ham understøttelsen fra hjemmet, saa tog han en ligesaa energisk som hæderlig beslutning: han sagde literaturen farvel, gjennemgik et kursus paa en landbrugsskole, kjøbte sig en gaard ved baroniet Rosendal nogle mil søndenfor Bergen og blev landmand. Som saadan giftede han sig med en datter af den før nævnte provst Nils Hertzberg til Ullensvang. En tid lang var han ansat som amtsgartner i Søndre Bergenhus amt.

Men gammel kjærlighed ruster ikke. I 1865 skrev han vaudevillen «Han har det strengt», der gjorde en vis lykke paa Kristiania theater, specielt paa grund af fru Lucie Wolf's spil og den af hende med bravur sungne i sin tid saa yndede sang: «Mit Navn er Anna Knudsdatter, Kari er min Mor». Og paa sine gamle dage begyndte han at gjennemgaa og omarbeide sine ungdomsarbeider. Vaudevillen «Han har det strengt» blev omstøbt til en dramatisk idyl «Ygdrasil»; som saadan blev den indleveret til Kristiania theater og — forkastet. «Til Sæters» blev ogsaa taget frem paany og omstøbt. Allerede mellem første og anden udgave, begge fra 1850, havde han foretaget enkelte forandringer, hvoraf den betydeligste er, at en af studenterne, Busk, er bleven omstøbt til den reisende

tysker Buskmann. Da fjerde oplag skulde udkomme i 1878, lavede han imidlertid hele stykket om. Bøndernes repliker blev skrevne om paa hardangermaal, og der blev gjort et radikalt forsøg paa at skaffe tilveie en solidere motivering og en omhyggeligere karaktertegning. Men den glade, lyse stemning fra 1850 var forlængst dunstet væk, og han kunde ikke vække den tillive paany. Hans «omdigtning» blev kun en udrensning af alt digterisk i stykket, hans motivering kun trivialisering. I sit forord skrev han en rørende liden forklaring af, hvorfor han endnu syslede med det gamle stykke istedet for at skrive noget nyt. Den lød:

«Rige Fugl» synger høit i Sky,
ødsler med sine Toner;
altid Sangen er frisk og ny
aldrig Repetitioner.

«Fattig Fugl» har en eneste Sang —
Hvad skulde Fuglen gjøre?
Maatte øve den endnu engang,
om nogen har Lyst at høre.»

Men den fattige fugls eneste sang var ikke længer melodisk; ingen havde lyst at høre den i dens nye form. Kristiania theater vilde ikke antage den nye bearbeidelse, og da saa forfatteren fornærmet nedlagde forbud mod stykkets opførelse i den gamle skikkelse, svarede direktionen, at dette forbud foreløbig skulde blive respekteret, tiltrods for at det savnede enhver juridisk berettigelse.

I begyndelsen af 80-aarene mistede Riis sin hustru, og efter at have solgt sin eiendom drog han ind til Kristiania, hvor han levede sine sidste aar, indtil han i 1886 afgik ved døden. Foruden sine egne arbeider har han ogsaa udgivet sin morfader, biskop Pavel's «Autobiografi» og «Dagbøger», et værk, der indtager en meget fremskudt plads i vor paa memoirer saa fattige literatur.

Riis var selv den første til at indrømme, at han kjendte for lidet til den norske fjeldbonde til at kunne give en vederheftig fremstilling af hans liv. Men der var en liden gruppe forfattere i datiden, der sad inde med det kjendskab, som de literære by- og

stuemennesker manglede. Det var fodvandrerne, jægerne og fiskerne mellem datidens forfattere. Første mand blandt dem var Asbjørnsen; i nærheden af ham staar Bernhard Herre, en tungsindig natur med et fint lidet talent, der i sine faa skitser gav essensen af den rige og eiendommelige naturstemning, som udmærker Kristiania omegn. Til samme gruppe maa man ogsaa regne Østgaard, der skildrede sin fædrenebygd Tønset i Østerdalen, og Schultze, der leverede en række folkelivsbilleder fra flere af de kanter af landet, som han havde havt anledning til at stifte intimere bekjendtskab med. Endelig har vi Harald Meltzer, der indtager en egen stilling blandt periodens folkelivsskildrere.

Asbjørnsen. Ligesom sin medarbeider paa eventyromraadet følte **Asbjørnsen** sig fristet til at gjenfortælle folkesagnene. Men medens Moe efter Welhaven's eksempel omstøbte dem til romancer og ballader, blev Asbjørnsen det princip tro, som var fastslaaet ligeoverfor eventyrene. Han satte med andre ord sin ære i at gjengive sagnene saa nøiagtig som muligt. Det er gjennemførelsen af dette princip, vi skylder de to fortrinlige samlinger «Norske Huldreeventyr og Folkesagn», hvoraf den første udkom i 1845 og den anden i 1848.

Det er saa godt som udelukkende de saakaldte naturmytiske sagn, samlingerne indeholder. Alle disse levninger af gammel mytologi, der i form af overtro sidder igjen i landbefolkningens bevidsthed, har han samlet sammen. Endel af indholdet er hentet fra hans fødeby, Kristiania, det meste fra de nærmest omliggende distrikter, men endel ogsaa fra fjernere egne af landet. Ofte er beretningen temmelig ubetydelig; det hele dreier sig kun om, at den eller den person engang har seet huldren eller været ude for nissens drilleri o. s. v.; men det er dog altsammen karakteristiske bidrag til folkets psykologi og folketraditionernes historie.

Det er ikke noget videnskabeligt arbeide, Asbjørnsen har lagt an paa at levere.

Samlingerne var beregnede paa det store publikum, og paa dette har de ogsaa øvet en stærk tiltrækning. Ikke mindre end tre oplag er i aarenes løb bleven udsolgte, og en stor del af indholdet er gjennem læsebøger og antologier bleven folkelæsning over hele Norges land.

Kari Træstakk

[illegible]

En side af Asbjørnsens tidligste eventyroptegnelser.

(Efter det af prof. Moltke Moe eiede originalmanuskript.)

Denne popularitet har ASBJØRNSEN's «Huldreeventyr» opnaaet paa grund af den ligesaa eiendommelige som tiltalende maade, hvorpaa forfatteren har sammenbundet de forskjellige traditioner. Ogsaa han optraadte her som selvstændig forfatter; men istedetfor at omdigte selve sagnene formede han kun en ramme omkring dem.

Paa denne ide var han bleven bragt under læsningen af CROFTON CROKER's «*Fairy legends and traditions of the South of Ireland*» (Londen 1825), som han havde lært at kjende i brødrene GRIMM's oversættelse («Irische Elfenmärchen», Leipzig 1826). Den irske forfatter fortæller sin føde-øs traditioner om alfer, byttinger, nisser og andre overnaturlige væsener, der er i slægt med den norske folkeovertros forestillinger. For at give fortællingerne et troværdigt præg anvender forfatteren karakteristiske irske udtryk og vendinger i stor udstrækning. I regelen meddeler han hver tradition som et selvstændigt hele; men ved et par leiligheder lægger han dem i irske bondefortælleres mund og indleder da beretningen med en skildring af fortællerens person og af de omstændigheder, hvorunder sagnet bliver fortalt. Denne fremgangsmaade valgte ogsaa ASBJØRNSEN. Hvad den irske fortæller leilighedsvis havde været inde paa, gjennemførte han konsekvent.

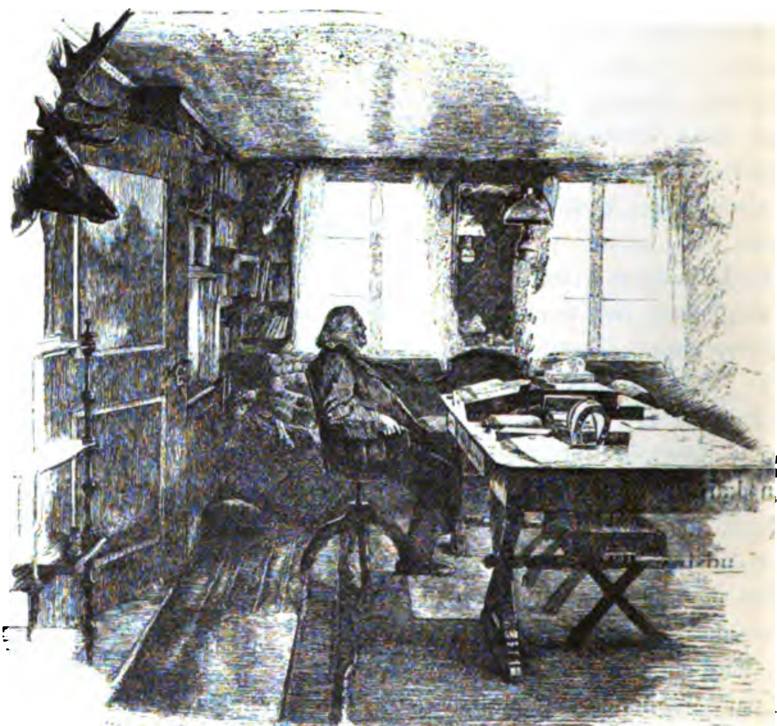

Asbjørnsens ungdomsportræt.
(Fra 1842.)

Som jæger, fisker og fuglekjender (ornitholog) havde han erhvervet sig et grundigt kjendskab til naturen; ogsaa paa andre naturhistoriske omraader sad han inde med solid indsigt til den norske dyre- og planteverden; han havde en rigdom af interessante erindringer fra sine streiftog i skovene og langs elvene, og han

havde truffet og iagttaget en hel del karakteristiske folketyper paa disse sine streiftog — han eiede altsaa et rigt forraad at tage af, og af dette forraad hentede han stoffet til de prægtige natur- og folkelivsbilleder, han har slynget rundt om de «huldreeventyr» og folkesagn, som han meddeler.

Fra først af sluttede ASBJØRNSEN sig til romantikernes lære

Asbjørnsen ved sit skrivebord.
(Efter tegning af E. Werenskiold, gjengivet i «Juleroser» for 1885.)

om natursymboliken som det begrundende element i traditionerne, og hans første «huldreeventyr» maa derfor nærmest betegnes som forsøg paa at give de gjenfortalte traditioner en natursymbolsk fortolkning i poetisk form. Derfor spiller naturskildringen en meget fremtrædende rolle i de ældste skitser, medens menneskeskildringen er af underordnet betydning. Typisk for dette standpunkt er skitsen «Huldreæt» (skrevet i marts 1843); her er den natursymbolske

hypothese saa stærk, at den endog har drevet forfatteren til at opgive sit allerede fastslaaede princip at lade landbefolkningen selv fortælle. Det er en ung, dannet dame, der fortæller; hun tror ikke paa det sagn, hun fortæller; for hende som for forfatteren har det kun værdi som natursymbolik. Omkring sagnet har Asbjørnsen flettet en pragtfuld skildring af et norsk sommerlandskab før, under og efter en regnskur. Alle et saadant landskabs overgange i farver og stemning, al den skjønhed og afveksling, som en vandring over en høi aas kan opvise, hele skov- og aas-vegetationen lige fra granen og furuen ned til myrdun og multeplante, al den vellugt, som

Asbjørnsens bolig paa Hægdehaugen.
(Efter fotografi taget for «Ill. norsk literaturhistorie».)

strømmer gjennem en norsk naaleskov, og alle dens fuglestemmer lige fra gjertrudsfuglens regnvarslende skrig til lærkens triller og rødkjælkens molstemte klage ranker sig her op om huldreeventyret for at laane det naturens liv og fylde, og da forfatteren tilsidst ligesom samler naturstemningen til et enkelt hele i skildringen af «den gulbrystede sangers» fantasi over norske sangfuglemotiver, lader han — for rigtig at sætte den natursymbolske krone paa værket — huldrens ætling udbryde til sin byfødte ledsager: «Ved disse Toner kjender jeg min Huldrenatur, jeg føler, at jeg hører hjemme her, ligesaa vist som De tilhører Byen og Bøgerne og Komediespillet og Lirekasserne.» «Huldreæt» er natursymbolik fra

først til sidst. Oprindelig bar skitsen det særdeles karakteristiske navn «Fuglesang og Huldreæt»; allerede titelen angiver, at det har været forfatteren om at gjøre at bringe natursymbolsk forbindelse mellem naturskildringen og huldresagnet.

Men i regelen tager han sig den natursymbolske baggrund langt lettere, idet han nøier sig med at skildre de naturomgivelser, hvori sagnene fortælles, uden at pege paa nogen dybere forbindelse mellem sagnet og naturen. Undertiden staar sagnet i det løseste og tilfældigste forhold til traditionerne. I de første skitser fortælles yderst heterogene sagn om hinanden; senere samler han en sagngruppe sammen i en enkelt skitse. Dette er f. eks. allerede tilfældet i «Berthe Tuppenhaugs Fortællinger» (1843). Det næste skridt er, at han indfører flere fortællere i samme skitse — første gang i «En gammeldags Juleaften». «Kværnsagn» betegner allerede overgangen til et nyt stadium. Fortællingerne fortælles paa en sag en sommernat. Dens omgivelser og indre skildres, og saa dreier de i sagen forsamlede personers fortællinger sig udelukkende om det «Troldskab og Fanteri, som der skal være i slige Sage og Kværnhuse». Her er omgivelserne ikke bare den virkelighed, som sagnene ifølge theorien skal symbolisere, heller ikke bare de omstændigheder, hvorunder sagnene fortælles, men de omgivelser, hvorunder de personer lever og færdes, som tror paa sagnene og fortæller dem. Om «En Nat i Nordmarken» gjælder det samme. Fra at give sig ud for poetisk fortolkning af sagnene holder altsaa naturskildringen allerede i første samling af «Huldreeventyrene» paa at blive formindsket til karakteriserende moment i fremstillingen af de fortællende personers liv og færden. I første samling kommer han imidlertid ikke stort længer i sin karakteristik end til naturen og overtroen; de er her næsten de eneste karakteriserende momenter; dog begynder flere af skitserne fra 1845 allerede saa smaat at udmærke sig ved en bredere og alsidigere skildring af de fortællende personer. Mathias skytter i Asbjørnsen's første «huldreeventyr» var igrunden ikke stort mere end navnet paa en fortæller, Elias fisker i «En Nat i Nordmarken» er allerede konturerne til en figur. Allerede i første samling er forfatteren saaledes tilslut kommen lige til grænsen af folkelivsbilledet.

I anden samling har han gaaet over Rubikon. Hvad der fra

først af var hovedsagen for forfatteren, er nu bleven bisag, og omvendt. Fra først af gjaldt det først og fremst for Asbjørnsen at fortælle sagn; senere gjaldt det at skildre eiendommelige figurer og situationer. Fra først af var den selvstændige del af den Asbjørnsen'ske skitse kun et paaskud for at faa anledning til at fortælle folketraditionerne; senere blev disse traditioner næsten blot et paaskud for at faa leilighed til at skildre folket. Fra først af skulde naturskildringerne gjælde som poetiske fortolkninger af sagnene; nu er de bare det milieu, den karakteristiske kreds, indenfor hvilke de skildrede personer lever og færdes. I «Høifjeldsbilleder» skildres det liv, som leves paa sætervangen og fjeldvidden af sæterjenter, rypeskyttere og renjægere; det er herfra, C. P. Riis har hentet inspirationen til «Til Sæters», og hans skoleholder Hans Olsen er, som sagt, ikke andet end en mat omskrivning af Asbjørnsen's kostelige omgangsskolelærer. I «En Sommernat paa Krogskoven» skildres kuldbrænderens liv ved kulmilen dybt inde i skoven. Asbjørnsen præsenterer os for tatere saavelsom for signekjærringer, og endelig naar han det høieste punkt som folkelivsskildrer i sin mesterlige skildring af «Plankekjørerne». Det er ikke de ensomme, langt bortliggende skovtrakters plankekjørere, han fremstiller, denne haardføre og kjærnesunde slægt, der ligger tilskogs i ugevis, arbeidende haardt om dagen og tilbringende natten paa brisken i en

Asbjørnsen paa fisketur.
(Illustration af H. Gude til Asbjørnsens «Kværnsagn».)

ussel tømmerkoie, medens kulden huserer udenfor, saa flisen sprætter fra væggen i det tindrende maaneskin. Hvad han skildrer, er det forsvirede pak af plankekjørere, der dengang færdedes hver vinter paa veiene i Kristiania omegn. Han fører os til et af de hvilesteder, hvor de pleier at tage ind for at styrke sig med finkel og et slag kort, medens hestene staar og hænger med hovederne ude i kulden. Han præsenterer os for det selskab, der er forsamlet inde i skjænkestuen; han har lyttet til deres samtale og gjengiver den med en bred sikkerhed, som om han ikke havde bestilt andet end at snakke om gamper og om fanden alle sine dage. Han er helt hjemme i deres sprog, kjender plankekjørerverdenens sammenligninger og billedlige udtryk saavelsom den raa drukkenskabs overdrivelser og kraftsatser; han anfører prøver paa deres poesi og har samlet en hel buket af de mest uforfalskede plankekjørereder. Vi ser dem tylle i sig brændevin, spille kort, gjøre kur og slaas, altsammen i en kvælende atmosfære af finkelos og damp fra vaade vadmelsklæder. Den hele skitse er, som jeg engang har skrevet, et mesterligt folkebillede i nederlændernes maner. Den samme glæde over enhver karakteristisk livsytring, hvor raa den end er, den samme saftighed, den samme gaaen lige løs paa virkeligheden, der findes hos de gamle nederlandske mestere, gjenfindes her.

Den udvikling, som den Asbjørnsen'ske skitse undergaar fra «Huldreæt» til «Plankekjørerne», er da baade lang og interessant. Det er hverken mere eller mindre end en udvikling fra romantik til realisme, den samme udvikling, som hele den europæiske literatur har havt at gjennemgaa i vort aarhundrede. Asbjørnsen er den første forfatter, der gjennemgaar denne udvikling paa norsk grund, og han gjennemgaar den med saadan styrke, at han farer et godt stykke forbi sin samtid og først bliver fuldt vurderet af en senere slægt. Hans «Plankekjørerne» er et stykke naturalisme før «naturalismen».

At mændene af den Welhaven'ske skole ikke fandt synderlig behag i denne naturalisme, var meget naturligt. Da anden samling af «Huldreeventyrene» udkom i 1848, blev den slet ikke saa gunstig modtaget, som første samling var bleven tre aar i forveien. En skitse som «Plankekjørerne» fandt man raa og frastødende, og man kunde slet ikke forstaa, hvad interesse Asbjørnsen kunde have

af at studere og skildre al denne raahed. Den realistiske kunstners glæde over virkeligheden var endnu ikke gaaet op for tidsalderen. Først i syttiaarene naaede den literære udvikling til det punkt, hvorpaa Asbjørnsen et øieblik havde stillet sig i 1848.

Desværre var det kun et øieblik, han stillede sig paa dette standpunkt. Han søgte vistnok at gjennemføre det i sine «Billeder fra en Middelhavsreise med Korvetten Ørnen», der i 1850 blev offentliggjort i «Ydale, et Vinterskrift». Men ved denne leilighed var han mindre heldig. Som civil deltager i togtet havde han maattet døie adskillige ubehageligheder af de alt andet end tækkelige marineofficerer; nu hævnede han sig ved at portrætere dem alle lige fra den øverstkommanderende til den yngste sekondløitnant, og han forsynede sine portræter med saa tydelige henvisninger til originalerne, at det hele næsten fik karakteren af en pamflet. Det vakte selvfølgelig forargelse baade inden og udenfor marinen, og Asbjørnsen blev gjenstand for temmelig drøie offentlige angreb i den anledning.

I 1851 var samlingen af folkeeventyrene endelig bleven afsluttet efter mere end ti aars arbeide; han vedblev i de følgende aar at foretage stadige stipendiereiser dels som zoolog, dels som samler af folketraditioner; men med hans indtægter var det smaat bevendt, og han sad i en meget trykkende gjæld, der holdt paa at vokse ham over hovedet. Saa brød han overtvert og reiste til Tyskland med offentligt stipendium for at uddanne sig som forstmand. I 1858 vendte han tilbage, og to aar senere blev han ansat som forstmester i det throndhjemske. Denne vanskelige og paa grund af de indfiltrede forhold lidet tiltalende post beklædte han i fire aar, indtil han i 1864 af staten blev sendt til Holland, Nordtyskland og Danmark for at studere torvdriften. Efter tilbagekomsten blev han «torvmester» og havde som saadan ledelsen af de forsøg, der gjordes fra det offentliges side paa at indføre en bedre tilberedning af torven i de træfattige distrikter, hvor torv trænges som brændsel. I denne periode af sit liv udgav han en hel række populære skrifter om forstvæsen og andre praktisk-økonomiske spørgsmaal. Selv i en forbedret madlavnings tjeneste anvendte han sin pen og skrev en omfangsrig kogebog «Fornuftigt Madstel», der vakte megen opsigt og fremkaldte en langvarig

pennefeide, kjendt i datidens folkemunde under navnet «Grautstriden», fordi den var fremkaldt ved en bemærkning i ASBJØRNSEN's fortale om det uheldige i den norske bondes grødkogningsmaade.

Imidlertid havde ASBJØRNSEN ikke glemt eventyrene over sin nye virksomhed. I 1871 udgav han en ny, fortræffelig samling «Norske Folke-Eventyr, fortalte af P. Chr. Asbjørnsen». Han havde hentet en del bidrag fra JØRGEN MOE's optegnelser; men i det store og hele taget var det eget arbeide, han her havde nedlagt, og formen var helt og holdent hans egen. JØRGEN MOE likte ikke rigtig denne form; den var ikke landsgyldig norsk, den var lokal østlandsk, skal han have sagt, og heri har han fuldstændig ret; men som nogen feil kan det ikke karakteriseres; fortællemaadens østlandske præg er ikke saa fremtrædende, at det virker forstyrrende paa en ikke østlandsk læser; det giver kun en interessant og tiltalende lokalfarve. Ogsaa i en anden henseende adskiller den nye samling sig fra den gamle. Stilen er mere drastisk, mere tilspidset; i stor udstrækning har ASBJØRNSEN indflettet ordsprog og folkelige mundheld i sine eventyr, og derved har han givet foredraget forøget liv og anskuelighed, om det end er skeet paa den klassiske eventyrstils bekostning.

I begyndelsen af 1876 søgte og fik han sin afsked som torvmester; i betragtning af hans literære fortjenester bevilgede storthinget ham hans fulde gage som pension. I sine sidste aar var han væsentlig beskjæftiget med at foranstalte de bekjendte illustrerede udgaver af folke- og huldreeventyr i udvalg; han havde megen glæde af dette arbeide, og specielt interesserede det ham at se, hvor udmærket flere af vore yngre kunstnere havde forstaaet at trænge ind i eventyrets aand og fremstille dets skikkelser paa en karakteristisk maade. Især glædede han sig over ERIK WERENSKIOLD's og TH. KITTELSEN's arbeider; den første viste sig som en fuldendt mester i gjengivelsen af eventyrets menneske- og dyreskikkelser; den sidste anvendte hele sin opfindsomme og barokke fantasi paa at portrætere troldverdenen.

En langvarig, snigende sygdom reducerede lidt efter lidt hans legemlige kræfter og tilintetgjorde hans arbeidskraft fuldstændig; i sine sidste leveaar skrev han næsten ikke andet end breve; trods

alt det rige materiale, han var i besiddelse af, var det umuligt at faa et eventyr fra hans haand; det sidste, han leverede, var et lidet legendeartet eventyr, «Jomfru Maria og Svalen», der findes i anden samling af den illustrerede «Eventyrbog for Børn».

I mange aar havde ASBJØRNSEN boet i en gammel træbygning et stykke vestenfor Kristiania; i aarenes løb havde hovedstaden under sin raske udvikling kravlet sig op over bakkerne med sine murbygninger og sine butiker, sin gasbelysning og sine politikonstabler, og som olding havde han seet den ile forbi sine vinduer og længere ud mod vest. Men hans bolig blev uforandret, som den havde været i hans literære glandsperiode i firtiaarene, og inden døre viste kun en øget komfort, at der var gaaet en menneskealder hen, siden han flyttede ind. I denne bolig døde han i begyndelsen af januar 1885, og fra den blev han begravet paa sin tre og syttiende fødselsdag, den 15de januar 1885. Under sine faner fulgte børnene fra hovedstadens forskjellige skoler ham til graven, og siden blev der over det hele land foranstaltet en subskription blandt skoleungdommen til et monument over den afholdte eventyrfortæller. Monumentets udførelse blev overdraget billedhugger BRYNJULF BERGSLIEN, der efter en tidligere skitse udførte den siddende statue, som nu har plads paa St. Hanshaugen i Kristiania.

ASBJØRNSEN's forfatterskab var altfor uensartet, til at nogen Bibliografi. samlet udgave af hans skrifter kunde foranstaltes. Hans huldreeventyr foreligger i en samlet udgave fra 1870. I 1879 foranstaltede han selv den illustrerede samling «Norske Huldre- og Folkeeventyr i Udvalg». Senere besørgede han de to første samlinger af «Eventyrbog for Børn», et af KITTELSEN og WERENSKIOLD illustreret udvalg af folkeeventyrene. Den tredie og sidste samling naaede han ikke at faa fra haanden. Den udkom først i 1887, besørget af MOLTKE MOE, søn af hans gamle ven og medarbeider og arvtager baade til sin faders og ASBJØRNSEN's gjerning paa folketraditionernes omraade. Af sine øvrige skrifter tænkte ASBJØRNSEN i sine sidste aar paa at lade foranstalte et udvalg i to bind og henvendte sig i den anledning til to af sine yngre venner, den netop nævnte MOLTKE MOE og forfatteren af denne bog; men planens gjennemførelse stødte paa vanskeligheder, og den faldt bort ved ASBJØRNSEN's død.

Af fremstillinger af ASBJØRNSEN's liv og virksomhed eksisterer der en hel mængde. Her skal kun fremhæves nogle enkelte, idet jeg forøvrigt henviser til I. B. HALVORSEN's «Norsk Forfatter-Lexikon» I, side 106—107. En udførlig og authentisk biografi udgaves paa redaktør CHR. JOHNSEN's bekostning i anledning af ASBJØRNSEN's 60aars fødselsdag «til privat Uddeling». Den bærer titelen: «P. Chr. Asbjørnsen. En literær-biografisk Skitse af Alfred Larsen. Med Tillæg af en bibliografisk Oversigt ved J. B. Halvorsen». En udførlig afhandling om «Asbjørnsen og Huldre-eventyret» leverede HENRIK JÆGER i «Norske forfattere», side 1—82. Samme forfatter har ogsaa leveret en skildring af «Asbjørnsen i sit hjem», optaget i feuilletonsamlingen «Mixed pickles». Forøvrigt findes der en mængde biografier og karakteristiker spredt rundt omkring baade i norske og udenlandske bøger og tidsskrifter.

Bernhard Herre.

Blandt tidsrummets folkelivsfremstillende og naturskildrende prosaforfattere indtager **Bernhard Herre** en egen plads ved det drag af melankoli, der gaar igjennem det, han har skrevet. Han havde ogsaa grund til at være melankolsk; thi livet havde ikke vist sig fra den elskværdigste side ligeoverfor ham.

Han fødtes i Kjøbenhavn den 22de november 1812. Faderen, en dansk kjøbmand, flyttede senere til Kristiania, hvor han førte et meget gjæstfrit hus, som danomanerne især besøgte. I herlighed og glæde voksede den unge BERNHARD op som den velstaaende mands søn, der kunde tage sig livets alvor let. Han dovnede sig og morede sig, uden at nære bekymringer for den dag i morgen; men endelig kom sandheden for en dag: faderens velstand var ikke noget at bygge paa; den gjæstfri mand havde levet over evne; hans forretning stansede, og paa sine gamle dage ernærede han sig kummerlig ved at give undervisning i bogholderi og handelsregning.

Uden kundskaber, uden nyttige færdigheder og uden midler stod nu BERNHARD HERRE der. I 1834 tog han præliminæreksamen; videre drev han det ikke. «Han var ikke udrustet med den mandige energi, der bryder sig gjennem uden at skræmmes af anstrængelser og slappes af savn, og paa samme tid besad han for megen

uafhængighedstrang til at krybe sig frem ved beskytteres hjælp. En irregulær natur, som han var, havde han en naturlig skræk for alt, der lugtede af regel og tvang; han kunde hverken bøie sig under det eller brydes med det. Slige naturer er ikke skikkede til at gaa imod strømmen, og de er heller ikke istand til at gaa i trop med de øvrige; de træder simpelthen ud af geledet. Hele sit liv igjennem var derfor BERNHARD HERRE en udenforstaaende og en overflødig» (HENRIK JÆGER: «Bernhard Herre»). Nogen tid efterat han havde taget præliminæreksamen, fik han en liden, slet aflønnet post som et slags kopist eller kontorist i diskonteringskommissjonen. I denne stilling blev han til sin dødsdag.

Bernhard Herre.

I faderens velmagtsdage havde han gjort bekjendtskab med troppisternes koryfæer; en tidlang var WELHAVEN hans lærer. Som ivrig jæger færdedes han i den lille kreds af jægere og turister, der dengang fandtes i Kristiania. Blandt dem var forfattere som JØRGEN MOE, ASBJØRNSEN, ØSTGAARD. Saaledes færdedes han i byens mest intelligente selskab, og dette bragte ham til at føle sin mangelfulde uddannelse og sin ringe stilling som en ulykke. Denne følelse kastede den første dybe skygge over hans sind.

Ikke mindre dyb var den skygge, som økonomiske vanskeligheder kastede. Han forstod ikke at klare sig med sin lille gage, men stiftede gjæld, der blev større og mere trykkende aar for aar.

Og saa kom endelig den tredie skygge, den allerdybeste. Trods sin fattigdom og trods sine ringe fremtidsudsigter forlovede han sig med en ung pige, der var ligesaa fattig som han selv. Det var saa ubesindigt, som kun ung kjærlighed kan være det. Da den første rus var over, indsaa hun det haabløse i deres forhold; saa hævede hun forbindelsen og blev senere en andens hustru. Det er fra denne oplevelse, han har hentet motivet til sit eneste novellistiske

arbeide, «Carl». Her ser titelfiguren den kvinde, han elsker, som en andens brud og hører sig omtalt af hende som en fremmed og ligegyldig person. «Jeg siger Dig, at mit Liv er forspildt,» udbryder Carl, idet han fortæller dette; «mit Liv blev forbitret og vildt» — og forfatteren lader det ende i fjordens bølger, lige i nærheden af en baad, hvori den elskede sidder, omgivet af et muntert, syngende selskab.

Misfornøielse med sin underordnede stilling, økonomisk tryk og kjærlighedssorg — det er de tre hovedaarsager til Bernhard Herre's melankoli. Tungsindet laa ikke som en medfødt spire i hans temperament; det var noget, som livet udviklede med aarene. I selskab med kamerater blev han let livlig, og da var han en ægte skrønemager, der kunde lyve sammen en jagtskrøne trods nogen; men ellers var han i regelen trist og tungsindig og søgte ensomhed, naar sorgerne blev ham for tunge. Som jeg har skrevet i den nys citerede karakteristik af ham: «Naar det underordnede arbeide, han var nødt til at udføre, blev ham altfor kjedsommeligt, naar gjælden blev altfor trykkende, naar følelsen af ikke at være kommen paa sin rette hylde i verden blev altfor bitter, naar sorgen over at være grundstødt og strandet ved fartens begyndelse blev altfor overvældende, kortsagt naar det samfund, der omgav ham og bandt ham, blev ham altfor utaaleligt, da greb han sin bøsse, koblede sine hunde og drog paa jagt.» For hans samtidige var flugten fra kulturlivet til naturen kun et slags literær udflugt; for ham var det en virkelig flugt.

I de store tætte skove rundt omkring Kristiania færdedes han. Langs Nordmarkens blinkende vande, mellem Krogskovens ranke stammer ser man ham streife om, fordybende sig i naturen, nydende denne alvorsfulde naturs poesi, der svarede saa godt til hans egen stemning, iagttagende dyrelivet med den blødeste medfølelse — altid alene, i alle fald paa de jagter, han har beskrevet i sin lille bog «En Jægers Erindringer», det eneste værk, han har efterladt.

I 1841 optraadte Bernhard Herre anonymt som feuilletonist i «Den Constitutionelle»; i løbet af sommerhalvaaret offentliggjorde han nemlig tre feuilletoner, hvoriblandt «Føstreliden» og «Krogkleven», der begge hører til det bedste og mest karakteristiske, han har skrevet. Uvist af hvilken grund lod han senere intet trykke,

men vedblev dog fra tid til anden at skrive. Efter hans død i 1849 overtog Welhaven og Asbjørnsen at gjennemgaa og udgive hans efterladte papirer, og deres virksomhed er det da, man kan takke for, at det lille bind blev bevaret for literaturen. Det udgjør kun 80 oktavsider og bestaar blot af fem jagtskitser og det før nævnte novelleudkast «Carl». Man har i sin tid tildelt udgiverne en altfor selvstændig andel i bogen. Herre's optegnelser var meget mangelfulde; de var ikke andet end løse udkast; deres nuværende form skyldes Welhaven og Asbjørnsen. Dette skal for en del være rigtig, hvad «Carl» angaar; her skal Welhaven ikke blot have strøget adskilligt, men endog grebet omformende ind i den hele skitses komposition; men forøvrigt har udgivernes virksomhed indskrænket sig til «en let sproglig Retouche». Saaledes skal Welhaven selv have karakteriseret forholdet, og Asbjørnsen har ligeoverfor nærværende bogs forfatter fuldstændig sluttet sig til den Welhaven'ske karakteristik. Welhaven's forhold til skovnaturen var mere fremmed og artistisk; naar han, vestlændingen og bymennesket, drog igjennem de store østlandske skovstrækninger, var det næsten, som om han var paa en opdagelsesreise, saa meget nyt og fremmed mødte han paa sin vei. Hans «Vasdrag og Skovmarker» indeholder i denne henseende fuldt op af karakteristiske eksempler. Herre derimod skriver som den, der er inderlig fortrolig med sit emne. For ham er skoven en gammel god ven, medens den for Welhaven er et interessant nyt bekjendtskab.

Ogsaa Asbjørnsens forhold til Kristianiaomegnens natur er et andet end Herre's. Man maa have liden sans for det karakteristiske, naar man, som der virkelig er bleven gjort, paastaar, at disse forhold er nær beslægtede, ja endog, at Herre er et slags efterligner af Asbjørnsen, «øiensynlig gaar i hans Fodspor», som det hed. Gaa i Asbjørnsen's fodspor kan nu Herre allerede af den grund umuligt gjøre, at han har skrevet sine mest karakteristiske skitser flere aar, før Asbjørnsen begyndte at levere udførligere skildringer fra jagten og naturen som ramme om sine «Huldreeventyr». Og dernæst er selve forholdet til naturen, hele grundopfatningen og grundstemningen saa yderst forskjellig, at man ikke kan finde anden lighed end den yderst uvæsentlige, at begge forfattere skildrer streiftog i Kristiania omegn. Forøvrigt er uoverens-

stemmelserne saa store og mange, at man, som jeg i sin tid har gjort, kan levere en hel karakteristik af HERRE bare ved at sammenstille ham med ASBJØRNSEN og paavise afstanden mellem dem.

ASBJØRNSEN fremtræder i sine skildringer som en freidig og livsglad natur; melankoli og ensomhed er ikke hans sag; skoven er aldrig trist, dyster og monoton i hans skildringer; den er livlig, afvekslende, rig paa skjønhedsindtryk og eventyr. Som naturskildrer er ASBJØRNSEN meget mere alsidig end BERNHARD HERRE; han skildrer en klar vinterdag og en sommernat, en maaneklar vaarmorgen og en mørk høstkveld, land og hav, dyrket og udyrket terræn med samme dygtighed. HERRE derimod kommer saa godt som ikke udenfor de store granskove, der omgiver Kristiania, og selv disse skove skildrer han kun, som de er paa en bestemt tid af aaret. Han bryder sig ikke om dem ved vintertid, naar granen staar med det hvide snepudder over de friske naale, ikke om vaaren, naar den faar sit nye, lysegrønne bar, og naar det spirer i skovbunden. Men sent ud paa sommeren, naar luften dirrer i augusteftermiddagens gyldne lys, naar granen har en trist brungrøn farve, mens skovbunden er tør — og om høsten, naar landskabet hviler i septemberbleg klarhed, eller luften er mættet af klam oktobertaage, naar jorden er opblødt af den øsende oktoberregn og de vaade grene drysser en hel styrt af vaade tunge draaber udover vandreren — i disse naaleskovens tristeste perioder er det, BERNHARD HERRE synes bedst om den. Kun saaledes er det, han skildrer den. I hans bog findes der udelukkende august-, september- og oktober-landskaber. Hans eneste vaarskildring dvæler ikke ved det glade vaarliv i skoven, men ved de trøstesløse herjinger, en vaarstorm har gjort.

Ogsaa ligeoverfor de mennesker, der færdes i skov og mark, stiller de to forfattere sig paa et høist forskjelligt standpunkt. ASBJØRNSEN møder dem gjerne og giver sig af med dem. Han er altid paa jagt efter eventyr, sagn og karakteristiske folketyper. Disse mennesker spiller en stor rolle i hans skildringer, og de senere, han skrev, maa betragtes som figurbilleder med landskabelig baggrund, ikke som landskaber med staffage. HERRE er derimod den ensomme vandrer, der forstyrres og irriteres, naar han møder folk. Sæterjenterne er de eneste, han omfatter med en vis poetisk sympathi;

overtroen kjeder ham, og bondejægernes raahed forarger ham. Skoven selv er overalt hovedpersonen, og dens dyr er de eneste levende væsener, han skildrer med udelt interesse og varme.

Asbjørnsen er i literaturen, hvad Gude er i malerkunsten. De landskabelige motivers mangeartethed, staffagens fortræffelige og omhyggelige udførelse, grundstemningens lyse elskværdighed er egenskaber, de har tilfælles. Intet under, at Gude har været saa heldig i sine illustrationer til Asbjørnsen's «Huldreeventyr». Skulde «En Jægers Erindringer» være bleven illustreret, saa maatte det have været af Cappelen. Den store naaleskov med sine knudrede stammer og sine halvraadne vindfald, den uddøende skov med sin stille poesi er begges kjæreste plet, og begge gjengiver den helst i dens majestætiske ensomhed uden synderlig staffage. Den, som har anledning til det, behøver blot at gaa op i nationalgalleriet i Kristiania og se Cappelen's «Uddøende Urskov» eller hans «Fjeldkjern». Slægtskabet mellem Bernhard Herre og denne maler vil staa klart for ham, naar han bagefter slaar op i «En Jægers Erindringer» og læser en skildring som denne: «Himlen er skyfri, gjennemsigtig og lyseblaa, og Augustmaaneds Middagssol lægger sine hede Straaler over Aasen og paa Myren. Luften er kvalm og tung, og der gaar ikke et Pust gjennem de mørke Graner eller henover den øde, ørkesløse Myr. I Aasen, hvor de enkelte grønne Partier vinker, ligger dog Ormegræsset knækket og blegt, og Mosen paa Stenen er saftløs og tør. Henne paa Myren, der, hvor den taber sig i Skoven, spiller Luften mellem de vanskabte Træer, og over den rolige blanke Sø ligger der langs Sivene hede, kvælende Dampe. Ingen Lyd svæver mellem Træerne, intet Liv sees her; alt er Taushed og Øde; en tung, unaturlig Søvn har lagt sine Arme om Planter og Dyr.»

Som stilist staar Bernhard Herre meget høit mellem vore prosaforfattere. Han holder alle uvedkommende enkeltheder borte fra billedet og gaar lige løs paa hovedsagen. Han bruger ikke mange ord, og de ord, han bruger, giver læserens fantasi et levende indtryk paa grund af sin malende og karakteriserende evne. Hans ordforraad er almindeligt, og hans periodebygning grei og ligefrem. Billeder anvender han ikke gjerne. Hovedordet i sætningen omskriver han næsten aldrig; kun objektet og verbet. Disse om-

skrivninger er i regelen fortræffelige. Som eksempler kan anføres: «den ørkesløse Myr», «Fjeldene stimler mod hinanden», «skaldede Furuaaser», «Fossen bruste dødt og mat i sit Indelukke», «Sæteren graaner foran ham», «Ringerike laa foran mig og brændte i al sin lyse Pragt» o. s. v. o. s. v. —

— I skoven havde BERNHARD HERRE levet sine bedste timer, i skoven fandt han sin død. Den 13de juli 1849 drog han paa jagt øverst oppe i Maridalen sammen med to andre jægere. De vandrede opover en aas, der var saa brat, at de maatte bruge hænderne for at kravle sig opover, medens geværerne blev hængte over skuldrene. HERRE gik et stykke fra de andre; pludselig feier en gren geværet ned fra hans skulder, hanen slaar mod en sten, saa skuddet gaar af, og ladningen trænger ind paa undersiden af hagen og op i hjernen. Efter halvanden times lidelser døde han.

I de sidste halvhundrede aar er meget blevet forandret i de skovstrækninger, BERNHARD HERRE færdedes i. «Hundreder af virksomme hænder holder skovene lyse og rene. Ungskoven er ikke mere ugjennemtrængelig, og sjelden spærres veien af et vindfald; ingen krybskytte lusker forbi en; i det høieste kan man komme til at gribe en stakkels søndagsfisker fra en af forstæderne paa fersk gjerning. Husmandspladsernes antal er steget, tømmerhuggernes ligesaa, og selv om man ikke støder paa mennesker, vil man dog overalt se spor af deres virksomhed, hist en snare, her en dæmning, snart et blinket træ, snart en drivende tømmerstok.» I de ti aar, som er gaaet, siden jeg nedskrev de citerede linjer, er der foregaaet yderligere forandringer i disse skove. Skisporten og turisttrafiken har bemægtiget sig dem. Hoteller, restaurationer og sportsstuer reiser sig i aaserne, selv Nordmarkens husmandspladse er bleven et slags gjæstgivergaarde. Men endnu gjælder ikke desto mindre ligefuldt, hvad jeg skrev dengang: «Trods alt dette er BERNHARD HERRE's skitser endnu lige sande som billeder af denne natur. Den drømmende melankoli, som han har skildret, hviler endnu over disse store, stille skovlandskaber. Hvad enten man vandrer over Bærums skovkransede engsletter, til Krogklevens storartede udsigter eller langs Nordmarkens bratte aaser og blinkende vande, — overalt dukker BERNHARD HERRE's tungsindige skildringer frem i ens erindring.»

«En Jægers Erindringer» er udkommet i tre oplag, 1ste oplag 1850, 2det 1864, 3die 1874. Den udførligste biografi og karakteristik findes i HENRIK JÆGER's «Norske forfattere», side 83—112. Bibliografi.

Da ASBJØRNSEN havde udgivet sine huldreeventyr, var der en af hans jævnaldrende venner, som med ærgrelse udbrød: «Dette kunde jo jeg have skrevet.» Østgaard.

Vennen hed **Nicolai Ramm Østgaard**, og det var i selskabet «Tollekniven», at ordene faldt.

«Tollekniven» var et lidet selskab af mænd, der interesserede sig levende for norsk natur og norsk folkeliv. Det talte tolv medlemmer, en omstændighed, der havde givet den noget søgte anledning til navnet. «Dette Selskab,» fortæller ØSTGAARD selv, «samledes en og anden Gang til ubestemte Tider, og man tilbragte da gjerne en behagelig Aften under Samtale krydret med Anekdoter, Reiseskildringer og hvorfor ikke? — Skrøner fra de Kanter af Landet, hvor Enhver af Fortællerne havde færdets som mest.» ØSTGAARD indskrænkede sig længe til at spille den passive rolle; men engang var det dog ogsaa hans pligt at yde sit bidrag til underholdningen, og da han ikke havde videre tillid til sin mundfærdighed, besluttede han at nedskrive og oplæse en «rægle» paa bondemaal. «Jeg benyttede mig af mit fra Barndomsaarene bevarede Kjendskab til en af de østerdalske Dialekter, nemlig den tønsætske,» oplyser han i fortalen til «En Fjeldbygd». Ræglen, der fik navnet «Bjønnebinna paa Longkloppmyra», var lagt i en østerdalsk kulbrænders mund og dreiede sig om et møde, han havde havt med en bjørn, da han en høst gik fra den sluknede kulmile nedover mod bygden. Indholdet var ubetydeligt; men selve fremstillingsmaaden gjorde et ægte og troværdigt indtryk. «Tolleknivens» medlemmer havde et indtryk af, at det var en virkelig kulbrænder og ikke kgl. fuldmægtig ØSTGAARD, der fortalte. Han slap naturligvis ikke med denne ene skitse; den gode modtagelse, den havde faaet, og de ivrige opfordringer til at komme med mere bragte ham snart til at skrive en ny. Denne gang fortalte han om et møde med en ulveflok paa isen en tidlig vintermorgen. Samme jævne troværdighed i fremstillingsmaaden og samme noget lang-

trukne omstændelighed, der fortabte sig i allehaande uvedkommende smaating istedetfor at gaa lige løs paa selve sagen. Begge disse ØSTGAARD's første forsøg er optagne i «En Fjeldbygd» under fællestitelen «To Historier fortalte af Embret Tønsæting». Allerede efter læsningen af dem kan man slaa det fast som en kjendsgjerning, at ØSTGAARD havde i høi grad uret i sin bemærkning ligeoverfor ASBJØRNSEN. Dennes huldreeventyr kunde han aldrig have skrevet; dertil var hans fremstillingsform altfor flegmatisk; han savnede den livlighed, der udmærkede ASBJØRNSEN, baade naar det gjaldt at modtage indtryk og at gjengive dem. Og han savnede noget endnu væsentligere: stil. Det sidste fremtraadte endnu ikke i Embret Tønsætings historier; thi her hjalp dialekten ham til en vis umiddelbar friskhed i fremstillingsmaaden, der kunde gjælde for en med bevidsthed valgt og gjennemført kunstnerisk form, medens den i virkeligheden var en tilfældig omstændighed. Først da ØSTGAARD forsøgte at fortælle paa bysprog og i sit eget navn, traadte hans mangel paa stilistisk evne frem i sin fulde klarhed.

ASBJØRNSEN havde bare leet af ØSTGAARD's udbrud; men en tid efter fik han tag i en af AUERBACH's landsbyhistorier fra Schwarzwald, og da han havde læst den, gik han til ØSTGAARD med bogen. «Her er noget, som du kunde skrive magen til,» sagde han, efter hvad han selv mange aar senere engang fortalte denne bogs forfatter. ØSTGAARD læste bogen og gav ASBJØRNSEN ret; øverst oppe i Østerdalen havde han sit Schwarzwald; det gjaldt blot at drage frem alle de gamle minder og benytte dem.

ØSTGAARD var ikke født paa den gaard i Tønset, der skjænkede ham hans familienavn; men hans fader var født der, og moderen stammede fra samme bygd; hun var nemlig en datter af skovinspektør RAMM paa gaarden Moen i Tønset. Faderen, MIKKEL ØSTGAARD, der skildres som et opvakt, men uroligt hoved, nedsatte sig som kjøbmand i Trondhjem, og her blev NICOLAI RAMM født den 21de april 1812. Det gik imidlertid daarligt med MIKKEL ØSTGAARD's forretning; han saa sig nødt til at gjøre opbud, og medens han selv vedblev at leve i Trondhjem, maatte hans hustru med sine børn drage tilbage til sit fædrenehjem i Tønset. Saaledes kom forfatteren af «En Fjeldbygd» til at erhverve sig det fortrolige kjendskab til det nordlige Østerdalen, der udmærker hans forfatter-

skab. Hvad han fortæller, er væsentlig barndomsminder fra bedstefaderens gaard; det er ting, som han har seet og oplevet. Allerede titelen paa bogens hovedafsnit viser det. «Min sidste Sommer i Hjemmet» heder den, og rammen slutter tæt om skildringen, selv om der er puttet en del ind, som ikke netop er foregaaet den sidste sommer, Østgaard opholdt sig i Tønset, før han drog ned til Kristiania for at læse til artium. I 1831 blev han student, i 1836 fik han en post som kopist i revisionsdepartementet, i 1840 tog han juridisk eksamen, og fem aar efter avancerede han til fuldmægtig i sit departement. Senere blev han medlem af «Det norske Theaters» direktion, skrev et par utrykte smaastykker, der blev opført paa theatret, brød en lanse for norsk scenesprog mod mændene af den gamle skole og levede i det hele taget med i den smule literært og kunstnerisk liv, som den norske hovedstad dengang havde at opvise; men hans kjærlighed til fædrenedalen var dog stærkere end alle literære og kunstneriske interesser. I 1859 blev fogedembedet i Søndre Østerdalen ledigt; Østgaard søgte og fik det. Som foged i Østerdalen henlevede han næsten hele resten af sit liv. Han døde i 1873, efterat han aaret forud havde maattet tage afsked paa grund af nedbrudt helbred. Fra literaturen havde han trukket sig fuldstændig tilbage, siden han forlod hovedstaden. Det var i virkeligheden med ham som med C. P. Riis: han var et af de smaa talenter, som en gunstig situation for et enkelt øieblik bringer frem i forgrunden, hvorpaa de forsvinder ligesaa hurtig, som de kom frem. Men ligesaa let og uoverlagt som C. P. Riis's arbeide var, ligesaa tungt og vel overveiet var Østgaard's. «Min sidste Sommer i Hjemmet» er ikke et produkt af inspiration, men af en nøgtern beslutning og af rolige overveielser. Forfatteren meddeler os baade beslutning og overveielser i den kjæmpemæssige fortale, hvormed han har udstyret sin bog.

Nicolai Østgaard.

Spørger man, hvad det er, han har havt til hensigt med sin skildring, saa er svaret let nok at finde. Det heder etsteds i fortalen: «I det Hele taget ønskede jeg, ligesom i et sammentrængt Panorama af en charakteristisk Natur og Folkecharakter, at kunne levere et Bidrag til at udvide Kjendskabet til vort Lands Eiendommeligheder.» Det er, som man ser, ikke et digterisk, knapt nok et literært, men udelukkende et geografisk og ethnografisk maal, han har havt for øie. Hvorledes skulde man nu naa dette maal, spurgte han dernæst sig selv. «Hvorledes skulde jeg finde en Form, som paa eengang var skikket for Øiemedet og tillige smagelig og underholdende nok, til at skaffe Indgang hos Publikum for, hvad jeg havde at meddele?» Auerbach havde valgt novelleformen, og den fandt han ogsaa at burde holde paa. Men medens Auerbach med sikker kunst har bragt baade sit kjendskab til folkelivet og sine filosofiske ideer hele og ubeskaarne ind i den novellistiske komposition, kunde Østgaard umuligt finde plads for det, han havde at meddele. I sin nød valgte han da en fortvivlet udvei, som han selv træffende kalder «en Slags Middelvei mellem Memoirer og Novelle». «Jeg fremtog endeel Erindringer fra mine Barndoms- og Ynglingsaar og søgte ved Hjælp af lidt Digtning at kombinere dem til et Heelt, saa godt det lod sig gjøre.» Men godt lod det sig ikke gjøre, i alle fald ikke for Østgaard. For ti aar siden karakteriserede jeg hans værk paa følgende maade: «Han kjendte bondens sæder og skikke; men han kunde ikke fremstille bonden selv; han kunde fortælle om, hvorledes det gik til paa sæteren, i bryllupsgaarden og paa kirkefærden; men han kunde ikke give et levende billede af de mennesker, som levede paa sæteren, turede i brylluppet og roede til kirke i pinseflommen. Derfor blev hans skildring usammenhængende og uden dybere interesse; derfor sammenblandede han det digteriske med det ethnografiske og gav sig til at beskrive dragter og bygdeskikke istedetfor at fremstille menneskenes følelses- og tankeliv; derfor blev han bred og trættende. Selv hans stil led under det; han slæber sig tungt og besværlig afsted, stanser paa de mest uventede steder, gjør store og trættende omveie og slæber en lang hale af overflødige ord, sætninger og perioder efter sig paa sin møisommelige vandring. Man har et indtryk under læsningen, som om man saa

en sort snegl bevæge sig henad en støvet landevei.» I det store og hele taget er denne karakteristik rigtig, selv om den i formel henseende vidner om en ungdommelig tilbøielighed til at sætte sagen paa spidsen.

Hvad der gav Østgaard's skildringer værdi, var hans fortrolige kjendskab til sit emne. Med berettigelse fremhævede han dette kjendskab i sit forord og kritiserede skarpt de overfladiske folkelivsfremstillinger, som sværmeriet for det nationale havde frembragt. Publikum «har aldeles ikke været kræsen i at tage tiltakke med det, som blot har været stemplet med Nationalitetens Mærkeøx», skrev han; «det Nationale har været i Mode, og man har blot behøvet at sætte frem en Smørbut og en Melkeringe med behørige Attributter af Luur og Horn og Bjeldeklang under Overskrift «En norsk Sæter», og strax er Publikum bleven henrykt, og har raabt: Hvor prægtigt! hvor nationalt! om der forresten ikke var mere norsk Sæter deri end i et dansk Meieri. Men rigtignok har man ogsaa for Størsteparten været undskyldt heri: man har ikke havt bedre Kjendskab til Sagen.» Enhver skjønner, at det er til C. P. Riis og «Til Sæters», han nærmest sigter, og Riis følte ogsaa snerten og ærgrede sig over den. Den begeistring for det nationale, som Østgaard ved denne leilighed harcellerer en smule, kom forresten hans egen bog tilgode. Den oplevede en efter datidens forhold storartet succes. Første oplag blev udsolgt paa nogle faa maaneder, og det næste oplag fandt ogsaa en forholdsvis rask afsætning. I det hele er der udkommet fem oplag af bogen, og trods sine mangler vil den vedblive at høre til de værker, som enhver maa gjøre bekjendtskab med, om han vil sætte sig ind i Norges literære historie i vort aarhundrede. Paa strækningen mellem Maurits Hansen's «Luren» og Bjørnson's «Synnøve Solbakken» indtager den en meget fremskudt plads ved sit sunde og fortrolige kjendskab til den norske bonde. Havde Østgaard havt literær evne, som han havde interesse for sit stof og kjendskab til det, saa vilde den Bjørnson'ske bondenovelle være kommen for sent til verden.

Saa lidet Østgaard end havde lært af Auerbach, vedblev han dog at omfatte den tyske forfatter med stærk beundring og føle sig som et slags norsk efterkommer efter ham. Han introducerede

AUERBACH i den norske literatur gjennem en oversættelse af en af hans fortællinger («Storbonden og hans Sønner»), og da han i 1858 foretog en reise til Tyskland og Norditalien, opsøgte han den populære forfatter i Dresden og foretog senere efter hans anvisning en vandring gjennem Schwarzwald. En skildring af denne vandring udgav han efter hjemkomsten («Tre Dage i Schwarzwald»). Den danner første afsnit af en liden bog, «Fra Skov og Fjeld», som han udgav i 1858. Forøvrigt indeholder bogen en lang skildring af «En Vandring i Lomsfjeldene» og en liden skitse «Tømmerkjørerne, et Vinterbillede». Den sidste er et friskt lidet billede af vinterlivet tilskogs høit oppe i Østerdalen med sit klingende føre, sin tindrende luft og sin sviende kulde — forsaavidt en ganske interessant kontrast til ASBJØRNSEN's skildring af den samme klasse menneskers liv og færden nede i slettebygderne omkring hovedstaden. Forøvrigt har bogens indhold ikke nogen betydning, og den vakte heller ikke synderlig opmærksomhed; forfatteren af «En Fjeldbygd» havde allerede udspilt sin rolle; det var nye stjerner, som havde lagt beslag paa læseverdenens opmærksomhed.

H. Schultze. Alle de tre folkelivs- og naturskildrere, som netop er karakteriserede, var født i 1812. **Hans Schultze** er adskillig yngre, og man mærker det paa hans skildringer; det er ikke romantiske sympathier, der drager ham mod naturen og folkelivet; han er frisk og robust; i legemlig henseende en firskaaren tyksak som ASBJØRNSEN er han som denne kraftig og firskaaren i sine skildringer. Og han tager langt mere hensyn til det praktiske liv end ASBJØRNSEN; det er befolkningens kaar, deres daglige liv og færden, han specielt interesserer sig for.

SCHULTZE er et slags østerdøl, akkurat som ØSTGAARD var det. Den sidste hørte hjemme øverst oppe i den lange skovdal, SCHULTZE var derimod født, hvor dalen ender og gaar over i de store brede rige bygder, som strækker sig nedover mod Mjøsen. Hans far var distriktslæge i Solør, og her fødtes HANS HENRIK SCHREIBER SCHULTZE den 10de juli 1823. Han følte sig ligesaa fast knyttet til Solør som ØSTGAARD til Tønset. I denne bygd levede han sit barndomsliv, og her havde han sin virksomhed som moden mand;

om Solør og solungen kredser ogsaa hans literære produktion med en vis forkjærlighed.

I Kristiania gik han paa skole, og i 1842 blev han student. Fire aar efter underkastede han sig juridisk embedseksamen med særdeles god karakter. Jurisprudentsen havde imidlertid været modestudiet i trediveaarene, og der var som følge heraf en saadan rigdom paa juridiske kandidater, at det var vanskeligt at bryde sig en bane selv for en kandidat med laud. baade til den theoretiske og den praktiske prøve. «Sagførernes Antal var begrændset,» siger udgiveren af SCHULTZE's «Udvalgte Skrifter»; «i Departementerne var Kopisternes og Extraskrivernes Poster ikke alene besatte, men en Række af Expektanter ventede paa hver ledig Plads, og Fogder og Sorenskrivere havde den Lykke at kunne beholde sine Fuldmægtige i aarevis.» SCHULTZE fik ingen ting at bestille som jurist og maatte derfor finde paa noget andet for at klare sig. Paa Kongsvinger opslog han sit paulun som redaktør af «Hedemarkens Amtstidende». Her gjorde han bekjendskab med en ung dansk folkeskolelærer, der paa en temmelig eventyrlig maade havde fægtet sig gjennem Sverige og nu var kommen til Norge, hvor han snart efter optraadte som forfatter. Det var den senere saa bekjendte danske forfatter ERIK BØGH. SCHULTZE og han blev gode venner og dusbrødre, og SCHULTZE, der anede BØGH's talent, lod ham skrive i sin avis og tog sig af ham, saa godt han kunde. I en «Dit og Dat» fra 1883 har BØGH paa en meget morsom maade givet en skildring af sit samvær med SCHULTZE i slutningen af firtierne. Hans personlighed

Hans Schultze.

skildres her paa følgende maade: «Hans Specialitet var det medfødte brede Lune, et massivt Skjæmt, der ved at nedskrives vilde have tabt baade sin morsomme og uforargelige Karakter, men som født i Øieblikket og fordringsløst, uoverveiet, frembaaret med hans Godmodighed og paa hans pudsige Maade altid holdt det gode Lune oppe i Kredse, hvor man ellers var nøieregnende — med andre Ord: han hørte til de Priviligerede, der kan sige alt, hvad andre ikke kan sige, uden at nogen tager det ilde op. Til Gjengjæld var han i en Grad, som særlig mellem hans Landsmænd er yderst sjelden, altid villig til at være Skive for Skuddene, og han skaanede sig aldrig selv, naar han havde gjort et eller andet, der kunde give Anledning til Løier.» Saaledes var SCHULTZE som ung redaktør paa Kongsvinger, og saaledes skal han have vedblevet at være, ogsaa efterat han var bleven en offentlig personlighed, der spillede en rolle i det politiske liv.

I 1849 vendte han tilbage til Kristiania, hvor han fik arbeide paa et sagførerkontor og forøvrigt ernærede sig ved at skrive artikler i «Morgenbladet», oppositionens daværende hovedorgan. Han forsøgte sig ogsaa som novelleforfatter og skal have skrevet et skuespil, som forresten hverken blev trykt eller opført. Høsten 1849 stiftede SCHULTZE «Den literære Forening», hvis formand han blev. Her fandt han den første tumleplads for sine literære tilbøieligheder. Vaaren 1850 fik han endelig en fast ansættelse, idet han blev edsvoren fuldmægtig i Lofoten.

I over to aar færdedes SCHULTZE oppe i Lofoten dels som edsvoren fuldmægtig, dels som konstitueret sorenskriver; paa thingreiser og andre embedsreiser fór han omkring overalt og til alle tider af aaret; han havde rig anledning ttl at sætte sig ind i forholdene, og han brugte den som en skarp og interesseret iagttager. I aarene 1852—53 offentliggjorde han en række skildringer fra Lofoten, dels i «Christiania-Posten», dels i «Skilling-Magazin». De blev læst med megen interesse som nye bidrag til skildringer af norsk natur- og folkeliv fra en afsides kant af landet, der hidtil ikke havde været kjendt af den literære verden uden gjennem PETTER DASS og gamle stive beskrivelser fra forrige aarhundrede.

Høsten 1852 flyttede SCHULTZE tilbage til hovedstaden og giftede sig paa en liden lønning, han oppebar som ekstraskriver

i revisionsdepartementet, hvor altsaa nu i nogle aar to af vore folkelivsskildrere sad og gjennemgik regnskaber. SCHULTZE var den første, som forlod dette kjedelige arbeide. Medens ØSTGAARD først i 1859 drog op til Østerdalen som foged, vendte SCHULTZE allerede i 1854 tilbage til sin hjembygd Solør og slog sig ned der først som et slags sagførerfuldmægtig og siden som sagfører, efterat sagførselen i 1856 var bleven frigivet.

Det viste sig, at SCHULTZE var solung med liv og sjæl. Af al kraft gav han sig til at arbeide for sin fødebygds opkomst. Skolevæsen, veivæsen, jernbanevæsen, kort alt, som kunde løfte bygdens niveau, enten det nu var i aandelig eller materiel retning, havde i ham en ivrig talsmand. Selv som gaardbruger søgte han at foregaa sine sambygdinger med et godt eksempel og indførte flere forbedringer i stellet, som senere har faaet fast fod i bygden. Denne virksomhed blev paaskjønnet; man overdrog ham ikke blot kommunale tillidshverv, men han blev i 1868 valgt til storthingsrepræsentant for Hedemarkens amt, et hverv, som han skilte sig saa heldigt fra, at han efter næste valg kunde vende tilbage til thinget som amtets første repræsentant. Paa storthinget sluttede han sig til venstre og var en ivrig, om ikke blind tilhænger af JOHAN SVERDRUP's politik. Af de store reformer, som dengang stod paa venstres program, og som i ham havde en varm talsmand baade i thinget og pressen, oplevede han kun at se én gjennemført, nemlig indførelsen af aarlige storthing. Da han i 1873 mødte paa thinget, var hans helbred allerede lidet tilfredsstillende, og under storthingssessjonen blev han stadig værre, indtil han den 28de juni 1873 døde paa rigshospitalet efter flere maaneders sygeleie. Paa «Vor Frelsers Gravlund», hvor han — som saa mange andre af vore forfattere — ligger begravet, har hans venner i hjembygden reist ham et gravmonument, prydet med en af billedhugger BERGSLIEN udført portrætmedaillon.

Trods sin deltagelse i det offentlige liv og sin omfattende virksomhed som sagfører vedblev dog SCHULTZE den forfattervirksomhed, som han i sine unge dage havde begyndt. Han skrev en række skildringer fra Solør, og sammen med Lofotskildringerne udgav han dem i bogform under titelen «Fra Lofoten og Solør». Ogsaa adskillige andre smaastykker blev skrevne i hans senere aar,

ligesom han redigerede et ugeblad, «Glomdalens Tidende», hvis indhold for en stor del hidhørte fra hans egen pen. For theatret vedblev han at nære en vis klokkerkjærlighed. I april 1869 fik han opført paa Kristiania theater det lille elskværdige, men ikke synderlig betydelige enaktslystspil «Petter og Inger», og en maaneds tid efter gjorde fru WOLF megen lykke i hans lille vaudevillemonolog «Bruden paa Staburet». Hans betydeligste arbeide for scenen var dog «Haakon Borkenskjæg», et treakts eventyrdrama, der blev opført paa theatret i Møllergaden i begyndelsen af syttiaarene. Jeg saa stykket den gang, og blandt min grønne ungdoms theaterminder staar det med en vis poetisk glans, som de mellemliggende aar ikke helt har faaet til at blegne. Det var en dramatisering af det ASBJØRNSEN'ske eventyr af samme navn og behandlede altsaa det samme eventyrmotiv, som HOLGER DRACHMANN senere har behandlet i «Der var engang». Stykket blev ikke trykt, og udgiveren af SCHULTZE's «Udvalgte Skrifter» oplyser om, at manuskriptet er tabt og ikke senere gjenfundet. Aldeles gaaet tilgrunde er det dog ikke; nærværende forfatter er kommen paa spor efter, at der endnu eksisterer en suflørbog af stykket. Da det HAFGREN'ske selskab blev opløst, kom den paa vandring sammen med selskabets øvrige manuskripter; men det har efter anstillede undersøgelser lykkedes mig at finde dets spor, og jeg har haab om at redde det fra undergang.

Som fortæller og folkelivsskildrer er H. SCHULTZE realist; hans stil er let, grei og anskuelig; han søger at gjengive sine indtryk i saa enkle og ligefremme udtryk som muligt. Ingen lange naturbeskrivelser, ingen bred karakteristik; intet literært stemningsmaleri; sjelden en sammenligning og næsten aldrig et billede, der røber en forfatter. Han skriver, som en jævn praktisk mand vilde skrive, hvis han havde pennen i sin magt, som det heder. Der er intet blændende og intet raffineret ved hans skrivemaade; den bringer intet, der er lækkert for literære finsmagere; den er bred, gemytlig og demokratisk som manden selv; dens mest velgjørende egenskab er, at den virker saa naturlig. Det er en stil, hvoraf selv den fineste næse sjelden lugter blæk. Naar man ved en enkelt leilighed støder paa en sætning som denne: «Uhyre Bølger rullede ind paa Stranden som en Væg af Smaragd med et Tagskjær af de hvideste

Perler» — da bliver man forbauset; thi det ligner slet ikke SCHULTZE at anvende en slig farverigdom. I regelen vilde han fremstille tingen ganske anderledes ligetil, som f. eks. naar han skriver: «Ude paa Fjorden blæste en stærk Kuling, og selv inde i Børøsundet, som skiller Ulvøen fra Langøen, gik Sjøen temmelig høi, og Vindkastene boltrede sig hen over Bølgetoppene.» Det er, som man ser, saa jævnt og dagligdags, som det kan være. En vis lun gemytlighed udmærker i regelen foredraget; men heller ikke denne giver sig tilkjende paa nogen fremtrædende maade; den slaar aldrig ud i flamme; den udbreder bare en jævn varme over foredraget som en ulmende liden glød under asken.

Indholdet svarer til stilen. Det er klare, greie, praktiske meddelelser om, hvorledes de folk, der skildres, lever og arbeider. SCHULTZE følger nordlændingen paa skreifiske og solungen paa tømmerfløtning, og hans skarpe sans for det karakteristiske hjælper ham, trods det lidet karakteriserende sprog, til overalt at finde en slaaende karakteristisk fremstilling af de folks levesæt, han skildrer. Forfatteren af denne bog har aldrig været hverken i Lofoten eller i Solør, og dog føler jeg det, som om jeg har været der efter at have læst H. SCHULTZE's greie og simple skildringer.

Et udvalgt af SCHULTZE's skrifter udkom ti aar efter hans død paa ALB. CAMMERMEYER's forlag forsynet med en biografisk indledning af J. G. Den, som næst denne forfatter udførligst har omtalt SCHULTZE, er ERIK BØGH i den før nævnte feuilleton i det danske blad «Dagens Nyheder» for 9de januar 1883. Bibliografi.

Det eneste interessante punkt i **Harald Meltzers** liv er den maade, hvorpaa han blev forfatter. Han blev det nemlig næsten uden at ville det og uden at vide det. Det klinger utroligt; men det er dog den bogstavelige sandhed. H. Meltzer.

Han var født i Bergen den 7de marts 1814. Faderen var kjøbmand paa Tyskebryggen, en klog gammel handelsherre, der havde faaet sin uddannelse i England og Frankrig og ikke bare forstod sig paa tørfisk, tran og rogn, men kjendte alt, hvad der angik pengevæsen og forretningsvæsen, fra grunden af. Bergen

forstod ogsaa at sætte pris paa hans evner og indsigter; den sendte ham som repræsentant baade til rigsforsamlingen paa Eidsvold og til en række storthing, hvor han anerkjendtes som en utvivlsom autoritet i alt, hvad der angik bank- og finantsvæsen.

Sønnen syntes ikke at ligne faderen, hvad evner angik. Det gik sent med hans studier; han var 21 aar, inden han blev student, og brugte ikke desto mindre hele seks aar, inden han underkastede sig den juridiske embedseksamen. Men saa tog han den rigtignok med megen ære, da han endelig gav sig i kast med den. Han synes i det hele taget at have hørt til de lykkelige naturer, der tager livet med en vis jævn ro i henhold til det flegmatiske ord: «Det har ingen hast!»

Flegmatiker var nu imidlertid HARALD MELTZER paa ingen maade. Han havde blot endnu ikke fundet midtpunktet i sit eget væsen, ikke fundet det, der lagde stærkt og udelt beslag paa hans evner og interesser. Foreløbig nøiede han sig med surrogater, og det mest yndede surrogat var hovedstadens selskabsliv; baade som student og senere som kopist var han med overalt, hvor der var anledning til det, og det saa virkelig en tid ud, som om han ikke aspirerede til andet end at blive en af disse juridiske selskabsløver, som datidens literatur har det saa travelt med at gjøre nar af. Men saa indtraf der i slutningen af firtiaarene to begivenheder, der hurtig gav hans liv et dybere indhold og en ny retning.

Den ene var, at han fra kopist i justitsdepartementet blev forfremmet til politifuldmægtig i Kristiania. Den anden, at en boghandler besluttede at udgive et nyt, tidsmæssigt dagblad, der skulde bringe et mere alsidigt og almeninteressant læsestof, end de gamle blade pleiede. Bland de nye faste artikler, der stod paa «Christiania-Postens» program, var ogsaa meddelelser fra politikammeret, og til den ende henvendte redaktionen sig til den yngste politifuldmægtig med forespørgsel, om han var villig til at tilstille bladet slige meddelelser, naar der paa politikammeret forefaldt noget, som kunde interessere publikum. MELTZER sagde ja, og dermed var overenskomsten sluttet. Takket være denne overenskomst forøgede han sine maanedlige indtægter med den alt andet end imponerende sum af fire spd. og vor literatur med en række fortrinlige smaaskitser, der endnu den dag i dag er ligesaa friske og læseværdige, som da de fremkom for over en menneskealder siden.

Det er interessant at lægge mærke til, hvorledes MELTZER's politinotis bliver til; man har anledning til det gjennem «Christiania-Posten», og denne anledning er ensbetydende med at have anledning til at se en eiendommelig forfatterbegavelse udvikle sig fra den første begyndelse, til han staar der fuldmoden og fuldt selvstændig. En saadan anledning har man sjelden eller aldrig; de fleste forfattere har i sin ungdom skrevet en hel del for sine egne skrivebordsskuffer eller for papirkurven, og først senere er de begyndt at skrive for offentligheden, efterat de har lagt begyndervanskelighederne bag sig. MELTZER har gaaet den stik modsatte vei; han begyndte at skrive for offentligheden, inden han endnu havde anelse om sit eget forfattertalent, inden trangen til at producere endnu var vaagnet i ham, medens han endnu bare var politifuldmægtig og intet videre.

Han første notiser er ganske blottede for literær værdi; det er politinotiser, som hvilkensomhelst politifuldmægtig kunde skrive, ja de fleste politifuldmægtiger vilde uden tvivl skrive dem bedre i stilistisk henseende, i alle fald i vore dage, hvor den juridiske tingstudestil eller departementsstilen, som den ogsaa kaldes, ikke længer er saa forskjellig fra almindelig menneskelig udtryksmaade, som den var for en menneskealder siden. Forfærdelig klodsede perioder, tunge og sprogstridige vendinger, ja selv grove orthografiske bommerter støder man fort væk paa i MELTZER's første notiser.

Men midt mellem alt dette klodsede og umulige støder man enkelte gange paa smaa udslag af den MELTZER'ske eiendommelighed. De røber hans humør, hans karakteristiske maade at se og opfatte paa, hans lune og glæde over alt, hvad der var gemytligt og godmodigt. Allerede hans første notis er i saa henseende betegnende; den findes i «Christiania-Posten» for 25de mai 1848 og lyder saaledes:

«Den 17de Mai blev Murer Ole Christoffersen ved at gaa ud af Porten paa Byens Kirkegaard truffet i Benet af en Kugle. Nogle Smaagutter havde, sandsynligvis for at celebrere Dagen og uden at fatte det Farlige i dette Foretagende, midt i Veien opstillet en med en Kiselkugle ladet Kanon (en paa et Vedstykke fastsat afskaaren Geværpibe) og ved sammes Affyring truffet Manden. Da denne var truffen gik han hen til Drengene og fik af dem at vide, hvem der havde affyret Kanonen og sagde derpaa til denne: »Jagu traf du mig i Beina Gut! Der kan du se, hvad der kommer af slige Narrestreger, som at staa midt i Veien og skyde med ladede Kanoner.» Han gik derpaa ned paa Rigs-

hospitalet, hvor det befandtes, at Kuglen var gaaet ind i det høire Laar, et Par Tommer ovenfor Knæskallen og trængt omtrent 3 Tommer ind, uden at gaa ud igjen, men dog beliggende straks under Huden. Kuglen blev strax skaaren ud, og det viste sig da, at kun Halvdelen deraf havde truffet. Efterat Operationen var foretaget, gik Manden hjem.»

Notisen er i formel henseende saa slet skrevet, at det næsten er paafaldende, og dog ser man straks, at den er i slægt med en hel række af MELTZER's bedste notiser. Det er godmodigheden hos den saarede murer, som har tiltalt ham; det er denne godmodighed, som har interesseret ham saaledes, at han har følt lyst til at fortælle om den. Det er «En godmodig Mands» vordende forfatter, der ansigt til ansigt med virkeligheden for første gang føler trang til at berette om en egenskab hos den lavere hovedstadsbefolkning, der har tiltalt ham, fordi den har anslaaet beslægtede strenge i hans eget temperament.

Og læser man de andre smaanotiser fra hans første tid, vil man faa dette indtryk bekræftet og udvidet. Man kan sige om MELTZER, som MOLIÈRE skal have sagt om sig selv, at han tog sit, hvor han fandt det. Eller man burde maaske hellere sige, at det, som han fandt i sin virksomhed, det tog ham, tog ham slig, at han vokste paa det og blev, hvad han aldrig havde drømt om at blive: en forfatter, der havde sit eget syn og sit eget stofomraade.

Men idet MELTZER begyndte at blive forfatter, traadte ASBJØRNSEN frem for ham som den nærmeste, han havde at benytte som forbillede. Den ældste «notis», der findes i hans bog, er hverken mere eller mindre end et beskedent sidestykke til ASBJØRNSEN's «En Signekjærring», som forfatteren ogsaa udtrykkelig henviser til. Jeg maa her citere, hvad jeg engang har skrevet i en udførlig karakteristik af HARALD MELTZER:

«Det er mere end et tilfælde, naar ASBJØRNSEN's navn nævnes i forbindelse med MELTZER's første længere politinotis. Omtrent samtidig med hans udnævnelse til politifuldmægtig og første optræden som «Christiania-Postens» politireferent var anden samling af «Huldreeventyrene» udkommen. Disse djerve realistiske skildringer af almuens liv har øiensynlig gjort et stærkt indtryk paa ham; især var skildringen af det udskud, som færdedes i hovedstadens omegn, skikket til at vække opmærksomhed hos en, der netop havde faaet saa god

anledning til at lære dette udskud at kjende. Saaledes som Asbjørnsen havde skildret dem i «Plankekjørerne», saaledes var de, og saaledes maatte de skildres, hvis billedet skulde være sandt. Der var visse ting, som det før den tid ikke havde gaaet an at gjengive paa prent, fordi man var kommen overens om, at man fandt det uskjønt og stødende; men Asbjørnsen gjengav det alligevel; han brød sig ikke om, at man fandt det uskjønt og blev stødt, han tog det med, fordi han havde intelligens nok til at indse, hvor karakteristisk det var. Saaledes kom han ved denne bog til at gjøre

Meltzers haandskrift.

en erobring; han erobrede et stykke land fra den literære konveniens, han udvidede grænserne baade for, hvad der gik an at skildre, og for, hvorledes det gik an at skildre det. Men i dette nye land, som Asbjørnsen havde erobret, der var det, Meltzer flyttede ind. Asbjøsnsen kom selv ikke til at dyrke det senere; det blev Meltzer, som gjorde sig erobringen til nytte.»

Som en kopi af Asbjørnsen maa Melrzer imidlertid paa ingen maade opfattes. Asbjørnsen gav ham kun stødet; selvoplevelserne gav ham resten; han havde ikke skrevet mange notiser, før han allerede var en selvstændig forfatter, og ikke blot det, men en forfatter, der gik op i sin virksomhed med liv og sjæl, der saa paa alt

med forfatterens blik og betragtede alt, hvad han saa, udelukkende som stof for literær produktion. «Alt, hvad han ser og oplever, bliver i hans øine literært raastof,» har jeg i sin tid skrevet, «og en mægtig trang til at bearbeide alt dette raastof opstaar hos ham. Den behersker ham snart fuldstændig, den vokser op til en lidenskab, som aldrig giver ham fred, som altid er paafærde, altid holder ham varm og virksom. Saa lang dagen er, er forfatteren i virksomhed bag politiuniformen, hans hjerne arbeider uafbrudt, han lægger mærke til alt, iagttager, studerer, udfritter, eksperimenterer — maaske undertiden lidt mere, end han som politifunktionær strængt taget burde gjøre, han noterer alt, som vækker hans interesse, det kan maaske senere komme til nytte, og naar han saa endelig vender hjem om aftenen, træt efter dagens virksomhed, tilbringer han flere timer ved sit skrivebord, hengivende sig ganske og aldeles til produktionens nydelser og anstrængelser. Produktionen bliver ham i den grad en livsfornødenhed og en glæde, at selv ikke hans giftermaal (1852) gjør noget skaar i hans literære aftenarbeide. Det vokser tvertimod fra aar til aar. — — — Det synes næsten, som om en febrilsk iver efter at indhente, hvad han i sin ungdom har forsømt, pludselig har grebet ham, saa han ikke har faaet ro, før han har tilfredsstillet dens daglige krav. Snart bliver de grænser, politireferaterne afstikker, for snevre for ham; han gaar ud over dem, idet han begynder at skildre ogsaa de sider af folkelivet, som ikke tangerer politikammeret. Saaledes opstaar hans længere skildringer af «Grundset Marked» og af «Smaa Næringskilder i og omkring Christiania».»

Harald Meltzer.

Først og fremst udvikles hans iagtagelsesevne, og denne iagttagelsesevne tager en egen retning, idet den søger derhen, hvor hans eget temperament leder ham. Han skal trods en temmelig stærk heftighed have været en godmodig og elskværdig natur, og

alt det godmodige og elskværdige i ham bragte ham til med lethed at finde beslægtede elementer i andre naturer, selv om de for almindelige øine var temmelig blottede for saadanne. For en forfatter, hvis levevei det er at færdes mellem tyve, kjæltringer og alle slags andet pak, skulde der meget til at finde slige beslægtede elementer; men MELTZER fandt dem med lethed, ja til sine tider troede han vistnok endog at finde dem der, hvor de slet ikke fandtes.

Istedetfor bestandig at søge kjæltringen i mennesket, som saa mange andre moderne forfattere, er det bestandig MELTZER's glæde at søge mennesket i kjæltringen, og han søger aldrig forgjæves. Der findes fuldt op af samfundets udskud mellem hans «helte»; men MELTZER interesserer sig kun for det gode hjertelag, som efter hans mening findes paa bunden hos dem allesammen.

Den laveste form for godmodigheden, som den fremstilles hos ham, er tossegodhed. Han finder den komisk og ler af den, men han har dog bestandig en vis sympathi for den, selv om den fremtræder i sine mindst tiltalende former som jaaleri og karakterløshed (Anna Bitistein i «Smaa Næringskilder I», Mor Persen i «Smaa Næringskilder II»). Smeden i «Faderkjærlighed» og Mads Person i «En Dalekarl» repræsenterer en anden, mere mandlig art af godmodighed, ja selv hos forbrydere som Henrik Olsen (i «Kammeratskab mellem Forbrydere») og indbrudstyven (i «En Indbrudstyv og hans Søn») har MELTZER forstaaet at finde det godmodige, det hjertevarme frem. Det mærkelige ved HARALD MELTZER er, at paa samme tid som han er sluskernes, forbrydernes, de «degenereredes» digter, er han ogsaa hjertevarmens, godhedens, følsomhedens. Hans politinotiser repræsenterer for saa vidt et slag i ansigtet paa al modern sjælelære, og det er et slag, som har sin berettigelse; naar man engang er træt af bare at søge abnormiteter; naar LAMBROSO og alle hans efterfølgere har løbet linen ud, da vil man maaske atter begynde at betragte forbryderen som et menneske, og da vil MELTZER med sin store menneskekjærlige følelse maaske faa et ord med at sige i laget.

Det maa imidlertid skarpt og med styrke fremhæves, at der ikke findes det mindste stænk af sentimentalitet i MELTZER's «for-

brydervenlighed»; han har intet tilfælles med den klasse af lavtliggende forfattere, der forherliger kjæltringerne paa de braves bekostning. Han gjør ikke sort til hvidt; han viser kun, at det sorte, naar det kommer til stykket, kanske ikke er fuldt saa sort, som man i det første øieblik skulde tro. Eller, som jeg tidligere har udtrykt det: «han forgylder ikke virkeligheden; han opdager kun det guld, som den gjemmer.»

Den godmodighed, som Meltzer ifølge sit naturel og sin begavelse maatte søge overalt, er et udpræget og karakteristisk træk hos hovedstadens befolkning. Selv i de lag, hvor raaheden er størst, ligger dog en vis lun godmodighed paa bunden, og søger man at kalde paa den, kalder man sjelden forgjæves. Mellem denne godmodighed og Meltzer var der et valgslægtskab, som gjorde hans bergenske afstamning betydningsløs. Den indflyttede bergenser skildrede Kristiania forstadsbefolkning bedre, end nogen indfødt havde gjort det.

Lavest i rang staar de Meltzer'ske notiser, hvor det komiske element raader uindskrænket. Det er især drukne folk og deres snak, han her beskjæftiger sig med; her er der adskillige overdrivelser, fuldt op af ordspil og andre rent udvortes morsomheder. Betydelig høiere staar de notiser, hvor det rørende og det komiske forbinder sig med hinanden. Til denne gruppe hører hans fleste og bedste notiser som «En Indbrudstyv og hans Søn», «Drukkenskab», «En uheldig Skoleholder», «En Husmandsgut» o. fl. De bedste af dem alle er «Drukkenskab» og «En Husmandsgut»; i dem naar Meltzer det høieste punkt, hvortil han overhovedet naaede som forfatter.

Fortællersken i den første er en gammel fordrukken kvinde, der staar for politiet paa grund af, at hun er beskyldt for bedrageri. Hun fortæller om sit liv, og hele fortællingen dreier sig om sult, kulde og brændevin; det er en beretning saa simpel, fordringsløs og troværdig som muligt, og dog virker den baade rørende og rystende. Ogsaa i «En Husmandsgut» skildres nød og fattigdom med de mest virkningsfulde farver, uden at der paa noget punkt er smurt for tykt paa. Det er i det hele taget det behagelige ved Meltzer's politinotiser, at de er kemisk rene for literær humbug. Dette gjælder ogsaa de større skitser, han i aarenes løb

offentliggjorde («Grundset Marked» og «Smaa Næringskilder i og ved Christiania»).

Men foruden disse arbeider skrev han i al stilhed en hel række manuskripter, der skulde have et mere literært præg.

«Det viste sig her, at hans intelligens ikke var saa modern og selvstændig som hans talent. I disse arbeider prøvede han at tage alle mulige hensyn til de herskende æsthetiske doktriner. Virkelighedsskildringen skulde her ikke faa lov at optræde paa egen haand, den skulde bøies og bindes af fantasiens ordnende og forædlende virksomhed. En handling skulde opfindes, den skulde være det interessanteste af det altsammen, det, som gav virkelighedsskildringen værd og betydning; følgelig maatte den være rigtig usædvanlig, rigtig romantisk, rigtig indviklet; jo mere opfunden, desto bedre. Saaledes var nu dengang fordringerne til handlingen i en roman eller novelle. Man maa erindre, at det tidspunkt, vi her befinder os paa, er begyndelsen af femtiaarene, altsaa ikke mere end et tiaar efter MAURITS HANSEN's død, og medens hans værker endnu beundredes ubetinget som mønster paa romaner og noveller. Hverken «Amtmandens Døtre» eller «Synnøve Solbakken» havde endnu seet Lyset.

Idet MELTZER skal gjøre sine første skridt paa denne nye og uvante bane, bliver det derfor ganske naturlig MAURITS HANSEN's haand, han griber efter for at finde støtte og veiledning. Allerede i «Grundset Marked», som han lod trykke 1852, mærker man MAURITS HANSEN's indflydelse. Skildringerne af det mangeartede liv, som rører sig paa markedspladsen, er, som jeg allerede har sagt, ægte MELTZER'ske; det er ASBJØRNSEN og ikke MAURITS HANSEN, som danner deres literære forudsætning. Men mellem de forskjellige spredte iagttagelser har han forsøgt at bringe en dybere novellistisk sammenhæng, og her er det, vi støder paa MAURITS HANSEN. Under markedet kommer fortælleren til at dele værelse med en amerikaner ved navn Johan O'Evens, som, da det kommer til stykket, er født i Norge, heder Peter Hansen og er fortællerens bedste ungdomsven. Han har været i Amerika i tyve aar og er bleven rig der; men da han reiste hjemmefra, var hans forlovede i en tilstand, der har bevirket, at han ikke har kunnet nyde sin rigdom uden at plages af samvittighedsnag. Efterat alle disse aar

er gaaet, og længe efterat han har modtaget efterretning om hendes død, reiser han til Norge og begynder at søge efter det moderløse barn. Dette — en datter — har i sin barndom været udsat til husmandsfolk, og efter at have gaaet og betlet fra gaard til gaard streifer hun nu om med en berygtet omstreifer. For at finde hende er han kommen til Grundset, og det lykkes naturligvis ogsaa hans og fortællerens forenede bestræbelser at opdage hende og skaffe den angrende fader en kjærlig datter. Man behøver ikke at have læst mange af Maurits Hansen's noveller for at kjende ham igjen i hvert eneste træk i denne romantiske historie. En række Asbjørnsen'ske folkelivsbilleder med en Maurits Hansen'sk novelle som bindemiddel, andet er i virkeligheden ikke «Grundset Marked».

Fra begyndelsen af femtiaarene er ogsaa Meltzer's første fortælling fra Bergen: «Det hemmelighedsfulde Lysthus». Ogsaa her findes mange gode partier, der viser Meltzer's sjeldne evne til at skildre, hvad han havde seet og oplevet. Den unge students hjemkomst, Wenche Fasters bolig i Hollændergaden, de bergenske sankthansaftens-forlystelser, den travle virksomhed paa Tyskebryggen om sommeren, naar Nordlands-jægterne kommer, og det stille liv i den gade bag bryggen, hvor kjøbmændene bor, og i hvis store trær stærene samler sig om høsten — alt dette er skildret med en sans for det karakteristiske, som kun den, der selv har levet i den underlige gamle handelsby, tilfulde kan vurdere. Men ogsaa her er den episke traad tvundet af reminiscenser fra Maurits Hansen. Dette «hemmelighedsfulde lysthus» nedstammer i lige linje fra en utallighed af hemmelighedsfulde lysthuse, grotter o. l. i Maurits Hansen's noveller, og de hemmeligheder, det skjuler, saavelsom den maade, hvorpaa de endelig kommer for dagen, er altsammen af samme skuffe. Selv den romantiske uhygge, som Maurits Hansen forstod at udbrede over alle sine hemmeligheder, gjenfinder man her, skjønt intet passer mindre end den til Meltzer's naturel.

Maurits Hansen var en mester i at lægge dette slags literære kabaler. I sammenligning med ham er Meltzer en ren klods; han faar dem slet ikke til at gaa op. Hans hele begavelse var altfor stærkt rettet mod det reelle, til at han skulde kunne erhverve sig færdighed i slige rent formelle kunststykker. Hos Maurits Hansen var den kunstige sammenslyngning af en romantisk handlings over-

spændte traade hovedsagen; det indviklede romantiske apparat var det væsentlige. Hos MELTZER kunde det aldrig faa den betydning; paa grund af hans talents beskaffenhed maatte virkelighedsskildringen spille hovedrollen; den trænger sig frem mod hans vilje, den bringer apparatet i uorden og river traadene over, saa det hele staar stille, og inden han atter kan faa det igang, har den pegt fingre ad alt det laante, udslidte skrammel og vist, hvor lidet det passer for et saa friskt og udresseret talent som hans.»

Da han atter forsøgte at skrive en novelle, havde han forladt MAURITS HANSEN. «Bogen med Silkefløiels Bind» er en liden bergensk interiør fra det sekstende aarhundrede; dens historiske baggrund dannes af de bekjendte stridigheder mellem de tyske kjøbmænd og den myndige slotsherre CHRISTOFFER VALKENDORF. Historisk baggrund er der ogsaa i hans næste skitse «Fra Krigens Tid», der giver et bergensk hus- og familjemaleri fra 1808, da en engelsk fregat «Tartar» kom helt ind paa den bergenske «Byfjord», satte hele byen i den voldsomste bevægelse, men blev drevet paa flugt af besætningen paa de bergenske kanonbaade, efterat dens chef var falden for en musketkugle.

BJØRNSON's «Synnøve Solbakken» og EILERT SUNDT's arbeide for omstreiferne har i forening fremkaldt MELTZER's fortælling «Fantegutten». Fortællingens motiv er nær beslægtet med det, KRISTOFER JANSON senere har behandlet i «Liv». Det hele aander den mest levende medfølelse for dette underlige og ulykkelige folkefærd, paa samme tid som forfatteren ikke synes at dele SUNDT's naive tro paa, at det skulde lykkes at forvandle disse skogens og landeveiens frie og regelløse børn til solide, fastboende medlemmer af det borgerlige samfund. «Fantegutten» er MELTZER's bedste fortælling; den blev ogsaa hans sidste.

Folk havde opfordret ham til at samle og udgive et bind af sine mindre arbeider; i 1862 gav han endelig efter for opfordringerne; men neppe var manuskriptet færdigt, og neppe var trykningen begyndt, før han blev revet bort af en snigende tyfus, den 25de juli 1862.

Efter hans død blev der samlet en ny samling, og endelig blev ogsaa hans novellistiske udkast fremlagt for offentligheden. De fremkom, som man fandt dem efter ham, raskt nedrablede, skjødesløse og ufærdige.

I det hele taget er han skjødesløs som forfatter; han giver sig aldrig tid til at gjøre et arbeide helt færdigt; han rabler ned det, han har lyst til at skrive, og slænger det saa enten ind til «Christiania-Postens» redaktion eller ned i sin skrivebordsskuffe, hvor det bliver liggende som kladde, indtil man finder det efter hans død. Nogen udpræget stilistisk evne besad han ikke, og da han ikke gjorde nogen alvorlig bestræbelse for at udvikle den smule, han havde, blev han aldrig nogen stilist. Men ikke desto mindre er han en eiendommelig og interessant forfatterpersonlighed. «Han fortsætter ASBJØRNSEN,» for atter at citere den før nævnte karakteristik, «og fører i visse henseender hans folkelivsskildring videre; han følger sin tids praktiske bestræbelser med opmærksomhed og optager dem til digterisk behandling i en tid, da literaturen endnu holdt sig i fornem afstand fra det praktiske liv; han begynder i enkelte af sine skildringer fra Bergenskanten at behandle kystbefolkningens liv, længe før JONAS LIE var fremtraadt; han er den første, der bringer det fattige og barske i vor natur frem i literaturen, og endelig er han ved sine skildringer af nøden og elendigheden en forløber for den literaturbevægelse, der først kom til helt gjennembrud i ottiaarene. Det er vistnok ikke andet end antydninger, spirer og tilløb; men de savner sidestykke, om end ikke tilknytningspunkt i datidens literatur; det er noget nyt, som antydes, noget selvstændigt, som spirer, og det er et fremtidigt literaturstandpunkt, der tages tilløb mod.»

Bibliografi. MELTZER's skitser og politinotiser foreligger samlede under titelen «Smaabilleder af Folkelivet», hvoraf 6te oplag udkom i 1884. Hans utrykte novelleudkast udkom 1872—73 i to bind under titelen «Af H. Meltzers efterladte Papirer». Den udførligste karakteristik af hans literære personlighed findes i HENRIK JÆGER's «Norske forfattere», side 113—159.

Endnu maa nogle forfattere omtales, inden jeg kan slutte dette afsnit. Der er vistnok flere forfattere, der faktisk optræder i tidsrummet 1845—57, men som dog ikke kan regnes med, da deres

mest karakteristiske virksomhed falder i tiden efter 1857. Som saadanne forfattere kan nævnes CAMILLA COLLETT først og fremst og dernæst HENRIK IBSEN; begge tilhører ifølge hele sit literære præg en følgende periode, og de maa derfor behandles under denne. IBSEN gjennemlever to literaturperioder; skjønt femten aar ældre gjør CAMILLA COLLETT det samme, til trods for at hun med stærke baand er knyttet til den gamle tid, som jeg i dette afsnit har karakteriseret.

Imidlertid er der som sagt nogle forfattere, der maa finde sin plads her, hvis de overhovedet skal finde plads i den første omfangsrige norske literaturhistorie. Det er W. A. WEXELS og M. B. LANDSTAD, OLE VIG, IVAR AASEN og THEODOR KIERULF.

Samtidig med at interessen for middelalderens folkevise blev levende, begyndte man ogsaa at vende sin opmærksomhed mod reformationstidens salmesang. Sammenlignet med de gamle tiders malmfulde ord var de brugelige salmer og salmebearbeidelser flade og flaue. Opgaven var her som paa folkevisens omraade at bevare det gamle og restituere det efter tidens tarv. Salmesagen.

Af de brugelige kirkesalmebøger var der ingen, som længer tilfredsstillede menighedens fordringer. KINGO's gamle salmebog var altfor gammeldags, GULDBERG's manglede det rette sving, og den saakaldte evangelisk-kristelige var hverken evangelisk eller kristelig, som der blev sagt. Dertil kom, at de alle tre var danske, og at der begyndte at vaagne trang til større norskhed ogsaa paa salmesangens omraade. Den stærke religiøse vækkelse, der havde afløst rationalismen, gjorde salmesagen til et brændende spørgsmaal, og der fremkom en mængde indlæg i diskussjonen om dette spørgsmaals rette besvarelse.

At WELHAVEN ydede sit bidrag til diskussjonen, er allerede nævnt, og ligeledes, at han i den anledning kom i strid med pastor W. A. WEXELS. WELHAVEN stillede sig ligeoverfor de gamle salmer, omtrent som han stillede sig ligeoverfor folkeviserne og sagnene: de maatte bearbeides overensstemmende med tidens æsthetiske fordringer. Han forsøgte sig jo selv som salmebearbeider og bar sig her ad, omtrent som han bar sig ad, da han udgav CLAUS

FRIMANNS digte: han søgte at presentere de gamle digte i en ny og efter hans mening klædelig dragt. Men den gamle barnligfromme salmedigtning vilde lide under en saadan radikal kur. Den gamle form gav dem i mange tilfælde en egen fylde og skjønhed, som ingen omdigtning kunde erstatte; opgaven var derfor kun at restaurere med nænsom haand. Men denne opgave var ikke WELHAVEN manden til at løse. Her var hans modstander i salmesagen ham meget overlegen, skjønt heller ikke han viste sig som den rette, da det kom til stykket.

W. A. Wexels. **Wilhelm Andreas Wexels** var født i Kjøbenhavn den 27de marts 1797. Faderen var norsk, moderen dansk af fødsel. Den oprindelige bestemmelse var, at gutten skulde blive sjøofficer; men han kunde slet ikke finde sig tilrette paa sjøen, og derfor blev han sat til bogen istedetfor. Efterat hans moder var død, flyttede faderen hjem til Norge, medens sønnen fortsatte sine studier i Kjøbenhavn, indtil han blev student ved Kjøbenhavns universitet i 1814. Aaret efter lod han sig indskrive ved universitetet i Kristiania og begyndte at studere theologi efter at have underkastet sig andeneksamen. I 1818 tog han en glimrende embedseksamen, og allerede den følgende vaar blev han udnævnt til præst ved Vor Frelsers kirke i Kristiania. Til denne menighed var han knyttet i hele syv og firti aar først som kateket, siden som residerende kapellan. Han døde den 14de mai 1866.

«Som WEXELS øvede en stor og velsignelsesrig Indflydelse paa de norske Kirkeforhold i det Hele, saaledes ogsaa paa den kirkelige Salmesang,» heder det i SKAAR's «Norsk Salmehistorie». «Om han end ikke selv var nogen stor Salmedigter, sang han dog Salmer, som aldrig ville forstumme, saalænge Kristi Navn bekjendes i Landet. Men fornemmelig indlagde han sig Fortjeneste i denne Retning ved at fremdrage den gamle Salmeskat og vende Børnenes Hjerte til Fædrene.» Allerede fra begyndelsen af tyveaarene var han kjendt som en produktiv theologisk forfatter. Sin virksomhed i salmesagens tjeneste begyndte han dog først i trediveaarene. I 1834 udgav han «Psalmevers, udvalgte af vore ældre Psalmer, til Brug for Børn hjemme og i Skolen». Den lille samling oplevede

allerede det følgende aar et nyt oplag. Saa kom i 1840 hans omfangsrige værk «Christelige Psalmer, samlede, ordnede, bearbeidede, og til Brug ved huuslig Andagt og som Bidrag til et vordende Psalmeværk for den norske Kirke udgivne». Bogen indeholder ikke mindre end 714 salmer, hvoraf 15 er digtede af WEXELS selv. I 1849 offentliggjorde han den «Salmebog», der bærer hans navn. I det store og hele taget er det kun et udvalg af hans netop nævnte «Christelige Psalmer».

Forfatteren vilde have den betragtet «som et Forslag til en Kirkesalmebog, forelagt Medkristne til Bedømmelse». Men nogen officiel autorisation som kirkesalmebog opnaaede den ikke. Den blev tilladt brugt ved Kristiania strafanstalter, og i WEXELS's egen menighed var der tale om at arbeide for dens indførelse. Da optraadte LANDSTAD i sagens anledning, og det hele tog en ny vending.

Allerede i begyndelsen af firtiaarene havde LANDSTAD, som vi senere skal se, henledet opmærksomheden paa sig baade som salmedigter og som bearbeider af de gamle salmer. Han havde vundet saa stor anseelse paa dette omraade, at kirkedepartementet havde henvendt sig til ham med anmodning om at give udkast til en norsk kirkesalmebog. Dette havde han imidlertid afslaaet. I anledning af den paatænkte indførelse i Vor Frelsers menighed af WEXELS's salmebog havde nu en af de theologiske professorer skrevet ham til og spurgt om hans mening, og LANDSTAD svarede offentlig i «Christiania-Posten», saa det baade havde fynd og klem. De materialier, som forelaa, var saa rige, erklærede han, at det vilde være meget beklageligt, om man ikke kunde faa en bedre salmebog end den, WEXELS havde leveret, og derpaa gjennemgik han WEXELS's arbeide, som han underskastede en temmelig skarp kritik. Følgen var, at planen til indførelse af WEXELS's salmebog blev opgivet, hvorimod menigheden valgte en komite, til at foranstalte et udvalg, der kunde bruges som tillæg til den tidligere benyttede salmebog — den evangelisk-kristelige. Komiteen bestod af WEXELS, pastor GRIMELUND og JØRGEN MOE; men de to sidste fik saa godt som ingen indflydelse paa udvalgets karakter. Begge hævdede, at man burde nærme sig den gamle salmetone mere, end WEXELS havde gjort. Som LANDSTAD fandt de, at selv han havde moderniseret for meget; men WEXELS var ikke til at rokke,

og det blev hans udvalg og hans redaktion, der blev den endelige. Det «Tillæg», der saaledes fremkom, kan altsaa, som SKAAR bemærker, «kun uegentlig kaldes et komitearbeide». Det blev imidlertid indført baade i Vor Frelsers og adskillige andre menigheder og afhjalp et savn i adskillige aar eller gjorde det i alle fald mindre føleligt, indtil LANDSTAD's salmebog endelig kom og fortrængte det WEXEL'ske «Tillæg til en evangelisk-kristelig Salmebog, besørget af en Menigheds-Komite i Kristiania».

Baade som salmedigter og bearbeider udmærker WEXELS sig ved fin smag og en ædel følelse. I henhold til den gamle ægte salmestil repræsenterer han et overgangsstadium; han er paa veien mod den gamle stil, men naar ikke frem. Det lykkedes først hans eftermand LANDSTAD. Heller ikke fra indholdets side undgik hans arbeide kritik. Den nye vækkelse fandt hans kristendom altfor lys og glad. Der var for megen tryg glæde i troen, for lidet sorg og sønderknuselse over synden. Bodssalmen spillede en altfor liden rolle, akkurat som i den GRUNDTVIG'ske salmedigtning. Ogsaa her var LANDSTAD manden, der kunde løse opgaven, som tiden fordrede det. WEXELS havde bare banet veien og beriget den norske salmeliteratur med sine egne salmer.

Om WEXELS's øvrige kirkelige virksomhed er der her ikke stedet til at tale. Den vil blive skildret paa sit sted i denne bog af pastor dr. HORN. Der vil ogsaa WEXELS's portræt finde sin rette plads.

M. B. Landstad. LANDSTAD er en af de norske forfattere, hvis navn har naaet videst ud i folket. Det er nemlig som bekjendt knyttet til vor mest benyttede kirkesalmebog. Forøvrigt er hans frembringelser lidet kjendte og lidet læste.

Magnus Brostrup Landstad var ældre end baade WERGELAND og WELHAVEN, hvem han begge overlevede, og kun otte aar ældre end MAURITS HANSEN, der døde over en menneskealder før ham. Han var en tung, seig natur, der udviklede sig meget langsomt; derfor kom han først med i en alder, da lettere naturer allerede har tilbagelagt et langt stykke af sin bane. Han var omtrent firti aar, da han udgav sin første bog; han var femti, da han udgav

sin folkevisesamling, seksti, da han offentliggjorde sit salmebogsudkast, og syv og sytti, da han samlede sine digte. Han hørte til de naturer, som lever langsomt og længe.

Landstad var med stærke baand knyttet til Telemarken. Hans slægt stammede vistnok ikke derfra, men fra gaarden Landstad i Værdalen; han var heller ikke født der, men i Finmarken, hvor hans fader var præst. Da gutten var ni aar gammel, blev faderen imidlertid befordret til Vinje præstegjæld i Telemarken, og nogle aar efter forflyttedes han til Siljord. Her levede den vordende folkevisesamler den betydningsfuldeste del af sin barndom og den første del af sin ungdom. Og til Telemarken vendte han tilbage som moden mand og levede fjorten aar af sit liv der, først som sognepræst til Hvideseid, senere som faderens umiddelbare eftermand i Siljord. Det er Telemarken, som har vakt hans interesse for folkeviserne; det er Telemarken, som har lagt folkeviseklangen over de bedste af hans egne vers.

Født den 7de oktober 1802, blev han student i 1822 uden at havt andre lærere end sine forældre. Eksamensresultatet talte ikke til fordel for denne maade at lade kundskaberne gaa i arv inden familjen i ret nedstigende linje. Efterat han var kommen til universitetet, viste det sig, at det ikke var evner, der manglede ham. Han tog en god andeneksamen, og ligeledes havde han al ære af sin theologiske eksamen (1827). Aaret efter blev han udnævnt til residerende kapellan i Gausdal, og fra dette embede var det, han i 1834 kom til Hvideseid som sognepræst. Efter faderens død i 1838 blev han sognepræst i Siljord.

Som sognepræst til Hvideseid var Landstad begyndt at optegne folkeviser allerede i 30-aarene, altsaa før Asbjørnsen's og Moe's eventyrsamling havde vakt det store publikums interesse for folkepoesien. Han saa, at selv oppe i fjeldbygderne holdt en ny tid paa at bryde ind og fortrænge den gamle med alle dens karakteristiske egenskaber. Han mente derfor, at man burde redde, hvad reddes kunde, af den gamle kulturs rester, og blandt dem var folkedigtningen en af de værdifuldeste. Dette kostelige «gamle Familjesmykke» besluttede han «at redde ud af det brændende Hus». Telemarken er den sangrigeste af vore bygdelag, og Landstad havde derfor en rig kilde at øse af; han øste ogsaa af alle

kræfter, baade medens han var præst i Hvideseid, og efterat han var bleven forflyttet til Siljord. Da han i 1848 skulde forlade Telemarken for at tiltræde sit nye embede paa Fredrikshald, havde han bragt en vældig samling tilveie, som det var hans hensigt at udgive øieblikkelig. Men heraf blev der dengang intet, og han indskrænkede sig foreløbig til at lade sit forord og nogle viseprøver trykke i LANGE's «Tidsskrift for Videnskab og Litteratur». I 1852 blev det endelig alvor af udgivelsen, og i 1853 var det svære bind færdigt. Med fortale, anmærkninger og musikbilag udgjør det over 900 sider; men saa indeholder det rigtignok ogsaa over 100 ægte gamle viser foruden en mængde gamle og nye stev, barneregler o. s. v. Det var en storartet berigelse af det magre forraad, som JØRGEN MOE havde samlet sammen i 1840.

M. B. Landstad.

Som folkevisernes udgiver er LANDSTAD ene og alene samler, og han fastholder med styrke, at det udelukkende er hans opgave at samle, ikke at sigte og kritisere. Han synes endog at have været tilbøielig til at opfatte sit hverv nærmest som en antikvars. Han siger nemlig selv i fortalen: «Det er for største Delen Antikviteter, som her meddeles, hvilke i mange Henseender have Interesse og ere af Vigtighed som et Middel til at bedømme Fortidens Smag, Sæder og Skikke, og i det hele til at kjende Folkelivet, men som

nu ikke længere vil kunne tiltale den «dannede» Smag.» Dog hævder han ogsaa, at der «ligger stærke poetiske Momenter» i mange af de gamle folkepoesier, og henviser til den store indflydelse, de tilsvarende danske traditioner har øvet paa den nyere danske kunstpoesi.

At levere en nogenlunde selvstændig samling af norsk metrisk folkepoesi har ikke været hans hensigt; han indskrænker sig til at meddele det, som han tilfældigvis har hørt. At samlingen ikke desto mindre er bleven saa righoldig, som den er, skyldes som antydet Telemarkens sangrigdom. Ved selv at fremhæve dette stempler udgiveren sit arbeide som et bidrag til en samling af norske folkeviser; det er det første skridt, han vil tage med sin samling; han haaber, at andre senere med større lethed vil tage de følgende. Desværre er dette haab ikke rigtig gaaet i opfyldelse. Den geniale sprogforsker Sophus Bugge begyndte vistnok i sine unge dage at beskjæftige sig med folkeviserne og udgav fem aar efter Landstad et udmærket lidet hefte «Gamle norske Folkeviser»; men skjøndt hans interesse for denne gren af literaturen ikke er kjølnet — det fremgaar af de talrige spredte bidrag, han i aarenes løb har meddelt —, er hans samling dog ikke bleven fortsat. Hvad der forøvrigt er fremkommet, indskrænker sig ogsaa til spredte bidrag. Et monumentelt videnskabeligt samlerværk, som Danmark har det i Svend Grundtvig's udmærkede arbeide, eier Norge ikke. Landstad's samling er ikke andet end en materialsamling; han har bragt tilveie en hel del raastof, men savnet den nødvendige videnskabelige indsigt til at kunne give det den rette kritiske bearbeidelse. I saa henseende sad Bugge inde med ganske andre forudsætninger, og hvad han har leveret paa dette felt, besidder derfor ogsaa i fuldt maal de egenskaber, som savnes hos Landstad.

Men ikke desto mindre maa Landstad alligevel stilles som no. 1 paa dette omraade. Hans varme kjærlighed til fortiden og dens overleveringer har bragt ham til at udrette et stort og betydningsfuldt arbeide i folkepoesiens tjeneste. Han er endnu den dag i dag banebryderen, veiviseren, den, som man først og fremst maa ty hen til, hvis man vil lære de norske folkeviser at kjende.

Men allerede inden Landstad var begyndt at beskjæftige sig for alvor med folkeviserne, havde den gamle salmeskat begyndt at

optage hans opmærksomhed og lægge beslag paa hans interesse. Efter hvad han selv har fortalt SKAAR, var det en tilfældig begivenhed, der først bragte ham til at beskjæftige sig med denne interessante gren af literaturen. Engang i sine studenterdage, «formodentlig 1824 eller 1826», kom han fra forelæsningerne forbi et hus, hvor der holdtes bogauktion; han gik ind og kjøbte en pakke gamle bøger for 4 skilling. Endnu den dag idag kan man i Kristiania finde meget rart i en saadan «pakke bøger», akkurat som man paa kaierne i Paris kan kjøbe sig rene rariteter af ikke-fransk literatur for en ren bagatel. Jeg har selv i slige bogpakker fundet originaludgaver baade af LESSING og SCHILLER; men LANDSTAD fandt endnu større rariteter i sin firskillingspakke. Den bestod af «tvende gamle Bøger *in quarto* og med Skindbind. Den ene var «Freuden-Spiegel des ewigen Lebens durch Phillippum Nicolai.* Paa de sidste Blade af dette Værk stod hans Salmer aftrykte *in originali*. Den anden Skindperm var Biskop «Anders Arreboes Hexaemeron d. e. Verdens første Uges sex Dages mægtige Gjerninger». Saaledes var to gode Salmedigtere faldne uforvarende i mit Skjød, en tysk og en dansk-norsk. Jeg kjendte ingen af dem før. Nicolays Salmer tiltalte mig meget, og jeg forsøgte strax at oversætte dem. — — Jeg tror, dette gav mig det første Stød i Retning af Salmedigtning og aabnede mit Syn for de gamle Salmers Liv.»

Det ene af disse LANDSTAD's to første forsøg som salmeoversætter har faaet plads i salmebogen. Det er den bekjendte «Zions Vægter hæver Røsten»; oversættelsen staar paa ingen maade tilbage for originalen hverken i kraft eller dybde.

Snart begyndte ogsaa originale salmer at flyde fra LANDSTAD's pen. Under titelen «Hjertesuk til hver Dag i Ugen» udgav han i 1841 en liden samling dels originale, dels oversatte og bearbeidede salmer. Den blev modtagen med megen glæde og skaffede med et slag LANDSTAD et udmærket navn som salmedigter. En række salmer, som han et par aar senere offentliggjorde i tidsskriftet «Nor», bidrog til at forøge hans anseelse. Alligevel er der ikke i disse hans første forsøg den brede kraft, som udmærker hans senere

* Bekjendt tysk salmedigter fra sidste halvdel af det 16de aarhundrede (1556—1608).

arbeider. Foredraget er ikke saa simpelt og hjerteligt, som det senere bliver. Skaar antager, at beskjæftigelsen med folkeviserne har øvet stor indflydelse paa Landstad's salmedigtning, og deri har han fuld ret. Som bekjendt gives der endog salmer af Landstad, hvor folkevisestilens arkaistiske former og vendinger ligefrem er overført til salmen, og overførelsen er lykkedes særdeles vel; den gamle stil passer fortræffelig og er af en egen virkning. Jeg behøver blot at minde om den bekjendte salme, hvis første vers lyder saaledes:

«Jeg ved mig en Søvn i Jesu Navn,
Den kvæger de trætte Lemmer,
Der redes en Seng i Jordens Favn,
Saa moderlig hun mig gjemmer,
Min Sjæl er hos Gud i Himmerig,
Og Sorgerne sine glemmer.»

Baade ved sine originale salmer og ved sine bearbeidelser havde Landstad vist sig som den mand, der var særlig skikket til at udarbeide den nye kirkesalmebog, man i saa høi grad trængte. Allerede medens han var i Siljord, modtog han en henvendelse fra kirkedepartementet i den anledning; men han gav et afvisende svar; hans embedsforretninger var altfor store og besværlige, til at han kunde overtage et saa stort arbeide. Saa blev han forflyttet til Fredrikshald, og saa kom hans kritik over Wexels' salmebog. Departementet, der sandsynligvis mente, at man bør smede, medens jernet er varmt, henvendte sig nu atter til ham, og denne gang kunde han ikke godt undslaa sig. Han udkastede en plan, der blev godkjendt, og derpaa blev det ham overdraget at udarbeide et udkast. Forat han kunde faa den nødvendige fritid, bevilgedes der ham samtidig løn til en kapellan.

Høsten 1852 begyndte arbeidet; vaaren 1861 var hans udkast færdigt fra pressen. Aaret efter gav han en udførlig redegjørelse for sit arbeide i et skrift «Om Salmebogen», fremkaldt af en kritik, som «Morgenbladet» havde indeholdt. Hvad man specielt bebreidede ham, var hans sprogform. Han havde bestræbt sig for at være saa folkelig i sin udtryksmaade som muligt; men denne bestræbelse savnede støtten af en sikker smag; istedetfor at være folkelig blev han derfor undertiden plat i sin udtryksmaade. Det er f. eks. tilfældet i en af hans egne salmer, hvor det heder:

«Men Lykken, som er kjøbt med Synd,
Den er, forsandt at sige, tynd,
Og dybt dens Tænder gnave.»

Det er ogsaa tilfældet i hans oversættelse af «Vor Gud, han er saa fast en Borg», hvor det heder:

«Og tage de vort Liv,
Gods, Ære, Børn og Viv,
Lad fare hen, lad gaa!
De kan ei mere faa,
Guds Rige vi beholde.»

Dette «lad gaa!» bringer tanken pludselig over i en sfære, der intet har med kirken at bestille. Og dog hører de to her nævnte steder ikke til de værste, men har tvertimod faaet lov at passere fra udkastet over i selve salmebogen. Der fandtes ogsaa hist og her ligefremme feil mod sprogbrugen, som naar det i den sidst citerede salme hed:

«Er Verdens Fyrste vred,
Og vil os støde ned,
Han ingen Ting formaar,
Han lagt i Lænker gaar,
Et Guds Ord kan ham binde.»

Den udhævede linje er i salmebogen bleven rettet til:

«Fordi alt dømt han gaar.»

Efterat LANDSTAD i de følgende aar havde revideret sit udkast, blev der i sommeren 1865 nedsat en bedømmelseskommissjon, der havde at gjennemgaa udkastet. Den bestod af to professorer (MONRAD og NISSEN) og tre geistlige (biskop GRIMELUND, JØRGEN MOE og J. N. SKAAR). Kommissjonens arbeide skal efter forlydende ikke have været let; thi LANDSTAD var ikke synderlig mere medgjørlig, end WEXELS i sin tid havde været. I sommeren 1869 var den endelig færdig med sit arbeide, og høsten samme aar blev LANDSTAD's salmebog autoriseret til brug ved den offentlige gudstjeneste, hvor menigheden maatte ønske det. Den fik øieblikkelig stor udbredelse, tiltrods for at man fra enkelte hold agiterede mod

den og arbeidede for indførelsen af en anden salmebog, HAUGES. Allerede i 1880 var den indført i mere end to tredieparter af de norske menigheder.

I 1859 var LANDSTAD bleven forflyttet til Sandeherreds sognekald, og her blev han, til han i 1876 tog afsked. I betragning af hans fortjenester bevilgede storthinget ham enstemmig en pension af 4000 kroner aarlig, «en høiere Pension, end nogen Præst hidtil vides at have opnaaet», som det hed i kirkekomiteens indstilling.

I sine sidste leveaar boede han i Kristiania, hvor han besørgede en samlet udgave af sine digte.

Han døde den 8de oktober 1880.

Som salmedigter er LANDSTAD den mest fremragende, Norge har frembragt, trods de enkelte sproglige og stilistiske mangler, der pletter hans frembringelser. Som verdslig digter staar han derimod langt fra saa høit. Her bliver pletterne flere og falder mere i øinene. Hans mangel paa sikker smag forleder ham her til undertiden at begaa vers, der ikke er langt fra at virke parodiske. Som prøve blot dette med sine umulige omkvæd:

«Du taler nu du, som Videt har,
sang Lerken i Morgen-Taagen,
jeg synger, naar jeg ser Tuve bar,
om ingen Mands Sjæl er vaagen
    Hutttetu!
Lad dø, naar min Kvint er sprunget,
jeg levet dog har og sunget
    Aa jeia mig!»

Heldigst er han, hvor han anslaar folkevisetonen. Det har han f. eks. gjort i sit største digteriske arbeide «Kirkevielsen i Nesland». Nesland er et lidet anneks til Vinje præstegjæld i Telemarken, hvor LANDSTAD havde tilbragt en del af sin barndom. Der fandtes en liden ærværdig stavekirke, der havde tjent menigheden som gudshus i 600 aar; men menigheden var bleven større, og en ny kirke maatte bygges istedet. I Nesland som i Borgund i Lærdal begik man den smagløshed at lægge den nye kirke lige ved siden af den gamle, og ikke nok med det, men bønderne fandt endog her som saa mange andre steder, at den gamle bygning burde nedrives. Det var i den anledning, LANDSTAD skrev sit

digt; han vilde vække det dannede publikums interesse for det gamle interessante bygværk. Digtet blev imidlertid liggende i hans pult, saalænge til kirken var nedrevet. Først nogle aar senere udgav han det paa Fredrikshald.

Nesland laa i gamle dage under Hamar bispestol, og digtet skildrer nu, hvorledes den gamle Hamarbiskop drager op til den tjerne fjeldbygd og indvier den lille kirke til Guds ære. Det er næsten gjennemgaaende friske og tiltalende vers. Som bekjendt har kjæmpevisestilen let for at gjøre et affekteret indtryk, naar den anvendes i modern kunstpoesi; men dette er i mindre grad tilfældet hos LANDSTAD end hos de fleste andre, der har forsøgt sig i den retning. Hans kjendskab til folkeviserne hindrede ham fra at henfalde til den blot udvortes efterligning, som ellers har været saa almindelig. — Slutningen af digtet er først tilføiet, efterat kirken var revet ned. Det er baaret af en stærk indignation over det kommunale hærværk, som her var begaaet. Det trold, som havde truet kirken lige fra biskop herr Peders tid, det havde altsaa nu endelig faaet sin vilje, og det var Neslands bønder, som havde været dets villige redskaber:

«Det var de Neslands Bønder,
de vare blevne saa smaa,
Ryggen var baade lut og kroget
Kuften baade kort og blaa.*
Men Klokken hun tier i Taarnet.

Det var de Neslands Bønder,
de komme med Øx og Tang,
rive de ned det Plankeværk,
den Kirke er dem for trang.
Men Klokken hun tier i Taarnet.»

Blandt hans øvrige digte er der et, som har literaturhistorisk interesse. Det er skrevet «I Anledning Digteren Bjerregaards Svanesang» og blev offentliggjort i «Morgenbladet» i juni 1842. Fra et kristeligt standpunkt betragter han BJERREGAARD's dybe mismod og fordømmer det som grufuldt:

* Istedetfor lang og hvid, som den havde været i gamle dage.

«Haabløshed er mig en Gru.
Broder, hvi fortvivled du?
Kunde ei din Armod fatte,
gribe hine gyldne Skatte,
kunde ikke Verdens Øde
Blikket opad til dem nøde?»

Det bedste indtryk, man modtager af LANDSTAD's «Sange og Digte», er indtrykket af det lune idylliske liv, som levedes paa en præstegaard i fjeldbygderne i gamle dage og tildels endnu. Vi lærer planterne i haven og fuglene under tagskjægget at kjende; vi drager i sognebud, og vi følger med til gudstjenesten i anekset, vi hilser paa den første lærke, og vi er med at sætte juleneg op til spurvene udenfor vinduet, som paa indsiden er «fuldpakket af smaa, smilende Barneansigter, der forventningsfulde stirre ud, medens Maanen klar og blank stiger op bag Fjeldet.» Digte som dem, jeg her sigter til, har gjort LANDSTAD til den landlige præstegaards digter.

Den æsthetiske folkelighed, som jeg har skildret i dette afsnit, havde en vis forkjærlighed for at hjælpe frem enhver lovende begavelse inden folkets brede lag. Der var for en del noget overfladisk i denne forkjærlighed, og den kunde derfor undertiden blive sentimental og mislykket. Begeistringen for Møllargutten kan staa som et slaaende eksempel i denne henseende. Den stakkels bondespillemand blev revet ud af sine naturlige omgivelser, sat op paa konserttribunerne, tilklappet af behanskede herrer og lorgnetteret af parfumduftende damer. Journalisterne fremstillede ham som en folkelig mester, og digterne skrev begeistrede digte til hans ære. Den stakkels bondevirtuos taalte ikke al denne virak; da den korte svindel var forbi, var han en ødelagt mand, og han skal have endt sine dage som en fordrukken spillemand paa en kjøbenhavnsk dansebule. Fra fossestupet under Haukelid til dansebulen i Kjøbenhavn, det var den sørgelige vei, som den folkelige begeistring førte ham.

Men begeistringen udrettede dog ogsaa noget godt, idet den

fremdrog et par mænd af folket, der hver paa sin vis blev en pryd for literaturen. Den ene af disse mænd var OLE VIG, den anden var IVAR AASEN.

Ole Vig. **Ole Vig** blev født den 6te februar 1824 paa pladsen Vigmarken under gaarden Viken i Værdalen. Faderen var en fattig husmandsgut, moderen en gaardmandsdatter. Det var et fattigt hjem, OLE tilhørte; men det var paa samme tid et godt hjem, hvor det første grundlag til hans uddannelse blev lagt. Guttens læselyst var stor, og han slugte alt, hvad han kunde overkomme af bøger. I syttenaarsalderen kom han ind paa Klæbo seminarium, og der modtog han undervisning i to aar. Derpaa var han huslærer i et par aar, og endelig blev han i 1845 ansat som andenlærer ved folkeskolen i Kristiansund, en stilling, som han i 1847 ombyttede med posten som tredielærer ved borgerskolen i samme by. I 1851 foretog han en reise til Danmark. Saasnart sommerferien var begyndt, drog han afsted — tilfods. Han gjennemvandrede paa sin fod sit eget fædreland og gjorde under denne vandring rige erfaringer med hensyn til folkets aandelige og materielle liv. Hvad der havde draget ham til Kjøbenhavn, var først og fremst trangen til at se og tale med GRUNDTVIG. Dette opnaaede han; han hørte ikke blot GRUNDTVIG præke; men han talte ogsaa med ham i længere tid. Samværet med GRUNDTVIG var «de livsaligste Timer», han havde oplevet.

I aaret 1850 var «Selskabet for Folkeoplysningens Fremme» bleven oprettet i Kristiania. OLE VIG havde skrevet endel opsatser i aviserne, og i aaret 1851 udgav han to bøger: «Liv i Norge, Vinteraftenlæsning for den norske Ungdom» og «Norske Bondeblomster. Poetiske Forsøg». Hvad han havde skrevet, havde henledet opmærksomheden paa ham; man indsaa, at man her stod ligeoverfor en ung talentfuld mand, der havde særlige betingelser for at kunne gjøre gavn som folkeskribent. «Selskabet for Folkeoplysningens Fremme» vilde hovedsagelig virke gjennem udgivelsen af et tidsskrift for folket. Det var WERGELAND's gamle ide, der nu skulde gjenoptages. Men manden, der kunde gjennemføre planen, var ikke let at finde. Da var der en af selskabets stiftere, der

nævnte OLE VIG som den rette mand, og trods hans ungdom fandt man at burde betro ham ledelsen af tidsskriftet. Da han passerede Kristiania paa tilbageveien fra Danmark, blev han forespurgt, om han kunde være villig til at overtage en saadan stilling; men han var altfor beskeden til at tro sig løsningen af en saa vanskelig opgave voksen. Ud paa høsten fik han ikke desto mindre en ny henvendelse og denne gang fra selskabets formand. Efter mange betænkeligheder modtog han endelig tilbudet, og fra nytaar 1852 ombyttede han Kristiansund med Kristiania som opholdssted. I 1852 begyndte selskabets tidsskrift «Folkevennen» at udkomme, og han redigerede det til 1857 med en dygtighed, der ikke paa noget punkt gjorde de store forventninger tilskamme. Han skrev selv en mængde bidrag til tidsskriftet, bidrag, der stiller ham høit blandt vore prosaforfattere ved sin klare og harmoniske stil. Hans arbeider var virkelig folkelæsning i ordets bedste betydning, og han fortjener tilfulde den store ros at have overtaget arven efter HENRIK WERGELAND paa dette omraade. Samtidig deltog han ogsaa i redaktionen af «Den norske Folkeskole, et Maanedsskrift for Lærere og andre Opdragere».

Ole Vig.

Alt dette arbeide var imidlertid mere, end hans helbred kunde taale. En voldsom bronchit, der angreb ham høsten 1857, kastede ham tilslut paa sygeleiet efter nogle maaneders energisk modstand fra hans side. Efter otte dages sygeleie døde han den 19de december 1857, altsaa inden han endnu havde fyldt sit 34te aar. Han ligger begravet paa «Vor Frelsers Gravlund», lige i nærheden af HENRIK WERGELAND. Et mindesmærke med hans portræt i relief smykker hans grav.

Ogsaa som digter har OLE VIG vundet et navn. Hans «Norske Bondeblomster» indeholder vakre digte, der røber en blød og varm følelse. Det er især religiøse og patriotiske stemninger, der har

sat hans pen i bevægelse. Af det store publikum er han fornemmelig kjendt som forfatter af den yndede fædrelandssang «Blandt alle Lande i Øst og Vest».

Et udvalg af hans skrifter besørgede O. ARVESEN, der forsynede bogen med en biografisk indledning.

Ivar Aasen. Ligesom OLE VIG fortsatte HENRIK WERGELAND's gjerning paa folkeoplysningens omraade, saaledes blev det IVAR AASEN's opgave at gjennemføre hans ideer med hensyn til folkesproget. Den norske «sprogreformation», som WERGELAND havde kjæmpet for og drømt om, den satte Aasen i system; kun skade, at han gik saa vidt, at det ikke blev en reformation, men en komplet revolution, han foreslog.

Ivar Aasen er født den 5te august 1813 paa gaarden Aasen i Voldens præstegjæld paa Søndmør. Der var stor fattigdom i hans hjem, og han blev tidlig baade hjemløs og forældreløs. Moderen døde, da han var tre aar gammel, faderen da han var tretten aar. Skjøndt hans hu allerede dengang stod til bogen, maatte han ernære sig som arbeidskar, og den vordende lærde sprogforsker var mangen gang baade saar og træt, naar han kom hjem fra marken og gav sig i kast med bøgerne. Slig holdt han paa, til han var atten aar; da blev han antaget som skolelærer, og samtidig fik han rigeligere anledning til at tilfredsstille sin læselyst, idet han fik tilladelse til at benytte en bogsamling, som var samlet af den mærkelige søndmørske bondefamilje AARFLOT. Tyve aar gammel blev han optaget i huset hos præsten THORESEN, MAGDALENE THORESEN's senere mand og HENRIK IBSEN's svigerfader. Den intelligente præst tog sig med iver af det unge genis undervisning og opmuntrede ham til at gaa den akademiske vei, som hans evner saa tydelig anviste ham; men AASEN var for beskeden og for lidet ærgjerrig i retning af ydre udmærkelse. Han fandt, at en fattig bondegut ikke burde sigte saa høit; han fik nøie sig med at være lærer paa Søndmør; men kundskaberne var det dog godt at tilegne sig, og han læste og studerede med en iver, som kun en uudslukkelig kundskabstørst kan forklare. I to aar nød han godt af THORESEN's veiledning. Saa maatte han fortsætte paa egen haand. Især

fordybede han sig i naturhistorie og moderne sprog. Hvad der for de fleste unge mennesker staar som det kjedeligste af alt kjedeligt, grammatik nemlig, det var for ham interessant og spændende som en roman for en sekstenaarig skolepige, og tyske og franske og engelske grammatiker var i hans øine rene guldgruber. Men jo grundigere han lærte disse fremmede sprogs væsen og love at kjende, desto stærkere blev hans trang til ogsaa at faa systematisk indsigt i det sprog, han selv talte. Her var der imidlertid ingen veiledning at finde; de norske eller danske grammatiker, som dengang fandtes, gav faa eller ingen oplysninger om sprogets eiendommeligheder. Det var i grunden ikke andet end en samling definitioner af de grammatikalske benævnelser, og dem kjendte han paa forhaand. Begyndte han at studere paa et eller andet norsk sprogfænomen, saa lod grammatikerne ham i stikken. Det var jo mange aar, før K. Knudsen skrev sine interessante og vækkende arbeider over norsk grammatik. Der var da ikke andet for, end at han selv fik søge at finde ud af det vildrede, som havde vakt hans opmærksomhed, og til den ende besluttede han at skrive en grammatik om den søndmørske dialekt; men han indsaa snart, at mange af de spørgsmaal, der reiste sig, ikke kunde besvares uden kjendskab til det gammelnorske, og saa begyndte han da at studere oldnorsk og tog for sikkerheds skyld svensk med. Da han var 28 aar gammel, havde han sin søndmørske grammatik færdig, og han havde mere end den. En søndmørsk ordsamling og et hefte søndmørske ordsprog var ogsaa bleven færdige, og endelig havde han liggende en stor samling af søndmørske planter, som han havde søgt at bestemme, saa godt han kunde. Med denne bagage reiste han til Bergen, hvor han opsøgte stiftets biskop og forelagde ham sine arbeider; biskopen var imponeret over denne hjemmelavede lærdom og forestillede Aasen for præses i videnskabsselskabet i Trondhjem, rektor Bugge, der netop var i Bergen. Den fremragende filolog brugte ikke lang tid til at opdage, at han her stod ligeoverfor en sjelden filologisk begavelse, og skaffede Aasen et aarligt stipendium, der skulde anvendes til reiser rundt omkring paa landsbygden for at studere de forskjellige dialekter. Stipendiet var ikke stort, bare 600 kroner; men Aasen var nøisom, og for ham strakte disse penge langt. I flere aar reiste han nu omkring og iudsamlede

materialier til et norsk dialektleksikon og til en fremstilling af det norske folkesprogs grammatik. I 1847 flyttede han saa til Kristiania for at bearbeide det indsamlede stof. I 1848 udkom «Det norske Folkesprogs Grammatik», trykt paa videnskabsselskabets bekostning, og to aar efter fulgte den allerede i fortalen til grammatiken bebudede «Ordbog over det norske Folkesprog». Begge disse værker er senere udkomne i forøgede og omarbeidede udgaver. Samme aar som ordbogen udkom, bevilgede storthinget ham et fast aarligt bidrag til fortsættelse af hans studier. Foruden de nye udgaver af grammatiken og ordbogen har han senere udgivet en fortræffelig samling «Norske ordsprog», der kun har den eneste mangel, at de talrige østlandske skjæmtesprog ikke er stærkt nok repræsenterede; endvidere «Norske Plantenavne» og «Norsk Navnebog».

I. Aasen

Bedst kjendt af det store publikum er Ivar Aasen som skaberen af det saakaldte norsk-norske maalstræv. I fortalen til den første udgave af grammatiken fremsatte han den paastand, at «det norske Sprog kun har vedligeholdt sig som Talesprog hos Almuen». Skriftsproget var efter hans mening ikke dansk, og byernes sprog var kun en afart af skriftsproget. At bysproget ogsaa var norsk, og at der førte en forbindelseslinje fra dette til skriftsproget, kunde han ikke erkjende. Følgelig kunde han heller ikke indrømme, at dette fælles dansk-norske skriftsprog ved optagelsen af norske ord og vendinger kunde blive et virkeligt norsk sprog. Den vei, som

Asbjørnsen og Moe i sin praksis slog ind paa, og som K. Knudsen senere har givet videnskabelig begrundelse, var en afvei i Ivar Aasen's øine. Hvad det efter hans opfatning gjaldt at skabe, det var et slags sproglig generalnævner for de forskjellige bondedialekter, et «landsmaal» altsaa, der kunde fortrænge det danske skriftsprog fra Norge og blive landets fremtidssprog. Dette «landsmaal» var det en let sag for Aasen at faa istand; hans store sproglige indsigter bragte ham til at konstruere et lærd sprog, med gamle uddøde former og med en retskrivning, der ikke tog hensyn til den moderne udtale. Det var filologen, som her havde været ude og gaaet. Som bekjendt vandt ikke desto mindre Aasen's ide stærk sympathi hos en del af den folkelige bevægelses ivrigste mænd, og det saakaldte maalstræv var snart i fuld gang. Ved siden af Ivar Aasen stillede der sig fremragende forfattere, der skrev paa det sprog, han havde lavet — dog med adskillige friheder i retskrivning og bøining. Der stiftedes maalstræverselskaber, der udgaves maalstræverblade, og der kjæmpedes med stor kampiver for maalsagen. Som bekjendt er den hele bevægelse endnu ikke afsluttet, og det er for tidligt at fælde en objektiv dom om den. Kun saa meget kan allerede nu siges, at den har gavnet den retning, som den har været ivrigst til at bekjæmpe: det saakaldte dansk-norske maalstræv. Som Ivar Aasen selv har hans tilhængere ikke villet anerkjende dette strævs berettigelse. Skriftsproget var dansk, og det nyttede ikke at flikke paa det med norske lapper. Men udviklingen har vist, at det nytter; det almindelige skriftsprog har undergaaet en gradvis fornorskelsesproces i de sidste halvhundrede aar, og hertil har Ivar Aasen og hans tilhængere bidraget mægtig ved at fremdrage gode norske ord i mængdevis. Der er ikke tvivl om, at der specielt i Ivar Aasen's arbeider er nedlagt en nationalrigdom, som i tidens løb vil komme skriftsproget tilgode i stigende grad. Ogsaa en anden fortjeneste kan allerede nu fremhæves, naar der tales om, hvad maalstrævet har udrettet. Det har givet stødet til, at der holder paa at udvikle sig en ganske righoldig norsk dialektliteratur, der allerede har flere fremragende forfatterpersonligheder at opvise.

Ogsaa som digter indtager Ivar Aasen en vakker plads i den norske literaturs historie. Meget har han vistnok ikke skrevet; men

det lille, han har frembragt, er levedygtigt, fordi det har særpræg. Allerede som skolelærer paa Søndmøre skrev han en hel del viser, der blev trykt i AARFLOT's bogtrykkeri og siden fløi hele Søndmøre over. De hører nu til de literære sjeldenheder, som det er vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at faa tag i. I 1855 udgav han saa det lille syngestykke «Ervingen», der blev opført paa vore scener og gjorde megen lykke, ikke mindst ved sine fortræffelige sange. Men høiest er han dog naaet i den eneste lille digtsamling, han har offentliggjort. Den udkom 1863 anonymt under titelen «Symra, Tvo Tylfter med Viser og Rim». Ordet symra betyder, ifølge AASEN's egen ordbog, egentlig «en, som bebuder sommeren»; i det trondhjemske bruges det i betydningen en vaarblomst, og andre steder i landet bruges det i sammensætninger, der forudsætter en lignende betydning. Anemonerne og den saakaldte *primula veris* benævnes saaledes symrer (kvitsymra, gulsymra = hvidveis og blaaveis, kusymra = primula). Det er vistnok med tanke paa landsmaalet, AASEN har valgt denne titel. Det heder nemlig i indledningsdigtets første vers:

«Symra teiknar til Sumars Bil;
um Vaaren tidla ho blømer;
men fleire Blomar maa koma til
naar Kulden or Marken rømer.»

IVAR AASEN er en folkesanger af rang; der er steder i hans viser, der udmærker sig ved en fynd og en fart, som stiller dem i høide med det bedste i norsk lyrisk poesi. I «Ervingen» havde den berømte fædrelandssang «Dei vil altid klaga og kjyta» gjort speciel lykke; den hører jo endnu den dag i dag til de sange, som alle mennesker har sunget eller hørt sunget. I «Symra» er der fædrelandssange, der staar endnu høiere. Med stor forkjærlighed anvender han den gamle skaldepoesis bogstavrim i forening med de moderne rimformer, og dette giver hans vers en egen djerv klang. Det klinger i mine øren som øksehug i en gammel malmfuru dybt inde i skogen, naar han f. eks. synger

«Gamle Norig, nordst i Grendom
er vaart eiget Ættarland.
Der er Hav, som heilt aat Endom
leikar um den lange Strand;

Der er Vikar og Votn og Øyar,
tusund Fjordar og tusund Fjell
Snøydor, der sjeldan Snjoen tøyar,
Dalar, der Fossen diger fell.»

Og som en vakker feleslaat klinger det, selv om bogstavrimet mangler, som i sangen om «Dei gamle Fjelli»:

«Dei gamle Fjell i Syningom *
er altid eins aa sjaa,
med same gamle Bryningom **
og same Toppom paa.
I Bygdom byggja Sveinarne,
og Huset stender laust;
men dei gamle Merkesteinarne
dei standa lika traust.»

Fra indholdets side udmærker disse digte sig ved sin trofaste og enkle fædrelandskjærlighed. Her er ingen søgte vendinger, ingen overdrevne kraftudtryk som i de gamle fædrelandssange, ingen historiske opramsninger som i visse nyere, intet storpraleri af Norge som det fagreste og herligste land af alle. Det er kun det kjæreste land for nordmænd. IVAR AASEN mener som OLE VIG, at

«Blandt alle Lande i Øst og Vest
er Fædrelandet mit Hjerte næst,»

netop fordi det nu engang er fædrelandet, og han udtrykker tanken med en frisk og folkelig enkelhed, der er uovertruffet:

«Ja, heime der baka dei Braudet bedst,
og vænaste klippa dei Klædi,
der hava dei Klangen i Maalet mest,
og vænaste kveda dei Kvædi.
Der ser du ein Dag med ljosare Lag
og Skog med eit mildare Skygge;
og raamar so Sorgi deg der med et Slag,
so finner du endaa eit Hygge.»

Saa er der i «Symra» nogle digte af en «Sveinkall», for at tale i AASENS eget sprog, en ensom ungkarl, der har været for meget

* I horizonten.
** Bræmmer, kanter.

videnskabmand til at indlade sig paa kjælighedshistorier og for meget af en lyriker til ikke at sværme for kvinder; han beklager sin enlige stand, han hører, at andre priser den som den prægtigste; men han ved, hvor skoen trykker, og han har sine erotiske anfægtelser, da selv madstræv og fattigdom vilde være ham kjærkomne, hvis han eiede den kvinde, han elsker:

«Naar eg finge den, eg vilde,
aa! eg skulde voret glad;
som til Gjestebod og Gilde
gjekk eg til min Armods Stad.
Lat so vera, det vardt Møda;
mødast lyt ein, kvart ein vil.
Um det og var trangt um Føda,
Armod er me vane til.»

Men det bedste i Ivar Aasen's lille digtsamling er dens sidste del. I alle fald er det den, som personlig tiltaler mig mest. En ensom menneskekjenders verdenserfaring, en skøjeragtig livsfilosofi, en humoristisk menneskeforagt, der ler over de smaa ondskaber i verden uden at blive rasende eller bitter over de store, lyser gjennem disse korte og simple vers. Der er erfaringer, som enhver har gjort, og hvad der glæder en, er at træffe dem igjen hos en anden, der forstaar at fremsætte dem paa en saa fyndig og gemytlig maade. Man føler uvilkaarlig en hemmelig forstaaelse med forfatteren; han og læseren er som to augurer, der ler til hinanden, og dette stille medviderskab, det er jo i grunden det rigeste indtryk, en digter kan give sin læser. Der er vers her i denne del af samlingen, som man uvilkaarlig lærer udenad, fordi man har anledning til at erfare deres sandhed hver eneste dag. Her et par til bevis, tagne af digtet «Ymse Vasarlag»:

«Um litet vondt um deg er sagt,
so kann vel meir seg laga;
naar Dikt og Gisning til er lagt,
so verd det snart ei Saga.

— — — — — — — — — — —

Ja, kor du snur, so stend du fast,
Kven veit, kvat Folk vil drøyma?
Hjaa alle Mand dei finna Last;
seg sjølv dei berre gløyma.

Der er vist aldrig betre Raad
en ganga beine Vegen
og blaasa aat all Spott og Haad
og vera lika fegen.»

Naar Aasen ser saa skjemtefuld paa livets skyggesider, saa er det, fordi han elsker livet, glæder sig over det og har en freidig og lys tro paa dets evne til fornyelse, til at skyde friske skud istedetfor de gamle og visne.

«Kjært er Livet med al sin Harm,
det klaarnar, alt som det gjenger,»

siger han i digtet «Livet», og sammesteds heder det fortrøstningsfuldt:

«Lauvet fell um Hausten av,
um Vaaren atter det spretter.
Dauden herjar um Land og Hav,
men Livet kjem altid etter.

Stormen sopar i Skogen hardt,
so Tre og Kvister brotna;
men grøne Kvister vil renne snart
av Roten til deim, som rotna.»

Saa sund og frisk er den kilde, hvorfra Ivar Aasen's digtning har sit udspring. Af alle norske lyrikere er der ingen, hvis digtning har et lysere klangpræg. Han har kaldt sin digtsamling vaarblomsten, og den bærer sit navn med rette; for der er vaarens lyse friskhed over den. Man kan læse sig i godt humør paa den; derfor er den en liden skat, som man er glad i, naar man har lært den at kjende.

I 46 aar har Ivar Aasen boet i Kristiania; han er bleven en kjendt Kristiania-figur, som alle holder af. Han rusler altid alene sin ensomme vei, skyr hovedgaderne og de store kafeer; men paa de smaa kan man se ham siddende med sin avis og sit glas øl. Altid er han alene — i de tyve aar, jeg har havt anledning til at se ham, tror jeg ikke, jeg har seet ham tale en eneste gang med nogen undtagen med den opvarter, han har forlangt sit øl og sin avis af. De, som kjender ham personlig, fortæller, at

han er taus og tilbageholden i fleres nærværelse; men paa tomands haand kan han være livlig og meddelsom, og da skal det lune humor, der udmærker ham, forgylde samtalen med sine lyse solstreif.

Paa den dag, dette skrives, fylder han sin ottiende fødselsdag. Begge partiers aviser bringer biografier af ham, og fra alle kanter har han modtaget vidnesbyrd om den sympathi, hvormed han omfattes.

Theodor Kjerulf.

En forfatter maa endnu finde plads i dette afsnit, skjøndt det slet ikke er saa let at afgjøre, hvor han egentlig hører hen. Han paavirkes som lyriker af WELHAVEN og kunde derfor have faaet en plads efter P. A. JENSEN; han har leveret flere reise- og turistskildringer og kunde derfor have gjort et slags krav paa at introduceres for læseren blandt de andre natur- og folkelivsskildrere. Endelig har han forsøgt sig som salmebearbeider, og med en smule god vilje kunde man vel ogsaa have tvunget ham ind blandt periodens salmedigtere. Han er tolv aar yngre end den ældste af de forfatterpersonligheder, der behandles i næste afsnit, syv aar yngre end den næst ældste, bare tre aar ældre end HENRIK IBSEN og ikke mere end syv aar ældre end BJØRNSON. Man kunde vel ogsaa have ventet med at omtale ham til næste afsnit.

Ikke desto mindre har jeg valgt at omtale ham her tilslut, skjøndt han lidet eller intet har med folkepoesiens indflydelse paa kunstdigtningen at bestille. Men systematisk i denne forstand kan nu engang en historisk fremstilling ikke være. Og dog kan han paa en maade anføres som et af de mest slaaende eksempler paa, hvor stærkt folkepoesien gjorde sin indflydelse gjældende i tiden omkring 1850. Han, det soignerede Kristianiabarn, var den første, der blev begeistret for en skikkelse som Møllargutten, og han, der holdt paa et fint og fornemt sprog med hele den gamle skoles bestemthed, begik i et digt om Maristien, optaget i hans første digtsamling (1848), vers som disse:

«Da skulde det hænde,
hos Mari var der Fest,

hun kogte og hun stelte,
alt som hun kunde bedst.
Hun laved Rømmegrauten
med trøstefuldt Mod,
og den, kan du nok tænke,
blev baade feed og god.

Og som hun stod og rørte
den fede Rømmegraut
saa tænkte hun paa Thorstein,
saa flink og saa staut,
og at han ei var buden
til Gjæstebud ikveld
og tænkte, Rømmegrauten,
den skal han have lel.»

Theodor Kjerulf, yngste broder af komponisten HALFDAN KJERULF, fødtes i Kristiania den 30te marts 1825. Baade paa fædrene og mødrene side nedstammer han fra Kristiania øverste bureaukrati, fra de kredse, der angav tonen i den unge hovedstad, og der hviler derfor noget soigneret, noget aristokratisk, tildels noget fornemt og en smule hovent over hans forfatterpersonlighed. Han har uden tvivl havt en udpræget afsky for alt, som ikke var fint, og han har vist fundet mange fænomener mindre fine, som andre vilde finde tiltalende paa grund af den frodighed og livskraft, der udmærkede dem. Men med denne fornemhed fulgte ogsaa en vis tilbageholdenhed; han fandt det under sin værdighed at bekjæmpe massen; han syntes, det var altfor stærkt og plebejisk at foragte den; han oversaa den simpelthen, ignorede den, gik sin gang gjennem verden, som om den ikke eksisterede. Derfor blev han tillige en ensom mand, der ikke kjæmpede for nogen sag, ikke traadte i skranken for noget parti, ikke sluttede sig helt til nogen literær retning. Han modtog i sin ungdom en del paavirkning af WELHAVEN; men det var ikke dennes stridbarhed og kampmod, der greb ham; det var hans tilknappede personlige lyrik, som øvede indflydelse paa ham; forøvrigt var det datidens danske og tyske digtere, han synes at have beundret, af de tyske især HEINE, af de danske fremfor alt CHRISTIAN WINTHER.

I 1841 blev han student fra Kristiania kathedralskole, og efter at have taget andeneksamen kastede han sig med iver over mineralo-

giske og geologiske studier. Paa disse studiers vegne foretog han adskillige reiser rundt om i landet, og paa flere af disse udflugter slog han følge med JØRGEN MOE, der reiste for at indsamle folketraditioner. Paa en slig reise over Haukelidfjeld traf han Møllargutten, og i en skildring fra denne reise, der blev optaget i ASBJØRNSEN's aarbog for 1847, «Hjemmet og Vandringen», henledede han det dannede publikums opmærksomhed paa dette besynderlige naturgeni. Han er saaledes paa en vis maade Møllarguttens egentlige opdager; men det var neppe hans skildring, der senere bragte OLE BULL til at rive den stakkels bondespillemand ud af hans naturlige omgivelser og lokke ham ind paa bylivets og konserttriumfernes skjæbnesvangre skraaplan. Naar I.B.HALVORSEN i sit forfatterleksikon meddeler, at det var KJERULF's skildring, der gav anledning til, at OLE BULL sendte bud efter ham, er det neppe ganske rigtigt. KJERULF oplyser, at Møllargutten allerede seksten aar tidligere havde reist over til Bergen for at spille for OLE BULL. Efterat han havde spillet, havde OLE BULL, ifølge Møllarguttens egen beretning, «taget et stort Papir og lagt foran sig, og saa havde han sagt til Møllargutten: Nu skal du spille sagte, for her vil jeg «fæste» det Altsammen. Men Møllargutten svarede, han kunde ikke spille sagte, for naar han spillede sagte, saa glemte han bort, hvad han vilde spille, alt mens han lod Buen gaae, og derfor spillede han som sædvanlig; men OLE BULL, han fæstede saa fort, saa fort, at det var en Gru. Og da han var færdig, sagde han: Nu skal du høre! Og saa tog han Felen og spillede Altsammen for ham. Men Møllargutten tyktes, det gik forunderligt til, hvorledes BULL havde kunnet fæste hele Slaatten i saa kort Tid.»

Theodor Kjerulf.

Kort tid før mødet med Møllargutten havde KJERULF taget mineralogisk embedseksamen; i 1850 blev han universitetsstipendiat

i geognosi; i 1855 vandt han universitetets guldmedaille for en geologisk afhandling om de interessante silurdannelser i Kristiania omegn. I 1858 blev han lektor, i 1866 professor i mineralogi og geologi og udfoldede inden disse fag en videnskabelig forfattervirksomhed, der skaffede ham et agtet og anseet navn blandt geologerne rundt i Europa. Han døde den 25de oktober 1888.

Tyngdepunktet i KJERULF's livsgjerning ligger i hans videnskabelige virksomhed. Hvad han har frembragt som skjønliterær forfatter, er, sammenlignet med den, af underordnet betydning. Og dog kan hans digtning ikke forbigaaes. Som digter blev han vistnok aldrig stort mere end en dilettant; men det er en dilettant med et eiendommeligt stemningsliv, selv om dette stemningsliv sjelden eller aldrig kommer helt til sin kunstneriske ret paa grund af formens mangler.

I 1848 udgav han sin første digtsamling. Det var væsentlig erotiske digte, serenader, sonnetter og stanzer. Det er ikke ungdommens lyse kjærlighed, der taler gjennem disse digte, ikke den kjærlighed, som jubler i vaarsol og glæde, men en tung, mørk, skuffet forelskelse, der lider og klager og synker hen i bitterhed og selvironi. Her blot et par citater til bevis:

Forelsk dig ei; thi det er saare daarligt —
dog hvis til Ømhed du er sært genegen,
bevæg dig i en fortsat øm Bevægen,
forelsk dig i tre fire Skjørter aarligt.

Men ei i Een, for Alting ei alvorligt,
thi denne Sag er dog en ganske egen,
Gevinsten liden, Resikoen megen,
og Jeg'et i en Anden sat vilkaarligt.

— — — — — — — — — — — — — —

Fæst ei din Hu mod Aftnens gyldne Stjerne;
den vandrer dig for høit, du naaer den ikke,
sku ei for dybt i Vaarens Lueblikke,
hvis du veed med dig selv du fænger gjerne.

Tab ei din Tanke mellem Længsler fjerne,
ræk dig ei selv den bitre Skaal at drikke,
agt paa dit Sind og lad det ei bestikke
af nogen Dronning eller nogen Terne.

Sky Dagen, hold dig mellem Skygger svale,
at du ei brænder dig, naar Solen rinder,
men drøm ei der — og synk ei hen i Dvale.

Sky dunkle Lokker over blege Kinder,
sky Alt og vogt dig fremfor Alt for Tale,
for Taushed, hvasse Roser, unge Kvinder.»

Jørgen Moe anmeldte denne Kjerulf's første digtsamling; han skrev med venskab og sympathi om sin unge reisefælles frembringelser, og alligevel kunde han ikke skjule, at han fandt den umoden. Han likte ikke «den haanende Overlegenhed, det foragtende Smil», der aabenbarede sig i vers som de netop citerede; han var ikke utilbøielig til at finde det hele en smule paataget. Det var «en Smule anlagt, snart efter Reminiscenser, snart af ungdommelig Lyst til at være interessant». Men det var dog ikke selve stemningen, han havde mest at indvende imod. «I Almindelighed er Stemningen sand og ægte, og da har den mere Karakteren af bitter, hjerteskjærende Klage end af overlegen Haan og Forkastelse». Nei, det var fremfor alt formen, som han fandt umoden, og heri havde han fuldstændig ret. Kjerulf's form er tung og ugjennemsigtig, tildels saa uklar, at den bliver omtrent uforstaaelig. Og ren er den langtfra hverken i metrisk eller i sproglig henseende. Moe sluttede sin kritik med følgende totalkarakteristik: «Hr. Kjerulf's Bog i sin Helhed bør saaledes rigtigst tages som dette unge Talents Forskrivning til Publikum, lydende paa en ikke ringe poetisk Sum. Ganske snart indløser han maaske ikke dette Gjældsbrev. Men han indløser det, og da sker det i ædelt Metal med et smukt og rent Præg.»

Den sidste elskværdige spaadom gik aldrig helt i opfyldelse; metallet, som Kjerulf prægede, kunde være godt nok; men præget blev aldrig fuldstændig rent.

Hans næste digtsamling, der udkom i 1854, bestaar væsentlig af refleksionslyrik; det er en tung, alvorlig aand, som har tumlet med disse tanker, og det er i en tung, besværlig form, han fremsætter dem; det koster ikke saa sjelden en vis anstrængelse for den, som vil prøve at tilegne sig disse vers.

Ogsaa i denne samling spiller de erotiske stemninger en rolle. Det er længsel efter den elskede, som her danner grundstemningen.

Under en reise i syden dvæler digterens tanke stadig hos hende, som er bleven tilbage i hjemmet. Et af de bedste udtryk har denne længsel fundet i det bekjendte lille digt:

«I søde, blege Kinder,
I kjære Øine tvende,
du Aasyns Form, der minder
om kjærere hos hende —
faar du vel aldrig bøiet
og løst dig ud af Rammen
og sagt, hvi Alt er føiet
til dette Udtryk sammen —
ak faar du aldrig Mæle?
Om du kun sige vilde,
hvor hendes Tanker dvæle
i denne Time silde!»

Digtet er en karakteristisk prøve paa KJERULF's poesi. Fjerde linje giver et oplysende eksempel paa dens formelle ufuldkommenheder, medens det hele giver et godt billede af den stemningens finhed og ynde, der ligger paa bunden.

Efter mange aars forløb udgav KJERULF i 1866 endelig en ny samling digte under titelen «Tre Digtkrandse». Her spiller refleksionen en endnu mere fremtrædende rolle end i de foregaaende samlinger, og den klinger tilslut ud i en religiøs følelse, der allerede tidligere havde bragt KJERULF til at forsøge sig som bearbeider af en række af det gamle testamentes salmer. I et brev til ANTON ROSING fra 1860 skriver han herom: «Jeg var syg ved Juletider for et Aar siden — — havde søvnløse Nætter — saa tog jeg Luthers Bibel og læste mig saa sjæleglad i de mægtige Psalmer — saa tænkte jeg — det er dog Digte, uagtet det er hellige Ord — Digte behøver Form. Er det ikke muligt at bringe dem i Form, uden dog at gaa for langt fra Texten, Vers for Vers. Saaledes tænkt, saaledes gjort. Jeg omsatte den ene efter den anden. Da jeg var færdig med Halvdelen, var jeg frisk uden egentlig at have været syg». (Citeret efter HALVORSEN's «Norsk Forfatter-Lexikon».) Samlingen udkom i 1871 under titelen «29 Psalmer oversat til bunden Form til Hjælp for Hukommelsen». Det var det sidste digteriske arbeide, THEODOR KJERULF offentliggjorde. Han vedblev vistnok at skrive digte, men han offentliggjorde meget lidet,

saagodtsom udelukkende nogle mindedigte i den periodiske presse. Ellers var han officielt kun geolog.

Som saadan havde han færdedes adskillig om i landet, og de indtryk, han paa forskjellige kanter havde modtaget, nedlagde han i en række reiseskildringer, der saa lyset i samtidens blade og tidsskrifter. Ogsaa fra reiser i udlandet leverede han slige skildringer, saaledes specielt fra Tyskland og fra Island, hvorhen han havde reist for at gjøre geologiske studier.

Disse skizzer udmærker sig ogsaa ved den samme tunge, noget klumpede stil, som vi kjender fra hans digte. Bedst og mest kjendt er skildringen af «Den Gamle i Masteskoven».

Bibliografi. KJERULF's skizzer og de fleste af hans digte blev efter hans død udgivne af HARTVIG LASSEN under titelen «Digte og Skizzer af Theodor Kjerulf. Udgivne af H. Lassen» (Kra. 1890). Udgiveren har forsynet bogen med et lidet, sympatisk forord. Med hensyn til biografiske skildringer af THEODOR KJERULF og karakteristiker af hans virksomhed som digter og videnskabsmand henviser jeg til HALVORSEN's forfatterleksikon.

Blandt alle de gode ting, som den nationale begeistring udrettede, var ogsaa den, at drømmen om en national norsk scene endelig blev virkeliggjort. Som bekjendt havde publikums dramatiske underholdning tidligere enten været besørget af norske dilettanter eller af danske skuespillere. Trediveaarenes norskhedsmænd havde med vanlig høirøstethed protesteret mod dette forhold og forlangt en norsk scene, der var mere end en dilettantscene. Da det gamle STRØMBERG'ske theater i Theatergaden var afbrændt i 1835 og det nye theater paa Bankpladsen blev bygget, kom kravet paa scenens fornorskning frem i en praktisk form, idet HENRIK WERGELAND tog ordet for oprettelsen af en norsk theaterskole. Men ideen blev ikke mere end en ide; danomanerne ansaa nordmændene for uskikkede til at spille komedie. Det var jo den gamle historie, som vi kjender fra Kjøbenhavn paa HOLBERG's dage. Dengang var det kun franskmænd og til nød tyskere, der kunde

optræde paa bræderne med talent; nu var de danske skuespillere efter mere end hundrede aars forløb bleven anerkjendte; men norske skuespillere? — nei, det var dog endnu en umulighed. WELHAVEN havde allerede i 1832 udviklet denne opfatning i et digt betitlet «Theatret», og den deltes af de fleste. Specielt hævdede man, at det norske sprog ikke var «blødt og velklingende» nok til at

Ole Bull.

egne sig for scenen. Man skulde jo tro, at med hensyn til velklang maatte det kunne maale sig med det danske; men nei, det fik attest for at være «raat, haardt og kantet». Det trængte i høi grad at afslibes, og derfor var det godt, at vi havde danske skuespillere.

Den af firtiaarene udviklede nationale begeistring kom imidlertid til et andet resultat, og takket være en enkelt mands storslagne ideer og interesse blev et norsk theater aabnet som ved et trylleslag.

Manden hed OLE BULL, og det var i sin fødeby Bergen, han gjorde det første forsøg paa at skabe en norsk skuespilkunst.

Ligesom Kristiania havde Bergen ogsaa havt sit privattheater i slutningen af forrige og begyndelsen af dette aarhundrede; byens bedste folk havde «spillet komedie» der; man havde opført et efter datidens beskedne forhold respektabelt «komediehus», og selv en mand som biskop BRUN havde interesseret sig for den selskabelige underholdning, der dreves inden dets vægge. I tyveaarene gik det imidlertid mere og mere tilagters med privatkomedien. Tiderne var vanskelige, og folk var ikke længer oplagt til at optræde paa bræderne; man foretrak at sidde nede i salonen og se fremmede optræde. Paa grund heraf fik de danske selskaber ogsaa indpas i Bergen, og i to og tyve aar — fra 1828 til 50 — var dansk Bergens theatersprog, som det var hovedstadens. Endel dannede og kunstinteresserede mænd havde imidlertid sig imellem ofte talt om, at man burde forsøge at oprette et norsk theater, og da saa OLE BULL i sommeren 1849 kom hjem fra et langvarigt ophold i udlandet, da blev der i en fart gjort alvor af sagen.

I juli 1849 læste man i de bergenske aviser følgende bekjendgjørelse:

Norsk Theater i Bergen.

De Damer og Herrer, som ville gjøre Sang, Instrumentalmusik, Skuespilkunst eller Nationaldands til deres Fag, kunne erholde Engagement. Originale dramatiske og musikalske Arbeider modtages og ville efter Omstændighederne blive honorerede. Man behage snarest mulig gjennem Adressekontoret hersteds skriftlig at henvende sig til «Det norske Theater i Bergen».

Bergen den 23de Juli 1849.

Ole Bull.

Allerede den 21de november kunde OLE BULL give en prøveforestilling for en del indbudne damer og herrer, og den 2den januar 1850 aabnedes den første nationale scene i Norge for det store publikum med en HOLBERG'sk komedie («Den Vægelsindede»).

Det var unge uøvede kræfter, lederen havde at raade over, og de fleste af dem kom ikke til at faa nogen fremtrædende plads i den norske theaterhistorie; men der var dog ogsaa et par begavelser af første rang, der allerede den første aften fremtraadte for publikum. Det var JOHANNES BRUN og LOUISE GULBRANDSEN, senere hans hustru. Bergensernes begeistring var stor; vistnok var der ogsaa oppe i den gamle hansestad et parti, der holdt paa dansk skuespilkunst; men det var en forsvindende minoritet, og den overraskende vellykkede begyndelse bragte den næsten helt til taushed. Alt var

Bergens theater.
Bygget 1800.

bare herlighed og glæde; man strømmede til theatret og fyldte det hver eneste forestillingsaften. «Alle Pladse for 20 Forestillinger ere allerede optagne,» skriver OLE BULL i et brev til sin hustru, «og,» tilføier han med glad stolthed, «om Theatret havde været dobbelt saa stort, havde man endnu ikke kunnet skaffe Alle Plads.» Et par uger efter aabningsforestillingen gav byens borgere en dundrende «Æresmiddag» for OLE BULL som den nationale scenes stifter, og da han efter lykkelig tilendebragt sæson forlod Bergen for en kort tid, var hele byen ude for at tage afsked med ham. Brygger og fæstningsvolde og en sværm af baade paa Vaagen var fulde af folk, der viftede med lommetørklæderne til afsked. Det regnede med blomster ned i den baad, der førte ham fra bryggen

ombord i dampskibet, og da han steg ombord, lød der et «Længe leve Ole Bull!» efterfulgt af rungende hurraraab baade fra dem, som var i baad, og dem, som stod paa land. «Leve gamle Norge, gamle Bjørgvin og alle norske Patrioter!» svarede OLE BULL.

Hvad der saa længe havde været talt og skrevet om, hvad saa mange havde ønsket, og hvad andre havde anseet umuligt, det havde han ved sit initiativ og sin med genialitet parrede begeistring grundlagt i en haandevending. Han var vistnok ikke manden til at fortsætte den gjerning, han havde begyndt; dertil var han altfor rastløs, altfor meget i besiddelse af den egenskab, som man kalder glimrende ustadighed; men begyndelsen var gjort, og andre sørgede for fortsættelsen. En kreds af interesserede mænd overtog theatrets drift, og fra høsten 1851 overdroges den kunstneriske ledelse til den unge HENRIK IBSEN. Efter ham var BJØRNSTJERNE BJØRNSON en tid lang instruktør. Bergens theater blev virkelig, hvad OLE BULL havde villet: den første planteskole for norsk dramatisk kunst og digtning.

Grundlæggelsen af en nationalscene i hovedstaden.

Og længe varede det ikke, inden Kristiania forsøgte at følge Bergens eksempel. At faa det danske «Christiania Theater» omdannet til en norsk scene, var vistnok ikke muligt; dertil havde de danske skuespillere altfor god støtte i byens ledende kredse. Der maatte begyndes tiltrods for det danske theater og ved siden af det, og dette gjorde sagen dobbelt vanskelig i en liden by som Kristiania, der endnu ikke var stor nok til at kunne holde to konkurrerende theatre. Begyndelsen blev derfor ogsaa langt mere beskeden, langt mindre glimrende i Kristiania, end den havde været i Bergen.

I vinteren 1851—52 havde nogle haandværkere spillet komedie paa Klingenberg i et veldædigt øimed. Den egentlige leder af disse forestillinger var daværende ingeniørløitnant, senere toldkasserer I. B. KLINGENBERG, der ogsaa var forfatter af et af de stykker, som blev opført. Disse forestillinger fremkaldte hos ham den dristige ide at forsøge paa at grundlægge en norsk scene i hovedstaden. Hvad det gjaldt, var at faa økonomisk og kunstforstandig støtte. Pudsigt nok blev det to fremmede, der hjalp ham til at gjennemføre den smukke plan. Det var den danskfødte slotsgartner MORTENSEN og den danske skuespiller CRONBORG.

Theatret.

Onsdagen den 4de October 1837, Kl. 6½,

aabnes Forestillingerne med:

Kong Sverres Ungdom,

originalt Drama i 3 Acter, med tilhørende Prolog.

Personerne:

Sverre Sigurdson	Hr. Jorgensen.
Gunhild, hans Moder	Mad. Giebelhausen.
Cæcilia, hans Søster.	Jfr. Gade.
Bisp Roë	Hr. Cronborg.
Brynjolf.	— Spindler.
Hildur	Mad. Schrumpf.
Helge Thorfinnson, en Birkebener .	Hr. Nielsen.
Else, en gammel Qvinde	Mad. Müller.
Første Hirdmand	Hr. Smidth.
Anden Hirdmand.	— Staal.
Første Leiesvend	— Balling.
Anden Leiesvend	— Giebelhausen.

Birkebener, Hirdmænd, Præster og Flere.

Billetpriserne til de forskjellige Pladser i Huset ere, som følger:

Parquet	72	Skill.	pr. Plads.
Parterre.	60	—	—
Første Logerad.			
De 4 Loger nærmest Kongelogen, 2 paa hver Side af Samme betegnede med Nr. 1 og 2 og Litr. A og B	72	—	—
De øvrige 14 Loger i denne Rad, 7 paa hver Side, betegnede med Nr. 3, 4, 5, 6, 7, 8, og 9, og Litr. C, D, E, F, G, H og I	60	—	—
Anden Logerad.			
De 12 Loger, betegnede med Nr. 1, 2, 3, 4, 5 og 6 Litr. A, B, C, D, E., og F	48	—	—
De 4 Loger, betegnede med Nr. 7, og 8, og Litr. G, og H, ...	36	—	—

Billetterne erholdes i Theatrets Billetcontoirer om Formiddagen fra Kl. 12 til 1, og om Eftermiddagen fra Kl. 5. Indgangen aabnes Kl. 6, Forestillingen begynder Kl. 6½, og ender omtrent Kl. 9.

Ingen Uvedkommende tilstædes Adgang paa Theatret.

Christiania. Trykt hos Carl C. Rosbaum.

Kristiania theaters første program.

Disse tre mænd oprettede den første norske scene i Kristiania. Det var en modig og kjæk handling, som fortjener at mindes.

Hvad der gav dem mod til at realisere sin ide, var den omstændighed, at man i et forlystelsessted i Møllergaden havde et lokale, der uden altfor store omkostninger kunde indrettes til theater. Theatret blev indredet i sommeren 1852, og paa samme tid antog man elever og drev paa med deres uddannelse, saa at det hele kunne sættes igang til høsten. CRONBORG ansattes som instruktør, overlærer KNUDSEN underviste eleverne i modersmaalet og lærte dem «den landsgyldige norske Udtale»; han, professor MONRAD, lektor FRIIS og ØSTGAARD havde faststället principerne for udtalen. Professor MONRAD holdt foredrag for de unge elever om dramatisk literatur, JUST LINDEMANN og CONRADI var lærere i sang, og da den berømte danske balletmester BOURNONVILLE tilfældigvis besøgte byen, gav han dem undervisning i dans og plastik — — til stor forargelse for de danske skuespillere, der ikke nød den samme veiledning.

I. B. Klingenberg.

Den 11te oktober 1852 aabnedes theatret. Der blev fremsagt en prolog, og BJERREGAARD's umulige stykke «Krydsbetjenten» blev opført. Huset rummede henved 700 mennesker, og udsolgt var det. Da «Krydsbetjenten» var tilende, forlangte publikum, at BJERREGAARD's nationalsang skulde spilles, og under umaadelig jubel blev der tilslut raabt hurra for det nye theater.

Slotsgartner Mortensen.

I over ti aar var huset Møllergaden no. 1 et vigtigt led i de nationale bestræbelser herhjemme. Her gjorde frøken PARELIUS sine første skridt paa kunstnerbanen; her spillede herr og fru

Krohn, herr og fru Isachsen, fru Hundevadt og tilslut Johannes Brun. Her virkede Henrik Ibsen i flere aar som instruktør, her optraadte Ole Bull undertiden og spillede i mellemakterne; her opførtes norske stykker af Bjerregaard, Henrik Wergeland, Christian Monsen, P. A. Jensen, Rolf Olsen, Ivar Aasen, Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson og flere forfattere. Af Ibsen opførtes «Hærmændene paa Helgeland» og «Fru Inger til Østraat», af Bjørnson «Kong Sverre» og «Halte Hulda».

FJERDE TIDSRUM

1857—1869.

SAGALITERATURENS INDFLYDELSE PAA DEN NORSKE DIGTNING. DEN GRYENDE REALISME.

LLEREDE i den første halvdel af femtiaarene dukker der nye personligheder op i literaturen; det er personligheder, der endnu er ufærdige i sin udvikling, men som sidder inde med evner, muligheder og eiendommeligheder, der skulde give tiden fra 1857 til 1869 dens præg. Ældst af dem er den allerede i forrige periode anonymt optraadte forfatterinde Camilla Collett, født Wergeland. Næst hende i aar følger Aasmund Olafsen Vinje, og endelig kommer den literære ungdom, der giver tiden dens hovedpræg, og som ogsaa i den følgende periode spiller hovedrollen som toneangivende forfattere. Det er Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson.

Der er to fremtrædende egenskaber, som adskiller dette tidsrum fra det nærmest foregaaende. Det er for det første, at den middelalderlige folkepoesi omkring 1857 taber en hel del af sin indflydelse for at afgive den til den gamle sagaliteratur. Dette gjælder selvfølgelig ikke Camilla Collett og ikke Vinje; men det gjælder hovedsagelig Ibsen og Bjørnson.

Ibsens ungdomsdigtning er det mest interessante vidnesbyrd om den overgang i stilpræg, som foregaar i løbet af femtiaarene. Han begynder som elev af Oehlenschläger («Catilina», «Kjæmpehøien»); saa griber han til folkeovertroens romantik («Sanct-Hansnatten») for atter at slippe den, efter at have spottet huldreromantiken og dens tilhængere med Asbjørnsen's sunde forhold til overtroen som udgangspunkt og forudsætning. Landstad's

folkevisesamling udkommer; han studerer den med stor interesse, og der er et tidspunkt, da han er overbevist om, at folkevisestilen er den stil, som egner sig bedst for det moderne historiske drama. Saa optagen er han af denne ide, at skjøndt han ellers ikke har havt det med at skrive æsthetiske afhandlinger, føler han paa dette tidspunkt trang til at meddele sig og skriver virkelig en liden afhandling, hvori han udvikler sine anskuelser om folkevisens betydning for dramaet. SNORRE's norske kongesagaer hører ogsaa til de bøger, som i den første halvdel af femtiaarene falder i hans hænder; men af dem modtager endnu ikke «Kongsemnernes» vordende forfatter noget digterisk brugbart indtryk; «det skulde først komme senere», som han selv har sagt i anden udgave af «Gildet paa Solhaug». De islandske ættesagaer, hvoraf den danske literaturhistoriker N. M. PETERSEN havde oversat og udgivet et udvalg, gjorde derimod et langt stærkere indtryk paa ham. Her var stærke viljer, tragiske skjæbner og store, vilde optrin, kort et rigt stof for en dramatiker. Læsningen befrugtede hans fantasi; nye skikkelser og nye scener fremstod for hans indre blik. Men at give dem dramatisk form i sagaens egen stil var en tanke, som endnu ikke faldt ham ind. Den SCHILLER-OEHLENSCHLÄGER'ske femfodede jambe passede heller ikke efter hans mening. Nei, folkevisestilen var den eneste stil, hvori de nye indtryk kunde omstøbes i dramatisk form. I Danmark havde HENRIK HERTZ med «Svend Dyrings Hus» leveret et praktisk bevis for folkevise-versets brugbarhed som dramatisk vers; for IBSEN stod det ikke blot som brugbart, men som det mest brugbare, og i folkevisestil formede han sine indtryk fra ættesagaerne («Gildet paa Solhaug»); i folkevisestil, og paa grundlag af motiver fra folkevisen og folkesagnet, skrev han derpaa sit hyperromantiske drama «Olaf Liljekrans». Det saa et øieblik næsten ud, som om han agtede at slaa sig til ro i denne stil; men det var kun et øieblik; nye indtryk kom til, og inden man vidste ordet af det, var folkevisestilen et tilbagelagt stadium for hans vedkommende. Da han begyndte at skrive «Hærmændene paa Helgeland», var han endnu bunden af sin beundring for folkevisens versemaal, og den begyndelse af stykket, som han førte med sig, da han i sommeren 1857 flyttede fra Bergen til Kristiania, hvor han var bleven artistisk leder af det norske theater, var, efter hvad

Botten Hansen oplyser, skrevet paa vers; men saa kom Bjørnson's «Synnøve Solbakken» med sin moderniserede sagastil, og i løbet af høsten omarbeidede og fuldførte Henrik Ibsen saa sit drama i den form, hvori det er bleven publikums eiendom. Der har været tvivl om, hvem det er, der har indført sagastilen i literaturen. Det kan fastslaaes som en literaturhistorisk kjendsgjerning, at Bjørnson er den, der har indført den i fortællinger, medens Ibsen i «Hærmændene paa Helgeland» har givet den hjemstavnsret paa scenen.

Under indflydelse fra sagaens tunge og knappe stil forandrer den norske prosa udseende. Før havde det stilistiske ideal været sirlighed, og man havde søgt at naa det ad to veie, dels ved at skrive fint og kunstig formede perioder, dels ved at anvende en rigelig mængde fremmedord. Nu begynder man at give sirligheden en god dag; nu bliver idealet fynd. Den indviklede periode forvises; jo kortere og vægtigere perioden er, desto bedre. Fremmedordene forfølges; K. Knudsen aabner sin udryddelseskrig mod dem; og maalstræverne kommer ham her til undsætning. Istedetfor trangen til fremmedord opstaar der nu en trang til at optage eiendommelige ord af folkemaalet, jo eiendommeligere, desto bedre. I sin overdrivelse fører denne trang hos enkelte ud i det søgte; og sekstiaarene faar sin *«estilo culte»*, akkurat som den forrige periode havde sin. I national henseende er alligevel fremskridtet stort. Man kan maale fornorskningsprocessens indflydelse ved at sammenligne anden og tredie udgave af Asbjørnsen's «Huldre-Eventyr». Oprindelig var den udmærkede stilist ikke ganske fri for en vis tilbøielighed for at slaa om sig med fremmedord; idet tredie udgave skal besørges, foretager han en hovedudrensning og sætter gode norske ord og vendinger istedet, hjulpet og opmuntret til dette arbeide af sin ven, den fortjente skolemand Jakob Løkke (1829—81).

Ogsaa verset undergaar en forandring, skjøndt den ikke er saa stor som prosaens. Ogsaa her kommer en hel del norske ord ind og bidrager til at forøge versets kraft og eiendommelighed, paa samme tid som overdrivelserne ogsaa her fører ud i det søgte.

Af udenlandsk indflydelse mærkes ikke stort. Paa Bjørnson øver H. C. Andersen og Grundtvig en del indflydelse, paa Ibsen Søren Kierkegaard; Heine's prosa animerer Vinje til at udvikle sin

vittige og eiendommelige stil, medens CAMILLA COLLETT, der staar temmelig isoleret i perioden, bliver grebet af den europæiske tankestrømning, der gik under navnet kvindeemancipationen, og indførte den i den norske literatur.

Men der er ogsaa en anden side af tidsrummets væsen, som ikke maa oversees, hvis en almindelig karakteristik skal gives. Det er dets retning henimod virkeligheden, mod samtidslivet og dets problemer. Den mærkes, hvorhen man end vender blikket, i VINJE's artikler i «Dølen», som i IBSEN's dramatiske arbeider, i BJØRNSON's deltagelse i det politiske liv, som i CAMILLA COLLETT's indlæg i kvindesagen.

Allerede i forrige tidsrum kan man paa et enkelt omraade mærke en saadan bevægelse. Det var den foran paaviste retning henimod en virkelighedstro skildring af folkelivet. Den naar i dette tidsrum sit digteriske høidepunkt i BJØRNSON's idylliske bondenoveller. Ingen havde hidtil givet en saa dyb og poetisk helstøbt skildring af den norske bondes liv som den, der gaves med «Synnøve Solbakken», det værk, hvori sagastilens indflydelse aabenbarer sig for første gang, og som derfor staar som en mærkesten. Men ligesaa stort fremskridt, BJØRNSON's fortællinger repræsenterede i poetisk henseende, lige saa lidet fremskridt repræsenterede de, naar man stillede dem ansigt til ansigt med realismens krav til virkelighedstroskab. Her havde ASBJØRNSEN endnu forspranget.

Det er da ikke paa bondenovellens omraade, at man skal søge realismens frembrud, men paa andre omraader. Den yttrer sig først og fremst deri, at digterne opfatter sit forhold til samtidens liv paa en ny maade. Før havde digterne opfattet sig selv som drømmere og sværmere, der intet havde med døgnets liv at bestille. Det daglige liv med al dets kamp, al dets gjærende uro, det var bare prosa. Der var jo ingen «Plads til Sang paa Livets Scene, hvor knirkende Maskiner tage fat», som det hed hos ANDREAS MUNCH. Nu begyndte digterne at vende tilbage til jorden, begyndte at indrette sig mellem de «knirkende Maskiner», at optræde som aktører paa «Livets Scene», ja endog saa smaat at spekulere paa, om der ikke i virkeligheden ogsaa skulde findes en ganske brugbar «Plads til Sang» paa denne for sin prosa saa tidt udskjældte scene. Det var med andre ord WERGELAND's anti-

romantiske opfatning af digterens væsen og kald, der begyndte at gjøre sig gjældende. BJØRNSON kastede sig med hele sin energi ind i tidens politiske stridigheder; han virkede for sine ideer ikke blot som digter, men vel saa meget som journalist og politiker; det samme gjælder ogsaa om VINJE, tildels i endnu høiere grad, og CAMILLE COLLETT opgav jo helt og holdent den digteriske produktion for udelukkende at virke for sine ideer gjennem afhandlinger og avisartikler. Kun IBSEN holdt sig borte fra journalistiken og agitationen; men han vendte sig derfor ikke ligegyldig bort fra samtiden; han studerede den derimod med iver og interesse og begyndte endelig at portrættere den.

Det var saaledes nye mænd og nye forhold, der gav tidsrummet dets præg.

CAMILLA COLLETT er den ældste af disse forfattere og indtager Camilla Collett
som før antydet en særskilt plads i tidsrummet. Hun er paa en vis maade bindeleddet mellem det gamle og det ny; ved sin opdragelse og ved sin omgang tilhører hun den gamle retning, hvis synsmaade hun i mange stykker deler. Hun er endog bleven stillet i gruppe med WELHAVEN paa grundlag af, at hun har kritiseret hovedstadens selskabelige liv, hvilket WELHAVEN har gjort før hende; men sammenstillingen er en smule udvortes, og hvor stærke baand der end bandt hende til den slægt, der var toneangivende i firtiaarene og begyndelsen af femtiaarene, er dog den væsentligste del af hendes virksomhed baade i tid og i væsen knyttet til en senere periode.

Jacobine Camilla Collett blev født den 23de januar 1813 i Kristiansand og kom som fireaarsgammel pige til Eidsvold, hvor faderen, den før nævnte provst NICOLAI WERGELAND, var bleven sognepræst. I Eidsvolds tunge og alvorlige natur tilbragte hun sin barndom, og hun fortæller selv i sin bog «I de lange Nætter» om, hvor tidlig der udviklede sig alvor og tungsind i hendes sind. «Hvilke Tanker og Planer har disse Dale ikke fostret i sit Skjød!» skriver hun. «En ubeskrivelig Sørgmodighed kunde undertiden der overfalde mig. Især de lange Søndagseftermiddage, naar Vaaren brød op med Sol og Isluft, naar den gule Hestehov skjød op i

Lerfaldene, og Birkene dryppede af de Saar, vi tilføiede dem.» Hun deltog i brødrenes undervisning, saalænge de blev underviste hjemme paa præstegaarden og var med i deres lege; men da de saa blev sendt ind til hovedstaden, følte hun sig dobbelt ensom.

Et udpræget hang til melankoli og refleksion var nedlagt i

Camilla Collett som attenaarig pige.
(Efter en akvarel, malet af hendes fader.)

hendes sind. Det var en arv fra faderen, med hvis væsen hun i det hele taget var mest i slægt.

Fjorten aar gammel blev hun sendt ned til Herrnhutternes skole i Christiansfeld, en anstalt, hvis mørke og alvorlige præg neppe var særlig skikket til at lyse op i et sind som CAMILLA WERGELAND's. Efter hjemkomsten levede hun nogle lykkelige aar paa Eidsvold præstegaard; men denne glade tid afbrødes pludselig af en stor sorg, der rammede hende. Herom skriver hun selv i «I de

lange Nætter»: «Det var en Aften i Begyndelsen af Juni, himmelsk mild og fuld af Vellugt, Liv og Lys. Jeg sad paa Bænken under det store Æbletræ i Haven. Hele Gangen var hvidspættet af dets Blade, og jeg sad i dybe Betragtninger. — — Min Sjæl var som en af Knopperne, saa fuld, saa rigtig færdig til Udspringen, men ikke utaalmodig, pent stille som disse: de venter, til Regnen kommer. Ja, min Sjæl var rig og fuld dengang, den var tung af Haab og Livets hele Sødme. Da kom der et Brev, det var endda rosenrødt, som man dengang ofte brugte Brevpapir. Da jeg havde læst det, og det var gledet ned paa Sandet, saa det saa uskyldigt ud, som om det var et Blad faldet ned fra Træet med de andre Blomsterblade. Og det havde dog været vægtigt nok, det lille Blad, til at knuse et Haab for denne Verden. — I denne Time brast et Baand mellem Naturen og mig, der aldrig skulde heles, og jeg elskede den ikke som før. — — Hin vaarlige Time endte min Ungdoms korte, dæmrende Tryllenat for at vække mig til den lange, trætte Dag.» Den begivenhed, hun her sigter til, synes af mange mærker at dømme at have været den betydningsfuldeste i hendes liv. Her ligger utvivlsomt den første spire til hendes forfattervirksomhed, den smertesvangre spire, der udviklede hende til den kvindelige følelses talsmand.

Det har sandsynligvis været vaaren 1834, at den skjæbnesvangre begivenhed indtraf. Om sommeren samme aar ledsagede hun faderen til Paris og fik paa tilbageveien anledning til at stifte bekjendtskab med byerne Amsterdam, Hamburg og Kjøbenhavn. I den anden af disse byer aflagde hun et længere besøg 1836—37 som gjæst hos en hamburgsk familje, hvis bekjendskab hun havde gjort. Hendes fortrolige kjendskab til tysk literatur blev grundlagt ved denne leilighed.

I 1841 blev hun gift med den før nævnte Peter Jonas Collett, der under Campbellerfeiden havde optraadt som hendes broders voldsomme angriber. Senere havde han med offentligt stipendium foretaget en længere studiereise til udlandet og var efter hjemkomsten bleven udnævnt til lektor i lovkyndighed. Det var jo netop i den periode, da selskabslivet inden hovedstaden gjorde et forsøg paa at tage et høiere sving; og ved sin dannelse, ved sin ntelligens og ved sin skjønhed var den unge fru Collett selv-

skreven til at indtage en fremtrædende plads i dette selskabsliv. Hun var en af spidserne inden hovedstadens dameverden; alles opmærksomhed var henvendt paa hende, hvad der selvfølgelig baade havde sine behagelige og sine mindre behagelige sider. Og hvad der ikke mindst bidrog til at henlede opmærksomheden paa hende, det var, at man i krogene hviskede om, at det nok ikke bare var i konversationens tjeneste, hun anvendte sin aand, men at baade «Den Constitutionelle» og andre literære publikationer modtog bidrag fra hendes haand.

P. J. Collett.

Og rygterne medførte virkelig sandhed. Samme aar Camilla Collett blev gift, offentliggjorde hun sine første feuilletoner i «Den Constitutionelle». Først skildrede hun «En Dag ved Eidsvoldsbrønden»; senere kritiserede hun en af fru Gyllembourg's noveller og røber allerede her sit vordende standpunkt som kvindernes forkjæmperinde. Størsteparten af de mindre arbeider, som hun senere udgav under titelen «Fortællinger», blev skrevet i de nærmest følgende aar. I bogen fremtræder enkelte af dem vistnok i en stærkt bearbeidet skikkelse; men det væsentlige er dog allerede bleven skrevet paa dette tidspunkt. Interessantest blandt disse ungdomsarbeider er de to fortællinger «Kongsgaard» og «Et Gjensyn». «Kongsgaard» er bygget paa barndomsindtryk fra en af præstegaardens nabogaarde i Eidsvold. Fortællingen foregaar i forrige aarhundrede, og den historiske farve er fortræffelig. Men trods det gamle kostume føler man fru Collett's eget hjerte banke bag skildringen. I skildringen af det uforsonlige modsætningsforhold mellem den fortællende persons broder og hendes brudgom ligger der noget, der virker som oplevet. Selv stod hun jo som Henrik

WERGELAND's søster og P. J. COLLETT's hustru i en lignende vanskelig stilling mellem to modsætninger, som ikke lod sig forsone. «Et Gjensyn» er CAMILLA COLLETT's sidste arbeide i denne periode af hendes liv. Det er en interessant liden fortælling, skrevet med omhu og dygtighed. Indenfor den ramme, som dannes af skildringen af norsk juleselskabelighed paa landet i gamle dage, har hun givet et billede af forsmaaet kjærlighed og af den forsmaaedes følelser og tanker. Det er et motiv, som hun allerede tidligere havde kredset om, og som hun senere skulde optage til fornyet behandling i sit hovedværk «Amtmandens Døtre». —

Camilla Collett.

— I løbet af firtiaarene blev CAMILLA COLLETT rammet af den ene tunge sorg efter den anden. Først døde hendes moder, derpaa hendes broder HENRIK; et par aar efter hans død mistede hun sin fader, et tab, der var særlig tungt, fordi hun omfattede ham med den ømmeste kjærlighed. Men det største tab rammede hende dog et par aar efter; da døde hendes mand. Hvor hun omtaler dette tab i sin bog «I de lange Nætter» siger hun: «To eneste paa en Ø midt i det store øde Hav; den ene bliver igjen — hvorledes kan man ogsaa fatte det? — Ak, først i de lange, lange Bekymringens Nætter, der følger efter, lærer man at fatte, at det er sandt! fatte, at noget saa grusomt kan ramme en, som at man kan være to paa en vild Ø og blive alene igjen.»

Saa megen sorg og modgang maatte der til for hos CAMILLA COLLETT at udvikle den stemning, der udmærker hendes bøger, til fuld eiendommelighed. Denne stemning er den ensommes, dens, der er bleven alene igjen paa den vilde ø. «Hun føler sig,» har

jeg engang skrevet, «som den ensomme, den forladte, den forfulgte, og hun har en vis forkjærlighed for at fremstille sig selv i dette lys. Ved alle de leiligheder, hvor hun omtaler sig selv i sine bøger, er det som den enkelte, der staar i modsætningsforhold til de mange, og skulde hun i et billede karakterisere sig selv og sin egen literære og sociale stilling, da vilde vistok hendes opfatning finde sit mest træffende udtryk i det bekjendte maleri, der fremstiller en martyrinde staaende alene paa arenaen i øieblikket, før rovdyrene slippes løs mod hende, medens det fiendtligsindede publikum sidder rundt om paa amfitheatrets bænke og venter i blodgrisk grusomhed. Det er mig bekjendt, at hun virkelig engang har anvendt dette billede om sig selv, netop som hun stod i begreb med at udgive en af sine bøger, og det er i mere end én henseende karakteristisk; det resumerer mange af udtalelserne i hendes skrifter.» Fra denne ensomhedsfølelse har i virkeligheden «hendes bøger modtaget sit tungsind og sin oppositionelle pathos. Den har været hendes muse som romanforfatterinde, og den har givet hendes polemik dens indignation.»

Som ung enke med en liden pension og fire smaabørn at forsørge havde hun bedre end nogensinde anledning til at fordybe sig i ensomhedsfølelsen. Under disse forhold blev «Amtmandens Døtre» skrevet; derfor er dens grundstemning saa mørk, som den er.

Medens tidens øvrige forfattere endnu sad midt oppe i folkelig eller historisk romantik, gaar hun i sin roman lige løs paa et moderne virkelighedsproblem, diskutterer det, belyser det og antyder sin opfatning af dets løsning. Der er kvindens stilling i ægteskabet, hun beskjæftiger sig med, specielt den gjængse opfatning af ægteskabet som «Kvindens Brødstudium». Hun viser, hvorledes amtmandens døtre kastes bort dels i ulykkelige, dels i glædeløse ægteskaber, fordi der ikke tages tilstrækkeligt hensyn til deres personlige følelser. Der spørges ikke: elsker hun ham, og vil hun føle sig lykkelig ved at blive hans hustru? — der spørges kun: vil hun blive godt forsørget, er han et godt parti? Det er altsaa konveniensægteskabet, det dreier sig om. Det er et indlæg mod konveniensægteskabet, et glødende forsvar for den kvindelige følelses ret til at tages med paa raad, ja mere end det: ret til at have den af-

gjørende stemme. Den centrale tanke findes i «Margrethes Optegnelser» og lyder i sammendrag saaledes:

«Naar det var muligt, burde Mændene aldeles ikke vælge. De vælger mest efter sanselige Indskydelser, de sætter Besiddelse over alt. — Kvinderne burde heller ikke vælge. De er saa lidet udviklede, at de ikke engang kan vælge fornuftigt af Fornuft. Man vilde forfærdes ved at se de Motiver, der ofte bevæger dem til at tage imod et Tilbud. — Der er blot et, der i Sandhed bør vælge, og det er den kvindelige Kjærlighed. — Mændene vælger som Daarer og bøder som Martyrer. — Af alle de drømte og virkelige Egenskaber, der fængsler ham hos hende, hans Valg falder paa, glemmer han blot en lille ubetydelig, det er hendes Kjærlighed. — Mærker han, at den lille Ting mangler, saa tænker han: den kommer nok. — Alle Mænd tror sig Pygmalioner, der tidsnok kan belive Galathea, naar den Tid kommer, da hun nødvendigvis maa stige ned af Piedestalen. — Men Ægteskabet tænder neppe nogen Kjærlighed: der bør tvertimod bringes et dygtigt Fond med for at holde det ud. — En Mand kan, selv om han ikke er nogen øm Ægtemand, være en brav Ægtemand. Han kan røgte sit Kald lige ivrig, lige samvittighedsfuldt. Hans Pligter har en bestemt Begrænsning. — En Kone maa være øm, skal hun være brav. En Kones Kald har ikke saadanne Grænser. Det bestaar i en Skare ubestemmelige, forskjelligartede, navnløse Enkeltheder, usynlige som Duggen, der falder, og som blot faar deres Betydning gjennem det Sindelag, hvoraf de udgaar. I dette, i Kjærligheden, ligger dets Ubegrænsethed.»*

Det gjaldt altsaa ikke kvindesagen i dette ords gjængse betydning; fru Collett var endnu ikke naaet saa langt som til at kræve, at kvinden skulde stilles lige med manden. «Dette springer langt ud over vore Ønsker,» skriver hendes Margrethe, «det virker kun frastødende. Nei — det forstaar vi ikke. Til evige Tider maa Manden blive vor naturlige Støtte og Beskytter. Ve den, der maa undvære denne Støtte, og ve enhver, der tror at kunne undvære den. Hos os er Ægteskabet den eneste Havn og Frelse.» Det

* Smlg. «Sidste Blade» II, side 16, hvor fru Collett selv forklarer, hvad hun har villet med «Amtmandens Døtre».

maa kun bygges paa et solidere og sundere grundlag end hidtil, og dette grundlag mener altsaa fru COLLETT at have fundet i den kvindelige kjærlighed. Tanken er original nok; men hun vover ikke at gjennemføre den i fortællingen, og hun synes selv at have sine tvivl om muligheden af at gjennemføre den. «Hvis det var muligt», begynder jo Margrethe ideens udvikling med.

Det er altsaa ikke forfatterindens positive, men negative resultat, der har betydning. Hendes kritik af konveniensægteskabet er fortræffelig og har saa meget større værdi, som det var første gang, at slige ideer vovede sig frem i norsk literatur. Retten til at vælge og vrage mellem datterens beundrere havde tidligere hørt til de solideste blandt de fædrene og mødrene prærogativer. Mod denne faste borg havde intet skud været rettet; nu kom der en kvinde og sprængte den i luften med denne ene bombe. Intet under, at bogen vakte opsigt, at den blev diskutteret i pressen, og at den fra første øieblik af i læseverdenens øine stillede sin forfatterinde paa en fremskudt plads blandt de norske forfattere.

Som roman betragtet har «Amtmandens Døtre» sine mangler, der ofte er bleven fremhævede af kritiken. Man har saaledes fundet handlingens udvikling mindre tilfredsstillende; den misforstaaelse, der adskiller helten og heltinden og fører den sidste til konveniensægteskabet, er altfor tilfældig og ubetydelig til at kunne motivere saa store resultater. Endvidere har man gjort indvendinger mod karaktertegningen. Sofie «er ikke en Kvinde, men Forfatterindens Ideal af Kvindelighed,» er der bleven sagt. Omvendt er enkelte af bifigurerne altfor reelle; forfatterinden har taget dem, som de stod og gik, og flyttet dem over i sin fortælling, tildels endog uden at meddele os forudsætningerne til forstaaelsen af deres væsen. Skildringen af Dorthe indeholder saaledes træk, der er rent uforstaaelige; først ved at læse «I de lange Nætter» lærer man at indse, hvorledes de er kommen med. Den bedste figur i romanen er Lorenz Brandt, den kvikke, livsglade student, der lever et altfor lystigt studenterliv og lidt efter lidt synker nedover, indtil han tilslut dør i ensom elendighed. Skildringen er et portræt af en at HENRIK WERGELAND's ældre venner, et udmærket hoved med levende interesse for offentlige anliggender, en dygtig pen, der med iver kjæmpede paa samme side som WERGELAND, — og paa samme

Skal staa først i 16de hefte (d. v. s. i førekommende) Begynd derfor strax dermed. Corpus.

Paa gamle Cantor.

Korrektur til bureauchef Alf. Collett, marine & post-depteт

[illegible] gamle Cantor?...

[illegible]

[illegible] — [illegible]

Camilla Collett's haandskrift.

(Linjerne 1, 2 og 4 fra oven er bemærkninger til bogtrykkeren fra en anden haand.)

tid en uforbederlig svirebroder, der endte med at streife om som en anden landstryger og tilslut blev funden liggende død i en grøft ved landeveien etsteds oppe paa Romerike. Baade i IBSEN's «Rosmersholm» og i JONAS LIE's «Familien paa Gilje» findes der jo beslægtede figurer; men CAMILLA COLLETT's skildring er den første, og den er ikke overtruffet.

De indvendinger, der forøvrigt kan gjøres mod «Amtmandens Døtre» betragtet som roman, er af underordnet værdi. Det er som aandsværk, ikke som kunstværk, bogen har sin blivende betydning. I en fortrinlig stil, den letteste og aandrigste prosa, der dengang havde seet lyset i Norge, fremsætter forfatterinden sine ideer snart i samtaleform, snart i form af optegnelser, breve o. s. v. Den, som vil lede efter perler, behøver her ikke at søge længe.

«Amtmandens Døtre» udkom i 1855; i de nærmest følgende aar udgav fru COLLETT intet nyt. Det synes næsten, som om hun har lidt under et anfald af tvivl paa sit eget talent. I 1861 udgav hun endelig en samling af sine mindre fortællinger. Foruden de allerede omtalte arbeider indeholdt den et nyt værk, «Oktoberfantasier». Det kan kun høist uegentlig kaldes en fortælling; vistnok anvender fru COLLETT endnu opdigtede personer som talerør for sine ideer; men ideerne holder allerede paa at frigjøre sig fra den digtede rammes tvang. Fortællingens apparat er ikke andet end en ramme om fire taler, hvori fru COLLETT leverer en aandrig kritik over norske samfundsforhold. «I Stedet for at være et herligt Hjem for Lykken er Landet endnu ikke andet end en uhyggelig Rydningsplads.» — «Vort private og huslig materielle Liv hviler paa den raaeste, utryggeste Grund.» Vore fester er flaue og aandløse, vor kunst landflygtig, ungdommen kjeder sig, og kvinderne er bare husholdersker og tjenestepiger. «Maatte Solen snart bryde ind over vor lange Graadag!» Det er, som man ser, en liden «Norges Dæmring» i prosa. «Fortællinger».

I det hele taget er der en vis forbindelse mellem WELHAVEN og CAMILLA COLLETT. Ogsaa han havde jo i enkelte af sine digte hævdet følelsens sag mod konveniensen. Og i sin kritik af hovedstadens selskabelige liv er CAMILLA COLLETT hans arvtager og efterfølger. Allerede i «Christiania Vinter- og Sommerdvale» havde han begyndt en saadan kritik, og han fortsatte den i sine digte.

Camilla Collett fortsætter, hvor han slap. Ikke blot i «Oktoberfantasier», men allerede i «Amtmandens Døtre» og senere i andre bøger tager hun bladet fra munden og fortæller den lille norske nybyggerhovedstad, hvor raa, hvor ufærdige, hvor lavtliggende dens forhold er. Hendes angreb er langt voldsommere end Welhaven's; hvor han skriver som den skarpe kritiker, skriver hun som den forurettede kvinde, der har et personligt opgjør at foretage. Han fælder en kritisk dom; hun gjør angreb efter angreb, der lyner af lyrisk pathos. Et eneste citat af «Margrethes Optegnelser» som oplysende eksempel:

«O du store, du lille By! hvad det er for en Skygge af Kulde og Mismod, der ruger over dig! Du er stor nok, du tusindnæbbede, stor nok, til langsomt at hakke det Individ tildøde, der ikke morer dig længere, eller som du ellers har faaet noget imod. Dog ikke stor nok, til at en saadan Ulykkelig kan finde en Vraa til at skjule sig i. Den Mand, som har faaet Skygge af Plet paa sin Ære, den Kvinde, som engang er ridiculeret, kan ligesaa godt grave sin Grav strax og styrte sig i den, hvis de ikke foretrækker at begrave sig i Tromsø eller Christiansand. Stor er du, du har allerede alle en stor Bys Lidenskaber og fortærende Higen og Krav, og hvor lille, hvor arm dog, da du ikke formaar at fyldestgjøre et af dem!»

Ved sin kritik over Norges, specielt hovedstadens, sociale liv danner Camilla Collett bindeleddet mellem Welhaven og Henrik Ibsen. Af alle norske forfattere synes disse to at være dem, for hvem hun har mest veneration. Intet er i virkeligheden naturligere. Hun fortsætter den første og forbereder den sidste. Der er en lang udvikling mellem «Christiania Vinter- og Sommerdvale» og «Kjærlighedens komedie», «Brand», «Per Gynt»; et stort stykke af denne udvikling har sin repræsentant i Camilla Collett.

«I de lange Nætter».

I «Amtmandens Døtre» havde hun gjort et forsøg paa at smelte sine erindringer og sine tanker sammen i romanform. I «Oktoberfantasier» frigjør hun sine tanker fra den tvungne form, i sin næste bog «I de lange Nætter» frigjør hun ogsaa sine erindringer. Det er hendes egne indtryk og oplevelser, denne bog handler om, og den har en tredobbelt interesse, idet den leverer vigtige bidrag til ikke mindre end tre fremragende offentlige personligheders karakteristik.

Først og fremst fortæller forfatterinden om sin fader, den gamle Eidsvoldsprovst NICOLAI WERGELAND. Hun tegner hans billede med øm haand, viser os, hvorledes han levede og færdedes derhjemme paa præstegaarden, dvæler ved hans smaa egenheder, kort sagt giver os manden lyslevende, som han stod og gik i det daglige liv. NICOLAI WERGELAND var en meget sammensat natur; ved siden af en hel del fortræffelige egenskaber synes han ogsaa at have besiddet enkelte mindre tiltalende. Efter hans død var man uretfærdig nok til at fæste sig særlig ved de sidste, og der var en lang aarrække, hvori NICOLAI WERGELAND var en miskjendt mand i efterslægtens omdømme. CAMILLA COLLETT ved det meget godt; det gjør hendes skildring af den høitelskede fader saa meget sartere og inderligere. Fra hende kom det første forsøg paa at stille hans karakter i et rigtigt lys. Senere har baade en historiker som ERNST SARS og literaturhistorikere som OLAF SKAVLAN bidraget til at stille hans billede klart frem.

Den anden personlighed, «I de lange Nætter» dvæler ved, er broderen, HENRIK WERGELAND. Det er et lyst og smilende billede, vi faar, af den underlige og mangfoldige HENRIK, slig som han var hjemme paa Eidsvold præstegaard i studenterdagene og de første kandidataar. Hun ryster paa hovedet af hans mange underlige gjerninger, men det er en hovedrysten, bag hvilken der alligevel ligger beundring og kjærlighed. Om sit personlige forhold til broderen siger hun etsteds: «Vore Veie skiltes, maatte skilles, for aldrig mere hernede at forenes. Min Broder! det er ikke saa, at jeg troløs forlod dit Spor, jeg kunde blot ikke følge dig i den vilde Larm. Paa den stille Vei, jeg maatte gaa, har jeg staaet og skuet ud og ventet og ventet med Smerte, men du kom ikke tilbage.»

Det er ikke i egenskab af offentlige personligheder, hun skildrer sin fader og sin store broder; «vi faar,» som jeg engang har skrevet, «lidet eller intet at vide om deres ideer, vi gjennemlever ikke deres kampe, vi lærer ikke at forstaa deres betydning for den historiske udvikling; det er ind i deres stuer, hun fører os, idet hun fortrolig fortæller om deres udseende og gang, deres vaner, tilbøieligheder og smaa besynderligheder. Men netop fordi disse skildringer er interiører og ikke store vuer, er de ogsaa saa plastiske i formen og saa sikre i farvegivningen.»

Den tredie fremragende personlighed, til hvis karakteristik bogen bringer udmærkede bidrag, er CAMILLA COLLETT selv. «I de lange Nætter» er hovedkilden til hendes livshistorie, ikke den livshistorie, der bestaar i aarstal og datoer, men den indre livshistorie, de sjælens erfaringer og kampe, der former et menneskes personlighed. Den, som vil forstaa CAMILLA COLLETT's udvikling og hendes væsen baade som personlighed og som forfatterinde, han maa tage sit udgangspunkt i denne bog.

«Sidste Blade». Efter udgivelsen af «I de lange Nætter» betragtede fru COLLETT sin forfattervirksomhed som væsentlig afsluttet. Hun havde endnu bare nogle «sidste Blade» at tilføie. Under denne titel udgav hun en liden samling «Erindringer og Bekjendelser» i 1868. Det er en række lette, causeriagtige smaaarbeider, hvori hun meddeler reiseindtryk, hjemlige oplevelser, stemninger, ideer om hinanden i den sædvanlige lette og aandrige stil, der altid udmærkede hendes arbeider. Baade titelen og selve samlingen giver det indtryk, at man staar overfor en forfatterinde, der gjennemgaar og ordner skufferne i sit skrivebord, inden hun forlader det for bestandigt.

Camilla Collett og kvindesagen. Men indtrykket viste sig at være falsk. Det var blot et afsnit af fru COLLETT's forfattervirksomhed, der var afsluttet. Uden endnu at være sig det bevidst stod hun lige paa spranget til at begynde et nyt afsnit. I 1872 udkom et nyt bind «Sidste Blade, anden og tredie Række», som der staar paa titelbladet. En del af indholdet er i nær slægt med indholdet af første samling; men ved siden at findes der en række aforistiske indlæg i kvindesagen, der aabner en ny æra i CAMILLA COLLETT's forfatterliv. Hendes kamp for kvindens rettigheder føres her paa et nyt og bredere grundlag end i «Amtmandens Døtre». Dengang var det bare den kvindelige følelses ret, det gjaldt at hævde. Nu hævder hun kvindens rettigheder i sin almindelighed baade paa det moralske, det sociale og det økonomiske omraade. Især er der to ting, som hendes skarpe kritik fæster sig ved. Først og fremst harmes hun over, at samfundet anerkjender en dobbelt moral, en gjældende for mænd, og en strængere, gjældende for kvinder. Og dernæst angriber hun den store forskjel i lønsvilkaar, som der hersker mellem mand og kvinde. Som bekjendt hører begge disse spørgsmaal til de mest diskutterede i vor tid; literaturen har tumlet med dem — især med det første —

ikke mindst vor egen literatur, og filosofer og statsøkonomer, politikere og journalister, kvindesags-forkjæmperinder og kvindesagsmodstandere har givet sine bidrag til diskussjonen. Fra realistisk side har der været fremholdt, at denne dobbelthed i moral og lønsvilkaar er et naturligt fænomen, der har sin rod i enkle naturlove. Naar der stilles strængere moralske krav til kvinder end til mænd, har det sin forklaring i fysiologiske fænomener, og naar hun faar mindre løn, er det simpelthen, fordi hun trænger mindre for at leve. Denne egenskab er netop en af hendes stærkeste i konkurrencen med manden, og dette har som bekjendt været benyttet som et angrebsvaaben af kvindesagens fiender. Fru Collett ser derimod sagen fra et ideelt synspunkt; hun drager konsekvenserne af det realistiske standpunkt og søger at reducere det hele *in absurdum*, det vil med andre ord sige, at hun søger at vise, at det hele fører ud i sludder og vrøvl, hvis man vil forfølge tanken ud i dens sidste følger.

Om denne sin bog, «Mit første Indlæg i Kvindesagen», som hun kalder den, har fru Collett udtalt sig i en liden antikritik, som hun i 1878 udgav i Kjøbenhavn under titelen «Et lyst Billede i en mørk Ramme». Det heder her: «Det er en i sin Art meget sjelden, en kostbar Bog, denne Bog, som Ingen ved om. Den er betalt med en Sum af Lidelser, Tab og Anstrengelser, der selv paa en mer end almindelig, paa slige Erfaringer rig Bane, maatte ansees som ganske ualmindelige . . . . Ak, jeg maa næsten bede om Forladelse, at jeg taler saameget om den! Men den er mit Smertes Barn, denne lille Bog, som kalder sig «Sidste Blade, 2den og 3die Række», og om dem maa man jo altid tale . . . men, som alle Smertes Børn gjerne er det, ogsaa min Glædes. Og min Glæde er, at den dog nu engang er sat i Verden, og at ingen menneskelig Magt kan nu fordrive den derfra.»

Bogen havde, efter hvad fru Collett selv paastaar i den netop citerede brochure, kun faaet en eneste anmeldelse herhjemme i Norge, og den havde ikke været gunstig. Men dette afskrækkede hende ikke. Tiltrods for at hun allerede var seksti aar, begyndte hun at udfolde en temmelig frugtbar forfattervirksomhed som kvindesagens første norske forkjæmperinde. I 1873 udkom tredie og sidste samling af «Sidste Blade», og kort tid efter begyndte hun

dels i «Norsk illustreret Tidende», dels i «Aftenbladet» at offentliggjøre en række artikler til belysning af kvindens stilling i det moderne samfund. De fleste af disse artikler dreiede sig om kvindens stilling i den moderne literatur, og dem var det, fru COLLETT i 1878 samlede og udgav under titelen «Fra de Stummes Leir».

«Fra de Stummes Leir». Tiden havde nu forandret sig; STUART MILL's bog om «Kvindernes undertrykkelse» var bleven læst og diskutteret. Kvindesagen var vistnok endnu en sag, som det ikke var rigtig korrekt at holde paa; men den blev dog diskutteret, og den hørte til de sager, som stod paa dagsordenen. CAMILLA COLLETT's bog blev derfor læst med megen begjærlighed baade i Norge og Danmark, og alle kvindesagens tilhængere hyldede hende som sin fremragende fører. I Kjøbenhavn gjorde man en storartet fest for hende, og fra mange andre steder modtog hun hilsener og taksigelser.

I sig selv er bogen et voldsomt angreb paa al den literatur, som dengang var moderne. Ligesom enhver, der gribes af en stor ide, ser fru COLLETT alt muligt i lys af denne ene ide, og idet hun lægger sin opfatning af kvindesagen som maalestok paa literaturen, kommer hun til at gjøre sig skyldig i en hel del misforstaaelser, ensidigheder og overdrivelser. Om mange af aarhundredets største forfattere udtaler hun sig f. eks. paa en maade, der er lidet retfærdig. GOETHE kalder hun f. eks. den «umættelige gamle Pascha Wolfgang»; BYRON benævner hun en «sjælelig Klumpfod»; læsningen af hans biografi øver «noget af den Virkning, som Oprullingen Lag for Lag af en stinkende Løg øver paa en sund, uforkvaklet Organisme», ja hun tager endog anledning af hans klumpfod til at minde om satans hestehov, og senere kalder hun ham ligefrem djævelen. BULWER «byder os det bedærvede kandiseret», og «Det unge Tysklands» digtere synes «at have stillet sig en fuldstændig Løsning af alle de sædelige Baand til Formaal» o. s. v. o. s. v. Synspunktet er i det hele taget noget ensidigt, men paa samme tid maa det fremholdes, at bogen er i høi grad interessant og vækkende. Selv om man ikke kan dele forfatterindens opfatning, virker den dog fængslende under læsningen. Aandrig og tilspidset som den fremtræder, under den ikke læseren ro, men tvinger ham til at tænke, tvinger ham til at diskuttere, tvinger ham til at finde nye argumenter for at møde nye synsmaader.

I 1879 udgav fru COLLETT en ny samling af smaastykker, for en væsentlig del bestaaende af indlæg i kvindesagen. «Mod Strømmen» kaldte hun den, og senere har hun udgivet nok en samling under samme titel. Titelen er ikke ganske betegnende; thi strømmen har vendt sig; den sag, som engang havde baade strøm og vind imod sig, den har senere faaet «bliden bør», og den hører ikke længere til de «sager», hvis forsvarere forkjætres. Det viste sig klart nok, da CAMILLA COLLETT den 23de januar 1893 kunde feire sin otti-aarige fødselsdag. Fra alle kanter mødte hun den varmeste hyldest, og de fleste hyldede ikke blot den fremragende forfatterinde, men ogsaa kvindesagens forkjæmperinde. I sit livs aften kan hun skue tilbage paa sit lange arbeide med den tilfredshed, som den maa have, der har bragt seier for sin sag hjem tiltrods for, at han fra først af har kjæmpet haabløst og alene.

CAMILLA COLLETT's samlede skrifter er fortiden under udgivelse i Kristiania. Hendes liv og forfattervirksomhed er bleven behandlet i en hel mængde afhandlinger og avisopsatser. Blandt disse skal her kun nævnes: L. DIETRICHSON's karakteristik i ALF COLLETT's bog «En gammel Christiania-Slægt», HENRIK JÆGER's i «Literatur-historiske Pennetegninger», der fremkaldte et «Gjenmæle» fra forfatterinden, optaget i «Mod Strømmen» første samling. Endvidere en opsats af JOHN PAULSEN i «Nyt norsk Tidsskrift» II. m. m.

Naar jeg tænker paa VINJE, kommer jeg uvilkaarlig til at Asmund Vinje. mindes den første gang jeg saa ham. Det var en vinteraften 1869 i Bergen. I arbeidersamfundets festsal skulde han holde en række foredrag, og der var mødt et talrigt publikum frem. Det var det første foredrag, jeg havde anledning til at overvære; vistnok havde der været andre berømte forfattere oppe i den afsidesliggende by og holdt foredrag; men de havde sat en altfor høi adgangspris for en slunken gutteportemonnæ; VINJE var derimod rimelig, og saa havde jeg da løst mit adgangstegn og stod der i spændt forventning. Endelig aabner der sig en dør bagerst paa platformen, og ind kommer manden. Mage til underlig skikkelse havde jeg ikke seet. Foroverbøiet og kroget i knæerne, omtrent som han drog et tungt læs, slæbte han sig skraas over gulvet hen mod katederet. Han

kløv op paa det, omtrent som man klyver i en ur; saa støttede han sig paa underarmene, saa udover salen: «Godtfolk!» begyndte han; ikke «mine damer og herrer», bare «godtfolk!» Ansigtet var furet og slidt; han var ikke mere end 50 aar, og dog var han en gammel mand at se til. Men snart livnede det op i de trætte træk, og snart glemte man, hvor besynderlig han saa ud, over alt det besynderlige, han sagde. Han gav os et slags kauseri, saa livfuldt og saa fængslende, at det var en fornøielse at høre paa det. Aandrige tanker, dristige paradokser og lun skjemt om hinanden. Han endte under stormende jubel.

Det indtryk, jeg fik af ham hin kvæld, det har senere fæstet sig gjennem læsningen af hans skrifter. Det var ikke blot i det ydre, han var en raring; han var det helt igjennem. Han er et mærkeligt fænomen, en besynderlig blanding af modsætninger, den underligste skrue, vor literatur eier, snart blødstemt og snart kaad, snart fin og snart kras, snart sønderflængende skarp i sin logik og snart fuld af skøierstreger og paradokser, der giver logik og sligt noget en god dag, snart sandhedskjærlig og saglig som faa, snart ikke ganske fri for at være en smule «personlig» i sin skrivemaade, men altid interessant og eiendommelig, hvad han end tager sig til. Hvis der er nogen forfatter, han ligner, saa er det Heinrich Heine; men de samme egenskaber er alligevel ikke de samme hos den tyske jøde fra Hamburg og den norske bondegut fra fjeldbygderne. Begge kan f. eks. skrive baade smeltende følsomt og bidende vittig; men hvilken forskjel baade i følsomheden og vittigheden! Hvor faamælt og enkel er ikke Vinje's følsomhed sammenlignet med Heine's lyriske pragt, der laver et helt latterkor af sol, maane og stjerner, bare fordi han er ulykkelig forelsket for anden gang! Og hvor ganske anderledes bredt og jovialt er ikke Vinje's vid end Heine's glimrende fyrværkerier! Alle sammenstillinger halter og kommer tilkort. Lad os tage manden, som han var!

Aasmund Olafssøn Vinje er født i Vinje præstegjæld i Telemarken den 6te april 1818 — selv paastaar han 1819 —. Faderen var husmand, et af disse forulykkede bygdegenier, hvis begavelse

aldrig faar anledning til udvikling, og som derfor forkrøbles og bliver ugleseet af omgivelserne. Sønnen beundrer ham og omtaler ham ved adskillige leiligheder. Især roser han ham for hans gode hoved og paastaar, at han var en større filosof end de filosofiske professorer ved universitetet. Fra karakterens side synes han derimod ikke at have staaet synderlig høit. Han var en haard og kold natur, og hans sambygdinger ved endnu den dag idag at fortælle

Vinjes fødested.
(Efter maleri af Skredsvig.)

en hel del skarvestreger, som han skal have gjort sig skyldig i. Da hans mor engang klagede over hans ukjærlighed ligeoverfor hende og i den anledning sagde, at hun vilde tage sig af dage, svarede han leende: «Ja det vil jeg rigtig raade dig til.» Og moderen fulgte raadet, idet hun kort efter gik hen og hængte sig. En anden gang, fortæller hans biograf, narrede han en mand, som han havde noget udestaaende med, til at drikke sig fuld, idet han satte en flaske brændevin for ham, medens han selv sad og drak af en flaske, der ikke indeholdt andet end vand. Da manden var

bleven tilgavns drukken, gav han ham en ordentlig dragt prygl. Ved en anden leilighed kom han i slagsmaal med en vossing; vossingen var hans ligemand i kræfter, og det lykkedes ikke at kaste ham i bakken. Da satte OLAF VINJE sin tommelfinger paa sin modstanders høire øie og trykkede til, saa øiet randt ud af hovedet.

Det synes at have været en raa vikingenatur, haard, kold og grusom og paa samme tid klog, udspekuleret og resolut. At han var berygtet i bygden, siger sig selv, og at det ikke var nogen anbefaling for den vordende digter at være søn af en slig far, er ligesaa selvfølgeligt. Folk pleier jo ikke at lade sønnen dø i faderens synd, og han har uden tvivl mangen en gang faaet høre, hvad det var for en skarveslægt, han var kommen af. Det har tidlig lagt spiren til oppositionslyst i hans sind.

Moderen skal derimod have været en varmhjertet og kjærlig sjæl, men hun døde tidlig.

Paa «Plassen», hvor VINJE's forældre var flyttet ind kort tid efter guttens fødsel, var det smaat og usselt, som det pleier at være i vore husmandsstuer, naar undtages de velstaaende østlandske slettebygders. Det var ikke mere end saa vidt, de klarte sig. Dette skulde nu heller ikke forøge husets anseelse, allermindst i en bygd, om hvis beboere VINJE senere med bitterhed har sagt: «De liver berre for Maten og for aa snyta og handla.» Han er tidlig kommen til at føle sig uvel i hjembygden og længes bort.

Hans barndomshistorie er forøvrigt den gamle historie, som mangen en bondestudent har oplevet. Han læser og gjeter kreaturerne; han læser alt, hvad han kan faa tag i; meget bliver naturligvis slugt raat og ufordøiet; andet aabner perspektiver, der styrker udfærdslængslerne.

Men paa samme tid, som han læser, bevarer han sit forhold til naturomgivelserne friskt og umiddelbart; han glemmer ikke koen og gjeterne over bogen. De var hans venner og kamerater; han kjendte deres vaner og væsen, og han bevarede erindringen om dem hele sit liv. Hvad han har skrevet om «Blaamann» og «Lykle», bukken og gjeten hjemme paa Plassen, hører til det fineste og vakreste i hans skrifter, og hans sjeldne evne til at give træffende og karakteristisk dyreskildring — en evne, der gjorde ham saa populær

som «fæsjaa»-taler — den evne har suget sin kraftigste næring af barndomslivet som gjætergut.

Efterat han var bleven konfirmeret, forlod han hjembygden og drog ned til Hvideseid, hvor der holdtes et slags lærerskole. Fordringerne til en lærer var dengang meget smaa, og den, som vilde paatage sig at være det i fem aar, havde den fordel, at han slap militærtjenesten. Derfor kom VINJE paa lærerskolen. Han var der et halvt aar, tog saa eksamen og drog hjem igjen for at begynde sin lærergjerning. Om vinteren drog han fra gaard til gaard som omgangsskolelærer; om sommeren tjente han sit brød ved at gjæte driftekvæg tilfjelds. En liden ekstraindtægt havde han ved at lave træsko og brænde brændevin. Stort blev det ikke, han tjente; men han spinkede og sparede paa alle kanter, og da de fem aar var gaaet, havde han lagt sig op 100 daler. Med dem i lommen strøg han til Asker seminarium, hvor han tilbragte to aar. Saa vendte han atter hjem med et godt eksamensbevis i lommen og med haab om at faa den ledige klokkerpost derhjemme. Da dette haab skuffedes, tænkte han stærkt paa at udvandre til Amerika; men faderen satte sig imod det og overtalte ham til at søge en ledig lærerpost i Mandal. Den fik han, og drog saa hjemmefra for aldrig mere at vende tilbage uden som en, der er paa gjennemreise.

I Mandal gjorde VINJE bekjendtskab med SØREN JAABÆK, en original og udpræget bondebegavelse akkurat som han selv, og disse to skal nok have holdt meget sammen i de fire aar, VINJE tilbragte i Mandal.

Paa skolen var VINJE lærer og elev paa samme tid. Han læste som lærer i de lavere klasser, som elev i de høiere. En umættelig kundskabstrang drev ham til at læse 14—15 timer i døgnet. Fransk, tysk, latin, filosofi, mathematik kastede han sig over med forkjærlighed, og endda fandt han tid til at studere literatur ved siden af. En fremtidsplan maa der allerede fra første færd have været i dette arbeide; han vilde ikke blive siddende som skolelærer i en smaaby, han vilde længere frem og høiere op. Han havde brudt ud af den første snevre ring, den trange sneversynte fjeldbygd; han rustede sig i al stilhed til ogsaa at bryde ud af den anden, der ikke var synderlig mindre snever. Hans biograf taler om «selskabslivet i Mandal»; det klinger lidt komisk for et by-

menneskes øren. «Selskabslivet i Mandal» har vel været, omtrent som «selskabslivet» er i andre smaabyer, d. v. s. et «selskabsliv», hvori der ikke er spor af liv. Det har ikke været noget for det unge fremad- og opadstræbende talent, og tilmed stod han naturligvis ogsaa her for sig selv, han den lange klodsede bondeseminarist midt blandt disse smaa pyntede og pyntelige smaastadsfolk. Det var omtrent som at anbringe en utilhuggen granitblok mellem nipsgjenstande. Hvad VINJE havde at holde sig til under sit ophold i Mandal var ikke mennesker, men bøger, og han studerede da ogsaa alt muligt lige indtil navigation og italiensk bogholderi. Tilslut tog han endog handelsborgerskab og spekulerede paa at kjøbe en skov og drive tømmerhandel; men det blev der ingenting af. Skoven duede ikke, og saa kom der andre ting iveien.

En præst ved navn KNUTZEN havde udgivet en samling «Christelige Fortællinger til Brug ved Siden af Religionsundervisningen i Almueskolerne». Fortællingerne var vistnok særdeles velmente; men velgjorte var de ikke, og desuden var de udsprungne af en pietistisk grundanskuelse, der stødte den allerede dengang temmelig rationalistisk tænkende VINJE. Han skrev en lang anmeldelse af bogen og sendte den ind til «Morgenbladet», hvor den blev optaget og vakte adskillig opsigt. Allerede i denne første anmeldelse er der en eiendommelig blanding af alvor og spøg, som er karakteristisk for VINJE; han kjæmper alvorlig for sin opfatning og bekjæmper modpartens med drabelige logiske hug; men midt under fægtningen holder han ret som det er inde og giver sig til at gjøne og storle af alle livsens kræfter. Ve modstanderen, naar han har begaaet en dumhed eller en smagløshed! Øieblikkelig er VINJE's latter over ham, klukkende, spottende og ærtende, en latter, som smitter, saa man maa le med, selv om man har ondt af delinkventen, en kaad overlegen latter, der leger med sit offer som katten med musen, slipper det for at puste ud i en alvorlig tankerække og tager det saa igjen med fornyet begjærlighed. Anmeldelsen vakte opsigt og fremkaldte flere antikritiske indlæg; VINJE havde med engang henledet opmærksomheden paa sig som en meget farlig person, der var i besiddelse af usædvanlige evner. Det havde været meningen at gjøre ham til klokker; men det kunde der efter denne anmeldelse ikke længer være tale om, mente biskopen, og deri kunde han jo

paa en maade have ret. Mærkelig nok var VINJE af en anden opfatning, og da der saa kom endel ubehageligheder ved skolen, blev han stødt og drog sin vei. Han mente, at ubehagelighederne var en tak for anmeldelsen, og følte det trangere end nogensinde i den lille by, som han var kommen paa kant med. Han brød op og drog til Kristiania. Langt var han ikke kommen paa veien, før han passerede en anden liden by, hvor der sad en ung farmaceut, der ogsaa levede paa krigsfod med sine omgivelser — HENRIK IBSEN. Det var i 1848; to aar efter mødtes de i hovedstaden.

Trods sine tredive aar var det VINJE's hensigt at læse til examen artium; han havde næsten ingen penge; men han gav sig ikke, og saa skrev han fra tid til anden et stykke i aviserne for at rette lidt paa financerne. Især skrev han i «Morgenbladet», indtil han røg uklar med A. B. STABELL paa grund af et epigram, han havde skrevet mod denne og LUD. KR. DAA, som dengang laa i en voldsom avisfeide med hinanden.

Bland de artikler, han skrev i denne tid, maa man nævne en kritik af ERIK BØGH's leilighedsstykke «Nytaarsaften 1848». Den danske forfatter, der dengang opholdt sig i Norge, drev i sit flotte lille stykke gjøn med de norske politiske forhold, og farcen gjorde lykke; men der var ogsaa dem, som blev forarget og peb. Til dem hørte VINJE; han peb baade i «Morgenbladet» og i theatret, fik offentlig ros for det første og ubehageligheder med politiet for det sidste.

Samtidig gik han paa HELTBERG's studenterfabrik, et bekjendt artiumskursus, hvor en genial lærerbegavelse paa den kortest mulige tid søgte at bibringe sine elever saa vidt «klassisk dannelse», at de kunde klare sig ved studentereksamen. Baade paa grund af sin alder og sine pengeforhold gjaldt det for VINJE at blive færdig saa fort som muligt, og han fremstillede sig til eksamen allerede i sommeren 1849, men blev vist bort; — man siger, fordi han gjorde forsøg paa at fuske ved den skriftlige prøve i latin. Han gav sig imidlertid ikke, men tog atter plads paa skolebænken hos HELTBERG. Blandt det nye kuld af elever, han her stiftede bekjendtskab med, var den førnævnte farmaceut fra Grimstad, den 22aarige HENRIK IBSEN, og en doven vildstyring af en skolegut, der interesserede sig for alt andet end at puge latin og græsk — den 18aarige BJØRN-

STJERNE BJØRNSON. Sammen med disse to deltog han i en demonstration mod regjeringen paa grund af, at den havde udvist en indvandret frihedsmand, sønderjyden HARRO HARRING, der havde skrevet et skuespil «Testamentet fra Amerika», hvis udtalelser om kongedømmet fandtes strafbare.

Endelig blev han da student i 1850, samtidig med at HENRIK IBSEN underkastede sig examen artium. Han klarte sig saa nogenlunde, og nu gjaldt det da at tage fat for alvor. I studenderkredsene traf han og IBSEN en student fra 1847, der havde taget andeneksamen et par maaneder, før de tog artium, og da deres interesser gik i samme retning, kom de snart til at stifte nærmere bekjendtskab og besluttede sig til i fællesskab at udgive et kritisk-polemisk ugeblad.

Paul Botten Hansen.

Paul Botten Hansen var en skolelærersøn fra Sel, anneks til Vaage i Gudbrandsdalen. Han var født den 16de november 1824 paa gaarden Botten, hvor han tilbragte sin barndom hos sine bedsteforældre. Han havde flere lærere, hvoriblandt skoleholder HANS HANSEN PILLARVIKEN, som han selv har skrevet om i «Illustreret Nyhedsblad», og præsten i Vaage KRAG, som VINJE har talt saa smukt om i sine «Ferdaminni». Efter konfirmationen drog han hjemmefra og havnede paa Lillehammer, hvor han blev handelsbetjent. Gjennem KRAG's anbefaling fik han en plads paa søndagsskolen dersteds. Siden fik han plads paa et embedskontor og begyndte nu at læse til artium, som han tog i 1847. Det følgende aar var han huslærer i Valders; siden fik han en lærerpost ved et orthopædisk institut i Kristiania. Senere blev han som bekjendt assistent i rigsarkivet (1856), amanuensis ved universitetsbibliotheket (1860) og endelig universitetsbibliothekar (1864). Som saadan døde han i 1869, efterladende sig et stort og fortræffeligt privatbibliothek, der blev indkjøbt af Bergens kommune og danner grundstammen i Bergens nuværende offentlige bibliothek. I femten aar (1851—1866), paa en kort afbrydelse nær, redigerede han det for sin tid fortræffelige «Illustreret Nyhedsblad», hvori han leverede en mængde anmeldelser af norsk literatur og en hel del biografier af norske forfattere. Et udvalg af disse hans arbeider, hvoriblandt der findes meget for-

træffeligt, har i sin tid været paatænkt; men der er aldrig bleven alvor af planen. En skildring af hans liv og virksomhed leverede hans efterfølger i bibliothekarembedet, senere professor i historie L. DAAE i maanedsskriftet «Vidar».

Af de tre venner var P. BOTTEN HANSEN uden sammenligning den, der eiede det mindste grundfond af original begavelse; men han var i besiddelse af en fin kritisk sans, og paa det tidspunkt, da de traf hinanden, var han i besiddelse af et literaturkjendskab, som ingen af de andre kunde hamle op med. Baade hans kritik og hans udbredte læsning har øvet stor indflydelse saavel paa VINJE som paa IBSEN under deres udvikling, og han fortjente derfor hæderlig omtale i en norsk literaturhistorie, selv om han ikke ved egne arbeider havde tilkjæmpet sig en plads, hvad han imidlertid som allerede antydet har.

P. Botten-Hansen.

Det ugeblad, som BOTTEN-HANSEN, IBSEN og VINJE stiftede, var nærmest dannet efter den danske forfatter GOLDSCHMIDT's dengang saa berømte «Korsaren». «Korsaren» var begyndt at udkomme i 1840. Det var en sammensætning af vittighedsblad og literært oppositionsorgan. I Norge vakte denne eiendommelige og nye form for polemik og journalistik megen opsigt. I 1842 sendte WERGELAND redaktøren den hilsen, at «Korsaren» efter hans mening var saa god, at den fortjente at være norsk, og GOLDSCHMIDT's bekjendte artikel om HENRIK WERGELAND paa dødsleiet bidrog selvfølgelig ikke til at formindske denne opmærksomhed. I 1849 kom den første norske efterfølger af «Korsaren», nemlig DITMAR MEIDELL's blad «Krydseren». «Andhrimner» var et nyt forsøg i samme retning. Begge blade var hver paa sin vis frisindede, begge var udsprungne af de frisindede ideer, der omkring 1848 havde behersket den europæiske intelligens; men «Krydseren» tog det mere gemytlig end «Andhrimner» og vandt

«Andhrimner».

derfor yndest hos publikum, medens «Andhrimner» var mere principfast i hævdelsen af sit standpunkt og gjorde mindre lykke. «Krydseren» var redigeret af en samling glad, overgiven ungdom, der saa frit og freidig paa alle ting og havde faaet latterens gave i dens harmløse form. De kunde le uden at saare og ramme uden at forarge. Redaktøren var en lys og livsglad natur; han skrev sine artikler som en morsom bibeskjæftigelse; hans hovedbeskjæftigelse var at ligge ude i Kristianiafjorden og seile, og hans medarbeidere var ogsaa gjennemgaaende friske, livsglade folk, der saa frit og lyst paa livet og lo af alt, som var doktrinært og dumt, med den frie latter, som er et af ungdommens bedste prærogativer. Derfor blev det hele blad saa friskt og fornøieligt, som det blev.

Ditmar Meidell.

De tre mænd, der redigerede «Andhrimner» var derimod folk, der allerede følte sin literære virksomhed som en alvorlig livsopgave. Det var folk, der stod paa et bestemt standpunkt og var rede til at bryde en lanse for det naarsomhelst og med hvemsomhelst. Gjennem Botten-Hansen havde de to andre udgivere lært Heine, Børne og det unge Tysklands forfattere at kjende. De gik ikke helt op i deres ideer, men de tilegnede sig en del af dem, og specielt lærte de at hade alt partigjængeri, al doktrinarisme, alle forsøg paa at monopolisere sandheden som en fiks og færdig ting, der, engang funden, var given for alle tider. Den historiske betragtning af sandheden som relativ, d. v. s. som en udviklingsproces, ikke som given engang for alle, men som noget, menneskene stadig stræbte henimod, denne betragtning, der allerede med saa stor styrke og klarhed var hævdet af Lessing, den var deres; den vedblev at være det for Vinje, saalænge han levede, og den er det den dag i dag for Henrik Ibsen. «Sandheden lader sig ikke dele i Skuffer som et

Apothek,» siger VINJE allerede paa dette stadium; «den er noget organisk Helt. Sandheden er ikke noget fikst og færdigt, men en Proces, noget flydende. Guds Rige er ikke noget, man kan pege paa og sige: «se her eller der er det»; det er alene grovslagne Mennesker, som vil tage Sandheden og putte den i Lommen.» Tilslutning til et bestemt parti, en bestemt skole, en bestemt sekt fører bare til uselvstændighed og aandelig trældom, mener han. Geniet er ensomt; det tiltaler ikke de almindelige mennesker; først efter kortere eller længere tids forløb bliver det forstaaet.

«Andhrimners» redaktører var da unge, frihedskjære mennesker, der ikke vilde lade sig binde paa nogen kant. De huggede løs baade til høire og til venstre, anvendte sin skarpe kritik til vittig harcelas baade over regjeringspartiet og over oppositionen. Hvis der var noget i tiden, som tiltalte dem, saa var det arbeiderbevægelsen. I alle fald gjælder dette de to af dem, VINJE og IBSEN. Arbeiderbevægelsen var det norske ekko af februarrevolutionen, svagt, fjernt og utydeligt, men dog fuldstændig kjendeligt som ekko. Som bekjendt var februarrevolutionen arbeidernes revolution, akkurat som julirevolutionen og den store revolution havde været borgerstandens. Det var arbeidernes stilling, man diskuterede, og der eksperimenteredes paa forskjellig vis med forsøg paa at forbedre denne stilling.

I Norge var det fornemmelig MARCUS THRANE, som arbeidede for de nye ideers indførelse. THRANE tilhørte den før nævnte musikalske Kristiania-slægt, af hvilken «Fjeldeventyrets» komponist i sin tid var udgaaet. Han var født 1817 i Kristiania, blev student 1840 og slog sig saa paa det theologiske studium og paa lærervirksomhed; men efter februarrevolutionen begyndte han mere og at optræde som arbeideragitator. Han drog rundt og holdt foredrag og oprettede arbeiderforeninger udover landet med en fællesstyrelse i hovedstaden. Da en henvendelse til regjeringen ikke førte til det ønskede resultat, og da en lignende henvendelse til storthinget ikke fandt en tilstrækkelig hurtig afgjørelse, blev der holdt et møde af delegerede fra de forskjellige arbeiderforeninger, og da baade dette møde og den hele bevægelse syntes i begreb med at antage en karakter, der var farlig for den offentlige sikkerhed, fandt statsstyrelsen at burde gribe ind. Lederne blev fængslede

og flere af dem blev dømte til haard straf. VINJE og IBSEN havde vistnok havt forbindelse med dem, men slap dog uden ubehageligheder. Og den hele bevægelse var saa umoden baade i sine forudsætninger og i sin organisation, at den ikke helt ud havde kunnet vinde deres tilslutning. Det hele døde hen i al stilhed og efterlod kun hos mænd som VINJE og IBSEN en vis mistillid til politiske bevægelser.

Hvad det ikke bidrog mindst til at skabe denne mistillid, var storthingsoppositionens optræden ligeoverfor arbeiderbevægelsen og dens holdning i det hele taget. «I 1848 havde det virkelig et øieblik seet ud, som om tidens politiske bevægelser ikke skulde gaa sporløst hen over de norske oppositionsmænds hoveder. I april 1848 var der foregaaet en partiel ministerforandring, hvorved regjeringen havde modtaget to mere frisindede medlemmer; men denne ministerforandring fandt enkelte oppositionelle storthingsmænd utilstrækkelig, og i slutningen af samme maaned fremlagde de et forslag for storthinget om at indgaa til kongen med en adresse angaaende nødvendigheden af en statsraadsforandring. Forslagets fader var A. B. STABELL, «Morgenbladets» daværende redaktør, hvis blad i revolutionsaaret antog en temmelig rød farve. Desuden var forslaget undertegnet af flere af de mere fremragende storthingsbønder, hvoriblandt FAUCHALD og UELAND. Forslaget vakte imidlertid saa megen uvilje i hovedstaden, at forslagsstillerne blev bange, fremsatte et andet forslag og tog det første tilbage. Storthinget syntes heller ikke at have været synderlig modigt; thi skjøndt det nye forslag var indleveret allerede i begyndelsen af mai, kom det dog

Titelvignet af «Andhrimner».

ikke frem i thinget før 25de august og da kun for at blive henlagt paa grund af, «at det var for kort Tid tilbage af Storthingets Sammenvær til at tage den Sag under Behandling». I tiden mellem storthingets slutning 1848 og det næste storthings sammentræden i 1851 var der jo foregaaet meget, som ikke skulde være skikket til at sætte mod i den spage norske opposition. Roligheden var bleven gjenoprettet ude i Europa; de oprørske folk var bleven kuet. Den norske opposition, der mødte paa thinget i 1851, var derfor den medgjørligste og spagfærdigste opposition af verden. «Morgenbladet» havde efter 1849 vasket en hel del af sin røde farve af sig, og dets redaktør havde gjort ligesaa. Da adressen om ministerskiftet atter kom frem i thinget, var hans forsvar for den meget tamt, og den faldt derfor ogsaa med glans. Ogsaa ved flere andre leiligheder viste Stabell en iøinefaldende tilbøielighed til at nærme sig ministeriet, og de øvrige oppositionelle thingmænd var saa bløde og medgjørlige, at det maa have været en sand fornøielse for ministeriet at have med en saa hyggelig opposition at gjøre» (Henrik Jæger: «Norske forfattere», side 189—190). Henrik Ibsen gjorde blodig nar af det hele i «Norma eller en Politikers Kjærlighed, Musiktragedie i tre Akter», hvis indhold man vil finde udførlig refereret i den netop citerede bog. Ogsaa Vinje satte sig for anledningen i spotternes sæde; det viser hans digt «1848»:

Titelvignet af «Andhrimner».

«Man galte en Stund med den galliske Hane
og purrede Kammen og Vingerne slog.
Saa kom Reaktionen den sminkede Flane
og Frihedens Samson i Haarene drog.
Filistrene bandt ham, sligt vente han maatte
O, Aar atten Hundred og firti og otte.

Nu gaar han den arme ved Møllen og oxer
Filistrenes Glæde dog svinde maa brat,
De ved ei af noget, før Lokkerne voxer
og ruller kring Skuldrene ned som en Nat»
o. s. v.

Det standpunkt, som «Andhrimner» forfægtede, var saaledes et radikalt standpunkt udenfor partierne, der for de tre unge digtere og specielt for de to betydeligste af dem stod som spidsborgerlige kompromisstandpunkter og stymperagtigt middelveisfareri. Skikket til at blive populært var et blad med et saadant standpunkt ikke, og silke spandt selvfølgelig ikke redaktørerne paa det. Det skal ikke engang have havt hundrede abonnenter og gik ind efter tre fjerdingsaars forløb. Paa grund af dets ringe udbredelse hører det nu til de største literære sjeldenheder i vor literatur.

Vinje og pressen.

En maaned efter at «Andhrimner» var gaaet ind, begyndte BOTTEN-HANSEN udgivelsen af «Illustreret Nyhedsblad». Han havde ladet sin dramatiske eventyrdigtning «Huldrebrylluppet» trykke i «Andhrimner», et interessant, af GOETHE's «Faust» paavirket arbeide, hvorfra der fører enkelte forbindelseslinjer fremover mod IBSEN's «Per Gynt». Nu opgav han poesien og slog sig helt paa journalistiken og kritiken for senere mere og mere at gaa over til bibliografien. IBSEN gik paa en vis maade den modsatte vei; han forlod journalistiken for bestandig, har senere kun yderst faa gange indladt sig paa at yde bidrag til aviser og tidsskrifter og slog sig helt og holdent paa digtningen. VINJE vedblev hele sit liv at forbinde journalistik og digtekunst. I visse henseender var det maaske hans styrke, akkurat som det var HEINRICH HEINE's; i andre henseender var det en svaghed, der splittede hans væsen literært talt og bevirkede, at det aldrig lykkedes ham at afpræge hele sit væsen i et enkelt værk. Selv det bedste, han har skrevet, repræsenterer kun sider af VINJE; intet VINJE helt og holdent.

Han var allerede et stykke op i trediveaarene; han, der havde

vist saa meget mod og energi, naar det gjaldt at arbeide sig opover de dannelsens trappetrin, til hvis øverste afsats han havde higet at naa, han stod nu efter denne mislykkede prøve usikker og modløs ligeoverfor spørgsmaalet om, hvad han skulde leve af i fremtiden. Man skal huske paa, at ingen norsk forfatter indtil da havde havt mod til at leve helt ud for sin forfattervirksomhed. Allesammen havde gjort den literære virksomhed til en bibeskjæftigelse efter endt dagværk. WERGELAND havde endt som bureauchef i rigsarkivet efter at have været hofpensionist; WELHAVEN havde taget imod en stilling ved universitetet, hvortil han ikke følte sig kaldet, og som han i grunden ikke var voksen. De andre forfattere var præster, sorenskrivere, skolemænd og var nødt til at være det paa grund af landets lidenhed og de literære forholds pinagtighed. Den eneste, der indtil da havde forsøgt at leve helt ud for sin literære virksomhed, var P. CHR. ASBJØRNSEN; men økonomisk slet stillet som han dengang var, skulde hans eksempel ikke virke synderlig opmuntrende paa en mand, der endelig engang maatte prøve paa at faa sikker grund under fødderne. IBSEN var den første, som i ungdommelig genial selvtillid vovede at tage skridtet fuldt ud, og efter ham kom snart BJØRNSON. VINJE derimod vovede det ikke; han var allerede for gammel og for livserfaren til at turde indlade sig paa slige vilde eksperimenter, og saa slog han da af, begyndte at studere retsvidenskab og ernærede sig samtidig med at skrive korrespondancer til en udenbys avis.

I disse korrespondancer til «Drammens Tidende» havde hans eiendommelige begavelse i lang tid sit hovedafløb. Den ikke langt fra hovedstaden beliggende trælastby havde trang til at følge med i alt, hvad der rørte sig derinde i «kulturcentret», og VINJE skrev og fortalte dem om alt muligt. Der var ikke den ting, som han ikke tog under behandling, og bestandig var behandlingsmaaden saa eiendommelig og interessant, at den blev læst med fornøielse, selv om læseren ikke interesserede sig synderlig for det emne, han behandlede. Ofte vakte han forargelse med sine breve og blev skjældt ud for en pøbelforfatter og en skandalskribent; men læst blev hans breve, og udgiveren af «Drammens Tidende» frydede sig over de mange nye abonnenter, han fik, og gav forfatteren en fast aarlig gage af 300 spd. for at levere to breve om ugen. Det var

jo et efter datidens forhold yderst respektabelt honorar. Rigtignok var der en hage ved det: kjøbmændene i Drammen likte ikke at betale sine avertissementsudgifter kontant; udgiveren maatte tage varer for dem; ergo maatte han ogsaa for en del betale sine medarbeidere in natura. «Men,» som BOTTEN-HANSEN lunt bemærker, «dette gjorde for en Mand med Kjøbsmandsexamen og øvrige praktiske Erfaringer fra Telemarken intetsomhelst Skaar i den egentlige Indtægt, men gav ham kun nok en Anledning til at udvikle sin Alsidighed og skjærpe sin Selvironi.» Han var Drammens-korrespondent i 7—8 aar og skrev ifølge BOTTEN-HANSEN alt i alt omtrent 1000 breve paa denne tid.

«Dølen». I 1858 opgav VINJE sin korrespondentvirksomhed og grundede sit eget blad «Dølen», et særdeles mærkeligt og eiendommeligt organ, der skaffede sin redaktør det øgenavn, hvorunder alverden kjendte ham. «Dølen» var VINJE, og VINJE var «Dølen». Udgiven af VINJE's skrifter har kaldt «Dølen» det uregelmæssigste af alle ugeblade. Og deri har han vistnok fuldstændig ret. «Af de 8 «aargange» har bare tre saa mange nummer, som der er uger i aaret; det er den første, den fjerde og den sjette». — «At «Dølen», naar det lider paa sommeren, tager sig nogle ugers ferie for at gjøre en fjeldtur, det er en «uregelmæssighed», som knapt er værd at nævne; det er snarere at regne for en «regelmæssighed». «Dølen» bare melder, naar det er hans tid.» Undertiden udkom ikke bladet i flere maaneder. Og ikke nok med det; men ret som det er, stanser bladet «et halvt aar, et helt aar, halvandet aar, eftersom det kan passe». Istedetfor de manglende numre fik da abonnenterne bøger — saaledes f. eks. «Ferdaminni» i 1860, da VINJE havde taget sig et temmelig langt pusterum.

I «Dølen» skrev VINJE om alt muligt. Det er et rent forraadskammer af en eiendommelig aands tanker; han fremsætter sin mening om nye bøger og om offentlige personligheder, om tidens store bevægelser og om smaa hverdagsbegivenheder; han taler om politik og om kunst, om filosofiske materier og om sociale spørgsmaal. Det hele minder paa en vis maade om det pulterkammer af kundskaber og ideer, som HOLBERG et hundrede aar tidligere havde præsenteret læseverdenen under titelen «Epistler». Og hvad der giver det hele varig værd og interesse, er den originale opfatning,

der aabenbarer sig overalt, selv i de mindste smaating. Hvad VINJE end rører ved, bliver det hans aandelige eiendom; han ser det altid paa sin egen maade, faar altid noget eiendommeligt ud at det, noget, som morer og overrasker paa samme tid. Og over det hele kaster han et bredt solstreif af humor, af sin solide, djærve norske bondehumor, saaledes som den var bleven spiritualiseret og forfinet gjennem den lange og mangeartede dannelsesproces, han havde gjennemgaaet.

I sproglig henseende betegner «Dølen» en ny epoke for VINJE. Han har tidligere skrevet paa det almindelige bogsprog, baade naar han digtede vers, og naar han skrev prosa. Men lidt efter lidt var han begyndt at anvende norske bondeord i stadig voksende udstrækning, og nu gik han helt og holdent over til maalstrævet; han anvendte ikke gjennemført det «landsmaal», som IVAR AASEN havde konstrueret; han holdt sin kurs adskillige streger nærmere mod det levende talesprog; men han følte sig dog paa mange maader bunden af de gammelnorske former og vendinger, som IVAR AASEN havde forsøgt at vække til nyt liv, og han er i saa henseende den, der staar AASEN nærmest, paa samme tid som han allerede har nærmet sig et skridt mod det moderne maalstræv, der søger at bringe de levende nutidsdialekter til literær gyldighed.

I politisk henseende begynder «Dølen» med at være en gjentagelse af den gamle VINJE's anskuelser; han slutter sig ikke til noget parti, betragter dem tvertimod alle med mistro og kritik. Oppositionen havde han især lidet tilovers for. UELAND og bondepartiet stod for ham som repræsentanter for den nationale sneversynthed, som han selv havde kjæmpet saa ærlig for at komme ud over. Partikampen hos os var «berre ein Strid millom Kunna og Faakunna. Det er bedst at taka seg sjølv til Eksempel, so saarar eg ingen: daa eg var 25 Aar, minnast eg vel dei Tankar, eg hadde om Politik. Det var saa rare Tanker det! Ja, eg høyrer nett dei same av mange «liberale» Storthingsmenn. Daa eg vardt 30 Aar, saag eg nokot lenger ikring meg: det var liksom naar ein kjem ut i ein vidare Dal. Eg finner likeeins desse same Tankarne atter hjaa mange Storthingsmenn. Og no kring firti Aars Alderen, daa eg hever lesit Lovkunna, no hever eg andre Tankar om mangt og mykit i Politiken, og liver eg ti Aar til, saa ventar eg at hava

lært endaa meir.» Som den, der hævder udviklingen, ser han med en vis skøieragtig ringeagt ned paa alle dem, som holdt faste, fuldfærdige meninger, og specielt gik denne spot ud over bondepartiets fører UELAND. Denne rolige bondehøvding af den gamle skole, hvis politik var bestemt af kampen for bondens rettigheder med embedsmændenes, hvis frisind var betinget af standsfordomme og ikke naaede ud over dem, og hvis fremtidstendenser ikke strakte sig ud over grundlovens givne ord — han var VINJE en torn i øiet. I en bekjendt artikel sammenlignede han paa skøi UELAND med NAPOLEON og fandt, at begge i grunden var store tyranner. «Som alle store Menn hava Napoleon og Ueland strævat lengi og tekit imist, fyrr dei fingo Snara om Halsen paa sit Folk. Dei ero fødde «Diplomater» baade tvo, tigjande (tause) ganga dei med Fingren paa Nosi, hengjange ut sine Krokar, som Tosken biter paa, og Folk grunna yver, kvat desse botnelause Menn tru om det og det, og kor Ljonelden skal slaa ned. «Er ikke eg ogsaa endefram?» segjer Napoleon, og det same segjer Ueland, og Folk vite kvaarki upp elder ned.» — Den skøieragtige sammenligning mellem NAPOLEON og UELAND fremkaldte en polemik, der for lange tider satte VINJE paa det sorte bræt hos det saakaldte liberale parti. Senere kom dog VINJE til at nærme sig den liberale fylking, og paa mange punkter blev han talsmand for dens anskuelser.

Vinje som kritiker.

Interessant er det at følge VINJE's kritiske virksomhed i «Dølen». Som kritiker havde han en fortræffelig egenskab, sin sunde nøgterne forstand, der altid bragte ham til at være paa vagt mod det, som var overspændt og affekteret; men det kunde ogsaa hænde, at denne fortræffelige egenskab blev ham en lænke om benet, saasnart andre og finere kritiske evner skulde til. I den romantiske periode, han tilhørte, var det en yderst fortjenstfuld gjerning at raabe til dem, som prøvede at svæve i skyerne: Kjære, lad os holde os til jorden! Men denne gjerning ophørte at være fortjenstfuld i det øieblik, den vendte sig mod fænomener, hvori der var flugt og fart, uden at denne flugt og denne fart var usund. Helt fri for at rammes af denne bebreidelse var VINJE ikke; men til hans fuldstændige undskyldning taler den vanskelige stilling, hvori han stod. Som kritiker var han den sunde fornufts, realismens repræsentant i en periode, da realismen endnu ikke havde seiret som literært princip. Der

var ingen strid brudt løs mellem realisme og romantik, han havde altsaa ikke anledning til at optræde som fører og forkjæmper for en ny skole. Men striden var der alligevel; den førtes uklart og halvt modstræbende i forfatternes indre, og den aabenbarer sig tydelig nok i de bøger, de paa dette tidspunkt frembragte. «Er Ibsens «Brand» Revolution eller Reaction?» spurgte GEORG BRANDES i 1871, og han kunde ikke svare andet end: «Jeg skal ikke kunne sige det, saa meget har dette Digt af begge Dele.» Rent literært taget kunde dette spørgsmaal gjøres om alle periodens frembringelser, og svaret maatte overalt blive det samme, saa stærkt er gamle romantiske tilbøieligheder blandet med nye realistiske synsmaader. Et af de mest slaaende eksempler er BJØRNSON's «Arne», en bog, hvori de kraftigste skildringer gaar fredelig side om side med den mest idylliske romantik. VINJE's kritik af dette arbeide er da ogsaa særlig bekjendt. Det er en lang afhandling, der i november 1859 gik gjennem hele tre numre af «Dølen». Nogen god kritik er det ikke, dertil er den altfor partisk og altfor lidet alvorlig paa mange punkter; men den er dog alligevel trods alle sine feil af stor betydning, fordi dens udganspunkt er den nye realisme, som hidtil ikke var traadt saa konsekvent frem.

VINJE havde selv levet bondens liv; han havde altsaa de nødvendige forudsætninger for at bedømme naturtroskaben i en skildring af folkelivet. Han kunde bedre end de fleste afgjøre, hvad der var uforfalsket virkelighedsskildring, og hvad der var fri poesi. Fra sit standpunkt kom han til det resultat, at der i «Arne» var altfor meget af det sidste og altfor lidet af det første; det ærgrede ham og satte hele hans drillelyst i bevægelse. Og hvad der ikke bidrog til at formindske ærgrelsen, det var den opmærksomhed, som disse nye BJØRNSON'ske folkelivsskildringer vakte. Der blev efter hans mening gjort altfor meget staak af dem. Vistnok levede vi i en tid, da alt, selv det allermindste, blev modtaget med tak; men alligevel kunde det blive for meget af det gode. Saa satte han sig da ordentlig tilrette i spotternes sæde og gav sig til at drive gjøn med bogen af alle livsens kræfter; hans afhandling er et forsøg i den ironiske kritik, som vor literatur ikke eier mage til. Han slutter sig ogsaa til dem, som roser bogen; men han gjør det paa et ganske andet grundlag end de andre. «Arne» er slet ikke alvorlig ment

Kritik af «Arne».

fra forfatterens side; det hele er en parodi paa det nationale stræv i lighed med WESSEL's «Kjærlighed uden Strømper». Og fra dette synspunkt gjennemgaar han fortællingen. Først og fremst var den en parodi i sproglig henseende fra først til sidst. Han pegte paa inkonsekvenserne i BJØRNSON's dansk-norske sprogform; det var naturligvis parodi paa den dannede tale, og maalstræverne fik ogsaa sit, naar han, ret som det var, plumpede ud med et norsk udtryk, der snart blev skrevet paa en, snart paa en anden og snart paa en tredie maade. Saa kom indholdet. Enhver husker det berømte første kapitel om træerne, som klædte fjeldet. Selv det huede ikke VINJE; det var parodi paa eller efterligning af H. C. ANDERSEN, og da WERGELAND i et digt havde udtalt samme tanke, saa var det ogsaa en parodi paa alle dem, «som bruka Wergeland baade til at baka og bryggje af». Hvad VINJE siger om dette kapitel og endnu mere, hvad han undlader at sige om det, er det bedste bevis paa hans begrænsning som kritiker. Saa begynder han at plukke ud enkelte ord og sætninger; alt det søgte i den BJØRNSON'ske ungdomsstil forfølger han med iver undertiden paa en fortræffelig maade, undertiden med en smaalig hængen sig i bogstaven, der minder om det forrige aarhundredes kritiske forsøg. Naar BJØRNSON skriver, at Margit «skar i at gråte», bemærker VINJE, at «paa Norsk segja vi tok i at graata og ikke skar»; naar det heder, at «bekken kyste furuen på foten og gjorde sig så innerlig lækker», paastaar VINJE, at der er H. C. ANDERSEN'sk sentimentalitet, som er ude og gaar; «for det er eit klent Kyss: det er fyrr eit Gnag, daa Borken gjeng af, og Moldi skylest burt.» Han ler med rette over slige affektationsanfald, som at forfatteren lader eneren sidde paa «huk» og «klø» sig i «håret», eller som naar bjerken «letter skørterne vel opp». «Det opnar ein Bakgrunn af mange Slags Tankar dette. Han vitste nok at velja sine Ord, den Skalken.»

En af de hovedindvendinger, VINJE har at fremføre mod personerne hos BJØRNSON, er en indvending, som ofte senere er bleven fremsat, den nemlig, at hans personer græder for meget. SHAKESPEARE's og GOETHE's personer har det ikke med at græde, i AUERBACH's «Dorfgeschichten» holdes der ogsaa maade med taarerne, «og likeins hjaa vaare eigne friske Folk som Østgaard og Wolf (!), og M. Hansen gjerer heller ikki somykit af Graat. Det er berre

Poeter som ero til at graata af, som lata sine «Personer» vera Taarepersur.» Dette og meget andet spotter VINJE som unaturligt ud fra sit realistiske standpunkt. Og dog er heller ikke han helt ud konsekvent og klar i dette punkt. Naar det kommer til stykket, lader han det staa hen som et stort spørgsmaal, om digteren skal skildre livet sligt, som det er, eller han skal forskjønne det. «Det aalmenne Folkevit maa segja: vi hava nok af Styggedomen i Livet med det, vi dagstødt sjaa, om ikki Kunstnaren skal taka slikt med, for skal han ikki upplyfta vaar Tanki, so kunna vi vera honom forutan.» De unge norske digtere lider af en sygdom, paastaar han, «og denne Sjuken er, at vi saa tidt visa fram det raae Liv og kalla det nationalt alt: ein raudkantad Stakk, ei kvit Kufte, Ludren, som ljomar i Lidi, Kubjøllur og Lokking, Kortspil om Gjenta, Armodsdomen i Tanke og Tale, Husmanns-Stoga med halvnakne Ungar og Trætte millom Foreldri, med eit Ord: Skinnfelden er det, som vi saa tidt hevja upp til norsk Flagg.» Hvis ikke «maalet» havde været der, skulde man tro, det var WELHAVEN og ikke A. O. VINJE, som havde skrevet det sidste citat; dette med skindfelden er specielt saa ægte WELHAVEN'sk, at man føler sig fristet til at tro, det er hentet lige ud af hans mund.

Vinje og Henrik Ibsen.

Det er altsaa paa en vis maade en kløft mellem VINJE's theori og praksis som kritiker. Hans sunde sans fører ham til at anlægge den realistiske maalestok i det enkelte virkelige tilfælde; men saasnart han skal fremsætte almindelige theorier, viser det sig, at ogsaa han er bunden af den gamle skoles synsmaader. Han var da paa dette punkt en overgangsskikkelse, han som de andre af periodens forfattere, selv om han stod som en af de mest fremskredne.

Ligeoverfor HENRIK IBSEN staar VINJE i regelen meget beundrende. «Ingen annan af vaare Komediskrivarar sosom A. Munch eller B. Bjørnson kann skriva so dramatisk eller med den poetiske Glans eller den leikande Magt over Tungemaalet, som Ibsen,» skriver han i 1866. «Skal der vera Tale om Samanlikning, so standa dei der som flaue Herrar mot Ibsen. Dette skal Literaturhistorien segja, om so han gjeng lønalaus; og den skal segja dette til Spott og Skam for dei Magter, som hava lønt deim og ikki honom.» Der var bleven sagt, siger VINJE, at om WERGELAND og WELHAVEN var bleven slaaet sammen, vilde de have været én mand af første

rang. Før han havde læst «Brand», havde han været af den mening, at der aldrig kunde blive mere end en mand af tredie eller anden rang, om IBSEN og BJØRNSON blev «ihoplagde». «Men no efter at have leset «Brand» maa eg halvt tru, at IBSEN vilde kunna hava voret den eine Storenden af ein stor Mann. Der skal fælande myket til at vera ein stor Mann. Der er berre tretten Stjernor, trur eg, paa Himilen af første Rangen, og i Verdsens Historie er der knapt fleire. Holberg er ein, og det den einaste i vaart Bokrike». Han roser IBSEN's arbeider, og især «Brand», for det naturlige og lette norske sprog, der udmærker dem; han roser ogsaa hans teknik som dramatisk forfatter. BJØRNSON er efter hans mening umulig i saa henseende. Men IBSEN har i «Kongsemnerne» frembragt det i sit slags bedste dramatiske arbeide, som de tre nordiske riger har at opvise. Han karakteriserer «Brand» som et sprogligt og satirisk mesterværk. «Det er beiskt og bitande og vittigt og poetisk». Trods sine mange feil vilde det være en pryd for den største literatur, som POPE's «The Dunciade» er det for den engelske. Stadig væk roser han IBSEN paa BJØRNSON's bekostning. Man skal huske paa, at det netop var i den tid, da den almindelige mening var begyndt at opstille BJØRNSON og IBSEN som to konkurrerende modpaver akkurat som man — og det med større ret — havde opstillet WERGELAND og WELHAVEN en tredive aar i forveien. Jeg husker det saa godt fra begyndelsen af syttiaarene, da vi unge artianere begyndte at interessere os for literatur og samtale om literære sager i de kredse, vi færdedes. «Er De IBSEN'ianer eller BJØRNSON'ianer?» var et spørgsmaal, man stadig fik stillet. Forholdene var endnu saa smaa og pladsen saa snever, at man ikke syntes, man havde raad til at anerkjende begge de store forfattere paa én gang, og endnu den dag idag kan man træffe gjengangere fra den tid, der kommer i harnisk, saasnart man udtaler sig med udelt anerkjendelse om den af de to forfattere, hvis «-ianer» vedkommende ikke er. Hvis VINJE var noget, var det i alle fald ikke «BJØRNSON'ianer». Han greb enhver leilighed til at komme BJØRNSON tillivs, og han var i saa henseende overdreven og uretfærdig haard i sin dom. Men nogen blind «IBSEN'ianer» var han paa den anden side heller ikke. Ligesom han havde karakteriseret «Arne» som en parodi paa bondelivet, fandt han det rettest at karakterisere

«Brand» som et storslaget skjemtedigt «og det somyket heller, som IBSEN kann vera ein stor Skjemtarskalk med sine flirande Baktankar». Og han gjennemfører paa en vis maade denne tanke. Den høie overjordiske idealisme, der kommer til orde i «Brand», stødte alt det sunde og praktiske i hans natur, som alt det hyperpoetiske i «Arne» havde stødt ham. «For rett at njota det glimrande i «Brand» maa eg derfor taka honom skjemtefullt. Han er for ravende galen, maa vita, til at vera aalvorsam.» Den begeistring for skandinavismen, der paa saa mange punkter lyser frem gjennem «Brand», stempler VINJE som skjemt over skandinavismen. «Ved ellers at draga ut hans Meining af hans tidlegare Ord, so skulde han nettup vera Skandinav, men det er betre at gjera Mannen til ein Skjemtarskalk en til ein Daare, som slæst med sjølvgjorde Vindmyllor.» — «Ja, det er Vindmyllor dei reisa seg up og sidan slaast med, mange af desse yngre Poeterne.» Dels slaas de med vindmøller, dels jager de efter skyggen. Og en saadan skygge er «Tidens Halvhed», som IBSEN har det saa travlt med i «Brand». Tiden har vist aldrig været mindre halv, end den nu er, mener VINJE; men «Gud bevares! den er altid «halv» mot den Mønstertid vi kunde tenkja os; og Folk hava godt af at høyra illt, om dei so aldri fortena det. Dei fleste læ berre aat slikt Skjell og Smell, men det biter likvel paa some, og det er vel, at Poeterne hava «Dampen uppe». Naar dei læra litt meir og faa det betre i Livet, so gjeng den snart ned. Det kann spaa ei Framtid at slaast med Chimærer eller Indbillningar. Sjaa soleides Welhaven i si «Norges Dæmring». Det er tidsnog at bli satisfait eller fornøgd. Der sitja dei Krokarne og tru, at det er Fant med Livet, fordi det er Fant med dei sjølve.» I en udtalelse som denne har man den yderste konsekvens af VINJE's «realisme». Det er en anskuelse, som har været hævdet mangfoldige gange i bedre grosserermiddage; det er portemonnæens realisme, et standpunkt, der desværre undertiden synes at have havt betydning for VINJE, men som aldrig har kunnet nævnes i forbindelse med den digter, han ved denne leilighed taler om. IBSEN's senere liv og forfattervirksomhed har paa den mest slaaende maade gjort hans ord til skamme. Den mand, der i 1866 var «fant» økonomisk seet med VINJE's øine, har aldrig opgivet sin pessimisme, — «sin Tru, at det er Fant med Livet» — selv efterat penge og

æresbevisninger har strømmet ind paa ham i mængdevis. Man har kaldt VINJE en kyniker. En udtalelse som den citerede viser, at hans sunde praktiske blik paa livet under visse omstændigheder kunde forføre ham til udtalelser, der havde et stærkt anstrøg af kynisme.

Han har mange rosende ord om alle de poetiske partier i «Brand»; men han frakjender dem hel originalitet; IBSEN er i «Brand» paavirket af WERGELAND, paastaar han. Et vist forhold mellem stilen i «Brand» og i WERGELAND's senere fortællende digte kan enhver, der har øre for sligt, med lethed opfatte; men at stemple det som et paavirkningsforhold er alligevel for krast til at være træffende. Det er simpelthen en udvikling i sproglig og metrisk henseende af det, som WERGELAND havde grundlagt. IBSEN er ingenlunde WERGELAND's efterligner, ikke engang hans efterfølger; han er den nye generations mand, der har hævet arven og forøget den. Hans verskunst er lettere, finere, smidigere end HENRIK WERGELAND's; hans sprog er klarere og slutter sig smukkere og blødere om tanken; WERGELAND betegner det dristige tilsprang, IBSEN den, der er naaet lykkelig over paa den anden side. Her ser ikke VINJE klart, som man vanskelig kan vente, at en mand, der sidder midt op i det, skal kunne se. Ser han klart, saa beundrer vi manden som en overlegen aand; sér han ikke, er der derfor ingen grund til at rakke ned paa ham. Det viser kun, at han, som vi alle, i større eller mindre grad, var et barn af sin tid med dens ensidigheder og med dens af tidens standpunkt bestemte og begrændsede horisont.

Da VINJE skrev sin kritik af «Brand», var hans horisont allerede begyndt at indsnevres, fordi han var kommen til det punkt, at han saa alt i lys af sin hovedide: maalsagen. Han slutter sin anmeldelse af «Brand» paa følgende karakteristiske maade: «Som Døl eller «norsk-norsk» Mann maa eg ellers synas, at det spaar godt for vaar Literatur, at dessa vaare Poeter, som no ero mest uppe i Dagen, slikt riva seg lause fraa det virkelege Liv og jaga up i Skoddeheimen. Paa den Maaten kjem Folkets Liv likesolitet fram som Folkets Spraak. Det er ein kunstig Kultur. «Det kann vera for Byfolk», som Storthingsmennene sagde om dei «Nygifte». Og med all Vyrdnad for «Byfolk», so er endaa ikke det Nationen.

Solenge ikki han kjem til Ords, so ligg der litet Lag paa all slik Poesi. Det er det inførde Maalet og den utanpaahengde Kulturen, som meir og meir krabbar fram mot Fallitten sin. Men alt skal hava si Tid, og det er ikki ventande, at det skal ganga fort. Det er godt vi kunna faa sovidt myket Usans.» Det er karakteristisk, at den mand, der tidligere havde gjort front mod de nationale bestræbelser i kulturens navn, finder en digtning som «Brand» fuld af «udenpaahængt kultur», fordi den bare er for byfolk, altsaa ikke for hele nationen. Ti aar tidligere vilde VINJE ikke som her have delt nationen i to halvdele: byfolk og landsfolk. Han vilde have anlagt et andet delingsprincip: dannede og udannede, og han vilde have taget dannelsens, oplysningens parti, som han havde gjort det, dengang han angreb UELAND. Dengang var det vistnok en smule umotiveret at fælde dannelsens landse mod den verdenserfarne autodidakt, der havde svunget sig op til oppositionshøvding. Nu var det vistnok ikke mindre umotiveret at slaa paa nationalitetens stortromme og tale om læsning «for byfolk» i anledning af et digt som «Brand», der vendte sin vækkende og manende røst til alt, der eiede dannelse og intelligens i landet.

Og jo mere lykke «Brand» gjorde, jo mere opmærksomhed, det storslagne IBSEN'ske digt vakte, desto mere fremmed stillede VINJE sig til det. Det gik ham her, som det i det foregaaende tiaar var gaaet ham ligeoverfor BJØRNSON: den almindelige anerkjendelse vakte hans oppositionslyst. Man har heri villet se misundelse ligeoverfor yngre literære ungdomsvenner, der havde større held med sig, end han havde; men det er at se paa sagen en smule smaat. Kan vel hænde, at et saadant psykologisk moment har blandet sig ind med; men det har ikke været det eneste moment, ikke engang hovedmomentet. Han var den ældste, den fremmeligste i aandelig udvikling, den klareste og mest nøgterne i livsanskuelse; han var den legemliggjorte praktiske fornuft, og han saa alt det uklare, overgangsstemplede, inkonsekvente i sine yngre samtidiges arbeider. Han protesterede derfor mod beundringen, fordi den var altfor udelt; han vilde, at man skulde sondre gammelt fra nyt, sundt fra usundt, friskt fra sygt; og han lo og pegte fingre og gjorde gjøn, da det ikke lykkedes ham at bringe folk til at se det, som efter hans mening laa saa soleklart op i dagen. Allerede i høsten

1866 har han atter fat paa «Brand» i anledning af en kritik i «Morgenbladet», og da har bogens lykke allerede gjort ham betydelig bidskere, end han havde været paa vaarparten. «Brandpoesi er Navnet paa den Slags Diktning, som er leid og sinnad og skjeller og smeller paa alt det, som til er, og vel so det,» heder det i begyndelsen af denne opsats, og i samme toneart fortsættes der flere spalter igjennem. Og skjøndt han ikke er enig med dem, som fordømte «De unges forbund» som et helt og holdent gement stykke, griber han dog efter dets fremkomst anledningen til at snerte Ibsen, fordi han har været «politisk Poet» i de sidste aar. «Politik er en af Grunntonane i hans heile «Brand»væsen. Han er Skandinavernes og Samrøringanes Poet, og det er fraa desse Kanter han fær sine største Lovord. Det er naar han «brandar» og g(r)yntar» mod Norge og alt norskt, det er daa «Morgenbladet» og denne store Parten af vaar samrørande Ombodsstand fagnar med Godlaaten sin.» — — «Og saa jaalar han seg Ibsen og liksom rømer fraa dette skarve Landet. Var der Aalvor i denne sjølvgjorde Landlysing, so vilde han finna seg for god til at taka mot ein Skilling af eit slikt Filleland. Men daa han tek imot denne, so visar dette betre end nokonting annat, at Mannen er for grunn baade til at hata og elska. Det er ikke Aalvor, men «Støi». «Var det ikke til at læ aat, so kunde du bli harm over, at Ibsen, som det tydleg nok visar seg, verdt stor i Danmark og Sverike ved at skjella og smella paa Norge. Men det er, som naar Hunden gjøyr mot Maanen, so det vilde vera barnagtigt at bli sinnad. Men eg veit ikke, om det er anstendigt for Landet at holda seg slik ei Rivbikkje. Det gjør ingenting, forstend seg; men det ser ikke godt ut. Det er vel ellers best at taka det for Gutegap og tru, at Mannen snart verdt leid af heile Brandvæsenet sit. Kom han berre heimatter, so skulde vi nok skjemta med honom, so han snart fann seg sjølv likso latterleg som vi gjera. Han forstaar Skjemt. Det er eit godt Hovud. Og naar han so lærde Land og Folk at kjenna, so kom han nok paa andre Tankar. Men no ligg han ute og jaalar og grillar seg up, og med sit heile Donquixotteri fiktar mot Tyskland og England liksovel som imot os, for Danmark maatte staa aleine i sin Krig.» Vinje endte altsaa med

at angribe IBSEN, som han i sin tid havde angrebet BJØRNSON. Det var naturligvis først og fremst, fordi han ikke sympathiserede med de ideer, der dannede forudsætningen for den IBSEN'ske satire i sekstiaarene; men der var vistnok ogsaa, som før antydet, en anden faktor, der kom med i regningen. Det var den, at IBSEN efter «Brands» offentliggjørelse endelig havde vundet den anerkjendelse og paaskjønnelse, som han saa længe havde savnet. Hans bøger blev revet bort oplag efter oplag, hans navn var paa alles læber, og den «digtergage», som han tidligere forgjæves havde søgt, var storthinget nu øieblikkelig rede til at yde ham. Snævert seet kan det let opfattes som misundelse, naar VINJE hentyder til disse kjendsgjerninger paa en alt andet end tilfreds maade. Og nægtes kan det vel neppe, at et lidet snev af misundelse har været med i spillet her, som under angrebene paa BJØRNSON. Men den egentlige drivkraft i disse angreb har dog vistnok været af en høiere art; det har uden tvivl været VINJE's dybt rodfæstede oppositionslyst, der ved denne som saa mange andre leiligheder var ude og gik. Han havde en trang til at protestere mod alt det, som var almindelig anerkjendt, hvad enten det nu var meninger eller personer. Han kunde til sine tider være besat af en modsigelseslystens dæmon, der næsten giver det udseende af, at den, der ved slige leiligheder førte hans pen, det var selve kjærringen mod strømmen. Det var for en stor del dette, der gjorde ham svag som kritiker og umulig som politiker. Dem, som iaar var hans meningsfæller, og hvis optræden han roste i de stærkeste ord, dem rakkede han ned det følgende aar. Det var f. eks. tilfældet med advokat DUNKER; først var han hans menings-

Aasmund Olafsen Vinje.

fælle under de unionelle stridigheder i begyndelsen af sekstiaarene; men senere gik han over til modparten og forfulgte nu DUNKER i sit blad paa en maade, der ikke var synderlig tækkelig.

Ophold i England og Sverige. I 1862 havde han faaet et reisestipendium for at studere den engelske jury; han opholdt sig i England og Skotland til 1863 og udgav i Edinburgh en skildring af sine indtryk: «*A Norsemann's views of Britain and the British*» (senere udgivet paa norsk under titelen «Bretland og Britarne»). Efter tilbagekomsten til Norge blev han inviteret til Stockholm af den daværende norske statsminister SIBBERN og opholdt sig nu i Sverige henved et aars tid. Det var vistnok dette ophold, der fremkaldte hans omslag i de unionelle spørgsmaal. Kopist. I 1865 blev han ansat som kopist i justitsdepartementet, en behagelig, om end ikke synderlig godt aflønnet stilling, der ikke hindrede ham fra baade at studere og skrive i kontortiden. Det fortælles saaledes, at det meste af «Storegut» er bleven skrevet ved hans pult i justitsdepartementet. I tre aar beholdt han sin post i departementet, og «desse tri Aar var fulla dei beste i heile hans Liv», skriver hans biograf. «Han hadde fengit noko fast til Løn for sitt Eksamens-Stræv, han kunde med sine smaa Krav til Livet liva sorglaust utan aa beda Vener og Uvener um Hjelp og likevel arbeide for sine Hugmaal. «Dølen», som mest i heile 1864 og dei tri fyrste Fjordungaar av 65 hadde kvilt, baade avdi Vinje hadde voret ute paa Ferd, og avdi han vantad Pengar, kom no ut til fastsett Tid og hadde mykje Lesnad, som Folk totte sers forvitneleg, og det totte han stundom sjølv med. «Idag er «Dølen» so god, at han ikkje burde prentast,» sa han ein Gong til nokre av sine Vener.»

Omgangskreds. Men neppe var Vinje kommen vel til sæde i en offentlig stilling, før oppositionslysten atter var ude og gik; neppe havde han faaet fodfæste inden «embedsværket», før han begyndte at slutte sig nærmere til dem, der angreb hele dette embedsværk. I sin biografi af VINJE gjør VETLE VISLIE opmærksom paa den indflydelse, som VINJE's omgang i sekstiaarene havde paa hans politiske overbevisning. Han vankede dengang sammen med en del yngre mænd, der havde den mest levende interesse for det offentlige liv. Den betydeligste af dem var den unge, senere saa bekjendte historiker ERNST SARS, og om ham og VINJE samlede

der sig en klik, der havde møde en gang hver uge. Som ung student har jeg selv havt den ære at blive indført i denne kreds af min daværende lærer, den nys nævnte professor Sars. Det var ca. 6 aar efter Vinje's død; men kredsen var forøvrigt omtrent den samme, og tonen var vistnok uforandret. Vi mødtes hver torsdagskvæld efter spisetid i et lidet værelse i «Studentersamfundet», bryggede os et glas toddy, og saa bar det løs med samtaler om allehaande historiske, politiske og sociale materier. Kredsen skulde nok oprindelig have dannet sig om minder fra Jotunheimen. Det var for at mindes og samtale om indtryk deroppefra, at man først var kommen sammen, og derfor bar kredsen endnu i 1876—77 navnet «Turistentag», skjøndt der aldrig, saavidt jeg mindes, blev vekslet et ord om fjeldture og turistvæsen. Derimod var dagens politiske spørgsmaal stadig paa bane, og saa var det stormænd i datid og fortid, som specielt blev karakteriseret og diskutteret. Af dalevende personligheder var det specielt Victor Hugo, som var kredsens helt; af fortidsmennesker var ingen saa ofte paa bane som Montesquieu og Voltaire. Den første forfatters bog «*Esprit des lois*» blev citeret med en andagt, som en troende citerer bibelen, og Voltaire havde et taknemmeligt og beundrende publikum i disse stilfærdige norske embedsmænd, der stod paa det sorte bræt paa grund af sin Voltair'ianisme, positivisme og radikalisme. Den franske tænker Comte havde gjort indtryk paa flertallet af dem, de var vel bevandrede i hans tungt skrevne værker og var stolte af at blive offentlig skjældt ud som positivister. Ogsaa i den franske revolutions historie var de hjemme og besad her en sagkundskab, der beherskede alle detailler. Der kunde undertiden finde lange meningsudvekslinger sted om detailler i revolutionshistorien, om hvis tilværelse en grønskolling som jeg ikke havde anelse engang. Ernst Sars med sin store og mangesidige læsning og med sin aandfulde udtryksmaade spillede omtrent den samme rolle i denne kreds som P. Botten-Hansen i sin; det var egentlig om ham, vi alle samledes. Men tidligere havde han nok maattet dele høisædet med Vinje, der ikke var mindre aandfuld, om han end var det paa en anden maade. De var fædrelandsvenner paa sin hals, disse mænd; i de unionelle stridigheder hævdede de Norges sag til det yderste, og paa det sproglige og literære omraade holdt

de ogsaa paa Norges selvstændighed i alle dele. De havde større sympathi for bondeoppositionen end for embedsstyret, omendskjøndt de med sine radikale europæiske ideer ikke kunde slutte sig til det gamle bondeparti i et og alt.

Paa VINJE havde samværet med disse mænd den indflydelse, at det udviklede og fæstnede hans politiske meninger. UELAND havde tidligere ikke uden grund beskyldt ham for politisk løshed og spottet over, at han skiftede meninger flere gange om dagen. Nu blev han støere. «Fraa 1866 av er der difyr mykje meir Meining i «Dølens» Politik enn fyrr,» heder det i den før citerede biografi. «Naar han vilde prøva aa gaa sine gamle Vegjer, so leidde dei han inn paa Landsvegen att, og daa var han aldri sein til aa segja, at han havde faret galet. Men mange fann, at han ikkje var so morosam lenger, daa han vart mindre ironisk eller altfor lite dølsk, og sa, at han var eit Tutarhorn for andre sine Meiningar. I Døle-Ringens Møte samled han Mat til «Dølen» og vart soleis ein Tolk for det, som rørde seg hjaa dei beste i Samtidi, — sovidt var han eit Tutarhorn; men han skreiv aldri anna, enn det, som han hadde gjort til sin verkelege personlege Eigedom, og han formad altid det, han skreiv, etter sitt sermerkte Syn.»

Afsked. En fast gjenstand for VINJE's angreb i de senere aar var regjeringen, den regjering, som havde givet ham en plads i et af sine kontorer. VINJE synes ikke at have havt spor af anelse om, at hans kritik blev betragtet med mishag paa høiere steder. Han skal endog, efter hvad der fortælles, have tænkt at søge et sorenskriverembede i Finmarken og nærede de bedste forhaabninger om at faa det; men inden han endnu havde meldt sig til embedet, fik han andet at vide. I slutningen af februar 1868 besluttede regjeringen at give ham afsked fra justitsdepartementet, idet den fandt, at hans skarpe angreb paa regjeringen ikke var forenelige med hans stilling som departementsfunktionær. Saaledes var VINJE atter sat paa den bare bakke. Det gjorde ham bitter og yderligere polemisk, og fra nu af betragtede han sig som en martyr for sin overbevisning. Og denne følelse aftog ikke, da endel storthingsmænd i 1869 forgjæves fremsatte forslag om, at der skulde bevilges VINJE forfatterløn. Med en kneben majoritet besluttede storthinget, at forslaget ikke skulde behandles som en sag af

første klasse, og det var ensbetydende med, at den slet ikke skulde behandles.

Hvad der gjorde dette afslag føleligere for VINJE, var, at han samme aar havde indgaaet ægteskab. Han var dengang 51 aar, og hans hustru var en 33 aarig lærerinde ved Kristiania folkeskoler. Hun var født i Nordland, havde været gift med en lensmand ENEVOLDSEN i Østerdalen og var kommen til hovedstaden efter at være bleven skilt fra ham. Hun beundrede VINJE allerede, før hun lærte ham at kjende, og efterat de havde truffet hinanden paa en lærerfest, blev sympathien snart gjensidig. Nogen stormende ungdommelig kjærlighed udviklede der sig ikke mellem dem, dertil var begge vistnok dels for gamle, dels for reflekterede. VINJE havde i tidligere dage havt let for at forelske sig; men det gik ikke dybt, og det var hurtig over uden at have afsat andet mærke end digte. Denne gang skrev han ikke digte; enten havde han nok med virkeligheden og følte ingen trang til at kaste poesiens guldskjær over den, eller han var ikke forelsket nok til at føle sig poetisk greben. Begge muligheder staar aabne; hans biograf synes nærmest tilbøielig til at holde paa den sidste uden dog at angive bindende grunde for sin antagelse. Ægteskabet blev af kort varighed; sommeren 1869 stod brylluppet; vaaren 1870 døde hun efter at have bragt en søn til verden. Hvorledes VINJE følte tabet, kommer til orde i det lille digt «Ein Lem mist»:

Giftermaal og ægteskab.

«Ein Lem du misser, sosom Haand og Fot,
men endaa er det lenge, som du kjenner,
at det er so, som det baad' svid og brenner
i dei avskorne Led og Ledamot.

— — — — — — — — — — — — — —

So er det, naar det døyr ifraa os ein,
som var os her til Hjelp og Hugnad givit
og vaksen so med eit til os i Livet,
som var det Blod av Blod og Bein av Bein.

Og som med Likam, so det er med Aand:
dei er som eit med os til Livet borne:
du griper etter denne Fot og Haand,
og finn med Rædsla, dei er fraa deg skorne.»

Det er. et digt, der ikke røber nogen stærk sorg med store udbrud; det er kun en ensom, træt mands triste stemning. Til

begravelsen skrev Bjørnson et varmt og smukt digt, og ved graven rakte de gamle venner hinanden haanden, som om der aldrig havde været noget fiendskab imellem dem. I digtet siger Bjørnson:

«Det Hus, du bygde dig igaar,
idag det døden sænkte
og du staar gammel, syg og saar
paa Grus af det, du tænkte.»

Sygdom og død.

Den tredie linje indeholder den bogstaveligste sandhed; Vinje var virkelig allerede meget syg, da han fulgte sin hustru til graven. Han led af en stærk forkjølelse, ledsaget af feber og nervøsitet. Efter nogle ugers ophold paa landet kom han sig en smule og begyndte atter at udgive «Dølen»; men det var ikke mange numre, han orkede at udgive; 24de juli kom det sidste, og allerede før den tid var han bleven indlagt paa rigshospitalet. Lægerne erklærede, at han led af *morbus Brigthii.* Han var ikke bange for døden, men omtalte sit endeligt med en vis smilende mildhed. Hans største sorg var, at han ikke kunde komme sin vanlige tur til Jotunheimen den sommer. «Men naar eg no er lagd i Kista,» sagde han en dag til Ernst Sars, «so vil min Aand slaa upp sin Heim deruppe millom Fjelli, og so vil eg sitja der paa Falketind og sjaa ut yver Norig, og Fjellradirne skal stiga fram» — og saa brast han i graad. Høifjeldet og højfjeldsnaturen, den, han havde færdedes i som barn, den han havde elsket med turistens begeistring som mand og den, han havde besunget som digter, spillede ogsaa en fremtrædende rolle i hans tanker paa sygeleiet. Til de venner, der besøgte ham, blev han ikke træt af at fortælle om den tid, da han færdedes som gjætergut oppe i Telemarken. De steder, han engang havde forladt for at søge lykken ude i den vide verden, dem vendte hans trætte tanke nu tilbage til, og i aanden gjensaa han dem i et forklaret lys, der gav hans sind hvile og glæde. Men tilslut blev dog modsætningen mellem minderne og omgivelserne ham for haarde. Han vilde ikke dø her i den tunge hospitalsluft; han vilde atter engang ud i solen og sommerluften, ud til det duftende løv og de kvidrende fugle. Han forlod hospitalet uden videre og drog op til Gran paa Hadeland, hvor pastor Bang, den nuværende kirkeminister, tog gjestfrit imod ham. Han var meget

syg og overanstrengt, da han kom frem, og dagen efter fik han en voldsom blodspytning. Man vilde vaage hos ham; men det frabad han sig paa det bestemteste. Natten mellem 29de og 30te juli 1870 døde han, uden at nogen var tilstede ved hans dødsleie. Om morgenen, da husets folk kom op paa hans rum, laa han der som lig med et smil paa læben.

Han blev begravet paa Grans kirkegaard; tre aar efter blev der reist et mindesmærke paa hans grav; det var fremkommet som resultat af en offentlig subskription. Den kolossale broncebuste, der kroner granitsokkelen, er udført af VINJE's gamle ven BRYNJULF BERGSLIEN, til hvis bedste portrætbuster den skal høre.

Den ældste bog af nogen betydning, VINJE udgav, er «Ferdaminni fraa Sumaren 1860». Det er en interessant og mærkelig bog, og de fleste af dens trehundrede pagina læser man med ublandet fornøielse. Alle sider af VINJE's forfatterpersonlighed aabenbarer sig her, og man kunde i grunden skrive en hel karakteristik af VINJE paa grundlag af denne ene bog, akkurat som VICTOR CHERBULIEZ har leveret en karakteristik af den græske plastik paa grundlag af en hest af PHIDIAS. Hvis bogen har noget forbillede, saa er det HEINRICH HEINE's «Harzreise»; det er utvivlsomt, at HEINE's glimrende reiseskildring har foresvævet VINJE, da han begyndte paa sin bog. Han aabner «Ferdaminni» med et farvel til hovedstaden, akkurat som «Harzreisen» aabnes med et farvel til Göttingen; han strør fuldt op af digte ind i sin skildring, og han er i det ene øieblik smeltende lyrisk, i det næste øieblik fuld af vid og satire — akkurat som HEINE. Som HEINE betragter han reiseskildringen som et bekvemt paaskud til at udtale sig om alt muligt, og han gaar i dette stykke videre end HEINE. Den tyske digter nøiede sig med at være lyrisk og satirisk; VINJE er ogsaa moralist. Det er en karakteristisk side af hans forfatterpersonlighed, som her bryder frem, og som senere spiller en stor rolle selv i hans digte. Hans sunde praktiske fornuft kunde ikke bare sig for at tale et ord med i laget, og han skildrer mennesker, han træffer paa sin vei, ikke som mennesker, men som eksempler, snart som eksempler til efterligning, snart som eksempler til advarsel. Han er i dette stykke i slægt

«Ferdaminni».

med HENRIK WERGELAND og med de moraliserende digtere fra slutningen af forrige aarhundrede. Det er en af de egenskaber, der fjerner hans «Ferdaminni» fra «Harzreisen». Og paa samme tid, som der er ting, der peger tilbage mod en længst afsluttet periode, er der ogsaa ting, som peger frem mod en ny tid. Man behøver bare at læse de første sider for at faa en levende følelse af dette. Forfatteren reiser fra hovedstaden med jernbanen, og han begynder sin bog med en lang omtale af jernbanen.

Hvad var jernbanen for de andre datids-forfattere? Den var prosaen, den var den voldsomme forstyrrelse af naturens fred, den var de rette linjers prosaiske afbrydelse af landskabets bløde linjer. Allesammen klager over dette, det er en sorg og en sut over jernbanen, saa stor, at selv CAMILLA COLLETT er med paa den. AASMUND OLAFSEN VINJE tager derimod et andet standpunkt. Han er her den moderne mand, den mand, som ser klarere og tænker dybere, end alle de andre har seet og tænkt. Begyndelsen af «Ferdaminni» er forsaavidt et gjennembrud, som den vender det almindelige standpunkt om og derigjennem stiller sagen paa hovedet. Den lyder saaledes, og det er klassisk prosa, som her citeres:

«Mange meina, at aka paa Jarnvegen er leidt og keidt og altid likt seg sjølv; men eg, som er leid af trøyttkjørde Øykir og Skranglekjerrur, eg finner det som eit Dikt at fara so fort og sjaa Tre og Steinar og Tuvur og alt, som i Vegen kann koma, at syna seg fram i ein Augneblik og atter renna fraa os som skræmde Fuglar, og so høyra Eimvogni frøsa som ein annan Hest og faa Mat og Drykk af Kol og Vatn. Det er sama Drivkraft som i Hesten og meg og deg, berre paa ein litit annan Maate, so det no ikki er verdt at tala um leide og keide Drivverk og slikt nokot, liksom det berre skulde vera Kol og Vatn og Eld og Malm. «Der er ei Livsens Aand i Hjulom», som Profeten talar um.

Det er Mannatanken, som her paa Skaparvis hever blaasit Liv i Nosi paa Jordklumpen, og gjort Kol og Vatn og Eld og Malm til Tenaren sin; derfor skriker og frøser i Fugleflog denne Tenaren under Svipuslaget af vaar Aand, og me sitja paa vaar Sigervogn stoltare enn dei romerske Sigerherrar, og turva ikki som dei hava ein narreklædd Mann bak paa Vogni, som ropar til Mannegarden paa baade Sidur af Sigerskeidet:

«Kom i Hug, store Mann, at du maa døy!»

Og so rulla me fram mot Upplysnings og Jordodlings smilande Land, for det var sannt det, som Franskmannen Condorcet alt aatteti Aar sidan sagde:

«Her vil med alt vaart Stræv vera Villmannskap i Livet, til dess me hava lagt under os all Naturkraft, so me faa hena til at gjera for os det tyngste og grøvste Arbeid, so berre me ganga og sjaa etter som Uppsynsmenn.»

Men paa samme tid som denne bog indeholder slige partier, prægede af en mandig og modern opfatning, indeholder den ogsaa partier, der dufter af den fineste naturstemning, saa at prosaformen uvilkaarlig maa vige pladsen for smeltende bløde vers. Jeg behøver bare at minde om den herlige begyndelse af det stykke, der bærer overskriften «Huldra»:

«Tri Mil gjekk eg ein Sundags-Ettermiddag upp igjenom dei bratte Furulidar og vest nordetter dei lange Fjøllmyrar og Flottir kvite af Reinsmose med knappt eit grønt Straa. Der var so audt og daudt, at eg berre høyrde Andardraget mit. Kvelden drog inn paa, og Lufti tok til at tykna, so Fjøllpiggarne stodo med blaagraae Hettur paa Hovudet, som Soli af og til skein ikring og fargade Fjøll og Flott med sin himilske Eld. Eg sette meg paa ein Stein og skaut Pusten, turkande Sveiten af Panna mi.

No ser eg atter slige Fjøll og Dalar,
som deim eg i min fyrste Ungdom saag,
og sama Vind den heite Panna svalar;
og Gullet ligg paa Snjo, som fyrr det laag.
Det er eit Barnemaal, som til meg talar,
og gjer' meg tankefull, men endaa fjaag.*
Med Ungdomsminni er den Tala blandad:
Det strøymer paa meg, so eg knappt kan anda.»
o. s. v.

Lige i forveien har han talt om sæterstel og grøfternes betydning for et rationelt jordbrug, og lige efter leverer han en humoristisk karakteristik af skindfelden. Det mangler altsaa ikke paa afveksling i denne reiseskildring.

---

* fjaag — glad.

«Storegut». Efter i 1864 at have offentliggjort en digtsamling udgav VINJE i 1866 sit digteriske hovedværk «Storegut», et slags fortællende digt, hvis stof han har hentet fra sin egen fødebygd. Hovedpersonerne i dette digt havde levet der i bygden i gamle dage; hans egen fader kunde erindre dem, og det var nærmest fra hans mund, han havde hørt deres historie. Og ind i dette historiske grundstof havde han saa flettet en hel rigdom af sine egne barndomserindringer fra skov og mark. Handlingen i «Storegut» er meget enkel, og den episke traad er yderst tynd. Egentlig talt er det ikke noget virkelig episk digt, men en række af digte, der i kronologisk orden fremstiller de vigtigste punkter i heltens liv. Det begynder med at fortælle om Storeguts fader, og det er denne person, som hele tiden fører ordet.

> «D' er Olav, som ut denne Bodi ber;
> d' er han, som fortel denne Soga her.
> Han diktar og kved desse Visor ut,
> fraa fyrst um seg sjølv, so um Storegut,»

heder det i begyndelsen af det andet digt, og saa fortæller han da om, hvorledes han lærte at læse, hvorledes han havde det som soldat, om sin kjærlighedshistorie og sit ægteskab til Storeguts fødsel.

Derefter fortælles om Storeguts barndomsliv, om hans meriter som soldat, hvorledes baade han og faderen drager til kongen sammen med Lofthus for at klage over hjemlige overgreb, hvorledes de begge bliver erklæret fredløse og lever et vildmandsliv oppe i fjeldene, indtil der udbryder krig og Storegut maa gaa i felten sammen med sine seks brødre. Han vender alene tilbage. Senere ser vi ham i forskjellige situationer, snart følger vi ham paa markedsfærd, snart optræder han som skattegraver. Og saa strammes der endelig en smule episk virkning sammen; men den er svag, og forfatteren gjør et forgjæves og fortvivlet forsøg paa at motivere den ad psykologisk vei. Kaksen Gunnstein Grytebekk, der som driftebonde har tjent sig en formue, gjør et frugteløst forsøg paa at give sig i kast med kjæmpen Storegut, og Storegut haaner ham siden, dels ved at tegne et billede af ham, som ikke er videre smigrende, dels ved at sige enkelte ord, som er alt andet end

behagelige for vedkommende. Saa kommer der en hel række andre digte om Storegut, saa læseren rent har glemt Grytebekken og hans forhold til helten; men pludselig dukker denne person op igjen; han drager tilfjelds for at skyde sig en ren; men istedetfor skyder han Storegut og graver ham ned i uren, saa ingen finder hans lig før efter flere aars forløb. Motiveringen er her ikke spor af episk, men rent modern psykologisk. Den lyder saaledes:

«Eingong paa Storegut han tok
so smaatt og liksom fram seg kjende;
men Storegut i honom skok,
so aldri meir han der seg brende.

I Grytebekken som ein Tagg
det stakk seg inn, at slikt han tapad.
Til Storegut han fekk ein Agg,
men endaa like blid seg skapad.

Og altid lenger inn og inn
han stakk og stakk seg denne Taggen.
Og i det hevnefuse Sinn
han aat ikring seg denne Aggen.

Naar du i Stein ein Sprekk fær sjaa:
han auker Aar for Aar, den Sprekken;
for Frost og Vatten sprengja paa.
Og slikt det var med Grytebekken.»

Og de smaa forsøg, der bag efter gjøres paa at uddybe fiendskabet fra Grytebekkens side, er for smaa til at give handlingen nogen stærkere interesse. Olaf bliver skudt af Grytebekken, og skuddet kommer saa uventet som muligt; det er saa uforberedt, at man ikke har anelse om det, før det smelder. — Heller ikke fra karaktertegningens side er der nogen gehalt i «Storegut»; titelfiguren har i grunden bare to egenskaber: han er stærk og godmodig, en snil kjæmpe, som har større styrke end alle andre, og som ikke desto mindre er god, som dagen er lang. Nogen karakteristik er der ikke; den er udtømt med ordene elskværdig styrke; andet er det i grunden ikke, Vinje har at fortælle om sin helt. Han, der havde rakket saa ned paa den Bjørnson'ske bondenovelle, viste sig ved denne leilighed som den, der ikke var istand til at opfatte de

dybere sider af folkelivet. Det bedste, han kunde give, var skildringen af Storeguts liv som gjæter, en skildring, der har hentet sin poesi fra VINJE's egne barndomsoplevelser hjemme i fædrenebygden. Der er kraft i versene og dybde i tankerne; en sjelden gang antager det hele en intens lyrisk form, som for eksempel i det mageløse lille afsnit, der bærer overskriften «Det syng fyr Storegut», og hvis væsentlige indhold er det berømte erotiske digt, noget af det fineste og blødeste, VINJE har skrevet:

«Den Dag kjem aldri, at eg deg gløymer;
for um eg søver, eg um deg drøymer.
Um Nott og Dag er du like nær;
og best eg ser deg, naar myrkt det er.

Du leikar kringum meg, der eg vankar.
Eg høyrer deg, naar mitt Hjarta bankar.
Du stødt meg fylgjer paa Ferdi mi,
som Skuggen gjeng etter Soli si.

Naar nokon kjem og i Klinka rykkjer,
d'er du, som kjem inn tel meg, eg tykkjer:
Eg sprett fraa Stolen og vil meg te,
men snart eg sig atter ende ned.

Naar Vinden lint uti Lauvet ruslar,
eg trur d'er du, som gjeng der og tuslar!
naar sumt der burte eg ser seg snu,
eg kvekk og trur, det maa vera du.

I kvar, som gjeng og som rid og køyrer,
d'er du, eg ser; deg i alt eg høyrer:
I Song og Fløyte- og Fele-Laat,
men endaa mest i min eigen Graat.»

Men ved siden af er der her som altid hos VINJE en stærk tendens til at moralisere og filosofere; der er digte i «Storegut», hvor denne tendens kommer frem paa en maade, der er ligefrem pudsig. Han fortæller ganske jævnt om Storegut og hans oplevelser, og saa slutter han hver strofe med et slags omkvæd, nyt for hver strofe, men altid moraliserende, altid en sentens, der søger at samle indholdet af de foregaaende linjer i en sententiøs form. Her et par vers til prøve:

«Han Storegut ingenting drog seg fraa;
I Elsk han til alt var bunden,
baad' Folk og Fe, baade store og smaa,
ja endaa Katten og Hunden.
Det Hjarta, som elskar, fyr alt maa slaa.
— — — — — — — — — — — —
«I Fe som i Folk er eit Hjartalag;
dei kunna i Elsk seg gilda.
Du ser, at dei hava eit Mannadrag
og graata so Taarer trilla.
I alt, som hev' Liv, er det sama Slag.»
o. s. v.

Episk digter var Vinje ikke; hans øvrige forsøg i episk retning er faldt uheldig ud; og intet af dem vil blive staaende i fremtiden.

Det er ene og alene som lyrisk digter, at Vinje vil have et navn ud gjennem tiderne; men paa dette omraade vil han ogsaa beholde et navn som en af de største, vor literatur eier.

Lyrisk digtning.

Hans lyriske digtning er mangeartet, han er den mest gammeldagse og den mest moderne af samtidens norske forfattere. Han skriver digte i den moraliserende genre, saa man næsten skulde tro, at gamle papa Zetlitz havde været hans lærer og forbillede; alle de tanker og ideer, som han havde faaet ind i sin hjerne gjennem sine mangfoldige dannelsesprocesser, maatte han give form i digt, og formen blev ogsaa derefter, ikke digterisk, men didaktisk, ikke poetisk, men jævn prosa med rim. Saa er der andre digte, hvor refleksionen antager en mindre didaktisk form; men digterisk er den ikke; den er interessant og pikant, morsom at læse og vittig; men med digtning har den ingenting at gjøre. Vinje er i disse digte ikke digter, men causeur; han siger aandrigheder og pikanterier, som om han skrev en føljeton i en avis; men poesi er der ikke i dem. Jeg har nævnt et eksempel af «Storegut» paa, hvorledes refleksionen fører ham bort fra det poetiske og hen mod det sententiøse. Der er i hans digte mange slige eksempler at finde, og enhver, der har en smule kjendskab til hans digtning, vil have let for at finde dem. Men saa er der ogsaa digte, hvor en lun livsfilosofi er tilspidset til en saa glimrende form, at man maa have meget snevre og meget gammeldagse begreber om digtekunst for at vove at slaa haanden af dem. Man læse for eks. et lidet digt som «Tyteberet»:

«Tyteberet uppaa Tuva
voks utav ei liti Von.
Skogen med si grøne Huva
fostrar mangein raudleitt Son.

Eingong seint um Hausten lagde
liten Svein til Ber-Skogs ut:
«Raudt eg lyser», Beret sagde,
kom aat meg, du Vesle-Gut.

«Her ifraa du maa meg taka:
mogjet Ber er utan Ro.
Mal meg sundt, at du kann smaka
Svaledrykken av mit Blod!

«Mognar du, so vil du beda
just den sama Bøn som eg.
Mogjen Mann det mest maa gleda,
burt for Folk at gjeva seg.»

Hele tankegangen i dette lille digt er jo særdeles didaktisk; det er omtrent som en gammel fabel med «moral» i enden, men det er dog saa fint formet, at det maa regnes til poesi, selv om man tilslut i altfor høi grad «merkt die Absicht und wird verstimmt». Og der er andre af hans smaadigte, der i denne henseende naar høiere. Husk blot paa det lille digt «Til ein nyfødd», der i faa linjer fulde af lattermild menneskeforagt giver et slags ekstrakt af den biografi, som alle vi moderne kulturmennesker har tilfælles, fordi vi lever i et samfund, der har det saa travelt med at passe paa andres affærer og aldrig lærer saa megen dannelse, at de forstaar den ting, at en gentleman og en fin kvinde ikke bryder sig om andet end det, der vedkommer dem selv. — Et digt som det gjennem Edvard Grieg's melodi saa berømte «Gamle Moder» er typisk for det refleksionsmættede i Vinje's lyrik.

«Du gamle Mo'r! du sliter arm,
so Sveitten er som Blod,
men endaa i dit Hjarta varm.
Og du meg gav min sterke Arm
og dette ville Mod.

Du turkad' Taarir av min Kinn
somangein Herrens Gong,

og kyste meg som Guten din
og bles meg uti Barmen inn
min sigerfulle Song.

Og gamle du, du gav til meg
mi mjuke Hjarterot,
og derfor maa eg elska deg,
korhelst eg vankar paa min Veg,
um so paa villan Fot.»

Det er et deiligt lidet digt; enhver, som husker paa sin egen mor, bliver varm om hjertet, naar han læser eller hører det, og dog er det vistnok slet ikke slig ment; det er fædrelandet, digteren tænker paa, altsaa en følelse af en mindre intim, mindre elementær og derfor ogsaa mindre poetisk natur. Det er stort og smukt, som det er; men det mister alligevel noget af sin glans derigjennem, at det bare er et slags allegori, et billede og ikke en realitet. — Dybest og høiest naar VINJE som lyriker i enkelte af sine erotiske digte — f. eks. det før citerede «Den Dag kjem aldri» — og i sine naturstemninger, hvoraf jeg ogsaa før har citeret en prøve fra «Ferdaminni». Det herlige digt «Vaaren» staar vistnok i denne henseende øverst og betegner efter min opfatning det høieste punkt, hvortil VINJE's lyrik har hævet sig. Her er der poesi af den ædleste art. Hvilken sart stemningsfylde er der ikke i linjer som disse:

«Enno ein Gong fekk eg Vetren at sjaa for Vaaren at røma;
Heggen med Tre, som der Blomar var paa, eg atter saag bløma.
Enno ein Gong fekk eg Isen at sjaa fraa Landet at fljota,
Snjoen at braana og Fossen i Aa at fyssa og brjota.
Graset det grøne eg enno ein Gong fekk skoda med Blomar;
enno eg høyrde, at Vaarfuglen song mot Sol og mot Sumar.»

Den naturfølelse, der aabenbarer sig i disse linjer, er saa inderlig og varm som hos faa andre af vore digtere, og dog er den ikke umiddelbar; refleksionen blander sig ind og lægger en melankolsk dæmper over glæden ved vaarens gjenkomst. Det heder, efterat skildringen af vaaren er tilende:

«Alt dette Vaarliv eg atter fekk sjaa, som sidan eg miste.
Men eg er tungsam og spyrja meg maa: tru det er det sidste?»

Han slaar sig tilro med den trøst, at han har faaet nyde meget vakkert i livet. Fra vaarglæden gaar han atter over til tanken paa døden, og bag al den lyse naturjubel synes han at høre suk fra de afdødes aander.

«Derfor eg fann millom Bjørkar og Bar i Vaaren ei Gaata;
derfor det Ljod i den Fløyta, og skar, meg tyktest at graata.»

Denne slutning er karakteristisk for VINJE; den aabenbarer en side af hans væsen, som giver et temmelig vidt overblik over hans digteriske eiendommelighed. Paa bunden af hans natur laa der en umiddelbar og varm følelse; men denne følelse var tidlig kommen under refleksionens herredømme; den kunde i enkelte tilfælde indgaa en harmonisk forbindelse med denne refleksion; men ofte tog refleksionen rent magten fra den og pegte fingre ad den. I slige tilfælde var det, VINJE rigtig slog gjækken løs og blev kaad og skøieragtig; da var det, han «heineiserede», og undertiden var det ikke frit for, at han ogsaa «byroniserede» en smule.

Men man vilde tage meget feil, hvis man i ham vilde se en repræsentant for den «verdenssmerte», der havde spillet en saadan rolle i den europæiske literatur en menneskealder eller saa omtrent før hans optræden. Han tilhørte en ny slægt, og jo længer han levede, desto mere modernt blev hans livssyn. Han var evolutionist med liv og sjæl og troede som en kulsvier paa udviklingen; han var en hader af al stilstand og alt mørke, han elskede oplysning og fremgang i tænkning og kultur med seig begeistring, og han greb enhver leilighed til at bryde en lanse for denne sin kjærlighed. Skjøndt bondefødt var han mindre end nogen i samtiden blind for alt det forældede i vor landbefolknings tænke- og levemaade, og han var paa jagt efter det, hvor han kunde finde anledning til det. Man behøver bare at læse «Ferdaminni» for at erkjende, med hvilken utrættelig iver han driver denne forfølgelse. Ogsaa naar det gjaldt bybefolkningen, huggede han løs, skjøndt han her ikke formaaede at tale med den samme autoritet. Paa sin eiendommelige vis har han ydet et vigtigt bidrag til kulturarbeidet i vort land, og han har en fremtrædende plads i den række af folkeopdragende forfattere, der har spillet en saa stor rolle i vor

unge literatur fra WERGELAND's og WELHAVEN's dage. Der er to grupper af disse forfattere; rydningsmændene og bygningsmændene kunde man kalde dem. I kraft af sit naturel kom VINJE — ligesom WELHAVEN — til at høre til de første, medens WERGELAND staar som førstemand blandt de sidste.

Af VINJE's skrifter foreligger der et omfangsrigt udvalg i seks bind: «A. O. Vinjes Skrifter i Utval. Utgjevne af Det norske Samlaget» (Kristiania 1883—90). De fire første bind besørgedes af H. A. HALVORSEN, de to sidste af VETLE VISLIE. Der er desværre ikke nogen gjennemførthed i ordningen af VINJE's talrige avisartikler, og ligesaa maa det beklages, at ingen af VINJE's frembringelser paa det almindelige skriftsprog har faaet plads i samlingen. En udførlig biografisk skildring udgav den nysnævnte VETLE VISLIE: «A. O. Vinje ved Vetle Vislie» (Bergen 1890). Bibliografi.

Den 20de marts 1828 blev **Henrik Ibsen** født i Skien. Faderen, der var kjøbmand, tilhørte en gammel dansk kjøbmandsslægt, som var indvandret til det vestlige Norge. Baade skotsk og tysk blod var i tidens løb bleven blandet med det danske. Moderen tilhørte en til Skien indvandret tysk familje. Der var en udpræget temperamentsforskjel mellem de to forældre. Faderen var stemt i dur, moderen i moll; han var livsglad, kvik og selskabelig anlagt; hun var en mørk, sky natur, der trak sig tilbage i sig selv. Han var vittig, og hans vid var ikke altid af den gemytlige slags; han kunde ramme, saa det sved; det vidste hans bysbørn, og derfor stod der en vis respekt af hans hvasse tunge. Det er tydeligt, at spirerne til HENRIK IBSEN's satire og vid har ligget hos den gamle Skienskjøbmand. Paa den anden side maa man hos moderen søge spirerne baade til hans idealisme og til den mørke grundstemning, der gaar igjennem hans bøger. Henrik Ibsen.

Da HENRIK IBSEN blev født, drev faderen en stor forretning i en af Skiens hovedgader. Der var megen trafik og megen selskabelighed i det lille toetages hjørnehus ligeoverfor kirken. Men da den unge HENRIK, familjens ældste barn, var i sit ottende aar, Barndom.

fik herligheden en brat ende. Kjøbmand IBSEN maatte indstille sine betalinger; næsten alt, hvad han eiede, strøg med, og det eneste, han beholdt tilbage, var en liden landeiendom i Skiens omegn. Til denne eiendom trak han og hans familje sig tilbage for at føre et ensomt og ubemærket liv i kamp med smaa kaar.

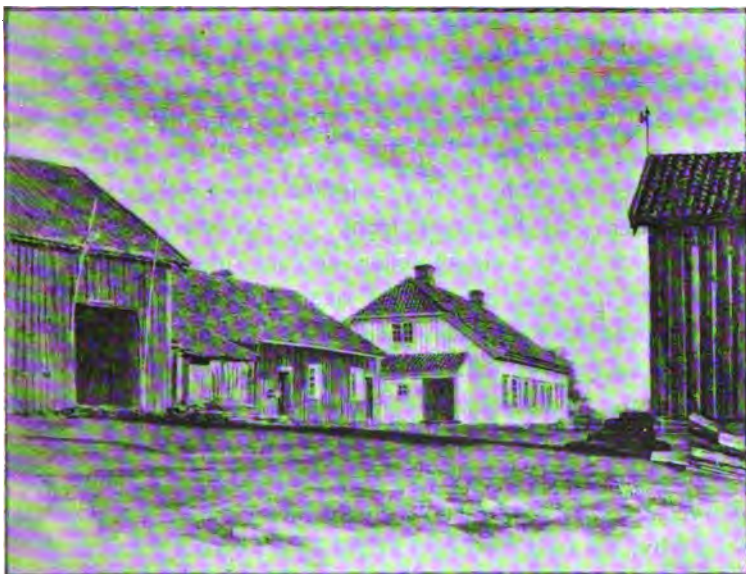

Ibsens fødehus.
Efter illustration i Henrik Jægers «Henrik Ibsen 1828—1888».

Det synes, som om den unge HENRIK ikke har havt jævnaldrende legekammerater; i sine yngre søskendes lege deltog han ikke; han trak sig tilbage til en liden forstue, der var bygget til gaardens hovedbygning, og her levede han i sin egen verden; han læste i gamle bøger, tegnede, lavede sig et dukketheater osv. osv. De yngre søskende syntes, han var kjedelig, fordi han ikke vilde deltage i deres støiende leg, og saa forstyrrede de ham i hans ensomhed

derinde i forstuen, hvad der naturligvis førte til en vild jagt rundt tunet, hvor den forstyrrede var jægeren og fredsforstyrrerne vildtet; men snart blev han kjed af forfølgelsen og vendte tilbage til sit «laboratorium».

I Skien gik han paa en skole, der bestyredes af to theologiske kandidater. Det var etslags «borger- og realskole», som man dengang pleiede at udtrykke sig, altsaa ikke nogen «lærd skole», der forberedte til universitetet. At lade gutten gaa den akademiske vei kunde der ikke være tale om; dertil var familjens økonomiske

Gaarden «Venstøb» ved Skien.

evne altfor svag. Det gjaldt bare om at faa ham konfirmeret, saa fik han drage ud i verden og tjene sit brød. Han brød sig forresten heller ikke om at gaa den boglige vei; hans lyst stod til at blive maler; men det kunde der naturligvis endnu mindre være tale om, og saa valgte man da at sende ham til Grimstad, hvor han fik plads som lærling paa byens eneste apothek. Den lille dværgby ude i havskjærene havde dengang bare 800 indbyggere. Det var smaat stel paa alle kanter; det eneste, som var stort, var havet, som bølgede og brusede derudenfor. Det blev da ogsaa havet, som gav ham det eneste mægtige indtryk, han modtog, et indtryk, Grimstad.

som han senere har formet til digt i «Terje Viken», hvis handling foregaar paa disse kanter af landet. Forøvrigt modtog han kun indtryk af spidsborgerlig ravnekrogsagtighed. De skulde senere danne udgangspunktet for hans fremstillinger af norsk smaastadsliv og var forsaavidt af uvurderlig nytte. Men foreløbig ærgrede de ham bare og æggede hans oppositionstrang og spottelyst. I den lille by fandtes der en liden bande unge, overgivne mennesker, der kom sammen paa hyblerne hos hinanden og slog gjækken løs ved en bolle punsch eller to. Der var baade gode hoveder og dumrianer iblandt dem; men allesammen var de enige om at give snerperiet og smaastadssladderen en god dag, naar de tog sig en glad aften. Der blev holdt taler, og der blev diskutteret, der blev lavet vers, og der blev tegnet karikaturer; enkelte af selskabets egne medlemmer var stadige skiver for vittigheden; men ogsaa udenforstaaende folk kunde ret som det var faa sit pas paaskrevet i den glade klynge, og den uvorne ungdom respekterede ingen; selv byens spidser gik ikke ram forbi, og det værste af alt var, at hvad der var sagt, sunget eller skrevet inden fire vægge om kvælden, det fór som en løbeild over hele byen den næste dag. Den vordende satiriker blev selvfølgelig snart den ledende aand i denne kreds, og al den forargelse, som den vakte, samlede sig fremfor alt om ham. Han blev opfattet som en umulig ung mand, der ikke havde respekt for nogenting mellem himmel og jord, som et sørgeligt vidnesbyrd om den opvoksende slægts vanart og dybe fordærvelse. Snart var han kommen fuldstændig paa krigsfod med den lille by, og naar undtages et par af de bedste kammerater, stod han fuldstændig isoleret mellem de fremmede mennesker. Dog var der enkelte, som havde et andet syn paa ham. Det var et par af byens damer; de havde havt anledning til at læse en del af den unge mands alvorlige digte, og derved havde han vundet deres sympathi. Det var elegiske maaneskinsstemninger, en vemodig dvælen ved minder og ved drømme, melankolske natstemninger, en smægtende ynglingepoesi, som ikke kunde andet end gjøre indtryk paa unge kvindelige hjerter. Der blev givet afskrifter med rund haand, og de blev gjemt med omhyggelighed. Endnu den dag i dag kan man træffe paa gamle damer, der gjemmer paa slige IBSEN'ske ungdomsdigte fra Grimstadperioden som en helligdom. En fuldstændig samling af dem, der i sin tid har tilhørt forfatteren

Catilina

Drama
i
tre Acter.

1849.

Titelblad og første side af originalman

(Manuskriptet eies af universitets

Förste Handling.

Landeveien ved Rom.

Catilina, allene i en graadig

[Stemni]ng; efter en Pause.

[J]eg maa, jeg maa, saa byder mig en Stemme
[i] Sjelens Dyb, og jeg vil følge den
[Jeg] føler Kraft og Mod til noget Bedre,
[til] noget Større end dette Liv, hvis
[en] Række kun af løsløse Glæder,
[n]ei, nei, de tilfredsstiller ei Sjelens Trang
[-] jeg sværmer vildt, - kun Glemsel er min Lyst
[d]et er fordi mit Liv har intet Maal.
(efter en Pause)
[-], hvad blev vel af mine Ungdoms drømme
[S]om lette Luftsgestalter de forsvandt;
[s]om bitter Skuffelse de lod tilbage,
[h]vert dristigt Haab har Skjebnen røvet mig

(med Heftighed.)

[Fora]gt dig selv, foragtet dig Catilina,
[den] Kraft du føler i dit Bryst
[e]n Modløshed for fortjenstløs Skjebne.

(opfarende, efter en Pause)
[S]tundom ind, jeg saa mig i denne
[en]eeste Tanke i mit Bryst -
[na]ar jeg fuer med Medenhias, det staar
[i] Rom ... at ...
[mi]n Fordom hvortil det længst en
... vendet ... og Herlighed for min Idee
... Stemme i mit Indre

lykkedes det mig for nogle aar siden at komme paa spor efter. Den eies nu af universitetsbibliotheket i Kristiania.

Ind i alle disse smaa kroge kom saa verdensbegivenhederne i 1848 og kastede sit blodrøde brandskjær. De gode Grimstadborgere korsede sig og troede, at den yderste dag stod for døren; men IBSEN jublede af henrykkelse. Alt det oppositionelle i hans natur følte sig tiltalt af denne oprørsaand, der drog fra land til land og bragte masserne til at reise sig med vilde raab paa frihed og paa lykke. Hans hele tankegang fik med engang et høiere sving; der kom en krigersk klang i hans vers, og med naiv uforbeholdenhed udtalte han sig til alle og enhver om de store begivenheder, som posten bragte efterretning om. Det var baade latterligt og forargeligt, fandt Grimstadboerne, at høre denne unge person fra sin underordnede plads i samfundet udtale sig om de store og vanskelige spørgsmaal med en sikkerhed og overbevisning, som om han havde ret til at have en mening, hvad de selv ikke turde have engang.

Under disse omstændigheder var det, IBSEN skrev sit første skuespil, «Catilina». Det er et gjærende og brusende ungdomsprodukt, et ægte barn af tiden og af den unge forfatter. «Indtrykkene af verdensbegivenhederne, af folkenes begeistrede opstandsforsøg og af deres blodige nederlag, mindelser om den krigstilstand, hvori han selv levede, ærgjerrige fremtidsdrømme og bitter følelse af deres virkeliggjørelses umulighed, tro og tvivl, genidyrkelse og menneskeforagt, alt strømmede i vild gjæring gjennem dette ungdommelige drama, der har en af historiens mest berygtede skikkelser til sin helt. Verden var raadden, den trængte til at fornyes fra grunden af; men omgivelserne var for smaa, og den geniale fornyer ikke stor, ikke god, ikke ædel nok; derfor maatte han falde med ugjort gjerning» (HENRIK JÆGER: «Henrik Ibsen og hans værker, en fremstilling i grundrids»). «Catilina».

— I marts 1850 forlod HENRIK IBSEN Grimstad og drog ind til Kristiania for at forberede sig til studentereksamen. Ligesom VINJE meldte han sig ind paa HELTBERG's studenterfabrik og læste af al kraft udover vaaren og forsommeren for at kunne tage eksamen til høsten. Ikke desto mindre fik han tid til at skrive et nyt dramatisk arbeide, «Kjæmpehøien», et lidet enaktsdrama i den OEHLEN- Første ophold i Kristiania.

SCHLÄGER'ske stil med motiv fra vikingetiden. Den gjærende originalitet, der havde aabenbaret sig paa en saa formløs maade i «Catilina», er her forsvunden; det hele er tamt og uselvstændigt, en studie i en given stilart, intet videre. Ved Kristiania theater, hvor «Catilina» var bleven forkastet, blev «Kjæmpehøien» antaget; det kom til opførelse om høsten samme aar kort tid efter, at IBSEN havde været oppe til examen artium. Den unge norske skuespillerinde LAURA SVENDSEN — senere fru GUNDERSEN —, der kort tid iforveien havde debuteret, udførte en af hovedrollerne. Synderlig opmærksomhed vakte stykket ikke. «Til Sæters» var aarets sceniske begivenhed, ikke HENRIK IBSEN's første forbindelse med kulisserne. Ikke desto mindre henledede stykket opmærksomheden paa forfatteren som en lovende ung mand, og denne mening blev bestyrket, da han sammen med BOTTEN-HANSEN og VINJE begyndte at udgive det før nævnte ugeblad, hvori han leverede adskillige digte, deriblandt enkelte, som i en stærkt omarbeidet skikkelse har faaet plads i spidsen for hans lille digtsamling.

«Kjæmpehøien» havde ikke indbragt ham synderligt honorar, virksomheden i bladet indbragte ham endnu mindre. Han levede som følge heraf i den yderste fattigdom; middagsmad var der ikke tale om at faa; det var ikke altid, han havde raad til at spise frokost eller aftensmad heller. En af hans venner fra Grimstad delte trolig sine knappe maanedspenge med ham; men det strak ikke langt. En kvæld, da baade lomme og mave var endog mere end sædvanlig tomme, solgte de som bekjendt en hel del af oplaget af «Catilina» som makulatur til en høker, og de vilde, revolutionære vers fløi saaledes ud i byen som smør- og ostepapir efter at have skaffet sin forfatter et maaltid mad eller to.

Ligesaa fattigt som IBSEN's liv var i materiel henseende, ligesaa rigt var det imidlertid paa ideernes omraade. Specielt var der en tankebevægelse, som interesserede ham levende. Det var arbeiderbevægelsen. Han omgikkes førerne, især ABILDGAARD, der boede i samme hus som han, og han skrev i «Arbeiderbladet», hvad der nær havde bragt ham i politiets klør, da det offentlige endelig greb ind. Ligesom VINJE saa han med dyb foragt ned paa storthingsoppositionen, som han hudflettede for dens konservatisme og slaphed (i «Norma eller en Politikers Kjærlighed»), og den foragt for alt poli-

tisk parti- og kotterivæsen, der senere har udmærket ham, blev allerede dengang grundlagt; i «Norma» dukker allerede Stensgaards-typen frem, skjøndt de egentlige studier til den først blev gjort adskillige aar senere.

Den opmærksomhed, IBSEN havde vakt ved sine dramatiske arbeider, skaffede ham endelig ud af de yderst trykkende forhold, hvorunder han levede. Den aaret i forveien aabnede nationale scene i Bergen trængte en literært kyndig mand til at assistere baade som forfatter, dramaturg og bearbeider. IBSEN blev tilbudt posten, og han slog øieblikkelig til; i november 1851 blev han ansat ved theatret «for at assistere som dramatisk Forfatter». Senere fik han et stipendium paa 200 spd. for i udlandet at uddanne sig som sceneinstruktør. Med stipendiet fulgte forpligtelse til at fungere som sceneinstruktør ved Bergens theater i fem aar efter tilbagekomsten. Gagen blev sat til — 300 spd.

Ved Bergens theater.

I 1852 besøgte saa den unge dramaturg Kjøbenhavn og Dresden; begge steder saa han interessant og lærerig kunst, og endnu den dag i dag omtaler han minderne fra denne sin første udenlandsreise med stor fornøielse. Specielt mindes han HØEDT's spil i Kjøbenhavn og DAVIDSON's i Dresden. Begge saa han optræde som Hamlet, og han paastaar at have havt meget udbytte af sammenligningen. Af dramatiske forfattere var det forøvrigt SCRIBE, som dengang beherskede Europas scener; IBSEN studerede hans sikre teknik med stor interesse, men følte sig forøvrigt ikke tiltalt af hans frembringelser. Han havde mere tilovers for DUMAS den ældres kraftigere formede skuespil. Theoretiske studier i dramaturgi foretog han ikke; han er som dramaturg en mand, der har lært alt paa selve scenen. Den eneste theoretiske bog, han studerede med udbytte, var den fremragende tyske kunst- og literaturhistoriker HERMANN HETTNER's interessante lille arbeide «Das moderne Drama». Den var netop udkommet hos en Dresdenerforlægger, da Ibsen var i Dresden, og det maa vel have været dette tilfælde, der bragte ham den i hænderne. —

Allerede i Kristiania havde han aftalt med en ung forfatter, student BERNHOFT, søn af den før nævnte «literat» H. L. BERNHOFT, at de i fællesskab skulde skrive et dramatisk arbeide. BERNHOFT havde en levende interesse for theatervæsen og skrev selv flere

dramatiske arbeider, der blev opført paa Kristiania norske theater. Efter hjemkomsten henvendte IBSEN sig til ham med et udkast til et lystspil, som han foreslog, de skulde udarbeide i fællesskab. BERNHOFT undslog sig imidlertid, og IBSEN skrev stykket alene. Det er det utrykte «Sankthansnatten», et om de HOSTRUP'ske komedier stærkt mindende arbeide, der ikke gjorde synderlig lykke. Literaturhistorisk interesse har det forsaavidt, som HENRIK IBSEN her driver gjøn med huldreromantiken, noget, han forresten allerede havde været inde paa i den tid, han skrev digte i «Manden».

I de følgende aar leverede han et dramatisk arbeide hvert aar. Det var en af hans forpligtelser at skrive et nyt stykke til hver 2den januar, theatrets aabningsdag, og han opfyldte den trolig. Efter «Sankhansnatten» fulgte en omarbeidelse af «Kjæmpehøien», derpaa kom «Fru Inger til Østraat», saa «Gildet paa Solhoug» og endelig «Olaf Liljekrans».

«Gildet paa Solhaug».

Af disse stykker gjorde «Gildet paa Solhoug» uden sammenligning mest lykke. I fortalen til anden udgave fortæller forfatteren selv følgende: ««Den bergenske lyrik», der efter sigende skal have afgjort de seneste politiske valg deroppe, svulmede paa hin teateraften højt i det fuldt besatte hus. Forestillingen endte med talrige fremkaldelser af forfatteren og af de spillende. Senere paa aftenen gav orkestret, ledsaget af en stor del af publikum, mig en serenade udenfor mine vinduer. Jeg tror næsten, jeg lod mig henrive til at holde et slags tale til de forsamlede; jeg ved i al fald, at jeg følte mig såre lykkelig.»

Nogle maaneder efter blev stykket spillet paa Kristiania theater og gjorde ogsaa der lykke hos publikum, men blev haardt eller i alle fald mindre elskværdig behandlet af avisernes theateranmeldere. BJØRNSTJERNE BJØRNSON, der dengang var theaterkritiker i «Morgenbladet», skrev vistnok flere artikler i anledning af stykket, som han satte stor pris paa og omtalte med den varmeste interesse. Dog derom nærmere, naar vi naar frem til BJØRNSON. De andre «kritikere» saa derimod ikke, hvad BJØRNSON saa, og stykket fik en behandling, der ikke var videre tækkelig. I den nys citerede fortale til anden udgave gjør IBSEN nar af den kritik, han dengang fik; han gjør det med overlegen ironi, og han har fuld ret til at gjøre det. Hvad han siger om datidens norske kritik er et lidet tidsbillede, og jeg

indtager det derfor her, da det karakteriserer datidens literaturforholde:

«Hvorledes blev man i hin tid, — jeg mener i årene fra 1850 til omkring 1860, — en rigtig literatur-kritiker, og navnlig dramatisk kritiker i Kristiania?

Jo, det gik i regelen saaledes til: Efter nogen tids forberedende øvelser i «Samfundsbladet» og efter oftere at have påhørt de diskussioner, som om aftenerne efter teatertid førtes på Treschows kafé eller «hos Ingebret», begav den vordende kritiker sig hen i Johan Dahls boglade og lod sig forskrive fra Kjøbenhavn et exemplar af J. L. Heibergs «Prosaiske Skrifter», om hvilke han havde hørt sige, at de skulde indeholde en afhandling betitlet «Om Vaudevillen». Denne afhandling blev da læst, grublet over og kanske tildels ogsaa forstået. Gennem disse skrifter blev man endvidere bekendt med en polemik, som Heiberg i sin tid havde ført imod professor Oehlenschläger og imod digteren Hauch i Sorø. Leilighedsvis erfarede man deraf også, at J. I. Baggesen (forfatter af «Gjengangerbrevene») allerede tidligere havde åbnet et lignende felttog imod den store digter, som havde skrevet både «Axel og Valborg» og «Hakon Jarl».

Megen anden for en kritiker nyttig viden lod sig ogsaa uddrage af disse skrifter. Af dem lærte man f. ex., at en ret kritiker var på smagens vegne forpligtet til at føle sig forarget over hiater. Blev i et eller andet vers et sådant uhyre påtruffet, kunde man være sikker på, at de unge kristianiensiske kritiserende Jeronimusser, ligervis som Holbergs egen, udråbte deres: Hillemænd, verden står ikke til påske!

Og så havde den datidige norske hovedstadskritik en særegen ejendommelighed, hvis udspring jeg længe ikke kunde blive klog på. Vore kritikere plejede nemlig, hver gang en begyndende forfatter udgav en bog eller fik et lidet teaterstykke opført, at geråde i en ustyrlig vrede og at gebærde sig som om der gennem bogens udgivelse eller stykkets opførelse var tilføjet dem selv og de aviser, de skrev i, en blodig fornærmelse. Som sagt, jeg grublede længe over denne besynderlighed. Endelig fik jeg rede i sagen. Ved nemlig at læse det danske »Månedskrift for Literatur» blev jeg opmærksom på, at gamle etatsråd Molbech i sin tid havde plejet

at betages af en svær vrede, når en ung digter udgav en bog eller fik et skuespil opført i København.»

Den store ironiker har ironiseret en smule stærkt over datidens norske kritik; men meget for stærkt er det ikke. Forholdene var virkelig næsten saa ynkelige, som han skildrer dem; endnu den dag i dag klages der med rette over mangelen af solid og dygtig kritik i den norske presse, et fænomen, der staar i et paafaldende misforhold til literaturens høie standpunkt, men som har sin naturlige forklaring i den norske kulturs gjærende ungdommelighed. De samme egenskaber, der betinger literaturens — og den bildende kunsts — styrke, betinger ogsaa kritikens svaghed. Kritiken er den yngste af muserne; det norske samfund er endnu for ungt til, at denne muse endnu er kommen til verden.

Henrik Ibsen som ung.

Hvad kritiken angreb ved IBSEN's stykke, var, at det mindede baade i handling, karakterfremstilling og metrisk form om «Svend Dyrings Huus» af HENRIK HERTZ. Den samme dom er senere bleven udtalt i Danmark blandt andre af dr. GEORG BRANDES i hans første karakteristik af HENRIK IBSEN (optrykt i hans «Æsthetiske Studier»). Jeg tror at have leveret bindende beviser for, at denne dom er urigtig; i alle fald er mine beviser, der findes i min første bog om HENRIK IBSEN (Kbhv. 1888), ikke bleven modbeviste. Ogsaa fra andet hold er disse norsk-danske misforstaaelser bleven udførlig imødegaaede. I sin doktordisputats om «Henrik Ibsens dramatiske digtning i dess första skede» har den finske literaturhistoriker VALFRID WASENIUS ikke blot bekjæmpet paastanden om «Gildet paa Solhougs» afhængighed af «Svend Dyrings Huus», men han har endog paa solid dramaturgisk grund hævdet, at IBSEN's arbeide som skuespil er det danske stykke ubetinget overlegent. Heri har han efter min opfatning ret. Det var et udslag af den gamle danomani, naar

norske theateranmeldere i sin tid stemplede IBSEN's arbeide som en efterligning af HERTZ's. At danske kritikere gjorde det, er forklarligt af andre grunde. Kun for versemaalets vedkommende kan der være tale om en smule paavirkning fra HENRIK HERTZ, skjøndt IBSEN selv — i fortalen til anden udgave — ikke kan medgive den. Prioriteten paa kjæmpevise-versemaalets anvendelse i dramatisk digtning havde i alle fald HENRIK HERTZ, og selv om IBSEN har ret i, at grundstemningen er en anden i hans vers end i den danske digters, bliver det ikke destomindre denne, der har været foregangsmanden paa dette omraade, der forresten ikke blev andet end et eksperiment. Kjæmpevisestilen i dramatisk form var i grunden et kunstnerisk misfoster. IBSEN havde havt stærk tro til den, han havde endog skrevet en æsthetisk afhandling om den og fremhævet, at den var fremtidens kunstform paa det lyriske dramas omraade; men han skiftede mening efter nogle aars forløb, og andre havde allerede tidligere blottet denne kunstforms svagheder. Høsten 1857 skrev en ung student en lystig studenterkomedie, der aaret efter under megen latter blev opført paa studentersamfundets theater. Den hed «Gildet paa Mærrahaug, romantisk Drama i 2 Akter af Jokum Pjurre». Her blev hele kjæmpevisestilen, saaledes som den var bleven overført til den moderne kunstpoesi og specielt til den dramatiske, latterliggjort paa den grinagtigste maade. Det gik ud over «Gildet paa Solhoug» som over «Sven Dyrings Huus» og tillige over et høiromantisk «epos» i kjæmpevisestil af LORENTZ DIETRICHSON. Følgende replikskifte i begyndelsen af første akt er et tilstrækkeligt oplysende eksempel paa, hvor pudsigt forfatteren har parodieret stilen:

Klara.

Katten har Næse, og Maanen har Horn,
og Ræven har Haar paa Halen;
de Smaablomster kjendes blandt Krat og Korn,
men Mennesket kjendes paa Talen.

Signe.

Katten har Næse, og Maanen har Horn,
og Ræven har Haar paa Halen;
med vaade Kinder blandt Krat og Korn
jeg gik og sørged i Dalen.

Klara.

Saa silde du ganger, min Signelil,
med vaade Kinder. Hvad skal det til?

Signe.

I Rosenlunden saa vilde jeg gaa
at se hvor de Blommer mon' lide;
men nedrigt den Gulrod og Næperne staa,
saa lidet de voxe med Flide.

Klara.

Det er ikke godt, i den sildige Kveld
at gaa og se oppaa Næpernes Held;
det er ikke sundt, min dyre Frøken,
saa silde at se paa Persillen og Løgen.

Signe.

Et er det, at Løgen iaar er ei god,
et Andet, at Verden den gaar mig imod.
o. s. v.

Forfatteren af denne morsomme parodi, der næst «Kjærlighed uden Strømper» er den bedste parodi, nogen norskfødt skribent har frembragt, var OLAF SKAVLAN, der allerede tidligere er nævnt i anledning af sit efterladte arbeide om HENRIK WERGELAND. Han var en mand med levende interesse for literaturen, med et klart kritisk blik og med en ikke ubetydelig portion humor; disse egenskaber i forening gav ham evnen til at gjennemskue og blotte det kunstlede i kjæmpevisestilens anvendelse i modern kunstpoesi, og han benyttede evnen paa en saadan maade, at han allerede af den grund fortjener at nævnes i norsk literaturhistorie.

«Olaf Liljekrans» Inden denne parodi blev skrevet, havde IBSEN skrevet et nyt romantisk skuespil i kjæmpevisestil. Det blev ikke trykt og opførtes ikke paa nogen anden scene end den bergenske, hvor det ikke gjorde synderlig lykke. Det heder «Olaf Liljekrans» og repræsenterer kjæmpeviseromantikens selvopløsning. Alfhild, den kvindelige hovedperson i dette drama, det er selve romantiken, der kommer i kamp med den haarde, kolde virkelighed. Stykket er bygget paa det bekjendte sagn om «Justedalsrypen», den norsk-danske familje HEIBERG's stammoder, som i den afsidesliggende Justedal var det eneste menneske, der overlevede den sorte død og vokste op som en anden vild fugl

Af Henrik Ibsens skitsebog.

(Tegning til et theaterkostume udfört medens han var direktor for Det norske theater.)

i ensomheden, indtil hun blev fundet og fanget af fremmede folk, der tilfældigvis kom op til de øde trakter, hvor hun færdedes. Det er dette naturbarns sammenstød med menneskene nede i dalen, stykket dreier sig om, alle de bitre skuffelser, hun lider, hele den triste ribningsproces, som denne romantikens vilde fjeldfugl maa gjennemgaa, indtil hun finder sig tilrette i de virkelige livsforhold, hvor romantiken ikke hører hjemme undtagen som en poetisk stemning i et ledigt øieblik.

Andet ophold i Kristiania.

«Olaf Liljekrans» var HENRIK IBSEN's sidste arbeide under opholdet i Bergen. Samme aar, som det blev opført, var hans forpligtelser ligeoverfor Bergens theater udløbne, og han fornyede dem ikke. Ved det norske theater i Kristiania blev der tilbudt ham en plads som artistisk leder, og hovedstadens større forhold lokkede ham. Han tog imod tilbudet og forlod Bergen. Men en fulgte med ham, hans hustru, SUSANNAH DAAE THORESEN, datter af den bergenske prest THORESEN og steddatter af den bekjendte danskfødte forfatterinde MAGDALENE THORESEN, der var kommen i THORESENS hus som guvernante for hans børn efter hans første hustrus død og senere blev deres anden moder.

«Hærmændene paa Helgeland».

Allerede i Bergen havde han begyndt at skrive «Hærmændene paa Helgeland»; det var oprindelig skrevet paa vers; hvad slags vers ved jeg ikke; men efter ankomsten til Kristiania opgav han den metriske form og greb til sagastilen, som BJØRNSON netop havde gjenfødt i fortællingens form med «Synnøve Solbakken». Det var et lykkeligt greb; den korte, fyndige sagastil med sine haarde ord og med sin sententiøse klang passede udmærket for hans personlighed, og det lykkedes ham derfor ogsaa ved denne leilighed at skabe sit første helstøbte og fuldmodne værk. Hvad der var gaaet forud, var kun tilløb, storartede tilløb tildels, men dog kun tilløb; her var det store sprang endelig gjort, der bragte ham over kløften mellem talenterne og genierne. Allerede inden «Gildet paa Solhoug» blev skrevet, havde IBSEN begyndt at beskjæftige sig med sagaliteraturen. N. M. PETERSENS oversættelser af de islandske ættesagaer havde ængslet hans interesse og befrugtet hans fantasi; men formen for disse nye forestillinger havde han dengang endnu ikke fundet; folkeviserne stod ham endnu iveien, og skjøndt han byggede motiverne og enkelte af figurerne i «Gildet paa Solhoug» paa sine indtryk fra

sagaerne, blev det dog i kjæmpeviseformen, han behandlede dem. Nu fandt han endelig paa den ide at bruge sagaform til sagamotiver, og formen var med engang saa stilistisk helstøbt, at værket blev et i sin genre klassisk værk.

Hovedhandlingen i «Hærmændene paa Helgeland» er en fri omdigtning af «Völsungesagaens» vigtigste parti, det, som dreier sig om Sigurds og Gunnars kjærlighed til Brynhild; men dette motiv er kun delvis benyttet; andre ættesagaer, især fra den senere vikingetid, har afgivet træk, som IBSEN har anvendt med megen dygtighed, og karaktertegningen ligesom hele grundstemningen er af den art, at man nærmest maa karakterisere stykket som en essens af den islandske ættesaga, omsat i dramatisk form. Ørnulfs figur har flere berøringspunkter med Egil Skallagrimsøn, Gunnars med Gunnar paa Hlidarende, Hjørdis med hans onde hustru o. s. v. En nærmere paavisning heraf vilde her føre for langt; jeg maa indskrænke mig til at henvise til den paavisning, jeg har leveret i mit festskrift om HENRIK IBSEN fra 1888.

Hvad der specielt slaar en ved «Hærmændene paa Helgeland» er stykkets store enkelhed og klarhed i de dramatiske linjer. Det udmærker sig ved en simpelhed og kraft, der har noget tilfælles med den græske tragedie, og det tør ansees som utvilsomt, at dennes behandling af heroiske motiver ikke har været uden indflydelse paa IBSEN. Nogen stilistisk indflydelse er der selvfølgelig ikke tale om; det er kun sansen for de store, klare linjer, som den græske tragedie har vakt hos HENRIK IBSEN.

«Kongsemnerne». Hans næste historiske drama, «Kongsemnerne», har derimod mere tilfælles med SHAKESPEARE's historiske skuespil. Det udmerker sig ved hyppige sceneforandringer og ved en vis tilbøielighed for episoden. Som historisk kunstværk og i almindelig poetisk henseende staar det derimod over alt, hvad IBSEN tidligere havde skrevet. Grundtanken — at den nye tids «kongstanke» seirer, og at der ikke er haab for dem, som «bare kan gjøre den gamle saga omigjen» — er ligesaa dyb som poetisk formet, og den røber paa samme tid et genialt klarsyn over de behandlede historiske forhold, der senere er bleven godkjendt af den historiske forskning. Haakon Haakonson var vistnok ikke den geniale personlighed, vi kjender fra IBSEN's stykke, og Skule var heller ikke den legemliggjørelse af tvivl og grublen, som

fremstilles saa mesterligt i «Kongsemnerne»; men i den retning, IBSEN har slaaet ind paa, gik dog de to karakterers historiske bane; han har indskrænket sig til at forstørre, uddybe, idealisere det historisk givne, ikke til at omstøbe det med digterisk vilkaarlighed.

I «Kongsemnerne» har IBSEN's tidligere digtning naaet sit høidepunkt; det problem, der havde fristet ham til digterisk produktion, havde her fundet sit klareste og mest slaaende udtryk. Skulde man i al korthed angive dette problem, maatte det blive i følgende form: givet er en stort anlagt og eiendommelig udrustet personlighed, der har en stor livsopgave at løse, og selv tror paa sit kald til at løse denne livsopgave; men givet er ogsaa en række hæmmende omstændigheder, dels beroende paa de ydre forhold, dels fremkaldte af indre mangler hos selve personligheden. I kampen mellem livsopgavens løsning og disse hæmmende forhold ligger den tragiske konflikt, hvormed IBSEN i sine tidligere arbeider sysselsætter sig. Fra drama til drama varierer han den. «Catilinas» livsopgave f. eks. var at redde Rom ud af fordærvelsen; men han knuses under den, fordi han ikke er helstøbt nok til at kunne magte den, fordi han trods alle sine fremragende egenskaber er smittet af den fordærvelse, han vil udrydde. Paa samme maade er det fru Ingers livsopgave at redde Norge ud af det fornedrende afhængighedsforhold til Danmark; men hun magter det ikke, fordi hun i form af sin søn med Sten Sture har en lænke om benet, der lammer hendes handlekraft og bringer hende ud over fortvivlelsens og vanviddets rand. Hjørdis, kvinden fra vikingetiden, føler sig ogsaa kaldet til at løse en stor opgave, den som skjoldmø at følge den mand, hun elsker, ud paa de vilde og frie farter; og ogsaa hun gaar tilgrunde paa grund af, at hun ikke faar løse opgaven, men maa sidde stille og virkeløs som hustru paa en fredsæl mands gaard. Skules indbildte kald er herskerkaldet, og han gaar under, fordi at dette kald ikke er helt i ham; hans evne har et brud: tvivlen paa sig selv; han mangler herskerstempelet paa sin pande. IBSEN har selv betegnet disse store tragiske brydninger med de bekjendte ord, at hans ungdomsdigtning dreiede sig om «modsigelsen mellem evne og higen, mellem vilje og mulighed, menneskehedens og individets tragedie og komedie paa én gang». I «Kongsemnerne» er disse modsigelser

drevet ud i sin yderste konsekvens: Skule jarl, paa samme tid som kaldets helstøbte mand, Haakon, faar sin poetiske forherligelse.

Uden at være indiskret kan man oplyse, at det var personlige sjælsoplevelser, som IBSEN her digtede paa. Selv har han været plaget af tvivl paa sit kald som digter; selv har han med sygelig aarvaagenhed søgt efter alle de mangler, der kunde hindre ham fra at naa de høider, han troede at skimte i det fjerne; selv har han følt al den slaphed og væmmelse, man føler, naar ens lyriske stemning afløses af ens nedbrydende selvkritik, der bringer den laveste ebbe i selvtilliden, hvor der kort tid i forveien var den mest svulmende springflod. Der gives en digtcyklus af ham, som røber alt dette paa det tydeligste. Den heder «I Billedgalleriet» og findes trykt i «Illustreret Nyhedsblad» for 1859. Her spotter han sig selv og sin formentlige digteriske afmagt i de stærkeste ord:

«Hvad gives vel i Verden mere latterligt
end Elegier over lyrisk Nød
og Poesi, som er i Fødslen død,
og Klynk, at Hjertet kun paa Sorg og Nat er rigt?»

Den maade, hvorpaa IBSEN blev mødt i Kristiania baade som forfatter og som theaterleder, var just ikke skikket til at rydde hans mismod afveien; forholdene var tvertimod af den art, at de udviklede to følelser hos ham: bitterhed og foragt. Hvorhen han vendte sig, mødte han enten ligegyldighed eller aabenbar modstand. I de theaterinteresserede kredse rasede kampen om berettigelsen af en national scenekunst dengang paa det heftigste. BJØRNSON's epokegjørende pibekonsert i anledning af, at Kristiania theater vilde engagere flere nye danske kræfter, havde fundet sted aaret før IBSEN's tilbagekomst fra Bergen; hans ankomst til kamppladsen bragte striden til at flamme op paany. Da det norske theater, hvis leder han var, ikke eiede kræfter, der formaaede at løse de store opgaver, som «Hærmændene paa Helgeland» stiller, indleverede han høsten 1857 sit stykke — til Kristiania theater. Det var jo at løbe lige lukt ind i fiendens leir, og han kunde derfor neppe vente sig nogen synderlig blid behandling; men den, han fik, havde dog hverken han eller nogen anden ventet — dertil var den altfor ynkelig. Den danske literat BORGAARD, der var Kristiania theaters

artistiske direktør, havde øiensynlig tabt ligevægten under kampen mod de nationale krav. Hans danske hjerte vægrede sig mod at imødekomme dem, paa samme tid som hans hoved indsaa det betænkelige i at modsætte sig dem. Under denne kamp mellem hjerte og hoved blev hjertet seirherre, og hovedet maatte slaa ind paa en afvei, hvor det øiensynlig ikke hørte hjemme: den diplomatiske nemlig. Stykket skulde naturligvis blive opført i løbet af sæsonen, erklærede han til Henrik Ibsen; men høsten gik, og vinteren gik, og vaaren kom — endnu var der ikke bleven noget af opførelsen. Da Ibsen nu blev utaalmodig, modtog han en meddelelse, der vistnok ikke var en direkte tilbagekaldelse af det givne løfte, men alligevel ikke var at misforstaa. Man beklagede nemlig, at theatrets økonomiske stilling ikke tillod det at betale honorar for originale arbeider «i indeværende sæson». Altsaa: hvis Ibsen absolut vilde have sit stykke frem, saa fik han give afkald paa honorar; hvis han derimod vilde have betaling for sit arbeide, saa fik han smøre sig med taalmodighed, til det behagede theaterdirektionen at finde den økonomiske stilling saa god, at honorarer kunde udbetales. Imidlertid havde den selvsamme direktion dræbt sine egne ord om den økonomiske stilling, allerede før de blev udtalte. En tid forud havde den nemlig bevilget flere af de danske skuespillere et betydeligt lønspaalæg. At Ibsen under saadanne omstændigheder blev indigneret over direktionens svar, siger sig selv. I «Aftenbladet» angreb han direktionen i en meget skarp artikel, der fremkaldte en heftig avisfeide. Bjørnson og Botten-Hansen kjæmpede paa Ibsen's side; men modparten havde ogsaa sine drabelige forsvarere, der paa det aller heftigste anfaldt Ibsen baade som theaterleder og som dramatisk forfatter. Først længe efter, at «Hærmændene» var udkommet i bogform, og længe efter, at Ibsen havde ladet det opføre paa det norske theater, blev det optaget paa Kristiania theaters repertoire. Men heller ikke dette skede uden en karakteristisk liden episode, der ærgrede Ibsen. Et af direktionens medlemmer, en høiesteretsadvokat, erklærede nemlig, at nu kunde der ikke længer være tale om at betale forfatteren noget honorar, da stykket forelaa trykt. Lovgivningen var virkelig saa ufuldkommen dengang, at advokaten havde juridisk ret i sin paastand. Til ære for theaterdirektionens takt maa det fremhæves, at den lod «naade gaa for ret» og udbetalte Ibsen hans honorar.

For at skaffe de nationale bestræbelser paa literaturens og kunstens omraade et slags foreningspunkt indbød Henrik Ibsen i 1859 til dannelsen af en forening, der skulde modarbeide alt det fremmede og oparbeide alt det hjemlige. Den anden indbyder var Bjørnson. Den 22de novbr. 1859 blev foreningen stiftet og antog det fra forrige aarhundredes dansk-norske literaturhistorie berømte navn «Det norske selskab». Programmet laa allerede i navnet; men det hele blev ikke stort mere end et program. En plan om at foranstalte en række mønsterforestillinger af norske kunstnere strandede paa Kristiania theaters nægtelse af at udlaane scenen til saadant brug. Senere blev selskabet nærmest et politiserende selskab, og Ibsen trak sig tilbage med en dyb mistillid til alt, som heder foreninger. Det er den eneste gang i sit liv, han har været med paa at stifte en forening. «Selbst ist der Mann» har været hans valgsprog baade før og senere.

Havde «Hærmændene paa Helgeland» vakt kamp af nationale hensyn, saa kom der til at staa et endnu voldsommere slag om hans næste dramatiske arbeide, «Kjærlighedens komedie». Det var et arbeide, som Ibsen havde anvendt lang tid og megen flid paa, og som han sendte ud i verden med store forventninger. Ved stykkets første fremkomst blev disse forventninger grundig tilintetgjorte; først senere tider har givet arbeidet og dets forfatter fuld opreisning.

Allerede i 1859 begyndte Ibsen at omgaaes med planen til at skrive en nutidskomedie. Han opdagede saa meget brugbart stof rundt omkring sig, at han følte trang til at give sig i kast med det.

Men i hvilken form skulde disse komiske indtryk og iagttagelser støbes? Det var et spørgsmaal, hvis endelige besvarelse kostede Ibsen lang tid. Saa legende, let og naturlig som formen i «Kjærlighedens komedie» nu falder, var det slet ikke den, der i det første øieblik stod som den naturligste for Ibsen. Der ligger baade et djervt tiltag og et resigneret tilbagetog bag de glimrende vers, som har bidt sig saa fast i den nulevende generations hukommelse, at de fleste af os kan dem udenad. Hvis Ibsen havde gjennemført sin oprindelige plan til sin egen tilfredshed, var disse vers slet ikke bleven skrevne. Oprindelig var Ibsen allerede dengang af den mening, at prosaen var nutidskomediens rette form; i overensstem-

melse med denne anskuelse blev da ogsaa arbeidet paabegyndt paa prosa. Jeg har ladet mig fortælle, at der blandt de endnu utilgjængelige papirer, som en af IBSEN's venner har efterladt, skal findes et næsten fuldstændigt eksemplar af «Kjærlighedens komedie» paa prosa; men selv om dette ikke skulde forholde sig saa, har det i alle fald lykkedes mig at fremdrage og beskrive et brudstykke, der indeholder begyndelsen af første akt. Brudstykket eies nu af universitetsbibliotheket. I denne skikkelse skulde skuespillet hede «Svanhild» efter den kvindelige hovedfigur, og de bevarede prosascener følger næsten replik for replik de tilsvarende scener i den endelige form, saaledes at denne for disse sceners vedkommende maa karakteriseres som en fri metrisk omskrivning af det oprindelige udkast paa prosa.

Men IBSEN blev mere og mere misfornøiet med sin prosadialog, jo længer arbeidet skred frem. Den naturlige prosadialogs vordende mester syntes, at hans tanker klang matte og hans billeder farveløse i denne jævne graa hverdagsstil. Nei: op paa vingehesten paany, lad jambernes femfodede ganger stampe takt til rimenes klang, lad ungdommens varme ømhed synge fuldt ud i lyrisk pragt, lad vid og aandrighed og satire føie sig ind under rimenes musik som et sprudlende akkompagnement — saa er «Kjærlighedens komedie» endelig, som den skal være!

I denne glimrende form fremstiller saa IBSEN en række af datidsmennesker, som han hver dag havde for øie rundt omkring sig. Unge damer og afblomstrede frøkener, solide rugekasser i frueform og magre enker, der staar alene i verden, unge studenter og gamle embedsmænd, rige grosserere og fattige kopister — det er personalet. Og alle belyses de i sit forhold til den ene følelse: kjærligheden. Som Diogenes med lygten gaar HENRIK IBSEN med kjærlighedens idé omkring mellem disse godtfolk, søgende efter et menneske; men han finder intet:

«Alt er som afbrændt, dødt, en trøstløs jammer,
slig går de gjennem verden to og to,
tilbage står de, som de tørre stammer,
en skogbrand levned paa den øde mo.»

Alle fører de kjærligheden i munden, den er en statsinstitution, en jævn borgerlig indretning akkurat som brandforsikringen; den har

sine vedtægter, der er ligesaa bestemte som politivedtægterne — kortsagt den har alle gode borgerlige dyder; men den eier ikke en eneste fjær af den store stolte lykkefugl, som bærer navnet kjærlighed. Svanhild er den eneste, som ser et glimt af den. Falk skimter den ogsaa; men har ikke mod til at fange den. Alle de andre anser den for et overspændt fantasifoster; de, der kun færdes paa forlovelsens og ægteskabets makadamiserede veie, kjender ikke de ensomme skovstier, hvor kjærligheden færdes. Og dog tror de allesammen, at de kjender den, at den er flyttet ind under deres tag og bor i deres bryst:

«Se presten og hans kone, Lind og Styver
som kærlighedens julebukke taklet,
med løgn i hjertet og med tro i munden, —
og endda respektable folk i grunden!
De lyver for sig selv og for hverandre;
men løgnens indhold, det tør ingen klandre; —
hver regner sig, skønt havsnødsmand på kølen,
for lykkens Krøsus, salig som en gud;
selv drev de sig af paradiset ud,
og bums til ørerne i svovelpølen.»

Fra denne side seet er altsaa «Kjærlighedens komedie» en protest ud fra kjærlighedens idé mod den gjængse misbrug af ordet kjærlighed. Men stykket er tillige noget andet; det har et mere specielt formaal.

Nogle faa aar før Ibsen begyndte at skrive det, var «Amtmandens Døtre» kommen ud. Dette heftige angreb paa konveniensægteskaberne havde vakt megen opmærksomhed og var bleven meget diskutteret. I en vis forstand er det den samme diskussjon, som holdes gaaende i «Kjærlighedens komedie». Stykket er et slags indlæg mod «Amtmandens Døtre». Camilla Collett havde hævdet, at kun kjærligheden formaaede at skabe et lykkeligt ægteskab. Men hvor findes saa kjærligheden? spørger Henrik Ibsen. Han ser ikke andet end en smule forelskelse hos unge mennesker, og den er da ikke tilstrækkelig til at bygge et ægte, lykkeligt samliv paa. Præsten Straamand og hans Maren var jo svært forelskede, da de giftede sig med hinanden, og hvor er der bleven af deres kjærlighed? Død og borte for længe siden er den. Deres samliv er bleven trivielt, et vaneliv og intet videre. Kopist Styver og

frøken Skjære har ogsaa grundet sin forlovelse paa kjærlighed; nu gaar de omkring der visne og fortørkede som en levende illustration til EMIL AARESTRUP's bekjendte vers:

«Kjærestens Ansigt er blegt, og Foden den hovner;
hun er alt falmet, syv Aar har de været forlovet.
Mine Venner, drik eders Øl, før det dovner.»

Lind og Anna staar endnu paa det første stadium; her er følelsen endnu ung og frisk, og dog gaar det hurtig ned ad bakke med den fra det øieblik, den er bleven officiel. Nei, Guldstad har ret:

«Brug lidt erfaring; hør Dem om i livet,
hvor hvert par elskende tar munden fuld,
som hele millionen dem var givet.
For alteret skal de sporenstregs, de to;
de får et hjem og er i lykkens kridthus;
saa går en tid i sejersrus og tro;
saa kommer der en opgørsdag; — jo, jo!
Da er det hele bo et stort fallithus!
Fallit er ungdoms blomst paa konens kind,
fallit er tankens flor i hendes indre;
fallit er sejrens mod i mandens sind,
fallit hver glød, som fordum sås at tindre;
fallit, fallit er hele boets masse;
og slige to gik dog i livet ind
som elskovs handelshus af første klasse!»

«Amtmandens Døtre» hævdede med styrke, at det saakaldte konveniensægteskab altid førte til ulykke. I «Kjærlighedens komedie» kommer en anden opfatning tilorde. Guldstad er ogsaa her den, der fører ordet. Den solideste grundvold for et ægteskab er ikke kjærligheden, heller ikke penge, som Falk et øieblik tror er meningen.

«Aa nej, den er dog noget, som er bedre.
Den er den stille, hjertevarme strøm
af venlig agt, der kan sin genstand hædre,
så fuldt, som jublen i en ørskedrøm.
Den er en følelse af pligtens lykke,
af omsorgs velbehag, af hjemmets fred,
af viljers bøjning mod hinanden ned,
af vaagen for, at ingen sten skal trykke
den kårnes fod, hvor hun i livet skred.

Den er den mildhedshaand, som læger sårene,
den mandekraft, som bær med villig ryg,
den ligevægt, som rækker gennem årene,
den arm, som støtter tro og løfter tryg.» —

Og i stykkets slutning giver forfatteren Guldstad ret. Det er ham og ikke Falk, der faar Svanhild til hustru.

«Kjærlighedens komedie» vakte den voldsomste forargelse ved sin fremkomst. I det virkelige liv kunde nok folk være med paa at anerkjende de ideer, som her forfægtedes; i poesien derimod var de vant til noget andet. Dette arbeide, der var skrevet ud fra den mest ideale opfatning af kjærligheden, betragtedes af læseverdenen som et snigmord paa kjærligheden. Dette var ikke poesi, men prosa, ikke idealitet, men spidsborgerlighed. Den uvilje, stykket vakte, siger Ibsen selv i fortalen til anden udgave, var «voldsommere og mere udbredt, end de fleste bøger skal kunne rose sig af i et samfund, hvis overvejende flerhed ellers betragter literære anliggender som sig saa temmelig uvedkommende.» Stykkets opfatning af kjærligheden «kunde nok tiltroes en spidsborgerlig Onkel eller Tante, men burde ikke falde en Digter ind,» skrev en anmelder i «Morgenbladet». Det hele var usandt, usædeligt og upoetisk, paastod han. Et andet hovedstadsblad erklærede stykket for at være «et bedrøveligt Produkt af literær Stundesløshed» og opfattede det som «en Anbefaling af Coelibatet, hvilket ogsaa tjener til Vidnesbyrd om, at H. Ibsen virkelig maa have været noget katholsk i Hovedet, da han skrev sin «Kjærlighedens Komedie».» Den første af disse kritiker skal være skrevet af en professor; en anden af universitetets professorer erklærede, da Ibsen ansøgte om et reisestipendium, at «den Person, der havde skrevet «Kjærlighedens Komedie» burde have Stokkeprygl istedetfor Stipendium.»

Det var i det hele taget en mørk tid for Henrik Ibsen, tiden i begyndelsen af sekstiaarene, den mørkeste og tungeste i hele hans liv. Alt gik ham imod, overalt bare uheld, ærgrelser, vanskeligheder. Der var vistnok mere end ét øjeblik, hvori han følte sig som «guds stedbarn paa jorden» (Haakon Haakonssøns ord om hertug Skule). Som digter var han langtfra anerkjendt efter fortjeneste; man havde andre forestillinger om en digter dengang, og det var jo netop hans opgave at udvide og revidere disse fore-

stilinger gjennem sin virksomhed. Sligt gaar ikke fort. Da striden om «Hærmændenes» opførelse paa Kristiania theater stod paa, fik han sort paa hvidt for, at han som dramatisk forfatter var «en stor Ubetydelighed», hans værker var «blottet for Idealitet og Poesi» o. s. v. o. s. v. Det var i 1858. I 1862 fik han høre «det samme paa en anden maade»: «IBSEN eier ikke det, man kalder Genialitet; han er et Talent, og det gaar stærkt i teknisk og artistisk Retning.» Selv hans bedste ven, BOTTEN-HANSEN, skrev, at han var «blottet for ideel Tro og Overbevisning». Det er bemærkninger, som han endnu den dag i dag faar høre af folk, der i «tingens realisation ser dens ide», der ikke øiner kløften «imellem tingen, som den er, og tingen, som den burde være».

Var hans literære stilling alt andet end lys, saa var hans situation som theaterleder det endnu mindre. Det var ikke nok med hele den hærskare af ærgrelser og ubehageligheder, som enhver theaterleder har; men der kom ogsaa specielle ting til. Den værste af dem alle var, at theatret kjæmpede under et haardt økonomisk tryk; det «bar sig ikke», som det heder med et gjængs udtryk. I sommeren 1862 var det umuligt at klare sig længer; kreditorerne blev altfor paagaaende, og kassen var tom; der var tilslut ingen anden raad end at lukke og lade byfogden sætte sit segl for døren; theatret gik med andre ord fallit. En del af dets kræfter gik over til Kristiania theater, og blandt dem var ogsaa HENRIK IBSEN. Han blev ansat som artistisk konsulent med en gage af 300 spd. Det var alt, hvad han og hans familie paa dette tidspunkt havde at leve af. Hans økonomiske forhold var derfor saa ynkelige som vel muligt. Det var ikke den stol i hans stue, som han kunde kalde sin; alt var beslaglagt af paagaaende fordringshavere. Den senere saa sirlige og soignerede herre gik, efter hvad der fortælles, i et kostume, som ingen Münchener-akademi-elev vilde have misundt ham, og de pleier dog ikke at stille store fordringer i den retning. For det almindelige publikum saa det ud, som om denne storartede begavelse var paa vei til at ende i nød og elendighed, og mere end én endnu levende Kristiania-borger har i begyndelsen af sekstiaarene gaaet omkring og seet paa HENRIK IBSEN, som man ser paa et forulykket geni. De dømte, som folk altid gjør, efter skallet; de havde ikke nogen anelse om kjærnen, denne kjærne, der var saa

rig og saa spirekraftig, at den paa en tid af seks uger — hverken mere eller mindre end seks uger — kunde frembringe et saa storslagent arbeide som «Kongsemnerne».

Hvad det gjaldt om for Ibsen var at komme bort fra alle de kuende og nedstemmende forhold i Kristiania. Der var giftig sumpluft omkring ham paa alle kanter, og han følte, at der var fare. Selv en slig kraftig udrustet natur som hans kunde bukke under under slige omstændigheder. Det var, som om han sad indestængt dybt nede i en grube; han maatte op, maatte ud i solen og dagen.

«Væk fra dette lumre slug,
her er grubeluft herinde!
Her kan ingen fanes dug
vaie frit for friske vinde» —

lader han et par aar senere «Brand» udbryde.

Ogsaa de politiske forhold bidrog til at forøge hans misstemning. Særlig politisk interesseret havde han aldrig været; dertil forekom de brændende politiske spørgsmaal ham altfor ubetydelige. Mere end én gang har han vistnok sagt med sin Daniel Heire: «Mig er det komplet ligegyldigt, enten hunden æder svinet eller svinet æder hunden.» Men ét politisk spørgsmaal havde han dog lige fra sin tidlige ungdom bevaret en levende interesse for. Det var skandinavismen. Under den første dansk-tyske krig havde han skrevet en dundrende sonetrække under titelen «Vaagner, skandinaver». Den gik ud paa, at nordmænd og svensker i forening skulde ile Danmark tilhjælp. Dengang klarte det lille land sig selv. Men nu kom den anden slesvigske krig, og atter var Danmark i livsfare, hvis man ikke rakte det en hjælpsom broderhaand. I tiden mellem den første og den anden slesvigske krig havde studenterskandinavismen havt sin blomstringsperiode. Fra kransomvundne talerstole og ved skummende champagneglas var der talt mangt et begeistret ord om «Nordens Enhed», om skandinavisk fostbroderskab osv. osv. Under et af disse møder havde deltagerne endog høitidelig aflagt løfte om, at de tre nationer skulde staa hinanden bi i farens og ulykkens stund. Nu var festernes og løfternes tid forbi, nu kom alvorets og indfrielsens dage. Den varmhjertede kong Karl den 15de brændte af utaalmodighed efter at ile Danmark tilhjælp; men hverken

det svenske eller det norske folk havde lyst til at indlade sig paa et saa dristigt eventyr. Her var intet at vinde og meget at tabe. Hverken storthing eller regjering havde givet slige løfter som studenterne. De fandt derfor uden skam at kunne holde sig i ro; nogen officiel deltagelse i kampen blev der altsaa ikke tale om. Men studenterne? Der var jo intet i veien for, at de kunde gaa med. De havde jo lovet saa stort; nu gjaldt det at vise, at hver enkelt havde evne til at staa som mand bag sine ord. Men hvad storthinget uden skam kunde gjøre, det gjorde ogsaa studenterne — med skam. Paa et stort møde i studentersamfundet blev studenternes forhold til krigen diskutteret, og resultatet af diskussjonen var, at der blev afsendt — en adresse til de danske studenter som et udtryk for den varme deltagelse, man nærede for sine danske brødre. Samtidig begyndte studenterne ogsaa at øve sig i vaabenbrug, og medens Danmark led sine nederlag, gik de norske studenter omkring og øvede sig fredelig i marscher og tempoer. Det var det hele. Enkelte drog vistnok ned til Danmark og deltog som frivillige i krigen — blandt dem den senere bekjendte theolog og folkehøiskolelærer Christofer Bruun — men det var undtagelser.

Paa Henrik Ibsen virkede dette voldsommere end alle hans personlige gjenvordigheder. I december 1863 skrev han sit berømte digt «En broder i nød!» Det er en tordentale fyldt af den mest flammende indignation:

«De ord, der flød, som om de kom
fra hjertet lige hid, —
de var da kun en frase-flom;
og nu er tørkens tid!
Det træ, som blomstrings-løfter gav
i festens solskinsvæld,
det står, af stormen kvistet af,
som kors paa Nordens ungdoms grav,
den første alvorskveld!

Det var da løgn i gildeskrud,
kun giftig Judas-kys,
hvad Norges sønner jubled ud
ved Sundets strande nys!
Hvad taltes mellem drot og drot
ved sidste kongefærd?
O, legtes om igen da blot

kong Gustafs leg på Stockholms slot
med Karl den tolvtes sværd!»

Dog endnu havde han et svagt haab. Derfor slutter det indignationsfyldte digt saaledes:

Det var en drøm. Vågn stærk og kæk
fra folkesøvn til dåd!
En bror i nød! Hver mand paa dæk; —
her gælder rappe råd!
End kan det stå i saga slig:
dansk, dansk er Tyras vold.
End Dannebrogs forrevne flig
kan over Nordens fremtid rig
slå ud sin røde fold!»

Men dette «klokkeklemt paa rim» fik ingen betydning; den IBSEN'ske tordentale blev en tordentale for døve øren. Det var den sidste bitre skaal, han havde at tømme herhjemme.

Nogle faa maaneder efter forlod han nemlig landet og drog ud i sin lange frivillige landflygtighed.

Heldigvis fandtes der nemlig klarsynte mænd, der havde forstaaelse af IBSEN's digterværd, og de gjorde, hvad de kunde, for at faa ham bort fra alt det, som pinte og trykkede. Det lykkedes dem ogsaa tilslut, skjøndt ikke uden vanskeligheder.

Den fire aar yngre BJØRNSTJERNE BJØRNSON havde flere aar i forveien faaet et reisestipendium bevilget — trods modstand fra enkelte autoriteters side. Nu søgte IBSEN et lignende stipendium for at komme bort en tidlang og modtage nye og friske indtryk, kanske ogsaa for at samle, ordne og digte dem, han alt sad inde med. Men det var nær gaaet med stipendiet, som det havde gaaet med «digtergagen». Den komite ved universitetet, der havde at afgive indstilling i anledning af stipendieansøgningerne, indstillede vistnok IBSEN, men til et saa lidet stipendium, at der ikke kunde være tale om noget længere ophold i Rom, hvor han havde tænkt sig hen. Saa drog et par af hans bekjendte ned til kirkedepartementets daværende chef statsraad RIDDERVOLD, og talte IBSEN's sag. Statsraaden var imidlertid alt andet end blid paa IBSEN; som kirkedepartementets chef, kunde han umulig anbefale den mand til statsstipendium, der havde latterliggjort geistligheden i pastor Straa-

mands lignelse. Men det lykkedes dog tilslut IBSEN's venner at faa ham omstemt, og IBSEN fik virkelig det beløb, han havde søgt om.

Med hans afreise fra hjemmet var et betydningsfuldt afsnit af hans liv afsluttet; et nyt i literær henseende endnu betydningsfuldere stod for døren; men det tilhører ikke det her behandlede tidsrum; det udfoldede sig først i det næste til hele sin karakteristiske og epokegjørende eiendommelighed. Derfor forlader vi ham foreløbig her for at vende os mod hans yngre medbeiler

Bjørnstjerne Bjørnson, tidsrummets frodigste og mest beundrede digterbegavelse Han var den yngste i laget, Askeladden mellem tidsrummets forfattere; men han havde ogsaa Askeladdens uimodstaaelighed. Hvor han drog frem, blev der liv, lys, fart. Alt samlede sig om ham; han var født til at være centrum, og han blev det straks; han behøvede ikke at kjæmpe sig møisommelig op til sin førerstilling; han var født til den, og han indtog den med én gang, som om det skulde saa være. Bjørnstjerne Bjørnson.

BJØRNSTJERNE BJØRNSON er født den 8de december 1832 paa den ensomme fjeldgaard Bjørgan i Kvikne, hvor faderen dengang var præst. Det er et af de mindste, for ikke at sige det allermindste præstegjæld i landet. Præstegjældet var ikke større, end at landets største præstegaard — Stange paa Hedemarken — alene var skyldsat ligesaa høit som alle eiendomme i Kvikne tilsammen. I disse smaa og af kulturen uberørte forhold tilbragte den vordende digter sine første barndomsaar. Legekammerater havde han ikke; til gjengjæld var gaardens husdyr ham til saa meget større adspredelse og underholdning. Da gutten var seks aar gammel, blev faderen forflyttet til Næsset i Romsdalen, hvis vidunderlig skjønne natur prægede dybe og bestemmende indtryk i den unge BJØRNSON's sind. «Her paa Næssets præstegaard,» fortæller han selv, «en af de skjønneste gaarde i landet, som den ligger der bredbarmet mellem to mødende fjorde med grønt fjeld over sig, fossefald og gaarde paa den modsatte strand, bølgende marker og liv inde i dalbunden og udover langs fjorden fjelde med næs i næs skydende ud i sjøen og en stor gaard ude paa hvert — her paa Næssets præstegaard, hvor jeg kunde staa i kvælden og se paa solspillet

over fjeld og fjord, til jeg græd, som om jeg havde gjort noget ondt, — og hvor jeg paa mine ski nede i en eller anden dal pludselig kunde stanse som troldbunden af en skjønhed, af en længsel, som jeg ikke magtede at klare, men som var saa stor, at jeg ovenpaa den høieste glæde følte den dybeste indestængelse og sorg — her paa Næssets præstegaard voxte mine indtryk.» I 1843 blev han sendt ind til Molde, hvor han skulde gaa paa skole; men denne utæmmede friluftsskabning, der havde været vant til at tumle sig frit i storslagne naturomgivelser, var ikke videre skikket til at sidde stille og opmærksom paa en træbænk i en kvalm skolestue. Hans urolige naturel søgte ud, og han var i virkeligheden overalt og allevegne, undtagen der, hvor han egentlig skulde være. Læse sine skolelektier brød han sig ikke om; men romaner, sagaer, eventyr slugte han med den største begjærlighed; i timerne spillede han ikke nogen fremragende rolle blandt sine skolekammerater; men udenfor timerne var han snart sjælen i alt, hvad de foretog sig. Han satte sig i spidsen for stiftelsen af et skolesamfund, han fik oprettet en haandskreven avis, der bar det storartede navn «Friheden» — kort han var *primus inter pares*. Den vordende digter, politiker og journalist begyndte med andre ord at give livstegn fra sig, inden gutten endnu var bleven rigtig tør bag ørene. Da han var bleven konfirmeret, indsaa faderen, at paa samme maade som hidtil gik det ikke. Det var bedst at se at faa ham bort fra kammeraterne i Molde og ind i nye forhold — maaske han da kunde tage fat paa studierne for alvor. Han blev derfor sendt ind til Kristiania og anbragt paa HELTBERG's studenterfabrik; han kom netop tidsnok til at blive skolekammerat af IBSEN og VINJE. Specielt skal han have sluttet sig nær til den sidste, der selvfølgelig var langt forud for ham baade i verdenserfaring og aandelig udvik-

Bjørnsons far.

ling, og som derfor kom til at øve stor indflydelse paa ham. Den fjorten aar ældre bondegut gav med glæde af det aandelige forraad, han møisommelig havde samlet sammen; den unge præstesøn modtog med aaben favn og tilegnede sig med legende lethed, hvad der havde kostet den anden aar at samle. Til gjengjæld følte VINJE sig som den overlegne og vedblev vistnok hele sit liv at bevare denne følelse; det skinner igjennem de kritiker og artikler, han senere leverede om BJØRNSON og hans arbeider. Man har villet søge grunden til tonen i disse kritiker i misundelse, og lidt misundelse kan der vel have været med i spillet, men hovedsagen var vistnok en gammel skolemesteragtig følelse af overlegenhed, som VINJE ikke var aandelig smidig nok til at blive kvit.

Bjørnsons mor.

Med eksamenslæsningen gik det fremdeles saa som saa, og da BJØRNSON i 1852 endelig fremstillede sig ved eksamensbordet, forlod han det ikke paa nogen særdeles glimrende maade; men han havde dog udviklet sig i disse aar, og skjøndt han stod tilbage for mange af sine jævnaldrende i kundskaber, stod han over de fleste af dem i aandelig modenhed.

Allerede medens han gik paa HELTBERG's skole, havde BJØRNSON forsøgt sig som forfatter. Han skrev nemlig et skuespil, der blev døbt «Valborg». Ideen synes ikke at have været meget original. Det var den samme ide, som WERGELAND havde behandlet i sit sidste ufuldførte arbeide «Fjeldstuen», og som C. P. RIIS kort tid i forveien havde berørt i «Til Sæters». Det var med andre ord det upatriotiske i udvandringen, stykket dreiede sig om. Stykket blev antaget til opførelse paa Kristiania theater, og den unge forfatter fik som følge deraf en fribillet; han blev da en hyppig gjæst paa Bankpladsen, og han havde ikke vanket der længe, før han fik øinene op for manglerne ved sit eget produkt. Med en hos en saa

ung mand usædvanlig selvkritik gik han til direktionen og bad om at faa sit stykke tilbage. Han begyndte ogsaa paa et par andre dramatiske arbeider; men dem opgav han, inden han havde fuldført dem. Efter artium kaldte faderen ham hjem, og et helt aar tilbragte han nu hjemme paa Mandalskanten, hvorhen præsten BJØRNSON kort tid i forveien var bleven forflyttet. Ved nytaarstid 1854 kom han atter ind til hovedstaden, og kort tid efter optraadte han som literaturkritiker i «Morgenbladet» med en lang anmeldelse af en bog, som netop var udkommen. Fra nu af levede han en tid som kritiker og bladkorrespondent i Kristiania. Han skrev korrespondancer til «Drammens Tidende» og theaterkritik først i DITMAR MEIDELL's «Krydseren», senere i «Morgenbladet». Om sin kritiske virksomhed udtalte han selv kort tid efter, at den var stanset: «Jeg vil da blot sige om Aarsagen til mine Kritiker, at jeg skrev, alene fordi jeg sommetider fik slig fortvivlet Fingerklø, at jeg ikke kunde bare mig. Kritiken selv vidner ikke sjelden om dette desværre, og endnu bedre det Faktum, som jeg ret gjerne kan meddele, at kanske en Sjettepart af det, jeg saaledes har skrevet, er undertrykt enten af mig selv eller af Kammerater, — de være nu Bladstyrere eller raadgivende Stænder i mit Værelse. Som oftest gav jeg dem endog ganske Haand og Hanke derover. Jeg har beklageligt nok, først sent, og vel ikke altid endnu sat mig til Formaal at bibringe Andre en Mening; jeg tænkte blot paa at sige Vedkommende min, der sommetider var vred nok; — men dog ogsaa undertiden glad og beregnet paa at bringe Glæde.» Det var kort efter «Synnøve Solbakkens» fremkomst, at disse ord blev skrevet; den unge digter, der i disse aar havde udviklet sig med overordentlig raskhed, saa tilbage paa sin virksomhed med den ringeagt, hvormed begavede unge mennesker i regelen ser tilbage paa sine egne frembringelser, selv om de kun ligger et aar eller to tilbage i tiden. «Synnøve Solbakkens» digter følte sig høit hævet over den unge theaterkritiker BJØRNSON og sagde det lige ud. Naar man nu læser disse kritiker igjennem, føler man sig uvilkaarlig fristet til at tage kritikerens parti ligeoverfor digteren. Saa løse og lyriske, som BJØRNSON's egen karakteristik giver det indtryk af, var disse theateranmeldelser slet ikke. Tvertimod mærker man overalt en meget respektabel bestræbelse efter at trænge grundig ind i

emnet, og det maa til skam for den nuværende norske theaterkritik siges, at saa samvittighedsfulde og omhyggelige kritiker som dem, Bjørnson leverede for snart firti aar siden, leveres ikke i hovedstadens presse for tiden.

Med en artikel om «De norske Skuespillerinder» (25de marts 1854) begynder han sin virksomhed som theaterkritiker i «Morgenbladet»; han aabner den med en vis myndighed, idet han skjælder sine

Ungdomsportræt af Bjørnstjerne Bjørnson.

kolleger i kritiken ud. Han kalder dem «til Orden»; kritiken her hjemme er tam og umoden. Paa den tid var Laura Svendsen — vor senere saa populære tragedienne Laura Gundersen — lidet yndet af hovedstadens publikum. Efter den gunst, som hendes debut i 1850 havde skaffet hende, var der fulgt et tilbageslag i form af en næsten ligesaa stor ugunst, og det var ikke blot publikum, som var hende ublid, men ogsaa direktionen. Da frøken Lucie Johannesen — senere fru Wolf — debuterede, begik man endog den uforskammethed at pibe Laura Svendsen ud. Bjørnson tog

hende varmt i forsvar, og han hævdede i kraftige ord, at man her stod overfor et stort talent. Hvad ingen anden dengang saa eller vilde se, det tabte han ikke et øieblik af syne. Han talte om «den sværmende Begeistring», der udmærkede hendes Julie i «Romeo og Julie», og om «den tragiske Dybde» i hendes Thora i «Haakon Jarl». Mod BJØRNSON's paastand, at der var bleven pebet af hende, protesterede «Morgenbladets» faste theateranmelder i et følgende nummer; men BJØRNSON havde vistnok ret i sin paastand, selv om pibningen ikke har været af den art, at den vakte opmærksomhed over hele theatret.

I den samme artikel omtales ogsaa frk. PARELIUS. Dette store komiske talent, der senere ikke har kunnet røre ved en rolle uden at opdage guldgruber af komisk karakteristik, havde dengang endnu ikke erobret sit eget talent, og BJØRNSON saa heller ikke saa klart i dette tilfælde, som naar talen var om frøken SVENDSEN. Han anser hende for «et Talent, som er afgjort brugbart for Tragedien». Hendes evner var «i mange Stykker beslægtede med Jomfru Svendsens». Dog siger han et øieblik efter, at naar man har seet hende i en komisk rolle, «ved man ikke, hvad hun fortrinsvis bør holdes til». I alle fald bør «hun heller ikke gaa tabt for Lystspillet og Vaudevillen». — Om frøken JOHANNESEN bemærker han, at hendes «Virkekreds er indskrænket til lette spøgefulde Roller, hvor hun i større eller mindre Grad kan give sig selv». Hun «svigter altid, hvor der forlanges virkelig Følelse».

Fra høsten 1855 blev BJØRNSON knyttet til «Morgenbladet» som dettes faste theateranmelder, og som saadan leverede han en hel række udførlige 'anmeldelser. Allerede i den første anmeldelse udtaler han sin varmeste sympathi for datidens franske skuespildigtning. Specielt er han begeistret for JULES SANDEAUS «Emigrantens Datter». Et skuespil som «Michel Perrin» karakteriseres som «et deiligt Stykke», og en forfatter som SCRIBE bliver omtalt som «en stor Ironiker»(!). «Med den fineste og mesterligste Ironi» benytter han et «uudgrundelig Dobbeltsprog» til «at bevise netop det modsatte af, hvad han synes at bevise». Paa samme tid tager han ordet for, at ALFRED DE MUSSET's smaastykker skal optages paa theatrets repertoire. Specielt nævner han «*Un caprice*». I det hele taget er han meget begeistret for fransk skuespildigtning og

sætter den høit over «de engelske Tendensstykker» saavelsom over de tyske arbeider, hvis forfattere endnu ikke er komne længere end til at erstatte filosofien og moralen «med Politik og vittigt Snak». Af dansk digtning faar han anledning til at omtale HOSTRUP's vaudeviller; han liker dem ikke; af en enkelt af dem — «Familie-tvist» — leverer han en meget skarp kritik; men HOSTRUP var jo ogsaa et tvistens æble i Kristiania theaterverden dengang; hans stykker spillede en fremtrædende rolle paa repertoiret, og de norske forfattere følte sig tilsidesatte ligeoverfor ham. — Med stærk begeistring hilser BJØRNSON «Gildet paa Solhoug». Her har IBSEN fundet sit rette felt, mener han. Stykket har «næsten alt at undlade for at blive et dramatisk Arbeide, en hel Herlighed af Lyrik at slaa ihjel. Men man føler godt, at det vil HENRIK IBSEN aldrig gjøre. Han mærker, paa hvad Grund han staar; han kjærer sig lidet om at kaldes en god Dramatiker; thi Kulisser og Lamper, Tableauer og Musik — et Feslot for alle sine Sagn og Sange — er alt, hvad han søger i Scenen.» Da stykket senere kom ud i bogform, skrev BJØRNSON en ny artikel, hvori han polemiserer mod dem, som har talt om laan fra «Svend Dyrings Huus», og forsvarer IBSEN paa det bestemteste mod kritikens øvrige indvendinger. «Jeg vil takke ham for hans lille venlige Arbeide,» heder det blandt andet, «og anse det som en sjelden Gave til vor Literatur. Lad saa andre forlyste sig med at klassificere ham. Det maa ogsaa blive deres Sag at forklare, hvad de mener med sine «Halvdigtere». Vi maa ikke være for prutne paa det; i Sandhed vi har ikke og faar ikke mange som Hr. Ibsen.» Nu efter næsten firti aars forløb tager denne den unge «Hr. Bjørnsons» varmhjertede og friske anerkjendelse af den unge «Hr. Ibsen» sig meget fornøielig ud. Den viser, at den vordende digter som kritiker saa længer og klarere end de velbestaltede «Smagens Kritici og Recensenter», selv om han ikke saa det store dramaturgiske talent hos den vordende mester i det nittende aarhundredes dramatiske literatur. Han saa væsentlig lyriken og romantiken og fæstede sig ved dem.

Interessantest og betydningsfuldest fremtræder theaterkritikeren BJØRNSON, hvor han kjæmper for de nationale interesser mod danskheden paa Kristiania theater; her udførte han en gjerning og løste en opgave, før han vandt sig et navn som forfatter. Han var ingenlunde

blind for de unge norske kræfters mangler, og han lagde ikke skjul paa dem; tvertimod kunde han ved given anledning være noksaa skarp. Da frøken SVENDSEN i 1855 spillede Julie i «Romeo og Julie», skrev han f. eks., at hun vist maatte have spillet rollen bedre tre aar i forveien; thi dengang «var hun ikke nok Skuespillerinde endda, til at spille den slet. Ja, slet; thi hun opnaaede dennegang ikke at varme Tilhørernes Gemyt paa et eneste Punkt; vi sad kolde og syntes hartad, Shakespeares herlige Digtning var Galskab, Fortvivlelsen Forstillelse, Glæden en Latterlighed.» Og det er ikke den eneste gang, han har fat i hende. Engang klager han f. eks. over, at hun har saa mange roller, saa hun ikke engang faar stunder til at lære hver enkelt. Ogsaa fru WOLF og andre faar ved given leilighed sit pas paaskrevet, saa nogen national Rosiflengius var han ikke. Alligevel er han bestandig rede til at forfægte de nationale interesser ligeoverfor de fremmede. Gang efter gang klager han over, at de fleste norske kræfter ved theatret faar lidet eller intet at bestille, ja han raader endog en enkelt — frk. PARELIUS — til at forlade Kristiania theater og drage til Bergen for sin udviklings skyld. Han klager ogsaa over, at de norske stykker blev lagt tilside efter faa opførelser. Specielt kjæmpede han ivrig for, at «Gildet paa Solhoug» ikke skulde forsvinde for hurtig fra repertoiret.

Et princip hævdede han ogsaa med stor styrke; han forlangte nemlig theatrets gradvise fornorskning. Han vilde ikke, at de danske kræfter, der var knyttet til scenen, skulde fjernes; men hvad han fordrede, var at ingen nye skulde ansættes. Dette princip anerkjendte ikke theaterstyrelsen; den vilde fremdeles rekrutere theatret med danske kræfter, og saa kom det til voldsom kamp mellem de to principer. Den 6te mai 1856 optraadte en ung dansk skuespiller — SCHMIDT — som gjæst. Han gav Madsen i «Gjenboerne», og det var en offentlig hemmelighed, at han skulde engageres fra begyndelsen af den følgende sæson. Da han viste sig paa scenen, blev han imidlertid hilset med en kraftig pibekonsert. BJØRNSON var pibernes høvding, og to dage senere gjorde han i «Morgenbladet» rede for deres «program»: «Et Theater i Hovedstaden er Nationalitetens Forpostvagt mod Udlandet. I Hovedstaden foregaar den største Brydning mellem det fremmede og vort eget. Den har en stor Kamp og et stort Ansvar, og den tiltrænger Tropper

og aarvaagne Vagter.» En sammensmeltning kan først finde sted, naar hvert folk er bleven «en fuldstændig Nation»; det er vi endnu ikke bleven. Vi er gaaet frem i selvudvikling med hurtighed; men paa theatrets vigtige omraade «har vi til fornyligt været et lydhørt Vasalland». Dette har sinket os. «Vor udødelige Henrik Wergeland, der i dette som i alt andet var saa langt foran sin Tid, har først for ramme Alvor og med stor Kraft talt og skrevet for en norsk Scene.» «En anden berømt Landsmand har i de senere Dage gjort denne Tanke til Virkelighed» (Ole Bull). Vi er taknemmelige mod de danske kunstnere; vi er langt fra modne til at miste dem, de staar ikke længer «vor Nationalitet synderlig imod; thi de er akklimatiserede.» — «Men nye Fremmede, bestandig nye, det ikke alene er at ødelægge, hvad vi har gjort og gjør, det er at haane os.» Dog «ikke os, nei, en Magt, som staar over os alle: vort fælles Fædreland.» — — «Vi beklager den Mand, som nu atter skulde gjøre sine Læreaar hos os. Det var ikke ham, vi mente; vi ønsker ham alt Held, kun ikke, at vi er hans Prøveklud.» — «Vi vidste, at dersom han gjæstede uforstyrret, saa fæstede de ham ogsaa uforstyrret, baade ham og Kone. Vi vidste, at der skal komme flere efter, altid flere, at man har store Planer fore med Theatret; men danske, kun ikke norske. I en saadan Stilling er det, man lærer Fremgangsmaaden af Bestyrelsen selv; man lærer Energi af den. Man møder frem stærke og bestemte, og da nu engang Nationalitetsfølelsen i dette Tilfælde ser sig indskrænket til et eneste Sprog, en eneste Lyd, saa bruger man den.» — «Vor kjære Henrik Wergeland skulde have seet op igjen en Aften som den i Tirsdags; han vilde moret sig kostelig i denne hylende Piberstorm, som tog og rokkede i de gamle Fordomme.» I sin tid var han i minoriteten; «og det den ynkeligste, som kunde tænkes; thi han dannede den ganske alene.» «Nu vilde han være i Pluraliteten, en stor og myndig Pluralitet; det er maaske gaaet lidt fortere, end han tænkte.» Vort theater har ikke brug for en mand som Schmidt. Hagen, der var theatrets populæreste komiker, var netop vendt tilbage til Danmark; han kom nok igjen, mente Bjørnson, og kom han ikke igjen inden et aar, «saa har vi til den Tid selv en Mand, vi ere stolte af,» nemlig Johannes Brun. Brun var endnu knyttet til Bergens theater; men Bjørnson mente, at

saasnart det gjaldt at forsone to partier «paa deres vigtigste Kampplads», saasnart hans komme til hovedstaden blev et slags nationalsag, «da kjendte vi ikke Bergenserne, ikke BRUN ret, om de betænkte sig.»

Artikelen er i sin helhed af stor interesse. For det første er det interessant at lægge mærke til, hvor inderlig BJØRNSON allerede i denne sin første turnering for de nationale interesser føler sig knyttet til HENRIK WERGELAND; han føler sig som WERGELAND's efterfølger, som den lykkelige arvtager. Og dernæst slaaes man af den rolige, seierstrygge selvfølelse, der gaar igjennem det hele. Denne tre og tyveaarige student taler som den, der har myndighed, fordi han føler sig som den, der taler i de manges navn, hvis høvding han er. Det er en skingrende kamplur, han blæser til vaaben i; men melodien, han blæser, lyder som en glad seiersfanfare. I en senere artikel optager han sagen til fornyet diskussjon, idet han imødegaar dem, der har villet fremstille det hele som «en enkelt eller et Par Mands Værk», som «et øieblikkeligt Opvigleri, en Tilstelling». — «Nei, det var ingen Enkeltmand, som laante de andre sine Argumenter og sin Pibe; Sagen har sin Historie; den er forberedt gjennem flere Aars Forurettelser og Misforstand paa den ene Side og en stedse klarere Følelse heraf paa den anden.» I kort begreb angives aarsagen at være den, at theatret har «en ideforladt Bestyrelse». «Der har været lagt Penge, Flid, Kraft i denne Bestyrelse — men kun ikke Ideer». Dens værste feil var, at den var specielt dansksindet «i en dansk opdragen Befolkning». Ligeoverfor denne befolkning nyttede det efter hans mening ikke direktionen at trodse, saaledes som man gjorde paa det norske theater; tilsyneladende burde man gjøre «det pengemægtige Publikum Indrømmelser», men paa samme tid maatte man sørge for «virkelig Fremgang i national Retning».

Den strid, som BJØRNSON her kjæmpede, blev af stor betydning baade for theatret, for literaturen og for ham personlig. Det lykkedes ham virkelig at sætte det princip igjennem, som han havde forfægtet, og forsaavidt er det BJØRNSON'ske theaterslag i 1856 en virkelig epokegjørende begivenhed i den norske scenekunsts historie. Og paa samme tid stillede hans optræden ham med en gang paa en fremskudt plads i opinionen. Inden endnu hans digteriske evne var

kommen til gjennembrud, stod han allerede som den, hvem alles øine vogtede paa, hvad enten det nu var med sympathi eller med vrede. I hans indre liv kom endelig striden til at spille en stor rolle. Der gaar efterdønninger efter den gjennem de to første arbeider, han frembringer.

Og saa kom der et moment til, som han selv tillægger den største betydning for sit digteriske gjennembrud. En maaneds tid efter pibekonserten drog han til Upsala som «Morgenbladets» korrespondent ved studentermødet der. Alle de rige og festlige indtryk fra denne færd satte hans sjæl i en svingning, som han aldrig havde følt før. «Da jeg kom hjem fra Studentertoget,» har han selv fortalt, «sov jeg tre Døgn igjennem med smaa Mellemrum for Spisestunderne og lidt Passiar. Derpaa skrev jeg mine Reiseindtryk; men netop fordi jeg først havde levet og saa skrev, fik Tegningen Stil og Farve, saa den gjorde Opsigt og gjorde mig derfor endnu mere sikker paa, at nu var Timen kommen. Jeg pakkede ind, drog hjem, udtænkte, skrev, renskrev «Mellem Slagene» paa fjorten Dage, reiste til Kjøbenhavn med det færdige Stykke i Kufferten; jeg vilde blive Digter.» Her var det, at «Synnøve Solbakken» blev skreven.

Læser man de to arbeider, hvormed Bjørnson egentlig holdt sit indtog i literaturen, saa mærker man straks, at der i dem begge gaar efterdønninger fra theaterstriden. I «Mellem Slagene» gaar dønningerne endnu høit. Den unge kong Sverre, der staar midt i kampen, troende paa sin kraft og stolende paa sin ret, det er en skikkelse, som har suget sin kraft og sin glød af theaterkampen. Bjørnson havde selv været forfulgt, været hadet og bespottet som høvding for piberne; han følte levende alt det saare og onde, som enhver føler, der stiller sig i breschen for en stor sag. Og saa skrev han om Sverre, som kjæmpede for sin sag, og som blev hadet og forhadt, fordi ingen kunde forstaa, at det i grunden var det bedste, han vilde. Den store replik, han har ligeoverfor Inga, repræsenterer Bjørnson's rent personlige lyrik ovenpaa theaterstriden. Den unge høvding satte sig selv om i historisk skikkelse og opfattede derigjennem kong Sverre og hans kamp paa en ny maade. Sverre blev ikke den udkaarede, den, som maatte kjæmpe, fordi han havde kaldet og pligten og retten. Sverre blev den brusende ungdom, der satte hele sit liv ind paa tilintetgjørelsen af et udlevet system.

Sverre blev uveiret, det, som stormer og jager, det, som bringer liv og fart i de stille, lunkne farvande.

Men bagefter kom «Synnøve Solbakken». Bjørnson var reist ned til Kjøbenhavn og havde faaet hele striden paa tilbørlig afstand. Saa betragtede han det hele med rolig overlegenhed og fandt, at han havde gjort en dumhed. Hvorfor slaas? Hvorfor stille sig i breschen og byde sit navn og sin person frem paa den maade, som han havde gjort? Det var bedst at trække sig ud af kampen og gaa over til stille digterisk virksomhed. «Sverre er bleven afløst af Thorbjørn Granliden, det vil sige: høvdingen, der hades og forbandes, fordi han reiser kamp om sin sag og alligevel bærer den frem med løftet hoved gjennem hadet og forbandelserne, er bleven afløst af slagsbroderen, der ikke bliver videre likt, fordi han lægger vel haardt frem». — «Hist fremstilles kampen i store formaals tjeneste som en stordaad, der bærer landets fremtidslykke i sit skjød; her fremstilles den — berøvet de store formaal — som den huslige lykkes fiende; hist har man ufredens mandige og uforfærdede pathos, her husfredens fine og stilfærdige idyl. Det er Herakles, som paa grund af tidens tryk er bleven huslig, har taget kvindeklæder paa og sat sig til at spinde paa Omphales rok» (Henrik Jæger: «Norske forfattere», side 219—220).

Synnøve Solbakken

af

Bjørnstjerne Bjørnson.

Christiania.
Forlagt af Johan Dahl.
1857.

Titelblad af «Synnøve Solbakken».

Det epokegjørende ved Bjørnson's første digterværker var dels af psykologisk, dels af stilistisk art. Han havde opdaget et træk i den norske folkekarakter, som ingen før ham havde taget sigte paa. Dette træk var faamæltheden. Det er ikke noget gjennemgaaende karaktermærke; men det er dog en eiendommelighed, som ofte fore-

kommer. Enhver, der har færdedes i vort land, har truffet naturer som Sæbjørn, varmhjertede, blødhjertede naturer, der omgiver sig med en isskorpe af indesluttethed, for saa i en bevæget situation at smelte og lægge hele sin varme for dagen. Der er en scene i «Synnøve Solbakken», som er klassisk, og som vil blive det til alle tider. Det er scenen, hvor Sæbjørn stanser doktoren, steller med sæletøiet paa hans hest og saa ikke kan skjule sin bevægelse, da han hører, at der er haab om, at sønnens liv kan reddes. Alt det dulgte og indesluttede i den norske nationalkarakter er koncentreret i denne ene scene.

«Allerede i et af sine første novellistiske forsøg havde Bjørnson udtalt sig om denne egenskab paa en maade, der viser, hvor fuldt han var sig bevidst dens betydning som karaktertræk. I «Mellem Slagene» gjorde han saa sit første forsøg paa at fremstille den og begyndte naturligvis med at overdrive den. Dette ægtepar, som har gaaet deroppe i fjeldensomheden og tiet op en hel mur af misforstaaelse mellem sig, som skjønner, at den maa styrte ned over dem og tilintetgjøre dem, og alligevel ikke kan komme sig til at tale, før huset staar i lys lue over deres hoveder og en konge staar i døren med draget sværd og siger: «I slipper ikke ud, før I har talt!» — dette ægtepar er vidnesbyrd om, hvorledes Bjørnson som enhver, der finder noget nyt, i den første opdagerbegeistring sætter det hele paa spidsen og jager det op i en grænseløs overdrivelse» (l. c. side 224—25).

Men allerede i «Synnøve Solbakken» har forfatteren frigjort sig fra overdrivelsen, og faamæltheden fremtræder her paa en harmonisk maade. Med «Mellem Slagene» har Bjørnson opdaget indesluttetheden som karaktertræk; med «Synnøve Solbakken» har han taget det nye land i besiddelse for sig og poesien. «Hemmeligheden ved at være kjedsommelig, er at sige alt,» paastod som bekjendt Voltaire. Bjørnson's bønder lever i en lykkelig uvidenhed om denne store hemmelighed. «Tale er sølv, men taushed er er guld,» siger et gammelt klogt ord; i Bjørnson's bondenoveller er der forsvindende lidet af talens sølv, men saa meget mere af taushedens guld. Mange andre aandrige ord er der sagt til taushedens pris. «Spricht die Seele, so spricht, ach! schon die Seele nicht mehr,» siger Schiller, og enhver kjender hans berømte epigram:

«Jeden anderen Meister erkennt man an dem, was er ausspricht;
Was er weise verschweigt, zeigt mir den Meister des Styls.»

BJØRNSON's bønder forstaar denne veltalende taushed, hvor sjælene taler uden ord. Alt er antydninger, knappe smaa hverdagslige sætninger, et ord hist og et ord her, men hvert ord saa godt som ti og bedre end ti, fordi følelser antydes, der er for fine og inderlige til at finde ord, fordi dybder anes, som er for dybe, til at ordet kan lodde dem. Der har som bekjendt været skrevet et lærd værk om det hæsliges æsthetik; en tysk æsthetiker kunde vistnok ogsaa skrive et lignende opus om taushedens eller faamælthedens æsthetik, og var han sit emne voksen, vilde det blive et interessant og lærerigt arbeide. Men i dette arbeide var det uundgaaeligt, at BJØRNSON's navn blev nævnt ret som det var, og adskillige af de mest karakteristiske eksempler kunde hentes fra hans værker. Jeg har allerede nævnt et klassisk sted, scenen mellem Sæmund og doktoren. Jeg skal citere et andet af «Arne», fordi det i al sin korthed giver det mest slaaende bevis for, hvilken rigdom BJØRNSON havde fundet i denne faamælthed. Det er den lille scene mellem Arne og Oplands-Knut, der indledes med den lille sørgmodige vise om Ingrid Sletten af Sillegjord, der hverken havde sølv eller guld,

«men en liden Hue af farvet Uld,
som hun havde faaet udaf Mor.»

Efterat Oplands-Knut har sunget sin vise, heder det:

«Arne sad, som det havde spillet langt bort i Lien. Han gik op til Knut. «Har du Mor?» spurgte han. «Nej.» — «Har du Far?» — «Aa nej, ikke Far.» — «Er det længe siden, de døde?» — «Aa ja, det er længe siden.»

«Du har vel ikke mange, som holder af dig?» — «Aa nej, ikke mange.» — «Har du nogen her?» — «Nej, ikke her.» — «Men borti Hjembygden?» — «Aa nej, ikke der heller.» —

«Har du slet ingen, som holder af dig?» — «Aa nej, jeg har ikke det.»

Der er ikke mere, og det, som er, er nok; det giver et helt billede, og læseren ser Oplands-Knuts skikkelse lys levende for sig

og kan tænke sig hans historie paa sin egen maade eller paa mange forskjellige maader; thi netop det udmærkede er der ved denne knaphed, at den har mulighedernes mangfoldighed i sig. Men mulighedernes mangfoldighed, det er det samme som poesiens rigdom. Det er det samme, som at forfatteren tilsyneladende sætter læserens fantasi og følelse i bevægelse og saa lader denne fantasi og denne følelse arbeide videre paa egen haand. Den største digter er den, som forstaar at vække sin læsers fantasi og følelse til den høieste grad af selvvirksomhed. Og her har Bjørnson været stor i sine bondenoveller; han har ud af sit store overflødighedshorn øst en rigdom af situationer og motiver, som fænger og brænder sig ind i læserens sind, og som bliver hans personlige eiendom, netop fordi forfatteren har forstaaet at antyde saa meget i faa ord.

Hvad var det egentlig, som havde ledet Bjørnson til denne fremstillingsmaade? Dels var det en genial digters poetiske instinkt; men denne forklaring leder os ikke synderlig nærmere. Skulde man søge at betegne aarsagen paa en mere praktisk maade, saa vilde man fremhæve to momenter: for det første det kjendskab, han gjennem sit ungdomsliv blandt bønder havde erhvervet sig til den norske bondes væsen. Og dernæst hans studium af de gamle sagaer.

Der er bleven sagt om Bjørnson, at han som søn af «en kongelig norsk embedsmand» havde tabt den aandelige forbindelseslinje med den norske bonde til trods for, at hans far, «den kongelige norske embedsmand», selv var af bondeslægt. Sligt er ikke andet end tendentiøst snak, der har til hensigt at forklare, hvorfor Bjørnson ikke har sluttet sig til maalsagen, men hævdet det dansk-norske skriftsprog baade i theori og praksis mod maalmændenes angreb. I virkeligheden har uden tvivl Bjørnson lige fra sin tidligste barndom faaet en varm og levende følelse af norsk bondekarakter netop gjennem sin egen far, der synes at have været en typisk personlighed i den retning, selv om hans væsen var bleven forfinet og forædlet gjennem de akademiske studier og gjennem de kredse, som disse studier bragte ham i forbindelse med. Der gaar en strøm af sønlig kjærlighed gjennem en stor del af Bjørnson's digteriske frembringelser, og man er neppe indiskret, naar man bag et forhold som Sæmund Granlidens til hans søn aner

personlige oplevelser. Saa alvorlig og saa faamælt, saa dybt og saa strengt maa man tænke sig, at den ærværdige bondefødte præst har taget sin unge søns optræden, denne optræden af en vildstyring, der deltog i politiske stordemonstrationer, inden han endnu havde forladt skolebænken, som optraadte med lederens magt og myndighed, inden han endnu var «bleven til noget», og hvis person virkede som en fane, begeistrende og hidsende, allerede inden hans digteriske evne var brudt igjennem.

Og hvad hans sønlige kjærlighed ikke havde lært ham at forstaa af denne side af den norske natur, det havde han havt anledning til at udfylde gjennem sit barndomsliv, først i Kvikne og siden i Romsdalen. Han har selv med varme og fylde fortalt om dette liv, og der er ikke tvivl om, at meget af det, han skildrer, har han skildret paa basis af barndomsindtryk.

Og dertil kom saa indtryk fra sagaen. Bjørnson havde læst Snorres kongesagaer med begeistring allerede som skolegut; de havde hørt til hans kjæreste læsning; de havde befolket hans fantasi med ideale helteskikkelser og antændt en brændende fædrelandskjærlighed i hans indre; og endelig havde deres korte, fyndige stil sunget sig ind i hans øre, saaledes at dens musik blev den deiligste, han vidste, fordi den var den mest karakteristisk norske, han havde truffet paa.

Forbindelsen mellem den norske fjeldbonde og sagatidens mennesker stod levende for datiden. Den var i regelen tilbøielig til at opfatte denne forbindelse mere intim og direkte, end den var. Aasen havde paavist det nære slægtskab i sproglig henseende, og Tidemand havde i sine folkelivsbilleder fremstillet moderne bønder som stolte, værdige høvdingeskikkelser, der saa ud, som om de var flyttet lige fra sagatiden og ned i den jævne samtid. Intet under, at den sagakjære Bjørnson uvilkaarlig anslog sagatonen, da han gav sig ifærd med at fremstille billeder af det norske folkeliv. At det geniale greb, han i denne retning gjorde, har sine forudsætninger, formindsker ikke dets betydning. Det var en opdagelse, og en beundringsværdig opdagelse. Hvilken indflydelse den havde i stilistisk henseende, har jeg antydet allerede i begyndelsen af dette afsnit. —

— Men det var ikke bare stilen og den stærke fremhæven af

faamæltheden, som var ny i disse BJØRNSON's bondenoveller. Hele skildringen af det norske folkeliv var ny og virkede som en overraskelse paa læseverdenen ved sin friskhed og ved sin stemningsfyldte poesi. En senere periode har lagt disse fine idyller paa realismens vægtskaal og spurgt, om de var sande som norske folkelivsbilleder. Svaret har været benegtende; allerede VINJE erklærede dem jo for at være usande, og senere har denne erklæring været gjentaget og varieret paa mangfoldige maader. Har den ene periode været tilbøielig til at se altfor lyst paa tingene, kommer den næste uvilkaarlig til at se altfor mørkt. Det er en historisk lov, som altid bekræfter sig. Saaledes ogsaa her. Den romantiske periode havde i bonden seet en æsthetisk idealfigur og skildret ham som saadan i blændende belysning; realismen vilde ikke vide noget af æsthetiske idealfigurer; den slukkede det poetiske skjær og dvælede i mørket. VINJE havde gaaet i spidsen og fremhævet alt det forældede og forsumpede i det norske folkeliv; han havde med sin skarpe kritik skrabet den poetiske forgyldning af. I sytti- og ottiaarene blev denne fremgangsmaade almindelig; man var bleven kjed af den gamle «bondeforgudelse»; al den smaalighed ligeoverfor høiere formaal, som den JAABÆK'ske sparebevægelse havde ført med sig, havde fremkaldt et mere nøgternt syn paa bonden, og derfor var man heller ikke længer tilbøielig til at anerkjende BJØRNSON's bondenoveller som naturtro virkelighedsbilleder, hvilket igjen førte til, at man var tilbøielig til at overse alle de fortræffelige egenskaber, de forøvrigt var i besiddelse af.

Den strenge virkelighedstroskab i modern realistisk forstand er unægtelig ikke den BJØRNSON'ske bondenovelles stærkeste side. Det er stiliseret hyrdepoesi, som forrige aarhundredes idyller, en naiv og fin poesi med forfinede følelser og noble tanker. Alt det vilde og raa i folkelivet spiller vel ind med; der er slagsmaal og drik og anden vildskab; men frem fra denne baggrund træder hovedpersonerne; det er skinnende hvide skikkelser med et sart smil om munden, unge kvinder, som vi vilde tilbede som høiere væsener, hvis vi mødte dem i det virkelige liv, unge mænd, hvis venskab vi vilde sætte meget ind paa at vinde, fine drømmeriske naturer, der lever i sin egen verden, et trin over den virkelige, en mild strøm af ætherisk kjærlighed, af vaarlige digtersyner, der

hvert øieblik er rede til at slaa over i ren poesi, snart i et lyrisk digt, snart i et sindrigt eventyr. Det er romantikens ægtefødte børn, og som saadanne er de digterbørn, hvem den poetiske evne altid staar parat. Thorbjørn Granliden former sine tanker i eventyrform, Synnøve Solbakken digter sin smerte ind i den deilige lille sang, der bærer hendes navn, og Arne er en virkelig digter, i hvis pen Bjørnson lader flyde de sarteste lyriske stemningsudbrud. I disse tilfælde er indesluttethedens poesi afløst af inderlighedens, en ægte germanisk og ægte romantisk følelse, der gjør denne digtede verden dobbelt tiltalende.

Jeg nævnte ovenfor det forrige aarhundredes hyrdedigtning i forbindelse med disse noveller; men der er ikke desto mindre en stor forskjel tilstede. Det attende aarhundredes hyrdepoesi var koket og kunstlet. Kostumet var et maskeradekostume, hvori det forfinede selskab draperede sig og yndede at se sig draperet. Ogsaa om Bjørnson's bønder har man sagt, at de i grunden ikke var andet end forklædte by- og kulturmennesker — akkurat som man har sagt om figurerne paa Adolph Tidemand's folkelivsbilleder. Men bemærkningen er uretfærdig; den beror paa en ensidig overdrivelse. Vistnok er Bjørnson's bønder ikke naturalistisk holdte portrætstudier; men herfra og til forklædte byfolk er veien lang, og der er mange mellemstadier. Et idealiseret portræt savner ikke al lighed, fordi om det er idealiseret. Hovedsagen er, at væsentlige egenskaber hos den portrætterede er trufne, at grundtonen er ægte, enten den er stemt en oktav høiere eller lavere. Og at Bjørnson i sine bondenoveller har truffet en ægte national grundtone, det føler enhver, som læser dem, og det følte samtiden ogsaa. Det var denne ægte nationale grundtone, der med et slag gjorde Bjørnson til en berømt digter.

Det nationale «havde været paa Moden», lige siden Asbjørnsen og Moe havde udgivet sine eventyr. En vrimmel af folkelivsskildringer havde opfyldt literaturen, og alle havde de været sikre paa at finde opmærksomhed og velvilje hos det læsende publikum. Der var i grunden to forskjellige sorter af disse folkelivsskildrere; den ene sort var de literære bymennesker, der ikke havde trængt dybere ind i sit emne, men med en vis lethed og behændighed forstod at bringe noget tiltalende tilveie ud af de smaa forudsætninger,

de sad inde med. C. P. RIIS med sit lille «Til Sæters» kan nævnes som et typisk eksempel. Men saa var der en anden gruppe, som virkelig kjendte til folkelivet, som elskede det og gjorde forsøg paa at skildre det, ikke udvortes, men indenfra. Til dem hørte først og fremst ASBJØRNSEN og dernæst ØSTGAARD. Men ingen af dem formaaede helt at tilfredsstille tidens trang til en folkelivsskildring. ASBJØRNSEN var og blev i grunden Kristianiabarnet; hvad han kjendte til fuldkommenhed, var det liv, som levedes i hovedstadens omegn. Men denne landbefolkning repræsenterede ikke den ægte uforfalskede norske bonde. Byens nærhed havde gjort sin indflydelse gjældende, kulturen havde begyndt at faa en liden smule indpas tildels i sine mindre tækkelige former. Naiveteten var for en del bleven afløst af raahed, friskheden af uvorrenhed. Skulde man finde den norske bonde, maatte man søge længere væk, helt op til de ensomme fjelddale og til de indelukkede fjordbygder, hvis præg kulturen endnu ikke havde naaet at faa udviske. Men i disse egne var ASBJØRNSEN en fremmed paa gjennemreise, akkurat som de andre. Han magtede ikke at trænge dybere ind, og han gjorde heller ikke forsøg paa det. De «Høifjeldsbilleder», han leverede i anden samling af sine «Huldre-Eventyr», gav sig ikke ud for at være andet end et par lette turistskitser.

Saa kom ØSTGAARD. Hvad de andre manglede, det havde han i høi grad: det fortrolige kjendskab til fjeldbondens liv og tænkemaade. Han var vokset op midt i disse forhold og kjendte dem fra grunden af. Hvad han manglede, var kunstnerisk fremstillingsevne. Derfor var trangen til en national novelle endnu lige utilfredsstillet, da «Synnøve Solbakken» kom og gav publikum, hvad det længtede efter. Her var endelig den mand funden, som baade kjendte folkets «Hus- og Hjerteliv» og forstod at fremstille det i ædle lutrede billeder. Der var vistnok enkelte af den gamle skoles mænd, som fandt, at selv disse folkelivsbilleder ikke var ædle og lutrede nok. Der var for meget af den moderne aand, for meget realisme, for meget af «det hæslige» i dem. Figurer som Aslak i «Synnøve Solbakken» og Nils skrædder i «Arne», scener som bryllupsslagsmaalet i den første fortælling og Nils skrædders død i den anden var hæslige, mente man. Selv VINJE var enig i dette og gjorde sig skyldig i den besynderlige inkonsekvens at fremhæve

det næsten i samme øieblik, som han forøvrigt lagde virkelighedens maalestok paa disse noveller.

Men det store publikum delte ikke de gamle herrers mening; det følte sig grebet af vildskaben og styrken i disse enkelte partier, som det følte sig grebet af den finhed og ynde, der strømmede gjennem andre, og som i virkeligheden var den grundtone, der gav det hele sit præg.

«Synnøve Solbakken» saa først lyset i det lille blad «Folkebladet», som BJØRNSON dengang redigerede. Afsluttet blev fortællingen ikke i dette blad, da BJØRNSON, allerede før saa kunde ske, havde offentliggjort den i bogform og var fratraadt redaktionen. I september 1857 udkom nemlig fortællingen paa JOHAN DAHL's forlag i et yderst uanseeligt udstyr, og ved udgangen af samme maaned forlod BJØRNSON «Folkebladet» og drog hjem til faderens præstegaard, hvor han blev udover høsten, indtil han blev kaldet til sceneinstruktør ved Bergens nationale scene.

HENRIK IBSEN havde allerede om sommeren ombyttet denne stilling med den tilsvarende ved det norske theater i Kristiania, og en bergensk skolemand havde fungeret som hans efterfølger. Men da kom OLE BULL hjem til sin fødeby efter seks aars fravær, og det første, han gav sig til at undersøge, var forholdene ved theatret De faldt ikke i hans smag. Hverken bestyrelsen eller instruktøren var efter hans hoved; han kom i strid med den første og afskedigede uden videre den sidste. Det endte med et komplet brud, og efterat bestyrelsen var opløst, paatog OLE BULL sig at rekonstruere det hele. Han fik afsluttet nyt engagement med personalet, fik dannet en ny bestyrelse og henvendte sig saa til BJØRNSON med spørgsmaal, om han var villig til at overtage den ledige instruktørstilling. BJØRNSON viste sig villig, enighed om betingelserne var hurtig opnaaet, og i december maaned 1857 kom han til Bergen for at begynde sin virksomhed. «Det første Stykke i Sæsonen, der opførtes under Bjørnsons Ledelse, var BAUERNFELDT's toakts Lystspil «Han bliver myndig»,» fortæller T. BLANC i sin bergenske theaterhistorie, «og man havde allerede her Anledning til at se en Prøve paa BJØRNSON's eiendommelige Begavelse som scenisk Instruktør.» Med stor energi tog BJØRNSON fat paa sin virksomhed, og han stillede theatrets kræfter store og vanskelige opgaver baade i det

historiske drama og i den høiere karakterkomedie. Der blev arbeidet med liv og lyst; men der var naturligvis her, som ved ethvert andet theater, en hel del intriger, som gjorde et mindre tiltalende indtryk paa den unge leder. Og dertil kom saa publikums reserverede holdning. Den gammeldagse, dengang stokkonservative by følte sig alt andet end opbygget af al den moderne uro, som fulgte med den unge digter. Allerede den omstændighed, at han arrangerede et theaterkarneval til indtægt for den magre theaterkasse, vakte anstød, og dertil kom saa hans offentlige virksomhed i pressen. Hans stilling som instruktør optog nemlig ikke hele hans tid og fyldte ikke hele hans interesse; han fandt ogsaa anledning til at udfolde en temmelig omfangsrig produktivitet i de bergenske aviser, og et aarstid efter sin ankomst til byen overtog han endog redaktionen af bladet «Bergensposten». I denne stilling deltog han med liv og sjæl i den voldsomme valgkamp før det følgende storthingsvalg og øvede en stor indflydelse paa det udfald, valget fik. «Det var saaledes ikke alene til dramaturgiske og literære Emner, at Theatres nye Instruktør indskrænkede sin journalistiske Virksomhed, om han end paa dette Omraade leverede flere interessante Artikler, bl. a. en Række Opsatser om Opførelsen af Oehlenschlägers Tragedier samt en Artikel «Om vore Theatres Elskere» (en sammenlignende Karakteristik af Skuespillerne V. Wiehe og Prom); han skrev nær sagt, om alt muligt: «Om Fallitterne i Bergen og Samfundsaanden, der havde fremkaldt dem», om «Mellemrigsforslaget», om «Langlets Storthingsbygning», ja han førte endog en Feide om en Brønd ved Pleiestiftelsen — en Virksomhed, der i en liden By som Bergen ikke lettelig kunde undlade at skaffe ham Uvenner og Modstandere» (T. BLANC: «Bergens første nationale Scene», side 258—59). Resultatet var, at BJØRNSON ikke blev længe i sin stilling som sceneinstruktør; der var altfor meget gjæring og uro og daadstrang i ham, til at han kunde lade sig spærre inde i en afsidesliggende gammelmandsagtig by, hvor selv «en Feide om en Brønd ved Pleiestiftelsen» var en vigtig begivenhed. I sommerferien 1858 drog han op til Romsdalen, og her skrev han det meste af «Arne», som senere blev fuldført i nærheden af Bergen; denne bog saavelsom det tidligere, i Kjøbenhavn skrevne drama «Halte-Hulda» udgav han i Bergen hos et bergensk

bogtrykkerfirma, der betalte forlagsretten til begge værker med — 760 kroner. Aaret efter opholdet i Romsdalen forlod han Bergens theater efter ikke at have virket der mere end halvanden sæson, og samtidig opgav han ogsaa sin stilling som redaktør af «Bergens-posten». Han drog tilbage til Kristiania; men han drog ikke alene, som han var kommen den foregaaende vinter. Kort tid efter hans ankomst til Bergen debuterede der en ung bergensk dame paa theatret i et stykke af CHARLOTTE BIRCH-PFEIFFER. T. BLANC, der vistnok selv var tilstede ved debuten, oplyser kun, at debutantinden «havde et for Scenen heldigt Ydre»; men hun «forblev imidlertid kun kort Tid ved Theatret og fik heller ikke under denne sin korte Virksomhed som Skuespillerinde Anledning til at afgive nogen særdeles Prøve paa dramatisk Begavelse.» Den unge dame, frk. CAROLINE REIMERS, fulgte nemlig BJØRNSTJERNE BJØRNSON til Kristiania som hans hustru, hvad hun allerede var bleven i september 1858, altsaa tre kvart aar efter hans ankomst til Bergen og knapt et aar før hans afreise.

Portræt af fru Caroline Bjørnson som ung.

I Kristiania ventede der BJØRNSON en ny stilling. DITMAR MEIDELL's før omtalte ugeblad «Krydseren» havde nemlig i 1855 skiftet karakter. Oprindelig var det udkommet med et nummer hver fjortende dag; saa var det bleven ugeblad, derpaa udkom det i et aars tid to gange ugentlig, og endelig fremtraadte det fra 1855 af som dagblad. Det var ikke længer en uberegnelig fribytter af en krydser; det var bleven en solid skude med en bestemt politisk kurs. Ved siden af DITMAR MEIDELL trængtes der nu solidere

kræfter ved roret; en saadan var fundet i Ole Richter, den senere saa bekjendte politiker, der endte sit liv som helten i en politisk tragedie. Men der trængtes ogsaa mere robust kraft i ledelsen, og en saadan var den unge varmblodige digter, der havde kjæmpet saa tappert for sin overbevisning baade under theaterkampen i Kristiania og under valgkampen i Bergen. Han blev altsaa tredie-mand i «Aftenbladets» redaktion, og i den korte tid, han var knyttet til bladet, var han den første eller i alle fald den mest fremtrædende. Det var en meget urolig tid baade i politisk og andre henseender. Statholderstriden var begyndt og førte til voldsomme rivninger; en intelligent opposition holdt paa at organisere sig inden de politiske kredse, og paa samme tid som der i politiken førtes kamp mod Sverige, udkjæmpedes paa det kunstneriske omraade slutningstræfningen i kampen mod den danske indflydelse i Norge. Jeg har allerede fortalt om Henrik Ibsen's deltagelse i den sidstnævnte træfning, om stiftelsen af «Det norske Selskab» o. s. v. o. s. v. Men Bjørnson nøiede sig ikke med at deltage i denne ene træfning; han var overalt og allevegne tilstede, hvor han troede, at Norges politiske, nationale eller kunstneriske interesser stod paa spil, og han kjæmpede saa drabeligen, saa blottet for tanke paa at dække sig selv, at han snart følte sig staaende alene omringet af en hel skare af modstandere, medens hans kampfæller, der ikke havde rykket frem til saa udsatte punkter, ikke formaaede at komme ham til undsætning. Hans virksomhed som redaktør af «Aftenbladet» blev endnu kortere end hans virksomhed i Bergen. Den varede ikke mere end fem maaneder, idet han allerede i januar 1860 traadte ud af redaktionen.

Misfornøiet med forholdene hjemme og greben af den under disse omstændigheder dobbelt forklarlige trang til at komme «ud over de høie fjelde», besluttede han at søge et reisestipendium; men han var saa utaalmodig efter at komme afsted, at han ikke kunde vente, til det blev bevilget. Allerede i mai 1860 brød han op fra Kristiania og drog til Kjøbenhavn, hvor han slog sig ned for at afvente ansøgningens skjæbne. Hans ansøgning var af den art, at den maatte virke end yderligere udfordrende paa hans talrige uvenner. Han søgte nemlig om hverken mere eller mindre end 1000 species, et efter norske forhold ganske rundeligt beløb. De ærvær-

dige herrer ved universitetet, der havde at afgive indstilling om ansøgerne, fandt ikke at kunne indstille ham. I et brev fra advokat DUNKER til den danske digter CHRISTIAN WINTHER heder det herom: «Maaske har De af Bladene seet, at han (ɔ: Bjørnson) søger Stipendium her, men er forkastet af Welhaven og de andre Medlemmer af Universitetets Collegium. Jeg er ikke heri enig med Welhaven, og jeg har interesseret mig saa meget og saa virksomt hos mine Venner i den norske regjerende Regjering, at jeg tror at kunne gjøre sikker Regning paa, at Bjørnson dog vil faa et Reisestipendium paa 500 Species. Men jeg tager mig vel vare for at lade Welhaven kjende min Underfundighed i denne Sag. Jeg ynder forresten ikke Personen og endnu mindre Bladsmøreren Bjørnson, men paa Digteren sætter jeg Priis.»

Det viste sig, at DUNKER's indflydelse ved denne leilighed var større end WELHAVEN's og det akademiske kollegiums. BJØRNSON fik et reisestipendium, om det end kun blev halvparten saa stort som den sum, han havde ønsket. Neppe havde han modtaget efterretningen herom, før han brød op fra Kjøbenhavn og drog sydover gjennem Tyskland til München. Derfra gjorde han en afstikker mod øst til Wien, og saa bar det via Triest ind i alle datidsdigteres forjættede land, Italien. I Rom blev han over et aar (til vaaren 1862). Stipendiet strakte naturligvis ikke til; men dels fik han et nyt stipendium paa 300 spd. af videnskabsselskabet i Trondhjem, dels blev han støttet ad privat vei af venner og beundrere. Det var en rig og storartet tid for den unge digter. Den gamle store kunst, oldtidens som renaissancens, den straalende italienske natur og det farverige italienske folkeliv — alt var ham en kilde til nydelse og aandelig udvikling. «Det er mig undertiden som Jorden brænder under mig,» skrev han i december 1861 i sin ansøgning til videnskabsselskabet i Trondhjem; «det, jeg skal se og lære, er saa Meget, mine Midler ere saa smaa, og min Tid saa kort, fordi de rige Syn give Ideer til ældre Stof, der da forlange Skikkelse og Liv. Jeg føler, at hele min Fremtid er afhængig af, om jeg paa dette Punkt i min Udvikling faar Lov til at fortsætte.»

Under opholdet i Italien var han selvfølgelig altfor optaget af alle de nye indtryk til at udfolde nogen betydelig forfatter-

virksomhed. Det eneste, han fuldførte, var det lille drama «Kong Sverre», der blev skrevet i Rom vaaren 1861. Men neppe havde han forladt Italien efter at have besøgt Florents og Venedig, og neppe havde han slaaet sig ned i München, før et nyt, stort emne

Ungdomsportræt af Bjørnson.

af historisk natur lagde beslag paa hele hans arbeidskraft. Det var trilogien «Sigurd Slembe». Det store og mægtige arbeide blev skrevet dels i München, dels i Tyrol sommeren 1862.

I tiden fra 1858 til 1864 var Bjørnson i det hele taget væsentlig optaget af dramatisk produktion. I det første af disse aar skrev

han «Halte-Hulda», i det sidste «Maria Stuart i Skotland». Det er i denne periode, han yder sit vægtige bidrag til den literaturgruppe, som man har døbt det norske historiske drama. Og det er derfor rigtigst, at disse arbeider her behandles under et.

«Halte-Hulda». «Halte-Hulda» handler om kjærlighed og om lidenskab, om had og om hævn. Stykket udkom samme aar som Henrik Ibsen's «Hærmændene paa Helgeland», og det har sin interesse at sammenligne disse arbeider. De ligner hinanden, og dog er de yderst forskjellige. Det nye tidsrums aandsretning har præget dem og frembragt interessante og paafaldende ligheder, som selv de to digterindividualiteters indbyrdes forskjellighed og de deraf betingede afvigelser ikke har formaaet at stille i skyggen.

I stilen er der ingen lighed. Ibsen's drama er, som bekjendt, skrevet i sagastil. Bjørnson har derimod endnu ikke vovet at gjennemføre sagastilen paa det dramatiske omraade. Saa dristig nyt hans drama er i poetisk henseende, er det fra formens side et forsøg paa at vandre i de gamle anerkjendte spor. Det er skrevet i den Oehlenschläger'ske tragedies jambestil. Man mærker imidlertid overalt, at det gamle kar har vanskeligt for at rumme den nye gjærende vin; den skummer over, den sprænger karret. Fra metrisk synspunkt er disse jamber alt andet end fuldkomne; men interessante er de, idet de, ret som det er, overrasker med nye vendinger, med eiendommeligheder i udtryk og klangpræg, der paa grund af sin norskhed har en egen uberørt friskhed. Trods verseformen taler altsaa «Halte Hulda» ligesaa tydelig som «Hærmændene paa Helgeland» om, at den Oehlenschläger'ske stils tid var forbi i Norge. —

— Men skjøndt sagaen ikke har præget «Halte-Huldas» form, er det dog den, der har inspireret det hele. Som Ibsen er Bjørnson bleven grebet af de stærke skikkelser og de vilde optrin i de islandske ættesagaer, som Ibsen har han fæstet sig ved visse hovedskikkelser, tildels de selvsamme; og som Ibsen har han endelig gjenfremstillet disse sine indtryk i fri digterisk form, altsaa givet et slags frit dramatisk billede af sagatidens aand, ikke en dramatisering af nogen enkelt saga eller noget enkelt saga-afsnit.

Sagaernes storstilede kvinde, med den luende lidenskab og det flammende had, den store, stolte valkyrie, hvis kjærlighed ikke eier

hensyn, og hvis hævn ikke kjender grænser, havde været prototypen for HENRIK IBSEN's Hjørdis; men BJØRNSON var paa samme tid ikke mindre optaget af hende; for ham formede hun sig til Halte-Hulda.

Som Hjørdis elsker hun den ypperste kjæmpe, og han føler sig ogsaa dragen mod hende med uimodstaaelig magt; men en kvinde af et blødere præg, en mild nordisk lysalv holder ham tilbage. Trods sin svaghed er Svanhilde (og Dagny hos IBSEN) stærkere end Halte-Hulda (og Hjørdis). Saa blusser hævnlysten og tilintetgjørelsestrangen op i den forsmaaede, og hun vier den elskede og sig selv til døden. Hjørdis gjennemborer Sigurd med sin pil og styrter sig selv i havet, Halte-Hulda lader Eyolf brænde inde og omkommer med ham i flammerne. Ligheden er, som man ser, paafaldende og høist interessant, netop fordi begge arbeider er skrevet saa aldeles samtidig, at der ikke kan være tale om nogen paavirkning. Det er tidens beundring for sagaliteraturen, der har foraarsaget det hele. Selv forestillingen om vikingen og valkyrien dukker uvilkaarlig frem hos BJØRNSON, skjøndt han har henlagt handlingen i sit stykke til et saa sent tidspunkt som slutningen af det trettende aarhundrede. Etsteds siger f. eks. Eyolf Finson til Hulda:

«Det Skib, som ligger, tager Mark i Bunden.
Ud, ud paany! — Jeg kom nys udenfra,
og midt i Slaget tog jeg Møde med dem.*
Her i den kvalme Lund, hvor lunkne Messer
gaar om i Luften, vokser ingen Finson. —

Du sorte, blege, du barmstærke Hulda,
Valkyrie, kom: — stig du ombord i Skibet;
straks Vingen løfter det, og skerer did,
hvor Ravne kredser om de tørste Hærskrig.»

Slig taler ogsaa Hjørdis til Sigurd, da hun forsøger at overtale ham til at tage hende med paa vikingtog. —

— Men ligesom tidens retning aabenbarer sig gjennem de fremhævede lighedspunkter mellem de to skuespil, aabenbarer ogsaa

* Nemlig sine forfædre, som han netop har nævnt.

de to digteres individuelle eiendommeligheder sig paa en slaaende maade gjennem forskjellen.

En stor ulighed springer straks i øinene. Det er forfatternes forhold til selve kjærligheden, lidenskaben. Ibsen gaar ud fra den som et givet, længst fastslaaet faktum; han viser os ikke dens vækst, lader den aldrig have kjendt besiddelsens lykke, fremstiller ikke dens kampe, dens lyrisk bevægede vippen op og ned mellem tro og tvivl. Hos ham er alle udsigter mod lys og lykke forlængst stængte; det er bare det mørke og vilde slutningstableaus tragik, han ruller op.

Bjørnson derimod, den mere positivt lyrisk anlagte natur, nøier sig ikke med dette. Lidenskabens tragedie er ham ikke nok; han maa ogsaa have dens jubel, dens uro, dens rige stemningsskiften med — og han begynder med det natlige stævnemøde mellem Hulda og Eyolf. Mens hun venter paa hans ankomst, siger Hulda:

«Nys var al Verden mig saa trang, saa liden,
at ikke eet af mine tause Ønsker
fik Rum deri; — men dengang havde den
dog Rum for hvert af disse Mennesker.
Nu er den med et Syn, et Øiebliks —
hvad Under! — bleven mig saa høi, saa vid,
saa rent umaalelig, at Sjelen slukned
i samme Stund, den kunde fatte det!
Og nu — nu har den hele Jord kun Plads
for En, en Eneste, og alle Hine
staar blot i Vejen for ham! — Nys jeg havde
et Ord for hver af dem, et Øre ogsaa
for deres Hvisken. — Men om nu engang
hver Enkelts Røst flød sammen til et Hav
af Skrig og Bulder, hørte jeg det ikke! —
O underfuldt: hin tause Skog, hint Fjeld,
som drømmer i sin Sky, har faaet Ord.»
o. s. v.

Her er den nyvakte følelses alt overvældende og alt omskabende indflydelse paa sindet fremstillet med ægte digterisk sympathi. Og ikke mindre sympathisk fremstillet er den spændte urofyldte venten paa den elskede i følgende linjer af samme lange monolog:

«Kom nu! Sig, hvorfor dvæler du, min Eyolf?
Længst kurrer Aarren alt i Furrukrattet,
og Taagen reiser sig i Sølvmorskappen
af Fjeldvandsleiet, skrider sagte hen
i Aftenluften — til et andet Leie!
Snart staar hver Blomst, den hastig gled forbi
med Dugg paa Kind og mindes angst og glad
de fagre Drømmesyn, som drog henover. —
— Kom nu, kom nu! Skal jeg da ene vente?
Jeg, som ej har en Stund, et Blink med Øjet
at give bort? jeg, som i fir' og tyve
samfulde Aar har ventet paa dig, Eyolf!»

Den modne, sansebetagne kvindes utaalmodige længsel efter den elskede er her formet i ord, der tilhører kjærlighedens eget sprog.

Men ikke nok med at motivere lidenskabens haabløse tragedie gjennem den erotiske betagetheds forskjellige faser: Bjørnson maatte endnu have en anden lysere, yngre, kjærlighed ind i sit stykke som et slags befriende og forfriskende mellemspil; han trængte ifølge sit naturel til scenerne mellem Thordis og Gunnar, og han skrev dem og føiede dem ind, selv om de fra et strengt dramaturgisk standpunkt kunde betragtes som løst forbundne med handlingen. Som modsætning til den modne kvindes og den erfarne mands sorgfulde og dødssvangre lidenskab anbragte han de to unge barnefriske hjerters vaarglade kjærlighedsleg og gjorde det med et skjælmeri og et humor, der uvilkaarlig løfter stykkets grundtone op i en lysere skala. Lige efter det mørke natlige stevnemøde mellem Hnlda og Eyolf, der slutter første akt, følger det smilende morgenblanke møde mellem ung Thoris og ung Gunnar, der begynder saadan:

Gunnar.

Godmorgen, Thordis!

Thordis.

Ei, Godaften, Gunnar!

Gunnar.

Alt nu?

Thordis.

Syvsover!

Gunnar.

Jeg?

Thordis.

Syvsover!

Gunnar.

Hvad?
To Timer før du bandt dit Skobaand, Thordis,
var jeg paa Farten: jeg har alt imorges
slaas flere Tag med Thorberg, — ja saaledes
mørbanket ham, at han tilmindstens siger,
jeg var fortidlig oppe.

Thordis.

Du?

Gunnar.

Ja jeg!

Thordis.

Storskryder!

Gunnar.

Hvad? — Du tror det ikke?

Thordis.
(langt og leende.)

Nej!

Gunnar.

Det var iaftes; vi sad just og drak
lidt efter Dansen. — «Du, din Maaltrast!» sa'n. —
«Hvad? Jeg en Maaltrast?» sa' jeg. «Ja,» sa' han,
«en rigtig nebbet!» sa' han. — «Nebbet?» sa jeg. —
«Med Dun!» sa' han. — «Med Dun?» sa' jeg . . . føl den! . .
«Var der vel Dun paa?» sa' jeg, «hæ?» — Men Jarlen
blev lynvred; han vendte sig og trude:
«Vil I To . . . » Ja nu nok med hvad han sagde . . . .

Thordis.

«Smaahaner,» sa' han.

Gunnar.

Jeg forsikrer dig!

Thordis.

«Smaahaner,» sa' han.

Gunnar.

Hør nu, Thordis!

Thordis.

«Haner! . . .
Smaa Haner!»

Vi er, som man ser, kommen langt bort fra «Hærmændene paa Helgeland», langt bort fra IBSEN.

I vaaren 1861 fuldførte, som ovenfor oplyst, BJØRNSON det dramatiske arbeide «Kong Sverre» under sit ophold i Rom. Det staar trykt paa et af bogens første blade; men ellers mærker man ikke noget til de nye indtryk, BJØRNSON havde modtaget i Italien. I sin digtning er han fremdeles hjemme i Norge, og han beskjæftiger sig paany med de blodige borgerkriges periode, hvorfra han havde hentet motivet til den episode, der fremstilles hans første arbeide. Helten er ogsaa den samme i begge arbeider; kun er der den forskjel, at i «Mellem Slagene» saa vi Sverre som den uforfærdede og forvovne kriger; her ser vi ham i en mere fremrykket alder som den overlegne og beregnende statsmand. Det er hans kampe mod den snedige bisp Nicolaus Arnessøn, der danner kjernen i «Kong Sverre». Nogen dramatisk interesse i dybere forstand har det ikke lykkedes BJØRNSON at afvinde disse kampe; det hele opløser sig i en række scener og episoder, og hvad der gjør stykkets episodiske karakter end mere fremtrædende, er de indstrøede erotisk-lyriske partier mellem Haakon Sverressøn og Inga fra Borgarsyssel. De virker fuldstændig som mellemspil, og som saadanne er de af stor skjønhed, et nyt vidnesbyrd om BJØRNSON's store evne til at skildre unge hjerters kjærlighed; men de bidrager mere til at sprede end til at samle den dramatiske interesse. BJØRNSON synes selv senere at være kommen til samme mening; da han i 1870 udgav sine «Digte og Sange», skar han scenerne mellem Inga og Haakon ud af «Kong Sverre» og anbragte dem mellem sine digte. Dette synes at være det eneste, han vil redde af det hele arbeide. Resten synes han at have opgivet. Han har ikke besørget nogen ny udgave, tiltrods for at der er mange aar, siden «Kong Sverre» var forsvundet af boghandelen. Skjøndt der ikke er mere end et snes aar, siden stykket udkom, er det dog allerede paa vei til at blive en literær sjeldenhed. —

«Kong Sverre».

En egen interesse har «Kong Sverre» derigjennem, at bag det historiske kostume skjules BJØRNSON's politiske trosbekjendelse og program. De politiske kampe, han selv havde deltaget i under slutningen af sit ophold i moderlandet, de har sat tydelige mærker i stykket. Kampen mellem Sverre og stormændene, det er en

kamp mellem demokrati og aristokrati eller overført paa norske forhold: mellem bønderne og magthaverne. Sverre fremtræder som bondeven med liv og sjæl. Bisp Nikolaus paastaar, at han kjæmper for kongemagtens udvidelse; men Sverre afviser hans paastand.

«Foruden dette skal vi bistaa Eder
i Folkets Kamp (I siger oftest Bondens)
mod Stormandsvældet. — Hvad I, Konge, vinder,
ved at det fjernes ifra Landets Raad,
se det forstaar jeg; men hvad Bonden vinder,
forstaar jeg ikke» —

siger bispen. «Hvad vi gaar imod er Kongemagtens Eneherredømme,» mener han, og derfor bekjæmper han Sverre af alle kræfter; thi siger han:

«— hvad jeg vil, og hvad jeg kjæmper for,
saagodt jeg kan, er rolig Magtfordeling.»

Som man ser, giver han sit program i form af et politisk slagord fra BJØRNSON's egen tid. «Magtfordelingen» var jo netop et af de principer, som det konservative parti hævdede kraftigst i datidens politiske kampe. Og med ikke mindre modern politisk rutineret stringens udtaler Sverre demokratiets princip:

«Det er ei tænkeligt, at hvad er Ret,
dybt i sig selv, udover alle Tider,
— og det er Ret, at alle Mænd staar lige
i Statens Vilkaar, saa de kunne kappes —
det er ei tænkeligt, at hvad er Ret,
skal blive Uret i en enkelt Tid.»

Det er da almene politiske ideer, ikke individer, som staar imod hinanden i dette stykke. Det er «et livsprincip i scene sat,» som det heder i «Per Gynt», om det end ikke har lykkedes at faa det helt «forløst fra theoriens nat».

«Sigurd Slembe».

Nærmest i slægt med det IBSEN'ske historiske drama er BJØRNSON i den storslagne trilogi «Sigurd Slembe». Den første lille afdeling, «Sigurds første flugt», er fremdeles skrevet i femfodede jamber; men i de to andre afdelinger, «Sigurds anden flugt» og «Sigurds

hjemkomst», har BJØRNSON anvendt prosaen, en knap kort sagamæssig prosa, der kun en sjelden gang slaar ud i store udbrud.

Det er det tyngste, mørkeste, tristeste arbeide, BJØRNSON har skrevet. Især ruger der et natligt vintermørke over anden afdeling med den onde troldkvindeagtige Frakark som handlingens drivhjul og med den syge, om Hamlet mindende Harald Jarl som dens offer. Men selv ind i dette mørke skinner der en fin gylden stribe af sol; det er Audhilds kjærlighed til Sigurd. Hendes monolog i tredie handling — der, hvor hun venter paa Sigurd — er en straalende perle:

«Ak, jeg er altid den første. Men hvis jeg ikke var det, vilde jeg skamme mig. — Nu må han snart være her; ti jeg så, at de gik med lys nede ved nøstene. Dagen er ikke langt borte; naar dens første stråler kysser sneen, så vil han — (skjuler sit åsyn). — Til han kommer, vil jeg bede; jeg glemmer det jo ganske. I nat vågnede jeg, ved at jarlens hunder tudede saa stygt, da blev jeg ræd og vilde bede. Men bare det gik i en dør, lyttede jeg efter Sigurds skridt; bare vagten hostede, kom jeg ud af mig selv; thi jeg tænkte det var Sigurd, som ventede. Å, hellige mæn og kvinner, vredes ikke, at jeg glemmer eder over ham; jeg ved, det er uret, men jeg kan ikke hjælpe for det. Nu vil jeg afbetale og bede, lige til han kommer (knæler). Men ikke til eder, I strænge helgener i kirken; ti I forstår mig ikke; men til dig, du hellige Olav, til dig, som tog den gulhårede Astrid i favn, skønt det vist ikke var ganske rigtigt, — du maa vide, hvad de elskende lider, at de stedes i mange hårde fristelser, som de slet ikke holder ud, og at de glemmer eder, I hellige, og alt, som er til, og betaler siden for det med tårer i et helt liv. Men vær ikke saa stræng med mig; thi jeg har det værst af alle. Jeg kan ikke holde den man fast, som jeg elsker. Jeg lever i en stadig angest for, at den næste dag skal tage ham fra mig; jeg køber ham vist dyrere, æn jeg har ret til, han er for stor for mig, men lige vel må jeg få lov at have ham! Ti hvor er han ikke herlig! Jeg gik og vilde ikke se det; men selv når jeg vendte mig fra ham, følte jeg ham som en overstrålelse; jeg gik og indbildte mig, at jeg ikke vilde elske og kom til at gjøre det så altfor meget — o, tilgiv mig; ti hvor er han ikke herlig! Selv hans vrede, er den ikke som bølge paa bølge, hans tale, jager den ikke tankerne op som fuglerne i en skog, når skytteren træder hastig in, hans gang, er den ikke let og slag i slag som ekko i en sommernat, hans bevægelser er de ikke som tonerne i en kjæmpevise; hans øjnes sprog, er det ikke rigt susende i rummet som vinden gennem træernes kroner. — Men er dette at bede? Dybt bøjer jeg mig af skam, — hans billed fortrænger eders, I hellige mæn og kvinner . . . stille, der er han selv!»

Og endnu skjønnere er slutningen, da Sigurd efter de voldsomme og blodige optrin tager farvel med Audhild for bestandig og drager bort med korsfarerne. Det klinger som en fuldtonende harmonisk

slutningsakkord ovenpaa alle de skjærende dissonancer. Sigurd klager over, at han maa forvolde hende sorg, klager over, at han, den fredløse, aldrig bringer andet end ondt over dem, som gjør ham godt. Men Audhild svarer: «Klag ikke; ti jeg vilde ikke have en time tabt af dem, jeg har levet med dig i angest og fryd. O, sig mig, du vældige, at jeg er den eneste du har elsket!» «Mere vil jeg sige dig,» svarer Sigurd, «gjennem hele mit liv elsker jeg ingen anden.» Han drager bort, og medens korsfarernes sang klinger mildt og lokkende i det fjerne som et løfte om fred og forsoning langt, langt ude i det ubestemte, staar hun alene tilbage og beder sin korte inderlige bøn til den gud, hun ikke har fundet vei til i kjærlighedsrusens urofyldte dage: «Herre, følg ham! Men bliv også hos mig.»

Da stykket endelig i ottiaarene skulde opføres paa Kristiania theater, forandrede Bjørnson denne slutning. Han lod Audhild styrte sig ud over den steile klippe mod havet, og Sigurd drog bort uden farvel efter en lang monolog, hvori hans fortvivlelse fik anledning til at rase helt ud. Jeg kan ikke skjønne andet, end at «Sigurds anden flugt» ikke har vundet, men tabt ved denne forandring. Den første var i mine øine skjønnere — og mere ægte Bjørnson'sk.

Den milde og vemodige aftenstemning, der slutter «Sigurds hjemkomst», fik derimod lov til uforandret at passere over i den til scenisk brug foretagne bearbeidelse.

Baade i «Mellem Slagene» og i «Kong Sverre» havde Bjørnson beskjæftiget sig med skaberen af det enevældige norske kongedømme. Den djærve og raadsnare helt, der knækkede det gamle egenraadige aristokrati ved bøndernes hjælp, havde været Bjørnson's helt. Under disse omstændigheder var intet naturligere end, at han kom til at omfatte Sverres ulykkelige forgjænger Sigurd Slembe med levende sympathi. Sigurd Slembe var en Sverre, hvis tragiske skjæbne beroede paa, at han var født hundrede aar fortidligt. Historien har fastslaaet dette som en kjendsgjerning, og Bjørnson's digterøie saa det klart og tydelig. Faa personer i den norske historie har været saa ilde omtalt som Sigurd Slembe; hans eftermæle var i hans mægtige og seierrige fienders haand; i deres øine stod han som et uhyre, og saa blev han fremstillet som et

uhyre. Men BJØRNSON saa det store og fortjenstfulde i den opgave, han prøvede at løse. Han indsaa, at hans hensigt havde været den bedste, og at det kun var den historiske situation, der bragte ham til at udrette det modsatte af, hvad han havde tilsigtet.

Om de historiske forhold, BJØRNSON har behandlet, hidsættes i uddrag efter ERNST SARS' «Udsigt over den norske Historie»: «Harald Gille nød i de Par Aar han som Enekonge styrede Landet, almindelig Popularitet, og det er udtrykkelig anført som en Grund dertil, at «han lod sine Mænd raade med sig i alt, hvad de vilde». Høvdingerne vare tilfredse, fordi det var dem, der i Virkeligheden styrede i Kongens Navn, og Høvdingernes Mening blev som sedvanlig ogsaa Folkets. Harald stod sig ligeledes godt med Geistligheden. — — — Begge disse Klasser maatte, idet de nærmede sig til hinanden og arbejdede paa at opnaa en uafhængig Stilling i Staten, finde sin Regning ved, at Kongedømmet var svagt repræsenteret. Derfor kunde Sigurd Slembedjakn, om hvem alle, baade Venner og Uvenner, bleve enige — da han var død —, at ingen Mand havde været mere udmerket i alle Henseender end han, saavidt de vidste om, heller ingen Vej komme med sin Fordring paa at faa Del i Riget, uagtet hans kongelige Byrd, naar alt kommer til alt, neppe var mere tvivlsom end Harald Gilles. Det heder, at han, da han meldte sig med sine Krav, ikke strax fik Svar, men at Kongen forelagde Sagen for sine Raadgivere, og at disse da talte sig imellem og mente, at Sigurd, om han fik Del i Riget, vilde blive dem for stor, som Magnus havde været, medens Lendermændene nu havde det saa godt og roligt og styrede Landet efter eget Behag, hvorfor de gav det Raad, at Sigurd skulde gribes og aflives. — — Det lykkedes ham at undgaa dette Anslag og kort efter at rydde Harald Gille afvejen; men sit Maal kom han derved ikke nærmere; Høvdingerne vedbleve at staa ham imod med en Styrke og Enighed, der umulig lader sig fyldestgjørende forklare af deres Tvivl om hans kongelige Byrd alene, endnu mindre af nogen Afsky over, at han havde ladet sin egen foregivne Broder dræbe (man erindre, hvorledes Magnus Blinde var bleven medfaret). Det Slag, som var bleven dem tilføjet, bragte dem ikke ud af Fatning, saa uventet det end havde været; de satte sig øjeblikkelig i Bevægelse for at sikre den dræbte Konges Sønner Thronfølgen. —

— — Men dette var da ogsaa Konger, der ganske maatte falde i Aristokratiets Smag: den ene fire, den anden to Aar gammel.» Det er denne Sigurds løben panden mod væggen, som trilogiens tredie afdeling handler om. Sigurd vender hjem fra sin lange udlændighed og forlanger sin ret som kongssøn og Harald Gilles broder; men det eneste svar, han faar, er, at stormændene lader ham kaste i fængsel, for senere at lade ham myrde. Han flygter, og vender i den storslagent formede tredie handling tilbage til Bergens kongsgaard som Harald Gilles snigmorder. Men denne daad fjerner al sympathi fra ham, og han kjæmper sin fortvivlede kamp, indtil han ender paa Holmengraa. Stykket slutter aftenen før det skjæbnesvangre slag, hvori Sigurd toges tilfange; men kampens udfald er allerede givet, og Sigurd tager farvel med sin moder som den, hvis død er sikker. Historiens forfærdelige slutningsscener med det ulykkelige kongsemnes tilfangetagelse og dødsmaade har Bjørnson selvfølgelig havt den takt at undgaa. I sin helhed er «Sigurds hjemkomst» et mægtigt stykke scenisk arbeide, dybt i sin tankegang, sikkert og klart i grundlinjerne og af stor dramatisk virkning. Det er et hele for sig selv, kræver ikke kjendskab til triologiens to første afdelinger for at blive forstaaet og nydt. Derfor var det saa meget mærkeligere, at der hengik mere end tyve aar, før Kristiania theater bragte det til opførelse (1884), men da rigtignok ogsaa kort efter, at dets første afdelinger var bleven opført.

Anden afdeling, treaktsdramaet «Sigurds anden flugt», staar i og for sig ikke i nogen organisk forbindelse med «Sigurds hjemkomst». Det er, som før antydet, en episode af Sigurds liv under hans ophold i Skotland og paa Orknøerne. Under læsningen af Sigurds historie har Bjørnson fundet to selvstændige afsnit, der egnede sig til dramatisk behandling, og han gav sig øieblikkelig i kast med at behandle dem begge som to selvstændige arbeider, der ikke havde synderlig mere at bestille med hinanden, end at begge havde samme hovedperson — forøvrigt ikke en eneste person fælles — og begge klang ud i korsfarersangen som harmonisk slutningsakkord. Først da de var færdigskrevne, besluttede han at knytte dem sammen, og med det maal for øie skrev han det skjønne lille forspil «Sigurds første flugt», der er det sidst skrevne

af hele trilogien. Ved dets hjælp har det lykkedes ham at faa frem en vis sammenhæng i karakterens udvikling, der ellers vilde være mindre iøinespringende. Som det hele foreligger, handler det om en stort anlagt sjæls skuffelser og forvildelser, om lidt uret og gjort uret, om synd og om anger. Karakteristisk for BJØRNSON's daværende opfatning var, at hele denne udvikling blev seet i religiøs belysning. Ivar Ingemundsen med sin blide fromhed er som et slags chorus, og korsfarersangens vemodig glade dvælen ved «sjælenes pilgrimsgang» hernede paa den deilige jord danner en naturlig slutsten. —

— Det samme religiøse præg træffer man igjen i BJØRNSON's næste dramatiske arbeide «Maria Stuart i Skotland» (1864), her forstærket til en orthodoks protestantisk strenghed, der ikke er langt fra helt og holdent at tage puritanernes parti. I det ydre er der adskillige berøringspunkter mellem Darnley og Sigurd Slembe. I begge tilfælde er det stormændenes intriger, der danner den skjæbnesvangre baggrund for handlingens udvikling. Baade Darnley og Sigurd Slembe haaber at naa sit maal ved et mord; de tror, at alt vil blive godt, hvis de rydder den mand afveien, som staar imellem dem og maalet; men i begge tilfælde har mordet den modsatte virkning. Darnley har aldrig været Maria Stuart saa fjernt som efter Rizzios mord, Sigurd Slembe taber ethvert spor af udsigt til at blive Norges konge gjennem mordet paa Harald Gille. Paa begge virker skjæbnens tilskikkelser blødgjørende og mildnende; med sit liv angrer og soner de, hvad de har forbrudt, og i deres sidste stund staar der ved begges side en trofast og from ven, der trøster og styrker, og hvis milde sang tilslut vugger dem over mod den sidste søvn. Paa begge skikkelser ser BJØRNSON med det samme halvtgeistlige blik. «Maria Stuart i Skotland».

Den samme geistlige opfatning har gjort hans billede af Maria Stuart mindre klart og sikkert i linjerne. Hvis han skulde have tegnet hende som den livslystne og elskovsglade renaissancekvinde, hun var, vilde han have været nødt til at fælde samme haarde dom over hende, som Jon Knox fælder. Følgelig forfiner han hendes livsglæde og forflygtiger hendes kjærlighedstrang. Denne Maria Stuart elsker ingen, ikke Rizzio, ikke Bothwell, ikke Darnley. Hun finder Rizzios forelskelse latterlig, Darnley støder hende bort ved

sin raa gutteagtighed, og naar hun lader sig bortføre af Bothwell, er det ikke af kjærlighed, men i et øieblikkeligt lune. Naar hun gjør dumheder, er det ikke af erotik, men af politik. Bjørnstjerne Bjørnson interesserer sig da ikke synderlig for Maria Stuart som kvinde, uden forsaavidt som den omstændighed, at hun er kvinde bidrager i høi grad til at vanskeliggjøre hendes stilling. Hvad han interesserer sig for, er det kronede hoveds, dronningens, følelser og oplevelser under de givne historiske forhold. Det er atter et drama om partikamp, et drama, hvor katholicisme og protestantisme, adelsvælde og folkevælde staar under vaaben mod hinanden. Midt i disse oprevne forhold er den unge dronning stillet som den, der skal styre og lede det hele. Opdraget i et fremmed land og under fremmede forudsætninger magter hun ikke at løse den vanskelige opgave. Hun bliver usikker og søger støtte, hvor hun tror at finde den, vaklende snart hid, snart did. Resultatet af hendes optræden bliver da det, at istedetfor at staa fri og stærk et trin over al kampen bliver hun selv draget ned i den som den pris, hvorom der kjæmpes, en pris, der har den for de skotske adelsmænds ærgjerrighed æggende egenskab, at der følger en krone med paa kjøbet. Om denne kamp er det, stykket dreier sig.

«Maria Stuart i Skotland» gjorde ved sin fremkomst en lykke, der endog overtraf, hvad Bjørnson i den retning tidligere havde oplevet. Det første oplag blev revet bort, med det samme bogen var udkommet, og et nyt saa lyset allerede efter faa ugers forløb. Da stykket kom til opførelse (1867), blev det modtaget med levende interesse baade i Kristiania og Kjøbenhavn, og skjøndt smagen har undergaaet ganske væsentlige forandringer i det fjerdedels aarhundrede, der er forløbet siden dengang, formaar det dog endnu at samle publikum om sig. Som det vil erindres, gav det i 1893 anledning til et slags jubilæum paa Kristiania theater, idet theatret da havde opført det hundrede gange. Og af disse hundrede forestillinger har henved halvdelen været givet i løbet af de sidste ti aar.

Hjemkomst. «Maria Stuart i Skotland» blev skrevet umiddelbart efter Bjørnson's hjemkomst fra den lange udenlandsreise, der havde varet i hele tre aar. Det sidste aars tid havde han tilbragt dels i endel af de største tyske byer, dels i Paris, hovedsagelig beskjæftiget med studier af dramatisk kunst og literatur ved de forskjellige

theatre. I slutningen af april 1863 var han endelig vendt tilbage, og et par uger tidligere havde storthinget beredt ham en glædelig velkomsthilsen, idet det — efter forslag af regjeringen — som anerkjendelse af hans digteriske virksomhed havde bevilget ham en aarlig understøttelse af statskassen paa 400 species. Det var den første af de saakaldte «digtergager».

Sommeren 1863 tilbragte han i nærheden af Bergen, hvor «Maria Stuart» blev skrevet, og om høsten samme aar drog han til Kristiania for at bosætte sig der. Nogen tid efter holdt han i Kristiania foredrag over Michel Angelo og det Sixtinske kapel og aabnede dermed den række af offentlige foredrag, der har gjort ham saa populær som forelæser baade hjemme og ude. Jeg husker endnu levende fra mine guttedage den beundring, hvormed dette foredrag blev omtalt af alle og enhver som noget i sit slags mageløst, og hver den, som senere har havt anledning til at høre Bjørnson tale — det være nu om politik eller om andre, mere fredelige emner —, vil indrømme, at paa talerstolen staar han uden sidestykke i Norges land. Det er en veltalenhed af en ganske eiendommelig art; den mest karakteristiske egenskab er dens farverigdom; den finder udtryk for alle stemningsnuancer, fra de lyseste til de alvorligste, fra de stærkeste til de fineste og ømmeste. Snart runger hans ord som dommerens røst, fyldt med lyn og torden, snart kommer de blødt og indsmigrende med smilende lune. Med et tonefald, en fortrækning af ansigtsmusklerne, en liden bevægelse kan han i nogle faa ord male en person, en situation eller en gjenstand, saa den staar lyslevende for tilhøreren. Hvad ordet alene ikke magter at give, det udfyldes paa den mest glimrende maade af foredragets virtuosmæssige kunst. Han fremsiger ikke sine ord, han fremstiller dem, saa de tager skikkelse og bliver levende liv. Bag denne farverige veltalenhed ligger der utvivlsomt en stor medfødt skuespillerbegavelse. Og det er uden tvivl den samme begavelse i forening med hans poetiske følelse, der gjorde ham til den udmærkede sceneinstruktør, som han i sin tid efter alle sagkyndiges sigende skal have været. Et stort tab for norsk scenisk kunst har det været, at disse evner ikke er bleven tilstrækkelig udnyttede. Allerede et halvt aar efter, at han havde bosat sig i Kristiania, tilbød theaterdirektionen ham ansættelse som artistisk

Bjørnson som taler.

Bjørnson og Kristiania theater.

direktør. Theatrets ledelse var imidlertid dengang ordnet paa en maade, der senere er bleven forladt som upraktisk baade i Kristiania og i Bergen, det sidste sted først efter at have fremkaldt voldsomme rivninger, der paa det klareste godtgjorde systemets uholdbarhed. Ved siden af den artistiske leder stod der en blandt theatrets aktionærer valgt direktion paa fem medlemmer, der havde den bestemmende myndighed i en hel del vigtige anliggender, medens den artistiske direktørs magt var stærkt begrænset. Bjørnson indsaa det uheldige i denne ordning; den forringede ansvaret hos den egentlige leder og hæmmede i høi grad hans initiativ. Han forlangte derfor den artistiske direktørs myndighedsomraade udvidet, saafremt han skulde overtage stillingen. Specielt vilde han have ret til at ansætte og afskedige skuespillere. Men dette fandt direktionen ikke at kunne gaa ind paa; det var efter dens opfatning farligt at lægge saa stor magt i den artistiske leders hænder. Den holdt paa «magtfordelingen», et system, der kan have mange udmærkede egenskaber i politiken, men inden theaterverdenen er ligesaa uheldigt, som det vilde være paa slagmarken. Da det viste sig umuligt at komme til enighed, blev forhandlingerne afbrudte efter et par maaneders forløb; men mod slutningen af aaret blev de gjenoptagne, og ved en smule imødekommenhed fra begge sider førte de denne gang til det resultat, at Bjørnson fra 1ste januar 1865 overtog den artistiske ledelse af Kristiania theater. Han beholdt den i to og en halv sæson, og dette tidsrum var en glansperiode i theatrets historie. Baade ved sit valg af repertoire og ved sin iscenesættelse forstod den nye direktør at trække publikum til huset, og paa samme tid forstod han at stille theatrets kræfter opgaver, der gav dem leilighed til at anspænde sine kræfter og udvikle dem. Længe havde Bjørnson ikke været ved theatret, førend personalet med tryghed overgav sig til hans ledelse, i følelsen af, at det her havde faaet en stor og sjelden kraft i spidsen for det hele kunstnerkorps. Med begeistring sluttede de fleste sig til ham, og arbeidet gik med et liv og en lyst som ingensinde hverken før eller senere. Interessant er det endnu den dag idag at høre den begeistring, hvormed ældre skuespillere omtaler Bjørnson's instruktørvirksomhed. Saaledes omtrent kan jeg tænke mig, at en

veteran fra keisergarden har omtalt NAPOLEON. I mange aar var det ogsaa personalets kjæreste ønske at faa BJØRNSON tilbage som instruktør, og hver gang det stod rigtig slet med theatrets affærer, kom dette ønske ogsaa høilydt frem.

Naar BJØRNSON efter saa kort tids forløb trak sig tilbage fra en virksomhed, som han omfattede med saa megen interesse og røgtede med saa megen dygtighed og saa afgjort held, da var grunden den gamle anstødssten, uenighed med direktionen om grænserne for den artistiske direktørs myndighed. Da enighed ikke kunde opnaaes, trak han sig tilbage ved udgangen af sæsonen 1867, og et forsøg aaret efter paa at faa ham til at slaa af paa sine fordringer og overtage stillingen paa de gamle vilkaar besvaredes med et afslag fra BJØRNSON's side. De nærmere omstændigheder ved denne beklagelige uenighed ligger det selvfølgelig udenfor literaturhistoriens plan at fremstille.

Hvad der vistnok bidrog sit til at gjøre sindene mindre forsonlig stemte, var den omstændighed, at BJØRNSON midt under sin theatervirksomhed atter havde kastet sig ind i journalistiken og politiken. Fra begyndelsen af 1866 havde et par mænd i Kristiania begyndt udgivelsen af «Norsk Folkeblad», et illustreret blad, der udkom én gang om ugen. En af disse mænd var «Verdens Gangs» senere stifter og redaktør, P. OLSEN, en mand, der i denne stilling viste, at han forstod den kunst at faa publikum med sig. Allerede ved grundlæggelsen af «Norsk Folkeblad» viste han sig at være en mand med gode ideer. Bladets overskud skulde nemlig tilfalde en eventuel pensjonskasse for den norske folkeskoles lærerpersonale, et lokkemiddel, der selvfølgelig var særdeles skikket til at skaffe foretagendet sympathi og udbredelse inden den talrige lærerstand. Bladet skulde heller ikke beskjæftige sig med politik; men da BJØRNSON fra vaaren 1866 overtog bladets redaktion, varede det ikke længe, før politiken fik indpas. Bladets økonomiske styrelse, i hvilken BØJRNSON ingen del havde, var ikke ganske i orden; dets financielle stilling blev slettere og slettere; tilslut gik det konkurs, hvorefter BJØRNSON kjøbte det og overtog dets drift for egen regning fra høsten 1869, indtil han ved udgangen af 1871 trak sig tilbage fra redaktionen. I denne tid havde de unionelle spørgsmaal

«Folkebladet»

atter været oppe, og BJØRNSON havde af alle kræfter kjæmpet for de samme anskuelser, som han havde forfægtet den korte tid, han var redaktør af «Aftenbladet».

Slutningen af sekstiaarene og begyndelsen af syttierne var i det hele taget en urolig tid, og BJØRNSON holdt sig ikke tilbage. Han var med overalt, hvor der var kamp, og havde der i et eller andet spørsmaal dannet sig en oppositionel opinion, kunde man være sikker paa at finde ham i forreste række. Derfor var han ogsaa en yderst omstridt personlighed, beundret indtil fanatisme af sine meningsfæller og tilhængere og forfulgt med et ligesaa intens had af de mest yderliggaaende blandt sine modstandere. I Studentersamfundet stod der en voldsom kamp, da de unge stillede ham op som sin kandidat til formandspladsen. Trods den heftigste modstand blev han valgt og virkede som formand et semester, indtil han trak sig tilbage, da hans stærkt optagne tid ikke tillod ham at fungere længer. Hans formandstid skal have været et ligesaa bevæget som interessant afsnit af Studentersamfundets historie. Naar han trak sig tilbage, var det hovedsagelig, fordi han fra begyndelsen af sæsonen 1870—71 atter traadte i spidsen for et theaterforetagende. Siden han forlod Kristiania theater, havde forholdene ikke været særdeles gunstige hverken i kunstnerisk eller økonomisk henseende. Der herskede almindelig misfornøielse inden personalet, og en del af de bedste kræfter opsagde sit engagement og dannede et selvstændigt selskab med BJØRNSON som direktør og det forhenværende norske theater i Møllergaden som lokale. Der blev spillet en sæson eller vel det; saa vendte demonstranterne tilbage til de magre kjødgryder paa Bankpladsen.

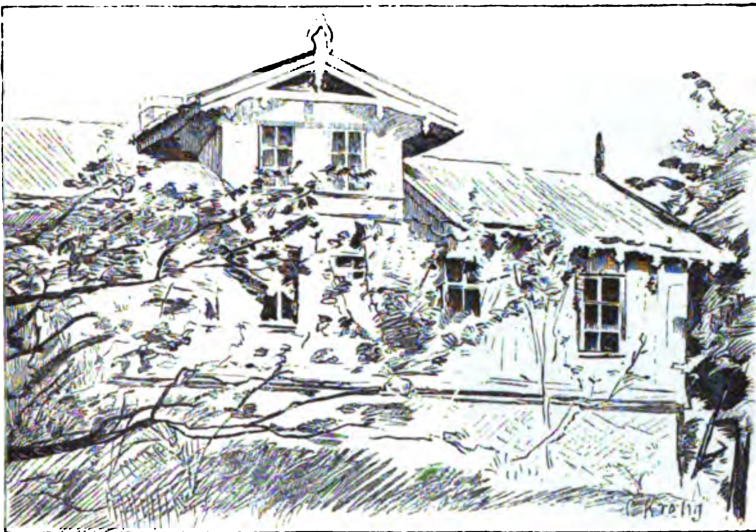
I henved ti aar var BJØRNSON bosat i Kristiania. Han kjøbte sig en liden villa langt ude i Munkedamsveien, tæt ved Filipstad, og indrettede sig der. Hans vigtigste reiser i disse aar var en række forelæsningsreiser, som han foretog i begyndelsen af syttiaarene dels til norske, dels til svenske byer.

Bjørnson og Kjerulf.

Paa digterisk produktion var dette tiaar ikke særdeles rigt. Det betydningsfuldeste var en række lyriske digte og sange, hvoraf en del fremkom under inspiration af komponisten KJERULF, hvis musik til BJØRNSON'ske tekster er bleven saa populær. Der var et gjensidigt forhold mellem disse to saa vidt forskjellige naturer, der

er af største interesse, og det har havt sin betydning baade i vor musiks og vor literaturs historie.

Om forholdet mellem dem fortæller AIMAR GRØNVOLD i sin bog «Norske Musikere» efter at have oplyst, at KJERULF havde komponeret melodier til nogle af digtene i «Arne» og «Synnøve»: «Kjerulf havde sendt Bjørnson et Exemplar af Sangene, og Lindemann havde spillet dem i «Det norske Selskab», hvor de gjorde Lykke. Kjerulf faar da et Brev fra Bjørnson, «ikke for at takke

Bjørnsons løkke i Munkedamsveien, Kristiania.
(Efter tegning af Chr. Krohg, oprindelig udført for «Verdens Gang».)

for Deres smukke runde, fyldige Melodier; det skal jeg gjøre, naar jeg kommer op til Dem —, det er for at bevirke, at jeg ikke kommer til Uleilighed, endvidere at jeg træffer Dem —, og det er derfor bedst at træffe Aftale. Sagen er: for at tale med Dem kan jeg med Fornøielse gaa meget ofte og meget langt. Men nu har jeg en Ide, med hvilken jeg er saare utaalmodig. Vi maa absolut arbeide sammen i lyrisk-dramatisk Retning — nu ved jeg eller tror at vide, hvad De helst vil have, og jeg længes efter at være med. Jeg mener Optrin mellem flere Personer f. Ex. et fuldstændigt Frieri

paa Sæteren fra den Stund, da han gaar frem mellem Træerne i Maaneskinnet, fulgt af Kammerater, som Skikken er, til de nærmer sig, Hunden gjør, de hysser, banker paa; kokette Svar; banker paa igjen; der aabnes, ømt Frieri, Svar og i Bassen Kirkeklokkerne over det Kor, som slutter. Eller jeg mener den hele store Huldreflok, lyttende, svævende over en sovende Gut og hans Drømme —, disse Erindringer om Kjæresten, der viger, klager, langt, langt borte, til de seirer. Eller tilsøs med lange Aareslag, Sang, Svar, nærmer sig og bortføres, Løfter, Angst, Anskrig paa Land — Støi. — Men Faren over — han reiser sig og hauker, saa tilsammen bare Mod og Haab. Saa Kor af Venner paa Hjemstranden «det gik godt, det gik godt, velkommen». Eller — o ja, hvad kan man ikke finde paa, saalænge der er Kjærlighed og Romantik til i Verden. Dette, ser De, skulde tænkes paa, og det uopholdelig; thi i Slutten af April reiser jeg, og man maatte dog være sammen under saadant Arbeide.» KJERULF fastsatte mødetiden, og bekjendtskabet blev gjort. «Gjensidig Glæde over dette nye Bekjendskab. Gjensidig Væren paa Post den hele Tid. Forresten (med denne Reservation) en lang gemytlig Underholdning,» fortæller KJERULF. «Det var første Gang, jeg saa ham nær ved og talte med ham. Han har meget for sig — en tilsyneladende stor Aabenhed og Freidighed. Om Viserne blev ikke talt meget; — det lod som han likte Solskinsvisen bedst og «Over de høje Fjelde» mindst, i hvilket sidste jeg gav ham Medhold. Men Vennevil? «Begyndelsen prægtig». «Ræven» fortræffelig. «Synnøve» — ja, fint, æsthetisk opfattet — men for kunstig. Mødet endte som det begyndte i al Venskabeighed.» Og dette første venskabelige møde lagde en grundvold, hvorpaa der kunde bygges videre. BJØRNSON inspirerede KJERULF, og KJERULF BJØRNSON. «Efter Sangene af «Arne» og «Synnøve»

Halfdan Kjerulf.

fulgte i de følgende Aar en Række Sange til Bjørnsonske Texter, hvoraf ialfald enkelte blev specielt skrevne for Kjerulf. Naar vi nævner «Prinsessen», «Da Barnet sov ind», «Han tvær over Bænkene hang», «Hun gik langsmed Stranden saa ung omkring», «Jeg tør ikke tale til dig», «Taylors Sang», «O, vidste du bare», «Sangfugl fra de dunkle Buske», «Aftnen er stille», «Just som jeg favned dit Liv» — da har vi nævnt enkelte af Bjørnsons stemningsfuldeste Digte og nogle af Kjerulf mest originale og livskraftige Kompositioner» (Grønvold). Som det fremgaar af det ovenfor citerede brev, havde Bjørnson tænkt sig et samarbeide i større former; det blev der vistnok ikke noget af, dertil var Kjerulf dels for gammel, dels for ængstelig og beskeden. Men som deres samarbeide blev, bar det dog skjønne frugter, og den lille forbindelse mellem en digter og en komponist af saa forskjelligt karakterpræg er ligesaa tiltalende som sjelden.

Af dramatiske frembringelser bragte dette tiaar to, og af fortællinger ligeledes to. Det ene skuespil og den ene fortælling er interessante, fordi de er famlende forsøg paa at bryde sig frem til noget nyt. De andre to arbeider er kun nye forsøg i de gamle genrer, bondenovellen og det historiske drama.

I 1865 skrev Bjørnson det lille toakts skuespil «De nygifte». «De nygifte». Det har sin store interesse som Bjørnson's første forsøg paa at fremstille moderne kulturmennesker. Som digter havde han hidtil holdt sig i en vis fjernhed fra det liv, der omgav ham; han havde grebet tilbage til fortidens skikkelser, og selv om det ikke kunde undgaaes, at disse skikkelser undertiden blev repræsentanter for moderne tanker og moderne følelser, saa var den historiske kolorit dog given med saa megen kraft, at det hele blev fremmed og fortidspræget. Ogsaa i sine bondenoveller havde han undertiden ladet følelser og stemninger komme tilorde, der var altfor sammensatte og altfor forfinede til ikke at minde mere om moderne kulturmenneskers end om ligefremme fjeldbønders følelsesliv; men ogsaa her bevirkede hele fremstillingsmaaden en vis fjernhed og ukjendelighed. Denne enkle enfold, denne naive friskhed, der i regelen var gjennemført med saa stor kunst, laa mange mile borte fra det moderne kulturlivs jagende uro.

I «De nygifte» har han derimod grebet et motiv lige ud af

den moderne virkelighed, der omgav ham. Det er personer af digterens egen samtid og fra hans egen dannelsessfære, der fremstilles i det lille stykke. Det var et dristigt og betydningsfuldt greb, som har sin betydning, selv om det ikke helt lykkedes.

Ogsaa selve det motiv, Bjørnson havde valgt, var ligesaa interessant som originalt. Det var hverken mere eller mindre end den sjælelige proces, en ung pige gjennemgaar, naar hun forlader sine forældres hus for at følge sin mand, altsaa gaar over fra først og fremst at være datter til først og fremst at være hustru. Emnet var ikke frit for at være en smule farligt, og behandlingen frembød store vanskeligheder, især i en tid, som endnu var vant til, at digtningen holdt sig i et fjernt og kjølig-fornemt forhold til virkeligheden. Havde Bjørnson gaaet lige løs paa sagen og behandlet den uden fortielser og omsvøb, vilde hans arbeide neppe have vundet publikums sympathi. Men selv var han endnu saa meget barn af sin tid, at han nøiede sig med en vis poetisk almindelighed, uden at gjøre tilstrækkelig rede for de psykologiske og faktiske enkeltspørgsmaal, som emnet frembød.

Til den ende gjorde han først og fremst det tilfælde, han behandlede, til et rent undtagelsestilfælde. Lauras stilling mellem sin mand og sine forældre er ikke en almindelig nygift hustrus stilling. Selv efter bryllupet er hun helt og holdent sine forældres datter og synes slet ikke at være sin mands hustru. Den eneste forandring, som er foregaaet, er den, at der med Axel er kommen en ny person i hendes hjem, og at denne person har krav paa den tredie og sidste part af hendes kjærlighed. Hun er et barn efter ægteskabet, som hun var det før, og hun kan ikke tænke sig andet, end at den ordning, som nu engang er kommen istand, er den eneste rigtige. Som hun forguder sine forældre indtil blindhed, forgudes hun af dem, og de finder ogsaa, at alting er som det skal være. Den eneste, som ser klart og sundt paa disse yderst unormale forhold, er Axel: »Laura gir mig ingen vilje, næppe et ønske, ja, ikke engang et kær-tegn, som hun ikke først har delt i tre dele og hvoraf jeg får min trediedel — får den sist eller slet ikke» Og han pines og plages af dette unaturlige forhold, fordi han elsker hende med en følelse, der har udviklet sig fra tilbedende forelskelse til den modne mands kjærlighed til den kvinde, der tilhører ham,

medens hendes følelse samtidig er bleven staaende stille paa en naiv forliebelses knoppede stadium. «Hun var for mig, hvad madonna er for den gode katolik; men nu er hun bleven mere. Afstanden er borte: jeg kan ikke bare beundre, jeg må ælske, ikke bare knæle, men omfavne. Hendes blik har samme finhed, samme uskyld, men jeg kan ikke mere sidde timevis og se derpå; nu må det sænke sig mit med alt, hvad det ejer. Hendes hånd, arm, mund er den samme, men hånden må ligge i mit hår, armen om min hals, munden til min, hennes tanke må omfavne min og som Herrens sol være over mig overalt. Hun var mig et symbol, men det er blevet til kød og blod. Jeg tog hende op i min tanke som et barn; under den daglige beskuelse er hun vokset ud til en kvinne, som undselig og uvidende bøjer sig fra mig, men som jeg må besidde.» Det er en af de bedste og mest virkelighedsmættede repliker i stykket. Saa følger da det store og smertefulde brud: Laura maa forlade sin fader og sin moder og følge sin mand til det nye hjem, han agter at skabe ved sit eget arbeide. Det er stykkets første akt, ubetinget dets bedste. I anden akt venter man nu at faa se, hvorledes disse to mennesker nærmer sig hinanden og tilslut finder hinanden under de nye forhold. Man faar jo ogsaa sin forventning tilfredsstillet paa en vis maade, men der hviler adskillig uklarhed og en smule unatur over den maade, hvorpaa det sker. Den store scene, hvor Axel fortæller om den forsoning, som endnu ikke har fundet sted, er meget virkningsfuld, og dens slutning, hvor Laura kaster sig om hans hals med udraabet «Axel», der rummer al hendes opdæmmede følelse, har lokket taarer frem i mere end ét øie under stykkets opførelse. Men alligevel er der noget søgt og uvirkeligt over det hele, og hertil bidrager ikke mindst den romanskrivende Mathilde, der optager altfor meget af den plads, som man skulde have ventet levnet de nygifte. Ogsaa dialogen bidrager paa sine steder til at fjerne stykket fra virkeligheden. Det var jo Bjørnson's første forsøg paa at skrive en nutidsdialog, slig som dannede mennesker taler. Enhver, der har en anelse om, hvor vanskeligt det er at forme en naturlig replik, slig at den klinger, som om den var talt, og ikke lugter af pen og blæk, enhver, der har en anelse om dette, vil forstaa, at et saadant forsøg ikke lykkes med en gang og aller mindst for en forfatter med en saa stærkt

egenartet stil som den, BJØRNSON var vant til at skrive; det var en stil med stærke farver, og med dristige billeder, der ofte var hentet langt borte fra; det var en literær stil, en digterstil, hvis billedpragt undertiden var lidt overlæsset, og som ikke saa sjelden virkede en smule maniereret. Allerede i «Maria Stuart i Skotland» havde denne stil vakt en vis opmærksomhed som mindre skikket for dramatisk karakteristik. Naar der f. eks. taltes om at «gå morgenture i beslutningernes friske morgenluft», da var det ikke langt fra, at virkningen blev den modsatte af den, som forfatteren havde tilsigtet. Men renaissancens mennesker var nu engang folk, der ruttede med billeder og sammenligninger, der sværmede for stærke og farverige udtryk — akkurat som BJØRNSON. En anden sag var det, naar han begav sig fra renaissancen ind i vor egen tid; her var maalet jævn naturlighed, og at BJØRNSON har havt følelsen af det, derpaa afgiver «De nygifte» hist og her smukke prøver. Men helt fornægte sig selv har han ikke formaaet. Stilen er bleven ujævn; midt ind i de mest hverdagslige repliker kommer der et poetisk udtryk, der bærer bud fra en anden verden end den, hvori Laura og hendes omgivelser lever. Saaledes f. eks. naar Aksel siger til Laura: «det ånder op af din stemning som af en blomst», eller som naar den gamle jævne amtmand karakteriserer sin hustru og sig selv som «to bestjålne stakkere, der kryber sammen i en fattig skuffelse som i en krog.»

Men netop de egenskaber, der her er fremhævede, betingede den ubetingede lykke, «De nygifte» gjorde. Det bragte noget nyt, og dog fremtraadte dette nye saa diskret, saa lidet nærgaaende, at alle kunde følge med og ingen tage forargelse. Det var deiligt at se sine egne vinduer, saa meget mere som der slet ikke blev gjort noget næsvist forsøg paa at titte ind gjennem dem og se, hvad der fandtes bag ruderne.

«Fiskerjenten». Ogsaa BJØRSON's næste arbeide, fortællingen «Fiskerjenten», røber, at noget nyt gjærede hos forfatteren. Fiskerjenten er, som bekjendt, ikke nogen almindelig fiskerjente; det er ingen Synnøve Solbakken fra skjærgaarden, men et stort scenisk talent, der tumler omkring under forskjelligartede forhold, indtil hun endelig finder den plads, som hendes begavelse anviser hende. Der diskutteres en hel del frem og tilbage i fortællingen, og diskussjonerne dreier

sig om, hvorvidt man kan vedblive at være et godt menneske og en kristen paa samme tid, som man er skuespiller. Fortællingen indeholder paa en vis baade et stykke kristelig og et stykke human ethik, og man faar et stærkt indtryk af, at det hele har en opdragende missjon at udføre, idet forfatteren vil rokke ved en almindelig fordom hos det store publikum. Forsaavidt virker fortællingen som tendensdigtning. Karaktertegningen bliver under disse omstændigheder af underordnet betydning. Interessantest er selve titelfiguren; men man kan ikke frigjøre sig fra det indtryk, at forfatteren fra sine bondenoveller har bragt en vel stor portion naivetet med til fremstillingen af hendes væsen. I mangt og meget minder fortællingen om bondenovellerne. Derfor er den — som «De nygifte» — et overgangsarbeide, et vidnesbyrd om, at det gamle var forbi og det nye endnu ikke fundet.

I de to sidste arbeider, han fuldførte hjemme, bevæger han sig som sagt atter paa gamle tomter. Det historiske drama «Sigurd Jorsalfar» er forsaavidt forskjelligt fra hans tidligere historiske skuespil, som det har et mere folkeligt tilsnit. «Sigurd Jorsalfar» skulde være, hvad man kalder et «Folke-Stykke», siger Bjørnson i en efterskrift. «Jeg har ment at ville gjøre nogle dramatiske Forsøg med store Scener af Sagaen, idet jeg løftede dem ind i en stærk, men ikke for svær Ramme.» Ved et folke-stykke mener han «et Stykke, hvori enhver Alder og enhver Dannelse skulde kunne tiltales, hver paa sin Maade». Opgaven er hos tilskuerne for en stund at skabe «Samfølelsens Glæde», og hertil er et folks historie bedst brugbar, ja, han er nu endog kommen til det resultat, at denne historie «dramatisk aldrig bør behandles anderledes». «Behandlingen maa da nødvendigvis blive enklere, Følelserne faa Hovedrollen, Musiken helst være med, Udviklingen falde i klare Grupper, næsten som med Syngestykket.» Den opgave, han saaledes har stillet sig, har han løst paa en særdeles effektfuld maade. Den berømte og allerede i sagaen saa dramatiske mandjævningsscene mellem de to kongsbrødre Sigurd og Eystejn har han gjort til det centrale punkt i sit stykke, og rundt om det har han grupperet andre brydninger mellem de to konger og deres mænd, brydninger, som ender med, at Eysteins kraft bliver brudt ved broderens ubændige vildmandsnatur, der er den værst, som han elsker mest. Det

Sigurd Jorsalfar».

ender med forsoning mellem de to brødre, idet Eystejn, der aner sin forestaaende død, lægger sin gjerning til folkets og fædrelandets gavn paa broderens stærke skuldre som en arv og som en bod. «Sigurd Jorsalfar» har gaaet adskillige gange baade paa Kristiania og Bergens theater, ledsaget af EDVARD GRIEG's pompøse musik. Udenfor Norge har det derimod aldrig været opført.

Bjørnson om Oehlenschläger. Idet BJØRNSON udgiver dette sit historiske skuespil og giver sin nye opfatning af den historiske skuespildigtnings væsen og opgave, nævner han OEHLENSCHLÄGER's navn. OEHLENSCHLÄGER's begavelse var efter hans mening netop af den art, «at de fleste af hans historiske Stykker uvilkaarlig blev «Folke-Stykker».» De bør eftersees og befries for de pletter, som tiden har sat paa dem. Et saadant eftersyn lykkelig gjort vil kunne give dem deres oprindelige kraft og skjønhed tilbage. Han tager ordet for, at dette snart bliver gjort. «Det er en Nationalsag for Nordens Folk». «Vi kan ikke forsvare, at saa store Folke-Skatte ligger ubrugte hen, eller i sin Brug sløves af unødig Rust.» I henhold til disse udtalelser blev da ogsaa stykket offentliggjort paa OEHLENSCHLÄGER's fødselsdag (14de november). Det er et interessant literaturhistorisk træk dette, at BJØRNSON's sidste historiske drama, overhovedet det sidste norske historiske drama af betydning, udkommer paa OEHLENSCHLÄGER's fødselsdag og ledsages af en varmt anerkjendende udtalelse om hans tragediers værd som — «Folke-Stykker». Det var mod «den fremmede franske Retning som Hovedretning», at BJØRNSON her i nationalitetens navn kaldte OEHLENSCHLÄGER tilhjælp. Men «den fremmede franske Retning» var allerede stærkere end baade den OEHLENSCHLÄGER'ske tragedie og det norske historiske drama. Det foreslaaede «eftersyn» af OEHLENSCHLÄGER blev aldrig til virkelighed. Selv havde BJØRNSON havt den plan at skrive flere slige folkestykker; men heller ikke denne plan blev realiseret. Et par aar efter viste det sig, at han selv var bleven grebet af «den fremmede franske Retning», som han havde kaldt til vaaben mod. —

«Brude-Slaatten». I 1872 udkom heftevis en samlet udgave af BJØRNSON's «Fortællinger» i to bind. Det andet af disse bind sluttede med en ny bondenovelle, «Brude-Slaatten». Den viste, at BJØRNSON endnu ikke

havde mistet evnen til at fremstille disse fine landlige idyller, men nogen ny side af hans digteriske væsen aabenbarede den ikke.

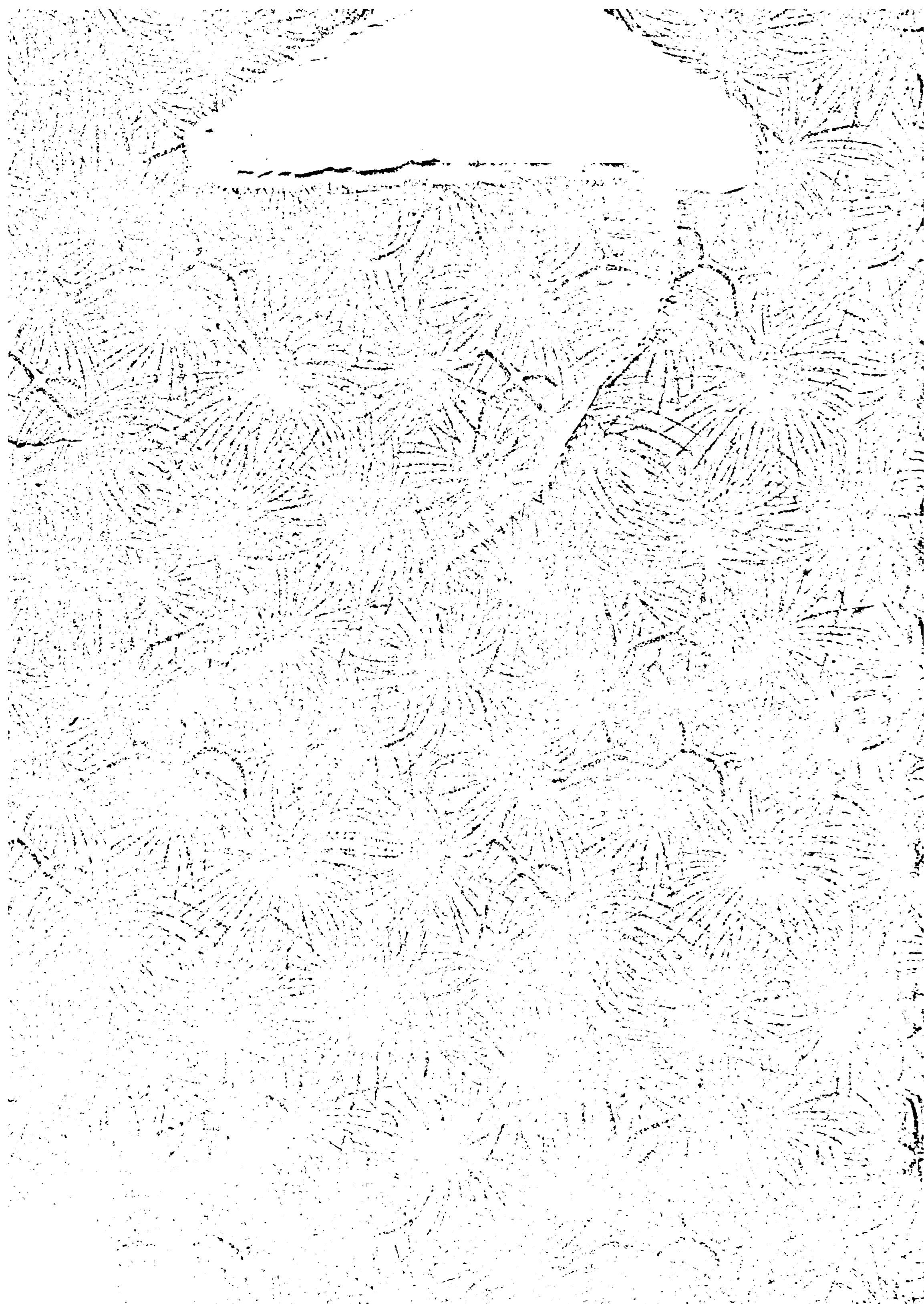
Langt interessantere er det store fortællende digt «Arnljot Gelline», som han allerede i 1870 havde udgivet, efter fra tid til anden at have syslet med det i adskillige aar. Der er storhed, vildskab, skjønhed og kraft i disse scener fra hin vilde tid under Olaf den hellige, da hedenskab og kristendom kjæmpede med hinanden, og der er en betagende skjønhed i naturskildringen. Saaledes er jo digtet «Havet» med rette bleven berømt for sin fuldendte skjønhed. Trods enkelte bizarrerier hist og her dels i metrisk, dels i sproglig henseende maa «Arnljot Gelline» regnes blandt det ypperste, Bjørnson har frembragt, enestaaende i sin genre som det paa samme tid er. «Arnljot Gelline».

I 1872 og 73 drog Bjørnson ivrig rundt fra by til by paa forelæsningstourné. Han samlede penge til en ny udenlandsreise. Efter ti aars forløb følte han atter en levende trang til at komme ud og se sig om i verden, modtage nye impulser og samle nye kræfter til digterisk arbeide. Kampen under de smaa forhold hjemme havde hvirvlet op en hel mængde støv, som dryssede over ham; han trængte at ryste det af sig, trængte friere pusterum og større forhold. Ny udenslandsreise.

Og han reiste.

Gjennem Tyskland drog han til Italien, hvor han dels opholdt sig i Florentz, dels i Rom og senere paa de gamle tomter i Tyrol.

Det blev en betydningsfuld og i hans digterliv epokegjørende reise. Allerede efter vel et aars forløb sendte han hjem to arbeider, der viste, at han helt og holdent havde sluttet sig til den nye kunstretning, hvortil Ibsen allerede nogle aar i forveien var gaaet over.

UNIVERSITY OF MICHIGA